

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00250183 1

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

<https://archive.org/details/ystoriialyteratu22ohon>

ДР. НИКИФОР ПІРНЯК
УЧИТЕЛЬ ГИМНАЗІИ

ИСТОРИЯ

45

ЛИТЕРАТУРЫ РУССКОИ.

Инв. Ч. 481 7/11

Написавъ

ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ЧАСТЬ II.

II. еоддѣль.

Накладомъ Товариства имени Шевченка.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
подоу зарядомъ К. Беднарского.

PG

2705

Du

1887a

Ch. 2

vid. 2

б) Поезія лирична.

Поетична вдача народу руско-українського з'являє ся саме в творках ліричних, по-за-якь рускі п'єснї иростонародніи визначають ся найбільшою красою в поезіи Славянъ. Коли-жъ якіи п'єсменникъ рускій єсть талановитый и хобує ся тими п'єснями людowymi, то може бнть справдѣ утворити знаменитї поезіи лиричні, поставивши свою літературну дѣяльність на засновку непохитнѣмъ. Тому-то Маркіянъ Шашкевичъ, Тарасъ Шевченко и Осипъ Федьковичъ стали славными поетами лиричними, написавши такі п'єснї та думи, які утворивъ сы рускій нарѣдъ, коли-бъ хотѣвъ и теперъ проявляти свою творчу силу. А вже-жъ и инші поеты, цѣ не мѣли такого вѣщого духа, якимъ звеличалась сея „трѣйца“, любувались в лиричнѣмъ напрямѣ літературнѣмъ и збогатили нашу словеснѣсть цѣнними своїми творами. Такъ отже лирична поезія розвинулась у насъ краще, нѣжъ поезія епична и драматична и сталась виразомъ всѣхъ тыхъ думокъ и бажанъ, які на Руси-Украинѣ з'являлись у всѣхъ добахъ суспѣльно-національного побуту. А по-за-якь наша батьківщина бдѣ поконвѣку побивалась тяжкимъ лихолѣтемъ, то згада за тї згидѣннѣ виражає ся часто словомъ сумовитимъ. Все-жъ таки вдача Украина зъ природы єсть бѣльше весела, нѣжъ тужлива, и про-те смѣє ся бнть иногдѣ крѣзь сльози та любує ся в яснѣмъ и мирнѣмъ свѣтоглядѣ. Одаткъ руска поезія лирична здобула собѣ мѣжъ сестрицями славянскими становище передове, изъ-за чого руска література з домъ-перегодомъ таки доборе ся до красной долѣ в словесного житя народѣвъ славянскихъ.

1. Маркіянъ Шашкевичъ¹⁾.

Коли після першого подѣлу Польщѣ (1772) Австрія одержала бѣльшу часть колишньої Червоної Русі, то можна було сподѣватись, що Русини небагато позбудуться нѣтмы духовою, а вѣрнѣше буди побалили подѣлу управою польскою шляхетчиною, та що наукою въ рѣдній мовѣ двигнуть ся изъ своего упадку суцѣбно-національного. И справдѣ бажавъ цѣсарь Іосифъ II. поднести руске духовенство до вышней просвѣты, думаючи, що освѣченіи

¹⁾ Важнѣйша литература: а) „Память Маркіяну Р. Шашкевичу“. Сочинено Я. О. Головацкимъ. (Вѣнок Русинам на обжинки Уплѣв Иван Б. О. Головацкій. Часть I. У Вѣдн 1846; стор. 47—66). — б) „Вспоминка о Маркіянѣ Шашкевичу“. Стаття Богдана Дѣдицкого въ альбумѣ „Зоря галицкая“. Въ Львовѣ 1860; стор. 488—497. — в) „Маркіяна Шашкевича жизнь и литературна діяльність“. Річ проф. дра Омеляна Огоновського о. виголошена на декляторському вечері, даному заходом товариства „Просвѣта“ в память поета дня 7. липця 1872 року. („Правда“. Письмо литературно-політичне. Рочник пятій. Львів 1872; стор 157—163). — г) „Маркіян Шашкевич“. Річ проф. Верхратского въ 30. роковини смерти М. Шашкевича. („Правда“. Рочник шестій 1873; стор 392—399; 424—430). — д) „Возрожденіе галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“. Стаття Писк. Устіяновича въ письмѣ литературно-наукѣмъ „Родимый Листокъ“. (Издатель и отв. редакторъ Н. М. Огоновскій). Годъ II. Черновцы 1880; чело 1—3. — е) „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“. Изъ записокъ Якова О. Головацкого. („Литературный Сборникъ“, издаваемый галицко-рускою Матицею. Редакторъ Б. А. Дѣдицкій. Годъ 1885. Выпускъ I, стор. 36). — ж) „Маркіянъ Шашкевичъ“. Про его жите и письма савъ Омелянъ Огоновскій. Читанка для селянъ и мѣшчанъ у Львовѣ 1886. (95. книжочка товариства „Просвѣта“). — з) Житє и значене Маркіяна Шашкевича и въ додатку матеріялы до генезы руско-народного бдродженя въ Галичинѣ писавъ Володимиръ Коцовскій. Државт. I. Замятки Коцовского въ III. томѣ Описанія Шашкевича; стор. XIX—XXXII.

душастырѣ зможуть бути тямущими учителями темного люду. Тому-то по єго приказу заведено (1787) рускѣ выклады на университетѣ Львовскѣмъ¹⁾. Однакже Русины, будши приголомшеніи вѣковою неодолею, не вмѣли оцѣнити того добродѣйства цѣсарского. Хоча бо Іосифъ II. звелѣвъ, щобы тѣ выклады бдбувалісь въ языцѣ рускѣмъ²⁾, то профессеры на выдѣлѣ богословскѣмъ и философичѣмъ учили въ языцѣ церковно-славянскѣмъ, котрый лишъ денекуды прикрашали словами рускими. Коли-жъ въ тѣмъ часѣ ученіи профессеры университетскіи не знали рѣднои мовы, то бди-жъ могли єи навчитісь студенты, котрыхъ морочила мертвота выкладу незрозумѣлого? Такъ отже просвѣта въ галицкѣй Руси спиялася тогдѣ таки своїми людьми, щѣ явилісь сльпыми провѣдниками на безпутю, ведучѣмъ у безгодню смерти національной. Тогдѣ-то печаталісь букварѣ для сѣльскихъ дѣтей въ языцѣ церковно-славянскѣмъ, а по-за-якъ ученіи грамотѣ не пѣклучалісь святощами пародными, то й не дивота, що въ 1830. р. въ Ставропигійскѣй типографіи панечатано оду „Богъ“, неначе бѣ сей стихотворѣ російского поета Державина бувъ написанный въ мовѣ (мало)рускѣй³⁾.

На Украинѣ подѣ кормигою російскою поблагословилося на свѣтѣ рапшній⁴⁾, а въ Галичинѣ подѣ управою австрійскою зъ вини своихъ рускихъ книжничкѣв густа темрява огорнула заковязлу землю, щѣ давнѣй-

¹⁾ Порѣви. II, стор. 48—60.

²⁾ „Матѣя Даниелмавра Наставленія історіи церковныи латински изданная, Осодоромъ же Захаріасіевичомъ — на рускѣй языкѣ переведенная“. Часть I. Въ Львовѣ 1790; стор. 2.

³⁾ Сю оду выдавъ Д. Зубрицкій въ языкахъ російскѣмъ, польскѣмъ и нѣмецкѣмъ.

⁴⁾ Въ 1798. р. панечатано перелицьовану Епенду Ивана Котляревского.

шимъ своимъ лихолѣтемъ мовь-то засуджена була на дрѣмоту-мертвоту. Здавалось, що галицка Русь заснула на вѣки, що просвѣта въ рѣднѣй мовѣ вже не вирине нѣколи изъ зворушеного моря чужої культуры. Справдѣ, судилося намъ послѣднимъ бути; бо коли другі Славяне вже вершка дохаплювались и ось-ось братались зъ повнымъ яснымъ сонцемъ, то намъ, галицкимъ Русинамъ, приходилось гибѣти на долині въ густѣй студеной мрацѣ. Та отъ, не загибла нѣ мова, нѣ хороша душа руска, що була непаче чиста сльоза дѣвоча въ долонн Серафима!¹⁾ Нарѣдъ галицко-рускій, хоча творивъ ся трохи-не самими хлопами-мужиками, не мѣгъ щезнути безъ слѣду на своѣй покоивѣчнѣй землі: въ курныхъ хлопскихъ хатахъ зберегалась пайдорожша спадщина по нашихъ дѣдахъ, се-бѣ-то рѣдна мова, и ѳдтакъ плебейскій нарѣдъ ждавъ-дожидавъ другого Мойсея, котрый отворивъ бы уста матери-Руси, — уста замкнені въковою недолею и вивѣвъ бы своихъ землякѣвъ изъ пѣтьмы-мертвоты на свѣтъ ясный та животворный. И справдѣ, въ галицкѣй Руси явивъ ся великій патріотъ, що рѣднѣй мовѣ привернувъ давній ея права, доказавши дѣломъ, що руска мова перестаетъ бути хлопскою, а есть способною статися мовою всѣхъ Русинѣвъ. То не рапѣшня зоря виринула зъ густыхъ хмаръ на тѣмавѣмъ небосклонѣ: то Маркіянъ Шашкевичъ зъявивъ ся яснымъ свѣточемъ, що епящихъ своихъ землякѣвъ пробудивъ до житя просвѣтного.

Молодий вѣкъ Маркіяна. Маркіянъ Шашкевичъ родивъ ся 6. листопада 1811. р. въ селѣ Пѣдлісю, повѣту Золочѣвского. Отець его Симеонъ бувъ священникомъ въ селѣ Княжю; мати же его, Елисавета, оставалась якійсь часъ въ гостинѣ у свого батька, Романа Ав-

¹⁾ „Русалка Дибетровая“. У Будимѣ 1837; стор. III.

диковского, священника въ Пѣдлісю, де й родивъ ся Маркіянъ.

Хата священника въ Пѣдлісю стоить въ найкрасѣмъ мѣсци села: при хатѣ садъ, а ѳдтакъ лѣсъ при-тыкае майже до саду. Малай Маркіянъ бувавъ часто у свого дѣда въ Пѣдлісю и вже зъ-малку полюбивъ красне село и милі звуки рѣдної мовы. Добре затамивъ ѳнь собѣ старі дубы и сосны, що стояли близько хаты и згадувавъ ѳбзиѣише про садочокъ, де соловѣйчикъ щебетавъ пѣсенки, та про журавля, що тягнувъ воду зъ керничѣ. ѳдтакъ сиѣвавъ ѳнь въ задумѣ:

Пѣдлісецка горо бѣла!

Якъ тебе не бачу,

Такъ ми тяжко, такъ ми сумно,

Що трохи не плачу¹⁾.

Крѣмъ Маркіяна, найстаршого, були въ батька ще чотыри сыны: Никола, Антѣнъ, Осипъ и Захаръ, та и дѣвѣ дочки, Марія и Юлія. Изъ тыхъ сынѣвъ Симеона Шашкевича Антѣнъ дослуживъ ся въ вѣйску цѣсарскѣмъ ранги каштана при піонерахъ; Никола вмеръ около 1838. р., а Осипъ и Захаръ пронали десь безъ вѣсти.

Маркіянъ учивъ ся навпередъ въ нормальныхъ школахъ въ Золочевѣ, а потѣмъ ѳддано его до гимназіѣ въ Бережанахъ. Уже тогдѣ оказувавъ сердечну любѣсть въ житю зъ товаришами; про-те всѣ горнулись до него и слухали радо его дотенной мовы. Коли вчавъ ся въ Бережанахъ, ставъ писати стишки польскі; особливо тогдѣ, якъ приѣхавъ домѣвъ на свята або на вакаціѣ, писавъ бувало вѣршѣ зъ пожеланемъ для родителѣвъ, а братя и сестры радо выучувались тыхъ любыхъ творѣвъ Маркіяна²⁾.

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., 1846; стор. 100.

²⁾ „Правда“, 1873; статья Ив. Верхратского; стор. 395.

Коли Маркіянъ ставъ учитись въ Бережанахъ, дб-ждавъ ся бнъ великого свята рoдинного: дбдусь его, Романъ Авдиковскій, священникъ въ Пбдлїсю, празнувавъ золоте свое весбле и 50-лбтну рбчницю свого священства. Цбла родина и приятелб задумали святкувати се велике свято справдб велично. Дбти, внуки й правнуки зббралсь вб второкъ великодний (6. мая 1823. р.) въ Пбдлїсю и въ честь юбилїята уплели „Вбнець изъ сердцежичливыхъ“. Се бувъ стихотвбръ въ мовб польскбй и рускбй, щб его надруковано у Львовб; тблько-жъ руска мова енхъ вбршбвъ не була ще чиста, народна, але перембшана зб словами церковно-славянськими. Все-жъ таки сердечнїй були тї слова, котрыми дбти, внуки й правнуки звеселили „дбдуса“ въ день золотого его весбля¹⁾. Сей веселый стишокъ пбдписали дбти, внуки й правнуки Романа Авдиковского, а мбжь тыми внуками бувъ такожъ Маркіянъ Шашкевичъ.

Якъ Маркіянъ скбичивъ науку гимназіяльну въ Бережанахъ, то власть духовна приняла его въ семинарію Львбвску, и бдтакъ ставъ бнъ слухати выснїхъ наукъ на выдблб филозофичнбмъ. Та не довго пробувавъ Маркіянъ въ семинарїи духовнбй. Разъ позволено ему и его товаришеви Базилевичеви выйти на свбтъ за орудкою; коли-жъ бнъ забавивъ ся надъ призволену годину, то старшина выгнала его зъ семнарїб.

Гбрко прийшлоє темеръ Маркіянови жити на свбтб. Отець его загнбвавъ ся на него и бдказавъ ему своєи помочи. Треба було самому старатись о хлббъ, та въ ббдб дальше вчитись. Тая журба о долю далась ему добре

¹⁾ Володимиръ Коцовскій, „Причинки до галицко-рускои библіографїи передъ 1848. рокомъ“. („Зоря“, 1886; ч. 22; стор. 377. 378). Сю библіографичну рбдкбсть передавъ Коцовскому д-рбъ Иванъ Мандычевскій.

въ тямки и збвдала его здоровлє въ слабосильнбмъ тблб. Але молодой Шашкевичъ не впавъ духомъ. Недоля навчила его дбати про себе самого: бнъ оглянувъ ся въ свбтб, пбзнавъ людей, бдтакъ ставъ учитись рбднои мовы¹⁾ и познакомивъ ся зъ исторїєю свого народу. Тогдб читавъ бнъ чи-мало таквхъ книжокъ, на якї въ семнарїи не вбльно було й дивитись. Бажаючи богато хосенного навчитись, Шашкевичъ навбщавъ библіотеку при университетб и въ закладб имени Оссолинськихъ. Особливо-жъ еєя польска библіотека подавала много поживы духови Маркіяна. Тогдб-то допавъ бнъ писемъ Добровского про славянщину, читавъ творы Шафарика, Линдого, Раковецкого, Вука Стефановича, — и „нитка по нитцб дбйшовъ до самого клубка. Тутъ ему отворивъ ся великїй свбтъ! — славянщина, зб своєю поважною, величною стариною, зб бдмолоджеными бдживаючими нарбстками. Все то переймала молода, повна свлы и надбб душа: — зъ живымъ заналомъ молодецкимъ слбднбвъ, пєнытовавъ, загортавъ цблу славянщину, и заедно розпростороковавъ свои вбдомости“²⁾.

Такъ отже Маркіянъ розглянувъ ся въ славянщнб и етанувъ паразъ въ новбмъ свбтб, про якїй давнбйше й не догадувавъ ся. Тогдб познакомивъ ся бнъ зъ двома талановитыми Русинами, щб вчилиє филозофїю у Львовб, — зъ Яковомъ Головацкимъ та Иваномъ Вагилевичемъ³⁾. Головацкїй ходивъ такожъ до бп-

¹⁾ Маркіянови Шашкевичеви мабутъ звбстна була малоруска граматика А. Павлового. (С.-Петербургъ 1818. — Гляди „Вбнок“, часть I, 1846; стор. 52.) А вже-жъ найлучше навчивъ ся бнъ рускои мовы, читаючи пбєнб простонароднїи и слушаючи казокъ людовыхъ.

²⁾ „Вбнок“, часть I, 1846; стор. 51. 52.

³⁾ Шашкевичъ записавъ ся тогдб на выклады II. року филозофїи, мбжь-тымъ коли Яковъ Головацкїй и Вагилевичъ були слухачами I. року филозофїи.

бліотеки Оссолинських і побачив там збірник народних пісень українських, які видав в Москві (1827) Михайло Максимович. Сейчас переписав Головацькій цілу сю книжочку і одтак познакомився з тими піснями також Шашкевич. Головацькій придбав собі Енеиду Котляревського¹⁾, із-за чого і Шашкевич дізнався про не писане творця руско-української літератури в період новом.

Никола Устиянович пише, що Маркіян жив в Княжю майже два роки, та що там крім інших книг читав „Слово о полку Игоревом“, „Судь Любушини“ и „Короледворску рукопись“²⁾. Саме-тогда дідич ссела Княжого, Тадій Василевскій, що був совітником губерніальним у Львові, давав Маркіянови читати книжки польскі и сербскі. Крім Василевского пізнав Маркіян між ученими Поляками також Вацлава Залеского, котрий під назвою Вацлава з Олеська видав (1833) у Львові пісню польскі и рускі люду галиційского. Маркіян пізнав також одного ученого Чеха, що звався Ян Православ Каубек. Той давав ему книжки чeskі и розказував про одроджене свого народу.

Коли Маркіян довідався, що деякі народи славянскі, вменю чeskі и сербскі, двигли з упадку життя національного, то став промышляти, чи не мого бы и рускі народ бодай свою мову од загинути охоронити. Сумно стало молодому Маркіянови, що нашому

¹⁾ Головацькій купив собі друге видане Енеиды Котляревского з р. 1808. По-за-як в сьмь виданю були тільки три части, то четверту часть переписав од своєю рукою из ексемпляра (3. виданя з р. 1809.), що его найшов в бібліотецѣ Василіянського монастыря у Львові. („Литературный Сборник“, 1885; выпускъ I., стор. 11.)

²⁾ „Родный Листок“. Годъ II. 1880; ч. 2., стор. 27.

народови межі другими народами славянскими судилось бути послѣднимъ, що сей безталанный народъ не має своєю письменной мовы, коли другі підносять ся просвітою и здобувають собі поважане у чужинцѣв.

Довго йшов він на-помацки безъ проводника; довго не знавъ, чи засвітає ему свѣтъ в той блуканинѣ. „Все він тужив за чимсь, шукавъ, чого у школахъ не учили, чого не знаходив нѣ в старыхъ, нѣ в новыхъ словесностяхъ, бо він шукавъ своєю народной, банував за своєю родимого. Мовъ повсонно снувала ся передъ умомъ якась нова, питома, своя народна словесность, — але не було одваги безъ проводу самому пустити ся в незнакому путь“¹⁾. Головацькій пише, що такимъ проводникомъ бувъ ему вменю Котляревскій, одтакъ Маркіян „побачивъ живый прикладъ, переконавъ ся о возможности народной руской словесности, — загадавъ великую гадку, утворити чисто-народну словесность южно-русскую, и сесѣй гадцѣ вѣренъ оставъ ся до кѣнца“²⁾.

Пізнавши велику родину славянську ставъ отже Маркіян глядати народу руского и найшовъ его під сѣльскою стрѣхою. Але жъ сей народъ явивъ ся пеначе бѣдною свротною, що вѣми покнисна під чужимъ тиномъ пропадає. Маркіян Шашкевичъ бувъ першій в Галичинѣ, що бажавъ зближитися до незрячихъ, простыхъ братѣв, що хотѣвъ до нихъ заговорити мовою рѣдною и засновати для нихъ святыню просвіты.

Руска трѣйця. Маркіян Шашкевичъ зєднавъ для великой своєю гадки деякихъ товаришѣв школьных и про-те завязавъ тогдѣ кружокъ, до котрого крімъ Якова Головацкого и Ивана Вагилевича належали ще Бульвинскій, Иванъ Головацькій, Илькевичъ, Козановичъ,

¹⁾ Яковъ Головацькій, „Вѣнок“, часть I 1846., стор. 52.

²⁾ ibid., стор. 52. 53.

Козловській, Лопатынській, Острожинській, и и. Вѣсь они привбрали собѣ пмена славянскій, заявляючи симъ починомъ, що бажають свои молодїї сили присвятити славянщинѣ, а пменно матери-Руси. Такъ Шашкевичъ прозавъ себе Русланомъ, Яковъ Головацкій — Ярославомъ, Вагилевичъ — Далиборомъ. Були ще Богданы, Володаръ, Всеволоды, Мстиславы, Ростиславы и и.

Члены сего товариства обѣцували словомъ честн, трудитись черезъ цѣле жите для просвѣты народу руского. Они вписувались въ альбумъ, що звалось „Руска Зоря“. Крѣмъ свого имени и прѣзвища вписували они тутъ якесь одвѣтне прислѣве. Такъ Шашкевичъ вписавъ изъ пѣснѣ народнои сїї слова: „Свѣти зоре на все поле, закль мѣсяць збїде“; Яковъ Головацкій замѣтивъ: „Губѣи сзакѣи, пѣзнай себе, буде зъ тебе!“ Острожинскій же написавъ: „Часть уже Ляхамъ перестати, а намъ Русинамъ начнати“. Вписались ще студенты философїи и богословїя: Бѣлинскій, Гадзинскій, Кульчицкій, Минчакевичъ, Охримовичъ, Покнискій, Урицкій и другїи¹⁾.

Въ сѣмъ кружку визначувались особливо три товаришѣ, Шашкевичъ, Головацкій и Вагилевичъ, своими працями въ хосенъ рускои мовы, и про-те звано ихъ „рускою трѣйцею“. Душею-жь сен трѣйць бувъ Маркіянъ Шашкевичъ. Середнього росту, тонкій и меткій; волосе яспорусе, очи синїи, тужнїи, носекъ невеличкій, кѣнчастый, лице худощаве, блѣде, що зъявляло подобу справдѣ дѣвочу — ось и образъ нашего Маркіяна. Онъ мавъ рѣдкій даръ, взбудити въ товаришахъ любовь до рѣдного слова, промовити до сердца, заохотити до працѣ. Самъ бувъ мягкого, доброго сердца, въ товариствѣ дотепный и забавный. Коли жъ розговоривъ ся про руску народнѣсть, про руску мову, тогдѣ показала ся вся сила его

¹⁾ „Литературный Сборникъ“. Годъ 1835. Выпускъ I, стор. 12.

душѣ: очи блиснули живо, чоло трохи приморщилось и лице набрало яконсь грѣзнои поваги; говоривъ сердечно и сильно переконувавъ. Ось якимъ горячимъ словомъ заохочувавъ онъ землякѣвъ, любити рѣдну мову:

Руська мати насъ родила,
Руська мати насъ новила,
Руська мати насъ любила, —
Чому-жь мова ей не мила?
Чомъ ся невѣ встыдати маемъ?
Чомъ чужую полюбляемъ?¹⁾

Такъ отже не дармувавъ Шашкевичъ бдѣ того часу, якъ его выгнали зъ семинаріѣ. Можна-жь на-певно сказати, що бнѣ не достигъ бы пѣзнѣйшои своєї славы, коли-бъ остававъ ся безъ перервы въ тѣмъ духовнѣмъ институтѣ, и коли-бъ не бувъ познакомивъ ся зъ исторїєю и мовами народѣвъ славянскихъ. — Тиху наукову працю Маркіяна перервало велике нещасте въ родинѣ. Се бо вмеръ его отецъ Симсонъ 30. сѣчня 1833. р. и бдѣтакъ мати лишила ся зъ свротами безъ всякои помочи. Деяку пѣльгу подававъ нещаснымъ сиротамъ дѣдичъ Княжого, Тадѣй Василевскій, котрый надъ ними принявъ оцѣку и долею Маркіяна щиро займавъ ся.

Маркіянови треба було подумати про будущу свою долю, и про-те скѣнчивши науки философїи, подавъ ся зновъ о приняте до семинаріѣ. И дѣйствию приняла его до сего института духовна старшина (20. вересня 1834. р.), коли дѣзналась, що бнѣ черезъ три роки безъ доганы живъ на свѣтѣ.

Одъ смерти батька ставъ Маркіянъ сумовитымъ и западавъ часто на здоровлю²⁾. Щѣ весны выѣздивъ онъ

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 57.

²⁾ Сестра Маркіянова Юлія изъ Шашкевичѣвъ Сметанова, писала (30. червця 1860. р.) свому молодому братанцеву Володи-

изъ семинаріѣ до ссла Княжого, де по смерти Симеона Шашкевича завѣдателемъ парохіѣ поставлено Терентія Сметану, що бувъ оженивъ ся зъ Юлією, сестрою Маркіяна. Сметана удержувавъ при собѣ такожъ матѣр жены, и про-те Маркіянови бувъ тымъ милѣйшымъ побуть на батькѣвщинѣ.

Въ семинаріѣ не мѣгъ Маркіянъ покнути тыхъ гадокъ, якими переймивъ ся тогдѣ, коли гѣрко бѣдувавъ на свѣтѣ. Вступивъ отже въ тѣснѣйшій звязокъ зъ рускимъ кружкомъ и бувъ проводникомъ молодыхъ товаришѣвъ въ змаганяхъ патріотичныхъ. Якъ дуже сѣ товаришѣ любили своего Маркіяна, можна дознатись изъ сихъ слѣвъ Михайла Козановича: „О безсмертній Маркіяне!... Ты зажегъ еси огонь въ моѣй груди, котрый лише грѣбова переть загасити зможе“¹⁾.

Же въ 1833. р., коли Маркіянъ живъ на свѣтѣ, мабуть зъ принуки его, семинаристы зложили збѣрничокъ стихотворѣвъ пѣдъ заголовкомъ; „Сынъ Руси“²⁾. Въ сѣмъ рукописномъ збѣрничку помѣтивъ Маркіянъ два свои стихи. Осъ и слова першого зъ обохъ тыхъ

мирови, що вже „черезъ той часъ трехлѣтнього приватизованья здоровья Маркіяна дуже утерпѣло“. („Зоря галицкая, яко альбумъ на годъ 1866“; стор 490.)

¹⁾ „Вѣстникъ для Руениновъ австрійскои державы“. Вѣдень 1852; число 38.

²⁾ Осъ и заголовокъ сего збѣрничка рускихъ стихотворѣвъ: „Сынъ Руск, или собраніе стихотворѣвъ къ рускимъ пазикѣмъ ѿ клерѣ Семінаріѣ емеральной въ Львѣгородѣ, рускогѣ краю Метрополіѣ. Рокъ 1833“. — Рукописъ сего збѣрничка стихотворѣвъ зберегаея въ библіотекѣ крилошанина А. Петрушевича. Порѣви, „Весѣду“, журналъ литературы, политики и современной жизни. Львовъ 1887; число 1. 2. (Статья п. з. „Образецъ галицко-русской письменности изъ 1833. года.)

стишкѣвъ, що мавъ заголовокъ: „Слово до читателей руского языка:

Дайте руки юнѣ други,
Серце къ сердцю най припаде,
Най щезають тяжкѣ туги,
Умъ охота най заседе.

Разомъ, разомъ! кто силъ мае,
Гонѣтъ зъ Руси мраки тьмаві, —
Зависть най насъ не спяняе,
Разомъ къ свѣтлу други жваві.

Оттакъ находить ся въ сѣмъ збѣрничку прекрасна „дума“ Маркіянова, що починае ся словами:

Чи то сокѣль пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи то люта джума летить?
Нѣ, — то козакъ конемъ садить...¹⁾

Колѣ-жь Маркіянъ живъ въ семинаріѣ, то питомцѣ хотѣли звеличити письменнымъ творомъ день уродивья тогдѣшнього цѣсаря Франца I. Про-те написавъ бѣвъ одвѣтній стишокъ, котрый надруковано у Львовѣ 1835. р. пѣдъ заголовкомъ: „Голосъ Галичанъ въ пресвѣтлѣй, прерадостный $\xi\tilde{\xi}$ (66) день рожества Его императорскаго Величества Франца I., цѣсаря австрійского, короля Ихъ наймилостившаго“. Се бувъ першій галицко-рускій стихотворѣ, написанный въ чистѣй мовѣ народнѣй. И отъ, сеся мила мова була неначе россою живущою и цѣлющою для семинаристѣвъ, що дотѣль хѣснувались языками польскимъ, латиньскимъ и нѣмецкимъ, а не дозвались еще, що рѣдна мова е способна, статиь литера-

¹⁾ Сею „думу“, написану пѣсля народнои казки, въ повѣй редакціи помѣтивъ Маркіянъ Шашкевичъ въ „Русалцѣ Дибетровѣй“ п. з. „Погоня“ (стор. 65—68).

турною. Видѣвши тогдѣшне радѣне зворушене своихъ товаришѣвъ, Никола Уетіянвичъ мѡгъ по-правдѣ сказати, що чудова тая ода зазвенѣла въ еерцяхъ рускихъ мовѣ „позавна“, завзываючи мертвякѡвъ изъ гроба¹⁾. Папечатаній 250 ексемплярѡвъ сей оды розхоплено жаждливо мовѣ невидану новѡсть, и ѡдтакъ ходила она зъ рукъ до рукъ не тѡлько въ семинаріи, але й по-за мурами сего духовного институту въ мѣстѣ й на провинціи²⁾.

Въ 1836. р. Маркіянъ выголосивъ першу руеку бееѣду въ музеѣ семинаріѣ передъ духовною старшиною и передъ спрошеними гѡстями³⁾. Дотѡль говорено такій бееѣды по-польеки, а чаеомъ по-латиньеки и по-нѣмецки; ажъ ось Шашкевичъ поваживъ ся першій, на зборѣ старшихъ и молодыхъ ѡдозватиеъ по-руски. Сеся новина подобалаеъ вельми веѣмъ семинаристамъ, и ѡдѣ того чаеу стали деякіи мѣжь собою говорити мовою рѡдною.

Того-жъ (1836) року по вакаціяхъ сказавъ Маркіянъ першу руску проповѣдь въ архикатедральной церквѣ св. Юрія у Львовѣ въ еамъ празникъ Покрова Пресвятой Богородицѣ. Крѡмъ Шашкевича выголосили тогдѣ руеку проповѣдь еще Юліянъ Величковскій въ церквѣ Успенской и Никола Уетіянвичъ въ церквѣ Параеквы. А по-за-якъ тогдѣшній ректоръ Телиховскій нѣколи не бувъ бы позволивъ семинаристамъ проповѣдати въ мовѣ руекѡй, то тѣи три молодїи патріоты предложили ректо-

¹⁾ „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 45.

²⁾ Сей стихотворѣ Шашкевича есть теперъ рѣдкѡсть библиографична. Въ „Родимомъ Листку“ (1880., ч. 3., стор. 45. 46) напечатано его пѡсля рукописной копїи, котру Николай Уетіянвичеви доставивъ покойный Модестъ Мацѣвскій, игумень монастыря на Ясній Горѣ въ Гѡшовѣ.

³⁾ „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 45.

ратови проповѣди въ мовѣ польскѡй, одначе вывчилисъ ихъ по-руеки¹⁾.

Саме тогдѣ напиеавъ Шашкевичъ дуже красну пѣню руеку „Болеелавъ Кривоуетый пѡдѣ Галичемъ“. Въ нѣй проелавивъ ѡнъ мужнѡсть давнихъ Галичанъ, котрїи въ 1139. р. побороли того польского короля. Одначе тогдѣшня цензура не призолила печатати сей патріотичной пѣнѣ; надруковано еѣ ажъ въ 1849. р. въ „Зорѣ галицкѡй“ (ч. 7).

Важною есть вѣдомѡсть, котру подавъ Володимиrowи Коцовскому крилошанинъ А. Петрушевичъ, що Шашкевичъ, будучи въ семинаріи, етаравъ ся о дозвѡль для выдаваня чаеопиев; одначе ѡдмовлено ему по причинѣ, що семинаристамъ не вѡльно займатисъ перїодичными выданями²⁾.

Маркіянъ все захоочувавъ своихъ товаришѣвъ до невсыпушого труда въ хосенъ Руен; радивъ имъ, занеувати зъ устѣ люду народнїи пѣнѣ, приповѣдки и казки, та и пѡзнавати рѡдну мову, рѡднїи звычаѣ и обычаѣ.

Русалка Дивѣстровая. Маркіянъ Шашкевичъ хотѣвъ выдати книжку, въ котрѡй крѡмъ народныхъ пѣсень находили-бъ ся стихотворы, казки та науковїи розправы молодыхъ товаришѣвъ. Сю книжку гадавъ ѡнъ назвати „Зорею“. ѡнъ постаравъ ся о портретъ Богдана Хмельницкого и описавъ жите сего гетьмана; ѡдтакъ екомпонувавъ ще кѡлька стихотворѡвъ и казку „Олепа“.

¹⁾ Никола Уетіянвичъ замѣчае (въ „Родимомъ Листку“, 1880., стор. 45), що въ архикатедральной церквѣ у Львовѣ не говорено проповѣдей рускихъ ѡдѣ часѡвъ епископа Іосифа Шумлянського. Тѡлько въ церквѣ св. Николая можна було учути проповѣди рускїи, що ихъ выголошувавъ Яковъ Геровскій, профессоръ университета, великїи добродѣѣи бѣднии молодежи рускои.

²⁾ „Зоря“, 1886; ч. 24., стор. 415, въ статьѣ В. Коцовского: „Рукописней матерїалы до галицко-рускои литературы“.

Вагилевичъ зладивъ два етихотворы, „Мадей“, та й „Жульня н Калина“, а Головацкій уложивъ п'єсенку „Два в'їночки“, и выбравъ изъ свого зб'орника деякїй народнїй п'єснѣ, до котрыхъ Вагилевичъ написавъ ветупну розправу.

Коли Шашкевичъ зъ Головацкимъ виготовивъ рукописъ до друку, то треба було ще поетаратнє о те, щобъ урядъ позволивъ тї писаня випечатати. Але-жь вѣ Львовѣ не було тогдѣ цензора руского, тому-що до того часу рускихъ книжокъ свѣтскихъ нѣхто не друковавъ. Печатались тѣлько книги церковнїй, и то пѣдъ надзоромъ митрополита або єпискона. Про-те Шашкевичъ муєвѣвъ доволитись лишъ тымъ, що позволено літографовати портретъ Богдана Хмельницкого, коли ѓнъ вѣ цензурѣ заявивъ, що се єсть „ein verdienstvoller Mann und Feldherr“. ѐдтакъ треба було рукописъ „Зорѣ“ ѓдѣслати до цензуры Вѣдєнскої. Цензоромъ славянськихъ книгъ бувъ тамъ Варооломей Конитаръ, директоръ университетскої библіотеки вѣ Вѣднї, що бувъ великямъ знатокомъ филологїѣ славянскої. Одначе ѓнъ звернувъ рукѣписъ Шашкевичевї, заявляючи, що не має власти оцѣняти рускихъ писемъ. Мѣжь-тымъ поставлено вже вѣ Львовѣ цензора руского. Симъ цензоромъ бувъ Венедиктъ Левцкїй, священникъ рускїй, профессоръ богословїя морального на университетѣ Львѣвскѣмъ.

Сему першому цензору рускому не подобалась чиста мова руска, вѣ якѣй Маркїянъ зладивъ свою „Зорю“; такожъ незвычайною оказалась єму правонисъ „рускою трѣйцѣ“¹⁾. А вже-жь головною причиною засудженя

¹⁾ Сїй молодїй письменникъ выкинуи букву ѣ (писали отже: лѣе, лан, а не лѣеъ, ланѣ); замѣецъ ѓ, є писали і (кїнь, лїд замѣецъ кїнь, лѣдъ), а букву и заступили знакомъ џ (риба, води замѣецъ риба, води). ѐдтакъ приняли они два новї знаки, се-бѣ-то знакъ џ

„Зорѣ“, по думцѣ цензора, були деякїй ліберальнїй слова, що выражали мовь-то невдоволенє изъ сучасного побуту вѣ державѣ. Осъ и. пр. замулило руского цензора, що Шашкевичъ вѣ думцѣ „Згадка“ поваживъ ся се сказати:

Заспѣваю, що минуло,
Передвѣцкїй згану часть:
Якъ весело колись було,

А якъ еумно нынѣ вѣ насъ!¹⁾

ѐдтакъ рѣшивъ Руснѣ-цензоръ, що першою рускою книжкою вѣ Галичинѣ не вѣльно друковати. Руска трѣйця унала духомъ; на ню звернула бачне око полицїя²⁾. Ба, небавомъ явились вѣ семинарїи комисарѣ зъ полицїѣ, чтобы зревидувати Шашкевича, чи не находятъ ся у него книжки и письма, заказанї цѣсарскимъ урядомъ. Комисарѣ перетрясли всѣ рѣчи Шашкевича, але не нашли нѣчого такого, що на него навело бы бѣду.

Коли-жь митрополита коневсторїя вѣ починѣ Шашкевича и Головацкого не добачала нѣчого кары гѣдного, то Маркїянъ ставъ зъ Головацкимъ ѓдумувати способъ, якъ бы довершити початого дѣла. Маркїяновнѣ заблагось конче, нанечатати хочъ частину давноу рукописи, що звалась „Зорею“. Не-малу помѣчь вѣ сѣй справѣ подавъ єму Головацкїй. Рѣкъ бо передше (1835) вчивъ ся ѓнъ на Угорщинѣ вѣ Пештѣ, де познакомивъ ся зъ кѣлькама молодыми Сербамп. Такъ отже оба товаришѣ урядили

для выраженя двѣйного звука *длж* (вицѣ замѣецъ *видлжну*), а замѣецъ буквы *е*, що вытворює ся зъ *л*, поставили знакъ *ѣ* (робнѣ замѣецъ робнѣ изъ робнѣ, воѣк замѣецъ воѣк изъ волкѣ).

¹⁾ „Вѣнок“, ч. I, стор. 82.

²⁾ Разомъ зѣ Шашкевичемъ бувъ тогдѣ вѣ семинарїи такожъ Головацкїй; тѣлько-жь вѣ науцѣ бувъ ѓнъ о два роки молодшїй. Вагилевичъ же живъ на свѣтѣ, бо не мѣгъ опоратись зъ наукою философїѣ, котрою зъ великими перервами слухавъ черезъ сѣмь рокѣвъ (1830—1837).

выпечатати сю рукопись на Угорщинѣ въ Будимѣ, бо въ Галичинѣ цензура не дозволила-бъ друковати такоу рускою книжки. Все-жь таки треба було поробити деякі зміни въ давнѣйшій рукописи. Выкинено розправу про Хмельницького вразъ зъ его портретомъ, выкинено й деякі стихотворы, и додано де-що нового. Одаткъ Маркіянъ назвавъ новий збѣрникъ „Русалкою Днѣстровою“.

Въ 1836. р. пѣславъ Головацкій сю рукопись до Пешту на руки Сербя, Юрія Петровича. И дѣйстно Петровичъ обѣцявъ Головацкому, занятись выпечатанемъ книжочки. Коли его заходами Будимека цензура дозволила друковати „Русалку“, то оповѣстивъ бнѣ Шашкевича й Головацкого, що выпечатане еи стоить буде 400 зол. р. А по-за-якъ оба тѣ товаришѣ не мали грошей, то треба було постаратись о помѣчь у якого добродѣя. Головацкій написавъ лять до Николаы Верещиньского, священника й директора школы головной въ Коломыѣ, и бнѣ обѣцявъ дати жаданй грошѣ¹⁾.

Изъ выпечатаныхъ 1000 екземплярѣвъ „Русалки“ Петровичъ пѣславъ (1837. р.) 900 на руки Головацкого до Львова, а 100 екземплярѣвъ выславъ до Вѣдья. Але-жь Львова цензура не дозволила „Русалцѣ“ бачити свѣта божого. Полиція забрала тѣ екземплярѣ, якѣ були у Львовѣ, а Маркіяна й его товаришѣвъ поставила пѣдъ свѣй доглядѣ. Зъ-пѣдъ тои конфіскаты выдобулась „Русалка“ ажъ въ 1848. р. По Галичинѣ розбѣшлись хибя лишь тѣ

¹⁾ Коли Н. Верещиньскій приславъ грошѣ на друкъ „Русалки“, то показалось, що Будимекѣй печатни треба було заплатити ще 100 зол. р. Про-те Шашкевичъ позычивъ у колеги Авдиковского „посаговыхъ“ двадцять голяндскихъ дукатѣвъ и передавъ ихъ въ заставѣ Тарасевичеви, духовникови семинаріѣ. Одаткъ Головацкій одержавши 100 зол. р., пѣславъ ихъ въ Пештъ на руки Петровича. („Литературный Сборникъ“. Годъ 1835; стор. 32.)

екземплярѣ сев книжки, котрѣ Петровичъ выславъ бувъ до Вѣдья.

Такъ отже за выдане невинной книжочки Шашкевичъ дѣждавъ ся клопоту великого. Та кобы хочъ свои земляки повитали радо сю першу руску книжочку! Але-жь мало кому зъ галицкихъ Русинѣвъ припала „Русалка“ до вподобы. Про сю невзгодину пише Головацкій въ „Вѣнку“ ось-таке: „Въ несчастливу годинюнку уродила ся тая „Русалка“. Замѣць помочи та пѣдъсхочуваня найшли ся поемѣвки та недовольбѣсть, ба й ворогованя. Показало ся, же щѣ голова, то розумъ. Були такѣ, котрѣ бы радѣ ею втали, але не въ тѣмъ строю. Одному за се, другому за тое невподоба; одному въ сѣмъ, другому въ тѣмъ недогода. Не взявъ врагѣ и такыхъ, щѣ зовеѣмъ цуралн ся такою невидальщиною и бѣсомъ на нефъ дивили ся“¹⁾.

Мабуть Маркіянъ не догадувавъ ся такого лиха, коли свою „Русалку“ пукавъ въ свѣтъ отъ-сими словами: „Не жури ся, Русалочко зъ-падъ Днѣтра, що-сь ле прибрана! Въ нарядѣ, якѣй бѣдъ природы и простодушного и добросердного народа твоего приймила-сь, ставшь передъ твоими бѣстрицями. Они добрѣ; приймутъ тя и украсятъ“²⁾. Але не веѣ земляки приняли радо сей першій плѣдъ на нивѣ рѣдного поля. Такъ ровесники, якъ и старшѣ неразъ дорѣкали гѣрко Маркіяновъ; неодному бо не подобалась „хахольска, хлопка“ мова „Русалки“. Ба, й азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій кинувъ ся зъ мокрымъ рядомъ на „триумвиратѣ“, щѣ поваживъ ся выкинути и изъ азбуки рускою, „który to krok Rusinów żaden nawet najprostszy diak ruski nie pochwali“³⁾.

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 54.

²⁾ „Русалка Днѣстровая“, стор. IV.

³⁾ Listy, dotyczące się piśmiennictwa ruskiego w Galicyi, staraniem

Ôдтакъ той грамотѣи зъявлявъ вдяку „rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko, i Rusalce Dniestrowej rozszerzeć się w téj formie, w jakiej z rąk triumviratu wyszła, nie pozwolił“¹⁾.

Тѣ наруги и посмѣховска супроти „Русалки“ спонукали деякихъ товаришѣвъ Маркіяна, жалѣти про таку щербату долю рѣднои мовы. Отъ, щѣ писавъ колишній товаришъ его, Михайло Козановичъ: „Ôдколи невинну доню твою (Русалку) зачали поругати, смагати и гонити родимцѣ, ѡдъ тогды я понавъ въ тугу, и мои чувства скрылись въ болестнѣмъ серци, а ѡддаленый свѣтами ѡдъ тебе зѣоставъ я безъ потѣхи, роду и друга“²⁾. Одначе Маркіянъ зносивъ терпеливо всякї незаслуженї доганы й наруги своихъ землякѣвъ, бо знавъ, що тѣлько тая дорога, котрою ѡнъ ступае, веде до просвѣты въ батькѣвщинѣ.

Коли Маркіянъ бувъ на четвертѣмъ роцѣ богословія, то епископъ Черемыскїй Ив. Снѣгурскїй, пѣзнавши его, радивъ ему не женитись, щобы при консисторїи дослугуватись высшихъ почестїй въ церквѣ. Але рада матери перемогла: Маркіянъ любивъ сѣльскїй людъ и хотѣвъ мѣжь нимъ жити та просвѣтити его наукою. Въ мѣсяци лютѣмъ 1838. р. ѡдбулось его вѣнчане зъ Юлією, дочкою Теодора Крушиньского, священника въ Деревни повѣту Жовкѣвского. Ôдтакъ высвячено его 20. мая 1838. р. та й ѡбелано (30. червня т. р.) на администрацію капелянїй въ Гумникахъ. Потѣмъ бувъ ѡнъ администраторомъ капелянїй въ Нестаничахъ (ѡдъ 16. листопада 1838. до 22. цвѣтня 1841. р.). Опѣсля обнявъ администрацію

ks. Jozefa Lewickiego ze Szkła wydawane. W Przemyślu 1843. List I. Peszt dnia 1-go Maja 1841; — str. 7.

¹⁾ ibid., стор. 24.

²⁾ „Вѣстникъ для Русинѣвъ австр. державы“, 1852; ч. 33.

парохїй въ Новосѣлкахъ лѣскихъ, а 12. мая 1842. р. инстальовано его нарохомъ въ сѣмъ селѣ¹⁾.

Доля Маркіянова. Вже на четвертѣмъ роцѣ богословія носивъ Маркіянъ явный зарѣдъ сухѣтъ у своѣй груди²⁾, про-те, хочъ ѡнъ живъ на селѣ, то хирне его тѣло западало часто въ недугу. Не мѣгъ ѡнъ отже такъ, якъ було слѣдъ, займатись сѣльскимъ хозяйствомъ, и бѣдувавъ чи-мало. Коли-жъ позывавъ у свого сусѣды 40 зол. р., а сей вѣритель домагавъ ся уплаты довгу, то Маркіянъ прочитавши листъ его, написавъ на оборотнѣй сторонѣ отъ-сей стишокъ:

Цвѣтка дробная,	Весь лугъ скрасила,
Молила пеньку,	Щобы я була
Весну рапеньку:	Якъ сонце ясна,
„Нене рѣдная!	Якъ зоря красна,
Вволи ми волю,	Щобымъ згорнула
Дай менѣ долю,	Весь свѣтъ до себе“.... ³⁾
Щобъ я зацвила,	

Въ чудовѣмъ сѣмъ стишку заявивъ постъ, що бажавъ мати лѣншу долю, щобы любовь свою до людей доказати найкрасшимъ дѣлами. И дѣйствио бувъ ѡнъ приятелемъ и добродѣемъ своихъ парохїянъ, котрї горнулись до него, мовъ дѣти до батька, и полюбили его именно за прекраснї науки церковнї, якї ѡнъ голосивъ въ чистѣй мовѣ рускѣй.

Хотячи пѣднести рѣдну мову зъ упадку, звертавъ ѡнъ увагу на Украинцу и радувавъ ся вельми, що тамъ выдавано книжки въ такѣмъ-самѣмъ языкѣ, въ якѣмъ

¹⁾ Веѣ тї три села, Гумника, Нестаничѣ и Новосѣлки лѣскї належать до старѣства въ Камѣнцѣ струмиловѣй.

²⁾ „Родимый Листокъ“, 1880; ч. 3., стор. 44.

³⁾ „Русалка Днѣстровая“, стор. 71. 72. — Порѣви. оповѣстку А. Вахнянина въ „Зорѣ“, 1882; ч. 10.

бнѣ самъ зладивъ свою „Русалку“. Такъ дознавъ ся Маркіянъ, що вже въ 1818. р. Петро Артемовскій-Гулакъ написавъ гарну казку „Папъ та собака“, що Григорій Квѣтка Основяненко видавъ въ Москвѣ (1834. и 1837. р.) чудові свої повѣсти, мѣжъ котрыми найбільше ёму подобалась повѣсть „Маруся“. Шашкевичъ читавъ думки й пѣснѣ, якѣ въ Харковѣ выдавъ (1839) Амвросій Могила [Метлинскій] и познакомивъ ся зъ „Ластѣвкою“, що ёѣ выдавъ (1841) Евгеній Гребѣнка въ Петербурзѣ. Але-жь найбільшою радостію зрадѣвъ Маркіянъ тогдѣ, коли прочитавъ „Кобзаря“, се-бѣ-то поетичні творы Тараса Шевченка, напечатані въ Петербурзѣ 1840. р. Духъ Маркіяна підносивъ ся въ гору, се бо вѣривъ бнѣ, що вже не запропаститъ ся рѣдна мова, коли на Украинѣ такі славні писателѣ еписували въ нѣѣ свои творы.

„Ластѣвку“ Гребѣнки и збѣрнику думъ та пѣсень Могилы пѣславъ Шашкевичъ своему приятелю, Мих. Козловекому, священникови въ Тѣшкахъ, и написавъ до него и его родины отъ-сей листъ: „Рѣдні любезненькї! Несе ся воздухомъ до васъ, мой миленькї, шарка Ластѣвка. Ой ластѣвка-жь то, ластѣвка! такои ще нѣхто зъ роду не бачивъ, бо не то вно, що гарно виеспѣває та щебече, та такъ мовъ промовляє, а то ще й на зиму не ховає ся, и все снує ся, и все лѣтає, и все виеспѣває, що забудешъ и бѣду и горе, и смутокъ и журбу, и здає ся тобѣ, що завжди весна. — При Ластѣвцѣ стунає вагою саношитый, сумный, казавъ-бысь пристарый Могила, и заглядає не такъ якъ ластѣвка весело въ ѣконця, а стунає нѣдъ землю въ могилы, цѣлує давный порохъ, обнимає кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляє зъ вѣтрами по степахъ, або зъ ворономъ по-нѣдъ небеса. — Отъ такъ, братчику! потѣшь ся зъ ними, полюбуй ся, пожури ся и поплачь, а небавкомъ назадъ ихъ

до насъ пришли.... Отъ, отъ, бувъ бымы забудъ. Основяненковѣхъ повѣстей другую книжку потому пришломо. Прехороша тамъ Маруся, окаянный пияюга Ничиѣръ, и такі живѣсьнїкї на патретѣ салдаты; побачишь самъ небавкомъ, коли Ластѣвку и Могилу не довго у себе забавляти будешъ, бо они чужї; вже зъ Основяненкомъ довше будешъ балакавъ“¹⁾.

Коли-жь „побратимови“, Николѣ Устїяновичеви, посылавъ пѣснѣ украинскї, то писавъ до него:

Отъ такъ, Николаю, вкраинскї ѣрлята
И веселятъ душу й сердце загрѣвають;
Отъ такъ, Николаю, рускї соколята
То въ голосъ, то зъ-тиха матери слѣвають,
Ажь мило згадати, якъ то сердце бѣтъ ся,
Коли зъ Украины руская пѣсенька
Такъ мило-солодко вколо сердца вѣтъ ся,
Якъ коло милого дѣвка русявенька...²⁾

Маркіянъ бажавъ цѣлымъ сердцемъ, щобъ Гилччина въ розвою рѣднои мовы не осталась по-заду, а йшла зъ Украинною рѣвнымъ крокомъ у змаганю просвѣтнѣмъ. Працювавъ отже безъ перестанку и захоочувавъ давныхъ товаришѣвъ школныхъ, служити безъ доганы справѣ народнѣй.

Але тѣло его не выдержало працѣ ненастаннои: бнѣ пидѣвъ и мариѣвъ щѣ-разъ-бѣльше и лежачи въ тяжкѣй недузѣ, утѣшивъ ся тою вѣткою, що обѣцяно ёму презенту на парохїю въ Золочевѣ. Та отъ, подобалось божѣй воли, щобъ бнѣ не зазнавъ въ житю лучшой долѣ. Коли страдавъ тяжкою дыхавницею, то колишній това-

¹⁾ П. Онишкевича „Руска Библиотека“, томъ III., стор 61. 62. — „Житє и значєнє М. Шашкевича“... Написавъ Володимиръ Коцовскїй. Львѣвъ 1886; стор. 16. 17.

²⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 69.

ришь его, Никола Устіяновичъ, нарохъ у Славску, звеселивъ своего „побратима въ день имени его“ гарнымъ сонетомъ, що починає ся словами:

Друже сердечный, красенькій соколе!

Ты соловѣмъ зъ руекого серденька:

Якъ о дитинѣ любящая ненька,

О рускѣмъ щастю плачешъ и недоли...¹⁾

Въ томъ часѣ Устіяновичъ запрошувавъ Маркіяна, чтобы для поратоваия здоровья приѣхавъ до него въ горы. Одначе недуга Маркіяна змоглась такъ, що онъ тративъ взѣръ и слухъ, и дня 7. червця 1843. р. (переживши 32 роки) розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ найлучшій сынъ матери-Руси, що єв збудивъ одъ твердого сну до нового жития народного.

У Маркіяна були два сыны: Святославъ и Володимиръ. Святославъ умеръ недолѣткомъ въ Новосѣлкахъ, а Володимиръ, що нанисавъ деякі гарні поезіи лиричній, впоконивъ ся у Львовѣ 16. лютого 1885. р. Жена-жь Маркіянова, Юлія зъ Крушиньскихъ, жиє доси у Львовѣ и коротає свѣи вѣкъ въ великѣй бѣдѣ²⁾.

Въ 1880. р. въ празникъ св. Іоанна Хрестителя громадка студентѣвъ Львѣвского универитета одвѣдала могилу Маркіянову въ Новосѣлкахъ лѣвкихъ. Одъ одной старенькой жѣнки довѣдалась она, що тѣло Шашкевича спочиває въ могилѣ мурованѣй, котру первѣстно назначено для родины Виницкихъ, властителейъ Новосѣлокъ. Они-то позволили похоронити Шашкевича въ тѣй могилѣ, та вымуровали для себе другій грѣбъ. Познѣйше перейшла могила, въ котрѣй спочиває соловѣй рускій, на влас-

¹⁾ „Вѣнокъ“, часть II, стор. 125.

²⁾ Пять рокѣвъ по смерти Маркіяна Никола Устіяновичъ напечатавъ прекрасный стихотвѣръ п. з „Згадка за Маркіяна Шашкевича“. (Львѣвъ 1848. р.)

нѣсть шляхтяча Гарбовского, одначе ще въ 1879. р. поховано въ нѣй священника Ивана Грабянку, що бувъ наслѣднякомъ Шашкевича въ Новосѣлкахъ. Одтакъ тѣ руекі студенты зложили на могилѣ вѣнецъ зъ надписею на лентѣ: „Маркіяну Шашкевичу — Русины-академики“. Тогдѣ попросили она священника Володимира Рожсевского, щобъ одправивъ надъ грѣбомъ парастасъ за унокѣй душѣ Маркіяновоп. Папъ-отець волявъ ихъ волю, одправивши по-переду вечѣрню въ каплицу на кладовици. Одтакъ въ краснѣй промовѣ сказавъ онъ своимъ парохіянамъ, хто-то бувъ Маркіянъ Шашкевичъ, и чѣмъ онъ великій та славный въ галицкѣй Руси¹⁾. Такъ отже разомъ зъ рускими студентами университетекыми молились селяне и учитель зъ близькихъ селѣ, чтобы Богъ сотворивъ вѣчную память першому проевѣтителю темныхъ-незрячихъ громадянъ.

Литературна дѣяльнѣсть Маркіяна Шашкевича. Выданемъ „Русалки Дибетровой“ Шашкевичъ зъєднавъ собѣ память-вѣковѣчну. Осъ еи заголовокъ: „Русалка Дибетровая“. Ruthenische Volkslieder. У Будимѣ. Письмомъ корол. всеучилища Пештанекого. 1837 (мала бѣвмка, еторѣнь XX и 133). На оборотнѣй сторонѣ заголовной картки помѣщено чесеке мотто: „Ne z mltného oka, z ruku pilné naděje kwitne“ (Kollar). Пѣсла „передслѣвля“ (стор. III—VI) слѣдуютъ „пѣсенѣ народнѣй“, котрѣй зѣбравъ Яковъ Головацкій и Иванъ Вагилевичъ. Навпередъ напечатано тутъ „передговоръ къ народнымъ рускамъ пѣснямъ“ (урывокъ изъ ширшой розправы Далибора Вагилевича; стор. IX—XX); одтакъ слѣ-

¹⁾ „Дѣло“, 1880., ч. 54. въ статьѣ фелетона: „Надъ могилою Маркіяна Шашкевича“.

дують I. „думы и думки“ (стор. 1—35), II. „обрядові пѣснѣ“ (стор. 36—58). По-переду „думъ и думокъ“ стоить отъ-се польске „мотто“ зъ думки Богдана Залеского:

..... Co się stało!
 Gdzie to naszych dum połowa?
 Zaporozskich dziś tak mało!
 A miłośna ta lub owa,
 O trzech zorzach, trzech krynicach,
 Siedmiu wodzach, stu dziewicach, —
 Rzekłbyś: że te dumy z laty
 Przenuciwszy błogie chwile,
 Przenuciwszy smutne straty
 Z ludźmi głuchną gdzieś w mogile...¹⁾

Се „мотто“ важнымъ есть изъ-за того, що оно послужило Могильницкому засновкомъ до написаня гарпона слейвъ (въ выданю „Скита Манявского“), що починае ся словами:

Ахъ недолѣ! що-жь ся стало?
 Где ся нашѣ пѣсни дѣли,
 Пѣсни золотіи!²⁾

Опѣсля слѣдують „складаня“ (стор. 61—100), се-бѣ-то оригинальнѣ творы рускои „трѣйць“. Сюды належить шѣсть лиричныхъ поезій Шашкевича: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Веснѣвка, 5) Туга за милою, 6) Сумракъ вечерный; ѡдтакъ помѣщено тутъ стишокъ Я. Головацкого „Два вѣночки“, и два спичнѣ стихотворы Вагилевича „Мадой“ та „Жулинь и Калина“. До „складань“ належить такожь казка Шашкевича п. з. „Олена“. — По-

¹⁾ Сѣ слова Богдана Залеского находятъ ся въ его думцѣ „Co mi tam! czyli poranek starego myśliwea“. (Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego. Wydanie zbiorowe, przejrzone przez autora. Lwów 1877. Tom I., str. 118.)

²⁾ „Скитъ Манявскій“. Въ Перемышля 1852; стор. X—XI.

тѣмъ слѣдують „переводы“: а) „пѣснѣ народнѣ сербскіи“, (стор. 103—108) — шѣсть пѣсень въ перекладѣ Шашкевича („Дѣвчина а рыба“, „Дѣвчина до рожѣ“, „Пуста дѣвчина“, „Дѣвчина лице мыюча“, „Ангелчинѣ ворота“ и „Знатель“), а двѣ пѣснѣ въ переводѣ Головацкого („Три тузѣ“ и „Смерть милыхъ“); — б) „изъ ческои Корольдворскои рукописи“ (стор. 109—112) — чотыри пѣснѣ въ перекладѣ Шашкевича („Китяця“, „Ольнѣ“, „Лишена“ и „Зазуля“). — Дальше помѣщено тутъ „Старину“ (стор. 115—121); имено пояснявъ Шашкевичъ слово „старина“ и ѡдтакъ надруковавъ три простонароднѣ стихотворы и одну стародавню грамоту. Дальше слѣдуе „Коротка вѣдомѣсть о рукописяхъ славянскихъ и рускиихъ, находящихъ ся въ книжницѣ монастыря св. Василия Великого у Львовѣ“ (статья Головацкого; стор. 122—129), а наконецъ напечатавъ Шашкевичъ литературну оповѣстку про збѣрникъ Осина Лозиньского п. з. „Руское весѣле“ (стор. 130—133).

А вже-жь першимъ напечатанымъ творомъ Шашкевича була (якъ выше сказано) ода въ рѣчницю уродинѣ цѣсаря Франца I. (Львѣвъ 1835. р.). Въ сѣи одѣ блпенувъ талантъ Маркіяна яснымъ сяясомъ, изъ-за чого авторъ сего пансиричного стихотвору ставъ ѡдъ-разу однимъ зъ найлучшихъ поетѣвъ Русн-Украины. Тутъ бо вмѣвъ ѡнъ наблюдати естетичну мѣру въ величнѣй похвалѣ монарха и зъявивъ змагане вѣщого духа до найвышого роду поезій лиричныхъ. Свѣтоглядъ Маркіяна бувъ тогдѣ по-найѡбльше ясный, тощу-що не зазнавъ ще того заколоту въ житю, якій зворушивъ его душу, коли выдавъ „Русалку Днѣстрову“. Такожь не знемагавъ ѡнъ еще тѣломъ и не журивъ ся изъ-за бѣдности и всѣлякихъ невзгодинѣ.

Ще передше (1833) написавъ ѡнъ „Думу“, що ѣй въ новѣй редакціи (1837) давъ назву „Погоня“, и ѡдтакъ

1834) скомпонував боеву пісню п. з. „Болеславъ Кривоустый підъ Галичемъ въ лѣто 1139“¹⁾). Въ сій піснѣ томонить смѣливо именно отъ-сей окликъ до боротьбы:

Гей, хто Русинъ, за ратище!
Въ крѣпкій руби мечъ ясный;
Шпарка стрѣла най завище:
Гордый Ляше, день не твоѣ!

Сей окликъ до завязушого бою зъ „гордымъ Ляхомъ“ бувъ вѣдай не малою притычною для цензора Венедикта Левицкого, що въ загаль не мѣгъ погодитись зъ литературнымъ напрямомъ и зъ правосисію альманаха „Зоря“.

Можна ѳдтакъ догадатись, що передъ рокомъ 1837. Маркіянъ задумавъ писати спичный стихотворѣ п. з. „Перекипячкъ бисурманскій“²⁾). Богатыромъ сєи поємы мавъ бути польскій графъ Вацлавъ Ржевускій, прозванный „Золотою Бородою“ або „Ревухою“³⁾), котрый по упадку Наполеона I. зъ невеличкою дружиною покинувъ Европу и глядавъ свободы въ арабскій пустыни Нежду. Онъ одягавъ ся по-арабеки и приймивъ мову, обычаѣ та вѣру арабеку. Побувши кѣлька лѣтъ въ Арабстанѣ вернувъ Ржевускій въ Савранъ на Подѣлю, одначе задержавъ стрѣи орієнтальный и ставъ великимъ демократомъ. Польскій поєтъ Адамъ Мицкевичъ звеличивъ єго въ стихотворѣ „Façus“. Коли-жь Польша лагодилась до боротьбы зъ царатомъ, то Ревуха живъ въ приязни зъ Тимкомъ (Томою) Падурою, звѣтнымъ постомъ школы польско-украиньскон, котрый взявши бандуру ходивъ по Украинѣ цѣлый рѣкъ до р. 1829., и намагавъ ся спонукати козаковъ до повстаня противъ Россіѣ. Падура зъявлявъ ко-

¹⁾ „Зоря галицка“, 1849; число 7.

²⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 73—77.

³⁾ „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 44.

закамъ, що провѣдникомъ ихъ буде „Золота Борода“, дитина гетьманьска. Але козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста и ѳдтакъ 14. мая 1831. р. въ злощасной битвѣ на Подѣлю підъ Дашовомъ Ржевускій пропавъ безъ слѣду¹⁾).

Такъ отже въ поємѣ „Перекипячкъ бисурманскій“ Маркіянъ хотѣвъ розвинути гарну картину суєспѣльного побугу на Украинѣ въ рокахъ 1828—1831., коли жили ще тѣ Запорожцѣ, що видѣли зруйнованє своєи Сѣчи. Та отъ, поєтъ лишивъ намъ тѣлько маленьку частину проектованон поємы п. з. „Бандуриетъ“, зъобразивши на-родного сѣвака украиньского. Въ сѣи частинѣ бѣльшого стихотвору П. Верхратскій запримѣтивъ „гарный летъ вѣщон бесѣды, красу поєтичныхъ образѣвъ, та й смѣлѣсть и вдалѣсть порѣвнанъ и иносказѣвъ“²⁾). И справдѣ зъявивъ тутъ поєтъ вышєи гадки, до якихъ людова поезія не взносєть ся. Говорить ся тутъ про старого сѣвака, котрого вѣ въ селѣ знають, молодѣи й старѣи, хочь ѳнъ ино часомъ до села заходить. Але-жь бандуриетъ зъявивъ ся разъ въ селѣ тяжко зажуреный. Бувало иде селомъ весело й смѣло; зъ хаткою, зъ деревцемъ кождымъ розмовляє, вдарить въ бандурку, зъ-дрѣбнєнька заграє козачка чи шумку, — ажъ згадати мило! А теєерь ѳнъ чоєсь сумный, пієсоньки не звонить, зъ дѣтьми ся не бавить. Коли старшина й молодцѣ довокѣла єго обступили, то присѣвъ ѳнъ на царинѣ и на тужливу путу загравъ про давнину Русєв.

И вынявъ бандурку и обтеръ полою,

И ставъ ѣ стронти, и повѣвъ рукою

По струнахъ зъ-легєнька, — струны згаморили...

¹⁾ „Pyśma Tymka Padurry. Wydanie posmertne z awtobrafii“. Lwiv 1874; stor. XXI—XLIV.

²⁾ „Правда“, 1873; стор. 426.

Півець розумів, бо з г мь говорили;
 Вже лѣтъ сорокъ кѣлька ихъ бесѣду знає.
 И вдаривъ сильнѣйше и скорше тручає,
 И стали гремѣти та Бескадекимъ громомъ,
 И стали шумѣти та степовимъ шумомъ,
 То зновъ закивѣли, якъ воды старого
 Отця-Словутиць, — бо о нѣмъ думає
 Півець и мыслию честь ему спѣває; —
 То зновъ злебедѣли, якъ бы галичъ много
 Стадами злетѣвши чистѣ поле вкрыли;
 То знова з-легонька, з-тиха гомонѣли,
 Мовъ згадка лѣтъ давныхъ, минушон долѣ,
 Що-разъ то тихше и тихше брешѣли,
 Зъ думкою півця розплылись по поли,
 А наконецъ зглухли, — зовсѣмъ занѣмѣли...¹⁾

Шкода велика, що Маркіянъ въ короткомъ своѣмъ житю не встигъ написати тои бѣльшой поеми, въ котрѣй бы показавъ, що Украина по своѣмъ политичномъ упадку не далась вловити принадою революційной Польщѣ. Такъ отже сея поетична частина зберегає ся въ нашѣй литературѣ неначе окрушина зъ тыхъ дорогоцѣнныхъ камѣньчикѣвъ, котрѣ умный митець призбирувавъ для зложєня чудового образа мозанкового.

Володимиръ Коцовскій догадує ся²⁾, що въ 1835. р. Шашкевичъ написавъ три думы: „Нещасный“, „Сумракъ вечерный“ и „Разнука“. И справдѣ при задумчивѣй евоѣй вдачи мѣгъ поетъ уже тогдѣ скомпонувати думки вельми тужливѣй, коли живѣ въ надѣѣ на лучшу будучнѣсть. Та-жъ въ „Тузѣ за милою“ каже онѣ, що „тужить, плаче и слезами вмыває ся, та веселои годинонь-

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 77.

²⁾ П. Олишкевича „Руска Библиотека“, томъ III. У Львовѣ 1884; стор. XXV; замѣтка 4.

ки вже не надѣває ся¹⁾; — ѡдтакъ въ думцѣ „до милои“ зъявляє онѣ, що й мила плаче й тужить за нимъ, и про-те просить онѣ вѣтра, щобы понѣсь до неи пѣсеньку на легкихъ крылахъ, та ѣй звѣстивъ, що „прийде милый, приголубить, и зъ невѣ ся звѣнчає“²⁾.

До найдавнѣйшихъ думокъ Маркіяновыхъ належить такожь тая, щѣ починає ся словами: „По-за тихій за Дунай“. Ёѣ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ“ (1886; ч. 23) пѣсля автографа, присланого Яковомъ Головацкимъ въ библиотеку Народного Дома у Львовѣ³⁾. Въ сѣй думцѣ братъ тужить за братомъ, щѣ пробуває въ чужинѣ за тихимъ Дунаємъ.

Найкрасшою єсть думка „Сумракъ вечерный“, написана у формѣ совета. Маркіянъ высказує тутъ тихій смутокъ, по-за-якъ онѣ въ нещастю думає мовъ могла середъ стєну о пѣвночи, — ѡдтакъ каже, що єго радощѣ сплынули такъ, якъ Днѣстеръ сплыває. Яєне єго небо повяєло чорными хмарами, неначе-бъ густѣ боры склонились тяжкими тугами⁴⁾. — Чудовою єсть такожь елегія „Пѣдлицє“. Въ нѣй зъявивъ поетъ тугу за молодыми лѣтами, коли-то онѣ въ рѣдинѣмъ єслѣ живѣ дѣтвакомъ безъ журбы й смутку. Коли-жъ Маркіянъ ставъ администраторомъ капелянѣвъ въ Гумнєскахъ (1838) и тамъ зустрінувъ ся зъ гѣркою прозою житя, то въ пѣсни „Надѣ Бугомъ“ высказавъ онѣ свою недолю сими словами:

Мое сердце бѣдненькое

Радощѣвъ не має,

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 92.

²⁾ *ibid.*, стор. 104.

³⁾ В. Коцовскій старавъ ся доказати, що єю думку написавъ Шашкевичъ не скорше, якъ ажъ въ 1835. р. („Зорѣ“, 1836; ч. 23, стор. 399).

⁴⁾ „Русалка Днѣстровая“, стор. 78. 79.

Лишь розлуку изъ долею, —
Лишь слезоньки знае¹⁾.

А вже-жь въ думкахъ „Нещасный“, „Розпука“ и „Лиха доля“ слова Маркіяна суть такъ сумовиті, — печальче-бъ онъ розпрощавъ ся на вѣки збѣ щасною долею. Именно въ думцѣ „Лиха доля“ жалкуе ся поетъ, що тая доля мовъ гадина вѣдлива переѣла его щасте, що вчинила его серцю зъ гараздомъ розлуку. Ба, онъ догадуе ся вѣщимъ духомъ, що мраки лихон долѣ и надъ гробомъ его ще повѣнутъ, — въз-за чого онъ въ розпуцѣ кличе: „Ой надѣя! таку долю най то громы трѣснутъ!“

Изъ сего короткого огляду видно, що въ думкахъ Маркіяновыхъ переважно проявляє ся тонъ елегійный, котрый есть такожь загальною прикметою думокъ простонародныхъ. Уже Яковъ Головацкій оцѣнивъ зовѣмъ добре сї стихотворы Шашкевича, кажучи отъ-се: „Думки Маркіянові повні глубокого чувства, плывуть изъ-подо самого сердца гладкимъ, звучнымъ, чистымъ руськимъ языкомъ; рѣдко въ нихъ свободная, безжурная мысль, найчастѣйше глубока, сердечна туга; жалъ та скарга на недолю ажъ сердце разрываетъ. — Отъ, словомъ, истинне цятно нашон народнои поезіи рускои“²⁾. Одаткъ Иванъ Верхратскій подавъ ось-таку характеристику думокъ Маркіяновыхъ: „Его думки то справдѣ непорочні, дѣвичі, о чудовій красѣ, але — плакучі“³⁾. Сї стихотворы Маркіянові суть неначе цвѣты рѣднои ловады,

¹⁾ Думку „Надъ Бугомъ“ надруковано у-перве въ „Вечерницяхъ“ у Львовѣ 1862; ч. 20.

²⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 58. — Головацкій пише, що лишь-десякй початковій думки Маркіяна напечатано, та що бѣльша ихъ часть розсыпана мѣжь приятелями и знакомыми покойника въ рукописяхъ находить ся. (ibid., стор. 57.)

³⁾ „Правда“, 1873; стор. 426.

сповиті рано-въ-ранцѣ — тоненькою мракою, крѣзь котру мигтять роса на личку — чаръ чудовыхъ дѣтей природы.

Всѣхъ лиричныхъ стихотворѣвъ напечатано дося девятьнацять: Въ 1837. р. надруковано „Голосъ Галичанъ“ въ рѣчницю уродниъ цѣсаря Франца I., въ „Русалцѣ“ же находить ся шѣсть поезій: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Веснѣвка, 5) Туга за милою¹⁾ и 6) Сумракъ вечерный“. Опѣсля въ першѣй части „Вѣнка“ крѣмъ сихъ шести стихотворѣвъ надруковано ще отъ-сїи бѣсемъ думокъ и пѣсень: 1) По (ратимови, посылаючи ему пѣснѣ украинскій, 2) Нещасный, 3) До***, 4) Днѣстрованка, 5) Думка, 6) Пѣдлесе, 7) Лиха доля и 8) До милои. Одаткъ въ „Зорѣ галицкѣй“ (1849, ч. 7) находить ся боева пѣсня „Болеславъ Кривоустый подо Галичемъ“. Опроче въ „Вечерницяхъ“ (1862, ч. 20) напечатано думку „Надъ Бугомъ“, а въ „Зорѣ“ помѣщено думку п. з. „Вернитъ ся пѣсни родиміи“ (1880, ч. 2) и сю думку, що починае ся словами: „По надъ тихій надъ Дунай“ (1886, ч. 23)²⁾. Крѣмъ свѣхъ лиричныхъ стихотворѣвъ читаемо въ першѣй части „Вѣнка“ ще урывокъ изъ пѣснотвора „Переклпчикъ бисурманскій“, одтакъ въ альбомѣ „Зоря галицкая“ (1860) находимо казку „Опыхане пане?“ — мѣжь-тымъ коли въ „Читанцѣ“ Маркіяновѣй (1850. и 1853. р.) зустрічаемо 29 „басень“.

Маркіянъ Шашкевичъ займавъ ся ще перекладомъ декотрыхъ стихотворѣвъ чешскихъ, сербскихъ и польскихъ.

¹⁾ Думку Шашкевича „Туга за милою“ переложивъ Фр. Л. Челяковскій на мову чешку п. з. „Touha po milé“, и замѣтивъ еъ въ Часописи чешкого Музея зъ р. 1842. въ статьѣ „Z anthologie maloruské“, стор. 334—335.

²⁾ Въ альбомѣ „Зоря галицкая“ (1860) напечатано два польскіи стишки Маркіянові: „A wiesz ty?“ (Do Julii...) i „Moje niebo“ (Julii...) — стор. 492. — Въ „Читанцѣ“ же Маркіяна находять ся чотыри „пѣснѣ“ (стор. 91—93.)

Именно переложивъ ънъ два староческїи поетичнїи памятники: „Судъ Любушинъ“ и „Корольдворску рукопись“, и по еловамъ Головацкаго ибелавъ оба ей переводы Измаилу Срезневскому въ Россїю¹⁾. Въ „Русалцѣ“ надруковавъ Маркіянъ слѣдуючїи чотыри пѣснѣ „Корольдворскои рукописи“ въ рускѣмъ перекладѣ: 1) Книгица, 2) Олѣнь, 3) Лишена и 4) Зазуля. Въ першѣй же части „Вѣнка“, крѣмъ ихъ чотырохъ пѣсней помѣщено ще пѣсеню пѣдъ заголовкомъ „Рожа“. Ѳдтакъ въ „Русалцѣ“ и въ „Вѣнку“ напечатано отъ-ей сербекїи народнїи пѣснѣ въ рускѣмъ переводѣ: 1) Дѣвчана а рыба, 2) Дѣвчана до рожѣ, 3) Пуста дѣвчина, 4) Дѣвчина лице мыоча. Окрѣмъ ихъ пѣсней помѣщено въ „Русалцѣ“ ще двѣ сербекїи пѣснѣ въ перекладѣ Маркіяна: 1) Ангелчинїи ворота и 2) Знатель.

Шашкевичъ заходивъ ея такожь коло перекладу польскои поемы Северина Гоциньскаго, написаной п. з. „Zamek Kaniowski“²⁾. Польскїи поетъ малое тутъ живыми барвами повстане „гайдамакѣвъ“ противъ панѣвъ, оеобливо-жь розказуе про рѣзню въ Умани на Украинѣ. Се повстане украиньскаго люду зъобразивъ такожь Шевченко въ „Гайдамакахъ“. Тѣлько-жь Гоциньскїи видить въ гайдамакахъ простыхъ розбашакъ, а Шевченко добавяе въ нихъ воинѣвъ про евободу и волю. — Частину того польскаго стихотвору переложивъ отже Шашкевичъ на мову руску, и Ѳдтакъ у Львѣвскѣй часописен „Основа“ выщатано 1870. р. (въ члелѣ 27.) одинъ уступъ изъ сего перекладу.

Маркіянъ переложивъ на живучу мову руску такожь етароруекїи епичнїи твѣрѣ „Слово о полку И-

¹⁾ „Вѣнок“, часть I, стор. 58. 59.

²⁾ Порѣвн. Dzieła Seweryna Goszczyńskiego. T. II. Lipsk 1870. „Zamek Kaniowski“. Część trzecia; str. 79—81.

горевѣмъ“. Въ 1864. р. лучилое профсеорови Анатольови Вахнянинови мати въ рукахъ манускриптъ сего перекладу¹⁾, одначе досп его не надруковано. Еще въ 1869. р зберегалась ссея рукопись у отця Оеипа Крушиньскаго, пароха въ Селискахъ повѣту Яворѣвскаго; теперь же кажутъ, що ссея дорогоценна спадщина по Маркіянѣ деесъ запрошатилась.

Шашкевичъ пиеавъ вдатно такожь цвѣтетою прозою. Въ „Русалцѣ“ напечатавъ Ѳпъ казку „Олена“, и писанемъ емъ заявивъ горячу любовь до хлѣборобѣвъ. Се розказуе ънъ, якъ парубокъ Семень женивъ ея зъ Оленою и запросивъ на свое весѣле молодого пана, сына етароеты. Старостичъ выбирае ся на весѣле, однако тѣлько для того, щобы молоду Олену еѡбѣ пѣрвати. Але тогдѣ якъ-разъ на замку старостича бувъ опрышокъ, перебраный за козацкаго бапдуриста. Ѳнъ хотѣвъ розвѣдати, якъ бы можна було найлекше напаети на замокъ. Той опрышокъ чувъ ѡдповѣдъ, яку старостичъ давъ Семенови на запросины, и гнеть догадавъ ея, що той панъ мае якусь лукаву гадку. Сейчаеъ давъ про се знати своему ватажкови, що звавъ ся Медведюкъ. Ватажко роздѣливъ опрышкѣвъ на двѣ чаети: одна чаеть напала на замокъ, а друга прѣйшла въ саму пору на весѣле, щѡбъ ѡдобрати бутному старостичу молоду Олену. „Потанцюемъ зъ грабителами, вражими еыпами!“ каже ватажко, выдаючи розказы. Опѣсля ѡддае Медведюкъ Семенови ѡдданницю и не приймае иѣ его запроеннѣ на весѣле, нѣ заплаты за оборону молодятъ противъ грабителѣвъ. — „Майте ея гараздъ!“ ѡдповѣвъ ватажко Медведюкъ, „менѣ тамъ (на весѣлю) не бути! У ваеъ перше шѡтъ, а потѣмъ танцюють, въ насъ на ѡдворотъ, перше танцюють,

¹⁾ Порѣвн. „Зорю“, 1832, ч. 10.

а потѣмъ вють... Хлопцѣ! на копѣ, та до нашихъ!" кликнувъ ватажко до товаришѣвъ, — та й щезли.

Такожь сеся казка, хочь не писана вѣршами, есть на-скрѣзь поетична, по-за-якъ мова въ нѣй сильна й жива, така сама, яка появляе ся въ простонародныхъ пѣсняхъ и думкахъ.

Коли-жь Шашкевичъ въ „Русалцѣ“ оказавъ велику любовь до устныхъ переказѣвъ люду, то можна було сподѣватись, що ѓнъ для науки своихъ незрячихъ братѣвъ зладить яку пригожу книжочку. И дѣйстно написавъ Маркіянъ „Читанку для малыхъ дѣтей до школьного и домашнего употребленія“. Сю книжочку надруковано по его смерти у Львовѣ 1850. р. Друге видане ея зладивъ въ 1853. р. Головацкій накладомъ галицко-русской Матицѣ. Она подѣлена на 6 главъ: 1) Короткое изображеніе свѣта; 2) Повѣсти изъ святыхъ книгъ; 3) Повѣстки благонравія; 4) Коротенькіи науки; 5) Баснѣ и 6) Пѣснѣ. — Черезъ кѣлька лѣтъ уживано сю читанку въ науцѣ школьній. Она була-бъ довше удержалась въ школахъ народныхъ, коли-бъ авторъ уложивъ бувъ еѣ зъ поглядомъ на маліи дѣти, що починають учитись.

Маркіянъ займавъ ся такожь историчною бувальщиною Русей-Украины. Ставъ отже писати про початки козачины запорожской, опираючись на исторіи Н. Балтышъ-Каменьского та й на поменшихъ историчныхъ розправкахъ о Запорожцяхъ и о Сѣчи. Одиаче Шашкевичъ не встигъ написати бѣльшой статѣ, и зладивъ лишь коротку розвѣдку п. з. „О Запорожцѣхъ и ихъ Сѣчи“. Рукопись сего историчной розвѣдки — всего три карточки — попала ся (1862) щасливо въ руки професора Анатоля Вахнянина, и ѓдтакъ надруковано еѣ въ „Зорѣ“ (1882. р. въ числѣ 10.).

Бажаючи поѣднести мову руску зъ пониженя, придержувавъ ся Маркіянъ въ пѣснѣхъ азбуки рускоп. Але-жь найшлись такіи люде, котріи польскимъ абецадломъ хотѣли обдарити письменность руску. Такъ Вацлавъ зъ Олеська выпечатавъ (1833) рускіи пѣснѣ людовіи буквами польскими, и въ переднѣмъ словѣ до збѣрника пѣсень польскихъ и рускихъ домагавъ ся, щобъ Русины покинули свою мову и приняли языкъ польскій¹⁾. Опѣсля той Вацлавъ зъ Олеська найшовъ въ молодѣмъ священнику Осипѣ Лозинскѣмъ прихильника своей гадки. Лозинскій, спонуканный своимъ коляторомъ-дѣдичемъ Гвальбертомъ Павляковскимъ, написавъ коротку розвѣдку²⁾ про тее, що було-бъ добре, ввести польске абецадло въ галицко-руску письменность. Противъ Лозинского выступивъ навпередъ Осипъ Левинскій, капелянъ Перемыского епископа Ивана Снѣгурского³⁾. Такожь рускій кружокъ, що горпувъ ся въ семинаріи около Шашкевича, не похвалявъ такоп дивовижной новины, а дѣяльній сей про-

¹⁾ Порѣвн. отъ-ей слова Вацлава зъ Олеська: „W wyższych względach to wyłączenie Rusinów od naszej literatury zdaje mi się dla ogólnej literatury sławiańskiej, do której wicznie i zawsze dążyć powinniśmy, być bardzo szkodliwe. Słowaki, Sławianie na Śląsku, Morawianie, przyłączyli się do Czech; do kogoż się mają Rusini przyłączyć? Lub czyli mamy życzyć, żeby Rusini swoją własną mieli literaturę? Cóżby się było stało z literaturą niemiecką, gdyby szczególne plemiona germańskie usiłowały były własną mieć literaturę? Kto mię w tym punkcie nie zrozumieć, temu pomódz nie mogę, gdyż mi niepodobna jaśniejsz się tłumaczyć“. („Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego“... We Lwowie 1833; str. XLIII.)

²⁾ „O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego“. Przez ks. J. Łozińskiego. („Rozmaitości“. Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej“. 1834. Nr. 29.)

³⁾ „Odpowiedź na zdanie o zaprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego“. Szkoła d. 1. października 1834. („Rozmaitości“. Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej“. 1834. Nr. 52.)

водырь молодыхъ патриотѣвъ напневъ розправу п. з. „Азбука і Abecadło“. Uwagi nad rozprawą: O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego, napisaną przez ks. J. Łozińskiego, umieszczoną w „Rozmaitościach Lwowskich“ z roku 1834. Nr. 29. W Przemyślu. W drukarni biskupiej obrz. gr. cath. 1836. (12°, 30 сторѣць)¹⁾. Коли Шашкевичъ выготовивъ сю ѡдповѣдь, то студенты и семинаристы зложили де-що грошей, а Головацкій поѣхавъ до Перемышля, де надруковавъ розправу Маркіяна въ оборонѣ азбуки рускои. — Рѣкъ ѡпѣсля выступивъ Шашкевичъ опять противъ забеганкамъ Осипа Лозиньского, коли ѡнъ ѡписавъ „Руское весѣле“, и сю книжочку нанечатавъ въ Перемышли (1835) буквами польскими. Въ „Русалцѣ Днѣстровѣй“ еказавъ Маркіянъ въ тѣй справѣ отъ-се: „Найбѣльшою обманомъ, ба неспрощенимъ грѣхомъ въ сѣмъ дѣлѣ є, що писатель, ѡдвергну азбуку интому рускую, принявъ буквы ляцькин, котрѣ цѣло не пристають къ нашому языкови“ (стор. 131).

Опроче Маркіянъ дбавъ такожъ про моральну науку землякѣвъ. Навпередъ напневъ ѡнъ три „Псалмы Руслановѣ“, котрѣ Головацкій выдавъ въ першѣй части „Вѣника“ (стор. 60—63). Зъ тыхъ псалмѣвъ довѣдуємо ся, що Маркіянъ не давъ ся захитати у своѣй вѣрѣ якими-сь людьми недовѣрками. Осъ яку величну гадку зъявивъ ѡнъ въ псалмѣ другѣмъ: „Гордишь ся, чоловіче, умомъ твоимъ и розумомъ твоимъ, якъ день свѣтломъ, забувши на сонце, якъ въ подобѣ ворона павлянимъ пѣремъ, гордишь ся и кажешь: цѣтъ Бога! — то й тебе нѣтъ; — сонъ єсь и мара, а твоє имя вѣтеръ на степяхъ Украйны, а мысль твоя дымъ и заворотъ, а жите твое — жите камѣня у земли глубоко, а надѣя твоя якъ пѣна на водахъ, и не лишнтъ ся по дняхъ твоихъ слѣдъ“...

¹⁾ Гляди II., стор. 141—142.

А вже-жъ не можна тутъ помянути отъ-сеи приписки Якова Головацкого до третього псалму: „Кажешь, приятелю, що простымъ языкомъ нашымъ не можна лишь о домашнихъ, щоденныхъ рѣчахъ бесѣдовати, що руській народный языкъ со-всѣмъ неспособный до выражения вышихъ понятій. Отъ тобѣ показавъ живымъ примѣромъ Шашкевичъ, якъ можна взнести ся высоко, якъ можна своимъ нарѣчьемъ безъ чужои примѣшки и найвысшии понятія о Бозѣ гладко выговорити, — та ще якъ сильно, якъ мудро, якъ положительно, основно. Не языкъ народный виненъ, але ты самъ, бо (вдарь ся въ груди) не знаєшь его, не вмѣешь по-русски. Шашкевичъ не рѣкъ, не два выучовавъ и розбиравъ народну бесѣду; — теперь видишь, якъ ему гнетъ ся всюды пѣдъ ладъ. Не лѣнуй ся, працѣю, то и тобѣ легше поїде; але знай, що безъ працѣ само до берега твого не приплыне“¹⁾.

Въ тѣмъ религійномъ напрямѣ своєи душѣ Шашкевичъ переложивъ такожъ деякі частини Евангелія на мову руску. Въ III. томѣ „Рускои Библиотекѣ“ И. Онишкевича надруковавъ В. Коцовскій пять главъ Евангелія Матѣя, и цѣле Евангеліє Іоанна въ перекладѣ рускомъ (стор. 65—112)²⁾. А по-за-якъ Маркіянъ слова Евангелія хотѣвъ зрозумѣло выложити своимъ нарохіянамъ, то списувавъ собѣ декотрѣ проповѣди въ живѣй мовѣ рускѣй. Пять сихъ проповѣдей посѣдає Осипъ Крушиньскій, нарохъ въ Селнескахъ, у котрого находятъ ся такожъ деякі инші рукописи Маркіяновѣ³⁾. Одну-жъ „проповѣдь

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 63. 64

²⁾ Евангеліє єв. Іоанна переложивъ Маркіянъ въ 1842. р. Въ кѣнци сего Евангелія помѣтивъ ѡнъ прекрасный стихъ лиричный п. з. „Слава Богу“. (И. Онишкевича „Руска Библиотека“, томъ III., стор. 112.)

³⁾ „Дѣло“, 1883; число 127.

слова Божого в день преподобнаго Отца нашего Онуфрія“ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ“ (1886, ч. 24., стор. 415). Въ еѣ проповѣди нема нѣякихъ прикметъ схолястичнои мудрости; она вельми популярна и справдѣ чудова изъ-за сердечной простоты науки христіянської.

Годить ся ще спомнути, що по словамъ Я. Головацкаго Маркіянъ „робивъ надъ словаремъ стимологичнымъ церковно-словенекого языка“, та що збиравъ матеріялы до „Исторіѣ наверпенія Словенъ до вѣры христіянської“¹⁾.

Изъ сего огляду можна дѣзнатись, що Маркіянъ Шашкевичъ зъявлявъ невсыпущу дѣяльнѣсть у вѣсѣхъ напрамахъ литературныхъ. Щобы-жь довершити всего того, що ѡнъ бувъ розпочавъ, треба було-бъ пожити въ здоровлю бодай сѣмдесять лѣтъ... Та отъ, емерть екосила чудову цвѣтку саме-тогдѣ, коли она стала розвивати свои листочки на привѣтъ ясного сонця.

*

*

*

Пятьдесять лѣтъ минуло ѡдъ того часу, якъ въ галицкѣй Руен ринуло живущою водою зъ керницѣ, котру въ давнѣй давнинѣ заткано изъ-за того, що струя каламутной рѣвки здавалась бути лучшою, нѣжь водица зъ чистого жерела. Пятьдесять лѣтъ минуло ѡдъ того часу, якъ Маркіянъ Шашкевичъ живымъ словомъ „Русалки Днѣтровои“ подолѣвъ мертвоту давного литературного напруму и ставъ творцемъ новой doby словес-

¹⁾ „Вѣнок“, часть I., стор. 56. — Яковъ Головацкій пише, що Маркіянъ гадавъ покласти той словарь пѡдвалиною вѣсѣхъ своихъ языкословныхъ робѣтъ. „Але видячи, що бы то его далеко завело, що е больше дечого потрібнѣйшого, та и помѣрковавши, що не его здоровле було до такъ трудной, неперестанной працѣ, лишивъ ту роботу другимъ“.

ного жия въ Галичинѣ. Зъ-першу тее жерело живущои воды плыло въ нашѣй батькѡвщинѣ незамѣтно, та ажъ въ 1848. р. стало оно лѣкомъ цѣлющимъ для всеи громады рускои, що дотѡль томилась спрагою и побивалась вѣвлякими невзгодинами національного и суспѡльного побуту. Та и нѣгде правды дѣти, литературне жите текло-бъ у паеъ широкою струею, коли-бъ вѣсѣ Руенны черпали воду изъ своей батькѡвской керницѣ. Одначе найшлись перевертнѣ, що сю рѣдну керницю намагають ся засыпати камѣнемъ, по-за-якъ имъ лучше подобае ся пронорина у могучого суѣда. Але-жь годѣ теперъ заткати жерело воды живущои! — годѣ занастити слово живе, що мимо вѣвлякихъ перспонъ розвивае ся гарно въ рѣднѣй литературѣ. Проте Руеннови-народовцеви не сумовати изъ-за невзгоднѣхъ суспѡльного жия! Вже-жь Маркіянъ подае пѡльгу зажуреному землякови сими словами:

Одкнѣ той камень, що ти сердце тисне,
Дозволь, въ той сумный тынь
Най свободоньки сонѣчко заблысне,
Ты не неволѣ сынъ!¹⁾

Справдѣ, треба намъ крѣпитись духомъ и жияти въ тѣй надѣи, що, якъ мине другихъ пятьдесять лѣтъ въ розвою нашего жия литературного, при батькѡвскѣй керницѣ воды живущои буде красуватись величина евятныя народной славы, въ котрѣй іеній Маркіяна евяткуватиме зъ „Русалкою“ столѣтню рѣчницю своего вѣвля.

2. Никола Устіяновичъ²⁾.

Никола Устіяновичъ родивъ ся 1811. р. въ мѣстечку Николаевѣ, повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Отецъ

¹⁾ „Вѣстникъ для Рускиновъ австр. державы“. 1852, ч. 38.

²⁾ Литература: „Историческѣй очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускиныхъ и

его Леонтій набувъ въ молодѣмъ вѣцѣ достаточной про-свѣты въ гимназiи Дрогобыцкѣй¹⁾ и бувъ самовидцемъ послѣднихъ дѣвъ рѣчи-посполитои польскои. Его вы-брано бурмистромъ вольного королѣвского городка Ни-колаєва, и въ сѣмъ урядѣ остававъ ся онѣ до глубокои старости.

Никола вчивъ ся навпередъ у мѣцевого дяка, хочъ въ Николаєвѣ була тогдѣ триклясова школа тривiальна. Небавомъ доказавъ онѣ прилюдно, що одѣ дяка перей-мивъ екванно грамоту церковну, се бо въ недѣлѣ и свя-та читавъ онѣ въ церквѣ Апостола и снѣвавъ зъ дякомъ въ крилосѣ. А вже-жъ дома пивъ онѣ живущу водицю изъ жерела материньскои любви: его бо мати визна-чувалась найкрасшими прикметами душѣ и выкохувала одинацетеро своихъ дѣтей самою теплѣйшою любовою. Она-то бажала вчинити свою хату тихимъ захистомъ се-мейного щастя, и про-те одвертала одѣ своихъ дѣтей темнi картины невзгодицъ въ родинѣ. Коли-жъ сусѣдка стала кляти-проклинати свою дочку, то Никольцева мати

любителей народного просвѣщенiя⁴. Составлено Яковомъ Головац-кимъ. Въ Львовѣ 1850; стор. XVII—XXIV; 1—11. — „Николай Л. Устияновичъ“ („Родимый Листокъ“. Черновцы 1881; годъ III, чи-сло 14. и 15; стор. 229—231). — „Изъ автобiографiи Николая Л. Устияновича“ („Литературный Сборникъ. издаваемый галицко-русскою Матицею“. Годъ 1885; стор. 41—46). — „Николай Устия-новичъ“. Некрологъ, написавъ Иванъ Франко („Зоря“, 1885; рѣкъ VI., число 21; стор. 251. 252)

¹⁾ Въ Дрогобычи учителями Леонтiя Устияновича були лат-иньскiи монахи. Они-то записали въ школьнѣмъ его свѣдоцтвѣ ось-таку похвальну замѣтку: „sicuti leo robustissimus inter anima- lia, ita Leontius Ustyanowicz inter condiscipulos suos“. — У Леонтiя були чотири сестры. Найстарша зъ нихъ була оддалась за Лѣ-щиньского въ Роздолѣ, друга за Огоповского въ Демни, третя за Головацкого въ Николаєвѣ, а четверта за Шараневича въ Тро-стици.

бувало кликала до своихъ дѣтей: „Дѣточки! втѣкайте, бо вже Харчиха клеє!“ Сю злющу и клекѣтливу су-сѣдку зъобразивъ Никола Устияновичъ опѣсля въ повѣст-цѣ „Допустѣ божиї“¹⁾. Назвавши еѣ Евкою Харчишиною, поставивъ супроти неї тиху и добрящу Лесиху, се-бѣ-то свою матѣрь, що гамувала пристрасть загонистои су-сѣдки и черезъ своего Никольця пѣслала вѣй горнятку зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святой вечерѣ. То-му-то й сей сынъ еи бувъ вельми чутливый, сердечный и любувавъ ся пѣзнѣйше въ идеальнѣмъ напрямѣ моло-дечого змаганя.

Изъ дяковскои школы перейшовъ малый Никольцо-въ школу тривiальну або нѣмецку, а опѣсля одвѣзъ его отецъ до Львова для дальшой науки. Тутъ харчувавъ ся онѣ хлѣбомъ и крупами, якi батько довозивъ своему та-лановитому сынову. Коли-жъ Никола бувъ студентомъ философиѣ, то за-про чутливу свою вдачу полюбивъ по-литичнi мрѣвъ своихъ товаришѣвъ-Полякѣвъ, и 1830. р. трохи-не заплывъ въ Варшаву пѣдъ революцiйнi хоругвы Хлопицкого, верховного начальника вѣйскъ польскихъ²⁾.

Скѣнчивши науку философиичну, Никола Устияновичъ ставъ слухати богословiя на унверситетѣ Львѣвскѣмъ, и одтакъ 17. версеня 1835. р. духовна власть прiняла его въ семинарiю, коли бувъ слухачемъ III. року бого-словiя. Будучи ще студентомъ философиѣ стоявъ онѣ ма-буть по-далеки одѣ кружка Маркiянового, по-за-якъ Я. Головацкiй не наводить имени его мѣжь именами моло-

¹⁾ „Недѣля“. Письмо народне для науки и забавы, госпо-дарства, промыслу и торговлѣ за рѣкъ 1865. Редакторъ Маркиль О. Попель. Львѣвъ; число 11—15.

²⁾ „Изъ автобiографiи Николая Л. Устияновича“. („Литера-турный Сборникъ“. Годъ 1885; стор. 42).

дыхъ товаришѣвъ-патріотѣвъ¹⁾). А вже-жь на веснѣ 1836. р. заявивъ бнѣ дѣломъ, що мѣгъ бути сильною підмогою „рускои трѣйцѣ“ въ змаганю просвѣтнѣмъ. Саме-тогдѣ (29. цвѣтня 1836. р.) умеръ Михайло Гарасевичъ, архипресвитеръ капитулы митрополитчон у Львовѣ, мужъ ученый, щѣ бувъ вельми дѣяльный въ хосенѣ цервки и руского народа. Въ память сего іерарха Устѣяновичъ написавъ стихъ п. з. „Слезѣ на гробѣ Его Высокопрепод. и Всечестнѣйшаго Господина Мѣхаила Барона от Neustern Гарасевича..... въ память вѣчную великодушнаго Его Пятотцами генеральнаго Семінаріум Лвѣгородек. издавна. Въ Лвѣградѣ печат. заведенія Ставропитійскаго“ 1836²⁾).

Ледви-жь зъявивъ Устѣяновичъ галицкѣй Руси свою „Слезу“, то азбучный диктаторъ Осипъ Левницкій пѣславъ емусатиру п. з. „Слезѣ надъ слезою“. Левницкій закидувавъ Устѣяновичеви, що не знавъ граматки и шо въ стиху своѣмъ не зберѣгъ красы рускои мовы. Та не доглянувъ той герой граматичный, шо въ „Слезѣ“ Устѣяновича мова далеко красша, нѣжь въ сатиричнѣй пѣсеннѣтници „Слезѣ надъ слезою“. Коли Устѣяновичъ у своѣй слѣгѣн поклавъ „мотто“: „На Галичѣмъ небѣ || нова зоря згасла“, то Левницкій написавъ свою сатиру пѣдъ сєю девізою: „Пѣдъ Галичымъ небомъ || языкъ рускій гасне“. — Осѣ слѣдуютъ и деякіѣ строфы сего недоладного пѣснѣя³⁾:

¹⁾ „Воспоминаніе о Маркіанѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“ („Литер. Сборн.“ 1885; стор. 11—12). — Головацкій пише, шо Никола Устѣяновичъ, будучи студентомъ, ходивъ „въ фуражцѣ“ [конфедератцѣ] (ibid., стор. 14).

²⁾ Коли-жь Устѣяновичъ написавъ своѣй стихъ въ четѣй мовѣ рускѣй, то питомцѣ Вѣденскаго конвикта присвятили памяти покѣйного Михайла Гарасевича „Отзывъ жалю изъ Вѣднѣ“ въ мовѣ макароничнѣй.

³⁾ Сеса рукописѣ Осипа Левницкаго находится ся въ бібліо-

Не двуй ся чужинько,
Що ја плачу надъ слезою:
Кождый вже народъ легонько,
Слухаѣе грамматиковъ.

Всякій ходять дубровою,
Вцирилъ очн въ темный лѣсъ,
Задумаль ся головою,
Тай забуль, куда залѣзъ.

Ой не ма вже руска мати
Мовы нашої красоты:
Дмухла ѣтъ насъ спочивати
За долны, за лѣсы,

Приваленна лѣшиною
Принесеновъ зъ римскихъ шкѣль;
Не учуѣшь, щѣбъ въ покою,
Кто по руски говориль....

Мово мѣльша соловіја!
Дѣды тужать за тобовъ;
Села, поле, вся стѣхѣја,
Чають лучшихъ постѣвъ!

Појавѣльсь: въ сей часѣ мажутъ
Найдавнѣйшу букву јоръ;

тѣцѣ „Народного Дому“. Си заголовокъ есть осѣ-такій: „Слезѣ надъ слезою надгробною зъ причины смерти М. Гарасевича Барона ѣтъ Найштернѣ и проч. именемъ питомцѣй семінаріѣй Лвѣвской на свѣтъ выданою твореніѣя Устѣяновича“. Авторъ написавъ сей своѣй стихъ (безъ заголовку) въ Вѣденскѣмъ „Вѣстнику для Русинѣвъ австрійскои державы“, 1851. р. ч. 64., въ стѣтѣ: „О галицко-русскомъ языкѣ“.

Иже якъ јоры веѣ кажутъ,
Шлють азбуцѣ наглый морь...¹⁾

Голось ломлять, верши лѣплять,
Поетичнихъ пѣтъ правіль,
Веѣхъ невиннихъ право слѣплять,
Бо провадять русскихъ въ тыль...²⁾

А вже-жъ трохи чемнѣйшими критиками стихотвору „Слеза“ були рускїи семинаристы, котрї своего товариша николау прозвали „соловейкомъ Грицемъ“, пеначе-бъ по-валяли змѣсть елєгїѣ, та не годились тѣлько зъ мовою, кою, по ихъ думцѣ, говорить Гриць на селѣ. Одинъ олько Григорїй Яхимовичъ, що въ тѣмъ часѣ вчывъ ре-вїтїѣ на выдѣлѣ философиѣмъ, будши своякомъ Гара-евича, годивъ ся зовемъ зъ литературнымъ напрямомъ Устїановича, и постаравъ ся о перекладѣ сего стихотвору на мову нѣмецку³⁾. Одакъ напечатано сей перекладъ въ „Wiener Zeitung“ дня 1. серїня 1836. р.

Авторъ „Слезы“ наблизивъ ся мабутъ до кружка Маркіяна Шашкевича. Уже-жъ бо передше Маркіянъ Шашкевичъ замѣтивъ у Николау Устїановича талантъ поезичный; а коли Яковъ Головацкїй, скѣничши першїй рѣкъ философиѣ въ Пештѣ, вернувъ ся зъ Угорцины въ Галичяну (1835), то Шашкевичъ прочитаъ ему кѣлька вдатныхъ поезїѣ Устїановича, и познакомивъ сего своего товариша зъ Головацкымъ⁴⁾. Одакъ самъ Устїановичъ

¹⁾ Осипъ Левицкїй дорѣкае тутъ именно М. Шашкевичеви изъ-за новои правописи. А вже-жъ бѣльшою новиною була правописъ самого Левицкого, котрый принявъ йоту (j) зъ алфавета латиньского.

²⁾ Веѣхъ строфъ въ сѣй писанинѣ Левицкого есть шѣсна-цять.

³⁾ „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 43.

⁴⁾ ibid., стор. 26.

розказувавъ пѣзїѣмъ, що его поезїѣ находять ся въ „Русалцѣ Днѣстровѣй“, изъ-за чого и въ „Словѣ“ (1885, ч. 116) въ посмертїѣй згадцѣ за Николау Устїановича сказано, що онъ написавъ „два невольшїѣ стихотворенїѣ въ Русалцѣ Днѣстровѣй“. Коли-жъ въ „Русалцѣ“ нема нѣякихъ поезїѣ Николау Устїановича, то годъ намъ порозумѣти, чому-то Устїановичъ, написавши стихъ „Слеза“, „попалъ въ подозрѣнїе опасного крамольщика у политичныхъ властей“, чому онъ пѣсля ревзїѣ полициѣной бувъ потованый на втрату „tituli mensae“ вразѣ зъ Маркіяномъ и другими, и чому стоявъ пѣдѣ доглядомъ полицїѣ ажъ до року 1848.¹⁾ Та-жъ въ цѣлѣмъ стишкѣ ледви найдемо два мѣсяца, котрї Полякамъ могли въ-дѣчѣмъ неподобатисъ²⁾. Австрїѣскому же правительству заявнѣ авторъ тутъ велику лѣояльнѣсть; про-те годъ второпати, за-що вытерпѣвъ Устїановичъ тягачину и деякїѣ невзгодны?

Сю справу пояснивъ намъ лишь подекуды сынъ Николау, Корнїло. Невзгодны Николау навязують ся до давнѣйшой подѣѣ. Се бо пѣдозрѣвала его старшина духовнон семинарїѣ, що онъ паисавъ революциѣннїѣ стишокъ въ польскѣй мовѣ, изъ-за чого бувъ онъ приисволеный выступити изъ семинарїѣ. Пѣсля двохъ рокѣвъ (1835)

¹⁾ „Изъ автобиографїи Николая Л. Устїановича“. („Литер. Сборникъ“, 1885; стор. 44).

²⁾ Порѣвн. отъ-сїѣ двѣ строфы:

Кто якъ онъ намъ правду скаже,
Темни мраки розсвѣтитъ?
Заступитъ насъ, силу звяже,
Кто ворога побѣдитъ?...

Колї буря передѣ лѣты
Зашумѣла и въ нашъ край,
Ты возгласивъ: за мновъ дѣти!
Где Австрїя, тамъ нашъ рай!

приняли его опять въ сѹ духовну институтію. А вже-жь пбзнѣйше, коли написавъ рускій стихъ п. з. „Слеза“, уважано его „москалемъ“, изъ-за чого старшина семинаріѣ дивилась на него косымъ окомъ.

Устіяновичъ каже у своѣй автобіографіі¹⁾, що по тбй першбй невдатібй пробѣ літературібй бнѣ майже зовсѣмъ замовкѣ. Мѣжь-тымъ скбнчивъ бнѣ богословіе на университетѣ Львбвскбмъ въ 1837. р.²⁾, оженивъ ся зъ Анною, дочкою Петра Плешкевича, священника въ Мокротинѣ повѣту Жовкбвского, и бдтакъ пбсля посвященя іерейского одержавъ 29. червця 1838. р. „инструментъ“ на администрацію капелянѣвъ въ Волковѣ, повѣту Львбвского. Опбделя (8. мая 1841. р.) поставлено его администраторомъ парохіѣвъ въ Славску, повѣту Стрыйского. Дня 24. листопада 1842. р. одержавъ бнѣ институтію на пароха въ сѣмъ селѣ, и бдтакъ остававъ ся тутъ черезъ двяцять бсѣмъ рокбвъ.

Будучи парохомъ въ Славску ставъ Устіяновичъ проявляти вельми хосенну дѣяльнбсть въ напрямѣ просвѣтнбмъ и національнбмъ. Въ мѣсяци червни 1848. р. написавъ бнѣ въ „Зорѣ галицкбй“ вельми патріотичну статью противъ „Собору руского“, се-бѣ-то противъ польско-руской Рады, котра выступала ворожо противъ головной Рады руской и старалась занаетити національнй змаганя Русинбвъ галицкихъ. До членбвъ того Собору звернувъ ся Устіяновичъ мѣжь иншимъ зъ та-

¹⁾ „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 44.

²⁾ Предметбвъ богословскихъ учивъ ся Устіяновичъ зъ-привола, се-бѣ-то не дуже запопадливо. Мѣжь предметами скстраординарными полюбивъ бнѣ естетику и при скеаминѣ зъ сего предмету одержавъ „classen eminentem“. Въ семинаріѣ же зложивъ бнѣ скеаминѣ зъ языка церковно-славянського зъ выслѣдкомъ вельми добрымъ.

кою апострофою: „Если бы-сѣмо поспытали ся за рускій языкъ, тое ядро народности Галича, чи-жь коли погадали-сѣте надъ нимъ, развивали-сѣте его силу и красоту? — ба, щб кажу, чи бесѣдовали-сѣте коли въ нѣмъ зъ любованьомъ и зъ радостію? чи признавали-сѣте ся коли до тои, якъ вы кажете, шоретков, прспростон, жебрачон мовы?“ (число 4. и 6.) — Дня 15. серпия 1848. р. подавъ бнѣ головнбй Радѣ рускбй свою гадку нбдѣ розвагу, щобы скликати до Львова соббръ рускихъ „Ученыхъ“ и при ихъ помочи засновати Матицю руску¹⁾. Осъ якй гадки подавъ Устіяновичъ Радѣ рускбй до обачного огляду: 1) Чи нашъ рускій языкъ въ дальшбмъ розвою устовѣть ся поббчь языкбвъ россійского, польского и церковно-славянського? и якои дороги треба держатись, щобы въ одинъ изъ снхъ языкбвъ не перетворивъ ся. — 2) За-для выказаня такой дороги е матра зъ-помѣжь пыпѣшнихъ граматикъ рускихъ могла-бѣ бути основою для науки въ школѣ и для письменности загальной? — 3) Котрй члены нового товариства могли-бѣ взяти на себе обовязокъ выдаваня або перекладу кнвжокъ шкбльныхъ? — 4) Потрѣбною естъ народна часопись, щбць наша письменнбсть могла развиваться²⁾.

¹⁾ На тую гадку прийшовъ такожъ правникъ Пванѣ Борнскевичъ. Коли бдтакъ головна Рада руска въ тбмъ внеску Устіяновича зъ-разу не добачала хбсна для Русинбвъ, то дѣяльнй сѣй патріотъ своимъ запопадливимъ заходами спонукотра вчинила-бѣ всякй потрѣбнй пригтовленя до зѣзду „ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщеня“.

²⁾ „Историческій очеркъ основанія галицко-руской Матицы и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного посвѣщеня.“ Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ 1830. стор. XVII—XVIII.

И отъ, вже 20. серпня (1. вересня) 1848. р. въ сѣй важной справѣ завязалась комисиѣ, котра „ученыхъ“ земляковъ своихъ запросила на соборъ до Львова¹⁾. Славный той соборъ одбувъ ся въ музеѣ рускои семинаріѣ духовной въ дняхъ 19—26. жовтня т. р.²⁾. Душею-жь собору „ученыхъ“ рускихъ бувъ Никола Устѣяновичъ. Дня 19. жовтня выголосивъ онъ зъ вѣщимъ одушевленіемъ патріотичну мову, въ котрой мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „На широкой картинѣ святой славянщины лежить земля красная, богатая, текущая медомъ и молокомъ, земля, на которой вѣками не забракло нѣ хлѣба, нѣ соли. Надъ Вислокомъ и Дономъ суть еи границы, а Бесквды и море еи сторожами. Въ коло еи облягли золотымъ вѣнцемъ красніи еи посестрицы, якъ составы тѣла средоточне сердце. Тымъ осередкомъ величественного дерева, тымъ сердцемъ славянщины есть руская земля, а на нѣй мешкае народъ, славный колысь богатствомъ и силою, но сто-разъ славнѣйшій судьбами своими. Бувальщина его занисана кервою и слезами, а сердце роздертое кривдами и всякою злобою... Кто-жь въ славянщинѣ не знае той мовы святой Руси, той бесѣды сердца, того наповидного ласканя, котрымъ мати першое дитя своей милости любуе, той красави пѣсоньки, якую ластѣвка пѣдъ стрѣхою щечече, — хто не знае барвы, цвѣту и вони той лѣторосли золотобережной Украйны. На славянскѣмъ выросла она сердцю и всякими цвѣтами приоздобила ю красавая мати... Ажь хо-

¹⁾ На томъ соборѣ „ученыхъ рускихъ“ намагавъ ся Рудольфъ Мохъ wrazъ зъ Осипомъ Лозинскимъ и зъ Иваномъ Жуковскимъ, выкинути букву ъ зъ письма руского. („Галичорускій Вѣстникъ“ 1849; ч. 70.)

²⁾ Про соборъ рускихъ „ученыхъ“ у Львовѣ гляди II., стор. 60—71.

чемъ налюбовати ся еи принадами милости, пѣйдѣмъ до Основяненка Маруся; ажь желаемъ надивити ся ненагляднымъ еи барвѣ красотамъ, вержѣмо окомъ на его вехѣдъ сонця; ажь хочемъ узброити ся въ крѣпость, послухаймо громкого Шевченка; ажь розвеселити ся и попустовати, возьмѣмъ Котляревского; ажь на послѣдокъ статочного образа хочемъ, прочитаймо единъ тѣлько короткій уступъ зъ „Перекинчика“ пѣдъ назвою „Бандуристь“, черезъ незабвенного нашего Шашкевича написаный; а сли бы-сьмо не пожаловали потрудити ся до пѣней народа, до той коморы природныхъ народныхъ гадокъ, знайшли бы-сьмо не единую звѣздку, котрая бы славу найкрасшому письменникови каждого народа принесла. О той красѣ бесѣды рускои добре знають Славяне; зъ того-то жерела черпали нашѣ побратимцы Поляки для своего языка овую обильнѣсть, котрою днесъ такъ велично ихъ мова ся красуе. Рускими то цвѣтами покрыли они давнюю наготу краснорѣчя своего“¹⁾.

Сею мовою Устѣяновичъ зъєднавъ собѣ сердца всѣхъ земляковъ, щѣ були присутніи на соборѣ „ученыхъ“ рускихъ; про-те въ „Зорѣ галицкой“ (1848; ч. 25) завдяки за чудову его рѣчь сказано отъ-се: „Соловѣй рускій, Устѣяновичъ Николай, такъ красенько до чувства всѣхъ промовивъ, щѣ ся ажь розплакали.“

Такъ отже Устѣяновичъ станувъ на передѣ тыхъ дѣячѣвъ патріотичныхъ, щѣ бажали присвятити всѣ свои силы просвѣтѣ Руси галицкои. Та небавомъ само правительство краеве призвало Устѣяновича изъ Стрыйскихъ гѣръ въ столицю, щѣбъ онъ занявъ ся редакціею рус-

¹⁾ „Историч. очеркъ основанія галицко-рускои Матицы“; стор. 2—9.

кон часописи урядової¹⁾. Про те митрополита консисторія дала ему відпустку на час від 15. червня 1849. до кінця червня 1850. р. У Львові став відтоді видавати „Галичо-руській Вѣстникъ“ тричі в тиждень. Помічниками його в редакції сей часописи були: Іванъ Головацькій, Богданъ Двѣницькій и Михайло Косакъ. — Перше число явилось 2. (14.) липня 1849. р. в суботу, а послѣднє (ч. 16.) вийшло 7. (19.) лютого 1850. р.

Коли-ж редакцію урядової часописи рускою перенесено до Відня, то 19. марта 1850. року Устияновичъ просивъ консисторію, щобъ велѣла деканови впровадити його назадъ в парохію села Славска, тому-що від Львову своє діло вже закінчивъ.

Въ 1861. р. вибрано Устияновича посломъ на сеймъ крайовий у Львові. Коли ще відбувались вибори до сейму, написавъ відъ вельми популярну розправу п. з. „На що тї вибори и той сеймъ?“²⁾ Однак в сеймъ поїхавъ-за чутливої своєї вдачі не мѣгъ розвинути одвѣтної діяльності парламентарної. Дня 24. цвѣтня 1861. р. на порядку деннімъ була справа спорівъ сервітутовихъ. Посолъ Корнелъ Кречуновичъ поставивъ тогдѣ внесокъ,

¹⁾ Въ письмѣ президія намісництва крайового до митрополитичної консисторію читаємо міжъ иншимъ ось-се: „Der Herr Minister des Innern hat angeordnet, dass in jedem Kronlande wenigstens ein Regierungsblatt in der Landessprache ins Leben gerufen werde. Die Redaction dieses Blattes habe ich dem mir hiezu als vollkommen geeignet geschilderten gr. kath. Pfarrer von Slawsko Nikolaus Ustyjanowicz anvertraut, welcher dieselbe auf die Dauer eines Jahres unter der Bedingung zu übernehmen sich erklärt hat, dass ihm nebst der aus der Redaktionskasse bemessenen Remuneration auch noch die Pfarreinkünfte und der Kongruarbeitrag belassen bleibe“... Lemberg, am 22. Juni 1849. — *Gołuchowski.*

²⁾ „Додатокъ“ до 14. числа „Слова“ зъ 1861. р.

щобъ сеймъ завѣзавъ властителейъ посѣлостей бѣльшихъ и селянъ, „aby dla szczęścia i pomysłności wspólnej ojezycznej wszystkie spory swoje dobrowolnie zagodzili między sobą“¹⁾. Въ сѣй справѣ забирали голосъ рускіи послы Антошъ Могильницькій, Юліанъ Лаврѣвскій, Теофилъ Павликѣвъ, Іванъ Борисякевичъ, Никола Устияновичъ и и. — Устияновичъ сказавъ у своій мовѣ міжъ иншимъ ось-се:²⁾ „Панове! обывательскіи чесноты польскои шляхты суть знаніи цѣлому свѣту. Щастемъ нашимъ есть, же нашіи селяне не знаютъ еще за науку Прудгона³⁾. Панове! нашъ народъ рускій есть добрый, зарѣвно якъ и мазурскій красныи. Народъ рускій має вѣру, має боязнь Бога, має милость ближнього в своемъ серци. Зъ такими людьми легко порозумѣти ся в томъ, що есть добрымъ. Ото-жъ, мои панове, я вношу, завѣзати обывательствъ земскихъ, чтобы, нѣмъ яка устава буде, о кѣлько возможно, в добромъ способѣ погодити ся зъ своимъ давнымъ подданнымъ; если только одна сторона и другая уступить сече, тамъ легкая згода. А нашіи селяне и мы все знаемъ, що лучша соломяна згода, якъ золотый процесъ. Тѣ споры наскучили всемъ; селяне нашіи желаютъ залагоды, и готові самі подати руки до згоды на подставѣ справедливости и правды“⁴⁾.

Въ той самій каденції сеймовій домагавъ ся Лешко графъ Борковскій (18. [30.] надолета 1865. р.) щобъ сеймъ разъ уже ухваливъ, що языкъ польскій

¹⁾ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń sejmu krajowego galicyjskiego we Lwowie, odbytych od dnia 15. do 26. kwietnia 1861. r. — str. 299.

²⁾ *ibid.* стор. 341. и 342.

³⁾ Петро Йосипъ Прудгонъ (1809—1865) бувъ славнымъ соціалістомъ французкимъ.

⁴⁾ Въ бесѣдѣ своій Никола Устияновичъ пошовъ за внескомъ Адама князя Санги.

єсть єдинимъ урядовимъ языкомъ въ соймѣ и выдѣлѣ краєвѣмъ, по-за-якъ руска мова єсть тѣлько нарѣчїемъ языка польского¹⁾. Въ тѣй своѣй мовѣ сказавъ тогдѣ єєй польскій графъ (по словамъ Устїяновича) ось-такє: „Świat zna tylko Polskę i Moskwę. Rusi niema! Jacyś Ru- teńczyki istnieli tylko w mózgu Stadyona“²⁾. — И отъ, въ десять лѣтъ пѣзпѣйше заявивъ Никола Устїяновичъ, що сїї слова Борковського отворили єму очи въ поглядѣ на руску справу въ Галичинѣ. Въ „Литературнѣмъ Сборнику“ написавъ онъ ѡдтакъ про того ворога Руснѣвъ, що онъ „отъ части правъ“, — що „єго слова не одному изъ насъ издерли полуду изъ очей“³⁾. Тому-то не дивно, що Иванъ Франко про таку политичну сповѣдь Никола Устїяновича замѣтивъ отъ-се: „Той самъ поетъ, котрого польскій патріотичный энтузіазмъ 1829—1830. року о-мало не завѣвъ пѣдъ хоругви Хлопицкогo въ Варшаву, мусѣвъ дожити того, щобъ циничный окликъ Лешка Борковського „Niema Rusi, tylko Polska i Moskwa!“

¹⁾ Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesji sejmiku krajowego królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z w. księstwem Krakowskiem w roku 1865—1866. Tom I., str. 59—64.

²⁾ „Литературный Сборник“, 1885; стор. 46. — Пѣсля записокъ стенографичныхъ сказавъ Лешко Борковскій въ соймѣ отъ-се: „Nie wiem, jaką nam przyszłość pan Bóg sposobi; ale to wiem z pewnością, że ta część narodu naszego, która z jednej strony ulegając wpływowi granicznemu stawiała się zwolna małymi, niepełnymi Russami, to jest Rusinami, z drugiej strony opierając się złachczeniu, tyle krwi drogicj przelała, że ta część narodu naszego, mówią, nigdy Niemcami nie będzie i być nie może. Albo pozostanie przy pniu rodzimym, i jak z nim podzielała przeszłość, podzielać z nim będzie wszystkie przyszłości kolecje, — albo oderwawszy się od pnia rodzimego, stanie się z małymi wielkimi, całkowitymi Russami, i ta przepaść pochłonie ją bez śladu.“ (Stenograf. sprawozdania... w roku 1865—1866. Tom I. str. 61)

³⁾ „Литер. Сборн.“, 1885; стор. 46.

— отворивъ єму очи на Русь, котрѣй онъ служивъ найкрасшою частиною свого житя и найкрасшимъ плодами свого таланту, и показавъ єму въ тѣй Русѣ — влюзію! А прецѣнь се дѣло не пллюзія! А прецѣнь по-за те дѣло анѣ онъ, Николай Л. Устїяновичъ, анѣ пѣхто другій зъ нѣбы „прозрѣвшихъ“ нѣякого ишого, живого и чесного дѣла не найшовъ и найти не мѣгъ! А прецѣнь на всѣхъ тыхъ нѣбы прозрѣвшихъ справдилась приповѣдка: „ѡдъ своихъ ѡдетали, а до чужихъ не прїетали!“¹⁾

Такъ отже Устїяновичъ стоявъ на сторожи народныхъ святощїй до р. 1861. Вже въ сѣмъ роцѣ змѣнивъ онъ подекуды своѣй давнѣйшїй поглядъ на природный розвѣй рускои мовы, користуючысь мабуть проводомъ Антона Петрушевича. Самє-тогдѣ написавъ Плятонъ Костецкїй рецензію „Зорѣ галицкоє“, альбума на рѣкъ 1860. Костецкїй сказавъ про Дѣдицкогo, що онъ веде зємлякѣвъ простымъ шляхомъ до Калуги и Москвы; ѡдтакъ супроти „татарвы московскоє“ въ Галичинѣ звеличивъ рецензентъ Николу Устїяновича²⁾.

Прочитавши сїю рецензію Устїяновичъ стапувъ въ оборонѣ Богдана Дѣдицкогo („Слово“ 1861; ч. 4—7), и мѣжъ иншимъ розказавъ одну дотѣль нѣкому незвѣстну

¹⁾ „Зоря“, рѣкъ VI., число 21, стор. 252.

²⁾ Плятонъ Костецкїй писавъ про Николу Устїяновича єщо слѣдує; „Pan B. A. Dziedzicki i tatarwa moskiewska w Galicyi nie ma się już co ludzi. Jeżeli M. Ustyanowicz, którego artykuły p. Dziedzicki w ś. p. Wistnyku wiedeńskim jako antimoskiewskie wstrzymywał, pośród ostatnich wawozów stryjskich, gdzie go na karze trzymają spółwiercy p. Dziedzickiego, pośród wołających o chleb ośmiorga dzieci, krwią poety i krwią człowieka napisane pieśni pozwolił zamieścić w pamiętniku ruskim przez B. A. Dziedzickiego i jemu podobnych wydawanym: o to znak, że się ludowa Ruś ocuciła z moskiewskich uderzeń...“ („Przegląd powszechny“, 1860. Lwów. Nr. 99.)

подфію, яка лучилась в 1849. р. при завязаню галицко-рускої Матиці. По словамъ Устіяновича предложено тогдѣ до рѣшеня се питанє, вѣ якѣмъ языкѣ п якою правописью печатати-мутъ ся книжки матичий? — именно чи „вѣ нарѣчїю протѣмъ и необразованѣмъ,“ якимъ доси говорить нарѣдъ рускій вѣ загалѣ, чи „языкомъ образованымъ и литературою цвѣтущимъ, якимъ пише Россїя“, чи на-послѣдокъ „церковнымъ языкомъ?“

Бѣльша часть приєутныхъ Русинѣвъ заявила тогдѣ, що треба хѣнуватись „простимъ языкомъ“, котрый жне вѣ устахъ народу 15-милїоноваго. На тєе новєставъ Антѣнъ Петрушевичъ и (якъ пише Устіяновичъ) доказавъ „достаточными доводами“, „*що языкъ, котрымъ Москва пише, не єсть языкомъ Москвы, але єсть чистымъ образованымъ рускимъ языкомъ, — що народного языка російского єз письмахъ николи не было и не єсть, що языкъ народный цѣлкомъ розличає ся своєю природою отъ письменного языка Москвы, — що Русинъ говорлячого Москаля совсѣмъ не розумѣє, а насупротивъ для необразованного Росїянина языкъ єго письменный єсть незрозумѣлимъ, и же тѣлько родовитый Русинъ безъ помощи грамматическихъ наукъ и докладно читати и порозумѣти може*“...

Опѣсля розказує Устіяновичъ, що гадку Петрушевича „многїя зъ прїятныхъ членѣвъ Матици вєперали“, и що „горячий языкословный споръ“ кѣнчивъ ся рѣшенємъ бѣльшости сямъ способомъ: „Ухвалєно, вѣ дѣла, призначєны до просвѣщенїя общенародного, издавати и печатати на добѣ скѣлько возможно тѣмъ языкомъ, якїй живе вѣ устахъ народа; противно же дѣла высшой науки, до круга читательства литературно образованого приналежачїи, издавати вѣ языкѣ письменномъ, котрый має начало своєго розвїтїя вѣ далекой минув-

шости, а котрый ошибочно чєто-россійскимъ называютъ...“¹⁾

Изъ сїяхъ слѣвъ Николы Устіяновича галицкїй Русини дѣзнались про таке рѣшенє членѣвъ Матиці, якого вѣ протоколѣ не записано, и яке було вѣдаї тѣлько рїум desiderium кѣлькохъ прїхильникѣвъ одного литературного языка. Пѣсля сєи ревелєцїї признає Устіяновичъ, що гадка Петрушевича здавалась єму „неосновною“, и що бїтъ рѣшивъ ся „держатись навсєгда простонародного слова, розвивати єго вѣмн дробными своими силами вѣ чистомъ єго духу“.²⁾ Одатъ каже Устіяновичъ, що живе слово своєго закутка вѣ Стрийскыхъ горахъ вѣвѣ бїтъ вѣ „Галичо-рускїй Вѣстникъ.“ Та отъ, (замѣчає бїтъ дальше) не познакомившись ближе зъ церковнымъ языкомъ, и „не маючи найменшого нѣнїя о російскѣмъ“, борѣвь ся бїтъ зъ насуваючими ся трудностями мужно, зладивъ самъ якусь нову правопись для своєи часєписи, перекручувавъ „слога слѣвъ“, та й ковавъ слова новї. Коли-жъ бїтъ иногдѣ своимъ „почтеннымъ сотрудникамъ“ вказавъ яке новє слово, думаячи, що оно єсть „чєто простонароднє рускє“, то тї єго помѣчники найшли єє слово „вѣ чєто-московскѣмъ словарѣ Шмидта“. Опѣсля замѣчає Устіяновичъ отъ-сє: „Такъ ишѣль я уже тогда, мимо моеї волѣ впрѣсть на противную, мною нарокомъ обминаємую дорогу, вмѣсто до нашего Кїєва, до московской Калуги.“³⁾

¹⁾ „Слово“, 1861. число 6.

²⁾ *ibid.*

³⁾ Вѣ 1881. р. писавъ Н. Устіяновичъ вѣ сїї справѣ ось-таке: „Великую заслугу для галицкой словєсности положилъ я тѣмъ, що живучи вѣ горахъ, между народомъ чєто-рускимъ и изучивши языкъ матерный на бесѣдѣ не искаженной поль-

Изъ сего политичной сповѣди Никола Устіяновича можна дѣзнатись, що вінъ въ 1861. р. запропастивъ уже своій давній идеалъ, та що позбувшись ясного свѣтла що-разъ бѣльше попадавъ ся въ памороку новыхъ думокъ, котрыми переймавъ ся ажъ до кѣнця жита. Хоча-жь въ рокахъ слѣдующихъ повертавъ иногда до давнѣйшого своего свѣтогляду, то однако при чутливѣй своѣй вдачи зъявлявъ вінъ оныя наклѣпѣ до литературного „объединенія“, и ажъ въ 1865. р. одвернувъ ся зовсѣмъ одъ Русинѣвъ-народовцѣвъ. Уже-жь рѣдний его сынъ Корнило розказуе, „що въ 1862. р. старавъ ся Адольфъ П. Добрянскій Николу Устіяновича переконати, що Галичане не мають пѣдѣ истнующими обставинами найменшою надѣѣ до подвиженія народности своен; що имъ зъ-за того треба ненависть Ляхѣвъ одплатити такою-жь ненавистью и признаючись до едности народной зъ Россією, ратувати бодай частину индивидуальности своен, Никола Устіяновичъ одповѣвъ, що сього бути не може, що сьому перечить етнографія й исторія, що кромѣ кѣлькохъ фантастѣвъ нѣхто и гадки не має о Москвѣ; що все Русины стоять и стоять-мутъ за своимъ питомымъ галицко-украиньскимъ лзыкомъ“¹⁾. — Одаткъ ще й въ 1863. р. наближивъ ся Устіяновичъ трохи до Русинѣвъ-народовцѣвъ, пзъ-за чого въ литературнѣй часописи „Вечерницѣ“ (1863; ч. 8) напечатано гарну его думку „Походъ на Царьгородъ.“

Але вже въ 1865. р. зъявивъ вінъ ненависть до Украинцѣвъ-народовцѣвъ, ба й дорѣкавъ своему сынову щиною, я торопливо старался ввести тую чистоту и въ галицко-русскую письменность, а тѣмъ самымъ сблизити постепенно галицкое нарѣчје къ общерусской словесности“ („Родимый Листокъ“. Годъ III., 1881; ч. 14. и 15; стор. 231.)

¹⁾ „Правда“, писемо литературно-политичне. Рочникъ пятый. Львів 1872; стор. 192.

Корнилови пзъ-за того, що придержувавъ ся хоругвы народной. Въ листѣ своемъ до приятеля, Мелетія Романовского, пароха въ Живачевѣ¹⁾, написавъ Никола Устіяновичъ 14. лютого 1865. р. мѣжь иншимъ отъ-се: „Корнелъ (найстаршій сынъ) пустилъ ся мимо всякихъ мнѣхъ противныхъ усилій на бездонное море, и вѣдай чи не утоне въ немъ. Жаль ми сего, — но дармо!“ — Опѣсля-жь въ листѣ зъ 28. лютого 1877. р. заявивъ вінъ Романовскому се, що слѣдуе: „Создатель козацкой монархii розсѣяли такую спасительную Промѣту, и застроили такой блаженный рай межн нами, же уже днесь исполняе ся пророческое слово Завѣта: „И врази домашнii сего!““

Въ загалѣ можна замѣтити, що одъ тогдѣ, якъ Устіяновичъ позбувъ ся народныхъ идеалѣвъ, повѣяло одъ пѣвночи студенымъ вѣтромъ на его тихій захистъ въ Стрыйскихъ Карнатахъ. Про-те ставъ вінъ недоволенъ своею долею и жалкувавъ ся часто на свою бѣднѣсть. Въ томъ-то листѣ до Романовского (зъ д. 14. лютого 1865. р.) малюе Никола ось-такъ образъ незавидной своен долѣ: „Сила душѣ зломлена, убита; я днесь уже для свѣта испотрѣбъ, трутень въ полномъ значенii слова. Отъ, жню, бо ще жити треба, хотяй мп неразъ медомъ запахне сырой воздухъ могилы... Самъ при такъ численнѣй родинѣ²⁾ жню скудно и бѣдно; но Богу слава,

¹⁾ Мелетій Романовскій, парохъ въ Живачевѣ повѣту Городенецкого, передавъ авторови сего исторіѣ литературы черезъ д-ра Северина Даниловича десять листѣвъ, якѣ писавъ до него Никола Устіяновичъ одъ 1865. до 1882. р.

²⁾ Всехъ дѣтей у Никола Устіяновича було дванадцатеро: двое умерло (Петро и Иванъ), а десятеро жиють доси. Слѣдуютъ они въ отъ-сѣмъ порядку: 1) Корнило, поетъ и артистъ-маляръ; 2) Никола, профессоръ гимназійный на Буковинѣ; 3) Савинъ, священникъ въ Головедеу, въ Стрыйскихъ горахъ; 4) Клима, вы-

не маю долговъ. Больше якъ 15 разъ подавалъ ся я о якое лучшее мѣсце, но хотяи уже-мь отъ давна си-вый якъ собака, и геть попродалъ зубы, то такой ка-жутъ, що ще того мало, щобъ выдобутись обрядовцеви зъ нужды. Треба, щобъ еще ся скулилъ, якъ собака, и выучилъ ся мелькати хвостомъ якъ собака. Но до такой науки уже старому не стае понятности, а шня, якъ знаешь, давно закощавѣла, що и годѣ на цаль на-гнути долѣ. Въ прочемъ не дбаю, докъ ще стае силъ лазити по горахъ; но що тогда буде, якъ устануть силы? Здаесь, що я ся родилъ на се, щобъ бѣдити до гроба“...

Въ 1868. р. (17. серпня) просивъ Н. Устияновичъ консесторіѣ митрополичои, щобъ ему позволила поѣхати въ Россію на 14 днѣвъ. Въ Кіевѣ бо живѣ его братъ Василь, що займавъ ся купецтвомъ при помочи своего сына. Хоча-жь Никола Устияновичъ заявивъ консесторіѣ, що бажає навѣстити недужого брата, то однако не позволено ему ѣхати за кордонъ.

Въ 1870. р. розпрощавъ ся ѡнъ зъ горами Стрий-скими, въ котрыхъ давнѣйше уемѣхалась ему поезія житя, и ѡдтакъ 5. грудня т. р. ставъ ѡнъ парохомъ въ Сучавѣ на Буковинѣ. Одначе й тутъ ѡнъ не повеселѣй-шавъ и въ листахъ до Мелетія Романовекого часто жа-лувавъ ся на свою „дряхлѡбѣть“, та на пронащѣ лѣта въ житю.

Дня 24. червня (6. липня) 1878. р. святкувавъ служеный надъ-поручникъ, теперъ урядникъ при желѣзници Ка-роля Людвика; 5) Богданъ, мировой судья въ Потѣ на Кавказѣ; 6) Меланія Соломея. бддана за Ивана Шиха, священника въ Су-чавѣ; 7) Володимиръ, ветеринарь въ Коломыи; 8) Марія, бддана за Иендора Бобикевича, священника въ Вихторовѣ; 9) Иванъ, свя-щенникъ въ Заставной на Буковинѣ; 10) Ольга.

Устияновичъ въ Сучавѣ 40-лѣтню рѡчницю своего свя-щенства. Рускїи народовцѣ въ Галичинѣ задумали зве-личити его юбилей сердечнымъ привѣтомъ. Про-те въ политичнѡй часописи „Правда“ (зъ 1878. р., ч. 13) напи-сано въ сѣй справѣ мѣжь вишнѣмъ отъ-се: „Хто зъ Ру-синѡвъ-народовцѣвъ (кого до найглубшихъ глубинъ по-рушали колѣсь чудово-симпатичнѣй пѣснѣ нашего сенти-ментального родимця-поета, котрому многїи вѣкомъ-старшїи зъ насъ завдячують розбуджене любви до своеи свѣтомъ и людьми — навѣтъ своими людьми — забутой народности, завдячують розбуджене патриотизму на тѡїй пѡдставѣ, на пѡдставѣ своеи питомои народности) не стрепенувъ, и чїе сердце не заскакало зъ радости на вѣсть о такѡмъ для всѣхъ Русинѡвъ дорогѡмъ свято-ваню? Хто зацѣнявъ бы поспѣшити зъ заявленѣмъ най-сердечнѣйшого сочутя для нашего правдиво-народного поета? Кажемо — поета, бо мы лѣчимъ поетомъ не того, хто багато писавъ — якъ отес водить ся у насъ, — а того, хто хочѣбы не многими поезіями електризувавъ своихъ сучасникѡвъ-землякѡвъ. Хто-жь зъ насъ не при-голосить ея до нашего оклику: „живи памъ якъ найдов-ше и гараздуй, єдиний зъ нашихъ галицкихъ руськихъ поетѡвъ-патріярхѡвъ!“

Ѡдтакъ руско-народнїи товариства, молодѣжь акаде-мична и ученики деякихъ гимназїи пѡслали ветеранови поетови привѣтнїи телеграмы, заявляючи, що его пѣснѣ жити-мутъ мѣжь Русинами вѣчно. Можна було отже сподѣватись, що ювлять скаже народовцямъ „спасибѡгъ“ за ихъ щирїи желаня въ тую сороко-лѣтню рѡчницю своего священства. Та-жь ѡнъ самъ бувъ однимъ зъ пер-шихъ патриотѡвъ, що въ галицкѡй Руси здвигли високо хоругвь народнои идеѣ; ѡнъ рѣшивъ ся колѣсь, на-всегда придержуватись рѡднои мовы и своею пѣснїю

будити землякѣвъ до нового житя національного. Та оть, въ „Родимѣмъ Листку“ (зъ д. 25. червня 1879. р. ч. 12.) замѣтивъ онъ „отвѣтъ на поздравленія съ 24-ымъ юнія 1878. года“ підъ заголовкомъ „Моимъ друзьямъ.“ Сей „отвѣтъ“ намагавъ ся Устѣяновичъ написати по-росейкеи, и бѣтакъ сердечныхъ іратулянтѣвъ прикрывъ онъ неначе мокрымъ рядномъ, по-за-якъ Русинамъ-народовцямъ закидувавъ сепаратизмъ, неначе-бъ они „ушли по раду къ тому, кто намъ всегда былъ врагъ, и лишъ о нашемъ помышлялъ смирепни.“ Оѣтакъ зъявивъ онъ, що радъ бы всѣхъ къ „єдинству“ призвати, щобъ вернулось „єогласіє“ минувшихъ лѣтъ“.

Справдѣ сумно, що ветеранъ-поетъ забудъ тогдѣ исторію нашего національного оѣрожденя въ 1848. р. Русины-народовцѣ придерживують ся тои политической и просвѣтної програмы, котру підписавъ самъ Устѣяновичъ. Коли-жъ онъ оѣбѣля сєи програмы бѣдуравъ ся, то несправедливо дорѣкавъ онъ пародовцямъ изъ-за сепаратизму, и непотрѣбно покликувавъ ихъ до „єогласія“, котре помѣгъ онъ перевертнямъ занастити. Оѣтакъ не дивно, що свѣточемъ всѣхъ его думокъ ставъ тогдѣ Иванъ Наумовичъ, котрому онъ присвятивъ євѣи єтихъ въ „Родимѣмъ Листку“ (1881; ч. 14; стор. 214), называючи сєбе „празднымъ трутнемъ“ изъ-за того, що „въ время роковое къ дѣлу былъ унылъ.“

Самъ Устѣяновичъ заявивъ тогдѣ въ євѣи часописи, що онъ „изнеможепый жизнью и слезами.“ А вже-жъ въ 1882. р. бѣдживъ онъ надѣєю, що одержать презенту на парохию въ Чернівцяхъ. Черновецкѣи Русины выслали петицію до правительства (зъ 312 підписами), пѣбелали депутацію до президента управы краевой и до митрополита въ тѣи цѣли, щобъ ихъ парохомъ поєтавлено Никола Устѣяновича. Оѣначе бажаня уніатекои громады

Черновецкои не сповнились, и бѣтакъ Устѣяновичъ оставъ ся и дальше парохомъ въ Сучавѣ, де й умеръ 3. листопада 1885. р.¹⁾

Памяти покѣйного Устѣяновича редакція „Слова“ присвятила євѣи некрологъ, въ котрѣмъ мѣжъ иншимъ сказано отъ-сє: „Ободряя редакцію къ выдержанію въ намѣченной газетою цѣли, покѣйный стоялъ всегда твердо при томъ и выказывалъ то въ євоихъ къ намъ письмахъ, что нынѣшнее время переходовое, что сепаратистическое направленіє, проявляющее ся въ нашей литературѣ, должно прекратитсє, и что историческому развитію народа не помѣшаютъ стремленія розъединителей“ (ч. 116).

Саме-тогдѣ єпѣмнула й редакція „Дѣла“ про покѣйника незлымъ-тахимъ словомъ, по-за-якъ колишній его змаганя просвѣтній и національный (бѣдъ 1848—1861 р. були справдѣ хосенній. „Въ першихъ рокахъ нашего народного розбудженя“ (єказано въ „Дѣлѣ“ ч. 118) „покѣйникъ бѣдававъ ся бувъ цѣлою душею трудамъ на поли нашей литературы, а перенятый до глубины душѣ народной идєєю, написавъ онъ тогды найкрасшѣи євои поезіи и оновѣданя. Пѣзифише збитый обєтавнинама часу зъ першои євоєи дороги, бѣдповѣднои его талантови, перєставъ писати и муза его замовкла на завєсгды. — Съ о. Николаємъ Устѣяновичемъ лягъ въ могилу єдинъ пѣзъ тыхъ борцѣвъ народныхъ, щѣ то першѣи бѣдважились наєтавити грудь за добро и волю євого народа.“

Литературну євою дѣяльнѣсть почавъ Никола Устѣяновичъ въ 1836. р., коли написавъ згадану єлєтію „Слєза на грѣбъ — Мѣханла Барона от Neustern Гарасєвча“²⁾. Сєи єтишокъ Устѣяновича

¹⁾ Покѣйникъ бувъ такожъ єканомъ Буковинскимъ.

²⁾ Єлєтію „Слєза на грѣбъ М. Гарасєвича написавъ Устѣя-

єсть слабшимъ бдѣ першого поетичного твору Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“. Авторъ ставлячи перші кроки на поетичномъ Парнасъ, постунавъ несмѣло напередъ, ба, можна сказати, що тѣлько двѣ перші строфы мають стѣйнобѣсть литературну, мѣжь-тымъ коли шѣснацять дальшихъ строфъ являють ся писанемъ новака-рифмача.

Въ трицятыхъ рокахъ написавъ Устіяновичъ мабутъ ще три стихи п. з. „Оснь“, „Надѣстрянка“ и „Гейгей! милый Боже!“ Елегійни сї поезійки напечатано въ другій части „Вѣнка“ (стор. 123—124; 126—129), одначе ихъ змѣсть служить доказомъ, що Никола Устіяновичъ писавъ ихъ ще тогдѣ, коли думки Маркіяна Шашкевича въ „Русалцѣ Днѣстровій“ побудили талановитыхъ его товаришѣвъ, писати тужливїи стихотворы. И справдѣ „Надѣстрянка“ має свѣй взоровзбѣръ въ „Згадцѣ“ Маркіяна, мѣжь-тымъ коли въ пѣсни „Гейгей! милый Боже!“ остання строфа зъявляє подскуды тї самї слова, якї находятъ ся въ першій строфѣ думки Маркіяновой „Розпука“. Опроче пѣсня „Гейгей! милый Боже!“ написана очевидячки тогдѣ, коли Никола думавъ про свою женитьбу. Опѣсля тяжка недуга Маркіяна Шашкевича спонукала Устіяновича до написаня сонета п. з. „Побратимови въ день имени его“¹⁾. Въ сѣмъ гарнѣмъ стихотворѣ желавъ бнѣ здоровья недужному другуви сими словами:

О Маркіяне! кобы Ты весною
Въ силѣ, здоровлю зацвѣвѣ побратимамъ,
Щобы мы довго тѣшвлнсь Тобою!“

новичъ 4-стоповыми трохеями (не зовеѣмъ правильными) въ 18 строфахъ, въ котрыхъ першїи и третїи вѣршѣ мають римъ женскїи, мѣжь-тымъ коли другїи и четвертїи вѣршѣ зъявляють римъ мужескїи.

¹⁾ Вѣнокъ, II, 1847; стор. 125.

Коли-жѣ не стало „красенького сокола“, коли Маркіянъ розпрощавъ ся зъ сѣмъ свѣтомъ, то Устіяновичъ присвятивъ памяти его польскїи вѣршѣ п. з. „Cieniem Marcujana Szaszkiewicza ku wiecznej Jego pamięci“¹⁾. Авторъ бажавъ, щобы сю елегію напечатавъ Янъ Н. Камѣньскїи въ „Rozmaitość-яхъ“, се-бѣ-то въ литературнѣмъ додатку до газеты Львѣвскои, одначе сѣй польскїи писатель не помѣтивъ стихотвору Устіяновича въ своѣй часописи, заявивши ѣму, що бонѣ ся „narazić się publiczności“ Се бо спѣмнувъ тутъ Устіяновичъ про „synu odszczepione“, про „narodowe wskrzeszenie (Rusi)“ и звеличивъ въ Маркіянѣ творця галицко-рускои литературы, котрый „prominawszy sąsiedzkie przestrzenia, na własnej dzikiej, pogardzonej niwie szukał kwiatu i woni skwapliwie dla swych rodaków na wianek.“

Сю польску елегію переложивъ Н. Устіяновичъ опѣсля на мову руску п. з. „Згадка за Маркіяна Шашкевича во вѣчную ѣго память.“ Одаткъ рускїи перекладъ напечатавъ бнѣ вразѣ зъ польскимъ текетомъ у Львовѣ въ 1848. р. (8^о, сторѣнь 15)²⁾.

Творча сила Устіяновича зъявлялась дѣяльною до 1860. р. Тогдѣ писавъ бнѣ по-найбѣльше пѣдѣ псевдоним-

¹⁾ Сѣй польскїи стихъ написавъ Устіяновичъ мабутъ въ 1816. р. Першу бо строфу сего поетичного твору почавъ бнѣ сими словами:

Trzy wiosny czekam, wyglądam trzy wiosny,
I łzawą badam źrenicą współbraci,
Czy jaki kwiatek choć skromnej postaci
W poranek złoty, promienny, radośny,
Nie błysnie na Twoim grobie.

²⁾ Стихотвѣръ „Згадка за Маркіяна Шашкевича“, напечатавъ Н. Устіяновичъ кирилицею (въ типографїи института Ставропигїекого). Въ рускѣмъ текетѣ бдкнинувъ бнѣ знакъ ѣ пѣсля спѣвзвукѣвъ твердыхъ.

мами „Никола зъ Николаева“, „Дротарь“, „Науумъ“, ...ъ, и помѣщувавъ свои стихотворы именно въ „Зорѣ галицкѣй“ и въ литературныхъ додаткахъ до „Вѣстника“ Вѣденського.

Въ 1860. р. выдавъ Богданъ Дѣдицкій у Львовѣ „поезія Николая Устияновича“, часть I Дѣдицкій подѣливъ ея стихотворы на двѣ части: I. „Думки и пѣсни“, II. „Притчи и сказки“. Попереду написавъ „слово отъ издателя“. Тутъ замѣтивъ онъ, що Устияновичъ належитъ „къ числу лучшихъ — ба, самыхъ наилучшихъ писателей австрійскои Руси“, (стор. IV.) и заявивъ, що сей нашъ поетъ въ рускѣй литературѣ займае такое становище, якимъ хѣснуе ся Людвикъ Уляндъ въ нѣмецкѣй, а Винкентій Польшъ въ польскѣй словесности (стор. XII.) А вже-жъ поминувши тесе, що оба ея поэты на Парнасъ выше стоятъ бѣды Николая Устияновича, такое порѣвнане вже изъ-за того есть невдатнымъ, що Уляндъ писавъ именно прекраснѣйшій балады, та що Польшъ придбавъ собѣ славне имя поемою „Могорть“. Тому отже, що Устияновичъ написавъ только двѣ балады п. з. „Проклятство матери“ и „Рекрутка“, не можна его прирѣвнувати зъ Уляндою, котрый опроче пѣселя Гетого есть однимъ зъ наилучшихъ поетѣвъ нѣмецкихъ, мѣжь-тымъ коли Н. Устияновичъ мѣжь поэтами рускими середуще займае мѣсце. Одаткъ стоитъ онъ подалеки бѣды Польшы, котрый епѣвавъ про побуть шляхетчины въ Польщи, и не любивъ демократичного напряду въ литературѣ.

Межи вѣдми лиричными поэзіями Николая Устияновича есть найкрасшою „Згадка за Маркіяна Шашкевича“¹⁾. Попереду поставивъ онъ „мotto“: „Кому

¹⁾ Сю елегію написавъ онъ силлябичными вѣршами, якими хѣснують ся поэты польскѣй. Вѣсхъ стрѣвъ е чотыринадцать; въ кожѣй стрѣвъ находить ся по 10 вѣршѣвъ зъ римами женьскими

языкъ евоѣй, евоя земля мила, || тотъ жалямъ нашимъ не подивуе.“ Въ сѣй елегіи добачаемо великій талантъ поэта лиричного, що зъумѣвъ написати вельми вдатный стихотворъ, хоча не пѣзнавъ ще богатон екарбнищѣ поезіѣв простонароднон. Тому-то заслуга его тымъ бѣльша, що взлетѣвъ мовъ орелъ високо, хочъ физичнѣй перепоны въ высловѣ подекуды вздержували его фантазію и не дали розвинути ся вѣщому его духови въ повнѣй силѣ. Прневячуючи памяти Маркіяна евою „Згадку“ змалювавъ онъ чудовыми барвами образъ евого друга, пишучи мѣжь иншимъ отъ-се:

Якъ ранна звѣздка на неба востоцѣ,
Що ясноѣй дниницѣ досвѣтъ розвивае,
Якъ воздухъ Мая, що по земнѣмъ стоцѣ
Радѣеть, довольство, жита выгрѣвае —
Очарованя свѣтъ милый:

Такъ ты жаркою чувствѣ Твоихъ весною
Дыхнувъ утѣху въ нашѣ оболоня;
Такъ Ты лучею звѣздочки ранною
Розсвѣтомъ шибнувъ по-пѣдѣ небосклона,
Днѣстровѣй дниницѣ тоскливый.

Крѣмъ сея елегіѣ найбѣльшу стѣйниѣсть литературну має ода „Третій Май“¹⁾. Въ першѣй стрѣвъ сея оды наслѣдувавъ поетъ оду Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“, и одаткъ писавъ такимъ ладомъ, якѣй замѣчаемо въ патріотичныхъ одахъ нѣмецкого поэта Кльопштока. И справдѣ авторъ переймивъ ся тогдѣ вѣщимъ духомъ, выказуючи мѣжь иншимъ отъ-ея слова:

(—). Тѣ-жъ вѣршѣ римують ся по-найбѣльше ось-такимъ ладомъ: першѣй вѣршѣ римуетъ ся зъ третимъ, другѣй зъ четвѣртымъ, пятѣй зъ десѣтымъ, шестѣй зъ осѣмымъ, а семѣй зъ десѣтымъ вѣршомъ.

¹⁾ „Галичо-рускѣй Вѣстникъ“ 1849; число 4.

Гей братья! землю цѣлуймо нынѣ,
 До груди скабу притиснѣмъ!
 Зѣ руского сердца рускѣй родинѣ.
 Пѣсню свободы загудѣмъ!

Миленкѣй есть такожь стихъ, написанный „До Зорѣ
 галицкой“¹⁾. Авторъ зъявивъ великѣй патриотизмъ,
 звертаючись до нового сего гостя ось такою апострофою:

...Незнанный гостю на рускѣй землицѣ!
 Звѣстунко мила райского зараня,
 Дитино неба, сонця красавице,
 Цвѣтко надѣѣ, первѣенко свитаня,
 Гадочокъ щастныхъ зрѣнище дѣвнча,
 Витай же звѣздо на земли Галича!
 Витай на нивахъ, де каждая скиба
 Кривдами зрыта, кервою зброчена,
 Гѣркми слезы зѣллята, славлена,
 Де чорна доля, сумная загиба
 Сумракомъ гробу душу привалила, —
 Витай намъ гостю, витай Зоро мила!...

Всягде, о всягде розсвѣти лучами
 Народнои жизни щасте ѣ свободу;
 Загляни ясно лѣсамъ, горамъ
 До каждой рѣчки, до каждого броду!
 А пѣсть молодця въ шабельку зазвонить,
 Въ бѣливи руки заплеще дѣвнча,
 Старецъ сивенькѣй слезку долѣ зронить,
 Розъяснить око журлива вдовиця:
 А въ коло сонця дитятко малое
 Зачне при цѣсняхъ о Днѣстрѣ, Полтавѣ,
 Якъ соколятко въ гнѣздѣ молодое,
 Снитѣ о щастю и козацкѣй славѣ...

¹⁾ „Зоря галицка“, 1848; ч. 14.

Одтакъ годить ся похвально спѣмнути про сѣ ли-
 ричнѣй поезіи Н. Устѣяновича: „Верховина“, „Туга“, „Бѣд-
 на“, „Руская думка“, „Хора“... Хоть въ деякихъ ли-
 ричныхъ стихотворахъ добачаемо прикметы тов туги,
 яка проявляе ся въ думкахъ Шашкевича, то все-таки
 свѣтоглядъ Никола Устѣяновича есть въ загаль весе-
 льнѣйшій ѡдъ свѣтогляду Маркѣяногого. Опроче поетичнѣй
 творы Шашкевича основують ся на поезіи простонарод-
 нѣй, Устѣяновичъ же зъявивъ по-найбѣльше напрямъ до
 класицизму въ поезіи, та лишь въ писаню декотрыхъ
 „притчъ и казокъ“ нахилвѣвъ ся ѡнъ до романтизму.

Никола Устѣяновичъ написавъ такожь два папѣи-
 ричнѣй стихи: а) „Молитва руского священника въ день
 рождественный Бѣ царского Высочества архикнягинѣ
 Софѣи Фридрики Дороеи Марѣи Юсефины“ 21. фебруа-
 рія (5. марта) 1855¹⁾; — б) „Его Высоко-Преосвященству
 Григорію Барону Яхимовичу, новопоставленному Митро-
 политу Галицкому“²⁾.

Про „притчи и казки“ можна се сказати, що они
 суть слабшою стороною творчон поетичнои силы Нико-
 лы Устѣяновича. Найменше вдатною есть притча „Свя-
 тый Иоаннъ Евангелистъ“³⁾, хоть авторъ намагавъ
 ся писати еѣ въ стилю библійнѣмъ. Трохи лучшими вважа-
 ють ся двѣ притчи п. з. „Провидѣніе“⁴⁾, списанѣ зѣ
 устѣ народа. Коли-жь Устѣяновичъ переймивъ засповокъ
 сихъ казокъ изъ скарбницѣй посѣиѣ людовои, то треба
 було ему писати сѣ эпичнѣй творы ладомъ популарнымъ;
 одначе ѡнъ не зъумѣвъ бути поетомъ народнымъ и въ

¹⁾ „Отечественный Сборникъ“ (Литературный додатокъ до
 „Вѣстника“ Вѣденьского) 1855; число 9.

²⁾ „Зоря галицка“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. IX—XI.

³⁾ „Отечественный Сборникъ“, Вѣдень 1853; ч. 24.

⁴⁾ *ibid.*, ч. 16. и 43.

писаню своїмъ навертавъ часто на ладъ мовы книжної. Лучшою єсть казка „И старому придасть ся школа“. Въ нѣй розвиває ся живий драматизмъ, але ритмъ не всюды є правильний, та й мова не може вважатись чисто-рускою. Одаткъ спичный стихотворѣ „Проклятво матери“¹⁾ назвавъ авторъ баладою. Але-жь въ баладѣ спичный предметъ привращує ся лиричнимъ и драматичнымъ елементомъ поезіѣ. Тутъ же добавчаємо тѣлько лиричну сторону поезіѣ, мѣжь-тымъ коли двѣ майже зовѣмъ не розвиває ся.

Въ сѣй другій части поезій Н. Устіяновича напечатавъ Дѣдицкій такожъ казку „Пещера дитина“²⁾ и думку „Послѣдня жптя тоска“. Тая казка належить до найлучшихъ стихотворѣвъ Устіяновича. Опроче короткїй стихотворы, якъ балада „Рекрутка“³⁾ и дума „Походъ на Царьгородъ“⁴⁾ уважають ся цѣннымъ здобуткомъ нашої литературы. Одначе тѣлько такї дробнїй стихотворы спичнїй Н. Устіяновича мають литературну стѣйность, котрїй онъ писавъ чисто-рускою мовою; тї же думы, що ихъ зложивъ въ такъ-званѣмъ литературнѣмъ галицко-рускѣмъ языкѣ, мають свою вагу лишъ для библиографїѣ Сюды належать думы: „Смерть князя Романа пѣдъ Завихвостомъ въ лѣто 1205“⁵⁾; — „Ужаєт на Русь при сближенїи Монголовъ въ лѣто 1224“⁶⁾; — „Княгиня Романова“ (1206)⁷⁾.

Никола Устіяновичъ задумавъ написати такожъ бѣльшу поему п. з. „Путь на полонину“, одначе не вѣрѣвъ

¹⁾ *ibid.*, ч. 39.

²⁾ Порѣви. „Отечеств. Сборникъ“, 1859; ч. 21.

³⁾ „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. 37—39.

⁴⁾ „Вечерницѣ“. Львѣвъ 1863; число 8.

⁵⁾ „Зоря галицкая“, 1860; стор. 29—32.

⁶⁾ *ibid.*, стор. 32—35.

⁷⁾ „Слово“, Львовъ 1862; ч. 17.

довершити сего поетичного твору, и надруковавъ лише три урывки п. з. „Чары“¹⁾, „Дорога жизни“²⁾ и „Всходъ сонця въ горахъ“³⁾.

Сей галицко-рускїй поетъ написавъ прозою чотыри повѣсти: 1) „Старый Ефремъ“, 2) „Местъ верховиця“, 3) „Страстный Четвергъ“ и 4) „Допустъ Божїй“. Одаткъ зложивъ ще одну казку „Толкущему отвержется“.

Въ повѣстяхъ „Допустъ Божїй“ и „Старый Ефремъ“ списавъ авторъ частину своєї биографїѣ. Такъ въ повѣстѣ „Допустъ Божїй“⁴⁾ зобразивъ онъ (якъ уже выше сказано) добращу свою матѣрь, що ѡдвертала своихъ дѣтей ѡдъ злющон Харчухи, проклинаячою своєю дочку, и що сѣй клеветливѣй сусѣдѣ черезъ своего Никольця пѣлалы горнятко зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святий вечеръ. — Въ повѣсти же „Старый Ефремъ“⁵⁾ згадує Устіяновичъ, що въ хату сего вельми розумного старця приѣхавъ часто, коли изъ шкѣлъ въ лѣтѣ до своихъ родителейъ приѣхавъ, и що неразъ слухавъ бесѣды того старенького Златоустого. Никола Устіяновичъ каже, що Ефрема бачивъ послѣднїй разъ въ вакаціѣ, коли вже бувъ въ школахъ високихъ, та що у него пѣзнавъ Гапусю, зъ котрою ѡбѣля оженивъ ся. Хоча-жь въ сѣй повѣсти выказують ся разумнїй правила житя, то однако авторъ не зъумѣвъ писати ладомъ природнѣмъ. Столѣтнїй бо, неграмотный селянинъ Ефремъ, що за цѣсаря Юсифа II. и Франца II. служивъ въ вѣйску,

¹⁾ „Галицко-рускїй Вѣстникъ“, 1850; ч. 4.

²⁾ „Отечественный Сборникъ“, Вѣдєнь, 1859; ч. 5.

³⁾ *ibid.*, ч. 24.

⁴⁾ „Недѣля“, Львовъ, 1865; ч. 11—13.

⁵⁾ „Галицко-рускїй Вѣстникъ“, Львѣвъ, 1849; ч. 7—11. 16. 19. 20. 22. 25. 32. 33. 36. 42. — Порѣви выдане товариства „Прогрѣсѣта“, 1874.

являє ся не-въ-мѣру розумнымъ ба й ученымъ, непа-че-бъ збачувъ вею глѣбнь практичнои мудрости житя.

Выше стоить „повѣтка по правдивомъ случаю“ п. з. „Местъ верховинця“¹⁾. Устѣяновичъ описавъ тутъ вельми гарно горы-Карпаты въ Стрыйщиѣ и зъобразивъ вѣрно вдачу двохъ верховинцѣвъ — Петра Паливайка-Продана и Федора Медуляка.

Коли-жь Никола Устѣяновичъ въ еѣй повѣсти пачертавъ вдатно характеры головныхъ дѣввыхъ особъ, то въ повѣсти „Страстный Четвергъ“²⁾ перемѣтивъ онъ въ Карпаты подѣю такую, котра могла лучити въ горахъ Шкоціѣ, та въ загаль корытувавъ ся тутъ повѣстаркою манієрою Вальтера Скотта. Про-те Косовскій купецъ, се-бъ то Добушь, Крайникова Зѣня и злюща баба Зубаня являють ся типами чужими, хоча вся дѣя розвиває ся въ рѣднѣй верховинѣ. Та й нѣгде правды дѣти, поестична вдача Устѣяновича являє ся вѣщою пменно въ описахъ природы, мѣжь-тымъ коли порѣвняня и діалоги его не веюды уважають ся вдатными.

Наконецъ треба ще запрямити, що казка „Толку щему отверзет ся“³⁾ есть важною подекуды тѣлько изъ-за того, що въ нѣй згадує ся про молоденькій вѣкъ Григорія Яхимовича. — Устѣяновичъ зъєднавъ собѣ такожъ чи-малу заслугу редакцією часописи „Галичско-рускій Вѣстникъ“ (1849—1850). Крѣмъ двохъ повѣстей, „Старый Ефремъ“ и „Местъ верховинця“ и крѣмъ кѣлькохъ стихотворѣвъ писавъ онъ въ еѣй часописи такожъ статьи политичнѣй и помѣщувавъ въ нѣй розиравы правописнѣй

¹⁾ *ibid.* ч. 75—78. — Порѣвн. выдане професора Омеляна Партицкого зъ р. 1879; стор. 107—191.

²⁾ „Зоря галицка“, 1852; число 1—18. — Порѣвн. выдане Ом. Партицкого зъ р. 1879; стор. 1—100.

³⁾ „Недѣля“, 1865; ч. 14.

та замѣтки граматичнѣй Осипа Лозиньского, Осипа Левицкого и и. Мѣжь еями статьями вызначує ся именно розвѣдка Осипа Левицкого п. з. „Розговоры надъ образованіємъ языка галицко-русского ѳтъ часу конституци“ (1849; ч. 69. 70. 71). Ѳдтакъ елѣдує ѳдповѣдь незвѣстного автора на сю статью Левицкого, п. з. „Мова ѣако ередство просвѣщеня уважана“ (ч. 77). Лозинскій же написавъ статью п. з. „Ще щось о правописн“ (1850; ч. 4. 5.). Авторъ еєй розвѣдки высказує правило: „Пиши так, якъ бильша часть народа говорит.“ Ба й самъ Устѣяновичъ намагавъ въ 1836. р. придержувати ся правописн фонетичнон¹⁾.

А вже-жь зъ-годомъ перегадомъ покидавъ Устѣяновичъ свои нервѣстнѣй думки про саможѣйность руского языка еупроти россѣйского, и ѳдъ р. 1861. нахлѣвъ ся щѣ-разъ бѣльше до „ѳбъединителѣвъ“ литературныхъ. Рускѣй „соловейко“ перестававъ сѣввати: онъ прислухавъ ся звукамъ вишней епѣвочей птахи и хотѣвъ наслѣдувати єєй голосъ. Та ба! соловейкови не сѣввати голоеомъ коса; годѣ бо змѣнити вѣковѣчныхъ законѣвъ природы. Никола Устѣяновичъ позбувшисъ давнѣйшихъ своихъ идеѣлѣвъ народныхъ, ставъ чужинцемъ въ рѣднѣй батькѣвщиѣ. Въ 1880. р. пригадавъ онъ собѣ свѣй молодой вѣкъ и написавъ статью п. з. „Возрожденіє галицкой Руен и Маркіянъ Шашкевичъ“²⁾.

¹⁾ Осъ и примѣръ. той правописн Никола Устѣяновича зъ р. 1836. („Зоря“ 1887; ч. 8., стор. 140):

Де сѣ нашѣ лѣта дѣли, лѣта молоденькі?

Як-мо разом долнами

Над Днѣстровими водами

Як соколоньки лѣтали ясенькі —

Гей, лѣта, милый Боже, лѣта молоденькі!

²⁾ „Родимый Листокъ“ 1880; ч. 1—3. Въ 1879. р. выдавъ Н. Устѣяновичъ въ Коломыи книжочку п. з. „Практична наука

Одначе згадкою про давнїйшу свѣтлу добу свого життя не загрївъ онъ уже свого серця до любви рѣднихъ святощїй. Послѣднїй поетичнїй свои твори намагавъ ся онъ писати по-росеїйски¹⁾.... И знемѣгъ рускїй „соловейко“, — затрѣпотавъ своими крильцями та й замерзъ одъ студени вѣтру пѣвнїчного, не звеселивши вже нї-кого послѣдними звуками завмирающою своєю пѣснью.

3. Амвросїй Метлиньскїй²⁾.

Амвросїй Лукїяновичъ Метлиньскїй родивъ ся на Українѣ 1814. р. въ Гадяцкѣмъ повѣтѣ Полтавскої губернїї. Навпередъ учивъ ся въ Гадяцкѣй школѣ повѣтовѣй пѣдъ проводомъ Михайла Макаровскогo, щѣ бувъ украиньскїмъ письменникомъ³⁾. Зъ тої школи перейшовъ Метлиньскїй въ Харкѣвску гимназію, а одтакъ въ Харкѣвскїй университетъ, въ котрѣмъ скѣнчивъ повный курсъ наукъ по словесному факультету. Оцѣля займавъ онъ мѣсце бібліотекаря университетскогo и приготавлявъ ся до екзамена маїстерскогo. Написавъ отже (1843) диссер-

о годованію виини и лозы“ (16^о, сторѣць 30). Одтакъ написавъ свою автобіографію, котру напечатавъ Богданъ Дѣднїкїй въ „Литературнѣмъ Сборнику“, 1885; стор. 41—46.

¹⁾ Порѣвнай имени стихъ Н. Устїяновича п. з. „Моимъ друзьямъ.“ „Отвѣтъ на поздравленїя съ 24-ымъ юнїя 1878. года. („Родимый Листокъ“, Черновцы 1879; число 12.)

²⁾ Литература: а) „А. Л. Метлиньскїй“ („Поэзія Славянъ“. Сборникъ лучшихъ поетическихъ произведенїй славянскихъ народовъ въ переводахъ русскихъ писателей, изданный подъ редакціею Ник. Вас. Гербеля. С.-Петербургъ 1871; стор. 193). — б) „Харкѣвскїй университетъ“ („Вѣстникъ Европы“, IX. годъ, январь, томъ I. С.-Петербургъ 1874; стор. 101—104; статья М. Де-Пуле). — в) „Амвросїй Лукїяновичъ Метлиньскїй“ („Очерки исторїи украинскої литературы XIX. столѣтїя“ Н. П. Петрова. Кїевъ 1884; стор. 128—135).

³⁾ Порѣви. II., стор. 260—269.

тацію „объ истинномъ значенїи поэзїи“. Новый маїстеръ вѣйшовъ помѣжъ профессорѣвъ Харкѣвскогo университета и будучи адъюнктомъ-профессоромъ читавъ теорїю прозы и поэзїи та й исторїю росеїйскої словесности. Въ 1849. р. поставлено его ординарнымъ профессоромъ росеїйскої словесности на университетѣ св. Володимира въ Кїевѣ. Въ 1858. роцѣ выдалъ Метлиньскїй докторску диссертацію „Взглядъ на историческое развитїе теорїи прозы и поэзїи“. Сю диссертацію напечатавъ онъ на основѣ твору Степана Шевырева п. з. „Теорїя поэзїи въ ея историческомъ развитїи“. Въ Кїевѣ пробувавъ онъ до р. 1854. Вернувшись въ Харкѣвъ занявъ онъ давну свою катедру и бувъ профессоромъ до р. 1858., въ котрѣмъ пѣшовъ въ ѣдставку. Оцѣля живъ на берегахъ Женевскогo озера и на полудневѣмъ берегу Крыма въ Ялтѣ, де й умеръ въ кѣнци червня 1870. р. одъ раны, яку въ нападѣ меланхолїїнѣмъ завдавъ собѣ своєю рукою.

Метлиньскїй вызначувавъ ся вдачею вельми симпатичною: въ погледахъ своихъ на свѣтъ бувъ онъ идеалистъ, щѣ вважавъ ся щасливимъ, коли мѣгъ другимъ добро творити. Все свое житє остававъ ся холоетомъ, а доходы профессорскїи обертавъ въ бѣльшой части на удержанє своєї родины та на пѣдмогу бѣдної молодежи. Про-те студенты университетскїи горнулись до него мовъ до своего батька, бажаючи користуватись его наукою и досвѣдомъ практичнымъ. Любивъ же Метлиньскїй особливо тыхъ Украинцѣвъ, котрїи его звеселяли звуками рѣднихъ пѣсень и передавали ему деякї дрѣбки изъ величнѣго скарбу поэзїи проетонародної. А по-за-якъ въ квартиру Метлиньскогo приходили такожъ кобзарѣ, щѣ спѣвали украиньскїи думы, то тї зборы студентскїи були не-начє словесною „Свѣчію“, въ котрѣй молодїи товаришѣ грѣлись при ватрѣ народныхъ святощїй. Уже-жь и самъ

Метлинській знавъ чи-мало пѣсень народныхъ, котрыхъ навчила его стара бабусенька, и ѳдтакъ въ думцѣ „Бабусенька“ присвятивъ ѳнъ згадцѣ еи сесїї слова: „Старую бабусеньку згадаю! вона мене кохала: пѣнями не-ленала, рѳднимъ словомъ кормила, рѳдної мовѣ учи-ла, — старую бабусеньку згадаю!“ (стор. 69.)

На университетѣ зъявлявъ Метлинській хосенну дѣ-яльнѳсть дидактичну, домагаючись ѳдѣ студентѳвъ, щѳбъ запопадливо займались письмисиними вправами литера-турными; ѳдтакъ у себе дома оживлювавъ ѳнъ тую нау-ку животворнымъ духомъ рѳдного слова. Такъ отже лек-цїѣ университетскїї доповнювались въ хатѣ професора розмовами про рѳдну литературу.

Метлинській вивчивъ ся трохи-не всѣхъ языкѳвъ славянськихъ и познакомивъ ся такожъ зъ мовою нѣмец-кою. Саме-тогдѣ въ трицятыхъ рокахъ проявились друж-нїї взаимни мѣжъ Славянами; особливо-жъ чешкїї сла-вянофилы Колляръ, Ганка, Челяковскїї стали проповѣд-никами нової братньої любови мѣжъ народами славянъ-скими. ѳдтакъ Амвросїї Метлинскїї и Олександръ Кор-сунъ¹⁾ були першїї славянофилы украинскїї, котрїї лю-бовь до батькѳвщини бажали погодити зъ симпатїями до державы правѳрного царя.

Свою литературну дѣяльнѳсть почавъ Ме-тлинскїї въ кѳнци трицятыхъ рокѳвъ, и ѳдтакъ въ 1839. р. пѳдъ псевдонимомъ Амвросїя Могилы выдавъ ѳнъ въ Харьковѣ „Думки и нѣснѣ та ще де-що“ (12^о, сторѳнъ 204). Попереду напечатавъ ѳнъ въ сѣї кнвжоч-цѣ „замѣтки относительно южнорусскаго языка“ (стор. 1—35)²⁾. Видячи, що московскїї панслависты въ бѳльшѳїй части неприхильно ѳднослись до языка руско-украинь-

¹⁾ Гляди II, стор. 244—250.

²⁾ Тїї замѣтки пѳдписавъ А. Метлинскїї своємъ именемъ.

ского¹⁾, Метлинскїї высказавъ ось-таку думку про бу-дущу долю рѳдної мовы: „Южнорусскїї языкъ со дня на-день забывается и молкнетъ, и, придетъ время, забудется и смолкнетъ.... Но можетъ быть и то, что въ эпоху пре-небреженїя южнорусскаго языка, любовь къ нему проснется... Уже свѣтлое вниманїе правительства и просвѣщенныхъ му-жсей звѣздою благовѣстїя засїяло надъ мїромъ Словенїи, — и ни одна черта народности не изгладится, ни одно зданїе языка не разрушится, ни одна православная мысль не умретъ бесплодно въ этомъ мїрѣ“ (стор. 3. 4.). — ѳдтакъ слѣдує девять замѣтокъ про руско-украиньску мову и правописъ. Именно въ четвѣртѳїй замѣтцѣ подає Метлинскїї взѳрцѣ пятьохъ правописїї украиньскихъ, се-бѣ-то правописи Максимовича, Котляревскаго, Срезневскаго, Артемовско-го-Гулака и зразокъ своєї правописи, котрон ѳнъ при-держувавъ ся въ выданю „думокъ и пѣсень“ (стор. 13—15). Ось и поглядъ на єю правописъ Метлинскаго: За-державши стародавну букву ꙗ для означеня звука і, jї и букву ѱ (= старосл. в старорус. ѱ), писавъ ѳнъ й (ї) = о, ѳдтакъ й, і = є, а иногдѣ такожъ ѱ = є, о (въ де-клинацїи заименикѳвъ и приложникѳвъ); отже: льто, сынъ, кїнь (кѳнь), вїйсько (войсько), зїльля (зелїє), срїб-ный (серебрный), їн (єи), нїй (пей), добрїмъ (добромъ). — Пѳсля сїхъ замѣтокъ заявивъ Метлинскїї, що ѳнъ радѣ-бы написати повну граматiku и словарь рѳдної мовы, коли-бѣ Богъ помѳгъ, и люде не боронили єму сєї пра-цѣ. Опроче замѣтивъ ѳнъ тутъ, що головною єго цѣлю було, звернути увагу Украинцѣвъ на деякїї окремїї при-кметы рѳдної мовы (стор. 34).

Пѳсля сєго передного слова слѣдуютъ „думки и нѣснѣ“ (числомъ 28). Сїї стихотворы Метлинскаго по-

¹⁾ Мѣжъ московскими панславистами визначувавъ ся тогдѣ-именно М. Погодинъ.

хвалить уже в 1844. р. Микола Коетомарѳъ, написавши въ „Молодику“ (стор. 182—184) мѣжъ иншимъ отъ-се: *„Большая часть изъ его стихотвореній запечатлена истиннымъ дарованіемъ и отличается особенною художественностію... Характеръ стихотвореній Могилы отличается глубокою грустію и вѣрными изображеніями деревняго быта. Онъ прекрасно помялъ поэзію степной козацкой жизни; у него козакъ вездѣ является существомъ высокимъ, но вѣсть буйнымъ и дикимъ; сцена дѣйствія его покрыта туманомъ и слезами...“*

И якѣ-жь проводниі идеѣ проявляются въ лярчяныхъ творахъ Аввросія Могилы? Украина саме-тогдѣ была заснула и ѳдтакъ на ватрѣ батькѳвекѣй погасло ясне поломя народногю житя, та въ попелѣ тлѣли лишь деякѣ некры. Могила любивъ народнѣ святощѣ, одначе не смѣвъ голоено заявити своего патріотизму супроти новыхъ порядкѳвъ на Украинѣ. Коли-жь занаястивъ ся національнѣ побуть козачины, коли не стало давного житя въ рѳднѣй земли, то поетъ розкрывавъ могилы „начвенѣй трупомъ“, и сумовитѣй приглядавъ ся рупнѣ колишнѣй славы народнои. Вже-жь и Маркіянъ Шашкевичъ запримѣтивъ сю вѣдчу Могилы, пишучи отъ-се до своего приятеля Михайла Козловекого; „При Ластѳвцѣ¹⁾ ступае вагою сановитѣй, сумнѣй, казавъ бы-сь пристарѣй Могила, и заглядае не такъ якъ ластѳвка весело въ ѳконця, а ступае пѳдъ землю въ могилы, цѣлуе порошокъ, обнимае кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляе зъ вѣтрами по стенахъ або зъ ворономъ по-пѳдъ небеса“²⁾).

¹⁾ М. Шашкевичъ згадуе про тую „Ластѳвку“, котру Евгений Гребѣнка выдавъ въ Петербурзѣ 1841. р.

²⁾ Порѳви. П. Онишкевича „Руску Библиотеку“, томъ III, стор. 61.

Образы колишнѣй славы меркотять въ уявѣ поэта лише въ ночи, коли зѳроньки въ туманъ поховають ся и мѣсяць у хмары заплыне. Тогдѣ гетьманъ стоять високо на замку: голову свою схиляє якъ былину и орломъ позирае на Украинну. Але-жь край вже втихомпиривъ ся: гетьманъ чуе, що ѳдъ моря до моря не пахне висе ворога духъ, видитъ, що орель безъ крыль и безъ пѣръ, — що козакъ и кѳнь умеръ; — все тихо й глухо... Гетьманъ прислухавъ ся, глянувъ ще разъ на Украинну, и схиливъ ся якъ былина въ домовину (стор. 81—83).

Коли-жь годѣ привернути славнои бувальщяны, то треба поетови погодитись зъ сучаснымъ побутомъ въ державѣ. Про-те въ думцѣ „Самотнѣй сѣвѣцѣ“ зъявляє ѳтъ ось-таку думку славянофильску:

Є въ насъ вѣра, царь и мова,
И чи-мало насъ Словенъ;
Все свое въ насъ, — ну, чого памъ
Ще шукати въ бисурменъ? (стор. 73.)

Въ сѣй думцѣ сказавъ Могила, що поодинокѣй народности славянѣскѣй въ новѳмъ побутѣ суспѳльно-національнѣмъ задержують окремиі прикметы своен породы. А вже-жь рѳкъ ѳпѳсля (1840) Олександръ Кореунъ назвавъ Украинну щасливою, що она будучи жѣнкою приѳбала для своихъ дѣтокъ ще й батька, се-бѣ то царя православного. Теперь-то (по думцѣ Кореуна) Украинцѣ и Москалѣ панують, мѣжъ-тымъ коли инѣй Словене сердеги у Нѣмця бѣдують¹⁾. Та й самъ Метлинѣскѣй звелчивъ силу Москвы въ думцѣ „Пожаръ Москвы“, починаючи еей стихотвѳръ отъ-сями словами:

Царство бѣлого царя широко резлегло ся,
Одъ веходу до заходу сонця простягло ся:

¹⁾ „Силъ“, украинѣскѣй новорочникъ. Харькѣвъ 1841; стор. 211. 212.

Є тамъ чи-мало мѣсяця для силы,
Мѣсяця чи-мало и для могилы (стор. 101)¹⁾.

Згадуючи про пожаръ того города поеть каже, що
Москву святую изъ-пѣдъ ворога-Француза вызволяли чу-
баті козаки (стор. 103.).

Найкрасшимъ поетичнымъ творомъ Метлиньского
єсть думка „Козачая смерть“ (стор. 87—89). Єъ при-
святивъ авторъ Петру Петровичу Артемовскому-Гулаку,
поставивши „мотто“ изъ „Слова о полку Игоревѣмъ“
(„Сваты поповша и сами полегоша“). Поеть каже, що
тамъ, де недавно козакъ на Ляха налѣтавъ, теиерь по
бѣлому степови сивый туманъ тихо розлягає ся, и степъ-
земля рѣдну й перѣдну кровь допиває. Та отъ, про-мѣжь
трупами хтось стогне, мовъ розмовляє: то старый козакъ
изъ сыномъ вѣку доживає, порубаный зъ посѣченымъ
осѣ-такъ розмовляє:

- Батьку, батьку! мепѣ душно, мене пече,
Въ горлѣ засыхає!
- Сынку, сынку! била мепе вес кровь тече,
Водицѣ немає!
- Батьку, батьку! хто по насъ въ стесу заплаче?
Хто насъ поховає?
- Чуєшь, сынку? чорный воронъ вѣтсья, кряче,
За дяка сѣває!
- Батьку! изъ-за плечей морозъ подирає,
Въ серцѣ стынє, стынє...

¹⁾ Въ думцѣ „Пожаръ Москвы“ каже поеть, що коло Мос-
квы полягло чи-мало нашихъ костей, такъ що й воєку на поминѣ
не етало. Тогдѣ покойнымъ братамъ-лицарямъ запалено одну
свѣчку, по-за-якъ „Москва, якъ Божая свѣчка огнемъ запалала“
(стор. 103). Такожъ Корсунъ у „Снопѣ“ высказує ту-саму гадку
въ думцѣ „Велика панцида“, котру переложивши зъ чеекого
присвятивъ „Москалямъ“. („Сижъ“, етор. 224. 225).

— Трупомъ вкрый ся, кровю вражою умый ся!
И ихъ не трохи гине...

Оттакъ розмовлявъ батько зъ сыномъ на боевици; —
небавомъ опѣсля оба застогналы й замовкля... тѣльки
кровь дзюрчала.

Поеть кѣичить чудову сю думку отъ-сими словами:
Де недавно козакъ гомонѣвъ, його кѣнь тупотѣвъ,
Воронъ крякавъ, лѣтавъ и спускавъ ся, й на трупахъ
[сѣдавъ,
Чуєшь, якъ и вѣтеръ засветѣвъ, загомонѣвъ?
Плаче-оплакує козакѣвъ, своихъ братѣвъ...

Кости по степахъ въ пѣскахъ ховає,

Пѣсеню номинальную сѣває...

Такъ отже минула козацка слава, и згадка про неѣ
жнє тѣлько въ пѣняхъ бандуристѣвъ. Про-те въ думцѣ
„Бандура“, котру Метлиньскій присвятивъ Іереміи Гал-
цѣ, сказано про старого козака-сѣвака, що ѣнъ сѣває
про гетьмана, про гайдамаку, — що тогдѣ плаче бан-
дура, мовъ оживає (стор. 39. 40). Въ думцѣ же „Смерть
бандуриста“ (стор. 116—120) старый козакъ каже, що
въ ему и въ бандурѣ вже голосъ замирає, — ба ѣнъ зая-
вляє въ рознуцѣ сердца, що „вже не гремѣти-ме, вже не
горѣти-ме якъ въ хмарѣ пѣня въ народѣ, бо вже паша
мова конає...“ Але-жь думка сеєя кѣичить ся сими вѣ-
щими словами:

Запалало и стемнѣло,
Застогнало въ небесахъ...
Хлынувъ дождь, — загомонѣло
На горахъ, поляхъ, въ борахъ...
Старця й бандуры немає,
Пѣня по-міру лѣтає!

Изъ сего короткого огляду видно, що Метлиньскій
бувъ справдѣ тымъ бандуристомъ, що на руниѣ батькѣвъ-

щини плакавъ-рыдавъ изъ-за недолѣ землякѣвъ. Де-якои пѣльги для примученого сердца глядавъ ѓнѣ въ захистѣ православного царя; ѓдтакъ думавъ ѓнѣ, що въ службѣ царскѣй козаки стануть онять гуляти по поли и шукати собѣ славы въ боротьбѣ зъ ворогомъ (стор. 43). А по-за-якъ Метлинскѣй симпатично ѓдносивъ ся до тогочасного славянофильства, то й чеськѣй патріоты-нивьменики помянули сего тямущого Украинця добрымъ словомъ. ѓдтакъ Франць-Ладиславъ Челяковскѣй переложивъ три думки Метлинского на мову чеську и выдавъ ихъ въ „чеськѣй антологіи“¹⁾. Осъ и заголовки сихъ перекладаныхъ думокъ: 1. Hetman; 2. Odrodilec (зрадникъ); 3. Kozácká smrt.

Деякѣ думки Метлинского основують ся на поезіи простонароднѣй. Сюды належать именни думки: „Пѣдземна церква“ (стор. 59—61), „Перекотиполе“ (стор. 66—68) и „Дятина-спротина“ (стор. 75—78). Годить ся тутъ замѣтити, що переказъ про перекотиполе послуживъ такожъ Григорію Квѣтцѣ-Основяненкови засновкомъ въ писаню прекрасной новѣсти иѓдѣ тымъ-самымъ заголовкомъ.

Мѣжь думками и пѣснями Метлинского находятъ ся ще вельми гарный стихотвѣръ п. з. „Глекъ“, що его авторъ присвятивъ „Грицькови Основяненковѣ“ (стор. 108—115). Сей стихотвѣръ має прикмету поезіи сличной и служить доказомъ, що у Метлинского бувъ такожъ чи-малый талантъ, писати вдатнѣ оновѣданя поствчнѣй. Авторъ розказує тутъ, якъ Глекъ пѣзноу добою выйшовъ ѓдѣ панѣ-отця. Старый козакъ бувъ трохи выпивъ

¹⁾ „Casopis českého museum“. XVI. ročník. V Praze 1842. Z anthologie maloruské. Přeložením Fr. L. Čelakovského: 1) Hetman (str. 323. 324); 2) Odrodilec (str. 324); 3) Kozácká smrt (str. 332—334).

и замѣсьць до своен хаты зайшовъ на кладовище. Тутъ пѣзнававъ ѓнѣ могилы своихъ товаришѣвъ и приятелѣвъ и пригадувавъ собѣ подѣвъ зъ ихъ жия. Епичный сей твѣръ кѓнчить ся сими словами:

Такъ Глекъ старый балакавъ дуже, далѣ тихше,
А тамъ замовкъ, схиливъ ся на могилу...

До церкви въ-ранцѣ йшли, — до його, ѓнѣ не дыше:
Взяли, та й положили въ домовну.

Се поетичне оновѣданѣ подобає ся особливо зъ за того, що авторъ смѣє ся тутъ крѣзь сльозы, и що ѓнѣ на кладовищи розвиває образъ колишнього змаганя громадянъ въ житю суевѣльнѣмъ.

Въ думкахъ и пѣсняхъ Метлинского добачаемо мову ядрсиисту, зложену по-найбѣльше въ вѣршѣ слябичнѣй; одначе зустрічаемо подекуды такожъ правильнѣй ямбы и трохеѣ. Опроче всякѣй вѣршѣ визначують ся правильнымъ рямомъ.

Пѣсля думокъ и пѣсень Метлинского слѣдують въ сѣмъ збѣрнику переклады деякихъ стихотвѣровъ славянскихъ и нѣмецкихъ, що осмотренѣ суть заголовками: „Луна изъ Словенѣ“ (стор. 121—161) и „Луна ще изъ Нѣмецѣ“ (стор. 163—175). У главѣ „Луна изъ Словенѣ“ Метлинскѣй напечатавъ навпередѣ одинъ чеськѣй сонетъ Колляра изъ сичного твору „Slávy dcera“ (N° 256), почѣмъ слѣдує 1) Луна „изъ Чехѣ“, се-бѣ-то перекладѣ деякихъ стихотвѣровъ чеськихъ, именни: а) „Ночна розмова“ (изъ Челяковского); б) Розмова „милого зъ милоу“; в) „Смерть царя“; г) Сонетъ (изъ Колляра; переложено на мову російську); — 2) Луна „изъ Старочехѣ“ (зъ королевдворьскон рукописи): а) „Бенесъ Германовъ“; б) „Олень“; в) „Саротвина“; г) „Роза“ (переложено на мову російську)¹⁾ — 3) Луна „изъ Словацѣ“, се-бѣ-то

¹⁾ Рукопись Королевдворску переложивъ на мову руску вже передше Маркіянъ Шашкевичъ.

пѣсень словацкій (числомъ 9); — 4) Луна „изъ Сербіи“; тутъ переложено три сербскіи пѣсень на мову руско-украиньску, а четверту пѣсню на мову російську; — 5) Луна „изъ Польщѣ“: а) „Морлакъ въ Венеціи“; б) „Дорога“ (изъ Витвицкаго); в) „Чорнобрѣвка“ (изъ Суходольскаго); г) „Походъ“ (изъ Одишца; переложено на мову російську).

Пѣсля „Луны изъ Словеніи“ слѣдуетъ „Луна ще изъ Нѣмецкіи“. Въ сѣй главѣ находится ся шѣсть стихотворѣвъ пѣмецкихъ въ перекладѣ руско-украиньскѣмъ: а) „Приязніи душъ“ (изъ Маттисона); б) „Добра-ночь“ (изъ Кернера); в) „Було“ (изъ Анастасія Грина); г) „Хлопчикъ-пастушокъ“ (изъ Улянда); д) „Навѣщенія зъ могилы“ (изъ Еленшлегера); е) „Пѣсня садѣвничого“ (изъ Улянда).

Одтакъ въ сѣмъ збѣрнику напечатано „Приложенія отъ издателя“ (стор. 177—190). Метлинскій подавъ тутъ навпередъ головніи замѣтки правописніи, и надруковавъ бѣсѣмъ славянскихъ стихотворѣвъ, именно два чеськіи, два староческіи, два сербскіи и два польскіи стихотворы. Всѣ они являютъ ся тутъ въ оригиналѣ, та тѣлько прикрасявъ ихъ Метлинскій своею рускою правописію. — Въ кѣпци напечатавъ бѣтъ словарець рускій п. з. „объясненіе непонятныхъ для Великоросіянъ южнорусскихъ словъ и выраженій“ (стор. 191—204).

Чотыри роки опѣсля (1843) въ журналѣ Бѣцкаго „Молодикъ“ напечатано два украиньскіи стихотворы Метлинскаго п. з. „Розмова зъ покѣйными“ и „Рѣдина мова“¹⁾.

Въ 1848. р. Амвросій Метлинскій выдавъ въ Харковѣ „Южній рускій Зборникъ“ (12^о, сторѣць

¹⁾ Порѣви. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтій“ Н. И. Петрова; стор. 130.

60 + 108 + 44 + 72 + 92). Въ переднѣмъ словѣ пише бѣтъ, що до выданя сего збѣрника спонукала его бѣдзтва императорскаго общества исторіи и древностей російскихъ при Московскѣмъ университетѣ по бѣдѣленю етнографіи Россіи. Въ сѣй бѣдзвѣ сказано, що въ хосенѣ того общества треба бѣтъ збирати народніи казки, бѣйки, пѣсень, переказы, прислѣвья, — та що ему придатніи були бы такожь словарѣ „простонародного языка и мѣстныхъ нарѣчій“. Одтакъ замѣчае Метлинскій, що для того выданництва придбавъ бѣтъ кѣлька бѣльшихъ и меншихъ письменныхъ творѣвъ „въ простѣмъ народнѣмъ языкѣ южной Руси“, — що сѣи творы важніи суть именно изъза того, що въ нихъ малѣе ся вѣрпо еуспѣбный побуть народу украиньскаго. Тѣи то письменніи творы подае бѣтъ отже у своѣмъ збѣрнику, и сподѣе ся, що при участи любителѣвъ словесности зможе вести дальше се свое выданництво.

Опѣсля слѣдуетъ статья п. з. „Правописаніе южнорусскаго языка или нарѣчія“ (стор. 9—18). Метлинскій каже, що дотѣль появилася трояка правописъ украиньска: Одніи намагали корыстуватнесъ крайною фонетикою, пишучи п. пр. дывыця (дивиться), истця (лється), иду и йду (ьду), виль и вѣль (воль); — другіи наблюдали за проводомъ Михайла Макеимовича правописъ етимологичну, пишучи бѣбѣтъ, нѣсѣтъ, слѣзѣтъ; — иншіи ишли середую дорогою, придерживуючыся правописи Ивана Котляревскаго, котру поправивъ И. Срезневскій въ выданю „Паталки Полтавки“ (отже: льто, вѣль, сребный, бѣльмѣются). Сею правописію Котляревскаго и Срезневскаго хѣснубавъ ся Метлинскій въ выданю „думокъ и пѣсень“, та приблизивъ ся тѣлько подекуды до выговору, по-за-якъ писавъ: зѣлля (зелѣе), спалля и т. д. Одтакъ въ выданю „Южного рускаго Зборника“ зла-

дивъ Метлинській українську правописъ симъ способомъ: а) одкинувъ знакъ *z* після твердыхъ спѣвзвукѣвъ, н. пр. дуб; — б) принявъ новій знакъ *u* (се-бѣ-то латинське *u, v*) для выраженя звука *u* (= *u, u*): син, води; — в) писавъ *u, iu* замѣсть *k*: свит, *iu*ду; — г) звукъ *i* (= *o, e*) выражавъ онъ знакомъ *й*: дѣм, нѣс (несль); — д) уживавъ *e* для означеня йотованого самозвука *e*: мос, синвае; — е) принявъ *ii* замѣсть *ii*: добрий...

Після сихъ попереднихъ замѣтокъ слѣдують твори п'ятьохъ українськихъ поетѣвъ. Нависередъ напечатано „Думки и пѣснѣ“ А(мвросія) М(етлинського). Тутъ находять ся чотыри думки сего-жъ автора: „Бандура“, „Козачі поминки“, „Сирѣтка“ и „Старець“. Сі думки напечатавъ Метлинській вже въ 1839. р. въ збѣрнику своѣмъ „Думки и пѣснѣ та ще де-що“, тѣлько въ повѣмъ выданю (1848) переробивъ онъ ихъ подекуды, изъ-за чого ей чотыри думки являють ся тутъ въ новѣй редакціи¹⁾. Опроче послѣ думки „Козачі поминки“ напечатавъ Метлинській ще й чеській перекладъ (н. з. „Козацка смрт“), що его зладивъ Челяковскій після першов редакціи.

Одтакъ слѣдують въ сѣмъ збѣрнику отъ-сѣ поетичнѣй творы: а) „Думы та сѣбвы“ Михайла Петренка (стор. 26—60); — б) „Вовкулака“, українське повѣрье. Розказъ въ стихахъ Стефана Александрова (стор. 1—108²⁾) — „Наталя, або двѣ долѣ разомъ“. Поема Михайла Макаровского (стор. 1—44³⁾); — г) „Гарасько, або талант и въ неволи“. Повѣсть въ стихахъ Михайла Макаровского

¹⁾ Въ повѣмъ выданю (зъ 1848. р.) змѣнивъ Метлинській такожъ заголовки двохъ думокъ, по-за-якъ замѣсть „Козачая смртъ“ написавъ „Козачі поминки“, та й назву „Дитина-Сиротина“ заступивъ заголовкомъ „Сирѣтка“.

²⁾ Про „Вовкулаку“ Стефана Александрова гляди II., стор. 258—260.

(стор. 1—72⁴⁾ ¹⁾); — д) „Щира любовь, або милый дорожке щастя“. Драма Грицька Основяненка [Григорія Квѣтки] (стор. 1—92⁵⁾).

Въ 1852 р. выдавъ Метлинській въ Кієвѣ „Байки и прибаютки“ Льва Боровиковского (12^о, сторѣнь 118)²⁾, а въ 1854. р. напечатавъ онъ въ тѣмъ-же городѣ „Народныя южнорусскія пѣсни“ (8^о, сторѣнь XVIII—472)³⁾.

Въ переднѣмъ словѣ сего свого збѣрника говорить Метлинській дещо про способъ твореня литературы простонародной и про народный напрямъ словесности письменной, одтакъ замѣчае, що українскій пѣснѣ людовѣ збиравъ такожъ Микола В. Гоголь. Сказавши де-що про

¹⁾ Про оба епичнѣй творы Михайла Макаровского („Наталя“ и „Гарасько“) гляди II., стор. 262—269.

²⁾ Про „Байки и прибаютки“ Льва Боровиковского гляди II., стор. 271—274. Кажуть, що Метлинській напечатавъ ей байки мабуть безъ призову автора. (П. П. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 130., замѣтка). Одтакъ самъ выдавецъ підъ псевдонимомъ „Землякъ“ помѣтивъ рецензію байокъ Боровиковского въ 24. числѣ „Москвитянина“ за рѣкъ 1853.

³⁾ Уже передые напечатано отъ-сѣ збѣрки рускихъ пѣсень простонародныхъ: а) „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсней“ (князя П. Цертелсва). С.-Петербургъ 1819; — б) „Малороссійскія пѣсни“, изданныя Михаиломъ Максимовичемъ. Москва 1827; — в) „Запорожская Старина“ (П. П. Срезневского) 2 части въ 6 книжкахъ. Харьковъ 1833—1838; — г) „Украинскія народныя пѣсни“ изданныя М. Максимовичемъ. Часть I. Москва 1834; — д) „Малорусскія и червонорусскія думы и пѣсни“ (Платона Лукашевича). С.-Петербургъ 1836; — е) „Pieśni ludu ruskiego w Galicyi“. Zebrał Żegota Pauli. Tom I. II. Lwów 1839—1840; — ж) „Сборникъ украинскихъ пѣсней“, издаваемый М. Максимовичемъ. Часть I. Кієвъ 1849. — Въ 1833. р. выдавъ у Львовѣ Вацлавъ зъ Олеська „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego“.

правопис¹⁾, въ якій нечато народній южнорускїй пѣсень, заявляє ѓнъ, що въ виданю свхъ пѣсень годѣ було на-блюдати окремихъ прикметъ мовы въ рѣзнихъ пѣнарѣ-чїяхъ, та що ѓнъ придержувавъ ся выговору нарѣчїя го-ловного. Важнїй суть ѓдтакъ его замѣтки про ритмъ пѣ-сень. Вѣршь простонародной пѣснї по найбільше обѣй-має 14 складѣвъ (сїяльбъ), або 7 паръ, зъ котрыхъ че-твертою парою кѣнчить ся перша половина вѣрша, по-за-якъ тутъ наблюдає ся пересѣчка (цезура) въ кѣнци якого-небудь слова. Про-те такїй довгїй вѣршь може роздѣлї-тись на-двое, изъ-за чого творять ся два коротшїй вѣршї, одинъ изъ чотырохъ, а другїй изъ трохъ паръ складѣвъ. Всякїй-жъ двѣ пары складѣвъ, крѣмъ послѣднїю ѓддѣль-ною, мають тѣлько одинъ наголосъ (accentus) на другѣмъ або на третѣмъ складѣ. Хоча-бъ отже изъ чотырохъ сї-яльбъ и двѣ зъявляли наголосъ, то тѣлько одинъ наго-лосъ пѣдносить ся сїяльбїше, а другїй вызначує ся слабше²⁾. Такъ отже треба читати: козакъ добрый, або козакъ дѣбрый (не козакъ дѣбрый). Осъ и примѣръ та-кого вѣрша:

Хилїте ся | густї лѣзы, || ѓдкѣль вѣтеръ | вѣе,
Дивїте ся, | карї ѓчи, || ѓдкѣль мїлый | ѣде.

Рѣдко-коли вызначує ся наголосомъ першїй або че-твертый складъ; н. пр.

Изъ-за горь | вѣтеръ вѣе, || жїто поло | вѣе:
На козакá | худа слава, || що робїть не | вмѣе.

¹⁾ Метлинскїй ѓдгнувши тутъ знакъ ѣ въ кѣнци слѣвъ пѣсля твердыхъ епѣвзвукѣвъ писавъ и для означеня звука *i*, *ji* (тило = тїло, иду = їду), мѣжъ-тымъ коли ѓнъ звукъ *и* (= *ы*, *и*) выражавъ знакомъ *и* (снн, робити).

²⁾ Порѣви. „studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ von Dr. Emil Ogonowski. Lemberg. 1930. Anhang: „Einige Bemerkungen über die Betonung im Ruthenischen“. Seite 274.

Гдтакъ слѣдує подѣль пѣсень на шѣсть громадъ, котрї розмежують ся зновъ въ поменшї ѓддѣлы. Осъ и переглядъ тыхъ головныхъ громадъ: I. „Пѣсни житей-скїя“; II. „пѣсни годовыя“; III. „пѣсни и думы поучи-тельные“; IV. „думы и пѣсни былевыя“ (историчнїй); V. „пѣсни бытовыя“ (пѣснѣ жїтя суспѣльного) и VI. „пѣсни шуточнїя“. Всѣхъ пѣсень, выданныхъ Метлинскимъ, есть около 800.

Мѣжъ думами историчными вважає ся многоцѣнною дума „про Хвеська Ганжу Андибера“, що ѓдносить ся до дѣв 1647. р. (стор. 377—382)¹⁾. Противъ дукѣвъ-сре-брянникѣвъ выступаютъ тутъ бѣднїй „летяги“-козакї, ко-тыхъ проводыромъ являє ся гетьманъ запорожскїй, Хвесько Ганжа Андиберъ. До тыхъ-то дукѣвъ озвавъ ся ѓнъ згѣрдно отъ-снми словами:

Ей дукї, кажутъ, вы дукї!

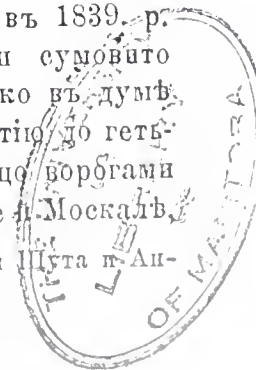
За вами всѣ луги и луки,

Шѣгде нашому брату козаку-летязѣ стати

И коня понасти!

Такъ отже въ сѣмъ збѣрнику простонародныхъ пѣ-сень находимо не одну смѣливу гадку, котрой Метлин-скїй у своихъ „думкахъ и пѣняхъ“ не поваживъ ся высказати. Все-жъ таки въ развитку нашей литературы заслуга его есть чѣ-мала: ѓнъ явивъ ся поетомъ въ пе-редодни національного змаганя Украины, — ѓнъ бувъ нсначе „предитечею“ Тараса Шевченка, и въ 1839-р. сїѣвавъ про рушну батькѣвщины, згадуючи сумовито про давну славу козачины. Хоча-жъ Шевченко въ думѣ „Тарасова нѣчь“ (зъ 1840. р.) зъявивъ симпатїю до геть-манщины, то однако сїѣмнувъ ѓнъ тутъ, що вѣрбгами Украины були не тѣлько Татары и Ляхи, але и Москаль.

¹⁾ Сю думу записано ѓдъ кобзарѣвъ Андрѣя Шута и Ан-дрѣя Вешка въ Чернигѣвщинѣ.

и про-те для України не мѡгъ бнѣ глядати захисту пѡдъ кормигою царя православного. Метлинскій розкрывъ могилы, „пачинені трупомъ“, а Шевченко епѣвавъ надъ могилами, що „слава не поляже, — не поляже, а розкаже, що дѣялось въ свѣтѣ, чія правда, чія кривда, и чїи мы дѣти“¹⁾.

4. Тарасъ Шевченко²⁾.

Пбеля загибели національної самостѡйности України высшї веретвы суспѡльности стались по-наибѡльше перевертнями супрѡти руко-українського народу, котрого доля була незавидна, по-за-якъ головнымъ его репрезентантомъ були невольники-крѣпаки. Колись охороняла Украина Польшу й Москву ѡдъ нападѡвъ дикои

¹⁾ „До Основяненка“. („Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. 2).

²⁾ Важнѣйша литература: а) „Воспоминаніе о Шевченкѣ; его смерть и погребеніе“ („Основа“. Петербургъ 1861; мартъ, стор. 1—21. Статья Л. Жемчужникова). — б) „Значеніе Шевченка для Украины. Проводы тѣла его въ Украину изъ Петербурга“ („Основа“ 1861; июнь, стор. 1—38²⁾). — в) „Taras Szweczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego, z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861. — г) „Taras Szweczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865. — д) „Taras Grigoriewicz Szweczenko, ein kleinrussischer Dichter“. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. — е) „Провідні идеї въ пьсьмахъ Тараса Шевченка“. Студіумъ Ом. Партицкого. У Львові 1872. — ж) „Критично-естетичний погляд Ом. Огоновского на декстрї поезїи Тараса Шевченка: I. До Основяненка („Правда“, пьсьмо літературно політичне. У Львові 1872; число 9., стор. 431—441); II. Послание землякам („Правда“, 1873; число 1, стор. 24—38); III. Погляд на важнїші думки Шевченкові (ibid. ч. 3., стор. 114—125); IV. Неофіти (ibid. ч. 4., стор. 166—172; ч. 5., стор. 197—201; ч. 6., стор. 227—232). — з) „Гайдамаки“. Поема Тараса Шевченка. Студіумъ Омеляна Огоновского („Правда“. Місячник для словесности, науки и полі-

Татарвы, — колись була она забороломъ свободы противъ пошести неволѣ, — та отъ, зъ волѣ могучихъ сусѣдѡвъ попалась въ недолю-неволю. Здавалось, що она на вѣки заснула, що густї мраки покрыли велику могилу на кладовищи народнѡмъ. Правда, що часъ ѡдъ часу блимали крѡзъ пѡтѣму деякї зѡрки, вказуючи путь-дорогу недобиткамъ, що мовъ тѣни покѡйшиковъ снувались на згаряци святинѣ народного житя, одначе сонъ-дрѣмота й емерть-неволя лягли великою утѡмою и руйною на примученѡй землї. Ажъ ось зъ-нечевя по безкрайнихъ степахъ залунавъ поклькъ до нового житя, — и зворухнулись мерцѣ въ могилахъ, розкрыли очи, и побачили своего брата, що самъ бувъ колись крѣпакомъ-невольникомъ, а теперъ ставъ апостоломъ правды й науки. Такъ отже до закрѣпощеного народу зрозумѣлымъ словомъ мѡгъ промовити тѡлько той вѣщїй поетъ, що въ пѣмъ була кѡбетъ ѡдъ кости и кровъ ѡдъ крови нещасныхъ мужикѡвъ. Самъ поетомъ бувъ Тарасъ Шевченко. Въ имени цѣлого народу, загнѣбаючого въ неволи, заспѣвавъ ѡнѣ

тики. У Львові 1879; стор. 164—174, 219—229, 286—296, 351—357). — и) „Весїда Володимира Барвинського“, виголошена на музикально-декляматорськїм вечерї у Львові в XV. роковини смертї Тараса Шевченка, дня 11. марта 1876. (Додаток до числа 6. „Правди“ р. 1876). — ї) „Le poète national de la Petite-Russie Chevtchenko“. Émile Durand („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tom XV.; p. 919—944). — к) „Шевченко, українофилїї соціалїзм“. Статья М. Драгоманова в укр. збірці „Громада“. Nr. 4. Женьєва 1879. — л) „Причинки до оцїненя поезїи Тараса Шевченка“. Статья Пваца Франка у Львівськїм „Сьвітї“. 1881. і 1882. р., стор. 158—161, 171—172, 195—199, 221—224 — м) „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Нѣкоторыя дополненїя и поправки къ его біографїи“ („Кїевская Старина“. 1882. Томъ III., стор. 560—567. Статья П. Л[ебеденцев]а). — н) „Тарасъ Гр. Шевченко“ по воспоминанїямъ разныхъ лицъ [1831—1861. г.] („Кїевская Старина“. 1882. Томъ IV., стор. 66—77. Статья Н. Вѣлозерского). —

п'сеню нову, п'сеню свободи й волѣ, и на рунѣ батькѣв-
щини высказавъ отъ-сею правду:

Не вмѣрає душа наша,
Не вмѣрає воля,
И неситий не выоре,
На днѣ моря поле,
Не скує душѣ живон
И слова живого.... (II, 56)¹⁾.

а) Дитячий вѣкъ Тараса. Тарасъ Григоріевичъ Шевченко родивъ ся 25. лютого 1814. р. въ селѣ Морницяхъ, повѣту Звенигородского, губерніи Кіевской правобѣчъ Днѣпра. Дѣдъ Шевченка бувъ по ремеслу пивецъ; ѡдес и пошла назва родини. Родителѣ его були крѣпакамя помѣщика Василя Василевича Енгельгардта, що бувъ племѣнникомъ князя Гр. А. Потемкина Таврицкого и дѣйствительнымъ тайнымъ совѣтникомъ. Отець Тараса, Гри-

о) „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Сводъ матеріаловъ для его біографіи. Съ портретомъ. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882. — п) „Посланіе Шевченка“. Естетично-критична студія Иліи Кокорудза. („Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. У Львовѣ 1885; число 15—19). — р) „Чѣмъ есть для насъ Шевченко?“ Критичное розсужденіе Ф. Свинстуна. Львовъ 1885. — Велики богатую литературу про Тараса Шевченка подавъ М. Комаровъ въ „Библиографичномъ Показчику новои украиньскои литературы“ (1798—1833 р.). Кіевъ 1883.

Важнымъ жереломъ для біографіи Тараса Шевченка есть его „Дневникъ“, печатаный въ Петербургскій „Основѣ“ 1861. и 1862. р., ѡдтакъ многоцѣний суть его „Дѣти“, писаніи до рѣзкихъ особъ а друкованіи именно въ „Основѣ“ и „Кіевскій Старики“.

¹⁾ Цитаты зъ „Кобзаря“ Шевченковского наводять ся ѡбеля выдана Прагского зъ р. 1876. Число римске означае томъ, арабске-жь — сторону. Другимъ томомъ уважае ся тотя частина „Кобзаря“, въ котрій напечатано поезіи, забороненіи цензурою въ Россіи.

горій, бувъ родомъ изъ села Керелѣвки, повѣту Звенигородского. Се бувъ чоловікъ письменный и розумный, але не мавъ своєї волѣ; про-те, якъ оженивъ ся, переписъ ся по приказу помѣщика зъ Керелѣвки до Моринця, зъ-ѡдки була его жѣнка. Такъ отже въ Моринцяхъ родивъ ся Тарасъ.

Всѣхъ дѣтій у Григорія Шевченка було пятеро: найстаршій сынъ Микита, ѡдтакъ дочка Катерина, третій Тарасъ, четверта Ирина, а наймолодшій сынъ Освѣпъ.

Якъ минувъ одинъ рѣкъ зъ половиною, родителѣ Тараса вернулись зъ Моринця въ Керелѣвку. Коли отже Тарасъ подрѣсѣ, то ставъ тямити себе въ Керелѣвцѣ; про-те и всѣ его дитячі спомянки вяжуть ся до Керелѣвки.

Та невеличкій бувъ тогдѣшний свѣтъ маленького Тараса. Бѣдна, стара, бѣла хата зъ почорнѣлою соломяною стрѣхою и зъ чорнымъ дымаремъ, около хаты на причѣлку яблуня зъ червонобокими яблуками, навкруги яблунн зѣльникъ, у ворѣтъ стара вѣтвиста верба, за вербою клуня, за клунею на горѣ садъ, за садомъ левада, за левадою долипа, а въ долини тихій потѣкъ, неначе уквѣтчаний вербами и каливною. А въ тѣмъ потоцѣ по дѣ широколистымъ лопухамъ кунае ся кремезный, бѣлявий хлопчина; выкупавшесъ вбѣгае въ тѣнистый садъ, паде по дѣ першою грушею або яблунею и засыпляе. Выспавшесъ гараздъ, дивить ся ѡнъ на далеку гору и иштае ся самъ себе: „А що тамъ за горою? Мабуть е тамъ залѣзні стовпы, що по ддержують небо. А-ну, по дду, та по дивлюсь, якъ они его тамъ по ддержують!“ Вставъ и не надумуючисъ, по шовъ долиною и левадою навпростецъ къ горѣ, минувъ царину, ѡдтакъ зъ по вѣ-версты поля, — ажъ ось на поли стоить висока могила. Тарасъ выдрапавъ ся на могилу, чтобы по ддивитисъ, чи далеко ще до тыхъ желѣзныхъ стовпѣвъ. Стоить хлопчина и розглядае

ся по обѣ стороны. И по одну сторону село, и по другую сторону село, лишь изъ темныхъ садѣвъ выринають триголовіи церкви, вскрытіи бѣлою бляхою. Задумавъ ся Тарасъ: „Нѣ“, каже, „сегодня пізно, не дойду вже до тыхъ залѣзныхъ стовпѣвъ; пійду завтра разомъ зъ Катрею. Она до череды коровъ погонить, а я пійду до залѣзныхъ стовпѣвъ; сегодня тѣльки одурю брата Микиту; скажу, що я бачивъ залѣзніи стовпы, тї, що підзирають небо“.

И отъ, хлопчина похитнувъ ся на могилѣ и скотивъ ся комѣть-головою на землю. Вставши на ноги, не разбиравъ довго, по котрѣмъ боцѣ могилы збеунувъ ся, а просто, куды бачили очи, выбравъ ся нѣбы назадъ до дому. На щасте стрѣтили его чумаки, и вздержавши хлопчину запытали ся его: „А куды ты мандруешь, парубче?“ — „До дому“. — „А де-жь твоїи дѣмъ, небораче?“ — „Въ Керелѣвцѣ“. — „Такъ чого-жь ты идешь у Моринцѣ?“ — „Я не въ Моринцѣ, а въ Керелѣвку йду“. — „А коли въ Керелѣвку, такъ сѣдай на мою мажу, товаришу; мы тебе доведемъ до дому“.

Посадили его на скринку, що буває на передѣ чумацкого возу, дали ему батѣгъ въ руки, — а бнѣ поганяе собѣ волѣвъ безжурный и веселый, мовь-бы то нѣчого не случилось. Добѣжаючи до села, узрѣвъ Тарасъ на прѣтивъ себе на горѣ хату и закричавъ весело: „Онѣ-де, онѣ-де наша хата!“ — „А коли ты вже бачишь свою хату“, сказавъ хозяинъ воза, „то й иди зъ Богомъ!“ И знявши хлопчину зъ воза, спустивъ его на землю, а обернувшись до товаришѣвъ сказавъ: „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — гукнули чумаки, а хлопчина побѣгъ собѣ въ село.

На дворѣ вже смеркало, коли Тарасъ подѣйшовъ до перелазу, та побачивъ, що вѣс домашній сидятъ собѣ

въ кружку біля хаты на зеленѣмъ „шпорницѣ“ та й вечеряють. Тѣлько Катерина, котра свого братчика все бавила й дуже любила, не вечеряла, а стояла собѣ біля дверей, підперши голову рукою, и такъ нѣбы-то дивилась на перелазъ. Коли-жь Тарасъ высунувъ голову зъ-за перелазу, то она скрикнула: „пришовъ! пришовъ!“ Побѣгла до братчика-волокиты, вхопила на руки, попесла черезъ подвѣрѣ и посадила въ кружокъ вечеряти, сказавши: „Сѣдай вечерять, прибуду!“ Послѣ вечера сестра повела его въ хату, й уклавши на постели, перекрестила, поцѣлувала, и усмѣхаючись у-друге назвала его прибуду.

Тарасъ довго не мѣгъ заснути: пригоды того дня не давали ему спати. Онѣ думавъ все о желѣзныхъ стовпахъ, и о тѣмъ, чи говорити про нихъ Катеринѣ та Микитѣ, чи не говорити. А вже жѣ Микита бувъ разъ зъ батькомъ въ Одессѣ, и тамъ конче видѣвъ тї стовпы; та отъ, якъ ему говорити про нихъ, коли ихъ Тарасъ зовѣмъ не бачивъ. Катерину можна-бъ ще одурити;... та нѣ... и їй не треба нѣчого казати. Одаткъ хлопчина думавъ ще довго о желѣзныхъ стовпахъ, та й заснувъ¹⁾.

Тарасови було тогдѣ пять або шѣсть рокѣвъ. Тогдѣ жила ще его матѣрь; про-те молода его доля була золота й дорога. Ажъ ось два-три роки опѣсля ставъ бнѣ учити ся у школѣ косоокого Совгвря, що бувъ дячкомъ „нестихарнымъ“²⁾. Гѣрко приходилось Тарасови складати тму-тму, тля-тля³⁾, бо ось выбѣгне бнѣ бувало изъ

¹⁾ Про ея дитячу пригуду свою розказуе самъ поствъ въ оповѣданю „Княгиня“, написанѣмъ по-росейски въ 1853. р. („Кіевская Старина“. 1884. Томъ VIII., стор. 393—395).

²⁾ „Нестихарнымъ“ звавъ ся той дякъ, котрого не назначила власть епархіальна. Такого дяка поставляли громадяне вразъ зѣ священникомъ по давньому обычаю.

³⁾ Тму-тму, тля-тля — се зразокъ складаня въ давнихъ букваряхъ на Украинѣ.

школы на улицу, погляне на яръ, а тамъ безжурній его товаришъ бавлять ся на соломѣ билия клунѣ, и не знаютъ, що є на свѣтѣ и дякъ и школа. Ледви-жь ставъ качатись на соломѣ мѣжь щасливими товаришами, прихидили сейчасъ два псалтырники, брали Тараса за руки и вели его назадъ въ школу, де Совгирь пагодувавъ его березовою кашою¹⁾.

Въ 1823. р. вмерла Тарасова мати. Про неѣ спомнувъ онъ опбсла (1850. р.) отъ-сими словами:

Я бачивъ пекло... Тамъ неволя,

Робота тяжкая, пѣколи

И помолитись не дають.

Тамъ матѣрь добрую мою,

Ще молодую, у могилу

Нужда та праця положила. (II, 152.)

До смерти матери хлопчина не знавъ лиха, але якъ не стало доброи неньки, напосѣлась на него недоля, и одтакъ побивавъ ся онъ невзгодинами ажъ до самои смерти. Батько Тараса по смерти жепы оставъ ся вдѣвцемъ зъ дробными дѣтьми, бо наймолодшому сынови було пѣвтора року. Оженивъ ся отже въ-друге, и такъ увѣйшла въ дѣмъ мачоха. У неѣ були дѣти зъ першого подружя, и про-те зъ-за дѣтей-зведеняты настали въ родинѣ злиднѣ. Не було години безъ сварнѣ по-мѣжь дѣтьми, не було години безъ суперечки мѣжь мачохою а батькомъ. Мачоха не любила найбільше пустѣя Тараса за-те, що онъ вразъ побивавъ еѣ слабенького Степанка. То й часто карала она пасынка, хочъ иногдѣ бувъ безвиннымъ.

У Шевченкѣвъ на кватирѣ стоявъ разъ салдаты. У него вкрадено три золотѣ; про-те нарѣбивши богато

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1884; стор. 396. — Шкѣльній товаришъ прозывали Тараса Грушевськимъ. („Правда“, 1876; ч. 1., стор. 24.)

крику, ставъ онъ ихъ шукати. Мачоха выповѣла пѣдозрѣне на пасынка Тараса. Той боживъ ся, що онъ не виноватый, але мачоха стояла при своѣмъ: „Грошѣ вкравъ Тарасъ!“ Тогдѣ Тарасъ утѣкъ изъ хаты и скрывъ ся въ корчахъ калины въ садѣ сусѣдного мужика, що звавъ ся Женихомъ. Тамъ пересидѣвъ чѣтыри днѣ. Сестра Ирвина бережливо скрывала его сховокъ передъ домашними, тайкомъ носила ему ѣсти, та й старалась его розвеселити. Тарасъ устроивъ собѣ въ корчахъ калины салашъ, порѣбивъ около него дорѣжки, посыпавъ ихъ пѣскомъ и забавлявъ ся стрѣльбою изъ бзины. Пятого дня вынайшли Тараса. Его стали допытувати про тѣ грошѣ черезъ три днѣ. Тымъ допытомъ займавъ ся дячко Тараса, Павло, „великій катюга“. Коли хлопчина все-таки одшправъ ся, то звязали ему руки й ноги, и били его прутемъ, щобъ до вини признавъ ся. Зъ болю припавъ Тарасъ вину на себе, — коли-жь его розвязали и занытали, де подѣвъ вкраденѣ грошѣ, то одповѣвъ, що законавъ ихъ десь-тамъ въ саду, а якъ ему звелѣли, показати тее мѣсце, то выверъ ся онять, и допытъ розпочавъ ся на-ново. Але нѣчого вже бѣльше не добилсь и примученого пасынка кинули въ темну комору... Пѣзпѣйше показалось, що злодѣемъ бувъ таки сынъ мачохи; онъ спрятавъ бувъ грошѣ въ дуплѣ старой вербы. Тарасъ бувъ все вдячный своѣй сестрѣ за тее, що она въ тогдѣшнѣмъ его клопотѣ старалась его потѣшити. Коли вмиравъ, то просивъ приятелѣвъ, не забувати сестры Ирины.

Невзгодины домовѣй приневолити батька, оддалити Тараса одъ очей мачохи и оддати его на науку до мѣщанина Губского. У Губского Тарасъ вывчивъ ся грамотки (букваря) дуже швидко, тѣлько сей учитель не

могъ собѣ рады дати зъ хлопцемъ непосвдучимъ и пустымъ. Всякі доганы батькові не помагали нічого.

А вже-жъ радше слухавъ вінъ оповѣданъ свого дѣда й батька про давню бувальщину. Батько бо розказувавъ Тарасови въ недѣлю або въ свята повѣсти зъ библійної исторіи або зъ житій святихъ. Иншою була мова столѣтнього дѣда. Вінъ бувъ самовидцемъ колѣвщини, се-бѣ-то поветаня хлопівъ и козаківъ проти польськихъ панівъ и жидівъ, и въ недѣлю любивъ оповѣдати дѣтямъ и внукамъ про „гайдамакъ“. Осъ и згадка Тараса про сї страшний оповѣданя:

Бувало въ недѣлю, закryвши Минею,
По чарцѣ зъ сусѣдомъ выпивши тѣмъ
Батько дѣда просить, щобъ той розказавъ
Про колѣвщину, якъ колесь бувало,
Якъ Залѣзнякъ, Гонта Ляхівъ покаравъ.
Столѣтній очи, якъ зорѣ, сіяли,
А слово за словомъ смѣялось, лилось:
Якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла.
Сусѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли,
И менѣ малому не-разъ довелось
За титаря плакати. И нѣхто не бачивъ,
Що мала дитина у куточку плаче. (I, 128.)

Тї оповѣданя дѣда вельми вподобались малому хлопчинѣ, и вінъ стямивъ ихъ собѣ такъ добре, що зъ тыхъ згадокъ зложивъ пѣзнѣйше чудову поему п. з. „Гайдамаки“. Але не тѣлько оповѣданя дѣда розгрѣвали тогдѣ душу малого Тараса. Вінъ ходивъ зѣ сестрами до Лебединського монастиря, помолитись Богу¹⁾. Мѣжъ черцями жили ще старцѣ, щѣ були самовидцями страшнои рѣзні

¹⁾ Монастирь Лебединскій лежить 35 верстѣмъ бддалеки одъ Керелівки. Въ двадцятихъ рокахъ перетворено его въ монастирь „панянскій“.

(1768. р.). Именно одинъ старенькій чернець, вельми горливый, розказувавъ богомольцямъ про тее, якъ гайдамаки заявили свою месть. По-мѣжъ богомольцями, щѣ товпились навкруги того старця, нѣхто не замѣтивъ тогдѣ босого хлопця, котрый зъ найбѣльшою увагою прислухувавъ ся тому оповѣданю.

Въ два роки по смерти матери втративъ Тарасъ такожъ свого батька (1825. р.). Вмираючи згадавъ отецъ такожъ за свого сына Тараса, и мовъ-то вѣщимъ духомъ сказавъ таке: „Сынови Тарасу пзъ моего хозяйства нѣчого не треба; вінъ не буде абы-якимъ чоловѣкомъ; зъ його буде або щось дуже добре, або велике ледащо; — для його мое наслѣдство або нѣчого не буде значить, або нѣчого не поможе“.

По смерти батька оставъ ся Тарасъ круглымъ сиротою: одъ мачохи не могъ сподѣватись и доброго слова. Тому-то згадка за родителствъ не выгасла нѣколи въ его души, та много лѣтъ онѣся написавъ вінъ отъ-се въ думцѣ про своихъ старыхъ:

Лежать собѣ у холодочку
Мовъ у раю мон старї;
Хресты дубовї посихлялись,
Слова дощемъ позаливались. (I, 235.)

Одинацяти-лѣтній Тарасъ ставъ поныхаемъ у злющон мачохи. Часто сидѣвъ вінъ підъ тыномъ въ старій рядниці и думавъ про гѣрку долю сироты. Але-жъ мачоха не давала ему дармувати: одъ весны до пѣзної осени велѣла ему пасти телята и свинѣ по-бѣля Керелівки и Тарасівки. Зъ куспикомъ сухого хлѣба Тарасъ проводивъ въ поли цѣлї днѣ. Щѣбы-жъ въ часѣ спеки лѣтньою бддыхнути, сѣдавъ часто підъ одну зъ могилъ, котрыми вскрытї суть тамошнї поля. А вже-жъ въ зимѣ казали ему ходити до школы. Взавши табличку, кала-

марь и псалтырь, Тарасъ пошовъ до дяка Петра Бугорского и бувъ у него школяромъ та робѣтникомъ. Протодѣшню свою долю и про злиднѣ родины писавъ Шевченко опѣсля (1850) отъ-се:

. . . . Мы

Розлѣзли ся межн людьми,
Мовъ мышенята; я до школы —
Носити воду школярамъ,
Браты на панщину ходили,
Поки лобы имъ погодили.
А сестры! . . . сестры? Горе вамъ,
Мои голубки молодіи!
Для кого въ свѣтѣ живете?
Вы въ наймахъ выросли, чужіи,
У наймахъ косы побѣлѣють,
У наймахъ, сестры й умрете! (II, 152. 153.)

У Бугорского вчивъ ся Тарасъ граматки (букваря), часослова и псалтыри¹⁾. Але той дякъ бувъ великій паниця и мало пильнувавъ науки. Иногда втѣкавъ одъ него Тарасъ и скривавъ ся въ садъ селянина Женюха. Тутъ у корчахъ калины ховавъ ся одъ дякъовеком тростинки и сидѣвъ по кѣлька день при подмозѣ своихъ добрыхъ сестеръ, котрѣ заспляли его стравою. Все-жь таки подъ конецъ другого року вивчивъ ся онъ у дяка псалтыри.

¹⁾ Въ давнѣйшихъ жителіяхъ Шевченка читаемо, що одъ Бугорского перейшовъ Тарасъ до Нестеровского, священника въ Керелѣвцѣ, у котрого навчивъ ся писати, та що одтакъ зновъ вернувъ ся до Бугорского. Одначе Пр. П. Лебединцевъ справивъ тую оповѣстку замѣчаючи, що Тарасъ въ домѣ священника Ивана Нестеровского не живъ и нѣчого у него не вчивъ ся, поза-якъ Нестеровскій бувъ уже старый, та що Шевченко пробувавъ якійебъ часъ у Григорія Кошицѣ, котрый бувъ другимъ священникомъ въ Керелѣвцѣ. („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III, стор. 563.)

Учителеви и школяреви велось гараздъ, коли въ селѣ бувъ мертвецъ. Тарасъ читавъ зъ памяти трохи-не цѣлу псалтырь сильнымъ голосомъ; про-те громадяне полюбили молоденького поыхача дякъовекого, и одтакъ въ селѣ не похоронено нѣ одного покѣйника, падь котрымъ Тарасъ не прочитавъ бы псалтыри. За всяку таку прислугу доставляли Тарасоки кнышь и копу (50 копѣнокъ); тѣлько-жь онъ отдававъ сеі дохѣдъ дякови, котрый удѣлявъ ему пятака на бублики. Тогда ходивъ онъ въ дѣравѣй свитинѣ безъ шапки и чобѣтъ якъ лѣтомъ, такъ и зимою. Коли-жь въ селѣ не було мерця, то дякъ зѣ своимъ помѣчникомъ не мавъ иногда и куенка хлѣба; тогда ишли они оба вечеръ на прожитокъ мѣжь людей, та спѣвали подъ окнами „Богомъ избранную“¹⁾.

Мѣжь-тымъ Бугорскій зъ приятелемъ своимъ Лимаремъ заивавъ ся тяженько, такъ, що Тарасъ, вернувши одъ мерця домѣвъ, застававъ ихъ трохи-не все мертвецки пьяными. Тому-же, що дякъ обходивъ ся зѣ школярами жорстоко, то все знавидѣли его вельми²⁾.

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1884. Томъ VIII.; стор. 398.

²⁾ Про сего злощого дяка-учителя писавъ Шевченко отъсе у своей автобіографіи: „Этотъ первый деспотъ, на котораго я наткнулся въ моей жизни, поселилъ во мнѣ на всю жизнь глубокое отвращеніе и презрѣніе ко всякому насилію одного человека надъ другимъ“. („Кобзарь“. У Празі. II., стор. XVII). А вже-жь Лебединцевъ вѣрнѣе добрымъ словомъ про того Бугорского. По словамъ его „стихарный“ той дякъ бувъ сыномъ священника села Верещакъ; учивъ ся въ бывшій академіи Кіевскій до середньої класы реторики, а одтакъ переймивши церковного устава и нотного епѣву при архіерейскѣмъ хорѣ, ставъ онъ дякомъ въ Керелѣвцѣ. Самохѣтъ принявъ онъ Тараса у евоѣй хатѣ и бувъ его учителемъ; опѣсля-жь познакомивъ его зъ деякими малярами та иншими письменными людьми. Ба, Лебединцевъ пише, що Бугорскій не бувъ паницею безтямнымъ. („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III., стор. 562.)

Підъ его рукою ставались они лукавими и мстивими, обманювали его при всякій нагодѣ и робили ему всѣлякїи несты та пакости. Коли-жь Тарасъ найшовъ его разъ безъ памяти пьяного, то уживъ проти него таки его оружїя, се-бѣ-то тростинки, и на-екѣлько стало силы, одплативъ ему за всѣ свои обиды.

Межи книжками дяка подобалась була Тарасови якась книжочка зъ образками. Шевченко выбивши дяка тростинкою не вважавъ грѣхомъ, взяти собѣ тую книжочку. Вже бо тогдѣ любивъ бнѣ речеувати, и якъ только спромѣгъ ся, купивъ собѣ паперу, и въ бурянѣ рисувавъ собѣ такъ, якъ умѣвъ.

Микита в діалогі з Шевченком
Лисий в діалогі з Шевченком
касару
Одъ Бугорского втѣкъ Тарасъ въ ночи въ мѣстечко Лисянку до маляра-діякона, котрый своимъ норовомъ пригадувавъ того дяка. Три днѣ двигавъ Шевченко на гору ведрами воду и розтиравъ на желѣзній блясѣ фарбу-мѣдянку. На четвертый день хлопчина повандрувавъ до Стеблова, повѣту Капѣвского, а потѣмъ прийшовъ въ Тарасѣвку до дяка-„хиромантика“, котрый глянувши уважно на лѣву руку Шевченка, заявивъ рѣшучо: „У тебе нема способности нѣ до чого, ба й нѣ до шевства, нѣ до бондарства“.

Такъ вандрувавъ бѣдный хлопець по селахъ, бажаючи конче чого хоєнного навчитись. Осъ щѣ пише бпѣ про се въ „спїлогу“ до „Гайдамакъ“:

Давно те минуло, якъ мала дитина,
Сирота въ рядниѣ я колнеъ блукавъ,
Безъ свиты, безъ хлѣба, по тѣй Украинѣ,
Де Залѣзнякъ, Гонта зъ свяченимъ гулявъ.
Давно те минуло, якъ тыми шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходивъ я та плакавъ, та людей шукавъ,
Щобъ добру навчили... (I, 127. 128.)

Одтакъ втративши вею надѣю, статись коли-небудь маляремъ, Шевченко вернувъ ся въ рѣдне село и ставъ „пастыремъ стадъ непорочныхъ“, се-бѣ-то овецъ. Осъ якъ опнеує бнѣ тогдѣшне свое жите идпличне:

Минѣ тринадцятий минавъ,
Я пасъ ягнїята за селомъ:
Чи то такъ сонечко сіяло,
Чи такъ минѣ чого було —
Минѣ такъ любо-любо стало,
Непаче въ Бога...

— — — — —

Чому Господь не давъ дожить
Малого вѣку у тѣмъ раю?
Умеръ бы орючи на нивѣ,
Нѣчого-бъ на свѣтѣ не знавъ,
Не бувъ бы въ свѣтѣ юродивимъ,
Людей и Бога-бъ не проклявъ! (II, 110. 111.)

Старшїй братъ Тараса, Микита, бажавъ заправити его до хозяйства, та дарма; непосидючїй хлопець не хотѣвъ бути хлѣборобомъ; бпѣ покшувъ волѣвъ и цѣшовъ въ село Хлѣбнѣвку, щѣ славилосъ-своими малярами. У одного зъ нихъ Шевченко й осѣвъ, и живъ черезъ двѣ недѣлѣ на пробѣ. Маляръ Хлѣбнѣвскїй найшовъ его способнымъ до своей штуки, але боявъ ся безъ призову помѣщика Ентельгардта держати у себе хлопця-крѣпака. Про-те порадивъ Тарасови, постаратись о карту, котрою помѣщикъ своему пѣдданому позволивъ бы жити въ Хлѣбнѣвцѣ та вчатись маляретва.

Поки Тарасъ не рѣшивъ ся пѣйти до двору по карту, живъ бнѣ якїеъ часъ у Григорїя Кошицѣ, священника въ Керелѣвцѣ¹⁾. Зъ-першу бувъ бнѣ у сего панѣ-

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1887. Томъ XIX. Статя Ѳ. Лободы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ и мои

отця „креденсовимъ“, чистивъ и прятавъ въ шафу ножъ й вилки, мывъ тарелъ й ложки, тонивъ „грубку въ покахъ“, и ходивъ по-дѣлу въ село або въ поле. Вечерь читавъ собѣ псалтырь або житія святихъ, а коли хѣспувавъ ся вѣльнимъ часомъ, то на коморѣ п стайни угльомъ рисувавъ когутѣвъ, людей, церкви, ба й дзвѣницю Кіівску. Опѣсля ставъ бнѣ „наймитчукомъ“, та бувъ погоничомъ товару. Иногдѣ запрягавъ булану, широкохвосту кобылу та возивъ сливки, яблука або динѣ на продажъ въ сусѣднї мѣстечка Бурты п Шполу. Опроче одвозивъ бнѣ Яея, сына о. Григорія, до школы въ Богуславъ, а потѣмъ въ Кіѣвъ.

Коли жъ Тарасови сея служба навкучилась, то пошовъ бнѣ въ Ольшану, де живъ Дмитренко, управитель майна Енгельгардта, п ставъ просити о карту. Дмитренко же змѣркувавъ скоро, що се хлопчина жвавий п цѣкавий; — за-для того не выдавъ ему карты, але взявъ его до двора на службу.

б) Тарасъ въ панскѣй службѣ. Молодой помѣщикъ Енгельгардтъ наслѣдувавъ тогдѣ майно своего батька п хотѣвъ мати велику службу двѣреку. Проте Дмитренкови було приказано, зъ-помѣжъ дѣтей мужикѣвъ набрати хлопцѣвъ жвавыхъ, котрї були-бъ придатнї до вѣлякихъ робѣтъ на панскѣмъ дворѣ. Тыхъ хлопцѣвъ треба було навпередъ де-чого привчити, щоби кождий ставъ зовсѣмъ сноббнымъ до окремов своен службы. Тарасъ попавъ ся пѣдъ кормягу кухаря. Той казавъ ему чистити горцѣ й кѣтлы, носити дрова на кухню п таке инше робити. Але-жъ п при такѣй робѣтъ любивъ Тарасъ рисувати, п якъ тѣлько придбавъ собѣ якїй грѣшъ, купувавъ собѣ сейчасъ книжочку зъ образками.

объ немъ воспоминаія“; стор. 563—577. Лобода пише, що у священника Кошицѣ живъ Тарасъ кѣлька рокѣвъ.

Скоро лишь яку нову книжочку дѣставъ, прятавъ ся зъ нею до саду, щоби нѣхто зъ двѣрекон службы его не побачивъ. Тамъ рисувавъ собѣ образки п пальпювавъ ихъ на деревьяхъ. Рисуючи погуковавъ собѣ весело п спѣвавъ вѣлякї пѣсенѣ. Але-жъ такимъ дѣломъ Тарасъ залишавъ иногдѣ свою службу, пзъ-за чого двѣрскїй кухарь его гараздъ побивавъ. Та й тогдѣ не выгасла въ его серцю любовь до родины. Розказують, що разъ повелось Тарасови дѣстати ѡдъ якогось гостя двадцять копѣнокъ въ срѣблѣ за вычищене чобѣтѣвъ. Коли-жъ одвѣдавъ его братъ Микита, Тарасъ давъ ему на дорогу вѣсѣ тї грошѣ. За сей даръ не забудъ Микита нѣколы. На проводахъ тѣла Тараса въ Кіѣвѣ Микита згадувавъ крѣзь слезы про тую подѣю, кажучи: „Щѣ то за добра душа була! Я його колесъ такъ бивъ малого, та й добре бивъ, а бнѣ, небжчикъ, ѡддавъ мнѣ послѣднї свои грошѣ“.

Минувъ часъ пробы, п ѡдтакъ управитель оцѣняючи вдачу й сноббность кождого хлопця, запримѣтивъ въ одвѣтнѣмъ списѣ, що Тарасъ есть гѣднымъ, бути колесъ кѣмнатнымъ маляремъ. Одиначе така класификація управителя не снасла Тараса ѡдъ долѣ панского козачка. Его убрали въ дрвляхову куртку та въ широкї шаравары п ѡдвезли въ Вильну, де тогдѣ живъ помѣщикъ Енгельгардтъ. Обовязкомъ его было, услугувати панови въ дорожѣ, а дома стояти мовчки въ кутѣ „передньон“, поки панъ не крикнучъ, щоби козачокъ подавъ люльку, або налявъ шклянку воды. Але пустѣй Тарасъ не мѣгъ довго стояти тихо передъ дверми помѣщика: бнѣ спѣвавъ собѣ часто пѣсенѣ гайдамацкї, або крадькома ѡдрисовувавъ оловцемъ образы школы суздальской.

Панъ Тараса бувъ чоловѣкъ непосидючїй: заедно ѣздивъ то въ Кіѣвъ то въ Петербургъ, та бравъ зъ со-

бою моторного козачка. Въ часѣ тыхъ нанекныхъ вандрѣ-вокъ Шевченко щѣ-разъ бѣльше вправлявъ ся въ рисо-ваню, и якъ тѣлько мѣгъ де-побудь захопити якій образъ, старавъ ся вѣрно его ѡдрисувати. Та отъ, изъ-за сеи любови до штуки дѣставъ разъ Тарасъ ѡдъ свого пана чи-малого прочухана.

Дѣялось се 6. студня 1829. р. Живучи въ Вильнѣ помѣщикъ Енгельгардтъ на балъ, щѣ его устроили дворяне по причинѣ именниъ царя Николая. Тарасъ лишивъ ся дома. Коли всео загихло-носнуло, засвѣтивъ ѡнъ свѣчку и ставъ рисувати. Зъ-помѣжъ картиць выбравъ ѡнъ образъ козака Платова. Вже добравъ ся до маленькихъ козачкѣвъ, гарцюючихъ около великихъ копытъ генеральского коня, коли по-заду его отворились двери, и ввѣшовъ его помѣщикъ. Мовъ бѣсноватый кичувъ ся на своего козачка и побивъ его чи-мало. На другій день приказавъ еще кучерови Сидоркови выпарити его хорошенько, заявивши, щѣ Тарасъ мѣгъ бувъ заналити не тѣлько дѣмъ, але й мѣето.

Тарасови було тогдѣ 16 лѣтъ ѡдъ роду. Коли живъ въ Вильнѣ, заѡзнавъ ся зъ одною швачкою. Перша ся любка нанекого козачка не була крѣпачкою; — не диво про-те, щѣ тая любовь збудила въ Тарасѣ гадки новї, якї дотѣль ще не приходили ему до головы. Для бѣдного сироты розкрывъ ся свѣтъ новий, — ѡнъ почувъ такожь въ собѣ гѣднѣсть чоловѣчу, та погадавъ собѣ, щѣ й ѡнъ мѣгъ бы на свѣтѣ вѣльнѣйше ѡддыхати. Але тая швачка була Полькою и домагалася ѡдъ Тараса, щѣбъ зъ нею говоривъ по-польски. Влюбленный Украинецъ, якъ мѣгъ, наломлювавъ свѣй языкъ до выговору польского, щѣбъ тѣлько не противитися своѣй любѣй; — та куды! Хоча Шевченко силувавъ ся бесѣдувати по-польски, то за-едно навертавъ на ладъ мовы руско-украиньскои. А вже-жь

трицять лѣтъ нѣзнѣйше, якъ розмовлявъ въ Кіевѣ зъ одною Полькою, то выражавъ ся лучше въ мовѣ ляцкѣй, по-за-якъ тотя панна отъ-се сказала: „Pan Szewczenko bardzo dobrze mówi po-polsku, ale zawsze w jego mowie jest coś chłopskiego“¹⁾. Такъ отже навчивъ ся Тарасъ мовы польскои, и ѡпѣсля читавъ въ оригиналѣ постичній творы Адама Мицкевича, Богдана Залеского и естетику Кароля Либельта²⁾.

в) Шевченко вчить ся малярства. Помѣщикъ Енгельгардтъ живъ тогдѣ въ Вильнѣ довшій часъ. Иногда выѣзжавъ ѡнъ зъ-ѡдтамъ до иншихъ мѣетъ на ярмарки, иначе служба двѣрска лишалася таки въ Вильнѣ. Шевченко, маючи велику охоту до малярства, просивъ неразъ пана, щѣбъ давъ его въ школу якого маляра. Помѣщикъ услухавъ наконецъ просьбы своего крѣпака, и коли живъ въ Варшавѣ, ѡддавъ его на науку одному майстрови, щѣ малювавъ кѣмнаты. Маляръ за-примѣтивъ въ Тарасѣ велику способнѣсть до своен штуки, та щѣ-жь? крѣмъ малюваня кѣмнатъ не мѣгъ его пѣчого бѣльше навчити. А бувъ се добрый чоловѣкъ; коли отже по шести мѣсяцяхъ прийшовъ до Енгельгардта за ѡбѣцяною платою, то выказавъ щирю правду, щѣ Шевченко годенъ навчитися вышон штуки малярекои. За радою того маляра помѣщикъ ѡддавъ Тараса въ школу Варшавского маляра, щѣ звавъ ся Лямпи. Помѣщикъ подумавъ, щѣ колнсь мѣгъ бы мати велику корыеть, якъ бы его крѣпакъ добре вивчавъ ся малярства, и про-те увѣшовъ въ угоду зъ тымъ артистомъ зъ тою вымѣн-

¹⁾ „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 14.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведения Тараса Шевченка“; стор. 21.

кою, щобъ Шевченко остававъ ся таки въ панскѣмъ домѣ, и тільки доходивъ на лекціѣ.

Для бѣдного крѣпака настали днѣ щасливѣ. Тарасъ увбйшовъ мѣжь людей вѣльныхъ и ставъ такожь самъ вѣльнѣйше оддыхати, бо бѣльшу часть дня бувъ свободный одъ панскои службы. Але ледви розглянувъ ся въ свѣтѣ, повертала зъ бѣльшою свлою тяжка задума и згадка про гѣрку долю крѣпацку. Тогдѣ бачивъ онъ, якъ свободно й весело жиють собѣ инші люде, що суть вѣльнѣи, и про-те погадавъ онъ собѣ неразъ: „Чому-жь и менѣ не бути вѣльнымъ? Чому я родивъ ся крѣпакомъ? Хнба-жь мѣи помѣщикъ має лучшу душу, якъ сей або той крѣпакъ?“ Сѣи и подѣбнѣи думки мучили Тарасову душу безъ перестанку и за-для того бували такѣи днѣ, що ему остогидло житѣ.

Саме-тогдѣ-приготовлялось польске повстанє. Помѣщикъ Павло Василевичъ Енгельгардтъ, що бувъ полковникомъ гвардіѣ, пошовъ въ одставку и одтакъ ставъ жити въ Петербурзѣ. Спонуканый просьбами Шевченка, оддавъ его помѣщикъ на науку маляревц, що звавъ ся Ширяевъ. Бувъ се чоловікъ лихій, що Тараса-неразъ побивавъ и вѣвлякими спосовами ему злу свою волю заявлявъ. Все-жь таки пробувавъ Тарасъ у него черезъ чотыри роки. Тогдѣ малювавъ онъ запопадливо, ба й въ яснѣи веснянѣи ночи бѣгавъ въ царекій „лѣтній садъ“, де рисувавъ изъ статуѣи, поставленыхъ на камѣнныхъ стовпахъ для украшения саду.

Въ тѣмъ часѣ пѣзнавъ ся Тарасъ въ Петербурзѣ зѣ своимъ землякомъ, Иваномъ Сошенкомъ, котрый бувъ такожь маляремъ¹⁾. Сошенко чувъ за Шевченка де-що еще въ Олышанѣ, коли вчивъ ся у маляра

¹⁾ Иванъ Максимовичъ Сошенко бувъ родомъ зъ мѣсточка Богуслава, Кіѣвскои губерніѣ.

Превлоцкого. Въ Петербурзѣ же довѣдавъ ся онъ про Тараса одъ брата жѣнки Ширяева; про-те просивъ его, щобъ молодого Украинця приславъ до него на квартиру. Тарасъ прийшовъ дѣйстно слѣдуючого дня до своего земляка Сошенка, але-жь сей маляръ зачудувавъ ся чимало, коли Шевченка передъ собою побачивъ. Лиха его одежда була замазана красками; опроче явивъ ся онъ босый, розхрѣстаный и безъ шапки. Выразъ его лица бувъ хмурый и недовѣрчавый¹⁾.

Коли Сошенко пѣзнавъ, що Шевченко велику має охоту, лучше виравитись въ малярствѣ, то запросивъ своего земляка, щобъ частѣйше до него приходивъ²⁾. И такъ Тарасъ ставъ приходити до Сошенка каждой недѣлѣ и въ свята. Тогдѣ розказувавъ Тарасъ де-що про свое житѣ и майже все кѣичивъ сѣи свои оповѣданя тымъ, що горювавъ изъ-за своей тяжкой долѣ. Сошенко радъ бувъ допомочи въ чѣмъ-небудь своему землякови, але самъ бувъ бѣдный и працювавъ безъ-перестанку за-для кусника щоденного хлѣба.

Сошенко бувъ приятелемъ украиньского поэта Евгения Гребѣнки, що живъ въ Петербурзѣ и служивъ канцеляристомъ въ комисіи духовныхъ училищъ. Зъ нимъ ставъ онъ радити, якъ допомочи бѣдному крѣпакови. Гребѣнка занявъ ся щиро долею нещасного земляка, прикликувавъ его часто до себе, дававъ ему читати деякіи книжки та удѣлявъ не одну добру раду. Опѣсля Сошенко представивъ Шевченка конференцъ-секретарю академіѣ художествъ, Василеву Григоровичу, и просивъ его, освободити талановитого Украинця зъ-пѣдъ тяжкой кор-

¹⁾ Сю оповѣстку про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ записавъ Чалый зъ устъ его-жь маляра. (Порѣвн. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Кієвъ 1882; стор. 22—23.)

²⁾ Сошенко живъ тогдѣ на 4. линіи Ваенлевекого острова.

миги у маляра Шяряєва. Зъ Гребѣнкою бувавъ Тарасъ у придворного маляра Венеціянова; сей-же представивъ Шевченка Василеву А. Жуковскому, еланому постова російскому.

Такъ отже радѣ й пауцѣ снхъ мужѣвѣ завдячувавъ Тарасъ свою просвѣту. Вже-жъ Сошенко дивувавъ ся, що Шевченко одъ того часу, якъ пбзнавъ ся зъ Гребѣнкою, позбувъ ся своєю пустоты та й въ наукахъ значній зробивъ поступи. Одтакъ Жуковскій, хотячи въ Тарасѣ збудити замилване до малярства, задавъ ему разъ тему: „описать жизнь художника“. Мабуть уже тогдѣ вдоволивъ Тарасъ великого учителя письменною своєю вправою; опѣсля-жъ (1856) обробивъ оиъ сю тему обширно, написавши автобіографію п. з. „Художникъ“¹⁾.

Саме-тогдѣ управитель двору Енгельгардта, имене Прехтель, запросивъ Сошенка до себе въ гостѣ. Они оба знали ся одъ давна й були приятелями. Коли-жъ жена Прехтеля выѣхала зъ города на дачу, то Сошенко спровадивъ ся въ дѣмъ Прехтеля и сидѣвъ у него черезъ кѣлька мѣсяцѣвъ, покѣль жена его зъ дачи не вернулась. Одтакъ Шевченко ходивъ такожъ сюды до своего земляка. Одначе Прехтельови не дуже подобалась тая гостина. Тарасъ бо запускавъ ся зъ двѣрскою службою въ розмову и правивъ їй неразъ про тее, що крѣпакови годѣ вже довше бутв невольникомъ, тому-що оиъ такий-самый чоловікъ, якъ и пань. По такой пауцѣ служба двѣрка стала думати про свободу, не хотѣла робити, ба, найшли ся такий емѣльчаки, котри панскому управи-

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII. стор. 1—35; 193—236; 385—411. Въ сѣй автобіографіи п. з. „Художникъ“ описавъ Шевченко въ мовѣ російскій именею сю частину своего жити, коли вчивъ ся въ академіи художествъ подѣ проводомъ славного Карла П. Брюлова.

телеви еказали, що крѣпаки мають таке-саме право до свободы й волѣ, щѣ й паны! Такои бесѣды Прехтель не чувъ одъ роду своего! Про-те розсердивъ ся вельми и задумавъ, Шевченка навчити розуму. И ось на другій день, ледви тѣлько „защитникъ вольности и правъ“ показавъ ся на дворѣ, схопили его и завели въ арештъ. Надармо просивъ Сошенко, щѣбъ Прехтель не каравъ Тараса; тѣлько просьбамъ молоденькой жены управителя повелось одвернути одъ смѣливого Украинця погану халепу¹⁾.

Шевченко малювавъ цѣлыми днями штахеты в крѣвлѣ, а въ ясий ночи бѣгавъ въ „лѣтній садъ“, рисувати изъ етатуй. Въ свята-жъ ходивъ въ салъ ермитажа²⁾, де приглядавъ ся творамъ славныхъ художникѣвъ. Въ тѣмъ „лѣтнімъ садѣ“ Шевченко ставъ писати перші свои етихотворы. Одначе изъ литературныхъ его писемъ того часу напечатано опѣсля тѣлько одну баладу „Прививна“. Тогдѣ радивъ ему Сошенко, малювати акварелею портреты зъ натуры. Коли-жъ помѣщикъ Енгельгардтъ побачивъ роботу Тараса, то приказавъ ему рисувати портреты своихъ любовницъ, за-що своему крѣпакови дававъ иногдѣ цѣлого рубля.

г) Освободжене Шевченка зъ крѣпацтва. Мишло красне лѣто, а настала сумна осѣнь. Жена Прехтеля вернулась изъ дачѣ и осѣла въ городѣ; про-те бѣдному Сошенкови треба було выносити ся зъ панского дому. Спровадивъ ся отже зновъ въ давну свою квартиру у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Тарасъ мѣгъ опять приходити

¹⁾ Сошенко малювавъ тогдѣ портретъ жены Прехтеля; пошовъ отже до неї на дачу, и просивъ, щѣбъ заступилась у мужа за Шевченка.

²⁾ Ермитажъ — музей красныхъ штукъ при зимовій палатѣ царскій въ Петербургѣ.

до свого приятеля. Тогдѣ бувавъ онъ все смутный, бо побнавъ, яке-то нещасте, коли чоловікъ єсть невольникомъ якогось пана.

Шевченко радъ бувъ дѣтатись въ академію художествъ, та й самъ помѣщикъ не бувъ противный такому бажаню его, бо хотѣвъ мати свого маляра придворного. Але сынамъ крѣпакѣвъ не вѣльно було вѣйти въ святиню краєныхъ штукъ. Причиною той заборони була нещастна доля деякихъ крѣпакѣвъ, котрѣ бывши учениками въ академіи художествъ, не могли выдержати неволѣ, якъ вернулєвъ назадъ до своихъ помѣщикѣвъ, та часто самѣ себѣ вбивали.

Коли-жъ тєе бажанє Шевченка не могло сповнитись, то въ розпуцѣ сердца онъ трохи-не збожевѣвъ. Було се въ началку 1838. р. Хоча его добродѣѣ, Гребѣнка, Венеціановъ, Жуковекій хлопоталиєвъ его освободженємъ, то однако ея справа поступала поволи напередъ. Проте Тарасъ прийшовъ разъ до Сошенка вельми зворушений. Проклинавъ гѣрку свою долю и загрозивъ, що недолюдкови-помѣщикови заявить евою мєсть изъ-за своєи неволѣ. Коли-жъ Жуковекій дѣзнавъ ея, що Шевченко побиває ея чорною задумою, то въ инєсмѣ своѣмъ етаравъ ея его втихомирити. Проте Тарасъ етавъ веселѣйшимъ и за-вдяки до сєго рєєйского поэта ставъ читати его знаменитѣ творы.

Мѣжь-тымъ етаравъ ея В. Жуковекій порозумѣтєвъ зъ помѣщикомъ про цѣну выкупленя Тараса зъ крѣпацтва. Та отъ лиха доля перейшла дорогу Тарасови ще й тогдѣ въ порожни. Якѣсь генералъ замовивъ бувъ у Шевченка вымалюванє свого портрету за 50 рублѣвъ. И справдѣ, Тарасъ зладивъ небавомъ той портретъ, одначе малюнокъ не подобавъ ея генералови, и проте не хотѣвъ онъ прийняти портрету. Изъ-за такои обиды задумавъ

Шевченко помѣтитєвъ переборчивому генералови. Дѣзнавшиєвъ, що онъ посѣщає одну голярню, спонукавъ Тарасъ цирюлика, для вывѣски купити еобѣ генерала зъ намыленою бородою. И отъ, цирюликъ купивъ за безцѣнь той образъ и вывѣсивъ его передъ своєю голярнею. Замѣтивши свѣой портретъ генералъ розсердивъ ея вельми и одкупивъ его одъ цирюлика для себе; одтакъ задумавъ одметитєвъ очайдушному маляреви, и просивъ Енгельгардта, щобъ продавъ ему сєго крѣпака. Коли-жъ помѣщикъ готовъ бувъ волиити волю генерала, то Жуковекій поквапивъ ея, довести до кѣнця справу освободженя Шевченкового. Вже передше просивъ онъ Брюлова, елавного маляра въ Петербурзѣ, вымалювати якѣй образъ на тєе, щобъ цуетити его въ льотерію. Брюловъ принявъ ея радо за ея дѣло, и намалювавъ портретъ самого Жуковекого. Чи-малу участь въ тѣй льотеріи приняла царска семья, ба й она выграла портретъ. Изъ сєи льотеріѣ добродѣѣ Шевченковѣ одержали 10.000 рублѣвъ, се-бъ-то таку-саму суму грошей, яку той генералъ дававъ помѣщикови за Шевченка. Сєю-то вєлькою цѣною була куплена свобода Тараса Шевченка д. 22. цвѣтня 1838. р.¹⁾ Шевченкови було тогдѣ 24 рокѣвъ. Въ намять 22. цвѣтня 1838. р. присвятивъ онъ опѣля двомъ своимъ добродѣямъ знаменитѣ свои стихотворы: имено Василю Андрєевичу Жуковекому приєвятивъ „Катерину“, а Василю Ивановичу Грягоровичу — „Гайдамакѣвъ“.

Коли Тарасъ довѣдавъ ея про своє освободженє зъ крѣпацтва, то не знавъ мѣры въ заявленю своєи радости. Сейчасъ побѣгъ онъ до Сошенка, щѣ малювавъ

¹⁾ Порѣви. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Составилъ М. К. Чалый. Кієвъ 1882; стор. 30. — До року 1882. писано, що свободу Тараса куплено цѣною 2.500 рублѣвъ.

тогдѣ чотырохъ евангелѣстѣвъ. Щобы скорше довершити свого дѣла, бѣдный маляръ все сидѣвъ у своѣй квартирѣ, у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Було-то въ послѣднихъ дняхъ мѣсяця цвѣтня. Сошенко бѣдчинивъ ѡкно, бо було вже запахло весною, — ажъ ось зъ-печевя ѡкномъ всакуе радѣсний Тарасъ. Поваливъ на землю образъ евангелѣста Луки, и трохи-не зшибъ зъ ногъ самого Сошенка. Одаткъ кѣдає ся на швию своему другови та кричить: „Свобода! свобода!“ Дарма, що Сошенко зупиняє его и пытає: „Чи не здурѣвъ ты, Тарасе?“ Шевченко лишь стрыбає по кѡмнатѣ, та цокликує: „Свобода! свобода!“ Коли-жъ Сошенко дѣзнавъ ся, що Тараса справдѣ вже увѣльнено бѣдъ крѣпацтва, ставъ и самъ тѣшитись щастемъ свого приятеля, обѣймавъ и цѣлувавъ Шевченка, почѡмъ они оба зъ радости розплакались мовѣ дѣти.

Одаткъ мѡгъ Тарасъ уже безъ всякои перепоны посѣщати академію художествъ, та не довго онѣсля ставъ однимъ изъ наилучшихъ ученикѡвъ славного маляра Брюлова, — того-самого, що причинивъ ся чи-мало до освобожденя Шевченка.

Сошенко похоронивъ тогдѣ свого товариша, що звавъ ся Безлюднымъ, взъ-за чого ставъ онъ вельми тужити и не мѡгъ якось до работы братись. Минуло лѣто и настала сумна осѣнь; про-те Сошенко просивъ Тараса, щобы спровадивъ ся до него на квартиру. Шевченко приставъ на тее. А вже-жъ замѣтивъ небавомъ Сошенко, що молодой его приятель своєю вѣдчою чи-мало змѣнивъ ся. Брюловъ бо впроваджувавъ свого любимця въ панскіѣ дома; тому-то молодой маляръ вѣдчивъ часто на вечера въ дома аристократіѣ, убиравъ ся по-модному, — отъ, бавивъ ся въ паньча. Самъ Сошенко признавъ, що Тарасови закутилось тогдѣ въ головѣ, та й неразъ до-

рѣкавъ ему, кажучи: „Ей, Тарасе, схаменнесь! Чомъ ты дѣла не робишь? Чого тебе нечиста носитъ по тымъ гостямъ? Маєшь таку протекцію, такого учителя!“ — Та куды! Тарасъ и слухати не хотѣвъ щирои рады Сошенка. И задумавъ ся бѣдный маляръ, та сказавъ: „Закрутивъ же мѡй Тарасъ! — не буде зъ його нѣчого путнього!“

Шевченкови на свободѣ завернулось въ головѣ: ма-буть хотѣвъ собѣ вынагородити за гѡрку долю минувшихъ лѣтъ. Коли-жъ Шевченко дома сидѣвъ, то або спѣвавъ, або щось собѣ писавъ, та все говоривъ до Сошенка: „А послухай, Соха, чи воно такъ добре буде?“ Та й ставъ читати свои вѣрши. — „Та бѣдчинесь ты зъ своимъ никчемнымъ вѣршамъ“, каже бывало Сошенко; „чомъ ты и настоящего дѣла не робишь?“

Добряга Сошенко не богато розумѣвъ ся на красныхъ вѣршахъ, та гадавъ, що всякій бѣдный чоловѣкъ лишь о своѣй хлѣбъ дбати повиненъ. Ему здавалось, що кожда штука вымагає безпрерывной працѣ, та що маляреви годѣ займатись писанемъ вѣршѣвъ. Коли-жъ побѣдѣе приятель пытали Сошенка, чому бѣдъ Тарасови за-для поезіѣ дорѣкавъ, то бѣдповѣвъ онъ простодушно: „А хто-жъ його знавъ, що зъ його зробитьця такій великій поетъ? А все-таки я стою на своѣмъ, що якъ бы бѣдъ покинувъ тодѣ свои вѣрши, то бувъ бы ще бѣдльшимъ живонисцемъ“.

Самъ Шевченко признавъ ся, що бѣдъ малюючи въ академіи, думавъ про слѣпця-кобзаря, про гайдамакѡвъ, та нишкомъ писавъ поезіѣ. Уже тогдѣ снувались передъ его душею тѣни козацкихъ гетьманѡвъ, — вже тогдѣ розстелювавъ ся степъ, засѣяный моголами. Хотѣвъ бывало малювати портреты, та ось передъ нимъ меркотѣла въ маревѣ мати-Украина. Тарасъ часто задумывавъ ся, та не

могъ очей своихъ одвести одъ того образа чудовои Украинны. Одакъ споднавъ онъ, що се було змагане душъ до писаня поезій. Саме-тогдѣ писавъ онъ свою „Катерину“. Зялишавъ роботу маляреку и писавъ свои вѣрши, не догадуючись, що тѣ вѣрши будуть колись причиною его лихолѣтя.

Тарасъ живъ разомъ зъ Сошенкомъ лише чотыри мѣсяцѣ, одъ осени 1838. р. до мѣсяця сѣчня 1839. р. Довше не могъ поетъ зъ маляремъ погодитись: одинъ одного не розумѣвъ, — про-те бывало, що оба зъ собою неразъ посварились. Опроче й любовна справа була причиною, що она ще бѣльше мѣжь собою розъєднались. Въ той бо квартирѣ, де жили оба Украинцѣ, сидѣла у Маріи Ивановны еи своячка, сирота, дочка Выборгскаго бурмистра, дуже гарна Нѣмкиня; — звалась Марія Яковлевна. Въ нѣй влюбивъ ся Сошенко и хотѣвъ зъ нею подружитись. Але Тарасъ станувъ ему въ дорозѣ, бо й онъ сподобавъ собѣ дѣвчину та зъумѣвъ еѣ собѣ зъеднати. Бѣдний маляръ довго скривавъ свѣй жалъ до Тараса, але въ кѣнци таки не выдержавъ: насваривъ на него та й выгнать его изъ своєї хаты.

Онѣсля живъ Тарасъ на Островѣ, въ 5. линіи, въ домѣ Арцста; коли-жь занедужавъ, то товаришь его Пономаревъ, що займавъ казѣонну квартиру въ академіи художествъ, принявъ его у себе на „антресоляхъ“¹⁾, (де онѣсля й умеръ постъ). Въ часѣ недуга Шевченко намалювавъ свѣй портретъ, що его помѣщено въ „Русскѣй Старинѣ“ за рѣкъ 1880.

Освободившись зъ крѣпацтва Шевченко не забувавъ, що его браты й сестры все ще побывались неволею. Тогдѣ написавъ онъ листъ до Варѣоломея Г. Шев-

¹⁾ Антресолями або мезанинами зовуть ся низькѣ комнаты мѣжь партеромъ а першимъ поверхомъ бѣльшого дому.

ченка, своего далекаго свояка и „названого брата“. Въ сѣмъ писемѣ жалкувавъ онъ про сумну долю сестры Ирины, котрой мужъ, маляръ Бойко, бувъ безтямный пьяня. „Скажи ты отому поганому маляреви“ (писавъ Тарасъ Варѣоломеєви), „що якъ не покине ппти та бити сестру, то, ей-же Богу, нѣде въ солдаты!“²⁾.

Не довго онѣсля, якъ Сошенко прогнавъ одъ себе Тараса, бѣдний той маляръ ставъ нездужати. Треба було отже покидати столицю и выѣхати на Украину. Коли Тарасъ довѣдавъ ся, що Сошенко изъ-за недуги выѣзжае зъ Петербурга, то прѣйшовъ до давнаго своего прѣтеля. Признавъ ся до винны, що легкодушно одѣнвъ одъ него тую Нѣмкиню, и заявивъ сердечный жалъ, коли прашавъ ся зъ добрымъ Сошенкомъ. Недужій маляръ поѣхавъ въ Нѣжинъ, де онѣсля поставлено его учителемъ повѣтровои школы зъ мѣсячною платою чотырохъ рублѣвъ.

Шевченко остававъ ся все ще въ академіи и малювавъ гарні образы. Тогдѣ любивъ посѣщати трактиръ около биржѣ, де збирались матрозы, именно Голяндцѣ и Англичане, куды отже рѣдко заглядала полиція. Мѣжь-тымъ любувавъ ся що-разъ бѣльше въ посѣци, и вже тогдѣ написавъ онъ такій гарній вѣрши, що зъеднали ему вѣковѣчну славу у землякѣвъ.

д) Шевченко — Кобзарь. Въ 1840. р. выдавъ Тарасъ въ Петербурзѣ першій збѣрникъ поетичныхъ своихъ творѣвъ подѣ заголовкомъ „Кобзарь“. На заголовной картцѣ нарисовано бандуриста, що сидить подѣ вербами. Въ сѣмъ „Кобзарѣ“ напечатано отъ-сѣ творы: „Катерина“, „Утоплена“, „Причинна“, „Тарасова нѣчь“, „Иванъ Подкова“ и деякѣ думкы.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведения Т. Шевченка“; стор. 35.

Ледви появивъ ся „Кобзарь“ въ Петербурзѣ, критики росейскій стали глумитиє украиньекѡй мовѣ и народности. Але-жь на Украинѣ всѣ земляки приняли тѣ поетичнѣ творы Шевченка зъ печуванымъ запаломъ: въ одну мить счезла апатія до рѡдного слова, котра въ послѣднихъ 30-хъ рокахъ змоглає такъ дуже, що украиньекѣ панѣ говорили: „Мы терпѣть не можемъ украиньескаго языка!“ Тенерь самѣ тѣ панѣ любувалиє музою украиньеского поета, и дѡзналиє, що мова батькѡвска є справдѣ чудова.

Несавомъ опбѣля Шевченко написавъ поему „Г а й д а м а к и“. Ледви-не-ледви выпустивъ ихъ цензурный комитетъ; треба було доказати, що авторъ сего твору не єть „бунтовщикомъ“. Одтакъ въ 1842. надрукувавъ Тарасъ єю знамениту поему въ Петербурзѣ. Оцбѣля выславъ ѡнъ три ексемплярѣ своимъ приятелямъ: одинъ Григорию С. Тарновекому, другій — Миколѣ Маркевичеви, а третій ексемпляръ Викторови Забѣлѣ. Дня 25. сѣчня 1843. р. писавъ ѡнъ Григорию Тарновекому отъ-єє про своихъ „Гайдамакѡвъ“: „Пуєтивъ я ихъ у люди, и до цѣи поры ще нѣхто й „спаєнѡ“ не еказавъ. Може й тамъ надъ ними смѣють ся такъ, якъ тутъ Москалѣ. Зовуть мене єнтузіастомъ, єирѣчь дурнемъ. Богъ имъ звидять! Нехай я буду и мужицькѣй поєть, абы тѡльки поєть, то менѣ бѡльшь нѣчого не треба“¹⁾. Петербургкѣй критики кинулиє зъ мокрымъ рядомъ такожь на „Гайдамакѡвъ“. Хочь и не ѡдказували авторови таланту, то хотѣли єго спонукати, щобъ писавъ по-росейски, та выбиравъ до своихъ творѡвъ темы зъ жита выешон версты єуєпѡльности.

е) Шевченко на Украинѣ. Въ 1843. р. Тарасъ одержавъ єтенєнь „свобѡдного художника“, и ѡд-

¹⁾ „Листы Шевченка“. („Основа“. 1862. Май; стор. 6².)

такъ хотѣвъ поѣхати на Украину, де земляки ждали-дожидали євого Кобзаря. Але годѣ було такъ єкоро вы-добуттєє зъ-посередѣ гуляющихъ товаришѣвъ. Самъ Брюловъ, учитель Тараса, „бывъ байдики“, залишаючи євое дѣло, та вводивъ євого талановитого учєника въ домъ панскѣй. Про-те писавъ Шевченко до одного євого приятеля: „Карлъ Павловичъ (Брюловъ) байдики бє, єобѣ на здоровья, а „Осада Пекова“¹⁾ жде лѣта. — А я... чортъ-зна-що, не то роблю щѡ, не то гуляю, єновигаю по оцѡму чортовому болоту, та згадую нашу Украину. Охъ! якъ бы менѣ можно було приѣхать до соловья! всеєло-бъ було, та не знаю. Сибѡткали мене проклятѣй кацапы, такъ що не знаю, якъ и выкручатыця“²⁾. Все-жь таки бажавъ ѡнъ навѣстяти євою батькѡвщину, и про-те писавъ до Гр. Тарновекого: „Коли приѣду, то не выга-няйте мѣєць або другій, бо въ мене и на Украинѣ, ѡ-кромє вєєє нема приєтанища; а я вамъ що-небудь на-малюю“³⁾.

Въ тѡмъ-то 1843. роцѣ поѣхавъ отже Шевченко на Украину, котрон не бачивъ лѣтъ чотырицять. Тутъ живъ ѡнъ до року 1847., пробуваючи по-наибѡльше у приятельѣвъ въ губернияхъ Чернигѡвскѣй и Полтавекѣй. Чимъ Тарасъ тогдѣ займавъ єя, можно дѡзнатиє изъ твору Опанаєа Чужбиньеского: „Воєноминаніє ѡ Тарасѣ Шевченкѣ“ (С. Петербургъ 1861). Поєть бувавъ у панѡвъ украиньескихъ, котрѣ любвли гулянки, завязавши кружокъ пѡдъ назвою „єбщество мочємордія“, супротивъ котрого єтапули „сухомордіє“, єс-бѣ-то тѣ, щѡ не любвили цитѣ.

¹⁾ „Осада Пекова“ — образъ Брюлова. Мѣжь малюнками сего славного артиста вызначувалиє: „Іоаннъ Хрєститєль“ и „Марія Магдалина“.

²⁾ „Основа“. 1862. Май; стор. 5².

³⁾ ibid., стор. 6².

Але Шевченко небавомъ одцуравъ ся одъ приязни зъ такими панами, котрїи цѣль житя добачали въ пустой забавѣ, а дерли шкуру изъ незрячихъ темныхъ братовъ. Бувало й такє, що Шевченко дорѣкавъ такимъ недолюдкамъ-панамъ, що згнушались надъ нещасными крѣпаками.

Саме-тогдѣ князь Николай Василевичъ Репнинъ, генералъ-губернаторъ украинскій, запрошувавъ Шевченка до себе въ село Яготинъ, и одтакъ поетъ, вымалювавши портретъ сего князя, живъ усю зиму (1844) въ его дворѣ. Его умной и сентиментальной дочкѣ, Варварѣ Николаевнѣ, заявлявъ Тарасъ платоничну любовь, и она стояла такожъ въ дружнихъ, чисто-братнихъ односинахъ до украинского поэта, зовучи его „своимъ добрымъ и грустнымъ пѣвцемъ“¹⁾. Одтакъ Шевченко приєвтивъ їй евѣй стихотворѣ „Тризна“, що его панисавъ (1844) въ мовѣ російской. Въ украинскомъ же языкѣ зладивъ онъ гарный вѣршь „До сестры“, въ котромъ зъявивъ ось-таку сповѣдь сердечну:

Намъ зъ тобою, моя сестро,
Не ходити въ парѣ:
Твое сонце свѣтитъ ясно,
Мое-жь давно въ хмарѣ²⁾.

Въ 1845. р. поѣхавъ Тарасъ рѣдне село Керелѣвку. Разомъ зъ Варѣоломеемъ Шевченкомъ прибувъ онъ на самъ храмовый празникъ св. Іоанна Богослова (26. воскресня) до родины. Тарасови особливо подобалась гостина у титара Игната Бондаренка, що въ саду подъ яблунею частувавъ Шевченка старымъ добрымъ медомъ. Бувъ

¹⁾ Порѣви. „Письма княжны В. Н. Репниной къ Шевченку“. („Жизнь и произведения Т. Шевченка“. Сводъ матеріаловъ для его биографіи. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882; стор. 43—50.)

²⁾ „Кіевская Старина“. 1885; томъ XI, стор. 522.

же тогдѣ у титара лѣрникъ. Тарасъ заразъ до него: „Спѣвай думы!“ — але лѣрникъ пѣякихъ думъ не знавъ. Одтакъ ставъ его Тарасъ просити, чтобы спѣвавъ пѣснѣ, и самъ подтягавъ голосомъ за нимъ. Опѣсля ходивъ Тарасъ по саду разомъ зъ Варѣоломеемъ и ставъ деклямувати: „За горами горы хмарами повитѣ“...¹⁾ Варѣоломей слухавъ, притапвши духа: волосє у него подняло ся дыбомъ: онъ ставъ радити Тарасови, щобъ не дуже заходявъ у хмары. Одтакъ показувавъ поетъ Варѣоломееви якїсь портреты и говоривъ, що се его приятель, що всѣ они умовили ся, працювати для просвѣты народной. Сеєя праця мусѣла йти по думцѣ Тарасовѣй ось-такою дорогою: „Каждый зъ нихъ, одповѣдно своимъ достаткамъ, выначавъ, яку суму онъ вкладати-ме въ громадску касу. Касою управлѣти-ме выборна администрація. Каса рости-ме якъ зъ вкладокъ, такъ и зъ процентовъ, а якъ вырасте гараздъ, тогдѣ выдавати-метъ ся зъ нещ тымъ убогимъ людямъ, котрїи скѣнчивши гимназію, не мати-мутъ спромѣжности йти въ университетъ. Той, хто бравъ сѣю запомогу, повиненъ бувъ, скѣнчивши университетъ, служити нѣсть лѣтъ учителемъ на сель.“²⁾

По кѣлькохъ дняхъ поѣхавъ Шевченко Керелѣвского священника, котрого знавъ будучи ще въ школѣ у дѣяка Бугорского. У старого „батьюшки“ гостивъ тогдѣ сынъ его, молодой священникъ, котрый, дожидаячи рѣдкого гостя, запросивъ еще одного молодого панъ-отца зъ суѣднього села. Оба молодїи священники намагались забавляти славного гостя розмовами-нѣсенѣтництвами; але Шевченко говоривъ зъ ними нерадо и балакавъ тѣлько

¹⁾ Сими словами починає ся стихотворѣ Шевченка п. з. „Кавказъ“.

²⁾ „Споминки (Варѣоломея Г. Шевченка) про Тараса Григоровича Шевченка“. („Правда“. У Львові 1876; стор. 25—26.)

зб старенькимъ батюшкою про давну давнину. Ледво бдйшовъ Тарасъ, въ дѣмъ священника прибѣгла старенька Лямариха.

— „А щѣ? бачили, батюшка, нашего Тараса? — Якій онъ?“ спытала она молодого евященяка. — „Та бачивъ же!“ бдповѣвъ онъ. „Але якъ бы ты, бабо, знала, якій онъ дурный! Сѣвъ собѣ зъ старымъ, та тѣлько рознытуе про голодраньцѣвъ! Та ще якъ на глумъ, попроевъ покликати нѣкчемного Смолька, евого школьного товариша, та й ставъ зъ нимъ цѣлуватись“. — „Чудно отце вы, батюшка, кажете;“ бдповѣла Лямариха дивуючней. „Зъ нами Тарасъ нѣколи не мовчати, а зъ вами мабутъ не знавъ, про що балакати“¹⁾.

Опѣля заѣхавъ Шевченко въ Исковцѣ, Полтавекою губерніѣ, де живъ Опанаеъ Чужбиньскій, котрый еаметодгдѣ вернувъ ея зъ Кавказа. Въ тѣмъ часѣ Шевченко писавъ поему „Иванъ Губеъ“ и перероблявъ сичный твѣрѣ „Кавказъ“²⁾. Одтакъ вразъ зъ Чужбиньскимъ бдбувавъ Тарасъ вандрѣвку по губерніѣ Чернигѣвскоѣ въ цѣляхъ археологичныхъ. Навпередъ посѣтили они Нѣжинъ. Приѣздомъ Кобзаря зворушивъ ея всеъ городъ; дверь его кватеры не зачиналиев. Особливо студенты лица выказували ему сердечне „здоровъ бувъ!“ Мѣж ними бувъ такожь Н. В. Гербель, щѣ онѣсля переложивъ „Кобзаря“ на мову росѣйску. Въ Нѣжинѣ стрѣтивъ ея поетъ зъ давнымъ своимъ другомъ Сошенкомъ, щѣ въ еѣмъ городѣ бувъ учителемъ рвеункѣвъ. Але й тогдѣ, коли Шевченка веѣ земляки величали елавнымъ поетомъ, Сошенко высказавъ ему евою гадку, щѣ вес-

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведения Тараса Шевченка“, стор 51—52.

²⁾ Поетъ хѣснубавъ ея тогдѣ оповѣданями Чужбиньского про Кавказъ.

такъ було-бъ лучше, коли-бъ онъ бѣльше займавъ ея маляретвомъ, нѣжь поезією; ба, бѣдный учитель-маляръ запримѣтивъ проетодушно, щѣ Шевченкова поема „Тризна“, выдана въ мовѣ росѣйскоѣ 1844. р., не мае ливтературион стѣйности.

Зъ Нѣжина поѣхали оба путники въ Чернигѣвъ. Въ еѣмъ городѣ бдрисувавъ Шевченко деякі етародавнїѣ памятники штуки, и бдтакъ зъ-бдси ѣздивъ часто въ село Седнѣвъ та бувавъ гостемъ у Анд. Ив. Лизогуба. Въ Седневѣ намалювавъ Шевченко кѣлька образѣвъ для еего евого друга. Тогдѣ бувавъ онъ такожь въ Качанѣвцѣ (въ Борзенекѣмъ повѣтѣ) у Григорія Степ. Тарновекого, у котрого збиралевъ ливтераты й художники.

Того-жь року (1846) Шевченко зъ Чужбиньскимъ поѣхавъ въ Кіѣвъ. Тарасъ задумавъ бдрисувати важнїѣшїѣ намятники Кіѣвкою старины и деякі краешї околицѣ города. Иногда покидавъ онъ ею свою роботу, та „бивъ байдки“; коли-жь лучилевъ днѣ дощевї, то лежавъ собѣ цѣлый день на постели и читавъ часописи, або такї твѣры историчнїѣ, котрыми мѣгъ хѣснубатись въ маляретвѣ. Жиючи въ Кіѣвѣ рѣдко навѣщавъ панѣвъ. „Ходѣмъ лучше на Днѣпро!“ говоривъ онъ бувало, епекавшїевъ запросипъ на забаву панеку, — „еядемъ де небудь на кручи и заспѣваемъ.“ Коли-жь годѣ було вымоитись бдѣ такнхъ запроевнѣ, то поетъ, явившїевъ въ домахъ аристократїѣ, выѣвъ наблюдати правила чемности, изъ-за чѣго всеъ его вельми поважали. А вже-жь естрастно любивъ Тарасъ простїѣ звычаѣ народнїѣ, и ходивъ радо въ тїѣ домы, де его прїймали не пышно, але щиро. Тамъ бувавъ онъ веселый, говѣркій; любивъ имено розказувати веѣлякіѣ пригоды епособомъ шутливымъ. Наймилѣйшою була ему тота гостина, коли приготовано ему добрый еѣвлекїѣ обѣдъ, се-бѣ-то борщъ

зъ сушеными карасями, зъ свѣжою капустою и зъ янши-
мп придатками, пшоняну кашу, запѣканого Днѣпрового
ляща и т. и.

Поетъ любоввѣ дуже дѣтей; сѣдавъ неразъ мѣжь
нихъ въ кружокъ на улицѣ, оповѣдавъ имъ казки, ро-
бивъ сонѣвки, сѣввавъ пѣсенки, котрыхъ знавъ богато.
Коли рѣсувавъ розвалны „Золотыхъ ворѣтъ“, найшовъ
бнѣ разъ мѣжь валами трилѣтню дѣвчинку, щѣ туды
була заблукалась; посадивъ еѣ побѣчь себе на розете-
лену хустину и робивъ їй рѣзніи забавки, граючись зъ
нею догѣль, докѣль не надѣйшла зажурена мати, щѣ
глядала свои дитины.

ж) Товариство св. Кирила и Методія. Въ
Кієвѣ пѣзнавъ ся Шевченко зъ декотрыми молодыми
Украинцями, именно зъ Миколою Костомаровомъ и
Пантелеймономъ Кулѣшемъ. Зъ тыми новыми прия-
телями Тарасъ вѣздивъ по Кієвщинѣ, та одрисовувавъ
стародавнїи церкви и важнїйшїи будѣвлї давню сто-
лицѣ Русь-Украины. Тогдѣ приготавливавъ Шевченко ри-
сунки для альбома „Живописная Украина“. Иногда
забавлявъ ся зъ товарищами и сѣввавъ веѣлякїи пѣснї
народнїи; мавъ бо голосъ чудовый и любувавъ ся въ
пѣсняхъ та казкахъ про давню бувальщину. Часто
розмовлявъ ся зъ прїятелями про гѣрку долю Украины
и ставъ думати, якъ бы допомочи бѣдному народови.

Въ першїи день праздника Рождества Христоваго
1846. р. Микола Костомарѣвъ засновавъ политичне
товариство, се-бѣ-то „товариство св. Кирила и Ме-
тодія“. Членами сего товариства були: Микола Гу-
лакь-Артемовскїи, Микола Костомарѣвъ, Олександрѣ
Навроцкїи, Василь Бѣлозерскїи, Опанасъ Марковичъ,
Тарасъ Шевченко, Пантелеймонъ Кулѣшь, Посяда, Ту-
лубъ, Савичъ и и. Оеъ и програма сего товариства:

1. Принимаемъ, что духовное и политическое соеди-
ненїе Славянъ есть истинное ихъ назначенїе, къ которому
они должны стремиться.

2. Принимаемъ, что при соединенїи каждое сла-
вянское племя должно имѣть свою самостоя-
тельность, а такими племенами признаемъ Южно-Рус-
совъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ
Словенцами, Лужичанъ, Шлиро-Сербовъ съ Хорутанами и
Болгаръ.

3. Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть
правленїе народное, и соблюдать совершенное равенство со-
гражданъ по ихъ рожденїю, христїанскимъ вѣроисповѣда-
нїямъ и состоянїю.

4. Принимаемъ, что правленїе, законодательство, пра-
во собственности и просвѣщенїе у Славянъ должно основи-
ваться на святой религїи Господа нашего Иисуса Христа.

5. Принимаемъ, что при такомъ равенствѣ образо-
ванности и чистой нравственности должны служить усло-
віемъ участїа въ правленїю.

6. Принимаемъ, что долженъ существовать общїи сла-
вянскїи соборъ изъ представителей всѣхъ племенъ.

Одтакъ слѣдуютъ „главныя правила общества“ (чи-
словъ 11). Въ девятѣмъ пунктѣ сего правила сказано
о-еъ-таке: „Устанавлиемъ, какъ все общество въ совокупно-
сти, такъ и каждый членъ должны свои дѣйствїа сообра-
жать съ евангельскими правилами любви, кротости и тер-
пѣнїа; правило же, цѣль освѣщаетъ средства, общество
признаетъ безбожнѣмъ“¹⁾).

¹⁾ Выше наведена програму „товариства Кирило-Методїѣв-
ского“ найшовъ одинъ Украинець мѣжь паперами одного зъ чле-
новъ сего политичного товариства и переписавъ еѣ для автора
сеп исторїѣ литературы рускои. Тыхъ же „главнѣхъ правилъ
общества“ не мѣгъ бнѣ (крѣмъ девятого пункта) подати авторо-
ви, замѣчаючи, що про нихъ „неудобно“ писати.

А вже-жъ Костомарѣвъ заявивъ въ „Кіевскій Стариць“ (томъ V., 1883; стор. 226—227), що „желанія“ товариства, односячі ся до Славянъ, заключались въ сихъ пунктахъ: 1) Освобожене славянськихъ народѣвъ зъ підъ кормиги чужихъ народѣвъ; 2) організоване ихъ въ самостійні політичні групи зъ удержанємъ федеративною ихъ звязи міжъ собою; 3) усуненє всякої певоль; 4) знесенє кастовыхъ привилегій; 5) релігійна свобода й терпимість въ вѣрѣ; 6) при повній свободѣ всякої науки вѣри заведење одного славянського языка въ публичнѣмъ богослуженю всѣхъ истнуючихъ церкѣвъ; 7) повна свобода мысли, науки и печатаного слова; 8) выкладъ всѣхъ славянськихъ языкѣвъ и ихъ литературъ въ науковихъ институтахъ всѣхъ народѣвъ славянськихъ.

Опроче авторъ „Жизни Кульша“, мабуть Василь Бѣлозерскій, („Правда“, 1868., ч. 2—4; 24—28) написавъ отъ-се про думки членѣвъ сего товариства: „Найкращимъ способомъ, ширити свою проповѣдь, уважали вони устие й печатие слово й добру науку дѣвчатъ, яко матѣрокъ и сестеръ тихъ дѣятелѣвъ, щѣ мали колѣнь вирости середъ ступанѣлого люду, и холодного, лѣнливого панства. Тимъ-то вони постановили цѣлуватись, щѣбъ на Украинѣ постало якъ найбільшь письменного й тямущого жѣпоцтва. Не въ централизоване государство замѣрили вони скупити всѣ славянскій народы, а въ вольный союзъ підъ протекторатомъ російського императора. А якъ имперія його доти не згодна була-бъ притулити до себе славянської федерації, доки не очистилась бы ѣдъ ганьбы крѣпачтва, то устанавлено було, помалу-малу підготовляти и панѣвъ и урядъ до зрозумѣння сєи спасеннои громадської потреби за помѣчю науки и пановы, а простой людъ — до новои кращои

долѣ — за помѣчю шкѣлѣ; розпочати-жъ сє дѣло повинні були паны-гуманнеты у своихъ сєлахъ“¹⁾.

Уложивши статутъ, члєны тайного сего товариства політичного завели свою печатку зъ девизомъ: „И уразумеете истину и истина свободитъ вы“. (Еванг. Іоан. VIII, 32), и носили перстѣнь зъ чистого желѣза зъ буками **К. М.**

Высокій идеѣ товариства Кирило-Методіѣвского высказувавъ ѣдтакъ Шевченко въ найкращихъ своихъ поэтичныхъ творахъ, особливо-жъ въ „Посланию землякамъ“ и въ поемѣ „Иванъ Гусъ“. Одначе організацією товариства-нашъ Кобзарь не мѣгъ займатися; та й Кульшь взя за свои аристократичной вѣдчѣ стоявъ подалєки ѣдъ прочихъ товаришѣвъ; про-те въ „Хуторной Поезіи“ заявивъ ѣдъ отъ-се: „Обоихъ насъ не прийнято въ тайне політичне общество за-для того, що мы й самі по собѣ працювати-мемо для славянської и украинської свободы, а тимъ часомъ, на случай игомєнського гонєния, до насъ нѣхто не причєпниця“²⁾. Все-жъ таки хваливъ ѣдъ статутъ общества, ишучи міжъ иншимъ отъ-се: „Въ статутѣ, якъ ѣдѣля вже стало миѣ вѣдомо, міжъ иншимъ премудрыми задумами було сказано, що Украинцѣ сполучать славянщину въ одну федерацію підъ протекцією всеросійського императора, а коли-бъ всеросійській императоръ на сє не зволнивъ, то будутъ промышляти ѣдъ собѣ якъ небудь ише“³⁾.

Міжъ-тимъ пощавъ Шевченко своихъ приятелѣвъ и підносивъ ихъ духа до любви рѣднихъ святощій. Въ загальъ бувавъ ѣдъ душею всякого збору въ сємейнѣмъ житю своихъ приятелѣвъ. Дня 22. сѣчня 1847. р.

1) „Правда“. 1868; число 25; стор. 298.

2) „Хуторна поэзія“. У ві Львові. 1882; стор. 28.

3) *ibid.*

въ Вознесенській церкві села Оленівки (Борзенького повіту, Чернігівскої губернії) Тарасъ державъ в'янець при в'янчаню П. Кул'ша зъ сестрою Василя Б'лозерского, будучи „бояринимъ“. Коли молодята прийшли б'д' в'ниця въ хут'р' Мотроп'вку, то Шевченко здоровкаючись зъ молодою кликнувъ словами одної народної коляди: „Чи ты цар'вна, чи корол'вна?“ На щ'б' женихъ одв'тивъ шутливо: „На чужій короваї очей не порывай, да соб' дбай!“¹⁾ Кажуть, що Шевченко переховувавъ бережливо тую кв'тку, котру молода пришила йому до сурдута.

Живучи на т'м' хут'р' Тарасъ очаровувавъ мат'р' Б'лозерского своимъ св'вомъ. Ходить бувало по к'мнат'хъ, заложивши руки назадъ, опустивши в'низъ задуману голову, та св'ває тихимъ, тонкимъ голосомъ отъ-с'й п'сен'хъ: 1) „Ой, из'б'ди, з'б'ди, ты з'ронько та веч'рна!“ — 2) „У К'ев' на ринку п'ють чумаки гор'лку“. — 3) „Ой горе, горе! якій я вдавъ ся, бр'в'в' черезъ р'ченьку та й не вмывавъ ся“. — 4) „Де-жъ ты, доню, барила ся, барила ся?“ — „На мельника дивила ся, дивила ся“²⁾.

А по-за-якъ любивъ р'дну мову, п' в' н'й висказувавъ свои идеали, то дор'кавъ всякому, хто цуравъ ся ей и х'бнувавъ ся язикомъ російськимъ. Про-те писавъ разъ отъ-се до Вар'олом'я Шевченка: „Скажи братов' Микол'хъ, що, якъ писати-ме до мене, то нехай пише по-нашому, бо якъ н'й, то й читати не буду, а то мен' вже й такъ отъ-ся московщина обридла“³⁾.

Въ т'м' (1847) роц'хъ блиснула Тарасови над'я на красну будучн'беть. Заходами приятел'в' поставлено его

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1882; томъ IV., стор. 70.

²⁾ ibid., стор. 71.

³⁾ „Правда“. 1876; стор. 24.

учителемъ „малярского искусства“ въ К'ївск'мъ университет'хъ, одна-жъ молода Украинка була такою ситуаційною супроти постичнихъ твор'б' Шевченка, що жертвувала ему св'б'й посагъ в' т'й ц'бли, щ'б' пов'хавъ на три роки в' Италію и тамъ познакомивъ ся зъ св'томъ клясичнимъ¹⁾. Поетъ зрад'в'в' радостію изъ-за такої жертви п' вы'хавъ изъ К'єва, щ'б' з'брати свои рукописи, котр'й полишавъ в' р'знихъ домахъ, де бувавъ гостемъ. Коли-жъ б'н' на гостин'хъ в' Лубнахъ²⁾ выгодо-сивъ к'льк'а своихъ в'ольнодумнихъ поезій, именно-жъ „Кавказъ“, то найшовъ ся хтось, щ'б' дон'с'в' власти, ма-буть-то б'н' выступає ворожо противъ царя. Небавомъ оп'б'сля в'хавъ Тарасъ зъ Чернігова до К'єва, але вже не до'хавъ до г'рода. Коли перевозивъ ся поромомъ на Диб'р'хъ, то его арештовано (5. цв'тня 1847. р.).

А вже-жъ увязнено ще й девять иншихъ член'б' товариства. Часъ б'д' часу сходились они в' кватир'хъ Гулака за Софійскою огорою в' дом'хъ протоіерея Завадекого. Та отъ, разомъ зъ Гулакомъ за дощанною перегорою мешкавъ студентъ Алекс'й Петровъ. Зъ розмовъ товариш'в'в' дол'тали до него деякі слова, и б'н' уявивъ соб'хъ, що се сконч'в' ся якійсь загов'р'хъ. Сейчасъ дон'с'в' б'н' власти про с'й ворохобн'й сходины, изъ-за чого тыхъ член'б' арештовано.

Шевченка увязнили отже не т'лько за-для того, що уважано его членомъ тайного политичного товариства, але й по причин'хъ написаня поеми „Кавказъ“. Коли приятел' Шевченка дов'дались, що его арештовано, то сильно затр'вожились и обдумували епосебы, якими можна-б' було Кобзареву помочи в' его недоли. Особливо княж-

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведения Т. Шевченка“, стор. 61.

²⁾ Лубны — пов'товий г'родъ губерніи Полтавскої.

на Варвара Репнина старалась выеднати ему польгу через своего тѣточнаго брата, министра Уварова, ба й рѣшилась въ сѣй справѣ написать листъ до шефа жандармѣвъ гр. А. Ѳ. Орлова. Але той шефъ ѡдповѣвъ письмомъ офиціальнымъ, въ котромъ княжнѣ заказавъ мѣшатне въ пе свою справу, и веети перениску зъ салдатомъ Шевченкомъ, по-за-якъ въ противнѣмъ случаю ѡнъ зъ княжною поступитъ собѣ по веѣй строгости законѣвъ.

Изъ Кієва повезли Шевченка въ Петербургъ. Коли ѡнъ послѣ допроса въ „III. отдѣленію“ разомъ зъ Костомаровомъ ишовъ у свѣдѣй „номеръ“, то сказавъ своему приятелю: „Не жури ся, Миколо! доведеться ще намъ у купѣ жити“.

28 мая слѣдувала царска конфирмація засуду. Шевченко сидѣвъ пѣвъ року въ арѣштѣ: опѣсля вывели его на свѣтъ Божій, та зновъ посадили на „чортопхайку“ и ѡдвезли ажъ въ Оренбургъ, де представлено его корпусному командирови В. А. Обручеву, та дивизионному и бригадному генераламъ. Тутъ зачислено его „рядовымъ“ въ Оренбургскій линейный баталіонъ № 1., щѣ находивъ ся въ Орѣкѣй крѣпости. Туды-жъ ѡдслано Шевченка въ началку осени (1847) року.

з) Шевченко въ неволи. Тарасъ живъ на воли девять рокѣвъ, се-ѡ-то ѡдъ 22. цвѣтня 1838. р. до 5. цвѣтня 1847. р., коли его арештовано на Дибрѣвъ нѣдѣ Кієвомъ. Такъ отже зъ волѣ царя Николая ставъ ѡнъ салдатомъ. Въ Орѣкѣй крѣпости побывавъ ся ѡнъ тяжкою педолею-неволею, та й не мавъ надѣѣ, выдобутись коlies зъ-помѣжъ каторжниківъ. Справдѣ сумно було ему въ чужѣмъ киргизкѣмъ етену. Кругомъ него прѣтягнулась трупомъ бездыханнымъ помарнѣлая пустыня, кипутая Богомъ. Въ сѣй педоли згадавъ ѡнъ про дав-

ныхъ своихъ товаришѣвъ, написавши короткій стихотворѣ
„Моймъ соузникамъ“, котрый починаѣ ся сими словами:

Згадайте, братія моя,
(Бодай те лихо не верталось!)
Якъ вы гарпесенько и я
Изъ-за рѣшотки вызирали
И певне думали: „коли
На раду тиху, на розмову,
Коли мы зѣйдемо ся знову
На сѣй зъубоженѣй земли?“
Нѣколи, братія, нѣколи!... (I, 217. 218.)

Шевченкови не вѣльно було нѣ псвати, нѣ рисувати¹⁾; про-те довелось ему „зъ вѣршами ховатись, мережати книжечки, свѣвати и плакати у бурянѣ“. Въ нѣдѣлю выходивъ бувало нишкомъ въ поле, та тынявъ ся по-надъ рѣкою Ураломъ. Выходить, дивить ся и згадуе Украинну, — и згадати боятъ ся. И тамъ степы, и тутъ степы, але-жъ киргизкѣй степы не такѣй, якъ на Украинѣ, „рудѣ-рудѣ, ажъ червопѣй, а тамъ голубѣй, зеленѣй, мережанѣй нивами, ланами, высокими могилами, темными лугами...“ („Кобзарь“, II, 105—107.)

Давнѣй приятелѣ стали забувати про своего Кобзаря, и лишь де-хто помянувъ его добрымъ словомъ. Такъ Лизозубъ приславъ ему Шекспира и матеріялы до рисования и мальованя, а княжна Варвара Репнина потѣшила его въ педоли дружнымъ письмомъ²⁾.

Въ Орѣкѣй крѣпости пѣзнавъ ся ѡнъ зъ деякими засудженными дворянами, котрѣ морально низше стояли ѡдъ простыхъ колодникѣвъ и справдѣшнихъ каторжниковѣвъ-душегубцѣвъ. Одного зъ такихъ упавшихъ членѣвъ

¹⁾ Тарасови позволено читати часопись „Русскій Пивалидѣ“.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“;

высшого товариства зобразивъ Тарасъ въ повѣсти „Несчастный“, що єъ написавъ въ мовѣ російскій¹⁾. А вже-жъ чи-малу симпатію заявлявъ поетъ деякимъ тямущимъ Полякамъ, що сидѣли въ тѣй крѣпости; особливо-жъ од-носивъ ся по-приятельски до Сѣраковского, Залеского²⁾, Желтиковского (Антонія Сова). Одъ Бронислава Залеского одержавъ Шевченко польскій поезіѣ Богдана Залеского, и одтакъ удержувавъ зъ нимъ дружну кореспонденцію. Въ 1858. р. присвятивъ онъ сему приятелю стихъ п. з. „Ляхамъ“ (II, 209—210).

Въ тѣй крѣпости Тарасъ проживъ всю осѣнь и зиму 1847—1848. р. Зъ початкомъ 1848. р. прибувъ тамъ офицеръ Бутаковъ въ цѣляхъ науковихъ для описаня моря Аральского. Бажаючи облекшити долю Шевченка просивъ онъ генерала Обручева, придати ему до помочи Тараса, чтобы тойже одрисувавъ видъ береговъ незнамого дотѣль моря. Обручевъ згодивъ ся на тую просьбу, и вже 11. мая 1848. р. выбралась експедиція зъ 30 людей въ степъ вразъ зъ транспортомъ пѣдъ проводомъ генераль-майора Шрайбера. Цѣлий похѣдъ одбувъ Шевченко пѣшкомъ, оддѣльно одъ роты вѣсковон; онъ бувъ веселый и довольный перемѣною своего положеня. Єдина книга, котру мавъ зъ собою, була Библія. На другій день пѣсля виходу побачили путники зъ-далека пожежу степову, вдѣяну Киргизами, чтобы сналити збвялу, суху ковыль-траву. Шевченко довго любувавъ ся тымъ видомъ, и за просьбою генерала зобразивъ онъ акварелею ту импровизовану иллюминацію. Одтакъ подарувавъ онъ єю картину генераль-майорови. 19. червня експедиція до-

¹⁾ „Историческій Вѣстникъ“ за 1881. г. № 1.

²⁾ Норѣви. Письма Т. Г. Шевченка къ Бр. Залескому“ 1853—1857. г. („Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176 611—622; 853—866).

стягла рѣкы Сыръ-Даріѣ, де въ крѣпости бѣльшь мѣсяця треба було дожидати корабля, що мавъ єю громадку од-везти на море. Черезъ весь той часъ Шевченко малю-вавъ портреты акварелею.

Плавба морека почалась 25. линня и середъ великихъ невзгоднихъ тревала цѣлѣ два мѣсяцѣ. Шевченко займавъ ся выключно рисоуванемъ береговъ моря Аральского. 23. версеня корабель кинувъ котву въ устѣ Сыръ-Даріѣ; одтакъ путники выйшли на берегъ, щобъ пере-зимувати въ крѣпости на островѣ Косѣ Араль. Тутъ стояли гарнизономъ уральскій козаки, що були раскольникы. Побачивши Шевченка зъ широкою „якъ лопата“ боро-дою, думали собѣ, що онъ єсть раскольникомъ и му-ченикомъ за вѣру. Оповѣстили отже своего асаула, що прибувъ до нихъ мученикъ. Асауль запросивъ Тараса до себе и ставши передъ нимъ на-вѣ-колѣнкахъ, сказавъ смирно: „Благословѣте, батюшка! мы уже все знаемъ!“ Тарасъ змѣркувавъ сейчасъ, що тамошній Уральцѣ вва-жають его своимъ батюшкою-духовникомъ, подавъ симъ козакамъ „раскольникыѣ благословеніе“. Щасливый асауль поцѣлувавъ Тараса въ руку та и угостивъ его у себе вечѣръ дружнимъ бенкетомъ¹⁾. Не довго онѣсля оголви-вши бороду перейшовъ Шевченко въ Раннѣ, головній фортъ на берегу Сыръ-Даріѣ. Але хочъ позбувъ ся дов-гой бороды, то все-таки Уральцѣ вважали его мученикомъ и просили его о благословеніи.

Експедиція закѣпчилась въ осени 1849. р. Шевчен-ко прибувъ назадъ въ Оренбургъ и за призволомъ гене-рала Герна ставъ мешкати въ его домѣ. Бутаковъ по-казавъ генералови працѣ експедиціѣ, а на першѣмъ мѣ-сяци предложивъ альбомъ видѣвъ береговъ Аральскихъ;

¹⁾ „Дневникъ Т. Гр. Шевченка“. („Основа“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.)

одтакъ вносивъ офіціально, щобы творцєви сєго альбу-
ма, се-бѣ-то Шевченкови, выднати авансѣ въ „унтеръ-
офицеры“. Сямъ способомъ сподѣвавъ ся Бутаковъ зрѣ-
 бити першій крокъ до заходѣвъ въ цѣли освобожденя
 Шевченка зъ неволѣ. Генераль Обручевъ вволивъ волю
 Бутакова и ветуцивъ ся за Шевченкомъ, але зъ Петер-
 бурга одержавъ онъ строгу догану за тєє, що на-пере-
 корѣ царєкому приказови дозволивъ Тарасови малювати.
 Одтакъ Бутакова поставлено пѣдъ тайный доглядъ по-
 лицѣй, та звернено альбумъ рядовому салдатови Шев-
 ченкови.

Коли-жѣ поетъ не мавъ уже надѣѣ, освободитиєъ
 зъ тяжкою неволѣ, то шєавъ нишкомъ свои думы, въ ко-
 трыхъ жалкувавъ ся вельми про свою пєдолю-неволю.
 Осѣ якѣ слова сумовитого одчаю выдобувалєсь иногдѣ
 зъ-пѣдъ закервавленого єго сєрця:

Чи мати Богу не молилась,
 Якъ понєсла мене, що я,
 Нєначе лютая змѣя
 Розтонтана въ стєну здыхає,
 Захода сонця дожидає?
 Отъ такъ-то я тепєрь терплю,
 Та смєрть изъ стєпу выглядаю...
 А за-що? — Ый-Богу не знаю!
 А все таки ѣѣ люблю
 Мою Украинну широку,
 Хоть я по ѣѣ и одинокій,
 (Бо, бачте, пары не пайшовъ)
 Ажѣ до погибєли дѣйшовъ. (I, 233.)

Хоча Обручевъ одержавъ догану изъ-за тон пѣльги,
 заявленєи Шевченкови, то все-таки бувъ онъ для него
 прихильнымъ. Коли-жѣ одинъ пранорщикъ допѣєъ вла-
 сти, що Шевченко малює портрєты офіціальныхъ и вы-

соконооставленыхъ осѣбѣ, то доля поста-артиєта стала
 тяжшою. Обручевъ дѣставъ нову инєйменну догану и од-
 такъ приказано єму, выєлати Шевченка въ далеку Но-
вопетровєку крѣпость надъ Каспійєкимъ морємъ въ Азин.

— Коли Тараса вели изъ Орєкон крѣпости въ Ново-
 петровскій фортъ (въ жовтєни 1850. р.), то въ мѣсточку
 Гурєвѣ на улицѣ пѣднѣвъ онъ свѣжу вербову палку и
 привѣзъ єѣ зъ собою въ нову свою осєлю. Одтакъ въ гар-
 низонѣмъ горѣдѣ застромивъ єѣ въ землю, та й зовємъ
 про нєѣ забувъ. Ажѣ осѣ на весєну огородникъ єказавъ
 єму, що єго палка ростє. Онѣєля Шевченко ставъ єѣ
 пѣдлєвати и нѣзѣйше въ часѣ свѣбѣднѣмъ та за при-
 зволомъ фєльдфєбля єнєчивавъ нєразъ въ гуєтѣй тѣни
 вербы. Шевченко говоривъ, що тая верба часто єму на-
 гадувала лєгєнду про каючого ся розбѣйника¹⁾.

Тамошєному комєдантови наказано, щобы строгє
 наглядавъ Тараса и въ нѣчѣмъ не дававъ єму пѣльги. *малює єѣ*
 Нєбавомъ онѣєля на мѣсєцє Обручева наєставъ генєраль- *Обручевъ*
 адъютантъ Перовекій. Сєму на єтѣль въ кабинетѣ по- *у єнєр. ад.*
 клєли разъ одинъ зъ наибѣльше вѣдѣныхъ стєповыхъ ри- *Перов*
 єункѣвъ Шевченка въ надѣи, що генєраль звернє увагу
 на картинну, и довѣдавшєнь про артиєта заєтунитъ єя за
 нимъ у выєшихъ влаєтей. Одначе Перовекій, якъ тѣлько
 нєбачивъ картинну, догадавъ єя сєйчасѣ, чия она, кинувъ
 єѣ на землю и приказавъ, пѣколи єму и нє згадувати
 про того „лєдачєго“ чѣловѣка.

Въ тѣй далєкѣй чужєинѣ Тарасѣ дѣзюкромивъ ся вжє
 зовємъ одъ тыхъ людєй, що єго знали и любєли. Цѣлу
 зинну сумувавъ тяжко и дожидавъ нєтерпєливо весєны

¹⁾ „Основа“, 1862; квѣтєнь, стор. 27—28. — Въ переказахъ
 людєу галицко-русєкого каючий єя той розбѣйникъ зовє єя „Мадє-
 ємт“. (Порѣви. „Казки“. Зѣбравъ Пєгнатій зъ Никлєвичѣ. Львѣвъ
 1861; стор. 3.)

и парового корабля зъ далекого города Астрахани. Зъ весною бо доходила до него не одна вѣстка зъ рѣдного краю ѳдъ деякихъ давныхъ приятелѣвъ, котрѣ не забували за нещасного Тараса, щѳ далеко ѳдъ нихъ, зъ якихъ триста миль, побивавъ ся неволею въ поганѳй пустыни. Коли-жь почта корабельна не привезла ему нѣчого, то ѳнъ тяженько зажуривъ ся, п отъ-щѳ въ думцѣ своѳй написавъ:

И зновъ менѣ не привезла
Нѣчого почта зъ Украины!
За грѣшнѣи мабутъ дѣла
Караюсь я въ оцѣй пустыни
Сердатымъ Богомъ... (I, 248.)

Зъ помѣжь давныхъ приятелѣвъ першѣй ставъ зъ нимъ листуватись Семень Гудакъ-Артемовскѣй, славный спѣвакъ росѣйскои-оперы въ Петербурзѣ. ѳдтакъ въ ѳдпѳмъ листѣ до сего друга поетъ зъобразивъ (1. липня 1852. р.) ось-такъ нове мѣсце свого побуту: „Тутъ вес пѣсокъ та камѣнь; хочъ бы травка, хочъ бы деревце, — пѣчого — пѣчого! Тутъ и горы, якъ сѣдъ, не побачишь; дивишь ся, та така туга тебе огорне, хочъ давись, та удавити ся пѣчимъ“¹⁾.

Про тогдѣшне свое житѣ писавъ Тарасъ своему приятелю А. О. Козачковскому (16. липня 1852. р.) мѣжь иншимъ ось-такъ: „Жию въ казармахъ; муштруюсь щодень, хожу въ караулъ, — одно слово, салдаты, та ще салдаты якѣй! Просто — пугало вороне! Вусы величезнѣй, лысина мовъ твѳй гарбузь; точнѣсьнько салдацкѣй патреть, щѳ его зъобразивъ Кузьма Трохимовичъ (у Основяненка“²⁾).

¹⁾ „Основа“, 1862; липець, стор. 10.

²⁾ *ibid.*, квѣтень, стор. 19.

Тогдѣ радъ бувъ поетъ де-щѳ прочитати и зъявити яку-небудь литературну дѣяльнѳсть, щѳбы позбутись страшной нудьги. Про-те 14. цвѣтня 1854. р. писавъ ѳнъ А. Козачковскому, щѳбъ приславъ ему текстъ „Слова о полку Игоревѳмъ“ въ выданю Шипкова або Максимовича, по-за-якъ ѳнъ задумавъ переложити сей старорускѣй постичный памятникъ на „нашъ задушевный прекрасныи языкъ“¹⁾. Межи книгами, котрѣ Шевченкови доставлено, подобалась ему чи-мало Естетика польского писателя Кароля Либельта²⁾. Сей творъ читавъ ѳнъ залюбки пѳдъ тою вербою, щѳ еѣ выкохавъ собѣ въ горѳдѣ гарнизонѳмъ.

Мѣжь-тымъ по иниціативѣ княжны Варвары Репнинои графиня Настася Ив. Толстая стала въ 1855. р. заходитись около освобожденя Шевченка зъ неволь. Чи-мало хлопотавъ въ сѣй справѣ Михайло Лазаревскѣй, щѳ бувъ урядникомъ въ Петербурзѣ. ѳнъ-то посѣтивъ Тараса ще давнѣйше въ Оренбурзѣ и въ Орскѣй крѣпости, та ѳцѣсля занявъ ся щиро долею своего приятеля. ѳдтакъ въ началку року 1857. подавъ Тарасови звѣстку, щѳ ѳнъ вже небавомъ освободити ся зъ неволь. Поетъ дѳзнавшись про таку веселу новину, зрадѣвъ радѳстю и 22. цвѣтня 1857. р. ѳдписавъ Лазаревскому ось-такъ: „Христосъ воскресе, брате мѳй любый! — Удавъ ся-жь мнѣ сьогорѳчний великдень! Такого святого радѳсного великодня у мене ще й зъ-роду не було. Якъ-разъ 7. апрѣля прийшла до насъ почта и привезла твою дорогую посылку и твоѣ радѳснее письмо ѳдъ 17. генваря. Я трохи-не одурѣвъ, прочитавши його; та ще якъ закуривъ твою сѣгару (я десять лѣтъ не куривъ сѣгары), то якъ

¹⁾ *ibid.*, стор. 22—23.

²⁾ *ibid.*, 1861; июль, стор. 13; — августъ, стор. 7; — сентябрь, стор. 23.

закуривъ твою гавану, то такъ мнѣ, друже мѣй единый, запахло волею, що я заплакавъ, якъ тая дитина...¹⁾

Одтакъ 2. мая 1857. р. Лазаревскій першій оповѣстивъ Шевченка, що царь Александръ II. давъ амністію постовамъ українському. Въ листѣ своїмъ писавъ бѣгъ Шевченкови, що графиня Толстая просить его, не ѣхати на Украину, а приѣзжати въ Петербургъ. Такъ отже Тарасъ змінивъ плянъ своєї подорожи; се бо хотѣвъ бѣгъ навѣстити свого приятеля Якова Кухаренка, кошового атамана чорноморськихъ козакѣвъ; одтакъ зъ Чорноморя думавъ поѣхати черезъ Крымъ, Харкѣвъ, Полтаву, Кієвъ въ Милекъ, Несвижъ, а наконецъ въ село Чарковичѣ, де живъ его другъ Брониславъ Залескій. Ажъ зъ Чарковичѣ хотѣвъ Шевченко черезъ Вильно поѣхати въ Петербургъ. Воляючи-жъ волю своєї заступницѣ, выбравъ бѣгъ коротшу дорогу, и задумавъ ѣхати Волгою черезъ Астрахань и Нижній Новгородъ въ Москву и Петербургъ.

н) Шевченко зновъ на волі. 21. липня 1857. р. оповѣщено українського Кобзаря офіціально про царську амністію. Одтакъ вытерпѣвши десятилітню неволю оставивъ бѣгъ Новопетровеку крѣпость 2. серпня о 9. години вечѣръ, и на лоді рыбарекой поплывъ моремъ та однимъ раменемъ Волги. Пѣсля тридневной плавбы прибувъ бѣгъ въ Астрахань, де его повитали деякіи Українцѣ. Про-те писавъ Тарасъ въ Дневнику своїмъ²⁾, що бѣгъ 15. до 20. серпня бувъ у него такій свѣтлый и прекрасный празникъ, якого ще не було въ его житію.

¹⁾ *ibid.*, 1862; мартъ, стор. 6.

²⁾ „Основа“, 1862; лютий, стор. 4. — Дневникъ свѣй ставъ Шевченко писати въ мѣсѣ російскѣй бѣгъ 12. червня 1857. р. Почавши бѣгъ мая 1861. р. печатано сей Дневникъ въ Петербургскѣй „Основѣ“ (1861. и 1862. р.).

22. серпня поплывъ Волгою на кораблі, що звавъ ся „князь Пожарскій“, и 31. серпня приставъ до берега въ Саратовѣ. Въ сѣмъ городѣ посѣтивъ бѣгъ Тетяну Петровну Костомариху, матѣрь Миколы Костомарова. Сынъ ея бувъ саме-тогдѣ за границею. Сердечна старенька Тетяна пѣзнала сейчасъ Тараса и привитала его мовъ рѣдного сына; одтакъ показала ему письмо своего сына зъ заграничѣ и вѣтку фіалкѣвъ, выслану бѣгъ изъ Штокгольму 30. мая. Сеся дата пригадала поетови злочасный день 30. мая 1847. р., коли въ наслѣдокъ царской „копфирмаціи“ Шевченко и Костомарѣвъ втратили волю; про-те Тарасъ и Тетяна розплакались мовъ дѣти. Пращаючи-сь передавъ бѣгъ матері своего приятеля стихотворѣ, що его написавъ въ 1847. р. пѣдъ заголовкомъ „Н. Н. Костомарову“. Въ сѣмъ стихотворѣ помянувъ поетъ такожъ матѣрь Миколину, котра „чорпѣйше чорной землѣ иде, зъ хреста пеначе знята“. (II, 104—105.)

Въ часѣ дальшой плавбы Шевченко читавъ „Губернскіе очерки“ Щедрина, а коли 16. вересня корабель остановивъ ся въ 10 верстахъ бѣгъ Казани, то поетъ поѣхавъ въ сей городъ та и парисувавъ зъ натуры кѣлька картишъ. Опѣсля вѣвъ опять на корабель и 19. вересня прибувъ въ Нижній Новгородъ. Тутъ задержала его полиція, не дозволяючи ему пускатись въ дальшу дорогу. Хоча бо Новопетровскій комендантъ Н. А. Усковъ выдавъ Шевченкови бѣгъпустку зъ призволомъ ѣхати прямо въ Петербургъ, то баталіонный командиръ, близшій начальникъ Тараса, розсердивъ ся изъ-за такого розпоряженя та и увѣдомивъ полицій-майстра въ Нижнімъ Новгородѣ, щобъ Шевченка задержавъ и приславъ въ Уралскъ, де-бъ освобожденный салдаты дѣставъ указъ про бѣгъпустку зъ якими-то ограначенями. Такъ отже застрягъ Тарасъ въ Нижнімъ и ставъ жалкуватись, що

помилували, та тільки до половини. Въ письмѣ-жъ своѣмъ до Михайла С. Щепкина, артиста драматичного въ Москвѣ, писавъ ѓнъ мѣжъ иншимъ отъ-се: „Теперь я въ Нижнѣмъ Новгородѣ на воли, та на такѣй воли, якъ собака на привязи“¹⁾.

Въ сѣмъ городѣ живѣ поетъ по-найбѣльше у архитекта Овеляникова и займавъ ся зъ-першу безъ-випну читанемъ книжокъ. Прочитавъ „О времени происхожденія славянекихъ письменъ“ Осипа Бодяньского, „Богдана Хмельницкого“ Костомарова, „Грамматку“ и „Записки о южной Руси“ (II. томъ)²⁾ Кулѣша, „Народнѣй оповѣданя“ Марка Вовчка и де-що иншого. Опроче писавъ ѓнъ тутъ деякѣй стихотворы, именно поему „Неофиты“, и забиравъ ся до пвєаня поемы п. з. „Дервиши и са-трапъ“, котру задумавъ приєвятии своимъ землякамъ. Тогдѣ писавъ ѓнъ Кулѣшеви про свою поему „Иванъ Гуєв“, котра була дєєь запроєвєтилаєь въ 1847. р. Осє и слова Шевченковѣй: „Чи не найдєшь тамъ у нанючки-хуторянки въ альбомѣ мого Гуєа? — а то шкода будє, якъ пропадє“³⁾.

24. грудня 1857. р. приѣхавъ въ Нижнѣй Новгородѣ Михайло Щепкинъ зъ Москвы, повитати єєрєчного приєтєля. Сєму артистови драматичному приєвєтивѣ Шевченко щє въ 1846. р. думку п. з. „Пустка“ („Кобзарь“, I, 181), а въ памєть 24. грудня 1857. р. приєвєтивѣ єму своихъ „Неофитѣвъ“, зовучи єго „возлюбленникомъ музъ и грацій“ (II, 166). Щєпкинъ приѣхавши въ Нижнѣй, вєступавъ въ театрѣ въ деякихъ важнѣйшихъ своихъ роляхъ. Въ чєсть Шевченка вєставлєно тогдѣ „Москаля-

¹⁾ „Основа“, 1861; октябрь, стор. 12.

²⁾ Першѣй томъ Кулѣшевыхъ „Записокъ о южной Руси“ читавъ Шевченко вжє въ Новопетровєкѣй крѣпости.

³⁾ М. К. Чалый, „Жизнь и произв. Т. Шевченка“; стор. 107.

Чарѣвника“ Ивана Котляревєкого. Ролю Чунруна гравъ 70-лѣтнѣй Щєпкинъ, мѣжъ-тымъ коли молода акторка Катруєя Пѣунова вєступила въ роли Тєтєны. Шевченко зрадѣвъ вєликою радєєтєю, коли въ московєкѣмъ городѣ почувъ на сєнѣ рѣдне слово; ѓнъ кричавъ „славно!“ — плєєкавъ въ долони, тупавъ ногами, не жалуючи именно похвалѣ гарнѣй артистцѣ¹⁾.

Щєпкинъ пробувавъ въ Нижнѣмъ ради-Шевченка шѣєть днѣвъ; ѓнъ-то подавъ євому приєтєлєви гадку, познакомитєсь зъ Катруєєю. И отъ, одного разу, одєгшиєь по-євятѣчному Шевченко пѣшовъ до Пѣуновыхъ. Акторка була самє-тогдѣ на вєходѣ зъ дому. — „Погоди, дѣвчино, вєрнєєь!“ сказавъ ѣй Шевченко. — „Годѣ, мєнѣ трєба на пробу“, ѓдновѣла Катруєя. — „Єєрєдєнько мєє, погоди!“ моливъ Тарасъ. Дѣвчиновє вернулєсь въ кѣмнєтє, дє сидѣвъ и бєтєко єє. — „Отъ, и бєтєко!“ промовивъ поєтъ и попросєвъ, покликєти мєтєрь, щѣ була въ кухнѣ. Вєє уєєли. — „Отъ, добрѣ, а отъ купєць!“ говоривъ Шевченко, вєказуючи на дѣвчинє и на сєбє. — „Бєтєку и мєти! ѓддєйтє єє мєнѣ!“ — Акторка стєяла нѣ живє, нѣ мєртвє, дрѣжєчи ѓдъ стєраху. ѓд-такъ за словєми: „нємє коли, конѣ ждуть!“ она бѣгчємъ кинулєсь зъ кѣмнєты и пѣхєлє на пробу²⁾. — Шевченко ѓдъ того чєсєу нє бувавъ ужє въ домѣ Пѣуновыхъ, алє довго нє мѣгъ забутѣ про сєю Катруєю.

Колѣ Тарасъ пробувавъ въ Нижнѣмъ Новгородѣ, то Кєстємарѣвъ, вєрнувшиєь изъ-зє грєницѣ, нє зєнавъ, щѣ Тарасє задрєжєно въ тѣмъ гѣродѣ, про-тє дожидєвъ ѓнъ сєго приєтєля двє тєжднѣ въ Пєтєрбурѣ; ѓд-такъ

¹⁾ Пѣуновє нє зєлєла нѣ словє по-укрєиньєки, и тѣлько вє-ликими змєгєниями повєлєсь Щєпкинєви, приєвєтити єє роль „Тє-тєны“ въ мѣстѣ укрєиньєкѣй.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“; стор. 114.

похвавъ въ Саратовъ и написавъ до Кобзаря вельми патриотичне письмо, заявляючи мѣжь иншими отъ-сѣ слова щирого привѣту и доброй рады: „Братови любому, друзьяцѣ щирому, сибѣвацѣ славному, вѣрному товаришови незанамятной пригоды 1847. року, Тарасови Григоровичу бѣдъ брата и друга чоломъ и вѣрне слово! — Слава, честь, благодареніе великому, справедливому, милосердному Богу, вызволнвшому тебе, друже, изъ тяжков неволь на свѣтъ божій, мѣжь народъ хрещеный, на надѣю всѣмъ кохающимъ щиро Украину и всѣ братерскій славянскій народы. — — Швидче пиши, да старай ся, щобъ тебе пронесли до Петербурга. Та пиши, пиши, тѣлько по-нашому пиши! Часть змѣнивъ ся: Царь, дай Богъ ему здоровя и довгого царствованя! не забороняе нашон мовы; теперь процвите рѣдне слово; богато охочихъ до його, тебе тѣлько не достае, головы нашего милого, любого! Дай Богъ тобѣ, перетерпѣвши велике горе, зняти зъ себе напоследокъ терновый вѣнецъ, и въ чеснѣй, поважнѣй старости дожити вѣку, веселячи и навчаючи на все добре кобзою твоєю голосною землякѣвъ твоихъ, да бѣдѣраючи пѣсля смерти вѣчную славу!...“¹⁾

Але-жь Шевченко думавъ тогдѣ про свою Катрусю, про-те на теѣ сердечне письмо Костомарова не давъ нѣякомъ бѣднѣди. Одаткъ авторъ „Богдана Хмельницкого“ выславъ до Кобзаря другій листъ. Осъ и деякі частинны сего письма: „Чого еси такъ замовкъ, коханий друже и приятелю? Я писавъ до тебе, а ты минѣ не одвѣтувавъ; думавъ, що тебе вже пема у Нижньому, коли-жь одъ Кулѣша одобрывъ звѣстку, що ты й доси сидишь тамъ. — Мене порадовала „Грамматка“ Кулѣша, не такъ сама, якъ та думка, щобъ писати для народу. При-

¹⁾ *ibid.*, стор. 105. 106.

ходить часть проснутись нашему люду и розумомъ працювати. Коли у царскѣмъ рескриптѣ сказано, щобъ подумать объ заводѣ школъ и объ выхованню народнѣмъ, то мусять щиро Южно-Русеы ужити тую царськую милость для корысти и ужитку и подносу своен мовы. Треба, щобъ по селахъ учили дѣтвору по-нашому, а для того треба ще того, по чѣмъ учитись. А то теперь всякій насмѣтьця зъ насъ: отъ, скаже, писали, писали и повѣсти, и комедіи, и романы, а саме главне забули. Правда, и вѣршѣ, и драмы, и романы установляли мову и розвивали еѣ, тѣлько теперь пришла пора подумати про инше. — Народу треба теперь не литоминюкъ, а твердон, трезвон стравы. Поезіи нашон бѣн не прийма, бо мае своен стѣлько, що й намъ надѣлать на довгій часы. Теперь намъ треба грамматки своен мовы, короткон естественной петоріи, короткон географіи та космографіи, та книги про законы, на скѣлько потрібно для народа. Отъ, що намъ треба!“...¹⁾

Коли-жь Костомарѣвъ дѣзнавъ ся про причину довгон мовчанки Тарасовон, то въ письмѣ своѣмъ раднѣвъ ему оженити ся, щобъ „хоть на старости лѣтъ пѣсля такон глубококон, гѣркокон коновки лиха трохи бѣднѣчивъ душею“²⁾.

Шевченко сподѣвавъ ся, що въ Нижній Новгородѣ приѣде й Кулѣшь; але бѣнъ бувъ тогдѣ занятый своєю друкарнею въ Петербурзѣ: опроче заявивъ бѣнъ Тарасови въ письмѣ своѣмъ, що земляки ждуть его въ столици, и про-те замѣтивъ: „Якъ поїде слава, що вже й теперь до тебе збираютьця земляки, якъ жиды до рабняна, то гледи й поспустьця твоѣ дѣло у великихъ панѣвъ“³⁾. Тогдѣ пѣславъ Кулѣшь Шевченкови 250 карбованцѣвъ,

¹⁾ *ibid.*, стор. 115. 116. — ²⁾ *ibid.* — ³⁾ *ibid.*, стор. 109.

котрі зобразивъ изъ продажи еѣмнадцяти „невольницькихъ пейзажівъ“, що були нарисовані Тарасомъ.

||Одтакъ 4. сѣчня 1858. р. поѣславъ Шевченко Кульшеви своихъ „Неофитовъ“, „ще не добре выкѣпечныхъ“, щобъ ихъ гарненько переписавъ и обѣславъ старому Щепкинови¹⁾. Але-жь Кульшеви не дуже сподобавъ ся сей епичный твѣръ, изъ-за чого онъ Тарасови опѣсли отъ-се писавъ: „Твоя Неофиты, брате Тарасе, гарна штука, да не для друку! Не годить ся напомнимать доброму сыновни про дѣла его батька, ждучи одъ сына якого-бъ не було добра. Онъ же теперь у насъ первый чоловікъ; якъ бы не онъ, то й дихнуть намъ не дали-бъ. А воля крѣпакѣвъ — то-жь його дѣло. — Инша була-бъ рѣчь, якъ бы ты докѣпчивъ „Гуса“, тамъ бы тобѣ було де розгулятьця...“²⁾

Кульшь-хотѣвъ-спонукати Шевченка, щобы въ хосенъ люду зладивъ деякі историчні картины. Про те писавъ онъ до него въ сѣй справѣ ось-таке: „Колись ты малювавъ „Живописну Украинну“, и нѣчого зъ того не выйшло, а хочъ бы й выйшла яка тобѣ корысть грошова, то все-жь ты бувъ послухачъ панскій, а не людскій: людямъ не було-бъ нѣякого дѣла до твоеи „Живописной Украинны“, — не змогли-бъ люде за дорожнетою до неѣ докупитьця. Теперь же самъ бачишь, що панскій вѣкъ кѣпчастьця, а людскій починаетьця, — то сама годяна помѣркувати, якъ бы людямъ помогти, духомъ у гору пѣднаться. Отъ же я тобѣ дамъ добру раду: Накндай ты перомъ дещо зъ нашої исторіѣ и поподписуй найкрашій вѣршѣ зъ думъ и зъ свого таки композивання. Сѣ твои рисунки мы вырѣжемо на деревѣ, одпечатаемъ и розрисуемъ фарбами трошки краще одъ

¹⁾ „Основа“, 1862; май, стор. 10.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 117.

лубочныхъ картинокъ московскихъ. Цѣна буде имъ по 2 и по 4 шагн¹⁾, а коли дуже дешево, то й по 6 шагн; и будутъ вони продаватись по вѣсѣхъ ярмаркахъ, и будутъ вони налѣплюватись у кожнѣй хатѣ замѣсь московско-суздальского плюгавства, и буде старе й мале на ихъ дивитись, и отъ-тѣ пѣдписы вычитувати, и розбѣдятьця по Украинѣ наше „слово забуте“, наше слово тихо-сумне, богобоязливе, и воскресить воно не одну душу, — и мала твоя праця станетьця зъ часомъ причиною великого дѣла, всесвѣтнього, — душа моя чуе...“²⁾ Хоча-жь сеѣя рада Кульшева була справдѣ добра, то однако Шевченко не хотѣвъ взятись за таку роботу. Онъ звинявъ ся тымъ, що хочачи зладити такі рисунки треба-бъ жити на Украинѣ мѣжь народомъ, а не въ столицѣ.

Такъ отже Тарасъ займавъ ся тогдѣ опять литературными працями: написавъ три поезійки: „Доля“, „Муза“ и „Слава“, и переписавъ для печатаня стихотворы: „Вѣдьма“, „Лилея“ и „Русалка“.

Мѣжь-тымъ приятель Шевченка вдѣляли теѣ въ хосенъ его, що его не выслано въ Уральскъ. И отъ, 1. марта на имя губернатора Нижньо-новгородского наспѣла оффиціальна „бумага“, въ котрѣй позволено Тарасови жити въ Петербурзѣ.

||Одтакъ 8. марта 1858. р. выѣхавъ поетъ зъ Нижнього Новгорода, де звышь шести мѣсяцѣвъ пробувавъ. 11. марта приѣхавъ онъ въ Москву. Тутъ повитали его сердечно оба старіи приятели, Михайло Щепкинъ и Максиминовичъ, ба и два московскіи панслависты, Сергій Аксаковъ и Михайло Погодинъ и такожь профѣсоръ Степанъ Шевыревъ зъявили велику симпатию украиньскому поетови! 25. марта Максимовичъ угостивъ Тараса дружинимъ

¹⁾ Шагъ — двѣ копѣйки.

²⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 122.

бенкетомъ, на котрѣмъ мѣжь иншими були присутнїи По-
годинъ и Шевыревъ. Въ честь Кобзаря выголосивъ Ма-
кеевичъ свѣй стихъ, що его закѣчивъ сими словами:

Перебувъ ты тяжке лихо

И лиху недолю, —

Заспѣвай же новыхъ пѣсень

Про людську волю;

Заспѣвай намъ такихъ пѣсень,

Щобъ мати Украина

Веселилась, що на славу

Тебе породила!¹⁾

26. марта бдѣхавъ Тарасъ въ Петербургъ, и якъ
прибувъ у столицю, зрадѣвъ вельми, коли Макеевичъ
черезъ Г. П. Галагана приславъ ему поему „Иванъ Гусъ“,
котра вважалась уже пропащою и бдтакъ нашлась
у Москвѣ.

Коли Шевченко приѣхавъ въ Петербургъ, то 29.
марта 1858. р. явивъ ся въ канцелярїи оберъ-полицїй-
майстра. Поетови украиньскому, звѣстному въ цѣлѣй сла-
вянщинѣ, зволивъ Его Превосходительство дати свѣдоц-
тво, що ему, яко бдставному простому салдатови Орен-
бургскаго линїйнаго I. баталїона вольно жвити въ Пе-
тербургѣ одинъ рѣкъ, почѣмъ бддному салдатови треба
було старатись о дальшу милѣсть оберъ-полицїймайстра.

Въ Петербургѣ горнулись около Шевченка не тѣль-
ко Украинцѣ, але й Россїяне. Вже тогдѣ носились по
Россїи слухи, що царь небавомъ освободить мужикѣвъ
зъ крѣпачтва, а по-за-якъ Тарасъ бддносивъ все про-
тестъ противъ тон неволь, то величали его всѣ тямущї
люде веначе апостола свободы. Въ честь поета давано
бенкеты, на котрыхъ Украинцѣ и Россїяне говорили смѣ-
ло теѣ, що имъ лежало на серцю. Всѣ выхваляли Шев-

¹⁾ „Основа“, 1861; июнь, стор. 8—9².

ченка, що въ неволи не впавъ духомъ, але зберѣгъ го-
рячу любовь до рѣднои землѣ. Въ сѣмъ часѣ присылали
ему земляки сердечнїи пѣсьма зъ Украины; въ нихъ зва-
ли они его батькомъ и просили, щобъ не перестававъ
сїѣвати для славы батькѣвщины.

У Василя Бѣлозерскаго стрѣтивъ Тарасъ Полякѣвъ,
Страковскаго, Станевича и Желитовскаго-Сову, що були
его товаришами въ Орскѣй крѣпости. Въ Петербургѣ ба-
жали они зъеднати собѣ украиньскаго поета для поля-
тчныхъ своихъ плябѣвъ. Сова присвятивъ Шевченкови
одинъ свѣй стихотвѣръ „Do poety ludu“, та й Тарасъ на-
писавъ стихъ п. з. „Антонїю Совѣ“ (I. 354), въ котрѣмъ
наслѣдуючи Сырокомлю зъобразивъ видличне щасте семей-
наго житя. А вже-жъ Шевченко не мѣгъ брататись зъ тими,
що не були щирими приятелями народу украиньскаго.
Наймилѣйшою була ему гостина у „святон заступницѣ“,
ее-бѣ-то у графинѣ Настасѣ Ив. Толстой, котра украинь-
скаго поета прїймала у себе зъ честїю не-абы-якою.
Бн же мужъ, Федѣръ Петровичъ Толстой, що бувъ вице-
президентомъ академїи художествъ, позволивъ Тарасови
вешкати въ самѣй академїи, изъ-за чого бнъ мавъ тихїй
кутокъ для своихъ праць академичныхъ и литератур-
ныхъ¹⁾.

Жите Шевченка поплыло спокѣйно и весело, мовъ
фля Днѣпрова, що тече тихенько, коли еѣ цѣлуе леготѣ

¹⁾ Графъ Федѣръ Петровичъ Толстой старавъ ся вже бдѣ
року 1855. выеднати Тарасови амнестїю. Коли-жъ въ осени 1856. р.
бдзнавъ ся, що рѣшено пустити Шевченка на волю, то пришов-
ши до дому въ ночи, збудивъ обѣ дочки, що вже спали, и ска-
завъ весело: „Вставайте дѣти! велика радѣсть! Шевченко осво-
божденый!“ Порѣвн. „Воспоминанїя о Шевченкѣ“ Екатерины
Юлицъ въ „Вѣстнику Европы“. С.-Петербургъ 1883; томъ IV., стор.
838. — Катерина Юлицъ була дочкою графа Федора Толстого и жила
въ Кїевѣ.

весняний. Окружений приятелями Тарасъ неначе оживъ, и своимъ любымъ поведенемъ очаровувавъ не то свою рѣвню, але й вышій версты товариства. Дѣмъ Толстыхъ уважавъ онъ своимъ, и про-те майже все его приятель, именню Костомарѣвъ, Бѣлозерскій, Кульшъ, Лазаревскій, Семень Гулакъ-Артемовскій, були милыми гѣстьми въ палатѣ Федора й Настасѣ. Скоро минали вечеры въ дружнихъ бесѣдахъ и спорахъ; незамѣтно засиджувались усе до ранку. Шевченко сильно горячивъ ся въ спорѣ, алетая его горячѣсть була якась мила, такъ, що онъ пѣкоюнѣчимъ не прогнѣвавъ. Онъ бувъ вельми добрячий, мягкій и наивно довѣрчивый у зношеняхъ зъ людьми, та пеств-мѣру чутливый на красу природы.

(Два разы приѣздивъ ѡдвѣдати своего друга артистѣ драматичный Щсикниѣ. Онъ деклямувавъ знаменито поезивъ Шевченковій. Але наибѣльше зрадѣвъ Шевченко тогдѣ, коли въ столицю приѣхавъ славный трагикъ-негръ Айра Ольдридждъ. Шевченко побачивши его въ роли Шекспирового „Отелла“ уважавъ его артистомъ величнымъ и ѡдтакъ пѣзнавъ ся зъ нимъ въ домѣ графѣвъ Толетыхъ. Вдача обохъ сихъ мужѣвъ була трохи-не ѡдиакова. Се були двѣ чистѣ, честнѣ души, справдѣшнѣ артисты; оба перебули въ молодѣмъ вѣцѣ тяжке лихолѣте. Одинъ, хотячи дѣстатись до театру, до котрого „собакамъ“ и „неграмъ“ не вѣльно було входить, ставъ на службу у якогось актора, — другій бажаючи навчитись малярства бувъ пошыхачемъ у такого Ширяева, що чотыри роки згнушавъ ся тяжко падѣ панскимъ крѣпакомъ. Они розмовляли зъ собою черезъ перекладчика¹⁾, але розумѣлись дуже добре тогдѣ, коли одинъ одному спѣвавъ свои рѣднѣ пѣснѣ. Ольдридждъ не мѣгши вымовити

¹⁾ Роллю товмачѣвъ ѡбѣмали по-наибѣльше ѡбѣ молоденькѣ дочки гр. Федора и Настасѣ Толетыхъ.

русскихъ именъ, Тараса Шевченка называвъ „the artist“. Часто прилучувавъ ся до нихъ пиянеть Антѣнъ Контекій, Полякъ, що Шевченкови акомпанювавъ украинскѣ пѣснѣ, и що на обохъ слухачѣвъ наводивъ тихій сумъ величными звуками Моцартового „Requiem“. А вже-жь мски всѣлякими мелодиями и пѣснями, якѣ дотѣ чувъ англійскѣ трагикъ, подобались ему особливо пѣснѣ украинскѣ. Иногдѣ спѣвавъ Ольдридждъ меляпхолійнѣ негританскѣ пѣснѣ або стародавнѣ романсы англійскѣ¹⁾.

Айра Ольдридждъ посѣщавъ часто Шевченка въ „антресоляхъ“ академѣ художествъ. Тогдѣ старый хмурый салдатъ, що услужувавъ Шевченкови, ставъ бувало прятати-чистити убогу кѣмнату Тарасову и геть выкидувавъ вѣтки барвѣнку, зѣвялон руты та иншихъ квѣтѣвъ стеновыхъ, якѣ дѣстававъ поеть зъ Украины ѡдѣ землякѣвъ. Якъ трагикъ явивъ ся, то замыкано дверѣ и ѡдтакъ Шевченко зѣ своимъ гостемъ остававъ ся самодругъ. Справдѣ, самъ Богъ знае, якъ и що они оба тогдѣ говорили. Тогдѣ-то Тарасъ малювавъ портретъ Айры Ольдриджда, а ѡдтакъ трагикъ-негръ дѣставъ ѡдѣ М. Микѣшина портретъ Шевченка, що его сей артистъ нарисувавъ для „Кобзаря“.

А вже-жь наибѣльшимъ энтузіястомъ супроти Ольдриджда явивъ ся Шевченко тогдѣ, коли онъ въ Мариньскѣмъ театрѣ гравъ ролю „короля Лира“. Мѣжь актами побѣгъ Тарасъ за кулісы, допавъ до славного трагика, ставъ цѣлувати его лице, руки и плечѣ и за-вдяки за знамениту игру заявлявъ ему крѣзь слезы наибѣльшій свѣой подивъ²⁾.

¹⁾ „Вѣстникъ Европы“, 1883; томъ IV. въ статьѣ Катерины Юнге „Воспоминанія о Шевченкѣ“.

²⁾ „Споминки про Шевченка М. Микѣшина“ (Т. Г. Шевченко. „Кобзарь“. У Празі. II., стор. XVIII.).

Жиючи в Петербурзі Шевченко-познавъ ся зъ Иваномъ Тургеневомъ. Онъ навѣститъ украиньского поэта вразъ зъ Маркомъ Вовчкомъ, се-бѣ-то зъ Марією Марковичкою, и ѡдтакъ Тарасъ приходивъ иногдѣ вь дѡмъ того славного писателя російского. Вь товариствѣ Тургенева прочитавъ разъ Шевченко свѡй стихотвѡръ „Вечѣръ“ (I, 212—213) и очарувавъ всѣхъ присутныхъ своею деклямацією и чудовымъ змѣстомъ сен думки. Тургеневъ розказуе¹⁾, що Шевченко задумавъ бувъ написати якусь поему вь такѡмъ языкѣ, якій зрозумѣли-бѣ Украинцѣ й Росіянє; и справдѣ Тарасъ зладивши частину той поемы читавъ Тургеневу ен початокъ. Одначе російскому писателєви не внодобало ся таке епичне писанє, котре було слабымъ пересѣвомъ якогось стихотвору Пушкина. Тогдѣ-то хотѣвъ Тургеневъ пѡзнати письменнїй творы украиньскїй и пытавъ ся Шевченка, якого автора треба читати, щобъ швидко навчитись „малоросійского языка“. На те ѡдповѣвъ Кобзарь живо: „Марка Вовчка; онъ одинъ володѣ нашою мовою“²⁾. И справдѣ Тарасъ дивувавъ ся вже давнїше гарнымъ „Народнымъ оповѣданямъ“ Марка Вовчка, коли сидѣвъ вь Новонетровскѡй крѣпости. Сї оповѣданя приславъ ему Кульшь, пишучи вь листѣ своѣмъ отъ-се: „Бачь, якї дива творятьця! уже й каменне починає вопїяти. Де-жь бакъ не диво, що Московка пересобразилась вь Украинку, да такї повѣсти вдрала, що хогь бы й тобѣ, мѡй друже, то прийшлось бы вь миру. Якъ то ихъ ты уподобаєшь? Пиши щиро, бо ты вь насъ голова на всю Украину“³⁾. Коли-жь Тарасъ пѡзнавъ ся зъ Марією Марковичкою, то на па-

¹⁾ „Кобзарь“, т. I. вь статьѣ „Споминки про Шевченка П. С. Тургенева“, стор. VI.

²⁾ ibid.

³⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 106.

мать 24. сѣчня 1859. року присвятивъ ѣй гарний вѣршь п. з. „Марку Вовчку“ (I, 348—349) зовучи еѣ „кроткимъ апостоломъ и обличителемъ жестокихъ людей насытыхъ“. Вь поминѣ М. А. Марковички написавъ Шевченко такожь стихотвѡръ п. з. „Сонъ“, що починає ся словами: „На панцинѣ пшеницю жала“ (I, 343—344).

По-мѣжъ приятелями Тараса визначувавъ ся Данило Каменецкїй, що бувъ моральнымъ провѡдникомъ молодыхъ Украинцѣвъ вь Петербурзі. Се бувъ одинъ-одитѣвнѣйшїй чоловѣкъ, що знавъ добре Марка Вовчка; тѡлько онъ мѡгъ бувъ написати біографію сен украиньской писательки. Коли-жь онъ вь Петербурзі 15. жовтня 1880. р. вь великѡй бѣдѣ вмеръ, то мабутъ уже не дождемо ся повной життєнєц Марїѣ Марковички. Той-то Каменецкїй бувъ вельми дѣяльнїй вь выдаваню метеликѡвъ, се-бѣ-то дрѡбныхъ книжочокъ вь хосенѣ украиньского народу, и самъ складавъ до друку „Кобзаря“ Шевченкового вь другѡмъ выданю (1860).

Вь 1858. р. Шевченко читавъ „Космосъ“ Гумбольдта вь перекладѣ російскѡмъ и доставъ лѣтописъ Самѡйла Величка, котру бувъ ему выславъ Оснїѣ Бодяньскїй вь 1856. р., коли-то поетъ сидѣвъ вь Новонетровскѡй крѣпости¹⁾. 15. марта 1858. р. приславъ ему Максимовичъ шутливу поему Константина Думитрашка п. з. „Жабомышодракѡвка“²⁾ и такожь свои „Псалмы“. Про сей пересѣвъ псалмѡвъ Давидовыхъ писавъ тогдѣ Максимовичъ ось-таке: „Будь ласковъ, подивись на сї псалмы пильненько, и що вь ихъ не до-ладу, одмѣть менѣ все до послѣднього словця: зъ твоєи порады може и змо-

¹⁾ Третїй томъ лѣтописєи Величка! приславъ Тарасови Максимовичъ 6. жовтня 1859. р.

²⁾ Порѡви. „Исторію литературы рускои“, II, стор. 298—301.

жеть ся менѣ ихъ справити такъ, щобъ и въ люди зъ ними не соромъ було показати ся коли небудь¹⁾.

Мѣжь-тымъ Шевченко думавъ про свою женитьбу и 22. надлиста 1858. р. писавъ листъ до Маріѣ Василевны, молодой жены Михайла Максимовича. Осъ и его слова: „Я васъ просивъ, щобъ вы мене оженили. — А то якъ вы не оженете, то й самъ Богъ не оженитъ, такъ и пропаду бурлакою на чужинѣ. На те лѣто, якъ Богъ поможе, буду въ Кіевѣ и на Михайловѣй горѣ, а вы тамъ де-небудь підъ яворомъ або підъ вербою и поставте мою заквѣтчану княгиню, а я підду погулять та й зострѣну вѣ. — Зробѣть-же такъ, мое серце едине, а я вамъ теперъ шлю замѣць парчевого очѣпка мѣй невеличкій „Сонъ“, а лѣтомъ привезу величєнну поему, якъ зробите по моему прошенію, а якъ-же нѣ — то нѣ²⁾. — Опѣсля (10. мая 1859. р.) писавъ Тарасъ до Маріѣ Василевны мѣжь иншимъ отъ-се: „Посылаю вамъ свѣй портретъ; тѣлько будѣте ласкаві, не показуйте портретъ дѣвчатамъ, а то вони злякаютьця, подумаютъ, що я гайдамацкій батько, та нѣ одна и за-мужь не поїде за такого наливоду. А тымъ часомъ однѣй, найкращѣй скажѣть тихенько, щобъ рушники дбала, та щобъ на своєму огородѣ гарбузѣвъ не сажала“...³⁾

Въ кѣнци 1858. р. кружокъ московскихъ панславистѣвъ задумавъ выдавати нову часопись „Парусь“. Максимовичеви поручено редакцією, просити Шевченка та иншихъ украиньскихъ письменникѣвъ, щобъ схотѣли бути помѣчниками нового издавництва. Не знаючи ще, въ якѣмъ дуєъ издавати-метъ ся той „Парусь“, Шевченко обѣцявъ послати редакціи деякі свои стихотворы та ставъ

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1884; томъ VIII, стор. 646.

²⁾ *ibid.*, 1885; томъ XI, стор. 335.

³⁾ *ibid.*, стор. 337.

спонукувати й Кулѣшна до литературной підмоги редакційного комитету. Ледви-жь появилось перше число „Паруса“, то Кулѣшь зѣ Шевченкомъ ѡдвернулася зъ презирствомъ ѡдъ той московской часописи, котра вступилась за одного князя, „любителя хлосты“¹⁾.

і) Шевченко — на Украинѣ. Хоча въ Петербурзѣ Тарасъ ставъ „модною фигурою“ и живѣ собѣ весело въ крузѣ приятелѣвъ, то все-таки столиця була ему чужиною. Онъ бажавъ чимъ-скорше поѣхати на Украину и побачити Днѣпро-Славу та широкі степы. И справдѣ на весну 1859. р. сповнилось се его бажанє. Въ цвѣтци вырвавъ ся Тарасъ изъ столицѣ и заѣхавъ въ рѣдне село. Мѣжь братьями пробувавъ не довго, — хотѣвъ побачити безталанну свою сестру Ярину. Осъ якъ она сама розказувала про свою стрѣчу зъ братомъ Тарасомъ: „Була я на городѣ — полола. Дивлюсь, ѡбжитъ моя дѣвчичка: „Мамо, мамо! васъ якійсь Тарасъ гукає; скажи, каже, матерѣ, що до неѣ Тарасъ прийшовъ“. — „Якій Тарасъ?“ А сама и зъ мѣця не зоступлю. Ажь осъ и самъ онъ иде. — „Здрастуй, сестро!“... Я вже и не знаю, що зо мною було. Отъ, мы сѣли гарненько підъ грушею; онъ сердешный положивъ голову на мои колѣна, та все просить мене, щобъ я йому розказувала про свое житте горькеє. Отъ, я йому и розказую, а онъ покѣйникъ слушає, та все додає: „сє-жь! такъ, сестро, такъ“. Наплакалась я до волѣ, ажь покѣль не доказала до кѣнця, якъ мѣй чоловікъ умеръ²⁾. Онъ сердешный вставъ, подививсь на небо, перехрестивсь та й сказавъ: „Слава-жь тобѣ, Господи! Молнєсь, сестро; и я вѣольный, и ты вѣольна...“³⁾

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 135—137.

²⁾ Мужъ Ярины, маляръ Бойко, бувъ безталаннымъ пьянцєю. Порѣви. II, стор. 469.

³⁾ „Основа“, 1862; червецъ, стор. 34.

Поетъ не мѣгъ довго сидѣти въ Керелѣвцѣ, бо не мѣгъ дивитись на гѣрку доли евоєи родинѣ, щѣ жила въ неволи крѣпачтва. Такъ отже въ кѣнци мая цѣлѣхавъ ѡнъ въ Корсунь¹⁾, де живѣ его „названный братъ“ Варѣоломей Шевченко, щѣ бувъ управителемъ дѣбрѣ князя Лопухина. Тарасѣ приѣхавъ въ Корсунъ на простѣмъ возѣ; ѡнъ бувъ одягненый въ еѣру полотнянку, а на головѣ мавъ соломяный капелюхъ. Въ Корсунѣ живѣ Тарасѣ два мѣсяцѣ: встававъ о 4. годниѣ рано, щѣбы поелухати, якъ птички щѣбечуть, витаючи сѣдѣ сонця. Ходивъ отже въ Лопухинскій садъ и выбравши собѣ тамъ тихій захистъ сидѣвъ трѣхи-не до ѡбѣда зѣ своимъ альбумомъ. Иногдѣ любивъ ѡнъ ходити по двору въ ноци до ранѣшней зорѣ говорящ, щѣ „безчисленнѣ збрѣнки не пускають його въ хату“.

Уже тогдѣ бажавъ ѡнъ купити собѣ землю при Днѣпрѣ и поставити хату такъ, щѣбы Днѣпро плывувъ у самого порога. Про-те ѣздивъ перазъ по-падѣ сею рѣкою и глядавъ пригожого мѣсяца для своєи оселѣ. Въ половинѣ липня Тарасѣ розпрощавъ ея зъ Варѣоломеемъ, бо хотѣвъ ѡдвѣдати Максимовича на Михайловѣй горѣ. Варѣоломей проводивъ поета до Межирѣчя, де впадає Рѣсь въ Днѣпро. Въ имѣню помѣщика Парчевского подобалась Тарасови чудова околиця, про котру ѡнъ ѡбѣля часто згадувавъ въ листахъ своихъ до Варѣоломея. Помѣщика не застали дома. Зустрѣнувшись ѡбѣля зъ нимъ въ Черкасахъ поетъ все-таки нѣчого ѡдѣ него не добивъ ся; видно було, щѣ той помѣщикъ не хотѣвъ бути сусѣдою Шевченка, „щѣ-то волю писавъ“, якъ про него говорили мужики. Ѳдтакъ сказавъ Парчевскій, щѣ якъ побачити ея зъ генераль-губернаторомъ княземъ Василь-

¹⁾ Корсунъ — мѣстечко губерниѣ Кіевскон, повѣту Канѣвского.

чиковомъ, то заразъ потѣмъ дасть „резолуцію наєтоящую“.

Саме-тогдѣ горнулеє мужики около Шевченка, нез-за чого бесѣдувавъ ѡнъ зъ ними про деякѣ справы сусѣльного житя. Въ Межирѣчю въ кружку дѣякихъ мѣщанъ и селянъ ѡдбулась его „катиѣзация зъ зернами“. Тарасѣ взявъ мякушку хлѣба и зробивши одну бѣлѣшу кулю поставивъ еѣ на столѣ та сказавъ: „Дивѣть, дѣтоньки, се царь!“ Потѣмъ скрутивъ кѣлька меншихъ галочекъ, поклавъ ихъ навкруги великон и поєнювавъ: „Ось царска семья!“ Ѳдтакъ довокѣл снхъ кулюкъ поклавъ ще меншѣ галочки и звѣствѣвъ: „Видите, браты, се генералы-папы!“ Ѳбѣля вышывувавъ ѡнъ присутныхъ громадянъ незъ наглядной сеи демонстрациѣ. Въ-кѣнци взявъ Шевченко въ ѡбѣ пригорщи житя и засыпавши царя, его семью и генералѣвъ кликнувъ: „А ось нарѣдѣ!“... Ледви скѣичивъ Тарасѣ свою катиѣзацию, ажъ ось сѣйивъ его жандармъ¹⁾ и ѡдвѣзъ его въ Мошны, а ѡдтѣль ѡдставлено поета въ Черкасы²⁾. Мабуть кѣнчѣла-бъ ея тутъ тая справа по-доброму, коли-бъ Тарасѣ въ мовѣ своѣй бувъ обачный сунротн справника, щѣ звавъ ея Табачниковъ. Сей чиновникъ, скѣичивши свѣй дослѣдъ, угѣтивъ Шевченка у себѣ ѡбѣдомъ; потѣмъ выйивъ изъ етолика свои етихотворы и ставъ де-щѣ читати украиньскому постови. Тарасѣ дѣзнавшисѣ, щѣ се писане справника естѣ нѣсенѣтницею, взявъ зшитокъ недѣладныхъ поезій та замкнувши его въ етолику выкинувъ ключъ

¹⁾ Коли Шевченко вызжавъ зъ Петербурга, то приказано полиціи „строго наблюдать за отставнымъ солдатомъ Тарасомъ Шевченкомъ“.

²⁾ Сидячи въ Черкасахъ въ арештѣ Шевченко написавъ 20. липня 1859. р. стихотвѣрѣ п. з. „Сестрѣ“ (I, 352—353), згадуючи свою безталанну сестру Ярину.

крбзь отворене бкно. Побачивши таку дивовижну справникъ розсердивъ ся и насварявъ чи-мало на Шевченка. Але постъ одвтувавъ ему такожъ смѣливими словами, а коли справникъ натякнувъ на свою урядову службу, то Тарасови не стало терпцю и бдтакъ кликнувъ бнъ: „дурний ты зъ твоимъ...“ Тогдѣ-то велѣвъ Табачниковъ бдвести Тараса въ Кіівъ, де его посадили въ крѣпости¹⁾.

Въ Кіевѣ станувъ Шевченко передъ генераль-губернаторомъ княземъ Иларіономъ Васильчиковомъ, котрый велѣвъ пустити его на волю и позволитъ ему жити въ Кіевѣ. Все-жь таки бувъ постъ бддъ доглядомъ жандармского полковника. бдтакъ на Подоль, на передмѣстю Преварць паймивъ собѣ Тарасъ квартиру у хозяйки, щб вельми любила поезіѣ Кобзаря и пѣснѣ народнїѣ. Въ Кіевѣ побачивъ Шевченко свого давнього приятеля, Ивана Сошенка, щб мавъ квартиру въ церковнбмъ домѣ „всѣхъ скорбящихъ“. Сюды приходивъ постъ за-любки; тутъ бо жартувавъ собѣ зъ панною Леонтиною, щб була по-знаку женѣ Сошенка, говоривъ комплементы чорнявбѣ Гапусѣ, племѣниці сего маляра, котрого постъ шутливо звавъ „старымъ ледащб“, и бдтакъ снѣвавъ деякїѣ пѣснѣ. Зъ Сошихою и Леонтиною говоривъ Тарасъ по-польски, и тогдѣ ссея панна высказала про него звѣстнїѣ слова, мабуть-то Шевченко добре говорить по-польски, щб одначе въ его мовѣ все-таки є „соś chłopskieго“²⁾.

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887; томъ XIX, въ статьѣ Ѡ. Лободы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ...“, стор. 569. — Вареломей Шевченко подає пищу причину арештованя Шевченка. бнъ пише, щб постъ бувъ въ Межирѣчю въ товариствѣ Полякбвъ. Въ розмовѣ про черцѣвъ Тарасъ зъявивъ деяку вблнну думку, про-те увязнено его, мабуть-то бнъ „богохульствуєтъ“. („Правда“, 1876; число 2., стор. 66. въ статьѣ: „Споминки про Тараса Григоровича Шевченка“.)

²⁾ Порбви. II., стор. 459.

А вже-жь Тарасъ не мбгъ злюбити тои Леонтины; коли бнъ опбсла чорпявбѣ Гапуси пославъ зббрникъ украиньскихъ пѣснѣ зъ нотами, то просивъ еѣ, „не радитьця зъ панною Леонтиною, бо вона добру не научить“.

Въ тбмъ часѣ постъ ходивъ такожъ до М. К. Чалого, инспектора другої гїмназїѣ Кіївской¹⁾. Разъ розказувавъ бнъ при вечери про Петербургскихъ своихъ приятелѣвъ, критикувавъ творы Некрасова²⁾ а выхвалявавъ оповѣданя Марка Вовчка. Бесѣдуючи про повѣсть „Институтка“, присвячену ему Вовчкомъ, Тарасъ порбвнувавъ украиньску сю писательку зъ Жоржомъ-Зандомъ³⁾, звѣстною авторкою французскихъ повѣстей, котра по его думцѣ Марїн Марковичцѣ „и въ кухарки не годитьця“.

Изъ Кіева повхавъ Шевченко въ повѣтъ Конотопскїѣ до матери свого приятеля Михайла Лазаревского. Тбѣ „божественнбѣ“ старушцѣ постъ присвятивъ свбѣѣ стихотвбръ „Вечѣръ“ (I, 212—213), щб его Туртсєнєвъ назвавъ „прекраснымъ“⁴⁾.

к) Тарасъ бажає жити надъ Днѣпромъ. Повернувши въ Петербургъ (7. вересня 1859. р.) постъ ставъ часто листуватисъ зъ Вареломєємъ Шевченкомъ. Тогдѣ хотѣвъ бнъ поставити собѣ хату надъ Днѣпромъ и доживати тамъ свого вѣку. Вже въ 1850. р. жиючи въ Новоствровекбѣ крѣпости Тарасъ написавъ думку „Ха-

¹⁾ Сей Чалый єсть авторомъ цѣнинои монографїѣ „Жизнь и произведенїя Тараса Шевченка“. Сводъ матерїяловъ для его біографїи. Кіевъ 1882.

²⁾ Пиколоай А. Некрасовъ (1821—1878) — славный поєтъ россїѣкїѣ, щб въ творахъ своихъ натякавъ часто на пытаня єудбльного житя.

³⁾ Жоржъ Зандъ — псевдонимъ бароновн А. L. Dudevant (1804—1876). Она писала именно гарнїѣ повѣсти.

⁴⁾ „Кобзарь“ I, стор. V.

твна“ (II, 150—151), въ котрѣй выказавъ оеь-таку тугу за тихимъ раемъ:

А я такъ мало-небогато
Благавъ у Бога — тѣлько хату,
Одну хатиночку въ гаю,
Та двѣ тополѣ коло нею,
Та безталанную мою...
Мою Океаночку, щобъ зъ нею
У-двохъ дивити ся зъ горы
На Днѣпръ широкій, на яры,
Та на ланы золотонолї,
Та на выеокїя могилы...

Въ повѣй хатѣ надъ Днѣпромъ хотѣвъ Тарасъ жати зѣ своимъ подружемъ. Онъ любивъ женщины живого характеру и бажавъ мати таку жену, „щобъ пѣдъ нею земля горѣла на три сажнѣ“. Та отъ, уже тогдѣ, якъ живъ въ Кореуни у Вареоломея, подобавъ еобѣ наймичку его, щѣ звали еѣ Харитою¹⁾. Зъ нею думавъ бѣтъ подружитнѣ и про-те 2. надолпета 1859. р. писавъ отъ-ее въ листѣ до Вареоломея: „... Въ Петербурзѣ я не венжу — бѣтъ мене задушить. Нудьга така, щѣ нехай Богъ боронить веякого хрещеного и нехрещеного чоловіка. — Чи Хариту ще не приходивъ нѣхто зъ нагаемъ сватать? Якъ щѣ пѣ, то спытай у неї нишкомъ, чи не дала-бъ вона за мене рушникѣвъ? Або нехай сестра спытае, — ее жѣноча рѣчь. Отї одукованї та ненадрукованї панночки у мене въ зубахъ навязли; — нефорощ! та й бѣльшь нѣчого! — Слава менѣ не помагá, и менѣ здаетьця, якъ не заведу евого кѣшла, то воно мене и въ-друге поведе Макаровї телята пасти! — Харита менѣ

¹⁾ Харита була крѣпачкою князя Лопухина.

дуже, дуже подобалаеъ. Порадъ ея зъ евоею жѣвною, а зъ моєю еестрою¹⁾, та й менѣ раду дайте“²⁾.

Дивнымъ выдалоеъ Вареоломееви таке женпхане; про-те хотѣвъ онъ Тараса бѣдвести бѣдъ его думки, пишучи ему отъ-ее: „Чоловѣкъ ты письменный; — дѣло твое таке, щѣ живучи падъ Днѣпромъ на самотѣ, тѣлько зъ жѣвною, чаеомъ може треба-бъ похвалитьця жѣвнцѣ, щѣ оце мипѣ прийшла така и така думка, то оце я такъ написавъ, та й прочитать вѣй. Щѣ-жъ вона (Харита) тобѣ скаже? Тодѣ твоя нудьга ще побѣльшае. Та вже тодѣ хочъ еядъ та й плачь, — нѣхто нѣчого не може. Або якъ даеъ Богъ дѣточокъ, хто-жъ имъ етежку покаже? Наеунувши тобѣ таку увагу, жду, щѣ ты скажешъ и якъ воно по-твоему?“³⁾

Але-жъ Тарасъ не збѣвъ ея зъ-пантелнку и 7. студня 1859. р. бѣдповѣвъ Вареоломееви отъ-ее: „Твоя порада добра, епаенбѣ тобѣ! Ты тѣлько забудъ оеъ щѣ (а ты це добре знаешъ): Я по плоти и духу еынъ и рѣдний братъ нашого безталанного народу, то и якъ же таки еебе поеднать зъ панькою кровю? Та и щѣ та панночка одукована робити-ме у моѣй мужицкѣй хатѣ? Зъ нудьги пропаде, та и менѣ укоротить недовгого вѣку. — Харита менѣ подобала ея, хочъ я вѣй и назирки бачивъ. Нехай ще еестра Ярина подивитьця на неѣ, та щѣ вона скаже, то такъ воно и буде. Мати — всюды однакова мати; коли розумна та щира, то и дѣти выйдуть въ люде, хочъ по-пѣдъ тынью; а хочъ и одукована та безъ розуму, безъ еерця, то и дѣти выроетуть, якъ те ледащо въ шинку...“⁴⁾

¹⁾ Жѣнку Вареоломея звавъ поетъ своею сестрою, такъ якъ его самого вважавъ своимъ братомъ.

²⁾ „Основа“, 1862; червецъ, стор. 7⁴.

³⁾ *ibid.*, стор. 9⁴, замѣтка 2. — ⁴⁾ *ibid.*

Довго зволôкавъ Варѳоломей сю справу та не мôгъ якоє рѣшитиє, сказати Харитѣ, що Тарасъ хоче зъ нею подружитиє. Та отъ черезъ пять мѣсяцѣвъ трохи-не въ кождôмъ лнетѣ поєтъ стôйно домагавъ ся рѣшучою ôдповѣди. Коли-жъ Варѳоломей зъявивъ Харитѣ думку Тарасову, то сказала она, що хоче ще порадитиє зъ батькомъ та зъ матѣрю. Хочь ôнъ йъ говоривъ, що выкупить єѣ зъ крѣпѣства, покп Тарасъ приѣде, то она не хотѣла ôддаватиє за папа и про-те сказала, що не думає ще йти за-мужь, що хоче ще погуляти. А Катеринѣ, жєнѣ Варѳоломея, повѣла: „Якъ выкуплять, то й закрѣпостять на весь вѣкъ; — не хочу, Богъ зъ ними!“¹⁾

Коли-жъ Тарасъ довѣдавъ ся, що Харита ледациця, то просивъ Варѳоломея (15. мая), пайти єму другу. Осъ и єго слова: „Якъ-що та придурковата Харита не схамєнула ся, то проєи сєстру Катерину и сєстру Ярину, чи не накнуть вони окомъ у Керелôвцѣ огрядну та чєпурну дѣвчину, хочь и вдовицю, абы чєсного роду, та щобъ нестара и доладна була. Безъ жѣнки и надъ самѣсєнькимъ Днѣпромъ и въ новôй великôй хатѣ, и зъ тобою, мôй друже-братє, я буду на самотѣ, я буду одинокôй“²⁾. — На сє письмо ôдповѣвъ єму Варѳоломей (17. мал): „Коли хочєшь, я зроблю такъ, що моя жѣнка высватає тобѣ Наталку Ш(улячôв)ну. Одначє Тарасови вжє давнѣйше не вподобалась тая людина; про-те ôдписавъ ôнъ Варѳоломеєви: „Я фѣ добре не розгледѣвъ; здаєтьця трошки педантка и недуже чєпурна, а нечєпурна жѣнка и цигановôй не дружвина... Шкода, що ота Харита злєдащѣла, а менѣ-ôбъ лучшою жѣнки и на край свѣта шукать не треба“³⁾.

¹⁾ *ibid.*, стор. 15⁴, замѣтка 2.

²⁾ *ibid.*, стор. 17⁴.

³⁾ *ibid.*, стор. 18⁴.

Мѣжь-тымъ Варѳоломей старавъ ся купити пригоже мѣсце надъ Днѣпромъ, де-ôбъ можь було поставити хату для Тараса. Не добивши торгу зъ Парчєвєкимъ Варѳоломей допытавъ другого грунту недалеко ôдъ Триполя на самôмъ краю села Стайокъ надъ самѣсєнькимъ Днѣпромъ. Але-жъ Шевченко боявъ ся, щобъ сердитый Днѣпро „не пошкодивъ“, бо вєє потрохи бравъ що-вєсны тои землѣ такъ, що черезъ 20—30 рокôвъ мôгъ бы зовєсмъ той грунтъ забрати. Опôсля Варѳоломей оповѣтивъ Тараса, що довѣдавъ ся про нищу осєлю на лѣвôмъ берєгу Днѣвири бия Рудякôвъ надъ Днѣпромъ, де озера кругомъ пообраєтали лѣсомъ. Одначє Тарасъ хотѣвъ, щобъ Варѳоломей самъ оглянувъ тєє мѣсце; ôдтакъ писавъ євому названому братови, що Михайло Макємовичъ уступає єму въ Прохорôвцѣ таке саме добро, тôлькò що не коло Днѣвири; видно Днѣпро та здалєка, а Тарасови єго треба коло порога.

Щє якôсь жидъ предложивъ одну осєлю въ мѣсточку Ржащєвѣ, одначє Тарасъ ôдписавъ Варѳоломеєви: „Начхай ты въ єрмолку отому жидови, що ты пишєшь, зъ його грунтомъ и зъ його хатою. Кôнчай швидчє въ Канєвѣ!“

Такъ отже Варѳоломей выбравъ въ-кôнцѣ вельми романтичєсє мѣсце мѣжь Канєвомъ и Пєкарами, вышє по Днѣвиру ôдъ того мѣсєця, якє Тарасъ самъ бувъ выбравъ коло Пєкарôвъ. Осъ якъ описавъ Варѳоломей сє добро: „На выєокôй горѣ єсть лѣсочокъ, граничить зъ Монастырщємъ; посередъ того лѣсочка поляна далєчєнькò ôдъ города; въ-низу кôлька рыбалѣєкихъ хатокъ. На тôй горѣ дужє багато дячокъ, яблонь и грушь, — садочокъ завеєти можна. А любый, стародєнный Днѣпро будє здаватьця тобѣ пôдъ ногамп. Кринишна вода не-

подалеку, а рыба щó-ранку буде свѣжа, бо рыбалки попередь порóгъ возити-мутъ зъ-низу въ городъ“¹⁾.

Поетъ зрадѣвъ дѣзнавшисъ про таку благодать, одначе не дѣждавъ ся освѣти тамъ надъ Днѣпромъ у своѣй хатѣ. Справа закупна землѣ пѣдъ Каневома проволѣкалась довго, по-за-якъ се майно було городеке. Опроче деякѣ лихѣ люде не хотѣли допустити, щобъ на цуетцѣ городекѣй освѣтъ той, „щѣ людяма волю писавъ“. Одаткъ ледви-не-ледви повелось родинѣ Тараса закупити се мѣсце для его могилы.

Жиючи въ Петербурзѣ Шевченко удержувавъ корреспонденцію збъ вѣсми важнѣйшими письменниками украиньскимъ. Коли-жь зъ Дрезна дѣставъ листъ одъ Марка Вовчка, то 25. мая 1861. р. одписавъ мѣжъ иншимъ се щѣ слѣдуе: „Спасибѣ тобѣ, моя доню любая, моя единая, що ты мене хочъ у Дрезденѣ згадала. Я ще й досѣ тутъ — не пускають до дому. Печатать не дають; не знаю, щѣ робити!... Втечу на Украинну, оженюсь и верну ся якъ умытый въ столицю. — Въ осени буде у насъ свѣй журналъ пѣдъ редакціею Бѣлозерьского и Макарова...“²⁾

Такъ отже Шевченко не покидавъ думки про женитьбу. Вже 22. серпня 1860 р. пѣславъ онъ Варооломееви въ Корсуни ось-такѣ писмо: „Будущее подружѣе мое зоветца Ликеря — крѣпачка, сирота, така сама наймичка, якъ и Харита, тѣлько разумнѣйша одъ нея, — письменна и по-московькому не говорить. Вона землячка наша взъ-пѣдъ Нѣжинна. Тутешнѣ земляки нашѣ (а надто панночки), якъ почувли, що менѣ Богъ такѣ добрѣ посилае, то ще трошки подурнѣшали. Гвалтомъ голосятъ: „не до-пары, не до-пары!“³⁾ Нехай имъ здаеця,

¹⁾ *ibid.*, стор. 19⁴.

²⁾ „Правда“, 1875; число 14., стор. 574.

³⁾ До тыхъ женщинъ, щѣ голосили „не до-пары“ (Тарасови

що не до-пары, а я добре знаю, що до-пары. — Въ осени, якъ одѣробисся зъ полемъ и окопаешъ наше будущее кѣшло, выбери на тому кѣшли найкраще мѣсце и посади яблуню и грушу на память 1860. р. 23. іюля“¹⁾.

Ликеря Полусмакова була крѣпачкою помѣщика А. Я. Макарова и служила „горничною“ у сестры его, В. Я. Карташевекон²⁾. Сю дѣвчану Тарасъ полюбивъ щиро и на память 5. серпня 1860. р. написавъ стихъ „Ликерѣ“ (I, 356—357). Тогдѣ-то думавъ онъ про будущее свое щасте и наслѣдуючи польского поета Сырокомлю написавъ видличный стихотвѣръ, щѣ починае ся сею строфою:

Посажу коло хатини
На споминѣ дружинѣ
И яблуньку и грушечку,
На споминѣ единой... (I, 354.)

Посылаючи Варооломееви сей стихотвѣръ замѣтивъ Тарасъ отъ-се: „Поберемо ся пѣсля Покровы. — Сказано, коли чоловікъ чого добре шукае, то й найде: такъ и зо мною теперъ трапилось. Менѣ теперъ не жалъ, що Харита трошки придурковата“³⁾.

А вже-жь 5. жовтня 1860. р. Тарасъ писавъ Варооломееви се, щѣ слѣдуе: „Я зъ своєю молодою, не побравши ся, розбѣшовъ ся. Ликеря така сама-самѣсенка,

зъ Ликеріею), належали именно А. М. Кулѣшева и Н. М. Бѣлозерека. Порѣвн. листы ихъ, писанѣ до Макарова, помѣщика крѣпачки Ликерѣв. (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 165—163.)

¹⁾ „Основа“, 1862; червецъ, стор. 20—21⁴.

²⁾ Тую Ликерію бачивъ П. Турѣневъ и описавъ еѣ ось-такъ: „Существо молодое, свѣжее, нѣсколько грубое, не слишкомъ красивое, но по-своему привлекательное, съ чудесными бѣлокурыми волосами и той не то горделивой, не то спокойной осанкой, которая свойственна ся племенн“. („Кобзарь“ въ статьѣ П. С. Турѣнева „Споминки про Шевченка“, I, стор. VI.)

³⁾ „Основа“, 1862; червецъ, стор. 21⁴.

ікъ в Харита, — дурійша тѣлько тымъ одъ Хариты, по письменна. Щѣ менѣ на свѣтѣ робить? Я одурѣю та чужинѣ та на самотѣ¹⁾. Вже 14. вересня т. р. Шевченко написавъ стихъ „А. Я. Макарови“ (I, 363), помѣщикови тои Лвкерѣ, натякаючи на тее, що бнѣ зѣ своєю молодію розійшовъ ся. Опбеля мабутъ самъ Вареооломей радивъ Тарасови, оженились зъ якоюе „мадамъ“ Соаръ у Кіевѣ, и про-те писавъ ему поетъ, щобъ самъ поѣхавъ у Кіевъ та своимъ окомъ на неѣ подививъ ся; одначе додавъ бнѣ въ листѣ своѣмъ, що „по слуху вона йому не подобала ея“²⁾. Такъ отже Шевченко закинувъ вяку думку про женитьбу и втративъ надѣю на щаєливу долю въ роднинѣмъ житію. Небавомъ опбеля зустрѣнувъ ся бнѣ зъ Костомаровомъ въ театрѣ на представленію оперы „Вильгельмъ Тель“. Тарасъ любивъ вельми сю оперу, бо добачавъ въ Телю речивка свободы й воль. Тодѣ запытавъ ся его Костомарѣвъ: „Ну, Тарасе, колы-жь твоє весѣлля?“ — „Тодѣ мабутъ, колы твоє?“ одповѣвъ Тарасъ. „Не жепить ся намъ зъ тобою; зостанемо ся до ємерти бурлаками“³⁾.

Сидячи въ академіи художеевъ Шевченко займавъ ея рнеованѣмъ и іравированѣмъ образѣвъ. Опроче зладивъ деякїи етихотворы и ставъ писати книжочки для науки дѣтей. Навпередъ написавъ бнѣ „Букварь южно-русскїи“, що его надруковано въ Петербурзѣ 1861. р. Тарасъ хотѣвъ розкинути его по сєлахъ, де були школы; грошѣ-жь, якїи вилыцули-бъ въз продажѣ сєи кляжочки, думавъ бнѣ положити въ касу недѣльныхъ шкѣлъ⁴⁾. За

¹⁾ *ibid.*, стор. 224.

²⁾ „Правда“, 1875, число 24. („Листы Т. Г. Шевченка до Вареооломея Г. Шевченка“, стор. 970.)

³⁾ „Кобзарь“. У Празі. I, стор. X.

⁴⁾ Про „недѣльный школы“ гляди II, стор. 92—99.

букваромъ хотѣвъ Шевченко выдати аритметику, ѣдтакъ етнографію, географію та иеторію руско-украиньєку для шкѣлъ недѣльныхъ и сѣльскихъ.

Саме-тогдѣ хлопотавъ ся бнѣ еправію освобождена своєи родины зъ крѣпацтва. А чиселна була семья Тарасова. У брата Миколы були три сыны: Сава, Петро и Прокбнѣ, у брата Оєнна такожь три: Трохнѣ, Андрѣи и Иванъ, та й у сєстры Ярины були три сыны: Лавро, Логанъ та Иванъ¹⁾. Помѣщикъ Фльорковекїи, Полякъ, готовъ бувъ дати свободу снѣмъ мужикамъ, тѣлько безъ землѣ. Тодѣ Тарасъ хотѣвъ заплатити сєму помѣщикови по 85 рублѣвъ за душу зъ полемъ, але бнѣ домагавъ ся выешюи цѣны. Вѣ-кѣнци прѣ помочи „общєства для пособїя литераторамъ“ повелось Тарасови выкупити свою родину зъ крѣпацтва. Сє сталось кѣлька мѣсєцѣвъ передъ оголошенѣмъ царєкого манифєсту зъ д. 19. лютого 1861. р. про свободу вѣсѣхъ крѣпакѣвъ.

Въ 1860. р. написано въ Петербурзѣ другє выданє „Кобзаря“²⁾, и поетъ зрадѣвъ вельми, коли не тѣлько землякїи еказали ему велькє епаси-бѣгъ, але й деякїи тямущїи Россїяне за-вдяки за елавїи етихотворы прнеылали сєои листы „украиньєкому козаку, бандурнєту и художнику“³⁾.

л) Тараса недуга, ємерть и похороны Мѣжъ-тымъ ѣдѣ надолєста 1860. р. Тарасъ ставъ нездужати: велькїи невзгоды и зладнѣ житя зломали євльну єтатѣ

¹⁾ Тарасова сєстра Катєрина вмерла на холєру (1830. р.).

²⁾ Сє другє выданє „Кобзаря“ єсть повнѣйше першого. Вѣ нѣмъ написано отъ-сїи етихотворы: Катєрина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Тарасова нѣчь, Гамалїя, Утоплєна, Причинна; Думки, Пѣснѣ и Псалмы Давидѣвїи.

³⁾ Чалый, „Жизнь...“, стор. 175—177.

Кобзаря¹⁾. Все-жь такя не по́ддававъ ся ѓнь недузѣ и не перестававъ займатись своимъ дѣломъ. Рисувавъ и малювавъ майже безъ винну и мало коли выходивъ изъ своей кѡмнатки въ антресоляхъ академіѣ художествъ. Коли-жь 23. падолпста у Лазаревскаго стрѣтивъ ся зъ лѣкаремъ Бари, то жалувавъ ся на бѡль груди. О́дъ того часу було постови що-разъ гѡрше; тому же, що ѓнь за-попадливо іравировавъ картины та малювавъ копію изъ своего портрету, приятелѣ его не добачали нѣчого лихо-го въ станѣ его здоровля. Протѣ Василь Вѣлозерскій про-сивъ Шевченка 2. сѣчня 1861. р., чтобы схотѣвъ бути „основателемъ“ нового журнала „Основа“. А вже-жь 22. сѣчня поетъ писавъ братови Варооломееви: „Погано я зострѣвъ оцей новый поганый рѡкъ: другій тыждень не выхожу зъ хаты. Чхаю та кашляю, ажъ обѣѣло“²⁾. Въ тыждень опѣсля писавъ ѓнь отъ-се: „Такъ менѣ ли-хо, що я ледви перо въ рукахъ держу“³⁾.

Коли Костомарѡвъ дѡзнавъ ся, що Шевченко тяж-ко нездужае, то посѣтивъ его двѣчи; другій разъ при-шовъ до него въ лютѡмъ, кѡлька днѣвъ передъ смертію Кобзаря. Тогдѣ-жь сказавъ ему Шевченко, що вже зо-всѣмъ здоровъ, та показувавъ ему золотый годниникъ, куплений въ тыхъ дняхъ; ѡдтакъ замѣтивъ Тарасъ, що се першій годниникъ, якій мавъ въ житію.

¹⁾ Шевченко бувъ широкоплечій, приземистый, — чоловѣкъ кремезный, що мавъ, якъ-то кажуть, здоровле желѣзне. Въ мн-лыхъ его очахъ выражавъ ся сунокѡй душѣ, а голосъ мовы его бувъ такъ мягкій, що нѣколи не можъ було до-волѣ наслухатись его розумнои, милозвучнои бесѣды. Вложивши на голову високу шапку баранячу и одягнувши ся въ кожухъ, густо-вусый Та-расъ явивъ ся типомъ справдѣшнього Украинця.

²⁾ „Основа“, 1862; червецъ, стор. 24⁴.

³⁾ *ibid.*

Въ субботу, 25. лютого въ день пмення Тараса пер-шій ѡдвѣдавъ его Михайло Лазаревскій, та заставъ его въ великихъ мукахъ. Шевченко сказавъ, що годѣ ему дыхати, та що цѣлу нѡчь пересидѣвъ на постели; про-те просивъ Лазаревскаго, написати Варооломееви, що ему „дуже недобре“. Небавомъ прийшовъ лѣкаръ Бари та звѣтивъ, що водна пухлина по́дѡйшла до легкихъ. Ще того дня Тарасъ зъявивъ бажанѣ, по́хати весною на Украину кажучя: „Отъ, якъ бы до дому, тамъ бы я може одужавъ!“ Поетови хотѣлось ще жити й виспѣ-вати всѣ тѣ пѣснѣ, якѣ таились въ его души; про-те кѡлька разъ сказавъ, що не хотѣвъ бы ще вмирати¹⁾.

Крѡмъ Барого прийшовъ до недужого Тараса ще й лѣкаръ Круневичъ; одначе ему не було полекшѣ. Та ось нѡдъ вечѣръ привнесли Шевченкови сю депешу зъ Пол-тавы: „Батьку! Полтавцѣ поздоровляють любого Кобза-ря зъ именнами и просятъ: „Утнѣ, батьку, орле сп-зый!“ Выслухавши сѣ слова Тарасъ озвавъ ся: „Спа-сѣбѡ, що не забувають!“ Втѣшивъ ся трохи свѣмъ сер-дечнымъ привѣтомъ, але небавомъ сказавъ: „Чи не за-сну я? — возьмѣть огонь!“ Та годѣ було заснути вми-раючому.

По десятѡй годнѣ въ почѣ прийшовъ до Тараса Лазаревскій зъ другамъ приятелемъ. Поетъ сидѣвъ на постели, бо годѣ було лежати. Коли-жь Лазаревскій за-пытавъ, чи не мѣшають ему супокою, ѡдповѣвъ Тарасъ: „И справдѣ такъ; менѣ хочеться говорить, а говорить

¹⁾ Поетъ любивъ жити, хоча й лихолѣтемъ побывавъ ся. Протѣ вже въ Новопостровекѡй крѣпости высказавъ отъ-сѣ слова:

И хочеться, Боже милый!

Якъ хочеться жити

И любить твою правду

И весь свѣтъ обняти! (I, 238.)

трудно". Одаткъ оба приятели лишили Тараса самого; при пѣмъ оставъ ся слуга-салдаты. Трохи-не цѣлу нѣчь просидѣвъ Шевченко на постели, опершнесь о нефъ рукамы; страшна нудьга томила нещаепого: то запалювавъ, то гаевъ свѣчку. О пятѣй годинѣ рано (26. лютого) казавъ себе убрати, хочачи зѣйти въ-низъ до своен робѣтнѣ. На послѣднѣмъ ступени ѓнъ ушавъ комѣть-головою; — салдаты кипувъ ся до него, — Шевченко бувъ неживый.

Смерть Шевченка вразила громомъ Украинну, що осталаеь „вдовою-сиротиною“. Тарасъ умеръ на чужинѣ, — „не въ степу, не на могилѣ надъ Днѣпромъ широкимъ заевувъ кобзарь вѣчнымъ сномъ глубокимъ, а полѣгъ надъ Невою, пѣдъ снѣгами.“¹⁾ Та й перечувавъ Тарасъ вѣщимъ своимъ духомъ, що розпрощае ся зъ симъ свѣтомъ на чужинѣ, изъ-за чого ѓнъ въ думцѣ „до Основяненка“ сказавъ:

Нехай ще разъ усмѣхнется
Серце на чужинѣ,
Поки ляже въ чужу землю
Въ чужѣй домовинѣ. (II, 4.)

А вже-жъ земляки Шевченка, що жили въ Петербурзѣ, вмѣли оцѣпити вагу отъ-снхъ слѣвъ его заповѣту:

Якъ умру, то поховайте
Мене на могилѣ,
Середъ степу широкого
На Вкраинѣ милѣй:
Щобъ ланы широкополѣ
И Днѣпро, и кручѣ
Були виднѣ, було чути,
Якъ реве ревучѣй. (II, 72.)

¹⁾ Порѣвн. стихъ А. С. Чужбиньского въ память Т. Шевченка. („Основа“, 1861; мартъ, стор. 10.)

Про-те въ самъ день смерти „батька Тараса“ зѣбрались приятели его у Михайла Лазаревского и порѣшили: 1) перевезти тѣло его на Украинну, якъ самъ поеть передъ смертію про се свою волю бувъ заявивъ¹⁾; 2) поставити ему памятникъ; 3) основати народну школу „Тарасову“ або „Шевченкову“; 4) удержувати одного або кѣлькохъ стипендѣтѣвъ въ университетѣ Кѣвекѣмъ и Харкѣвекѣмъ, въ Одескѣмъ лицей и въ академин художествъ; 5) выдати якъ наилучше творы Кобзаря; 6) выначити премію за житєпнесь поета въ мовѣ украиньскѣй и за критичный розбѣръ его творѣвъ; 7) выдати популярнѣ книжочки въ хосенъ народу; 8) помагати родинѣ Тарасовѣй и 9) навѣщати що-рѣкъ кому-небудь изъ прѣятелѣвъ покійника его могилу²⁾.

Одаткъ 28. лютого вѣ второкъ мясопустного тыждня ѓдбулаеь похоронна „обѣдня“ въ церквѣ академичнѣй. Приятели Тараса выголосили тутъ кѣлька прощальныхъ бесѣдъ и жалѣбныхъ стихѣвъ. Найкрасшою була промова П. Кулѣша, котрый мѣжъ иншимъ отъ-се сказавъ: „Немае зъ насъ нѣ одного достойного проректи рѣдне украиньске слово надъ домовинною Шевченка: уея епла и вся краса нашон мовы тѣльки йому одному открыла ея... Такой поеть, якъ Шевченко, не однимъ Украинцямъ рѣдний. Де-бъ ѓнъ не вмержъ на великому славяньскому мировѣ, чи въ Сербѣи, чи въ Болгарѣи, чи въ Чехахъ, — всюды ѓнъ бувъ бы мѣжъ своимъ... Радуйся-жъ, Тарасе, що спочивъ ты не на чужинѣ, бо немає для тебе чужи-

¹⁾ Грицько Ченстоховскѣй, що вразъ зъ Михайломъ Лазаревскимъ супроводжавъ тѣло Шевченка до Кѣва, сказавъ Кѣвскѣй громадѣ, що, коли вмѣрающого поста пытались, де его похоронити, ѓнъ ѓдповѣвъ: „въ Каневѣ!“ (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 191.)

²⁾ „Основа“, 1861; июнь, стор. 13—14².

ни на веїй славянщинѣ, и не чужїи люде тебе ховають, бо вєяка добра и прозумна душа тобѣ рѣдна. Бажавъ еси, Тарасе, щобъ тебе поховали надъ Днѣпромъ-Славутомъ: ты-жъ бо його любивъ и малювавъ и голосно прославивъ. Маємо въ Бозѣ надѣю, що й єс твоє бажання виконаємо. Будешъ лежати, Тарасе, на рѣднїй Украинѣ, на узбережжѣ славного Днѣпра, ты-жъ бо його имя зъ своимъ вмять на вѣки зъєдночивъ. Ще-жъ ты намъ зоставивъ одинъ завѣтъ, Тарасе. Ты говоривъ своїй неполичїй музѣ:

Мы не лукавили зъ тобою,
Мы просто йшли, — у насъ нема
Зерна неправды за собою...“ (I, 340.)

„Великій и святий завѣтъ! Будь же, Тарасе, певснѣ, що мы його соблюдемо и нїколи не звернемо зъ дороги, що ты намъ проложивъ еси...“¹⁾

Та й иншїи земляки, що не могли бути на похоронѣ Тараса, высказали еердечный жалъ изъ-за емерти своего батька. Именемъ Полтавской громады заявивъ тогдѣ Олександръ Коннескїй щире жалѣбне слово, котре кѣнчить ся отъ-єсю еумовитою гадкою:

Умеръ Кобзарь! Его пѣснї
Бѣльше не гремѣти...
И ставъ вѣтеръ на могилѣ
Сумно голосити,

¹⁾ *ibid.*, мартъ, стор. 5—6. — Надъ гробомъ Шевченка выголосивъ прощальну мову такожъ Полякъ В. Хорошевскїй. Ось и частина сєи его бєсѣды; „*Niech też polskie słowo, krótkie, ale serdeczne, zabrzmi przy twojej trumnie, zasny rusiński wieszczu! Tyś kochał swój kraj ojezysty, swój Dniepr siny, swój lud siermiężny, tyś tego ludu był dzielny śpiewakiem; na łzę jego tyś zawsze łzą odpowiadał, — cześć tobie! Tyś pono nie lubił Polaków, ale tę niechęć ku nim sprawiły w tobie dawne ich błędy, z których na lud twój, przez siebie gorąco umiłowany, wielkie spłynęły cierpienia...*“ („Основа“, 1861; мартъ, стор. 9.)

То завьє, то заетогне,
Жалѣбно заллетця:
Наче сокѣль объ могилу
Крылами забетця;
Бетця, квилить, — свѣжу землю
Зъ могїлы змѣтає, —
Молить: „встань мѣй вольный брате!“ —
Нѣ! не дочуває!...
Сни, Тарасе, тихо-тихо,
Поки Богъ розбудить;
Твого-жъ слова въ Украинѣ
По-вѣкъ не забудуть!...¹⁾

Поета похоронили на кладовищи Смоленскѣмъ, на котрѣмъ днѣ за-житя любивъ єндѣти й думати, и що єго бувъ такожъ єдрисувавъ. Опѣсля въ сороковий день приятелѣ зѣбралнєь оная на гробѣ Шевченка, щобъ єго помянути добрымъ еловомъ. Тогдѣ пѣсля панахиды еказавъ Микола Коетомарѣвъ мѣжъ иншимъ оє-такє: „Щє разъ зѣбралнєь мы до тебе, Тарасе, подякувати тобѣ за все, що зробивъ ты для насъ, — за гѣркїи єльозы, що ливъ ты цѣлый вѣкъ євѣй за своихъ дѣтей. Дуже мабутъ були вони палючїи, бо ехамєнулаєь вєя Украина, якъ побачила пхѣ. Схамєнулаєь та й загадалаєь... Нагадавъ ты їй, Тарасе, про елавну давнину, про великїи дѣла нашихъ батыкѣвъ, про елавнєє козацтво... Нагадавъ ты їй про все, що колнєь дѣялоєь на Украинѣ: „чїя правда, чїя кривда, и чїя мы дѣти!“ Якъ Божїи грѣмъ грѣмнула твоя свята пѣсня по веїй Украинѣ; заворушилась бѣдолаха, — прокинулись твои дѣтки, ажъ дивлятця, а ты

¹⁾ „Основа“, 1861; июнь, стор. 16—17². — Опроче на смерть Тараса написано богато стихотворѣвъ, мѣжъ котрыми вызначує ся вѣршь В. С. Кулика. („Основа“, *ibid.*, стор. 17—18².)

показуешь имъ далеко-далеко щоеъ яене та блискуче...¹⁾

И справдѣ прокпнулись дѣтки Тарасовѣ, бо й галицкѣ Русины, дѣзнавшиеъ про смерть Тараеа зъявляли жалѣбну тугу: молодѣжь носила чорнѣ кокарды на шапкахъ и молилась за покѣй душѣ великого громадянина. Тогдѣ-то пѣенѣ Кобзаря залунали животворною луною надѣ Днѣтромъ: галицкѣ Русины пробудились изъ мертвецкого ену и етали зберегати евятощѣ народнѣй ѡдѣ загибели.

Мѣжь-тымъ земляки Тараса, щѣ жили въ Петербурзѣ, старались выеднати у власти позволенѣ, перевезти тѣло его на Украинну. Коли-жь въ-кѣнцѣ Мнхайло Лазаревскѣй уеунувъ въ еѣй справѣ веякѣ перespoпы, то 26. цвѣтня 1861. р. богато Украинцѣвъ прийшло въ-останнѣ на грѣбѣ Тараса. Отворено домовину, и ѡдтакъ де-хто побачивъ, щѣ тѣло Кобзаря не змѣнилось, та тѣлько поккрылоеъ плѣенію. Деревяну домовину вложено въ другу, оловяну, и ѡпѣсля заговоривъ П. Кулѣшь: „Щѣ-жь се ты, батьку Тарасе, одѣжджаешъ на Украинну безъ червонои китайки, заслуги козацькои? Чимъ же ты нижчѣй одѣ тыхъ козацькихъ лицарѣвъ, щѣ червоною китайкою вкрывали ся, заслугою козацькою пышали ея?... Розкиньте-жь, небожата, червоный цвѣтъ славетный по чорнѣй, еумнѣй домовинѣ Тарасовѣй. Нехай нашъ батько зъявитця на Украинѣ лицаремъ щирымъ, щѣ живѣ и вмержъ побиваючись про добро, про честь и волю нашу...“²⁾ И поккрыто домовину червоною китайкою по козацькому обычаю.

Похоронами Шевченка хлопотавъ ея въ Кіевѣ „павзванный братъ“ его, Варѣоломей. Нарады въ еѣй справѣ

¹⁾ „Основа“, *ibid.*, стор. 27—28².

²⁾ *ibid.*, стор. 31².

ѡдбувались у М. К. Чалого, дпектора другой гимназіѣ. Хто радивъ погребати тѣло Кобзаря на Оскольдовѣй могилѣ, хто на Щскавици, хто вказувавъ на Выдубицкѣй монастырь, де „мужицькѣй поетъ“ спочивавъ бы мѣжь генералами й панами, а хто домагавъ ся сповнити заповѣтъ Шевченка и похоронити его на берегу Днѣпровѣмъ за Каневомъ. Варѣоломей притакнувъ тымъ, щѣ боялнеъ демонстраціѣ и бажала похоронити Тараеа на кладовищи Выдубицкого монастыря; про-те ѡнъ умовивъ ся въ сѣй справѣ зъ игуменомъ того монастыря. Але сталоъ инакше. 6. мая въ субботу, около 4. години съ-полудня етуденты та ииша молодѣжь везли домовину Тарасову зъ Чернигѣвского берега мостомъ Днѣпровымъ, хотячи простувати до церкви Рождества Христового. Тогдѣ Варѣоломей Шевченко поѣхавъ чимъ-скорше до протоіерея Лебединцева и заявивъ ему тверду волю Петербургскои громады украиньскои, похоронити тѣло Шевченка на горѣ мѣжь Каневомъ и Пекарами. ѡдтакъ Лебединцевъ зъ Варѣоломеемъ поѣхавъ въ Лавру до митрополита Арсенія, щѣбы показати ему ѡдкрытый листъ, выданный министрствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ на перевезенѣ тѣла. Зъ похороннымъ походомъ етрѣтились они оба передѣ „башенными воротами“. Молодѣжь ѡбѣцала задержатись на дорозѣ и дожидати розрѣшеня на дальшѣй походѣ въ городъ. Митрополитъ велѣвъ Лебединцеву ѣхати до генераль-губернатора Васильчикова, котрый протоіерсеви и Варѣоломееви еказавъ: „Стало! пусть внесуть въ церковь!“¹⁾

Такъ отже внесено тѣло Кобзаря въ церковь Рождества Христового на Подолѣ. Рано-въ-ранцѣ вынесено

¹⁾ „Кіевская Старина“, 1882, томъ III., въ статьѣ Пр. П. Лебединцева „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“. (Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи; стор. 365—367.)

домовину зъ церкви на улицу Александрѣвску, чтобы зняти зъ неѣ фотографію. Домовину окружили братья Тараса зѣ своими дѣтьми. Тогдѣ де-хто пытавъ ся: „хто покѣйникъ?“ и одержавъ ѣдповѣдь: „мужикъ, но чинъ на нѣмъ генеральскій!“ Въ церквѣ не було нѣякихъ бесѣдъ, але ледви вынесено домовину на улицу, треба було задержуватись зъ тѣломъ що-кѣлька крокѣвъ, тому-що выступало богато бесѣдникѣвъ именно зъ кругѣвъ молодежи. Найкрасшѣ мовы прощальнѣ выголосили у крѣпостного форту два студенти Вл. Антоновичъ и М. Драгоманѣвъ.

Коли ѣдтакъ похоронный похѣдъ зближивъ ся до парового корабля на Днѣпрѣ, то зъ тѣломъ Кобзаря въ-останне попрощавъ ся М. К. Чалый. Опѣсля кораблемъ ѣдвезено домовину Тарасову до Канева; проводжали еѣ крѣмъ родины два приятелѣ Шевченка, Иванъ Сошенко й Викторъ Забѣла, Сошиха й Чалиха, та зъ двадцять студентѣвъ. До Канева приплывъ тогдѣ човномъ зъ Михайловой горы М. Макемновичъ, старый приятель Кобзаря. По ѣдправѣ панахиды въ соборнѣй церквѣ занесено домовину на гору Чернечу¹⁾, чтобы поховати Кобзаря на тѣмъ-самѣмъ мѣсци, де ѣнъ бажавъ поставити собѣ хату. Тая гора стоить надъ Днѣпромъ за три версты ѣдъ Канева. Она така крута, що на неѣ трудно йти просто. Студенты выкопали яму мимо зливы дощевой и ѣдтакъ въ кѣлькохъ дняхъ высыпано могилу довгу зъ чотырма углами. Сю могилу обложено камѣнемъ двѣма терасами, а верху неѣ поставлено высокѣй деревляной хрестѣ²⁾. Коли по двадцати рокахъ терасы розсувались и хрестъ похиливъ ся, то ѣдновлено могилу. Теперъ вхо-

¹⁾ Чернеча гора зове ся теперъ Тарасовою.

²⁾ „Шевченкова могила“, статья Ивана Левицкого въ украиньскѣмъ альманаху „Луна“. (Кіевъ 1881; стор. 67—79.)

дить ся ехѣдцями деревляными на земляной курганъ, майже на три сяжнѣ высокѣй. Верхъ могилы естъ плоскѣй въ чотыри аршины промѣру, а на тѣй площѣ стоить величезный хрестъ зелѣзный въ три сяжнѣ высокѣй разомъ зъ педесталемъ. Чудовый образъ природы розкрывае ся передъ очима путника изъ сеѣ могилы, що зберегае порохъ батька Тараса. Горы, покритѣ лѣсомъ, пѣднимають ся зъ одной стороны амфитеатрально и обмѣжують зъ-заду гору Шевченкову; по другѣй же сторонѣ видно зъ могилы Днѣпро-Слауту, що розкинувъ ся по долинь синьою лентою, а дальше простягае ся безкрая низина заднѣпрянська — мрѣе степъ, що бувъ колись вольный, а теперъ занашащенный новымъ лихолѣтемъ¹⁾.

На могилу Шевченка ходять хлѣборобы, чтобы сцѣлится ѣдъ пропашницѣ та иншихъ недугъ. А вже-жъ въ переказахъ народу Тарасъ зъображае ся лицаремъ, рѣвнымъ Морозенкови, Нечаеву, Палѣеву, — ѣнъ-то стае за волю „сермяжного люду“. Де-хто вѣруе, що ѣнъ жие доешь, та що замѣць него поховано когось иншого; де-хто розказуе, що его тѣло въ дорожѣ пѣдмѣняли й вкрали; а де-хто говорить, що ѣнъ будучи „характерникомъ“ вставъ невидимо зъ гробу. Нарѣдъ вказуе на високу могилу недалеко (25 версты) ѣдъ Керелѣвки, де мабуть-то зберегае ся домовина Тараса. Та й веѣлякѣй приказки оповѣдають собѣ люде на Украинѣ про сего добродѣя, що „волю писавъ“. Осъ и слова одного мужика: „Бувъ собѣ колись-то такѣй великѣй характерникъ-Шевченко, та такѣй, що зъ нимъ нѣхто не мѣгъ зрѣвняться. Тѣднѣвъ ѣнъ, кажуть, скрѣзь по свѣтѣ та збиравъ одъ панѣвъ разпѣ лѣсты-бумаги. Кажуть, що якъ ѣнъ умеръ, то його привезли въ домовинѣ зъ-ѣдкѣль-сь зъ-далека на Украинѣ“

¹⁾ „На Украинѣ“. Споминки и враженя зъ подорожи. Написавъ Олександрѣ Барвѣньскѣй. („Дѣло“, 1885; число 112.)

ну, бо якъ умиравъ, то сказавъ, щобъ його поховали въ степу на могилѣ, нѣбы-то въ рѣднѣмъ краю. Отъ його и привезли туды до Жидѣвського¹⁾, до тей розкопанон могилы, де коло здорового шляху, — стали здѣмать зъ воза домовину, та й не здѣмуть, така важка! Щѣ не робили, нѣякъ не здѣмуть, та муєшли прикликать зъ села двадцять дѣвокъ чесныхъ, та ажъ тѣ зняли фѣ. Але-жъ якъ пѣля розкрыли фѣ, то вона тѣльки повна разныхъ списѣвъ-бумагъ, а його самого не було; та такъ фѣ зъ тыми бумагами и закопали. Кажуть, що пѣсля хтось-то хотѣвъ ту могилу розкопати та забрать списы (бо зъ ними можно було-бъ одѣбратъ назадъ у людей ту землю, щѣ у панѣвъ забрали пѣля панщины), та у того чоловіка одѣбрало руки и ноги, то бнѣ и покинувъ докопувати“. — Розказують такожь, що „Шевченко цей дуже клопотаваъ ся за людей, щѣ робили у панѣвъ панщину, и дуже просивъ за нихъ царя, щѣбъ той давъ имъ волю. А царь вес-таки волѣ не дававъ. Отъ, разъ бнѣ приходить до царя, — його впустили въ палатку. Ввѣйшовши въ палатку бнѣ хапъ за шапку, та объ землю трахъ, та й каже тодѣ царевнѣ: Оце тѣльки й твоєи землѣ, що пѣдъ моею шапкою, а надъ всею землею паны царюють! Весь свѣтъ я изъѣздивъ, а нѣде не бачивъ, щѣбъ такъ було гѣрко та важко жити людемъ, якъ въ твоѣмъ царствѣ“²⁾.

м) Поглядъ на поезіѣ Тараса Шевченка. Малюючи въ академіи художествъ пѣдъ проводомъ Брюлова Тарасъ писавъ нишкомъ вѣршѣ, про котрѣ бнѣ отъсе говоривъ: „Хто його знає, одкѣль несетьця, — несеть-

¹⁾ „Жидѣвскимъ“ зове ся лѣсъ недалеко одъ села Гусаково, повѣту Звенигородского.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1882; томъ III, въ статьѣ А. Смоктя „Взглядъ народа на Шевченка“, стор. 371—373.

ця пѣсня, складаютьця стихи, дивлюсь — уже й забудъ, про що думавъ, а мерщѣй напишешъ те, щѣ навѣялось“¹⁾. А вже-жъ Тарасъ не знавъ ще тогдѣ, що его стихи мають високу стѣйнѣсть литературну, по-за-якъ Иванъ Сошейко называвъ ихъ „нѣкчемными“. Про-те скривавъ бнѣ свои стихотворы, щѣбъ нѣхто ихъ не бачивъ. Осъ щѣ розказують про одкрыте першихъ творѣвъ музы Шевченково: Одинъ Полтавскій дворянинъ, Петро Мартосъ, пѣзнавъ ся у Гребѣнки зъ Тарасомъ въ кѣнци 1838. р. и бувавъ у него въ кватирѣ его на Василевекѣмъ Островѣ. Одтакъ той дворянинъ просивъ Шевченка, щѣбъ акварелею намалювавъ его портретъ. Та осъ разъ пѣднявъ бнѣ зъ землѣ кусникъ паперу, записаного олѣвцемъ, и ледви-не-ледви одчитавъ чотыри вѣршѣ:

Червоною гадюкою
Несе Альта вѣсти,
Щѣбъ летѣли крюки зъ поля,
Ляшкѣвъ-панкѣвъ фѣсти²⁾.

Показалось, що у Тараса було чи-мало такихъ записаныхъ кусникѣвъ паперу. Поетъ зберегавъ ихъ въ деревянѣй скринѣ пѣдъ постелею. Взавши за призволомъ Шевченка тѣ паперы Мартосъ пѣшовъ сейчасъ до Гребѣнки и одтакъ оба стали одчитувати першѣй стихотворы Тараса. Коли небавомъ той панъ бачивъ ся зъ поетомъ, то не говоривъ нѣчого про стихотворы, дожидаячи, чи не запытає ся про нихъ самъ Шевченко, — але бнѣ не спѣмнувъ нѣ словомъ про тѣ свои писаня. Ажъ осъ сказавъ дворянинъ: „Знаете щѣ? Тарасъ Григоровичъ! Я прочитавъ вашѣ стихи, — дуже, дуже добре! Хотите, напечатать?“ — „Ой нѣ, добродѣю!“ одповѣвъ Шевченко, „не хочу, не хочу, далебѣ, що не хочу! щѣбъ ище

¹⁾ М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 56.

²⁾ „Тарасова нѣчь“ въ „Кобзарѣ“, II, стор. 7.

попобили! Цуръ йому!“ Довго намагавъ ся Мартосъ спонукати Тараса, щобъ позволивъ друковати свои стихотворы, — нѣ та нѣ! Въ-кѣнци поетъ вволивъ таки волю сего дворянина, котрый въ 1840. р. выдавъ у-перве въ Петербурзѣ Тарасового „Кобзаря“¹⁾.

Въ першихъ своихъ стихотворахъ Шевченко бувъ поетомъ-романтикомъ²⁾ и любувавъ ся въ литературнѣмъ напрямѣ російскихъ писателѣвъ Жуковского и Козлова. И справдѣ поезіѣ Тараса „Причинна“, „Утоплена“ и „Тополя“ основують ся на переказахъ простонародныхъ. Ихъ написавъ поетъ небавомъ пѣсля вызволу зъ крѣпацтва.

Балляда „Причинна“ (I, 18—24) навязуе ся до переказу про Русалки, котрѣ по вѣрованю народному живуть въ Днѣпрѣ, та при свѣтлѣ мѣсяця выходятъ зъ воды, щобы погратись, погуляти та пѣсеньку заспѣвати. Въ баллядѣ Шевченка выходятъ изъ Днѣпра тѣ Русалки, котрѣ були колись дѣтьми, щѣ ихъ нехрещеныхъ втопили матери въ водѣ. Осъ и змѣтеть сеп балляды: Молодѣй козаченько полюбивъ дѣвчину та поѣхавъ на вѣйну, — обѣцявъ вернутись, та отъ, рѣкъ минувъ, а его немає; про-те пѣшла дѣвчина до ворожки, котра вѣ чарами (причиною) заподѣяла таке лихо, щѣ она мовъ божевѣльна въ ночи надъ водою блукала й милого дожидала. Пришла ѳтакъ до дуба кучерявого, щѣ стоявъ при битѣй дорозѣ, и вылѣзла на него; онѣсля стала злѣзати, коли Русалки кругомъ дуба мовчки еѣ дожидали. Взяли еѣ

¹⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ 1884; стор. 307—308.

²⁾ Романтизмъ въ литературѣ основуе ся на свѣтоглядѣ чудеснѣмъ, фантастичнѣмъ и есть наслѣдкомъ великого змагання жита душевного, мѣжь-тымъ коли въ классицизмѣ наблюдае ся рѣвноостѣйность въ розвою душѣ й тѣла.

та залоскотали, а досвѣта пѣрнули въ воду. Дѣвчина спить пѣдъ дубомъ, але вже не чуе, якъ куе зозуля. Мѣжь-тымъ вернувъ козаченько зъ далекои дороги, и якъ дѣзнавъ ся, щѣ его дѣвчины нема въ хатѣ, зажуреный вѣхавъ швидко до дому. Ажъ осъ при дубѣ побачивъ свою сизокрылу, щѣ мовъ-то заснула. Кинувъ коня, та до неѣ, але она заснула на вѣски. Тогдѣ зареготавъ ся козакъ, розѣгнавъ ся, та въ дубъ головою...

Коли-жъ поетъ пишучи сю першу балляду явивъ ся справдѣшнимъ романтикомъ, то въ другѣй баллядѣ „Утоплена“ (I, 182—187) намагавъ ся погодити романтизмъ зъ напрямомъ реальнымъ. Змѣтеть сего стихотвору есть осъ-такій: За одною молодою вдовою ходили козаки „ордою“, — ходили дотѣль, поки она породила дочку. Опѣсля вдова пила й гуляла зъ жонатыми й шарубками. Та отъ, минулись лѣта молодѣи: мати вяне, а дочка червонѣе, виростае, — выросла Ганна кароока якъ тополя середъ поля. Тогдѣ полюбивъ еѣ рыбалка жвавый, кучерявый. Але-жъ матери не вподобалась тѣ любовцѣ: она катувала дочку, называла еѣ байстрямъ, — сказано, стало вѣй задро, щѣ еѣ саму покидали вже хлопцѣ. Напувала дочку трутою, — не помогло; тогдѣ сказала вѣй: „Душно менѣ, ходѣмъ, дочко, до ставку купатись!“ Пѣшли до ставку. ѳтакъ поетъ зъображае реально картину купаня. Рыбалка сидитъ на тѣмъ боцѣ рѣки, дивитъ ся и млѣе... Ажъ осъ злюща мати вишла ся въ довгѣ косы дочки... хвиля роздала ся, закицѣла, застогнала й обохъ покрыла. Тогдѣ пѣрнувъ рыбалка въ воду, вырвавъ косы зъ заклятыхъ рукъ матери и вынѣсь утоплена Ганнусю на бѣрѣгъ; — поцѣлувавъ еѣ та й самъ втопивъ ся. ѳдъ того часу ставокъ чистѣй зарѣсѣ осокою, — не купають ся дѣвчата, обходятъ горою. Въ почи выплыває зъ воды мати, сяде на тѣмъ березѣ, а мѣжь-тымъ снѣя хвиля вы-

носитъ Ганнусю, щó сѣдає на пѣсочку. Выплыває й рыбалка, цѣлує єѣ въ очи, та й поринає опять въ воду. Вѣтеръ спочиває, прокине ся и тихесенько въ осоки пытає: „Хто се? хто се?...“

Шевченко любувавъ ся довго въ романтичнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ; про-те повертавъ иногдѣ й пѣзнѣйше до такого писаня, коли ставъ уже зъобразжати картины побуту державного, національного й соціально-го. Такъ около 1857. р. написавъ онъ романтичнѣйшій стихотворы „Русалка“ (I, 201—202), „Лилея“ (I, 203—205) и „Калина“ (I, 205—207); тѣлько-жь въ нихъ добавчаемо творчу силу самого поэта, щó вже одвертавъ ся одъ складаня поезіѣ простонародной.

Мѣжь давнѣйшими стихотворами, котрѣ поетъ написавъ зъ поглядомъ на переказы людовѣ, вызначає ся именно баллада „Тополя“ (I, 6—12). Засновкомъ єѣ суть народнѣйшій пѣсенъ про метаморфозу дѣвчины або молодицѣ въ тополю¹⁾. Хоча-жь въ сѣмъ стихотворѣ добавчаемо всякѣй прикметы поезіѣ простонародной, то все-таки легко замѣтити, що форму „Тополь“ зложивъ авторъ вельми симметрично и справдѣ артистично²⁾.

Крѣмъ деякихъ балладъ написавъ Шевченко, освободившись зъ крѣпацтва, такожь прекрасный эпичнѣйшій стихотворъ п. з. „Катерина“ (I, 25—45), щó єго присвятивъ своему добродѣєви Василю А. Жуковскому на память 22. цвѣтня 1838. р. Въ сѣмъ стихотворѣ зобра-

¹⁾ Порѣви. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“ собранныя Я. О. Головацкимъ. Часть III. а., стор. 170—172. — „Сборникъ пѣсенъ буковинскаго народа“. Составилъ А. Лоначевскій. Кієвъ 1875; стор. 256.

²⁾ Омелян Огоновскій, „Критично-эстетичнѣйшій погляд на балладу Тополя“. („Правда“, Рочник VI. У Львовѣ 1873; стор. 456—464.)

звѣвъ поетъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щó сталась жертвою панскои розпусты й самоволѣ. Чорнобрѣва Катерина полюбила москаля; — та отъ, затрубили въ похѣдъ: москаль пѣшовъ въ Туречину¹⁾, а Катрусю поккрыли. Батько й мати выгнали дочку зъ хаты, щобъ пошла пошукати въ Москвѣ свекрухи. Катерина покори-лась тяжкѣй доли, взяла дитину на руки и пошла розпытувати шляхъ на Московщину. Въ зимѣ зустрѣла она москальвѣв-салдатѣв и пыталась, чи нема мѣжь ними чорнявого єѣ Ивана; але они сказали, що не знаютъ, та стали вѣ глумитись. Коли-жь заревла страшна завирюха-хуртовина, то бѣдна Катерина зайшла въ хату лѣсничого. Ажь ось побачила она москальвѣв, а попереду нихъ своего любого Ивана. Та ба, онъ не хоче пѣзнати своєи Катерины та крѣчить по-московски: „Дура, атвяжнея! вазьмите прочъ безумную!“ Коли-жь батько одцуравъ ся своего сына, то Катерина въ одчаю душѣ просила москальвѣв, щобы взяли дитину зъ собою та оддали старшому. Не взяли москаль дитины, а Катерина побѣгла боса лѣсомъ и опинилась въ ярѣ середъ ставу. „Прійми, Боже, мою душу, а ты мое тѣло!“ сказала она и шубовсть въ воду. Дитину найшла лѣсничѣй... Минуло одтакъ кѣлька лѣтъ, якъ до Кієва йшовъ слѣпый кобзарь; сѣвъ спочивати, а била него кунявъ на сонци єго повожатый, торбинками обвѣшанный. Саме-тогдѣ вхавъ шляхомъ берлинъ шестернею, а въ берлинѣ господыня зъ паномъ и сѣмьєю. Берлинъ опинивъ ся проти старцѣв; побѣгъ чорнобрѣвий Ивасъ, бо зъ бконця панѣ махнула рукою и давала грошѣ гарному хлопчинѣ. Глянувъ панъ та одвернувъ ся, пѣзнавъ бо карѣ очи, чорнѣйшій бровенята своєи Катрусѣ, — пѣзнавъ батько своего сына... Берлинъ рушивъ, а Ивася поккрыла курява.

¹⁾ Шевченко намалювавъ Катерину, зъобразивши єѣ, якъ она розпрощалась зъ москалемъ и верталась въ соло.

Въ епично́мъ сѣмъ стихотворѣ Катерина покрѣтка являє ся мучницею супроти москаля, що занаставъ ей долю. Про-те годѣ вѣ дорѣкати, що она въ крайно́й розпуцѣ положила свою дитину на шляху кажучи: „Оставай ся шукать батька, а я вже шукала!“ Катеринѣ не було чого жити на свѣтѣ, а малымъ сиротою могли пѣклуватись добрі люде.

Межи творами Шевченка визначує ся Катерина найкрасшими поетичними образами, спокійними високо-умными рефлексіями и чудовою мелодійною мовою. Про-те сею поемою зєднавъ собѣ Тарасъ уже въ сороковыхъ рокахъ широку славу не то́лько на Украинѣ; але й въ Московщинѣ. Опроче въ сѣмъ стихотворѣ про-являє ся не то́лько гѣрка правда суспѣльного житя, але й глубша идея побуту національного. Поетъ зъявивъ тутъ неначе въ аллегоріи долю Украины, занашчену могутчою Москвою.

Бѣльше реальною есть „Наймичка“ (I, 138—154), ба, М. Драгоманѣвъ зове еѣ „найпростѣйшою и найреальнѣйшою зъ усѣхъ поемъ Шевченка“¹⁾. Коли-жь Полякъ Леонардъ Совиньскій сю поему дуже високо цѣнить²⁾, то Украинецъ К. Шейковскій уважає еѣ „совершенно безжизненною и въ основѣ своей совершенно не народною“³⁾. Онъ замѣчає, що женщина, пѣдкидуюча

¹⁾ „Громада“. Украиньська збѣрка. № 4. Женсва 1879; стор. 137.

²⁾ Порѣвн. отъ-ей слова Совиньского: „Powieść p. t. Najemnica (Najmyczka) jest siostrą rodzoną poprzedzającą (Katarzynę), lecz z pomysłu stokroć szczytniejszą“. — „Opowiadanie to, skreślone z biblijną rzecznoscą i prostotą, przewyższa wszystkie inne utwory Szewczenki pod względem myśli niepokalanie chrześcijańskiej“. („Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861; str. XL; XLIV—XLV.)

³⁾ „Опытъ южнорусскаго Словаря“. Трудъ К. Шойковского. Кієвъ 1861; выпускъ I, стор. XIV.

свою дитину, не належить до народу украиньского. О́дтакъ Н. И. Петровъ зъявляє¹⁾, що „Наймичка“ Шевченка основує ся на романѣ Пушкина „Подъ вечеръ осенью ненастной“²⁾, въ котрѣмъ вводять ся на сцену молода покрѣтка, що въ осѣбно́й ночи сумує-горює и нишкомъ пѣдкидає свою дитину на порѣгъ чужої хаты. А вже-жь въ кождѣй литературѣ зустрівають ся такі казки про нещасну покрѣтку. Шевченко корыстувавъ ся сѣмъ мотивомъ поезіи прѣстонародной то́лько въ прологу, а о́дтакъ въ самѣй поемѣ розвинувъ чудову идилличну картину прѣстонародного побуту на Украинѣ. Пѣдкиднену дитину найшли за ворѣтьми дѣдъ Трохимъ и баба Настя, що тихенько собѣ въ хуторѣ жили, всего придбали, але не мали дѣточокъ. Охрестили дитину и назвали еѣ Маркомъ, а якъ мпнувъ рѣкъ, то молода молодиця прийшла на той хуторъ благодатный, проситись у наймы. Поєднались. Наймичка Ганна бавить дитину и не каже нѣкому, що малый Марко есть ей сыномъ. Марко росте-выростає, ба вже й чумакує, и о́дтакъ высватали ему таку кралю, що хочъ за гетьмана то не соромъ. Мѣжь-тымъ умерла бабуся Настя, а дѣдъ зъ Маркомъ просивъ Ганни, щобъ на весѣлю була за матѣрь. Хочъ благовъ старый, хочъ Марко плакавъ, наймичка не хотѣла бути за матѣрь на весѣлю у богатыхъ людей. Передъ весѣльомъ пошла въ Кієвъ, помолитись Богу, а якъ вернулась, то молода Катерина и Марко повитали еѣ неначе матѣрь. Ще й опѣсля ходила Ганна въ Кієвъ на прощу, а якъ четвертый разъ о́дтѣль вернулась, то занедужала й

¹⁾ „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“; стор. 363.

²⁾ „Сочиненія А. С. Пушкина“. С.-Петербургъ 1887; томъ III; стор. 5—7. — Кулѣшь пише про Шевченка, що Пушкина онъ знавъ на-память, дарма, що писавъ не его мовою, не его складомъ. („Основа“, 1862; еѣчень, стор. 60³⁾.)

сказала Катеринѣ, що тяжко вмирати въ чужбій теплѣй хатѣ. Саме-тогдѣ бувъ Марко въ дорозѣ, — Ганна сумувала, що онъ довго забаривъ ся и, сохрани Боже, може й занедужавъ. Уже наймичку запричащали, вже й масло-святіе служили, — не помогло. Старый Трохимъ ходивъ мовъ убитый, а Катерина зъ болящюй й очей не зводила. И озвалася Ганна: „Доню Катерино! чи ще Марко не приѣхавъ? Охъ! якъ бы я знала, що дѣжду ся, що побачу, то ще-бъ пѣдождала!“ Ажъ ось приѣхавъ Марко, та довѣдавшися, що Ганна тяжко нездужае, ввѣйшовъ мерщій въ хату. „Слава — слава Богу!“ сказала вмираюча наймичка, якъ побачила Марка. Велѣла ему наближитися а Катрѣ выйти зъ хаты. Тогдѣ зъявила передъ сыномъ велику тайну своего житя: „Марку!“ сказала она, „подиви ся на мене! — я не Ганна, не наймичка, — я... я твоя мати!“ — Зомлѣвъ Марко, — до матери, — а мати вже спала...

Читаючи сю поему всякій переймае ся якимпсь любыми солодощами душѣ изъ-за згадокъ житя патріархального, и великимъ дивомъ дивуе ся саможертвѣ наймички Ганны, що за-для щастя сына весь вѣкъ каралася въ чужбій хатѣ. Хоча-жь „Наймичка“ визначуе ся чудовыми идиличными образами и библійною простотою, то все-жь „Катерина“ мае вышшу стѣйнобсть литературну.

Натякнувши въ „Катеринѣ“ на тее, що Украина пѣдъ кормигою Москвы не мае щасной долѣ, Шевченко затуживъ за давными часами козацкои славы и въ кѣлькохъ стихотворахъ спѣмнувъ добрымъ словомъ про давну гетьманщину. Сю свою тугу за славою гетьманщины высказавъ поствъ именно въ двухъ стихотворахъ: „До Основяненка“ и „Тарасова нѣчь“¹⁾. Такъ въ думцѣ „До Основяненка“ (II, 1—4) читаемо отъ-се:

¹⁾ Оба сѣ стихотворы зложивъ поствъ вельми артистично, наблюдаючи сестетичну мѣру въ писаню сиччѣмъ.

Не вернуться сподѣванѣ,
 Не вернуться воля,
 Не вернуться козачина,
 Не встануть гетьманы,
 Не покрываютъ Украину
 Червонѣй жупаны.

А въ стихотворѣ „Тарасова нѣчь“ (II, 4—8)¹⁾ зъявивъ Шевченко ось-таку козако-фильску думку:

Була колись гетьманщина,
 Та вже не вернуться;
 Було колись панували,
 Та бѣльше не будемъ...
 Тѣи славы козацкои
 По-вѣкъ не забудемъ!

А вже-жь наибѣльше звеличивъ поствъ козачину въ епичнѣмъ творѣ „Гамалія“ (I, 13—18). Козаки въ Скутарѣ побиваютъ ся неволею и тужать, що нема нѣ вѣтру, нѣ хвилѣ изъ Украины. Спѣвъ невольникѣвъ учувъ Босфоръ, — ажъ затрясѣ ся, бо зъ-роду не чувъ козацкого плачу, — застогнавъ широкій и ревучи пославъ хвилю далеко у сннее море. И море ревнуло Босфорову мову, у Лиманъ ногнало, а Лиманъ подавъ на хвилѣ Днѣпрови тую журбу-мову... И вкрыли Днѣпро байдаки, а козаки спѣваючи плыли въ помѣчь братамъ-несвольникамъ. Попереду кермувавъ байдакомъ Гамалія. — Византия и Скутара дрѣмае въ гаремѣ-раю; Босфоръ клеко-титъ, исначе скажсний; реве гарматами Скутара; козацтво претѣся безъ ваги, — и покотилсѣ яничары. Га-

¹⁾ „Тарасовою нѣчь“ зове ся битва Перяславска (1628), коли-то козацкѣй гетьманъ Тарасъ Трясило поборовъ коронного гетьмана Конецпольского. Пѣсля весслощѣй въ свято Божого Тѣла Поляки спочивали въ обозѣ своѣмъ, ажъ ось зъ-печевя напали на нихъ козаки и розбили ихъ до-тла.

нія гуляє мовь по пеклу и вызволяє козакѡвъ зъ турскон неволь. Хлопцѡ збѣшлись, люльки зъ пожару запали, — всѣли на байдаки и поплыли домѡвъ, рвучи вонї горы-хвиль.

Мова сен думы есть вельми ядренета, а живї образы творять неначе панораму найкрасшихъ картинъ природы и бувальщины.

Коли-жь поетъ сидѣвъ невольникомъ въ Новопетровскѡй крѣпости, то въ уявѣ своѣй бачивъ козакѡвъ въ могилѣ и про-те спѣвавъ сумовито:

Дивлю ся — въ могилѣ усе козаки:
Якій безголовый, якїй безъ руки,
А хто по колѣна неначе одтятый;
Лежать собѣ хлопцѣ, мовь у теплѡй хатѣ.

— — — — —
Усѣ тї могили, — усѣ оттакї:
Начиненї нашимъ благороднымъ трупомъ,
Начиненї туго... Оце воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона въ-купѣ
Зъ нами козаками... (I, 324.)

Правда, що Шевченко поставивши собѣ питання: „де подѣлаєсь доля-воля, бунчуки, гетьманы?“ — бѣповѣсть: „де подѣлось? взгорѣло!“ (II, 5) — одначе ему вавалось, що слава козачины могла вернутись, що Украина могла при гетьманѣ Иванѣ Мазепѣ вызволитись зъ бѣды кормиги Москвы. Про-те въ стихотворѣ „Полуотко“ зъявивъ поетъ ось-таку тужливую думку:

Чи засѣяють нашї шапки
На вкраїнськѡмъ поли?
Чи гулятимуть козацькї
Шаблѣ на просторѣ?
Не заснула бы нѣколи
Козацькая слава,

Якъ-бы зъ шаблями при Иванѣ
Вея Украина ветала! (II, 77.)

Коли-жь минулась козачина, то явились гайдамаки, що по словамъ Шевченка „встали за святую правду и волю, и розкували закованый у кайданы народъ темный“ (II, 63). Тому-то и провѣдникѡвъ колѣвщины величає постъ славными мужами, называючи Гонту „мученикомъ праведнымъ“, а Залѣзняка „душею щирою“ (I, 93). Поетъ каже, що тогдѣ по вѣй Украинѣ було „лихо гѡрше пекла“, — що закованї рукъ розвязались та бѣдали „кровь за кровь и муки за муки“, бѣд такъ дивує ся онъ, „що того-жь батька дѣти не вмѣли, не хотѣли жити та братать ся“, — „серце його болить, якъ згадає, що старыхъ Славявъ дѣти вплились кровю“. (I, 102.)

Постъ розказавъ за дѣдомъ своимъ козацьку славу такъ навманя безъ книжьной справы. Онъ згадує, що въ недѣлю батько бувало просить дѣда, щобъ той розказавъ про колѣвщину, якъ колїєсь бувало, якъ Залѣзнякъ и Гонта Ляхѡвъ покарали. И оповѣдавъ дѣдусь про тее, якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла... Суєде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли, и Тарасови малому неразъ довелось за титаря плакать¹⁾ (I, 128). Бо-жь погуляли гайдамаки, добре погуляли, трохи-не рѡкъ шляхецькою кровю напували Украину, та и замовкли, — ножѣ пощербили... Сумно-сумно гайдамаки залѣзную силу поховали, насыпали високу могилу; заплакали, розбѣшли ся, бѣдѡля взяли ся (I, 129). Посѣяли гайдамаки въ Украинѣ жито, та не вони його жали, — нема правды, не выроела; кривда повыває... (I, 130.)

¹⁾ Титаря церкви Ольшаньской, батька Оксаны, вбили конфедераты польскї.

Се головні думки поеми „Гайдамаки“, висказані самим Тарасомъ. Предметъ ея справдѣ страшный, — одначе ужасні сцени рѣзвѣ й руины вмѣвъ поетъ влагодити то чудовыми идилличными образами (стрѣча Галайды зъ титарѣвною Оксаною; I, 74—78), то веселымъ спѣвомъ кобзаря и гулянкою гайдамаковъ (I, 108—115), то елеійными рефлексіями самого поета (I, 102. 129). Коли-жъ контрасты тѣни и свѣтла зливають ся тутъ въ гармонійну цѣлѣсть, то й ефектъ всеи поеми е справдѣ величній.

Хоча-жъ критика українська¹⁾, польська²⁾ ба й французка³⁾ похвально виражае ся про литературну стѣйність сеп поеми, то однако Иванъ Франко вважае „Гайдамаковъ“ слабымъ творомъ постичнымъ. У „Свѣтѣ“ Львѣвскѣмъ пише ѳнъ (1881. р.), що Шевченко не порозумѣвъ значѣня колѣвщини (стор. 159), по-за-якъ гайдамачина була выбухомъ боротьбы соціальнои, не патріотичнои, — була тѣлько однимъ моментомъ гайдамацкаго руху (стор. 160), — що ѳнъ выбравъ тему не конче пригѣдну до епичнаго обробленя и не конче згѣдну зѣ своєю природою и зъ характеромъ своего таланту, та що зъ рѣзнихъ причинъ понявъ ѳнъ сю тему фальшиво

¹⁾ К. Шейковскій пише: „Если-бы Шевченко и ничего больше не написалъ кромѣ этой пѣссы (Гайдамаковъ), то и она одна могла-бы увѣковѣчить его имя. Она представляетъ рядъ великолѣпныхъ жизненныхъ картинъ, полныхъ драматизма. Сцены эти смѣло можно поставить рядомъ съ лучшими Шекспировскими сценами“. („Опытъ южнорусскаго Словаря“. Кіевъ 1861. Выпускъ первый; стр. XIV.) — Порѣвн. „Гайдамаки“ (посма Т. Шевченка). Студіумъ проф. д-ра Омеляна Огоновського. („Правда“. У Львові 1879; стор. 164—174; 219—229; 286—296; 351—357.)

²⁾ „Taras Szewczenko“. Życie i pisma jego. Napisałъ Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 29—40.

³⁾ Émile Durand, „Le poète national de la petite-Russie Chevchenko“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tome XV., p. 937.)

и обробавъ еѣ слабо (стор. 172). По думцѣ И. Франка причина сяхъ похибокѣ була именно тая, що Шевченко вытворивъ собѣ націонализмъ козацкій, підпертый хибною исторією¹⁾, котрый-то націонализмъ спонукувавъ его шукати идеалу жита Украйны въ минулости и выспѣвати той идеалъ въ великій поемѣ.

А вже-жъ, нѣгде правды дѣти, Шевченко зрозумѣвъ таки добре значѣне колѣвщини. Въ „Передмовѣ“ бо до „Гайдамаковъ“ пише ѳнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Весело послухать слѣпного кобзаря, якъ ѳнъ заспѣвае думу про те, що давно дѣялось, — якъ бороли ся Ляхи зъ козаками... Весело, — а все-таки скажешъ: „слава Богу, що минуло!“ а надто якъ згадаешъ, що мы одной матери дѣти, що все мы Славяне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сыны и внуки, що батьки ихъ помилялись, нехай братають ся знову зъ своими ворогами, нехай житомъ-пшеницею, якъ золотомъ покрыта, нерозмѣжованою останется на вѣки одъ моря и до моря славянская земля“. (I, 136—137). Опроче самъ И. Франко признае, що Галайда, вбиваючи Ляхѣвъ, робивъ тѣлько святе, патріотичне дѣло (стор. 172). Одтакъ легко спѣзнати, що тема „Гайдамаковъ“ була зовсѣмъ згѣдною зъ природою Тараса й зъ характеромъ его таланту. Уже-жъ бо трудно погодитись зъ симъ критикомъ, мабутъ-то Шевченко вмѣе плакати, жалѣти, тужити, гнѣватись, але не вмѣе спокѣино оповѣдати, малювати словами. Хйба-жъ частини поеми, написані підъ заголовкомъ „Титарь“ (I, 74—80) „Лебединь“ (I, 115—118) не зъявляють епичнаго спокою? хйба-жъ оповѣдане про „Гонту въ Умані“ (I, 119—127) не вызначуе ся всякими прикметами найкрасшого епичнаго писаня?

¹⁾ Тою хибною исторією вважае И. Франко „Исторію Русовъ“. (Гляди Исторію литературы русков, ч. I., стор. 392—393.)

Дальше годъ притакнути критикови, мабуть-то-бъ Шевченко зъ рѣзнихъ причинъ понявъ фальшиво тему „Гайдамакѣвъ.“ Франко хотѣвъ бы, чтобы поетъ представивъ только борьбу еоціяльну; про-те каже ѓнь, що коли-бъ ее було еталось, то Тарасъ мѣгъ бы бувъ сотворити справдѣ безсмертне дѣло (стор. 172.) По думцѣ критика зачавъ Шевченко свою поему еоціяльнымъ контрастомъ: богатого жида и его слуги-попыхача Галайды, одначе вже зъ появленемъ польскихъ конфедератѣвъ зъ борьбы еоціяльной етае борьба національна (стор. 160). — Намъ же здае ся, що коли-бъ Шевченко представивъ только борьбу еоціяльну, то въ такѣмъ случаю тема Гайдамакѣвъ справдѣ була-бъ не пригодною до епичного обробленя. Коли-жъ поетъ въ гайдямачинѣ видѣвъ борьбу національну, то на закидъ: „гайдамаки не воины, — розбѣйники, воры, пятию въ нашѣй исторіи“ — мѣгъ ѓнь въ „Холоднѣмъ Ярѣ“ ѓдповѣсти: „брешешь, людоморе! за святую правду, волю розбѣйникъ не стане!“ (II, 63). Додати ще годить ся, що тогдѣ, якъ Шевченко писавъ „Гайдамакѣвъ“ (1841. р.) не ѓдбувалася въ его души борьба мѣжъ козацко-украиньскимъ патріотизмомъ та мужицкими симпатіями, по-за-якъ симпатіѣ мужицкѣ етали проявлятьсѣ въ поезіяхъ Шевченка именно тогдѣ еильно, коли ѓнь бувъ невольникомъ-салдатомъ. Тому-то не можъ згодитисѣ зъ такою думкою, мабуть-то-бъ патріотична струна Шевченка почала звенѣти фальшивымъ звукомъ, коли писавъ „Гайдамакѣвъ.“

Въ кѣнци нѣякъ не можъ казати за проводомъ И. Франка, що интересъ въ „Гайдамакахъ“ двѣють ся, коли не трѣють ея, — що нема тутъ еднѣсти дѣйства (стор. 171). Уже-жъ Галайда выстунае местникомъ пѣдъ проводомъ Залѣзняка, а ѓдтакъ самъ Залѣзнякъ въ Уманн

уекупае на другѣй плянѣ крѣвавого образа супроти страшного местника Гонты. Въ поемѣ сѣй не було-бъ еднѣсти дѣйства й интересу хѣба лишь тогдѣ, коли-бъ авторъ давъ бувъ своѣй поемѣ заголовокъ „Гонта“; — коли-жъ назвавъ еѣ „Гайдамаками“, то ачейже нѣчого тутъ не двѣють ся, анѣ не трѣють ся, по-за-якъ уже й самъ критикъ признавъ, що въ поемѣ именно „меетъ цѣлого люду украиньского напередѣ высувае ея“¹⁾.

Такъ отже треба признати, що „Гайдамаки“ Шевченка вышеку мають литературну етѣйнѣсть, та що супроти нихъ поемы „Сонъ“, „Неофиты“, „Марія“ суть слабшими стихотворами²⁾.

Сей нашъ поглядъ на „Гайдамакѣвъ“ кѣнчимо слѣдуючою замѣткою Володимира Барвѣньского: „Гайдамачину треба узнати пѣдѣєю народнѣю вже за-для того, що вытворилася вона въ нашѣмъ краю (е-е-бъ-то на Украинѣ), мѣжъ нашимъ народомъ и за-для краевыхъ причинъ, хочъ не заеягла усѣхъ веретѣвъ народнихъ. Не спадае вона еоромомъ на нашу исторію, такъ якъ мы еѣ не выкликали, а гайдямачькѣй пролетаріятъ змуше-

¹⁾ Коли-жъ И. Франко назвавъ „Гайдамакѣвъ“ Шевченка „слабымъ творомъ поетичнымъ“, то не дивота, що ѓнь и студію Омеляна Огоповского про „Гайдамакѣвъ“ („Правда“, 1879) уважавъ невдатною. (Порѣви. его „Причинки до оціненя поезіи Тараса Шевченка.“ I. „Гайдамаки“ — у „Свѣт-ѣ“ 1881. р., стор. 158—161; 171—172.) Се-жъ только дивно, що ѓнь зрозумѣне генизы поетичного напряду Тарасового лишь собѣ приписуе, дарма, що еѣй погляды на розвѣй поетичной вѣдчѣ Шевченка высказавъ М. Драгоманѣвъ уже въ 1879. р. („Громада“. Украиньска збѣрка Нр. 4. Женевы 1879; въ етатѣвъ „Шевченко, украинѣфилн j соціализм“, стор. 101—230.)

²⁾ И. Франко каже, що верхъ поетичного творчества Шевченка мы бачимо въ его поемахъ политичныхъ („Кавказъ“, „Сонъ“), въ „Неофитахъ“, „Маріи“, и еособливо въ „Думкахъ“ („Свѣт“, егор. 172.)

ний до конечной обороны переступивъ только границѣ сей обороны!“ — „У тѣй боротьбѣ козацтва изъ шляхтою стояли по сторонѣ козакѣвъ не однѣ гольцяки, а йшли за ними и поважнѣ селяне та мѣщане. Та й коли-бъ навѣтъ признати, що зъ козаками йшли только однѣ голпятники, такъ чѣя-жь се була робота, що на Русь-Украинѣ, де нѣ поступило козацтво, всюды находило сотнѣ и тысячѣ сихъ обѣдранцѣвъ, що за Хмельницького мало-що-не вся Русь-Украина виявилась такою розбищачкою?¹) Не вже-жь козаки розплодили сѣй павперизмъ въ земли, що молокомъ и медомъ плыла та слыла обѣтованою землею?²)“

Давна гетьманщина не довго була идеаломъ козакофильскихъ думокъ Тараса. Онъ зрозумѣвъ небавомъ, що деякѣ гетьманы не дбали про добро народу, про-те въ стихотворѣ „Сонъ“ вкладае въ уста сивенького дѣдуся отъ-сѣ слова: „Недоумы! занастали Божій рай! гетьманщина!...“ (II, 101.) Именно въ думцѣ „Розрыта могила“ Украина дорѣкае тяжко Богданови Хмельницкому, що онъ запропастивъ долю й волю своєї матери. Осъ и докѣрливѣ слова безталанной няньки:

Ой Богдане, Богданочку!
 Якъ-бы була знала, —
 У колысцѣ-бъ придушила,
 Пѣдъ сердцемъ приспала!
 Степы мон запроданѣ
 Жидови, Нѣмотѣ,
 Сыны мои на чужинѣ
 На чужбѣй роботѣ. (II, 54.)

Вес-жь таки не мѣгъ поетъ забути про славу козацку, и про-те ще около 1859. р. тужачи въ Петербурзѣ

¹) Самъ П. Франко признае, що „рухъ гайдамацкѣй тлѣвъ трѣхи-не бѣдъ часѣвъ Хмельницького“. („Свѣтъ“, стор. 160)

²) „Правда“. Рочник IX. 1876; стор. 516. 566.

за Украину высказавъ онъ въ думцѣ своѣй отъ-сѣ патриотичнѣ слова:

Нехай думы козацкѣи
 Въ Украинѣ витають —
 Тамъ широко, тамъ весело
 Одъ краю до краю...
 Якъ та воля, що минулась,
 Дѣвиръ широкой — море,
 Степь и степь, ревутъ пороги,
 И могилы-горы:
 Тамъ родилась, гарцювала
 Козацкая воля;
 Тамъ шляхтою, Татарами
 Засѣвала поле... (I, 346.)

Мѣся-тымъ заявлявъ Шевченко свои симпатѣ славнымъ Запорозцямъ, котрѣ колись „ажъ до моря степъ широкой крыли“ (I, 60.) Про нихъ спѣваувъ онъ добрымъ словомъ вже въ стихотворѣ „Иванъ Пѣдкава“ (I, 4—6)¹), ба й въ „Невольнику“ (I, 157—177) зъобразивъ постъ сѣчовика, котрому Турки-яничары выпекли очи горячимъ залѣзомъ. Одакъ въ „Москалевѣй криници“ сказано про Запорозцѣвъ, що „не було й не буде такыхъ людей“ (I, 334).

Такъ отже зъ-годомъ-перегодомъ въ давнѣй бувальщинѣ козацкѣй Шевченко не добачавъ уже засновку до своихъ стихотворѣвъ, изъ-за чого онъ заявилъ, що „занула Украина, буряномъ укрылась“, — що она „дѣтямъ надѣю въ степу оддала, а надѣю вѣтеръ по полю розвѣявъ“ (II, 10).

Колн-жь Микола Костомарѣвъ засновавъ политичне товариство св. Кирила и Методѣя, то поетъ ставъ голов-

¹) Стихотворѣ „Иванъ Пѣдкава“ есть лишь частною бѣльшой поемы, котрой Шевченко въ писаню своѣмъ не довершилъ.

нымъ речникомъ высокихъ идей сего славянофильского кружка. Саме-тогда написавъ ѓнь поему „Иванъ Густъ“ (II, 29—36) та „Дружнєе посланіе до мертвыхъ, и живыхъ, и ненарожденныхъ землякѡвъ, въ Украинѣ и не въ Украинѣ сущихъ“ (II, 64—71). Тую поему прпсвятивъ ѓнь (22. падолиста 1845. р.) Павлови Йосипови Шафарикови. Поетъ згадує тутъ про теє, що „Нѣмота западила велику хату, и сѣмью Славянъ тыхъ славныхъ порѡзнила и тихо-тихо упустила усобницъ люту змію“. Але-жь правда Славянъ не потонула въ нѣмецкѡй пучинѣ, тому-що на давнѡмъ пожарищи искра братства тлѣла-дотлѣвала, дожидала рукъ твердыхъ та смѣлыхъ, и дождалась“. Ѣдтакъ каже Шевченко, що Шафарикъ „прозрѣвъ въ попели глыбоко огонь добрый смѣлымъ сердцемъ, смѣлымъ орлимъ окомъ, и засвѣтивъ свѣточъ правды, волѣ“. И пробудились Славяне до нового житя и „братъ зъ братомъ обняли ся, и проговорили слово тихонъ любви“. Коли-жь „въ одно море потекли славянскїи рѣки“, то бажає поетъ, щобъ „усѣ Славяне стали добрыми братами и сынами сонця правды“.

Выказавши сї славянофильскїи думки въ посвященю поемы Шафарикови Шевченко зобразивъ величну статью Констанського еретика Ивана Гуса, що „поборовъ ся за правду“. Одначе въ „Кобзарѣ“ напечатано тѡлько двѣ частини сєи поемы, всѣ же прочїи запропастились переходячи зъ рукъ до рукъ, коли авторъ бувъ невольникомъ и не мѡгъ доглядати творѡвъ своєи музы.

Але-жь побѡчь теорїй про всеславянство зъявивъ поетъ въ тѡмъ часѣ такожь здоровї гадки про національнє и просвѣтнє ѡдродженє своихъ землякѡвъ. Сї гадки высказавъ ѓнь въ „Дружнѣмъ Посланїю“, котре вважає ся неначє євангелїємъ въ народнѡмъ житю Украинцѣвъ. Провѡдну идею въ сѣмъ дидактичнѡмъ пи-

саню зрозумѣвъ добре Илія Кокорудзъ, написавши се що слѣдує: „Основною гадкою Посланїя¹⁾ єсть зазывъ, щобъ всѣ Украинцѣ, паны й хлѣборобы, просвѣченї й темнї обнялись разомъ и пѡдносили добробытъ спѡльний и правдиву просвѣту; щобъ паны и просвѣченї не дозволялись тѡлько либеральными фразами, але щобъ и на дѣлѣ робили се, що народови помочи може, щобъ меншї брата учили ся и твердыми руками а вольными устами поцѣловали своихъ вольныхъ дѣтей“²⁾. Коли-жь М. Драгоманѡвъ форму „Посланїя“ уважає „прпмѣромъ розтрѣпаности“³⁾, се-бѣ-то писаня недоладного, то Кокорудзъ замѣчає⁴⁾, що сєй стихотвѡръ написано по пляну напередъ уложеному, по-за-якъ „въ кождѡй зъ трохъ частїй видимо гармонїйно-повторюючу ся головну мысль: землякї злї, томѣ грозить катастрофа; потреба отже поправки и любви, щобъ лху долю усунути“. Ѣдтакъ по думцѣ сєго молодого учителя проявляють ся въ „Посланїю“ три головнї частї: 1) вступъ, що сягає до слѡвъ „въ своѣй хатѣ — своя й правда, и сила, и воля“ (II, 64—65); — 2) середня аргументацїйна часть, сягаюча до слѡвъ: „учѣте ся, браты мои, думайте, читайте!“ (65—70); — 3) закѡнченє (70—71). Середуша-жь часть розпадає ся на три меншї частини: а) ѡдѣ слѡвъ: „нема на свѣтѣ Украинны“ — ажъ до слѡвъ: „якъ-бы вы вчились, такъ якъ треба, то й мудрость бы була своя“; — б) до слѡвъ: „доборолась Украина до самого краю“; — в) до слѡвъ: „учѣте ся, браты мои...“⁵⁾

¹⁾ Кокорудзъ зове „Посланїє“ поемою.

²⁾ „Посланїє“ Шевченка. Естетично-критична студїя Пліѣ Кокорудза. („Зоря“, 1885; стор. 202.)

³⁾ „Громада“. 1879; № 4; стор. 187.

⁴⁾ „Зоря“, 1885; стор. 225.

⁵⁾ *ibid.*, стор. 202—203.

Въ другій часті дидактичного сего стихотвору сказавъ поетъ панамъ українськимъ именно отъ-сїй гѣркій слова правды:

Якъ-бы вы вчилися такъ якъ треба,
То й мудрость бы була своя;
А то залѣзете на небо:
„И мы — не мы, и я — не я!
И все те бачивъ, все те знаю:
Нема нѣ пекла, анѣ раю,
Немає й Бога, тѣлько я,
Та куций Нѣмецъ узловатый,
Та й бѣльшь нѣчого...“ (II, 66—67.)

Сими словами дорѣкає Тарасъ тымъ недовченимъ землякамъ, котрі захопили де-що зъ писемъ нѣмецкихъ философѣвъ и французскихъ енциклопедистѣвъ, та й стались моральними калѣками й недовѣрками. Тымъ недоумамъ помѣшалось въ головѣ пменно тогдѣ, коли въ философіи Фіхтога прочитали отъ-сю тезу: „Das Ich setzt sich als bestimmt durch das Nicht-Ich“¹⁾. Изъ-за того каже Шевченко, що они лѣзуть на небо та собѣ погукують: „И мы — не мы, и я — не я!“ А вже-жъ найбільшій докѣръ заявивъ поетъ потомкамъ колишнихъ гетьманѣвъ и въ загаль панамъ українськимъ, коли сказавъ, що ясновельможні гетьманы то „рабы, пѣднѣжки, грязь Москвы, Варшавське смѣття!“ И справдѣ „не гетьманы, не поодинокіи лицарскіи одважні дѣла козакѣвъ суть славою Украины, але идея волѣ, незалежности, рѣвности, братерства цѣлого народу українського, котру-то идею скривили поодинокіи гетьманы въ своихъ стоистичныхъ цѣляхъ“²⁾.

¹⁾ Порѣвн. статью Ом. Огоповского п. з. „Критично-эстетичный взгляд на декотрі поэзіи Т. Шевченка“. („Правда“, 1873; стор. 31.)

²⁾ П. Кокорудзь, „Зоря“, 1885; стор. 214.

Коли Шевченко перенявъ ся живо гуманними идеями товариства Кирило-Методіѣвского, то ачейже перазъ насувалась ему думка: „хто взявъ волю Украинѣ“. И ось вытворивъ ся въ нѣмъ антагонизмъ до царизму. Тогдѣ-то ставъ поетъ зъявляти правдивый патриотизмъ украинскій, по-за-якъ позбувъ ся старокозацкои его за-краски. И написавъ онъ двѣ поемы „Сонъ“ (II, 12—28) и „Кавказъ“ (II, 55—61), въ котрыхъ выступивъ ворожо противъ самоволѣ царской. Та й не диво, що поетъ, будши колись крѣпакомъ, зобразивъ двѣ царизму чорными барвамп, бо „якъ часы вѣльного козацтва представлялись народови въ найкращѣмъ, такъ неволя у царя въ найчорнѣйшѣмъ свѣтлѣ“¹⁾.

Коли-жъ де-хто уважає стиховѣръ „Сонъ“ одною зъ найбільшихъ и найкращихъ поемъ Шевченковыхъ²⁾, то Михайло Драгоманѣвъ заявляє, що „Сонъ“ може назватись примѣромъ „розтрѣпаности поста“³⁾. И справдѣ, хочъ поодинокіи думки сєи поемы суть вельми гарні, то однако нема органичнои цѣлости въ сѣмъ творѣ поетичнѣмъ, не видно епичного супокою и одвѣтнои перспективы въ змальованю поодинокихъ образѣвъ сєи поемы. А вже-жъ судъ П. Франка про литературніи прикметы сего епичного твору не може зватись одностѣйнымъ: се бо сказано въ 10. числѣ Львѣвского „Свѣта“ (стор. 172), що верхъ поетичного творчества Шевченка бачимо въ єго посмахъ политичныхъ „Кавказъ“ и „Сонъ“, а ѣдтакъ въ 11. числѣ сєи часописи читаємо (стор. 197), що „Сонъ“

¹⁾ Григорій Цеглинскій, „Шевченко и єго сучасна критика“. („Правда“, 1880; стор. 55.)

²⁾ С—ко (Федѣръ К. Волковъ) въ статьѣ „Т. Г. Шевченко i його думки про громадське життьба“. („Громада“, 1879. № 4; стор. 75.)

³⁾ „Громада“. 1879. № 4; стор. 187.

есть одна зъ найслабшихъ штукъ, якій вышли зъ-підъ пера Шевченка. Все-жь такъ важнымъ есть отъ-ея поглядъ Франка на оба ті стихотворы: „Въ Снѣ Шевченко стоить бѣльше на національнѣмъ украинскѣмъ ґрунтѣ: Украина нагадуєть йому все и всюды, — ей горемъ наболѣла цѣла його истота; тыхъ, хто катує и катувавъ фѣ, бнѣ проклинає съ цѣлымъ жаромъ болющего сердца; Сонѣ — ее велике оекаржене „темного царства“ за теперѣшній и минувшій кривды Украины, оекаржене пѣднесене зъ бѣльше (хоть не выключно) партикулярного становища — украинства. Кавказъ же побудованый вже на ширшѣй, можна сказати, на загально-людскѣй основѣ. Всяка боротьба за волю, всяка боротьба противъ „темного царства“ находить прихильника въ нашѣмъ поетѣ; Кавказъ — се огниста инвектива противъ „темного царства“ изъ становища загально-людского, се може найкрасше свѣдоцтво щирого людского чувства поета...“¹⁾

Иншою думки єсть Ф. Свистунѣ. Онѣ каже, що „политическіи воззрѣнія Шевченка весьма попутаны и неясны“, що „Шевченко отдалился отъ воззрѣній своего народа и стануль на почвѣ иностранной, выступая противъ власти монархической“. Ба, Свистунѣ добавчає въ авторѣ „Сну“ и „Кавказа“ наклѣнь до „нигилизму“, по-заякъ бнѣ бувъ „неприклоннымъ державѣ, духовенству, чиновникамъ, войску, — неприклоннымъ монархіи и республицѣ“²⁾. Та не диво, що Свистунѣ пѣдносить противъ поета такой докѣръ; бнѣ бо вытворивъ собѣ дивный по-

¹⁾ „Причинки до оцінєня поезій Тараса Шевченка“. („Свѣт“, 1881; число 11. и 12; стор. 197.)

²⁾ „Чѣмъ єсть для насъ Шевченко?“ Критичное розсужденіє Ф. С. Львовъ 1885; стор. 72. 83. 86.

глядѣ на устрѣй державный, бажаючи, щобъ цѣла Европа покорилаь кормизѣ одного володаря¹⁾.

Своеи ненависти до царизму не кидавъ Шевченко до кѣнца жита. Одаткъ въ 1857. р. написавъ бнѣ поему „Неофиты“ (II, 166—187)²⁾. Въ сѣмъ епичнѣмъ стихотворѣ зъобразивъ поетъ, що нарѣдъ украинскій загибає въ неволи, рѣвно якъ колисы и неопиты въ першихъ вѣкахъ христїянства мученї бували бѣдъ могучихъ римскихъ императорѣвъ.

„Неофитѣвъ“ оцѣнивъ у-перве Евгений Згарскій³⁾; одтакъ Омелянъ Огоновскій подавши критично-эстетичный поглядъ на сю поему написавъ въ-кѣнци се що слѣдує: „Неофитѣвъ Шевченка назвали-бъ мы радше политичною аллегорїєю, нѣжь поемою. Цѣла такъ звана поема творить неначе панораму, що складає ся зъ 15 образкѣвъ. Деякі образки суть дѣйстно гарніи и выкѣченїи, але бѣльша ихъ часть тѣльки нашкицована въ зарисахъ грубшихъ...“⁴⁾ Впрочѣмъ самъ Шевченко писавъ (21. сѣчня 1858. р.) М. Лазаревскому, що „Неофиты ще не выкѣченїи“. („Основа“, 1862; мартъ, стор. 16.) Одаткъ редакція „Основы“ (1862; квѣтень, стор. 1.) замѣтила, що „пѣсля того бнѣ не приймавъ ся за ихъ (Неофитѣвъ); такъ вони тѣкъ и зостались невыкѣченными“. Одначе Франко добавчає въ „Неофитахъ“ верхъ постичного творчества Шевченка, дарма, що Драгоманѣвъ зове ихъ дуже не

¹⁾ *ibid.*, стор. 86. — Песмы „Сонѣ“ и „Кавказъ“ оцѣнивъ добре Ом. Партицкїй; порѣвн. „Провїдні идеї въ инсьмахъ Тараса Шевченка“. У Львовї 1872; стор. 13—19.

²⁾ Шевченко скѣничивъ писати „Неофитѣвъ“ въ Нижнїмъ-Новгородѣ 8. студня 1857. р. и одтакъ пѣдписавъ себе назвою „Кобзарь Дармограй“.

³⁾ „Неофиты Тараса Шевченка“. Критично пояснивъ и оцѣнивъ Евгений Згарскїй. („Правда“, 1868; ч. 19—23.)

⁴⁾ „Правда“, 1873; число 6., стор. 231.

обробленими¹⁾. Та й, нігде правды діти, Шевченко не міг написати вдатної поєми політичної, по за-якь серце его закипѣло жовчию противъ царизму. Єму годѣ було переймитись супокоемъ душѣ и епичною объективною епсесувати картини свого стихотвору.

Хоча-жь Тарасъ зъявлявъ въ „Неофитахъ“ свѣдѣ субъективный свѣтоглядъ, то не можь нѣякъ притакнути М. Уреинови, мабуть-то въ свѣдѣ поемѣ проявляє ся „мессіянизмъ“, котрый сильно розвинувъ ся въ деякихъ творахъ польскихъ поетѣвъ Мицкевича, Словацкого и Красиньского²⁾. Уреинъ видить въ „Неофитахъ“ мессіянизмъ „пассивного страданія“ и зове его „пессимистическимъ“. А вже-жь въ епичномъ свѣдѣ стихотворѣ годѣ добачати наклону до такого мистицизму: Ажидь, герой „Неофитѣвъ“, хочь бувъ кайданами окований, не угнувъ ся передъ кесаромъ-богомъ. Деякі прикметы мистицизму, прикрашеного свѣтоглядомъ українськимъ, замѣчаемо лишь въ мистеріи „Великій Ляхъ“ (II, 36—53), въ котрій три душѣ, три вороны, а одтакъ три лѣрники проявляють въ аллегоріяхъ думки мистичні, якї яєно высказують ся въ слѣдуючѣмъ стихотворѣ „Розрыта могила“ (II, 53—55).

Коли Шевченко опѣсля въ Библіи старого завѣта глядавъ засновкѣвъ до політичныхъ своихъ поезій, то написавъ стихотворы „Сауль“ (II, 244—247), „Царѣ“ (II, 248—254) и ще инші дроблицѣ. Одначе сї поетичні инавая не мають уже тои літературной стѣйности, якими вызначують ся давнѣйші его політичні стихотворы.

Въ царизмѣ видѣвъ отже Шевченко причину недолѣ й

¹⁾ „Громада“. 1879; № 4, стор. 186.

²⁾ М. Уреинъ, „Очерки изъ психологій славянекаго племени. Славянофилы“. С.-Петербургъ 1887. Порѣвн. статью: „Шевченко и Гоголь“, стор. 179—202.

неволѣ Украины, изъ-за чого онъ въ послѣднихъ рокахъ житя оказувавъ наклонъ до гадокъ революційныхъ¹⁾. Ось якимъ радикальнымъ лѣкомъ думавъ онъ „хриєнну волю“ ратувати:

— Добра не жди!

Не жди сподѣваної волѣ —

Вона заснула: царь Микола

Бѣв прєспавъ, а щобъ збудить

Хриєнну волю, треба мнромъ,

Громадою обухъ спалить,

Та добре выгострить сокару,

Та й заходить ся вже будить. (II, 210—211.)

Одтакъ поетъ уявивъ собѣ ось-такъ будущу долю батьковщины:

— Люде выростуть. Умрутъ

Ще незачатї царята...

А на оновленѣй земли

Врага не буде супостата —

А буде сынъ й буде мати,

И будутъ люде на землї. (II, 243.)

А вже-жь давнѣйше Шевченко не бажавъ еуспѣльного перевороту, щобы позбутись неволѣ; онъ гадавъ, що зѣ свого тихого слова выкує до старого плуга новый лемѣшь и чересло, — що може зѣоре перелѣгъ и посеє свои щирї слѣзы. Одтакъ пише онъ:

Може зѣйдуть и выростуть

Ножѣ обоюднї;

¹⁾ Про наклонъ Шевченка до думокъ революційныхъ пише Гордонъ еє щѣ слѣдує: „Niepodległa Ukraina była eelem jego marzeń, rewolucya dążnościami; rzeczy można, że patrzył na świat 'przez czerwone okulary“. („Soldat“. Nowe pamiętniki J. Gordona. Bruxella i Lipsk 1864; str. 163). — Гордонъ пѣзнавъ ея зѣ Шевченкомъ въ Уралѣку, коли українського поета везли зѣ Орекоп крѣпости до Новопетровекаго укрѣпленя.

Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
И выцѣдять сукровату,
И нальють живон
Козацьком тѣи крови,

Чистон, святой. (II, 11.)

Одначе и въ пѣзнѣйшомъ вѣцѣ житя Шевченко не бувъ дѣйснимъ революціонеромъ, нез-а чого Драгоманѣвъ пише се щѣ слѣдує: „Не можучи згодитись зъ тымъ, щѣбъ Шевченко бувъ и мѣгъ бути соціалистомъ, мы не можемо згодитись и зъ тымъ, щѣбъ Шевченко бувъ и дѣйснимъ революціонеромъ“¹⁾.

Але-жь Шевченко повстає не тѣлько противъ царизму: ѡнъ не любить такожь „византійства“ церковного (II, 211) и являє ся речникомъ „церквы народнои, — церкви, котра числить ся зѣ святощами народу и тѣи святощѣ своєю повагою освящає“²⁾. Церкву же таку, котра вызыскує народъ для державныхъ цѣлей, зове поетъ „церквою-домовиною“. Осъ яку думку высказує ѡнъ про таку церкву:

Церкву-домовину
Нема кому полагодить!

— — — — —
Церква-домовина
Розвалеть ся... а зъ-пѣдъ неи
Встане Украина
И розвѣ тѣму невольѣ,
Свѣтъ правды засвѣтитъ
И помолять ся на воли
Невольничѣ дѣти. (II, 262—263.)

¹⁾ „Громада“. 1879; № 4, стор. 166.

²⁾ Партицкій, „Провідні идеї въ письмахъ Т. Шевченка“
стор. 29.

Такъ отже Шевченко що-разъ бѣльше становивъ ся червонимъ республиканцемъ. Ѳнъ ставъ зачѣпати не тѣлько неволю въ державѣ, але заговоривъ смѣле слово й про неволю въ громадѣ, — ѡнъ ставъ тямущимъ демократомъ. „Любовь до мужика до невольного — це найголовнѣйша провѣдна идея Шевченка и якъ поэта, и якъ чоловѣка“¹⁾. Вже въ „Катеринѣ“ зъобразивъ Тарасъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щѣ сталась жертвою панскои розпусты и самовольѣ. Опѣсля заявивъ ѡнъ, щѣ „якъ бы розказать про якого-небудь одного маїната исторію-правду, то перелякать саме-бъ пекло можно; а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“. (II, 97.) Про-те заговоривъ ѡнъ про горе солдатчины (I, 209), про горе наймѣвъ (I, 299)²⁾, а найначе сходявъ на „грѣхъ прелюбодѣйный“, минаючи-другі-не меншій грѣхъ панства³⁾. „Марина“ (I, 254—263) и „Вѣдьма“ (II, 188—209) — се страшнѣи образы наслѣдкѣвъ розпусты панскои. Не даво отже, щѣ въ епичнѣмъ творѣ „Марина“ Шевченко осъ-такій свѣй жалъ до „просвѣщенныхъ христіянъ“ заявляє:

И звѣрь того не зрѣбитъ дикій,
Щѣ вы, бючи поклоны,
Зъ братами дѣте! Законы —
. . . . писані за васъ,
То вамъ байдуже! — въ добрый часъ
У Кіѣвъ ѣздите що-року,
Та сповѣдаєтесь, нѣвроку,
У схимника. (I, 255.)

Въ иншѣмъ мѣсци каже поетъ про потомка геть-

¹⁾ Драгоманѣвъ, „Громада“. 1879; № 4, стор. 155.

²⁾ Одвѣтнѣи стихотвѣръ починає ся словами: „Якъ бы менѣ черевки, || то пѣшла-бъ я на музику“.

³⁾ „Громада“. 1879; № 4., стор. 138.

ана дурного, що він є „презавзятий патріотъ, та й християнинъ ще до того, що въ Кієвъ їздить всякій годъ, свитѣ ходить міжъ панами, не горьлку зъ мужиками вольнодумствує въ шинку, та й таки свонхъ байстрять въ десятокъ у годъ продержити до хреста“. (I, 253—254.)

А вже-жъ тяжку долю крѣпаківъ представивъ погъ вельми реально въ кількохъ образахъ сумовитихъ. сь и картинка мужицкого лихолѣтя:

— У тѣмъ раю, що ты покидаєшь,

Латану свитину зъ калѣки здѣймають —

Зъ шкурою знимають, бо нѣчимъ обуть

Панять недорослыхъ. А онъ розпинають

Вдову за подушне, а сына куєть,

Єдиного сына, єдину дитину,

Єдину надѣю въ вѣйсько оддають;

— А онъ-де, підъ тыномъ

Опухла дитина голодная мре,

А мати щеницю на панщинѣ жне. (II, 15—16.)

Хоча-жъ Шевченко безъ-перестанку підносивъ протестъ противъ крѣпацтва и заявлявъ велику любовь до мужика, то однако не зробивъ вінъ почину новому радикальному демократизмови. Се бо думає С—ко (Федѣръ С. Волковъ), що Тарасъ первый поставивъ питання по-литично-національне и питання про крѣпацтво на ґрунтѣ оціялистичнѣмъ¹⁾. Та отъ, Драгоманѣвъ доказавъ єму аглядно, що Шевченко не бувъ соціялистомъ²⁾, ба вінъ аявивъ, що соціялизмъ на Украинѣ не може розвиватись гараздъ, бо „въ насъ справа соціализму мусить вти оручъ зъ справою выратуваннѣ своєи породы, зъ новымъ нарождѣннѣмъ національнымъ“³⁾. (Опроче не одить ся Драгоманѣвъ зъ думкою С—ка, мабуть-то Шев-

¹⁾ „Громада“. № 4., стор. 88.

²⁾ *ibid.*, стор. 156—158. — ³⁾ *ibid.*, стор. 213.

ченко бувъ теоретичнымъ-раціоналистомъ, и доказує, що украинській поетъ оставъ ся „библейцемъ“ въ основѣ ажъ до смерти¹⁾. Драгоманѣвъ каже у своѣй знаменитѣй розвѣдцѣ про Шевченка, що „тѣ всѣ противу-християнскѣй й навѣтъ безбожнѣй слова й картины, на якѣ показує С—ко (Волковъ), — то тѣлько або выкликъ досады горячого чоловіка, котрый не бачить обѣцянои Богомъ правды на земли, або вѣльнодумне кощунство, або смѣлѣй замахи поета“²⁾.

И справдѣ, читаючи поезіє Шевченка замѣчаємо глибоку релігійнось и вѣру въ Бога, яку вінъ заявлявъ до кѣнця своєи жизни³⁾. И такъ въ стихотворѣ „Перебендя“ згадавши про пѣню старого кобзаря пише вінъ міжъ иншимъ отъ-се:

— То Боже слово

То сердце по воли зъ Богомъ розмовля,

То сердце щєбече Господнюю славу,

А думка край свѣта на хмарѣ гуля. (I, 2.)

Въ поемѣ-жъ „Кавказъ“ звертає ся Тарасъ до Бога въ отъ-сѣи апострофѣ:

Мы вѣруємъ Твоѣй силѣ

И слову живому:

Встанє правда, встанє воля

И Тобѣ одному

Поклонять ся всѣ языки

Во вѣки и вѣки! (II, 56.)

Та й опѣсля, коли поетъ бувъ невольникомъ, явивъ ся вінъ богомѣльнымъ, кажучи отъ-се:

Молю ся!... Господи, молюсь!

Хвалить Тебе не перестану,

¹⁾ *ibid.*, стор. 140. — ²⁾ *ibid.*, стор. 141.

³⁾ Порѣвн. статью „Нѣсколько словъ о народности въ релігійнои жизни“. („Основа“, 1861; апрѣль, стор. 128—142.)

Що я нѣ зъ кимъ не подѣлю
Мою тюрму, мои кайданы. (II, 105.)

А въ уста варнака-невольника вложивъ Шевченко
слѣдуючі слова:

— Все одъ Бога,
Одъ Бога все! А самъ нѣчого
Дурный не вдѣе чоловікъ. (II, 116.)

Коли-жъ поетъ бувъ опять на воли, то вѣривъ ънъ,
що „Богъ судить, вызволяє довготерпеливыхъ“ (I, 350),
а до Маріѣ, „царицѣ неба й землѣ“, шле ънъ ось-таку
молитву:

Все упованіе мое
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая еяло всѣхъ святихъ,
Пренепорочная, благая!
Молю ся, плачу и рыдаю —
Воззри, Пречистая, на нхъ
Оттыхъ окраденыхъ, слѣпыхъ
Невольникѣвъ!... (II, 215.)

Въ такихъ же мѣсяцяхъ, въ котрыхъ Шевченко каже,
що Бога немає, добачаемо лишъ „смѣлый замахъ поета“
(якъ замѣчае Драгоманѣвъ), по-за-якъ иногдѣ въ тѣмъ-са-
мѣмъ стихотворѣ высказуе ънъ живу вѣру въ Бога. Для
примѣру наводимо ось-се мѣсце зъ поемы „Сонъ“:

— Немае
Господа на небѣ!
— — — — —
— Жива правда
У Господа Бога. (II, 13. 14.)

Подекуды вкладае поетъ вѣльнодумні речі въ уста
такимъ особамъ, котрі въ одчаю душѣ втратили здоро-
вый розумъ. Такъ божевѣльна вѣдьма пытае ея цигана:

Чи въ васъ єсть Богъ який-небудь?

Въ васъ його немає:

Паны вкрали, та въ шкатулѣ

У себе ховають. (II, 200.)

Одначе прихильники раціоналізму не вдоволяють
ся єймъ и подѣбнымъ доказомъ про правоту Шев-
ченка. Они вказують на „Марію“, котру поетъ зобра-
зивъ покриткою, изъ-за чого й Ісусъ не може вважа-
тись єиномъ Божимъ. Але вже Французъ Е. Durand зая-
вивъ, що така идея Шевченка єсть ачейже фальшива¹⁾;
ѡдтакъ Драгоманѣвъ замѣтивъ, що хочъ въ сѣй поемѣ
Шевченко найдальше ѡдступивъ ѡдъ євангелія, то все-
таки не переставъ бути християниномъ; по-за-якъ уже
въ самѣмъ началку поемы написавъ звѣстну апострофу
до „пренепорочной Маріѣ“. Дальше каже Драгоманѣвъ,
що въ „Маріѣ“ хотѣлось поетови обернути християнство
на свѣй ладъ, на службу своему мужицтву, що про-
те „постѣйный раціоналістъ не може мати такихъ мрѣй“²⁾.
Опроче й въ „Маріѣ“ каже поетъ, що „якъ бы Іосифъ
Пречистѣй не давъ руку, то рабами ѡбднѣи рабы мы й
доси мерли-бъ“ (II, 222); а ѡдтакъ читаемо, що въ уте-
чи до Єгипту ослиця несла „живого истинного Бога“
(II, 226).

Видимо отже, що Шевченко пишучи єю поему не
порвавъ зъ догмами церкви, та лишъ оболѣкъ святу Ро-
дину въ прикметы мужицкого житя на Украинѣ. А вже-жъ
треба признати, що образы природы та идаличну жизнь
святой Родины змалювавъ поетъ зъ чудовою красою;

¹⁾ Порѡви. ось-сѣ слова Durand-a: „Dans Marie le poète
a trouvé le moyen de transformer son sujet par une idée fautive peut-
être, mais profonde et humaine“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876.
Tome XV; p. 939.)

²⁾ „Громада“. № 4.; стор. 140—141.

одтакъ сямъ писанемъ доказавъ онъ, що довголѣтня неволя не занастила поетичной его вдачѣ. Опроче поему „Марія“ писавъ онъ зовсѣмъ самостѣйно, та лишъ въ однѣмъ мѣсци можъ запримѣтити, що звѣстний бувъ ему епичный творъ Богдана Залеского п. з. „Przenajświętsza Rodzina“¹⁾.

Изъ Библії взявъ поетъ засновокъ и до своихъ „псалмѣвъ“ (II, 264—272). Сіи стихотворы (числомъ 10) суть вѣльною парафразою псалмѣвъ Давидовыхъ, одначе Шевченко украсивъ ихъ своими думками про волю, звѣщаючи судъ Божій царямъ и судіямъ. Про-те въ псалмѣ 81. слово его зарокотало громомъ надъ головами земныхъ владыкъ, котрѣ „кровь певинну розливають людей убогихъ, а богатымъ судомъ лукавымъ помагають“ (II, 268).

Въ кѣнци сего погляду на лиричній и епичній стихотворы Тараса годить ся ще спомнути про „думки“, котрѣ поетъ называвъ своими квітами-дѣтьми, по-за-якъ ихъ кохавъ-доглядавъ и высылавъ на Украинну, чей найдуть тамъ „щиру правду“ (I, 345—348). Думки тѣ суть неначе найдорожшими жемчугами въ скарбниці нашой письменной литературы. Они суть не тѣлько вѣрнымъ образомъ душевного свѣта Шевченка, але являютъ ся такожь чудовыми малюнками природы и суспѣльного побуту на Украинѣ²⁾. Въ деякихъ сихъ стихотворахъ Та-

¹⁾ Въ поемѣ Залеского читаемо: „Słońce za obłok czerwony się nurza, || ozłaca Thabor...“ („Poezye Józ. B. Załęskiego“. Petersb. 1857. I., str. 3.), — въ „Марію“ же Шевченка вызначае ся отъ-сей образъ природы: „У вечерѣ — Фаворъ-гора || неначе зъ злата-серебра || далеко-высоко сіяє...“ (II, 218.)

²⁾ До тексту краснихъ думокъ и деякихъ иншихъ стихотворѣвъ Шевченковыхъ уложивъ Микола Лисенко чудову музыку, котра зъєднала ему славу въ цѣлѣй Европѣ. (Гляди его біографію у Львѣвекѣмъ „Свѣт-ѣ“, 1881. р., чело 5., стор. 94—96.)

расъ корыстувавъ ся думками простонародными, тѣлько вмѣвъ имъ надати высокѣй прикметы вѣщого своего духа. Такъ дѣвчина, тужачи за своимъ милымъ, звертае ся до вѣтра отъ-сею промовою:

Вѣтре буйный, вѣтре буйный!

Ты зъ моремъ говоришь, —

Збуди його, заграй ты зъ нимъ,

Спытай синє море:

Воно знає, де мѣй милый,

Бо його посяло... (I, 193.)

До сихъ думокъ, що заснують ся на поезіи простонародной, належать именно слѣдующіи: а) „У тѣби Катерины || „хата на помостѣ“ (I, 292)¹⁾. — б) „Не то полю высокую || вѣтеръ нагнає: || дѣвчинонька одинока || долю зневажає“ (I, 297); — в) „Якъ бы менѣ, мамо, намисто, || то пошла-бъ я завтра на мѣсто“ (I, 298); — г) „Якъ бы менѣ черевикъ, || то пошла-бъ я на музыки“ (I, 299); — д) „Ой не шотъ ся пива-меды, || не петься вода...“ (I, 304)²⁾; — е) „У недѣленьку та ранесенько || ще сонечко не зѣходило“ (I, 305). — Петровъ показує одтакъ, що й поема „Петрусь“ (II, 143—150) основує ся на мотивѣ пѣсенъ народной, та що въ творѣ Шевченка тѣлько розвязка дѣѣ инакше вызначае ся, нѣжь въ народной пѣсни про Петруся³⁾.

По правдѣ мѣгъ отже Коетомарѣвъ сказати, що пѣсня Шевченкова сама собою була пѣснею народною, але новою, — пѣснею такою, яку мѣгъ бы засифвати теперъ цѣлый народъ, — та що Тараса мовь-то выбравъ

¹⁾ П. П. Петровъ, „Очерки укр. литер. XIX. столѣтія“, стор. 359.

²⁾ *ibid.*, стор. 357.

³⁾ *ibid.*, 361.

(II, 56). Про-те до Шевченка односять ея ось-тї слова, котрї ѓнъ высказавъ про „пророка Божого“:

— Жива

Душа поетова святая,

Жива въ святыхъ своихъ рѣчахъ,

И мы, читая, оживаемъ

И чуемъ Бога въ небесахъ. II., 155.)

Шевченко написавъ такожь одну драму („малороссійскую дѣю“) и. з. „Назаръ Стодоля“ въ 3 актахъ. Ось и змѣсть ея: Сотникъ Хома Кичатый обѣщавъ своѣй женѣ, якъ вмирала, выдати дочку Галю за славного козака, Назара Стодолю. Але небавомъ забувъ ѓнъ, що ѣ самъ называвъ своимъ сыномъ Назара, котрый бувъ его вырвавъ зъ-пѣдъ ножа гайдамаки. Хома бажавъ ѓддати Галю за старого Чигириньского полковника, що звавъ ся Молочай. Приходятъ старосты ѓдъ полковника на самѣське Рѣдво¹⁾: Галя радѣе, думаючи, що ихъ приславъ Назаръ; ажъ ось являе ся ѣ ѓнъ самъ зъ товаришомъ Гнатомъ Карымъ и зъ деякими молодыми козаками. Назарови здавалось, що Гяля хоче ѓддатисъ за кого вишого, про-те дорѣкае ѣй изъ-за того, а коли довѣдуе ся про хитрощѣ сотника, то зъ-нершу грозить ему местію, обѣля-жь старае ся его ублагати, щобъ не зананащувавъ долѣ своен дитины. Але-жь сотникъ не порушае ся нѣ его просѣбою, нѣ сльозами Галѣ, и ѓд-такъ кличе Назаръ до еи батька: „Камѣнь! залѣзо! ты огню хочешъ? буде огонь!“ Назаръ ѓдходитъ, а ѓдна Галя паде въ памороки. — Въ другѣмъ актѣ приходитъ Назаръ изъ Гнатомъ въ просту хату, де хозяйка дожидала гостей на вечерницѣ. Гнатъ радить Назарови, выкрасти Галю, умовившись на-передъ зѣ Стехою, молодою

¹⁾ Чудову музыку до колядки рѣдвянои и до кѣлькохъ иншихъ пѣсень въ сѣй драмѣ уложивъ Петро Нѣщипиенскій.

цѣлый народъ, чтобы епѣвавъ замѣсь него.¹⁾ Сюды ѓд-носять ея такожь отъ-еї слова Кульша: „Шевченко ставъ мовъ бы высокимъ корогвомъ середъ розпороще-ного на тысячахъ миль нашего люду; — слово його животворяще сталося ядромъ новой силы, про котору не думали ѣ не гадали за Котляревского найрозумнѣйшїй зъ нашихъ землякѣвъ, а та нова сила народнѣсть. Вона насъ родичами по-мѣжь собою поробила, у братню семью зъєдначила и наше украинське суть на вѣки вѣчнїй утвердила.“²⁾ Не даво отже, що Кульшь ставить Шевченка выше Пушкина³⁾, та що Пыпинъ пѣдноситъ украиньского Кобзаря по-надъ вѣсѣхъ поетѣвъ славян-щины⁴⁾. Шевченко — то послѣднїй кобзарь и першїй великїй поетъ новой великой литературы славяньского свѣта⁵⁾. А вже-жь бувъ ѓнъ такожь народнымъ пророкомъ, що звѣщавъ своимъ землякамъ будущу красшу долю кажучи, що „встане правда, встане воля“

¹⁾ „Воспоминаніе о двухъ малярахъ.“ („Основа“. 1861; апрѣль, стор. 51.)

²⁾ „Листи съ хутора“. („Основа“. 1861; мартъ, стор. 29⁴⁾.)

³⁾ Порѣви. отъ-еї слова Кульша: „Обидва поеты обдарованїи великими дарами природы, Шевченко ще бѣльшими, нѣжь Пушкинъ.“ („Хуторна поэзія“. У ві Львові 1882; стор. 40.)

⁴⁾ Ось и слова знаменитого россїйского публициста и бувшого професора университетского, А. Пыпина: „Въ лицѣ Шевченка малорусская литература, зъ сороковыхъ годовъ, могла создать въ высокой степени даровитого поэта, столь своеобразнаго и сильнаго въ своей стихїи, что подобнаго ему мы затруднились бы отыскать во всей славянской литературѣ.“ („Вѣстникъ Европ.“ С.-Петербургъ. XXIII годъ; томъ II. 1888; въ статьѣ: „Русскїи сочиненїя Шевченка“, стор. 250.)

⁵⁾ Се суть слова А. А. Григорьева въ часописи „Время“, 1861; апрѣль, стор. 637. Порѣви. „Русскую Старину“ за мартъ 1880. р., стор. 594—595.

ключницею сотника Кичатого. И справдѣ, Назаръ зѣд-навѣ собѣ вертливую й хитру Стеху, котра прийшла та-кожь на вечерницѣ. Она обѣцяла сказати панночцѣ, щобѣ выйшла до Назара, якѣ заене еи батько. Прихо-дятѣ козаки й дѣвчата; Назаръ изъ Гнатомѣ идуть геть зѣ хаты. — Въ третѣмѣ актѣ Назаръ голубить свою Галю въ руинахѣ старой корчмы, въ котрѣй колнѣ Бог-данѣ Хмельницкѣй зустрѣчавѣ сына своего Тимофія, якѣ козаки везли его зѣ Молдавіѣ, покритого червоною ки-тайкою. Про ею корчму люде розказували всѣляки дивнѣй казки; про-те всѣ минали еѣ мовѣ страховище. Назаръ хотѣвъ ѡдтѣль зѣ Галею поѣхати въ Кодакъ, „запорозьскѣй гѣродѣ“¹⁾, и тамѣ повѣнчатисѣ. Але Стеха привела не-бавомѣ сотника до тон корчмы, зрадивши мѣсецѣ побуту Назара й Галѣ. Злющѣй сотникѣ велить челяди, екру-тити Назарови зѣ заду руки поясами и завязати ему рѣтъ хусткою. Опѣсля по приказу Кичатого челядѣ взяла на руки нещасну Галю, а ѡдтакѣ Стеха зѣ Хомою Ки-чатымѣ пѣшли за своею жертвою. Назаръ лежавѣ на спѣгу дожидаючи емерти. Ажѣ ось являє ея Гнатѣ, то-варинѣ Назара; приѣбгае Галя, та розвязуе Назарови хустку й поясѣ. Гнатѣ веде за груди Хому и хоче его вбити; одначе Назарѣ велить ему пуетити лукавого чо-ловѣка. Тогдѣ Хома падае передѣ Назаромѣ на-вѣ-ко-лѣнки и зовучи его своимѣ сыномѣ просить, щобѣ вѣивѣ

¹⁾ Кодакъ (Кудакѣ) бувѣ колнѣ сильною крѣпостію правобѣчь Днѣпра. Еѣ поставили Поляки при першѣмѣ порогу Днѣпровѣмѣ, щобѣ вгамувати козакѣвъ и не пускати ихѣ на море. Кодакъ збудовано на весну 1635. р., а вже въ серпни того року зруйнувавѣ его кошовѣй атаманѣ Сулима; хоча-жѣ его Поляки оный здвигли зѣ розвалинѣ, то небавомѣ (1648) Богданѣ Хмельницкѣй заподѣявъ сумну загибель сему дѣлу польскому. Тамѣ, де була крѣпость Кодакъ, простигае ся теперѣ село сего имени (въ губерніи Катеринославскѣй).

грѣшного, проклятого. Але Назарѣ пѣдводитѣ его й каже: „Уетанѣ, моли ея Богу, грѣшнѣй; коли прощають люде, то Богѣ милостивѣйшѣй за насѣ“. Тогдѣ Хома, втираючи ельозы, заявляє отѣ-ее: „...Назарѣ! Я чернець; — епо-кутую въ рясѣ мон беззаконія! Бери мое добро, бери мою Галю, бери все мое! Галю! Назарѣ! обнѣмѣть ея, поцѣлуйте ея, дѣточки мои! Я хочѣ и грѣшнѣй, а все-таки батько...“

Сю драму надруковано у-перве въ „Основѣ“ 1862. р. (сентябрь, стор. 3—39³) пѣсля рукописи, щѣ находи-лае у Н. Д. Бѣлосерского. Изѣ деякихѣ замѣтокѣ на еѣй рукописи можѣ дѣзнатисѣ, щѣ Шевченко написавѣ ею драму въ 16 дняхѣ; опроче авторѣ зладивѣ такожь росѣйскѣй перекладѣ сего драматичного твору, и пере-давѣ обѣ рукописи, украиньску й росѣйску якомусѣ Украинцеви, щобѣ ихѣ у себе зберегавѣ. Въ 1847. р. той добродѣй „страха-ради“ сховавѣ тѣ рукописи у себе дома въ стрѣсѣ, и ажѣ по кѣлькохѣ рокахѣ выдобувѣ ихѣ на свѣтъ, почѣмѣ они переходили зѣ рукѣ до рукѣ, поки не опянилисѣ у Кулѣша. Редакція „Основы“ печатаючи ѡдтакѣ украиньскѣй текстѣ сѣй драмы замѣтила, щѣ Шевченко призначавѣ еѣ мабутѣ для театра Петер-бургского. Вже-жѣ тая редакція згадуе про „литератур-ную слабость“¹⁾ сего драматичного твору, и ѡдтакѣ не одинѣ критикѣ мѣгѣ бы Тарасови закинути, щѣ ѡнѣ не придержувавѣ ея теоретичныхѣ правилѣ драматургіѣ. Та й нѣгде правды дѣти, въ еѣмѣ творѣ нема ѡдвѣтнѣн завязки драматичной, и зѣ-за того интрига розвязуе ея вельми швидко мовѣ-то зѣ-нечевя. Опроче не одному критикови мабутѣ такожь се не внодобае ея, щѣ авторѣ не вводитѣ на сцену полковника Молочая, щѣ приславѣ

¹⁾ „Основа“, 1862; сентябрь, стор. 3—4³, замѣтка.

старостѣвъ до Кичатого. Одначе треба таки признати, що характеры головныхъ дѣвухъ осѣвъ, Назара й Гната, начертані рукою великого художника-поета, та що й любовна стрѣча Назара зъ Галею въ третѣмъ актѣ зъявляє прикметы знаменитого таланту драматичного.

До сего литературного огляду навязуемо ще кѣлька слѣвъ про виданя й переклады поетичныхъ творѣвъ Шевченка. Всякѣ виданя „Кобзаря“, що явились въ Россіи, мѣстять въ собѣ лишъ тѣ поезіи Тарасовѣ, котрѣ выпустила зъ мытарства тамошня цензура. Перше повне видане „Кобзаря“ напечатано въ Празѣ 1876. р. въ друкарни д-ра Ед. Грејра. Першій томъ сего виданя мѣстить въ собѣ тѣ поезіи Тарасовѣ, котрѣ російска цензура дозволяє читати; въ другѣмъ же томѣ надруковано всѣ тѣ творы музы Шевченковец, котрѣ въ Россіи не мають пристановища. Опроче въ першѣмъ томѣ напечатано споминки Тургенева и Полонского про Шевченка и автобіографію Кобзаря, а въ другѣмъ томѣ замѣщено споминки, якѣ списали про Тараса Костомарѣвъ и Микѣшинъ. А вже-жъ и тѣ видане не може вважатись критичнымъ: текстъ есть денекуды похыбный, а деякѣ стихотворы, котрѣ тутъ напечатано, написали инші посты. Такъ вѣршь, що починаеся словами „Гарно твоя кобза грае, любый мой земляче!“ (II, 73—74) есть творомъ Александра Чужбиньского. Надруковано-жъ сей вѣршь у-перве въ „Молодаку“ Бецкого (1843) пѣдъ заголовкомъ „Шевченкови“ зъ пѣдписомъ имени Чужбиньского. Одаткъ судячи по складаню можъ сказати, що такожъ вѣршь „въ альбомъ“ (II, 73) и думку „Полуботко“ (II, 76—77) написавъ якійсь иншій постъ¹⁾.

¹⁾ Олександръ Конискій сказавъ авторови сен исторіи литературы, що по его думцѣ стихотворѣ „Полуботко“ написавъ Степанъ Руданскій.

Опроче звѣстно, що народно-украиньску пѣсню „Ще не вмерла Украина“, котру надруковано въ виданю Львовскѣмъ¹⁾, зложивъ Павло Чубинскій, та що гарна думка „Дивлюся на небо...“, котру въ „Правдѣ“ (IX, 1876; стор. 127.) приписано Шевченкови яко авторови, есть творомъ Михайла Петренка. Та й не диво, що деякѣ стихотворы иншихъ постѣвъ опинились мѣжъ писанями Тарасовыми. Нашъ вѣщій Кобзарь пошивъ бувъ собѣ маленьку книжечку зъ почтового паперу ще въ тѣмъ часѣ, коли живъ солдатомъ въ неволи, и носивъ еѣ тогдѣ въ чоботѣ; одтакъ въ сѣй книжечцѣ списувавъ онъ не тѣлько свои стихотворы, але й деякѣ поезіи иншихъ авторѣвъ, коли ему що виодобалось. Тымъ-то й сталося, що опѣсля не-одинъ чужій стихъ напечатано мѣжъ творами Кобзаря. Впрочемъ деякѣ поезіи Тарасовѣ въ Пражскѣмъ виданю напечатано безъ порядку хронологичного; такъ примѣромъ „Лилею“ и „Русалку“ означено рокомъ 1847., мѣжъ-тымъ коли самъ Шевченко въ Дневнику своѣмъ нише, що онъ сѣи оба стихотворы переписавъ и зъ-легка поправивъ 6. марта 1858. р.²⁾ Поему „Княжна“ поставлено въ тѣмъ виданю мѣжъ тымъ поезіями, що вхъ Тарасъ написавъ въ 1847. р., дарма, що онъ скомонувавъ той стихотворѣ въ Нижнѣмъ-Новгородѣ 1858. р.³⁾ Проте замѣтивъ уже М. Драгоманѣвъ, що „тексты Кобзаря въ Пражскѣмъ виданю напечатано безъ усякой системы“⁴⁾. Все-жъ таки се видане есть цѣннымъ изъ-за того,

¹⁾ „Поезні Тараса Шевченка.“ У Львові. 1867. Накладомъ К. Сушкевича. Томъ I, стор. 66—67.

²⁾ „Основа“, 1862; червець, стор. 10².

³⁾ „Кобзарь“ У Празі 1876. II, стор. 83.

⁴⁾ „Громада“ 1879; № 4., стор. 120.

що вважає ся повнимъ збѣрникомъ постичныхъ творѣвъ Тарасовыхъ, писаныхъ въ мовѣ українськѣй¹⁾.

„Кобзаревѣ“ Шевченка дивують ся великимъ дивомъ не тѣлько Славяне, але й Нѣмцѣ, Французы, Англичане. Майже всѣ народы славянськѣй знають українського „Кобзаря“ въ перевѣдѣ на свои мовы. Найкрасшѣй суть переклады російськѣй и польськѣй. Такъ выдано „Кобзаря Т. Шевченка“ въ Петербурзѣ въ персводѣ постѣвъ Гербеля, Плещева, Мея, Майкова, Михайлова и др. пѣдъ редакцією Н. Гербеля (1860. 1869. и 1876. р.)²⁾. Опѣсля напечатано въ тѣмъ городѣ „Кобзаря“ въ перекладѣ Чмырева (1878)³⁾, та й окремѣ явились переспѣвѣы деякихъ стихотворѣвъ Тарасовыхъ въ мовѣ російськѣй. Текстъ украинськѣй „Гайдамакѣвъ“ вразѣ зъ перскладомъ Гербеля напечатано въ прекраснѣмъ иллюстрованѣмъ выдано художника А. Г. Слатьсона (С.-Петербургъ 1886). — Мѣжь Поляками займались перскладомъ поезій Шевченковыхъ Хаенськѣй, Горжалчинськѣй, Грудзинськѣй, Совинськѣй и Сырокомля. Найлучше зрозумѣвъ духа украинської поезіѣ Леонардъ Совинськѣй, котрый переложивъ „Гайдамакѣвъ“ (Вильно 1861) и „Наймичку“ (Львѣвъ 1870). Гарнымъ вѣршомъ визначує ся такожъ „Кобзарь“ въ перекладѣ Владислава Сырокомлѣ (Вильно 1863)⁴⁾. Тѣль-

¹⁾ Въ Кіевськѣй „Думѣ“ (1881; стор. 3—6) и въ Львѣвськѣмъ „Свѣтѣ“ (1881; стор. 110) надруковано нову думку Тарасову и з. „Хустина“.

²⁾ Въ тѣмъ выданю „Кобзаря“ надруковано въ перекладѣ російськѣмъ ось-тѣ стихотворы Шевченка: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Гамалія и думки.

³⁾ Въ выданю Чмырева надруковано Книгино, Неофитѣвъ, Неволяника, Петруся и деякіи иншіи стихотворы.

⁴⁾ „Tarasa Szweczenki Kobzarz“. Z małorossyjskiego spolszczył Władysław Syrokomla. Wilno 1863. Сей постъ переложивъ 13 стихотворѣвъ Тарасовыхъ на мову польську.

ко-жь сей поетъ не хотѣвъ зладити польского переспѣвѣу „Гайдамакѣвъ“, тому-що по его думцѣ въ сѣй постѣ проявляють ся образы крѣвавіи. — Одтакъ годить ся ще спѣмнути про чеськѣй перекладѣ А. Дурдѣка (въ альманаху „Poezie světové“), про сербськѣй переспѣвѣу деякихъ частинъ „Кобзаря“ (въ журналѣ Ст. Новаковича „Вила“ 1868. р.), и про болгарськѣй перевѣдѣ кѣлькохъ поезій Тарасовыхъ (въ журналѣ „Свобода“ пѣдъ редакцією Каравелова за р. 1870.). — Зъ-помѣжь Нѣмцѣвъ займавъ ся „Кобзаремъ“ Й. Г. Обрѣсть, котрый (1870) написавъ біографію Шевченка и переложивъ та пояснивъ кѣлька его стихотворѣвъ¹⁾. Та й Французъ Ё. Durand, щѣ написавъ статью про народного поэта Малоруси, переложивъ на свою мову деякіи мѣсця зъ его „Кобзаря“²⁾.

и) Письма Тарасовѣ въ мовѣ російськѣй. Крѣмъ дневника³⁾, автобіографіѣ⁴⁾ и листѣвъ до Бронислава Залеского⁵⁾ написавъ Шевченко по-російськи ще два стихотворы епичнѣй, частину одного твору драматичного и десять повѣстей⁶⁾. Вже въ „Основѣ“ (1862., мартъ, стор. 142—143)³⁾ Михайло Лазаревськѣй написавъ оповѣстку, щѣ по смерти Шевченка

¹⁾ „Taras Grigoriewicz Szweczenko“ ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. (Sechster Jahresbericht der gr. or. Ober-Realschule in Czernowitz.)

²⁾ „Revue des deux mondes“. Tome XV. Paris 1876; p. 919—944. — „Кобзаремъ“ займавъ ся такожъ Англичанинъ Morfill. (Порѣви. статью „A cossak poet“, умѣщену въ „Macmillans Magazine“, 1886, april.)

³⁾ „Дневникъ“ свѣдѣй писавъ Шевченко бѣдъ 12. червня 1857. до 13. липня 1858. р. Напечатано его въ „Основѣ“ 1861. и 1862. р.

⁴⁾ „Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. XV—XXII.

⁵⁾ „Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176; 611—622; 853—866.

⁶⁾ Всѣ тѣ повѣсти написавъ Шевченко прозою.

лишилось одинацять рукописей¹⁾, що одтакъ тї рукописи продають ся всѣ разомъ и кожда окремо, одначе безъ права выдана, котре остае ея при наслѣдникахъ поэта. А вже-жъ самъ Лазаревскій заподѣявъ таке, що нѣхто не квапивъ ея куповати тыхъ рукописей; онъ бо напиравъ у своѣй оповѣстцѣ, що тї „сочиненія поэта довольно слабы“. Опѣсля дѣстались тї рукописи Костомарову, у которого они лежали въ запертьѣ двацять рокѣвъ, а ажъ въ 80-хъ рокахъ деякї энтузіяеты музы Шевченковой спонукали того историка, передати имъ сю спадщину по Тарасѣ для печатаня. Именно В. Л. Беренштамъ позбиравъ всѣ рукописи Шевченковї и довѣвъ ихъ до ладу. Самъ Шевченко надруковавъ въ 40-хъ рокахъ одрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай“ (1842) и поему „Безталанный“ або „Тризна“ (1844) въ журналѣ „Маякъ“. Одтакъ напечатано въ „Историчеекѣмъ Вѣстнику“ 1881. р. (январь) повѣсть „Несчастный“, а повѣсть „Музыкантъ“ въ Кїевекѣй газетѣ „Трудъ“ (1882); потѣмъ надруковано повѣсть „Княгиня“ въ „Кїевекѣй Старинѣ“ (1884), а одъ року 1886—1887, помѣщено въ сѣмъ журналѣ двѣ поемы, „Слѣпая“ и „Безталанный“, одрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай“ и шѣсть повѣстей: „Варнакъ“, „Наймичка“, „Близнецы“, „Художникъ“, „Капитанша“, „Прогулка съ удовольствїемъ и не безъ морали“, и „Музыкантъ“²⁾. Не надруковано доси однои повѣсти „о безродномъ Петрусь“.

¹⁾ Ось и заголовки сихъ рукописей: 1) Наймичка, 2) Варнакъ, 3) Княгиня, 4) Музыкантъ, 5) Несчастный, 6) Капитанша, 7) Близнецы, 8) Художникъ, 9) Драматичный твѣръ безъ назвы и безъ кѣнця, 10) Прогулка съ удовольствїемъ и не безъ морали, 11) Повѣсть о безродномъ Петрусь.

²⁾ Всѣ тї писаня Тарасовї, котрї печатались въ „Кїевекѣй Старинѣ“, выдано окремою книгою п. з. „Поэмы, повѣсти и рассказы Т. Г. Шевченка, писанные на русекомъ языкѣ“. Кїевъ 1888.

Помѣжь тыми письмами Тарасовыми найдавнѣйшимъ есть епичный твѣръ „Слѣпая“¹⁾, що его поеть зложивъ ачейже до появленя „Кобзаря“ (1840)²⁾. Змѣть еей поемы нагадує пѣзнѣйшу украиньску поему Шевченка п. з. „Марина“, а деякї мотивы зъ неи, ба й поодинокї стихи ввѣшли въ поемы „Вѣдьма“ и „Княжна“. Въ першѣй половинѣ сего твору видно елѣды романтизму 30-хъ рокѣвъ, а хоча замѣчаемо тутъ пересяду краекъ въ картинахъ и деяку штучнѣсть въ драматизмѣ, то однако тї недостатки залагоджують ся енлою могучого обуреного людского чутя, котре денекуды доходить до выекого постичного артизму.

Слабшою есть невеличка поема „Безталанный“ або „Тризна“³⁾, посвящена княжнѣ Репнинѣ. Она мае такожъ прикметы школы романтичной; ея бо зъображае долю якогось поэта, що рвавъ ся до идеалу мѣжь людьми, котрї его не розумѣли, и що одтакъ умеръ звѣстивши проповѣдь любви и окликъ до боротьбы противъ лихолѣтя.

Той напрямъ литературный видно одтакъ въ одрывку зъ драмы „Никита Гайдай“⁴⁾. Въ XIX. томѣ „Кїевекѣй Старини“ напечатано кѣлька сценъ, що ихъ авторъ зложивъ то вѣршами, то прозою, и що суть початкомъ третього акту. Богатырь драмы, сотникъ Никита Гайдай, вѣде посломъ гетьманьскимъ въ Варшаву зъ грамотами до короля и сойму, и одкрывае своѣй еудженѣй

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1886. Томъ XV; стор. 310—338.

²⁾ „Вѣстникъ Европы“; XXIII. годъ; 1888. Томъ II., стор. 259. въ статьѣ А. Пыпина „Русскїя сочиненія Шевченка“. Въ сѣй знаменитѣй розвѣдцѣ Пыпинъ лише такожъ про самостѣйность русеко-украиньскѣй литературы супроти росїйскѣй (стор. 249—252).

³⁾ „Кїевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 456—470.

⁴⁾ *ibid.*, стор. 277—288.

Марянъ тайну политичнои своєї миссії. Мова его проявляє ся вельми патетичною: він ненавидить интриги и хоче сказати королеви та маїнатамъ польскимъ правду про лихолѣте Украйны. Одаткъ поетъ натякавъ тутъ на тую любовь мѣжь братами-Славянами, котра небавомъ опѣсля сталась основою високихъ идей товариства Киприло-Методіївскаго.

Въ сороковыхъ рокахъ написавъ Шевченко такожъ двѣ повѣсти прозою п. з. „Наймичка“ (1844)¹⁾ и Варнакъ (1845)²⁾, котрѣ послужили темами до зложеня пѣзнѣйшихъ поемъ украинськихъ пѣдъ тими-самыми заголовками. Всѣ прочі повѣсти писавъ авторъ пѣзнѣйше, то въ Новопетровскѣй крѣпости, де сидѣвъ невольникомъ, то въ Петербурзѣ, коли живъ опять на воли. Въ неволи написавъ Шевченко именно отъ-сѣ повѣсти: „Княгиня“ (1853), „Несчастный“ (1855) и „Художникъ“ (1856). „Княгиня“³⁾ явилась опѣсля въ поетичнѣй перерѣбцѣ украинскѣй п. з. „Княжна“. Повѣсть „Несчастный“⁴⁾ есть психологична студія житя одного каторжника, котораго авторъ пѣзнавъ въ Орскѣй крѣпости. „Художникъ“⁵⁾ же есть частина автобіографіѣ зъ того часу, коли Тарасъ живъ въ Петербурзѣ у кѣмнатнаго маляра Ширяева, и коли освободившись зъ крѣпацтва вчавъ ся малярства въ академіи художествъ пѣдъ проводомъ Брюлова.

1) *ibid.*, 1886. Томъ XV; стор. 576—612; — томъ XVI; стор. 1—36.

2) *ibid.*, 1886. Томъ XV; стор. 410—442.

3) *ibid.*, 1884. Томъ VIII; стор. 391—422. Въ началку сєи повѣсти списавъ поетъ частину своєї біографіѣ зъ того часу, коли бувъ ще дѣтвомъ.

4) Повѣсть „Несчастный“ напечатано въ „Историческомъ Вѣстнику“. СПб. 1881. р. (январь.)

5) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 1—35; 193—236; 385—411.

Особливо важнымъ есть оповѣдане про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ. Хоча-жь Шевченко розказує тутъ про житє иншого маляра-крѣпака, то нема сумнѣву, що перша частина повѣсти есть справдѣ біографією самого поета.

Вельми интересною есть повѣсть „Близнецы“¹⁾, котра починає ся трохи-не такимъ ладомъ, що й повѣсть „Наймичка“. Нещасна покритка пѣдкинула своихъ близнюковъ въ хуторѣ старого сотника Сокиры. Жена его Парасковья найшла тѣ немовлята и стала для нихъ матѣрю. Оба дѣтваки Зосимъ и Саватій росли вкупѣ, и хочъ зъ лица були до себе вельми подѣбнѣ, рѣзнились чи-мало одинъ ѣдъ другого вдачаю душѣ. Зосимъ вчавъ ся опѣсля въ школѣ военнѣй, а Саватія ѣддано въ гїмназію а потѣмъ на курсъ медичный. Зосимъ гулявъ и впавъ морально такъ низько, що опинивъ ся въ Орскѣй крѣпости, де стрѣтивъ ся зъ нимъ Саватій, що бувъ лѣкаремъ въ Оренбургу. Мѣжь-тымъ умеръ старый сотникъ и въ заповѣтѣ записавъ свое майно Саватію, котрый все ще живъ въ далекѣй чужинѣ. Ажъ ось явивъ ся Зосимъ на хуторѣ покѣйника и хозяйнувавъ тутъ по-своему: нивъ и гулявъ безъ тямки. Коли-жь Саватій дѣзнавъ ся, що братъ его руйнує батькѣвщину, то вернувъ ся домѣвъ, и, якъ мога, потѣшавъ свою названу матѣрь, що заливалась гѣркими сльозами за ледачимъ житємъ своего любого Зосѣ. Але-жь сєй недолудокъ живъ недовго; его вбили въ часѣ нѣчного гуляпя. — Въ сѣй повѣсти являє ся вельми симпатичнымъ старый сотникъ Сокира, що зъединивъ въ особѣ своѣй всякѣй найкрасѣй прикметы украинского хуторянина. Та й приятель его, Степанъ Мартиновичъ Левцикѣй, есть

1) *ibid.*, 1886. Томъ XVI; стор. 199—251; 409—411; 589—626.

гарнимъ типомъ колишнього сѣльського учителя, що любивъ народні звичаї й обычаї, та визначувавъ ся вельми релігійнимъ напрямомъ душѣ. Опроче важною єсть сеся повість взъ-за того, що въ нѣй проявляє ся частина автобіографіѣ Шевченка. Се бо пише лѣкаръ Саватій у своїхъ запискахъ про побуть въ Орскій крѣпости и въ Оренбургу, про експедицію на мори Аральскѣмъ, а ѡтакъ згадує про земляка свого, котрого уральскій козакъ вважали попомъ-роскольникомъ, тому-що въ него була вельми широка борода¹⁾. Та й инші замѣтки въ сѣй повѣсти суть дуже цѣннѣ. Осъ споминає авторъ въ кѣлькохъ мѣсяцяхъ про Григорія Сковороду²⁾, котрого зове Діогеномъ свого часу, описує стать и одежу Ивана Котляревского, автора „Енеиды“, и розказує про его жыте въ Полтавѣ³⁾.

Повѣсть „Музыкантъ“⁴⁾ написавъ Тарасъ въ послѣднімъ роцѣ свого побуту въ Новопетровскій крѣпости. Тутъ зобразивъ онъ долю одного крѣпака, що визначувавъ ся талантомъ музыкальнымъ, та ѡбѣля освободивъ ся зъ неволѣ при помочи вельми чесного Нѣмця, доктора Антона Карловича. Въ сѣй повѣсти змалювавъ Тарасъ чорными барвами погану вдачу помѣщика Клеповского, до котрого могли ѡдноситись слова Кобзаря, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного магната исторію-правду, то перелякать самѣ-бъ нескло можно, а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“ („Кобзарь“, II. 97). А вже-жь милою є стрѣча поета зъ колишнімъ приятелемъ его, Иваномъ Сошенкомъ, що вчивъ російскій исторіѣ въ школѣ одного

¹⁾ Порѣви. „Основу“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.

²⁾ „Кіевская Старина“. 1886. Томъ XVI; стор. 208. 210. 216.

³⁾ *ibid.*, стор. 232—233; 243. 245. 410. 414.

⁴⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XIX; стор. 627—695.

повѣтового мѣста. Тарасъ згадує, що Шевченко просивъ сего свого друга, записувати все, що ѡдносило-бъ ся до поезіѣ и философіѣ простого народу¹⁾. А вже-жь въ повѣсти „Прогулка съ удовольствіємъ и не безъ морали“ замѣчає Тарасъ, що „юнымъ прекраснымъ друзьямъ своимъ“ пѣславъ украинскій пѣсенѣ, якій запѣсавъ ѡдъ Подолянѣ и Волянцѣ²⁾; ба, онъ каже, що украинскій думы и пѣсенѣ суть красшіѣ ѡдъ рапсодіѣ Гомера³⁾. Впрочѣмъ въ повѣсти „Музыкантъ“ споминає авторъ и про се, що Кіѣвска археографична комисія посылала его на Украину, щобъ ѡдрисовувавъ стародавній церкви, монастирѣ та инші памятники старовинны рѣднои землѣ⁴⁾.

Коли-жь Тарасъ живъ опять на воли въ Петербурзѣ, то написавъ (1858) повѣсть „Прогулка съ удовольствіємъ и не безъ морали“⁵⁾. Она починає ся ѡписанемъ вандрѣвки автора по Украинѣ, почѣмъ розвиває ся цѣлий рядъ картинъ суспѣльного жытя зъ послѣднихъ часѣвъ крѣпацкаго права. Проти свѣхъ невеселыхъ картинъ ставить Шевченко тиху, любу идиллю въ хуторѣ Нѣмця-лѣкаря Прехтеля, котрый оженившись зъ Украинкою, живъ собѣ мовѣ въ раѣ и въ-кѣнци ставъ бѣльше Украинцемъ, нѣжъ Нѣмцемъ. Изъ сєи повѣсти довѣдуємо ся, що Тарасъ гадавъ писати поему про „матроза“, котра-бъ починалась словами думы народ-

¹⁾ *ibid.*, стор. 662.

²⁾ *ibid.*, стор. 83.

³⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XVIII стор. 309.

⁴⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XIX; стор. 627—628. — Шевченко бувъ знаменитымъ художникомъ. Гляди статью В. Г—ка въ „Кіевскій Старинѣ“ зъ 1888. р., томъ XX. ч. з. „Иллюстраціи Шевченка“; стор. 8—11³⁾.

⁵⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XVIII; стор. 269—334; 589—626; томъ XIX; стор. 55—89.

нов: „На моря синьому, на камені бѣлому“...¹⁾ Ба, Шевченко пише, що бнѣ сю героичну поему (мабуть єи засновокѣ) переробивъ на повѣсть „Прогулка...“²⁾ И справдѣ, головнымъ дѣячемъ сєи повѣсти єсть колишній матрозъ Якѣвъ Оберемєнко, котрый бдзначивъ ся въ боротьбѣ пѣдъ Севастополемъ, та опѣсля живъ на хуторѣ при своѣй єєстрѣ, „прекраснѣй Єленѣ“, зъ котрою ожєнивъ ся ротмистрѣ Курнатовскѣй, коли она заходами брата освободилась зъ крѣпацтва.

Въ-кѣнци годить ся замѣтити, що въ повѣсти „Капитанша“³⁾ зъображає ся нещасна жертва гульвѣсы-капитана; зъ другої же єторони простый тарабанщикъ-мужикъ, щѣ ставъ єи опѣкуномъ, являє ся примѣромъ незвычайної доброти и справдѣшної саможертвы.

Изъ погляду на повѣсти Шевченковѣй, писанѣй въ мѣвѣ росѣйскѣй, можно бдзнатись, що въ нихъ малюють ся реальнѣ образы єуєнѣльного житя на Украинѣ въ тыхъ часахъ, коли крѣпаки побивались недолею й неволею⁴⁾. Деякѣй зъ тыхъ творѣвъ, примѣромъ „Наймичка“, „Художникъ“, „Близнецы“, мають високу литературну єтѣйностъ, дармѣ, що Костомарѣвъ въ повѣстяхъ Тарасовыхъ добачає мелъодраматичне або й розтягле писанє⁵⁾. Въ повѣ-

¹⁾ „Кієвская Старина“, 1887. Томъ XVIII; стор. 312. — Тыми словами починає ся дума про „Алексѣя Поповича“.

²⁾ *ibid.*, стор. 334.

³⁾ *ibid.*, 1887. Томъ XVII; стор. 589—625; — томъ XVIII; стор. 1—25.

⁴⁾ Поєтъ познакомившись зъ творами Гоголя, полюбивъ реализмъ въ литературѣ. Де-хто каже, що Шевченко не любивъ Гоголя (порѣвн. „Громада“ зъ р. 1879; № 4., стор. 137), одначе въ повѣстяхъ своихъ Шевченко згадує мило про Гоголя й визнає важностъ єго „Мертвыхъ душъ“. („Кієвская Старина“, 1886; томъ XVI; стор. 30. 430.)

⁵⁾ „Русская Старина“. Спб. 1830. Томъ XXVII., въ статьѣ „Тарасъ Григорѣвичъ Шевченко“; стор. 610.

стяхъ Шевченка проявляє ся велика єго релігійностъ, єго любовь до природы й до Украины, котру бнѣ зове „прекрасною, могучою, вольнолюбивою“¹⁾. Изъ снхъ творѣвъ можно бдзнатись, що Шевченко зовємъ не бувъ такимъ неукомъ, якимъ єго де-хто вважає. Вже-жъ знавъ бнѣ Гомера, Вергілія, Овидія (въ перекладѣ росѣйскѣмъ); читавъ исторію Тита Ливія (въ перекладѣ), „Исторію Русовъ“ псевдо-Кониського, романы Вальтеръ-Скотта и Бальзака, поезіѣ Шиллера, Гєтого и Кернера, а „стихи Пушкина не сходили у него съ языка“²⁾. Тарасъ згадує про философа Бєкона, про „череповѣда“ Ляватера и т. и. Впрочѣмъ каже бнѣ, що читавъ „не-мало“, та що книжка були для него неначе „хлѣбомъ насущнымъ“³⁾.

Повѣстями Шевченка, писаными по-росѣйски, доповнюють ся и поясняють ся подєкуды украиньскѣй єго поезіѣ. Они суть важнѣй такожъ за-для того, що читаючи ихъ можемо бдзнатись зъ просвѣтнимъ свѣтоглядомъ и зъ генетичнымъ розвоємъ артистичної и поєтичної вѣдѣчѣ Тараса. Тѣ повѣсти подають такожъ цѣнний матеріалъ до єго житєнєя. Изъ нихъ можно бдзнатись, що житє Шевченка — то справдѣшная поезія; а вже-жъ и поєтичнѣй єго творы суть вѣрнымъ образомъ житя матери-Украины, котра въ терєсѣвѣмъ вѣнци стоить заплакана мѣжъ славяньскими своими єєстрицами. Єдиною бдрадою-пѣльгою въ єи лихолѣттю єсть добра єи слава, котра пѣєнію Кобзаря сталає голоєною въ цѣлѣмъ свѣтѣ.

¹⁾ „Кієвская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 591.

²⁾ *ibid.*, стор. 68. — Впрочѣмъ звѣєтно, що Шевченко читавъ творы польєкихъ поєтѣвъ Адама Мицкевича и Богдана Залєєкого та й єєстетку Кароля Либєльта.

³⁾ „Кієвская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 278. 285.

5. Михайло Петренко¹).

Єсть мѣжь людьми такі домонтарѣ, котрі обертають ся въ тѣненому крузѣ суспѣльного житя и ѳддалекн ѳдъ громадского змаганя невеселый свѳй вѣкъ коротають. Такимъ домонтаремъ бувъ Михайло Петренко. Хочъ по розлогихъ степахъ украиньскихъ залунала пѣсня вѣщого Кобзаря, котра й мерцѣвъ покликувала до нового житя просвѣтного й національного, то Петренко пеначе не чувъ сего могучого голосу, и въ рѳднѳмъ своѳмъ мѣстѣ любувавъ ся въ романтичнѳмъ свѣтоглядѣ та спѣвавъ пѣснѣ про нещасну свою любовь.

Михайло Николаевичъ Петренко родивъ ся въ 1817. р. и по-найбѳльше живъ въ мѣстѣ Славянку, повѣту Изюмского, губерніѣ Харкѳвской, та вже за-молоду пѳзнавъ звичаѣ й обычаѣ народнѣй. Окѳнчивши курсъ наукъ въ Харкѳвскѳмъ университетѣ 1841. р. вступивъ ѳнъ въ службу „по гражданскому вѣдомству“. ѳнъ написавъ одну оперу, котрой нѣгде не друковано, и деякі лиричнѣй стихотворы, котрі помѣщались въ альманаху „Снѳбнѣ“ Олександра Корсуна (1841), въ „Молодику“ Бецкого (1843) и въ „Южнѳмъ-русскѳмъ Сборнику“ Амвросія Метлинського (1848). Въ сѣмъ Сборнику напечатано такожь давнѣйшѣй стихотворы Петренко (стор. 31—60). Поезіѣ его зовуть ся тутъ „Думами та спѣвами“²).

Найкрасшѣмъ поетичнымъ творомъ Петренко єсть думка „Небо“ (стор. 32—36)³). Се єсть чистый зразокъ

¹) Порѳвн. „Южный русскій Сборникъ“ Амвросія Метлинського. Харьковъ 1848; стор. 30. — „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова Кієвъ 1884; стор 161—164.

²) Всѣхъ стихотворѳвъ Петренко въ сѣмъ „Сборнику“ Метлинського єсть дванацять.

³) Гляди „Южный русскій Сборникъ“ на сторонахъ цитованыхъ.

поезіѣ романтичнои; особливо-жь перша частина сєй думки має чи-малу стѳйпѳсть литературну, изъ-за чого де-хто думавъ, що єѣ написавъ Шевченко¹). Осъ и початокъ першои частини сєго стихотвору:

Давлю ся на небо, та й думку гадаю,
Чому я не сокѳль, чому не лѣтаю,
Чому менѣ, Боже, ты крыллѣвъ не давъ?
Я землю-бѣ покинувъ и въ небо злѣтавъ!
Далеко за хмары, подальше одъ свѣту,
Шукать собѣ долѣ, на горе привѣту,
И ласка у зѳрокъ, у сонця просятъ,
У свѣтѣ ихъ яснѳмъ все горе втопить....

Въ стихотворахъ Петренко проявляє ся сумовита и тужлива его вдача. Мабуть нещасна любовь поэта була причиною его горюваня й душевной недуги. ѳнъ каже, що ѳдъ раннього ранку до пѳзної ночи плаче за „сердечною своею голубкою, за Галею (стор. 45). Тому-то въ думцѣ „Смута“ пытає ся ѳнъ козака-бурлака, се-бѣ-то себе самого:

Чого ты, козаче, чого ты, бурлаче,
Якъ вѣтеръ осѣнный въ дубровѣ заплаче,
Головоньку схилишь, слѣзьми обѳллєшь ся,
ѳдъ думки, ѳдъ горя у поле плєтєшь ся?
И осъ на се пытанє дає зажурєнный козакъ таку ѳдповѣдь:

Того я горюю, того плачу, люде,
Що плачучи, кажутъ, серцю легше буде!
Бо всѣ пару мають, у всѣхъ є дѣвчина,
Тѳлько я не маю, одинъ якъ быллина! (стор. 51.)

Въ думцѣ „Славянскъ“ (стор. 37—43) бажавъ Петренко звеличити своє рѳдне мѣсто, щѳ по рѣчцѣ

¹) Диви „Правду“, IX. 1876; стор. 127. — Порѳвн. „Зорю“, 1887, число 4., стор. 69.

Тору, по рівнині гарно розкинуло свої пышні садки и квіти пахучі по долині. Ôдтакъ епôмнувъ ôнъ про гарні дѣвчата въ родині, кажучи, що нѣгде нема такихъ очей, які мають Славянки, — „и рання зôрка на востоцѣ наврядъ бува яснѣйша ихъ“ (стор. 38.) Особливо-жь подобались поетови чудові пѣснѣ козацькіи и думки дѣдôвськіи, котрі широко льють ся по горахъ, по садкахъ, а потôмъ високо у небѣ затихають (стор. 39). Про ті пѣснѣ згадує поетъ на чужині, тужачи за Україною, де мавъ радôсть и рай, и про-те каже, що ôдъ нудьги бѣжить въ поле, и що весь свѣтъ показує ся ему нуднымъ, сумнымъ, слѣзьми облитимъ (стор. 42).

Поетъ намагавъ ся писати такожъ думу „Иванъ Кучерявий“ (стор. 52—55), але-жь при своїй сентиментальной вдачі не мôгъ доладно довершити епичного стихотвору. Въ сѣй думѣ видимо стару Грицяху, котра сидить въ хатѣ сама та тужить за мужемъ и своими дѣтьми. Се бо сынъ пôшовъ давно зъ козаками у степъ на Татарôвъ, и не має объ нѣмъ вѣсти, си мужъ сидить ôдъ давна въ неволи „у польскôй Вкраинѣ“, а дочку одпустила она зъ братомъ въ далеку дорогу ажъ за Донецъ въ Святій-Горы, помолитись Богу, — „и жеде єъ, не дôждеться, а матери мука“ (стор. 54).

Бôльшу часть стихотворôвъ написавъ Петренко пôдъ впливомъ поезій Козлова й Лермонтова¹⁾. Тôлько-жь думки Петренка суть ще сумнѣйшіи, нѣжь одвѣтніи елетійніи творы Лермонтова.

6. Олександръ Чужбиньскій²⁾.

Батько Олександра Чужбиньского, Степанъ Атанасієвъ, бувъ захожимъ Великороссомъ; ôнъ приставъ

¹⁾ Гляди „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 162.

²⁾ „Поэзія Славянъ“. С.-Петербургъ 1871; стор. 193—194.

въ приѣмы до Украинки Лубеньского повѣту, Полтавской губерніи, и тутъ осѣвъ на жѣтчиному добру. 28. лютого 1817. р. уродивъ ся Олександръ Атанасієвъ. До 13. року свого вѣку пробувавъ Олександръ въ хуторѣ посередъ украиньского народу; его окружала и плакала украиньска природа, украиньска пѣсня. Тринацятилѣтнего Олександра батько ôдвѣзъ до Нѣжина до гѣмназіи вышнихъ наукъ. Тутъ вже вчивъ ся молодой землякъ Атанасієва Евгеній Гребѣнка. Певно, що батьки Гребѣнчиніи и Атанасієвіи знали ся добре, и певно, що Гребѣнчинъ батько порадивъ Степану Атанасієву, лишити свого сына на кватирѣ въ купѣ зъ его сыномъ у професора Соловѣва. Живучи въ одной хатѣ, Евгеній Гребѣнка не мôгъ не впливати на молодого Атанасієва; впливъ его бувъ не тôлько природнымъ, але й неминучимъ. Гребѣнка бувъ старшіи ôдъ Чужбиньского на пять рокôвъ, до того ще Гребѣнку доля надѣлила такою вдачею, якою люде впливають на товаришѣвъ, саміи того не бажаючи.

Ледви вступивъ Олександръ въ Нѣжиньску гѣмназію, то перетворено єъ въ лицей, и ôдтакъ кôнчивъ ôнъ курсъ наукъ зъ правомъ „на чинъ XIV. класса“. Ôдыхнувши трохи на селѣ вступивъ ôнъ (1836) въ Бѣлгородекій уланьскій полкъ и въ 1843. р. пôшовъ въ ôставку зъ чиномъ поручика. Въ 1843. р. пôзнавъ ся ôнъ зъ Шевченкомъ и бувъ товаришемъ Кобзаря въ вандрôвкахъ его по Украинѣ. Въ 1847. р. ставъ Атанасієвъ-

— „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. П. Петрова. Кієвъ 1884; стор. 165—169. — „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ VIII. У Львовѣ 1887. р. въ статьѣ Олександра Кошиьского: „До исторіи нашего письменства“. (Біографичніи звѣстки). „Олександръ Атанасієвъ Чужбиньскій“ (число 4., стор. 69—70). Авторъ сєи исторіи литературы списавъ біографію Чужбиньского по запискамъ Кошиьского.

Чужбинській урядникомъ канцеляріѣ губернатора въ Воронежѣ и почавъ редаговати „Воронежскій губернскій вѣдмости“. Два роки опбеля залишивъ онъ сю службу. Е. 1856. р. Атанасієву-Чужбинському и деякимъ другимъ письменникамъ приказавъ великій князь Константнъ Николаевичъ списати звичаѣ й обычаѣ „приморськихъ и прирѣчныхъ жителѣвъ Россіѣ“. Чужбинскій выбавъ собѣ низъ Днѣпра, по-за-якъ та сторона була ему добре звѣстна¹⁾.

Вернувшись зъ подорожи на Днѣпровому побережю Чужбинскій вже не покидавъ Петербурга, дбставши посаду „смотрятеля Петропавловокой крѣпости“. По-трохи зорове его почало заненадати; 15. серпня 1875. р. онъ зоживъ свои кости пѣдъ похмуримъ небомъ непривѣтн Пѣвночя²⁾.

Олександръ Атанасієвъ выступивъ на поли литературы въ 1838. р. пѣдписуючи себе псевдонимомъ Чужбинскій изъ-за того, що живъ на чужбинѣ и туживъ за родиною. Зъ-першу писавъ онъ тѣлько по-російски, та ажъ въ 1841. р. зладивъ онъ два украинскіѣ стихотворы п. з. „Е. П. Г—кѣ“ (ее бѣ-то Евгенію П. Гребенцѣ) и „Прощаня“. Ихъ надруковавъ Гребенка у своемъ альманаху „Ластѣвка“³⁾. Опбеля напечатано деякіѣ

¹⁾ Путевіѣ свои записки печатавъ Атанасієвъ-Чужбинскій (дѣльными статями въ „Морекѣмъ Сборнику“ 1856—1860. р., опбеля выдавъ тѣ статѣ въ книжцѣ п. з. „Поѣздка въ южную Россію“. С.-Петербургъ 1861. Критику сего твору написавъ П. Кувшъ въ „Основѣ“, 1862. р.; январь, стор. 25—51. — Частинку-жъ ихъ путевыхъ записокъ помѣщено въ „Правдѣ“ 1870. р. въ пекладѣ украинскѣмъ п. з. „Днѣпровіѣ пороги“ (стор. 19—23).

²⁾ Олександръ Конисскій въ наведеной статѣ „Зорѣ“, 1887., стор. 70.

³⁾ Стихотвѣръ „Е. П. Гребенкѣ“ переложивъ Н. Гербель и мову російску. („Поэзія Славянѣ“, стор. 194.)

лиричній стихотворы Чужбинского въ „Молодику“ Бецкого и въ „Основѣ“ (1861. и 1862. р.). Мѣжь-тымъ выдавъ онъ безименно збѣрникъ вѣршѣвъ въ Петербурзѣ 1855. р. п. з. „Щѣ було на серцѣ“ (16⁰, сторѣнѣ 45, всѣхъ стихѣвъ 15). Авторъ намагавъ ся складати свои стихотворы на ладѣ пѣсенѣ проетонародныхъ, про-те въ переднѣмъ словѣ сего збѣрничка писавъ онъ ось-таке про гезезу своихъ думокъ: „Полеми думкою хочъ до початку свѣта, коли ще народъ живъ собѣ не у городахъ, не у селахъ, а невеличкими хуторами, то й тодѣ вже чоловѣкъ спѣвавъ: бо пѣня найкрашій прятель людинѣ чи то у смутку, чи у радости. Якъ не потрапишь роеказати, одѣ чого беретъця у тебе смѣхъ, ѣдкѣль паливаютьця на очи слезы: стемненѣсенъко такъ не вгадаешъ, де озметъця пѣня и голосить у серцѣ, цоки ты ей не выспѣваєшь, хоча-бѣ то й на самотѣ у чистѣмъ поли. Скѣльки-жъ, якъ подумаемъ, пропало пѣсенѣ и пропало затымъ, що нѣхто ихъ не перенявъ, що вони розвѣялись по вѣтру, що згинули, якъ самотна квѣтка де небудь у пущѣ. Теперъ не те, добріѣ люде! Коли Богъ пославъ чоловѣкови хистъ, коли чія душа здольна роеказати словами те, про щѣ шепче ѣй якій-сь таємный голосъ: грѣхъ тому кидать даремно отъ-тѣ пѣенѣ, бо, може, у котрѣй-небудь блисне слово святои правды и навчить, наставить на добро не одно запекле сердце. Уеякіѣ є люде на свѣтѣ: кожне дивитьця и дума по-своему; але чи є-жъ та людина, щѣбъ хочъ коли-небудь не заепѣвала, або не цоелухала пѣенѣ? — Сиѣвавъ я, братця, выспѣвувавъ, щѣ було на серцѣ, щѣ роилося на думцѣ, и дивлячись, якъ инодѣ чорнобрѣвіѣ дѣвчата переймають мои пѣенѣ, подумавъ: нехай же не пропадають золотіѣ годвинки, которіѣ, Богъ ихъ святой зна, ѣдкѣль спливалнѣе у душу и голосно выривались на волю“ (стор. 3—4.)

Гадавъ бы хто, що Чужбинській, пізнавши духа пісенъ простонародныхъ и почувши въ собѣ внутрішнє змаганє до поезіѣ, зъумѣвъ еклагати вѣршѣ великой стѣйности литературной. Але-жь у него не було вдачѣ вѣшого поета. Въ его думкахъ добачаемо лишє вдатнї переспѣвы деякихъ мотивѣвъ поезіѣ людової, и про-те не диво, що иногдѣ й чорнобрѣвї дѣвчата переймали его пѣснї. Тому-то стихотворы Чужбинського, напечатанї въ „Основѣ“, подобались Украинцямъ чи-мало, ба, де-хто думавъ, що ихъ написавъ Шевченко. Пѣдъ тими думками й пѣснями пѣдписавъ ѓнъ себє псевдонимомъ „Невѣдомый“¹⁾. Але-жь стихи „Безталання“ и „Дѣвоцька правда“, котрї помѣщено въ „Основѣ“ 1861. р. (ноябрь и декабрь, стор. 9. 12⁴⁾), були напечатанї вже давнїше въ збѣрнику вѣршѣвъ „Щѣ було на серцѣ“²⁾; а впрочѣмъ у Шевченка плыла поезія зъ сердца струєю живо-творною, Чужбинській же намагавъ ся писати стихотворы, котрї по-найбѣльше явились дѣломъ штуки, не-наче кошією гарного образа природы. Одтакъ поезіѣ Чужбинського суть все ще важнымъ здобуткомъ для нашої литературы; вже-жь бо подобає ся такожъ цвѣтъ штучный, коли ѓнъ являє ся вѣрнымъ наслѣдованємъ той цвѣтки, щѣ вкрашає зелену лєваду. Тому-то не диво, що Олександръ Кониській похваливъ поезіѣ Чужбинського,

¹⁾ Ось щѣ написала редакція „Основы“ 1861. р. (ноябрь и декабрь), стор. 16⁴: „Стихи Невѣдомого прислано намъ зъ догадкою, що мусять бути Шевченковими первыми пробами. Не знаємо, щѣ скаже громада, а намъ здається, що нѣ. Не та ходѣ и не та мова була въ молодого Тараса“. — Въ „Основѣ“ 1861. р. (ноябрь и декабрь) надруковано отъ-ей стихотворы „Невѣдомого“: „Безталання“, „Дѣвоцька правда“, „Думка“; а въ „Основѣ“ 1862. р. (августъ) помѣщено вѣршѣ „Думка“ и „Осѣнь“.

²⁾ Порѣвн. збѣрникъ стихотворѣвъ „Щѣ було на серцѣ“, стор. 21 - 23; 26—27.

пишучи отъ-се: „Исторія нашего письменства не повинна обмянати Чужбинського; она въ своѣй широкой оселѣ мусять дати куточокъ и єму — разъ за-те, що его вѣршѣ прегарнї и написанї такою плавкою мовою, такимъ музичнымъ и снѣвучимъ метромъ, що и тямущї люде вважали ихъ яко власнї Тарасовї творы“¹⁾.

Россійскому рецензентови збѣрника „Щѣ було на серцѣ“ подобавъ ся наибѣльше етихъ „Прощанья“, и хочь ѓнъ руско-украиньску мову назвавъ языкомъ „дегтярникѣвъ и чумаковѣвъ“, то все таки признавъ ѓнъ, що въ сѣй елегїи єсть богато свѣжости, силы й теплоты²⁾. А вже-жь красшою єсть „Думка“ Чужбинського, въ котрѣй высказує ся туга за милою. Ось и початокъ сєи думы:

Шумлять лозы при дорозѣ,
Забѣлѣло въ поли:
Метѣль мете; буйный вѣтеръ
Розходивсь на волн, —
Гуля собѣ, — нема йому
На свѣтъ зупину,
Гуля собѣ черезъ горы,
Та черезъ долины.
Коли-бъ мнѣ, вѣтре буйный,
На часъ твои крыла,
Тодѣ-бъ мене людська воля
Нѣчимъ не спинила...³⁾

Стихотворы Чужбинського зъявляють тонъ елегїйный. Въ чужбинѣ туживъ ѓнъ за родиною, а въ думцѣ „Безталання“ сказавъ, що стоить, якъ той самотный горохъ при дорозѣ: кому треба й не треба, всякъ стручки

¹⁾ „Зоря“, 1887; число 4., стор. 69.

²⁾ „Москвитянинъ“, 1855; № 4.

³⁾ „Основа“, 1862; августъ, стор. 51².

зриває. Одаткъ кінчить онъ сю думку ось-такимъ сумовитимъ окликомъ до щастя:

Де-жь ты, щастя, де сховалось?

Днѣ безъ тебе трачу,

Зглянь, нехай тебе у вѣчи

Я хочь разъ побачу.

Глянь крѣзь чорні оченята

Минѣ на годину,

Та й лети собѣ одъ мене, —

А я — въ домовину¹⁾.

Въ „Основѣ“ (1861. р. мартъ, стор. 10) надруковано ще гарный вѣршь Чужбиньского, котрый онъ выголосивъ въ церквѣ академичнѣй при домовинѣ Тараса Шевченка. А вже-жь въ „Кобзарѣ“ (1876) напечатано его думку, щѣ починає ся словами „Гарно твоя кобза грає, любый мѣй земляче!“ (II, 73)²⁾.

Мѣжь прозаичными творами Чужбиньского, писаными по-російски, вызначає ся наибѣльше „Воспоминаніе с Тарасѣ Шевченкѣ“ (С.-Петербургъ въ „Рускѣмъ Словѣ“ 1861. р. № 2). Се писане єсть цѣннымъ причинкомъ до біографіѣ Кобзаря, по-за-якъ тѣлько изъ тыхъ згадокъ можно дѣзнатись важныхъ датъ про житє Шевченка на Украинѣ одъ 1843. до 1847. року.

Чужбиньскій писавъ такожъ словарь п. з. „Матеріалы для сравнительнаго и объяснительнаго словаря и грамматики русскаго языка и другихъ славянскихъ нарѣчій“. Томъ III. „Прибавленіе къ Извѣстіямъ императорской Академіи Наукъ по отдѣлу русскаго языка

¹⁾ „Щѣ було на серцѣ“, стор. 22—23.

²⁾ Сю думку надруковано вже въ „Молодику“ Бецкого (1843. р. на стор. 10²⁾). Надъ вѣршомъ стоить „Шевченкови“, а пѣдъ нимъ „А. Чужбиньскій“. (1841, полбры 26) — Порѣви. II, стор. 566.

и словесности“. (С.-Петербургъ 1855). Се єсть словарь украиньско-російскій, щѣ простягає ся одъ буквы А до В. До поодинокихъ слѣвъ украиньскихъ подає авторъ одвѣтныи перекладъ въ мовѣ російскѣй, а денскуды помѣщає онъ такожъ фразы украиньскѣй. Въ надрукованѣй частинѣ сего словаря добачаємо менше слѣвъ нѣжь въ „словници“ Пискунова, та й въ загалѣ той лексиконѣ Чужбиньского не має нѣякои ваги литературнои.

7. Якѣвъ Щоголевъ¹⁾.

Якѣвъ Ивановичъ Щоголевъ родивъ ся 1824. року въ Ахтырцѣ, повѣтовѣмъ мѣстѣ Харкѣвской губерніѣ, де й учивъ ся навпередъ въ тамошнѣй народнѣй школѣ, а одъ 1836. р. въ першѣй Харкѣвскѣй гимназіи. Приѣзжаючи одси домѣвъ на феріѣ Щоголевъ любивъ сидѣти на горѣ пѣдъ стародавною церквою, де читавъ романы Вальтеръ-Скотта, або й давивъ ся зъ горы на чудову долину, де тече рѣка Ворекла въ чотырохъ верстахъ одъ Ахтырки. Въ гимназіи читавъ поезіи Батюшкова, Жуковского и Лермонтова²⁾, и вже тогдѣ ставъ писати деякі стихотворы украиньскѣй и російскѣй, котрі напечатано въ „Молодику“ Бецкого 1843—1844. р. Въ тѣмъ часѣ зладивъ онъ такожъ збѣрничокъ своихъ поезій, та вступаючи въ университетъ показавъ его професорамъ

¹⁾ Н. П. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кієвъ 1884; стор. 427—439. — „Дѣло“, 1883., число 47., въ статьѣ Михайла Комаря п. з. „Ворекло“ (фелетонъ). — „Дѣло“, 1884, число 55., въ статьѣ Олександра Кониського: „Новѣйше пнебменство“. Критичный оглядъ „Очерковъ исторіи укр. литературы“ Н. П. Петрова (фелетонъ). — „Кієвская Старина“, 1834; томъ VIII., январь, въ статьѣ В(асилия) Г(орлеи)ка: „Ворекло, лірна поезія Я. Щоголева“. Харькѣвъ 1883; стор. 151—154.

²⁾ Про Батюшкова, Жуковского и Лермонтова гляди II, стор. 180.

И. Срезневскому й А. Метлинському, котрї спонукали его, вписатись на факультетъ филологичный. Такъ отже подъ проводомъ Метлинського вправлявть ся бнѣ ще бѣльше въ писаню стихотворѣвъ и на просьбу сего профессора зложивъ кѣлька украинськихъ пѣсень и думокъ. Метлинскій хотѣвъ помѣстити тї стихи въ „Южидмѣ русскѣмъ Зборнику“¹⁾, одначе для незвѣстной причины не надруковано ихъ (1848) въ сѣмъ альманаху. Въ 1858. р. авторъ передавъ ихъ студентови Нѣговскому, одъ котрого они мабуть дѣстались (1860) въ альманахъ Кулѣша, „Хату“²⁾. Тутъ напечатано отъ-сїи стихотворы Щоголева: „Гречкосїй“, „Поминки“, „Безталаннѣ“, „Безрѣднїй“ и „Покѣрна“³⁾.

Въ 1848. р. Щоголевъ скѣнчивъ курсъ въ Харкѣвскѣмъ университетѣ и ѣдтакъ шѣсть рокѣвъ служивъ въ урядѣ державныхъ доменъ („по вѣдомству государственныхъ имуществъ“), а опѣсля бувъ секретаромъ Харкѣвской думы. Щѣ-року выѣзжавъ бнѣ на хуторы, щобы зблизитись до сѣльскаго люду и скрѣпити духа своего свѣжою силою поезїи простонародной. А вже-жъ першїи его стихотворы зъ р. 1843—1844. попались подъ острый судъ тогдѣшней критики росїйской. Молоденькїи поеть зѣгнувъ ся передъ ареопагомъ словеснаго диктатора, Виссарїона Бѣлинского, котрый не знаючи украиньскаго народу и не розумѣючи его мовы, высмѣивавъ першїи стихи Щоголева, щѣ ихъ напечатано въ „Молодику“. Проте одъ 1847. до 1864. р. сей поеть не писавъ нїчого; мабуть затихла его пѣсня такожь изъ-за катастрофы, якою зананастилась (1847) доля Шевченка й иншихъ членѣвъ

¹⁾ Про Амвросїя Метлинського гледи II, стор. 426—442.

²⁾ „Хата“, 1860. Выдавъ П. А. Кулѣшъ. Петербургъ.

³⁾ *ibid.*, стор. 5—12.

товариства Кирило-Методїевского. Се-жъ тѣлько дивно, щѣ Якѣвъ Щоголевъ не настроивъ свои лиры въ 1861., коли деякїи тямущїи Украинцѣ засновали литературный орїанъ „Основу“. Ажъ ось въ 1864. р. бувъ бнѣ на гѣстинѣ въ однѣмъ дружнѣмъ домѣ та почувъ, щѣ хозяйка заспѣвала пѣсню, щѣ починае ся словами: „Ой у мене бувъ коняка...“ Се-жъ бувъ его стихотворѣ, щѣ его написавъ ще въ 1846. р. подъ заголовкомъ „Гречкосїй“¹⁾. Хозяйка дѣзнавшись, щѣ ея гѣсть есть авторомъ сєи пѣснї, просила его, щѣбъ давъ ѣй иншїи свои стихотворы, по-за-якъ она могла-бъ ихъ передати своякови, щѣ звавъ ся Бѣдличка, и бувъ композиторомъ пѣсень украиньскихъ. Такъ отже Щоголевъ утворивъ тогдѣ отъ-сїи чотыри пѣснї: „Квѣтка“, „Орель“, „Дуброва“ и „Маруся“²⁾. Опѣсля-жъ замовкъ оная ажъ до р. 1876., бо не хотѣвъ страждати въ митарствѣ цензуры изъ-за творѣвъ своей музы. Въ тѣмъ роцѣ передавъ бнѣ кѣлька своихъ пѣсень Олександрови Коняескому, котрый въ Кїевѣ гадавъ выдавати альманахъ „Батькѣвщину“. Изъ сихъ поезїи Щоголева надруковано опѣсля (1881) въ альманаху „Луна“³⁾ лишь двѣ его думки: „Козакъ“ (стор. 6—7) и „Летитъ орель по-надъ стеномъ“ (стор. 55—57). Въ 1883. р. напечатано три его стихотворы въ украиньскѣмъ альманаху „Рада“⁴⁾, а ѣдтакъ самъ авторъ выдавъ въ тѣмъ

¹⁾ Въ збѣрнику „Ворскло“ (1883) авторъ давъ сѣи пѣснї заголовкѣ „У поли“.

²⁾ Сїи чотыри пѣснї надруковано ажъ 1883. р. въ збѣрнику „Ворскло“.

³⁾ „Луна“. Украиньскїи альманахъ на 1881. р. Частина перша. Выданне Л. В. Ильиньского. Кїевъ.

⁴⁾ „Рада“. Украиньскїи альманахъ на 1883. рокъ. Частина перша. Выданне М. Старицького. Кїевъ. — Въ сѣмъ альманаху напечатано тї письменнїи матерїалы, якї мали ввѣйти въ другу частину „Луны“, щѣ ея цензура не пустила въ свѣтъ. Изъ тво-

роць збѣрникъ своихъ поезій п. з. „Ворскло, лірна поезія“¹⁾ (Харкѣвъ 1883. р. вел. 8°, сторѣнь 154). — Пѣшовши въ ѳдставку около 1880. р. Щоголевъ жиє до-сѣль въ Харковѣ.

Въ збѣрнику „Ворскло“ надруковано 75 етихотворѣвъ, изъ котрыхъ десять уже давнѣйше напечатано въ „Хатѣ“, „Лунѣ“ и „Радѣ“. Авторъ не помѣтивъ тутъ тѣлько тыхъ кѣлька стихѣвъ, котрѣ (1843. р.) були появились въ „Молодаку“ Бецкого. Мабуть и самъ Щоголевъ не цѣнивъ ихъ высоко, коли не надруковавъ ихъ у збѣрнику „Ворскло“.

Українскѣй критики оцѣнили стихотворы Щоголева въ загаль вельми прихильно. Уже Кулѣшь помянувъ „первоцвѣтъ Щоголева“ въ „Хатѣ“ ось-такимъ добрымъ словомъ: „Упала менѣ въ руки поезія якогось пана Щоголева. Зрадѣвъ я ѣъ прочитавши. Прочитавъ землякамъ-приятелямъ у столицѣ — и вони слухали ѣъ смакуючи. И звеселились мы всѣ, що таки хоть одна струна полюдськи на рѣднѣй бандурѣ бринькнула. Не багато тыхъ пѣсень, да чистый же медъ, а не перга словесна. То правда, що не до Шевченковыхъ ихъ прирѣвняти, а все-жь и то щира рѣдна поезія. Се такъ, якъ инодѣ весною соловей у саду голосно да любо выпѣвує, а тутъ коло тебе золота бжѣлка надъ квѣткою ветця. Слухаєшь соловя зъ великою вподобою, а не скажешь же ѣ бжѣлцѣ: „Лети собѣ геть, не гуди коло мене!“ Складъ у того пана Щоголева правдиво рѣдний. Не Шевченкѣвъ голосъ ѳнъ переймає; переймає ѳнъ голосъ народнои пѣ-

рѣвъ Щоголева надруковано въ „Радѣ“ три стихи: „Ткачъ“, „Родины“ и „Шинюкъ“.

¹⁾ Збѣрникъ своихъ поезій назвавъ Щоголевъ „Ворскломъ“ изъ-за того, що въ молодѣмъ вѣцѣ надъ сею рѣчкою думавъ найкрасшѣй свои думки.

нѣ, и изъ пѣснѣ бере основу своего компонованья. Тымъ часомъ, яко поетъ правдивый, а не пѣдсѣвачъ, має ѳнъ у своему голосѣ щось праведно свое, — якусь власну повагу ѣ красу, котрой нѣ въ пѣсни народнѣй не покажешь, нѣ въ Шевченковыхъ вѣршахъ не догледася; не чуже бо добро ѳнъ собѣ присвоивъ, а своимъ власнымъ даромъ насъ чарує. Се такъ, якъ отъ инодѣ спѣвають дѣвчата надъ водою, а ветця по водѣ ихъ чистый голосъ, и оддаєтця въ гаю, мовъ чарѣвничѣ спѣвы самои музы народнои, — оддаєтця съ-тиха, неясно, не такъ голосно, а любо слухати, и слухаєшь ѣго дивуючись!¹⁾

гдтакъ въ 1884. р. В. Г—ко (Василь Горленко) помѣтивъ оцѣнку збѣрника „Ворскло“ въ „Кіевскѣй Старинѣ“ (т. VIII., стор. 151—154). Сей критикъ добачає въ авторѣ „лірної поезіѣ“ талантъ не-абы-якій, кажучи про него, що ѳнъ не наслѣдувавъ нѣчѣихъ поезій, та що въ украинскѣй литературѣ его имя нѣколи не забуде ся. А вже-жь Михайло Комаръ звеличивъ наибѣльше славу Щоголева. По его думцѣ Щоголевъ — правдивый поетъ, малуючѣй жите людске такимъ, якъ оно справдѣ есть, по-за-якъ спѣває не тѣлько про лихо, але ѣ про радости щоденного жия. Особливо-жь подобає ся Комарови дуже гарна ѣ щиро народна мова поста. „Се мова Шевченка, Квѣтки та Марка Вовчка, — мова народнои пѣснѣ“²⁾. Хоть ѳдтакъ Конисскѣй зъ поглядами Комаря не зовѣмъ годить ся и не такъ высоко ставить поезіѣ Щоголева, то все-таки признає ѳнъ, що стихотворы сего поета мають стѣйностъ литературну. Ось и важнѣйшѣй его замѣтки про поезіѣ Щоголева: „Довголѣтна перерва въ творахъ Щоголева справдѣ дуже ѳдсѣчується: творы его напечатанѣ въ „Молодаку“, въ „Хатѣ“ ѳддають ся

¹⁾ „Хата“, стор. 2—3.

²⁾ „Дѣло“, 1883; число 47. у фелетонѣ.

чистою, свѣжою, елеґичною красою України; ся свѣжа краса, ся свѣжа сила слова просвѣчує по-трохи ще въ „Лунѣ“, але вже въ остатныхъ творахъ она зникає. Щоголевъ силкується не ѳдставати ѳдъ сучасныхъ идей, хоче додати своѣй поезіи соціальной гадки, але мѣжь сердцемъ поета и его гадками чутно вже дисгармонію; стихи становлять ся сухими, не говорять нѣчого серцю, виходять они холодною прозою, котра бѳльшій впливъ робила-бъ, коли-бъ була не ритмована¹⁾.

Щоголевъ займає въ нашѳй литературѣ вышесє мѣсце, нѣжь Олександръ Чужбинскій. Коли сей письменникъ подекуды силкує ся писати свои стихи, то пѣснѣ и думки Щоголева зъявляють природну вдачу поета, изъза чого звуки его ліры зліялись зъ пѣснею простонародною. Хоча-жь въ его стихотворахъ добачаємо тонъ елеґійный, то свѣтоглядъ его не доходить до „пессимизму“, якъ гадає В. Горленко²⁾. Осъ бо въ думцѣ „Безрѳднѣ“ каже поетъ:

Доле-жь моя, доле моя!

Тяжко въ свѣтѣ жити,

А ще-жь таки не хочетця

Рученьки зложити... (стор. 7—8)³⁾.

Коли-жь поетъ пѳзнѣйше (1877) сказавъ, що ѳнъ „бѳдный долею ясною, та богатый горемъ“ (стор. 1.), то все-таки не впавъ ѳнъ духомъ, и про-те заявивъ, що „ревучи великѣ бурѣ по-надъ нимъ пролетѣли, та зѳгнути не зѳгнули, тѳльки сердце надломили“ (стор. 111).

Въ давнѣйшихъ своихъ стихотворахъ поетъ по-найбѳльше малое колишне жите козацке. Сюды належать думки: Поминки, Безрѳднѣ, Квѣтка, Орель, Дуброва. По-

¹⁾ *ibid.*, 1884; число 55.

²⁾ „Кіевская Старина“, 1884; стор. 153.

³⁾ Цитованѣ стороны ѳдносятъ ся до збѳрника „Ворекло“.

декуды видимо въ сихъ думкахъ горячій патріотизмъ украинскій. Такъ „квѣтка“ говорить до козака, згадуючи осъ-такъ про матѣрь-Украину:

Царювала наша мати въ чистѳмъ поли

На широкѣй воли;

Породила въ щастѣ насѣнничко наше

И въ хорошѣй доли. (стор. 15.)

Въ пѳзнѣйшихъ пѣсняхъ и думкахъ доторкнувъ ся поетъ имено до питання суспѳбно-національного и натякавъ на тяжку долю, якою побивають ся Украинцѣ. Такъ въ думцѣ „Струны“ розкрыває ѳнъ осъ-такій сумный образъ сучасного лихолѣтя:

Бачивъ я, якъ сильнѣй правду

Бѣшено топтали,

Якъ у бѣдного богатѣ

Крѳхту одривали;

Якъ сѣрома по-пѳдъ тыню

Згорблена тулялась, —

Надъ роботою за скибку

Кровю обливалась;

И якъ мати неодмовна

Хворую дитину,

Привортаючи до сердца,

Кутала въ ряднину. (стор. 1—2.)

Пашучи сю думку авторъ поглядавъ ачеґже на своѣй взоровзѳрѣ, се-бъ-то на се мѣсце въ „Снѣ“ Шевченковѳмъ, де Кобзарь зѳобразивъ недолю мужицку, кажучи мѣжь иншимъ, що „онъ-де пѳдъ тыномъ опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на папцинѣ жне“ (Кобзарь, II, 16). Въ думцѣ-жь „Степѣ“ натякавъ авторъ на тєє мѣсце въ стихотворѣ Тарасовѳмъ „Розрыта могпла“,

де Украина каже, що степы ен запродані жидови, Нь-
моть... (II, 54). Отже-жь Щоголевъ змалювавъ отъ-сю
картину теперѣшнього степу:

Степъ зелены, степъ широкій!

— Скоро вже и тута

Гострый плугъ тебе розчеше;

Закишать жиды, якъ червы,

Брехунецъ въ судахъ забреше... (стор. 54.)

На свѣтѣ нема отже правды й долѣ, — тому не диво,
що поетъ не може найти покою на земли. Одаткъ въ думцѣ
„Покѣй“ спѣває ѓнъ сумовито:

Старшины безъ лѣку,

А нѣде порады;

Глѣтъ немилосердный

Бѣтъ насъ безъ повады.

Бачу, що голотѣ

Доля невесела, —

Отъ я взявъ и кинувъ

Хуторы и села. (стор. 108.)

Але й въ мѣстахъ поетъ не найшовъ покою; тамъ
бо бачивъ ѓнъ бенкеты, безпуття, небогато вѣры, — тамъ
всѣ-бъ одинъ другого шарнали, якъ звѣрѣ... Про-те опи-
нивъ ся ѓнъ на кладовищи й сѣвъ край могилы; ѓдтакъ
углядѣвъ ся въ небо и сказавъ, що теперъ треба покою
шукати въ могилѣ (стор. 109—110). Коли-жь Украина
не може проявляти житя народного, то въ думцѣ „Те-
стаментъ“ каже поетъ землякамъ, що для всякого на-
рода ще одна є зъ книжокъ книжка, тая щѣ мы звемо
„природа“. Радить имъ отже, щобъ передъ сильнымъ
не згинались, та щобъ гѣло й духа безсмертного загар-
тували до сталѣ. Опѣсля-жь кѣнчить ѓнъ сю думку ось-
такими смѣливими словами:

Гордо й високо надъ всѣми

Можно буде вамъ пѣднаться

И нѣкого въ цѣлѣмъ свѣтѣ,

Опрѣчь Бога, не бояться (стор. 114.)

А вже-жь святощѣ народній занапашено давно, та
осталась лишъ згадка коляшнейо бувальщины. Такъ отже
въ думцѣ „Верцадло“ (Зеркало) споминає поетъ про исто-
рiю слободскои Украины ѓдъ часу займанщины ажъ до
сего дня. „Сумна и тяжка та исторiя“, каже Конись-
кій, — „она вразила поета въ само сердце“¹⁾. Ось бо чи-
таемо въ тѣй думцѣ, що нарѣдъ зъ-за Днѣпра прийшовъ
колясь ѓдъ людскои неволѣ въ тую Украинну, шукать
добра, нѣчимъ нерушимой долѣ, — та отъ, яку долю
найшовъ ѓнъ въ тѣй земли:

Въ важкихъ кайданахъ на ногахъ,

Зъ залѣзнымъ ланцюгомъ на спинѣ,

Ставъ кметомъ пана и потягъ

Свѣй пѣтт гарячій въ панскій скрпнѣ... (стор. 147.)

Одаткъ дивить ся поетъ въ „верцадло“, а зъ му-
жицькихъ нѣгъ упали ланцюги й кайданы. Крѣпакѣвъ
освободжено царскимъ манифестомъ зъ дня 19. лютого
1861. р. Та отъ, „извыкши ретязѣ таскати, не мавши ро-
зуму, нѣ силы, щобъ щастя въ працѣ одшукать, побрѣвъ
народъ, якъ очманѣлый, — побрѣвъ одъ шинку до шин-
ку, — а тричи проклята рука жидоги, Нѣмця й сало-
туба грабить-руйнує землю золоту“ (стор. 147). Въ зли-
дняхъ житя суспѣльного нарѣдъ перозпиває ся, по-за-
якъ „широка хмара округи покрыла бѣдну Украинну“
(стор. 146). Щобы-жь пяныхъ мужикѣвъ ѓдвернути ѓдъ
пропасти, въ яку летѣли стрѣмголовъ, поетъ написавъ
гарный сатирвичный стихотвѣръ „Шинокъ“, вказуючи на

¹⁾ „Дѣло“, 1884., число 55.

е, що въ бочцѣ горѣлки чоловѣкъ запропащує свою асну долю. Осъ и слова Щоголева:

(Чоловѣче, чоловѣче!) —

Тамъ сидить твоѣй заробѣтокъ,

Тамъ лежить худоба дѣтокъ, —

Сѣно те, що ты косивъ,

Жито те, що Богъ вродивъ. (стор. 118.)

Сумнѣ тѣ картины народного горя старавъ ся погъ владити кѣлькома образами идилличного щастя домашнього, пишучи стихотворы „Хата“, „Вечѣръ“, „Баюаю“ и и. Иногда намагавъ бы писати шутливо; але-жь го стихи „Членъ“ (стор. 71—72), „До бурсакѣвъ“ (78—9), „Швецъ“ (125—126) повертають на ладъ поезіѣ диактичной и доказують, що у поэта не було гумору приодного. Лучше вдалась ему весела пѣсня „Лоскотарки“ стор. 41—44), котра зъявляє прикметы стихотвору роангичного.

Мова Щоголева есть справдѣ чисто-народна и вельни гарна; такожь и вѣршь вызначує ся доладнымъ ритмомъ. Хоча-жь постъ въ давнѣйшихъ своихъ пѣняхъ иногда не наблюдавъ ритму, то въ пѣзифншихъ складаихъ користувавъ ся быъ правильными трохеями, ямбами са дактилями.

8. Иванъ Гушалевичъ¹⁾.

Иванъ Гушалевичъ родивъ ся 4. грудня 1823. р. въ Галчинѣ, въ селѣ Павшѣвцѣ повѣту Чорткѣвского, де отецъ его Никола бувъ честнымъ хлѣборобомъ. Ма-

¹⁾ Частину своей автобіографіѣ про вѣкъ дитячій и молодецкій напечатавъ Гушалевичъ въ „Временнику“ ставропигійского института на рѣкъ 1887. въ статьѣ „Изъ хаты въ школу“, стор. 1—15², — и на рѣкъ 1888. въ статьѣ „Воспоминанія старика очевидца изъ семинарской жизни 1848-го года“; стор. 108—117.

лого Иванка одвѣзъ батько на науку въ сусѣдне село Базаръ, де була школа пародна. Учитель той школы бувъ колись двѣрскимъ писаромъ, то и намагавъ вывчити дѣтей польскою мовы. Небавомъ одѣбравъ Никола зъ-ѣдтамъ своего Иванка и повѣзъ его въ осени до Бу-чача, де его сынъ учивъ ся пѣдъ-проводомъ черцѣвъ-Василіанъ въ школѣ нормальнѣй, а опѣсля такожь въ гимназіи. Одакъ Иванъ слухавъ философію и богословія на Львѣвскѣмъ университетѣ, будучи питомцемъ рускои семинаріѣ. Тогда вчивъ ся быъ такожь эстетики, исторіѣ философіѣ и педагогіѣ; опроче читавъ поетичнѣ творы Матиссона, Улянда, Шиллера та и студіювавъ философію Тегла.

Въ 1846. р. написавъ Гушалевичъ именемъ семинаристѣвъ „стихъ“ на именны митрополита Михайла Левницкого и напечатавъ его въ Львовѣ. Въ семинаріи духовнѣй деякѣ талановитѣй молодцѣ завязали пѣдъ его проводомъ товариство въ той цѣли, чтобы складати пѣсенѣ пѣдъ ноты. Тогда-то написавъ Гушалевичъ пѣсенѣ: „Щастя намъ, Боже!“ „Миръ вамъ, братья!“ „Где есть руска бѣчина?“ и и.

Въ 1848. р. надруковано въ Перемышля „Стихотворенія Ивана Гушалевича“ (мала 8°, сторѣнь 32) накладомъ Тома Полянського, катихита на курсѣ философиномъ въ томъ мѣстѣ. Въ сѣмъ збѣрнику находятъ ся отъ-сѣ стихи: 1) Миръ Русинамъ, се-бъ-то пѣсеня, що починає ся словами: „Миръ вамъ, братья!“ 2) Полночная гадка; 3) Чувство; 4) Туга за юностевъ; 5) До зори; 6) Вдовецъ; 7) Хованецъ; 8) Бурлакъ; 9) Вѣрпость козака; 10) Стихъ въ семинаріи ген. гр. каѣ. дня 7. мая голошений. Сей стихъ выголосивъ Гушалевичъ въ память родинѣ цѣсаря Фердинанда въ музеи семинаріѣ въ присутности епископа Григорія Яхимовича, деякихъ

профессорѣвъ университетскихъ и урядникѣвъ губерніальныхъ. За-вдяки за патріотичну промову товаришѣ носили его на рукахъ по горѣдѣ. Тогдѣ-то снѣвано за-любки его пѣсню „Миръ вамъ, братья!“ — ба, рускій текстъ сєи пѣснѣ роздавано въ Празѣ (въ маю 1848. р.) на соборѣ славянськѣмъ, и ѡдтакъ депутаты головної Рады рускои, д-рѣ Григорій Гнилевичъ, Иванъ Борискевичъ и Алексѣй Заклинскій снѣвали ту пѣсню въ дружнѣмъ кружку братѣвъ-Славянъ.

Ще голоснѣйшимъ стало имя Гушалевича, коли Никола Устѣяновичъ въ „Зорѣ галицкѣй“ напечатавъ байку его „Вовкъ, баранъ, лисъ“¹⁾. Сю байку вивчилоє на память богато тямущихъ Русинѣвъ, добачаючи въ нѣй глибокѣй засновокъ политичный, по-за-якъ вовкъ представлявъ Ляха, лисъ — Русина-перекпнѣчика, мѣжь-тымъ коли бараномъ зображавъ ся Русинъ-патріотъ. Та й самъ Гушалевичъ почавъ въ „Зорѣ галицкѣй“ (1848) помѣщати свои стихотворы²⁾, и ѡдтакъ побѣчь Никола Устѣяновича станувъ на сторожи народныхъ святощѣй. Про-те въ линию 1848. р. на руки Гушалевича внѣсь Устѣяновичъ свое письмо до головної Рады рускои, подаючи свои гадки про скликанє собору рускихъ „ученыхъ“ и про заснованє Матицѣ рускои. Хоча-жь Гушалевичъ не бравъ участи въ тѣмъ соборѣ, то по закрытѣ послѣднього загального засѣданя въ присутности всѣхъ „ученыхъ“ патріотѣвъ выголоснѣвъ ѡнъ свѣй стихъ н. з. „До моеи родины“³⁾.

¹⁾ „Зоря галицка“, 1848; число 6. въ статьѣ Никола Устѣяновича „О польско-рускѣй Радѣ“, стор. 26.

²⁾ Въ „Зорѣ галицкѣй“ (1848) помѣстивъ Гушалевичъ отъ сѣй вѣршѣ: „Слово ангєла“, „Голосъ зъ могилы“, „Звѣнѣ святоюрскѣй“.

³⁾ „Историческѣй очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ...“ Въ Львовѣ 1850; стор. 99—101.

Ѡбѣсля ставъ ѡнъ у Львовѣ выдавати „Новины“, письмо литературно-политичне два разы въ тыждни. Перше число сєи часописи появилось 1. сѣчня 1849. р., а вже 26. число зъ д. 11. цвѣтня т. р. було послѣднимъ. Въ сѣй часописи Гушалевича оповѣщено (ч. 2), що Никола Устѣяновичъ надѣславъ до Львова перекладъ драмы Корженсьовского „Верховинцѣ Бєскидѣвъ“, та що сю драму де-хто загадавъ представити въ аматорскѣмъ театрѣ рускѣмъ. Ѡдтакъ въ числахъ 6. 7. 9. 10. напечатано гарный стихъ Антона Могильницкого „Ученымъ членамъ Матици рускои — нового року 1849!“ Въ числѣ-жь 19. Гушалевичъ помѣстивъ знаменитый стихотвѣръ Іеремѣя Галки (Микола Костомарова) п. з. „Пѣсня моя“, перепечатавши его изъ збѣрника Костомарова „Вѣтка“. Мѣжь-тымъ выдавъ ѡнъ у Львовѣ „Пѣсни на день 3/15 мая 1849.“; се-бѣ-то напечатавъ: 1) „Миръ вамъ, братья!“; 2) „Де єсть руска отчина?“; 3) „Щастъ намъ, Боже!“ Першу и третю пѣсню пѣдложено тутъ пѣдъ ноты.

Вже 7. мая 1849. р. ставъ Гушалевичъ выдавати литературну часописъ „Пчѣла“¹⁾. Въ сѣй часописи напечатано мѣжь иншимъ: а) „Слово о полку Игоревѣмъ“ въ метричнѣмъ перекладѣ Богдана Дѣдацкого (ч. 1—4); — б) историчну статью Петрушевича „Польща, Русь и Ромыны“ (ч. 1—2); — в) статью Якова Головацкого п. з. „Иванъ Котляревскій“ (ч. 3); — г) Комедию Молієра „George Dandin“ въ перекладѣ И. Наумовича п. з. „Гриць Мазниця, або мужъ заманеный“ (ч. 4—11); — д) нѣчатокъ поємы А. Могильницкого п. з. „Скитъ Манявскѣй“ (ч. 14—15); — є) „пѣсню (Ивана Котляревского) на новѣй 1805. годъ нану нашому батьку князю Олексѣю Борисовичу Куракину“ (ч. 16); — ж) статью Осєпа Лозиньского п. з. „Уваги над правописом руским“ (ч. 17).

¹⁾ „Пчѣла“ появлялась одинъ разъ въ тыждни.

Въ сѣй статьѣ Лозинскій зъявивъ наклонѣнъ до правописи фонетичной, и ѳдтакъ Гушалевичъ замѣтивъ, що ѳнъ въ правописи статей, якїи ему надсылають ся, не робить нѣякихъ змѣнъ.

Мѣжь-тымъ Гушалевичъ оженивъ ся (1848) зъ Павлиною, дочкою Николы Кисѣлевского, пароха въ Струтинѣ выжнѣмъ, повѣту Долинського, и ѳдтакъ въ сѣчнн 1849. р. поставлено его провизоричнымъ учителемъ руского языка во Львѳвскѳй гимназїи Доминиканскѳй. Въ серпни 1849. р. принявъ, ѳнъ посвящене ерейске, а въ вересню т. р. одержавъ мѣсце заступника катихпта въ VII. и VIII. класѣ той гимназїи. Учащи руского языка (въ класѣ I—VI) выдавъ Гушалевичъ въ хосенъ ученикѳвъ старорускїи поетичнїи памятникъ „Слово о полку Игоря Святославича“ (Львѳвъ 1850) зъ деякими поясненїями, котрїи ѳнъ вынявъ изъ обширного комснтаря Дмитрїя Дубенського. Саме-тогдѣ бувъ ѳнъ членомъ комисїи, котра уклала терминологию руску для кодексѳвъ цивильного и карного. Членами сеи комисїи були мѣжь иншими Якѳвъ Головацкїи та Иванъ Вагилевичъ. Ѳдъ 1. падолиста 1850. р. ставъ ѳнъ редакторомъ часописи политичной „Зоря галицкая“ и помѣщавъ въ нѣи деякїи свои думы. Редакторомъ „Зорѣ“ бувъ ѳнъ ще въ 1851. и 1852. р., хочъ ѳдъ числа 51. р. 1851. до числа 60. р. 1852. имя редактора на часописи не вызначувалось. Въ 1853. р. „Зоря галицкая“ перетворилась въ часопись литературну, и оставалась пѳдъ редакцїею Гушалевича ажъ до 10. червня 1853. р., коли на его мѣсце вступивъ Б Дѣвцкїи.

Въ 1852. р. выдавъ Гушалевичъ у Львовѣ збѳрникъ своихъ стихотворѳвъ п. з. „Цвѣты изъ надднѣстрянскѳй лѣсады“ (12^о, сторѳнъ 78; всѣхъ стихотворѳвъ 31). На передѣ поставивъ ѳнъ „мotto“ зъ поезїи росейского

романтика Василя Жуковского, и ѳдтакъ стихотворы Гушалевича въ сѣмъ збѳрнику мають переважно романтичну прикмету. Мѣжь сими поезїями найкрасшою есть „Игра ангела съ дитятемъ“ (стор. 42—43). Прочїи стихотворы крѳмъ „Введенїя до думъ“ и пѣснѣ „до торбана“ не мають стѳйности литературной.

Ѳдъ р. 1855—1861. живъ Гушалевичъ на селѣ будучи парохомъ въ Янѳвцѣ, повѣту Долинського; а вже-жь въ 1861. р. именовано его дѣйственнымъ рускимъ катихтомъ въ гимназїи академичнѳй. Того року выбрано его посломъ до сойму краевого и ѳдтакъ заступавъ ѳнъ тутъ справы рускихъ громадъ ажъ до р. 1870. Въ 1867. р. выслано его такожь посломъ до думы державной въ Вѣднн, де ѳнъ до р. 1870. бувъ едннимъ речникомъ рускихъ справъ. Въ сали засѣданъ думы державной занявъ ѳнъ мѣсце правобѳчь въ послѣднѣй лавцѣ, де сидѣвъ самъ-одинъ. Се бо опутивъ ѳнъ центрумъ пзъ-за того, щобы свѣдѣти ближе двохъ рускихъ селянъ, Боднара и Манастырского, котрыхъ Поляки посадили мѣжь собою. Та годить ся ще спѳмнути, що Русины галицкїи вважали тогдѣ Гушалевича вправнымъ политикомъ и добрымъ бесѣдникомъ.

Въ 1861. р. заявивъ Гушалевичъ симпатїю для письменникѳвъ украинскихъ. Коли бо Кулѣшь у Львѳвскѳмъ „Словѣ“ помѣтивъ стихъ „Зъ-за Дунаю“ (1861; ч. 71), то Гушалевичъ нанисавъ „Отвѣтъ зъ-подъ Бескида на голось: Зъ за Дунаю“ (ч. 76). Осъ и частина сего стихотвору:

Ой лети, соколє!

Та на Украину,

А зъ-ѳттамъ къ Бескиду

По надъ Галичину.

Славна колись була

Славна Галичина,

Ту є рѳдны люди

И рѳдна родина. — —

Гей-гей зжался Боже!

Та надъ нашої долеи,

Та надъ вашимъ горемъ,   Чорна нѣчь устане?
Вашею неволей!   Та коли покинуть
Коли въ вашу хату   Васъ вже здобувати
Свѣтъ-сонце загляне?   И вашимъ уборомъ
Коли у васъ темна   Себе уберати?...

Въ 1861. р. видавъ Дѣдицкій „Поезій Іоанна Гушалевича“. (Львѣвъ 1861; 16°, сторѣнь XII + 101). Дѣдицкій подѣливъ тѣ поезіѣ на двѣ части: 1) „пѣсни и думы“; 2) „басни“. Онъ цѣнивъ вельми высоко поетичный таланъ Гушалевича, прирѣвнуючи его до нѣмецкихъ поетѣвъ Біргера и Гайбля, до польского поета Богдана Залеского и до російского — Кольцова. Именно подобались Дѣдицкому баснѣ Гушалевича, изъ-за чого въ переднѣмъ словѣ до тыхъ поезій писавъ онъ отъ-се: „Гушалевичъ въ басняхъ устоить и при найсилнѣйшѣмъ сопернику-баесловѣ. Онъ имѣе все то, що на превосходного баеслова потреба: ясный, быстрый умъ, точное знаніе природы, добре, чувствительное сердце, а надо все — гуморъ веселый, да такъ назовемъ, малорускій, козацкій. Тожъ не дивъ, що уже первая его басня зъ г. 1848. стала порукою будущей его Езоповой славы“ (стор. X.). — Въ выданю Дѣдицкого есть 16 пѣсень и думъ, та й 31 басень; въ кѣнци додано ще „Сказку для дѣтей о томѣ, якъ Лихій на азбуку напачалъ“¹⁾. А вже-жъ пѣснямъ и думамъ Гушалевича не рѣвнатьсь нѣ зъ пѣснями Кольцова, нѣ зъ баладами Біргера, нѣ зъ думамъ Залеского. Такожъ баснѣ не можутьъ ему запоручити будущей его Езоповой славы. Сими стихотворамъ, писаными твердымъ языкомъ, авторъ не може мѣряться зъ Глѣбовомъ, не то зъ Гребѣнкою, а до Езоповой славы ему ще далеко!

¹⁾ Сею баснею натякавъ авторъ на пытане азбучне въ 1859. р. Гляди II., стор. 38—41.

Саме тогдѣ бувъ онъ любимцемъ митрополита Яхимовича и ѣтакъ рознеслась була (1861) мѣжь Русинами чутка, що ново-именованный катихитъ гимназіяльный Гушалевичъ обѣиме исбавомъ катедру пастырского богословія въ университетѣ Львѣвскѣмъ¹⁾. И справдѣ выдавъ онъ тогдѣ „Пастырское богословіе“ (Львѣвъ 1861; томъ I. и II.). Въ 1863. и 1864. р. Гушалевичъ издавалъ у Львовѣ часописъ педагогичну „Домъ и школа“. Въ сѣмъ часописѣ напечатавъ онъ такожъ деякі лиричнѣ свои стихи и байки. Тутъ помѣстивъ онъ пристрастну „критику М. Розношиньского (Пилипа Дячана) на граматнку руского языка, составлену д-ромъ М. Осадцою“²⁾. Розношиньскій закинувъ Осадцѣ въ дечѣмъ плягіятъ и пригадавъ ему слова Енсыды Котляревского, що, мовлявъ, якусь особу мацапуру въ пеклѣ шкварили на шашлику за тее, що кривила душею для прибутку, — чужее отдавала въ печать.

Коли Гушалевичъ до 1864. р. по-найбѣльше старавъся творити свои поезіѣ въ мовѣ (мало)рускѣй, то прозаичнѣ свои статьѣ списувавъ онъ вже ѣдъ р. 1849. въ твердѣмъ, нѣббы-то книжнѣмъ языкѣ. Въ 1869. р. надруковавъ онъ въ „Литературнѣмъ Сборникѣ“ Матицѣ мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Сельскіи пленнопотенты“. Сю мельодраму вразъ зъ двома иншими („Подгоряне“ и „Обманъ очей“) написавъ онъ уже въ 1862. р. Та отъ, нѣсля р. 1866. ѣдвернувъ ся Гушалевичъ ѣдъ рѣднои словесности.

Покинувши политичну програму галицкихъ Русинѣвъ зъ р. 1848. Гушалевичъ ставъ нелюбити украинно-филѣвъ-народовцѣвъ, и въ другѣй части своихъ „поезій“ (Львѣвъ 1879) назвавъ ихъ „нѣ теплыми, нѣ студеными“,

¹⁾ Тогдѣ говорено, що Маркиль Попель, катихитъ гимназіѣ II. у Львовѣ, обѣиме катедру литургики въ университетѣ.

²⁾ „Домъ и школа“, 1864; число 19—23.

ба й просто „измѣнниками“. Ще нѣхто досѣль не кинувъ на украиннофилѳовъ таку тяжку анатему, яку высказавъ супроти нихъ авторъ пѣснѣ „Миръ вамъ, братя!“ Ось и зразокъ такого поетичного складаня: „Съ голодныхъ змій, скорпѣоновъ бичи на васъ, измѣнники, на васъ! — Вы обрызгали клеветами нашихъ мужей и стариковъ! — На васъ грома, вы изувѣры! — На васъ огни, огни геенны! — на васъ всѣ адскіи мученья!...“ (стор. 12—15). Въ сѣмъ збѣрнику своихъ поезій напечатавъ Гушалевичъ такожъ мелюдраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Подгоряне“, котра на сценѣ подобае ся особливо за-для чудової мюзики Вербицкого¹⁾.

Пускаючи въ свѣтъ другу часть своихъ поезій, въ стиху „На прашанье“ сказавъ авторъ (стор. 236—237), що хочъ „недруги за мзду Искаріоты роспнуть его стихъ на Голгоѣ“, то бнѣ таки воскресне на-ново. Тогдѣ-то уявивъ собѣ Гушалевичъ мрѣю про „славянскую хоругвь“, „за которою свобода повѣваетъ“, и бѣтакъ сказавъ бнѣ, що „къ той хоругвѣ тѣснится уже славянскій сѣверъ, югъ, востокъ и западъ“ (стор. 77—78). А вже-жъ небавомъ опѣсля (1883) написавъ бнѣ вѣршь п. з. „Воспоминанье посвященно Іоанну III. Собѣскому, королю польскому, освободителю Вѣдня отъ Турковъ д. 12. вересня 1683“, — та й переложивъ сю пѣсню ще на мову польську, зъявляючи мѣжъ иншимъ ось-таку думку:

Już dwa wieki przeminęły,

Nie ma dzisiaj Sobieskiego,

Wspominają go gdaś,

Pamięć jego wiecznie żyje.

Въ загальнѣ можъ запримѣтити, що въ 80-хъ рокахъ Гушалевичъ оказавъ плѣдну литературну дѣяльність. Тому-жъ, що бнѣ теперъ пише свои поезіи въ мертвѣмъ,

¹⁾ Мелюдрамы „Обманъ очей“ доси не надруковано.

твердѣмъ языцѣ, котрый наближує ся до російского, всѣ его стихотворы сєн добы нѣякъ не належать до литературы (мало)русскої¹⁾.

Такъ отже Гушалевичъ покинувъ батькѣвске поле, про котре бнѣ (1863) сѣввавъ: „Поле мое поле, || костьми изоране, || грудью волочене, || слезами зальяне || зъ-пѣдъ сердца, зъ-пѣдъ груди...“²⁾ Покинувъ батькѣвске поле, та ставъ засѣвати ниву могучого сусѣда своимъ житомъ тогдѣ, коли тая нива вже заселѣла новымъ збѣжемъ. Шкода того жита, — оно засѣтити ся и пропаде марно, и бѣтакъ зъ такого засѣву не буде хѣсна нѣ необачному сѣвачеви, нѣ богатому сусѣдови.

А вже-жъ, нѣгде правды дѣти, у Гушалевича есть природный таланъ поетичный; тѣлько-жъ свои стихотворы писавъ бнѣ мовъ на-прихапци и не наблюдавъ одвѣтної формы поетичної³⁾. Опроче видно, що бнѣ не читавъ постѣвъ украинскыхъ, та що зъ-першу обмежувавъ ся свѣтоглядомъ галицко-рускимъ. Про-те й давнѣйші его стихотворы не мають великої стѣйности литературної, та тѣлько деякі пѣснѣ визначують ся складомъ мелюдїйнымъ, изъ-за чого рускі композиторы му-

¹⁾ Ось и переглядъ его постичныхъ збѣриковъ и бѣльшихъ стихотворѣвъ: а) „Галицкіи отголосы“. (Львѣвъ 1880). — б) „Гальшка Острожская княжна“ и „Козацкая выправа въ Молдавію подъ Свирговскимъ, украинскимъ гетманомъ въ XVI. вѣцѣ“. (Львѣвъ 1883; накладомъ галицко-русскої Матицѣ). — в) „Стихотворенія“: „Бранка“. Повѣсть съ 1834—1845 годовъ. „Иванъ Подкова“. Повѣсть изъ XVI. столѣтїя. (Львѣвъ 1884; накладомъ Матицѣ). — г) „Крещеніе Руси въ память девяти-сотной годовщины“. („Литературный Сборникъ“, издаваемый галицко-русскою Матицею подъ редакцією Богдана А. Дѣдницкого. Львѣвъ 1887; стор. 228—235).

²⁾ „Домъ и школа“, 1863; число 1., стор. 7.

³⁾ Межи поезіями Гушалевича, писаными мовою мертвою, визначує ся лучшою формою стихъ „Въ память 300-лѣтняго юбилея ставропигійского института 15. (27.) января 1886. г.“ Львѣвъ 1886.

зикальній підложили ихъ підъ ноги¹⁾). Найлучшій еуть тї его етихотворы, щбъ зъявляють напрямъ романтичный; слабшій еуть его думы, а ще меншу литературну стбй-нбеть мають его драматичнї творы.

9. Кеенофонтъ Климковичъ²⁾.

Онъ родивъ ся 31. сѣчня 1835. р. въ Хотимпрѣ, повѣту Городенецкого въ Галичинѣ, де его отецъ Григорїй бувъ евященикомъ. Дѣдъ Григорїя, Юрїй, родомъ зъ У-крани, зайшовъ въ Чернилицю (повѣту Городенецкого), и бдъ предкбвъ панбвъ Ратиборекныхъ одержавъ евободу та землю, котру опбеля подѣлено на кблька панщиня-ныхъ грунтбвъ. Дитячї лѣта Кеенофонта мивули неза-мѣтно: будучи найстаршимъ мѣжь чотырма братьми³⁾ дбзнавъ бнъ найпершою материною любови и печаливо-сти заюнадливого батька. Навпередъ учивъ ея бнъ одинъ рбкъ въ Отынїи повѣту Товмацкого, а бдтакъ довершивъ нормальныхъ наукъ въ Станиславбвъ. Въ сѣмъ городѣ ветупивъ бнъ опбеля въ гимназію и бувъ шкбльнымъ то-варишемъ Евгенїя Згарекого⁴⁾. Оба молодики подружн-лись зъ собою щиро и вже въ третїй класѣ стали чн-тати поезїи Шиллера. Саме-тогдѣ учитель нѣмецкого языка, Концеръ, казавъ ученикамъ своимъ одну Шилле-

¹⁾ Сюды належать пѣснї: „Миръ вамъ, братя!“ — „Щасть намъ, Боже!“ — „Звени, звени мбї торбанс!“ — „Красна зоре! подиви ся || яснымъ личкомъ зъ высоты“. — „Мы въ лугъ подемъ всѣ зъ косами“ и и.

²⁾ Порбви. „Зорю галицку“, 1855; стор. 415—416; — „Зорю“ Омеляна Партицкого зъ 1881. р. въ статьѣ „Кеенофонтъ Климко-вичъ“. (Шкиць біографичный); число 23. и 24; — „Дѣло“, 1881; число 36. (Новинки.)

³⁾ У Григорїя, батька Кеенофонта, була крбмъ чотырохъ сынбвъ ще одна дочка.

⁴⁾ Про Евгенїя Згарского гледи II., стор. 315—319.

рову баладу переложити на мову руеку, а коли оба тї товаришѣ зладили добрый перекладъ, то еей педагогъ ве-лѣвъ имъ вправлюватись въ переводѣ ще иншихъ ба-лядъ того нѣмецкого поета. А вже-жь найббльше втѣ-шились оба приятель, коли допались до „Вѣнка“, щбъ его уплѣвъ (1846. 1847) въ Вѣднї Иванъ Головацкїй Ру-синамъ на обжннкп. Мѣжь поезїями еего зббрника по-добалвѣ имъ найббльше творы Маркїяна Шашкевича и Николы Уетїяновича. Тогдѣ почали они писати по-руе-ки деякї думки й пѣснї, та показали ихъ Ваенлеви Иль-ницкому, учителяви руекою мовы въ гимназїи, котрый мо-лоденькимъ поетамъ подавъ не одну добру раду що-до ихъ напрямую литературного. Въ 1851. р. засновавъ Клим-ковичъ мѣжь молодежію гимназіяльною кружокъ лите-ратурный, „рускїй Геликонъ“, одначе тогдѣшнїй дирек-торъ не дозволивъ розвинутвѣ снмъ молодечимъ змага-нямъ еловеенымъ. Саме-тогдѣ (1852) наставъ въ гимна-зіи Станиславбвекбї молодой талановитый учитель, Мн-хайло Полянъекїй, теперѣшнїй професоръ гимна-зіи академичной у Львовѣ, щбъ почитуе ея однимъ зъ най-лучшихъ педагогбвъ въ Галичинѣ. Пбдъ его умнымъ про-водомъ Климковичъ придбавъ собѣ здорового погляду на свѣтъ и богато хоеенныхъ вѣдомостей.

Въ Станиславбвѣ живѣ Кеенофонтъ на квартирѣ у ма-ляра Бильофа, и про-те черезъ кблька рокбвъ вчивъ ея у него рнеувати та малювати образки зъ природы и зъ свѣта звѣриногo. Хоча-жь у Климковича бувъ природный таланъ до поезїи и до краєныхъ штукъ, то не мавъ бнъ снаги до математики. Коли бдтакъ (1852) при ексамнїи зъ еего предмету одержавъ другу класу, то покинувъ публичну школу и побхавъ до Струпкова, повѣту Надвѣр-нянъекого, де батько его бувъ парохомъ. Тутъ ставъ бнъ учитвѣмъ приватно, хотячи зложити ветупный пенвтъ до

VII. клясы. Але-жь ся его думка не могла осуцятись, хочь де-кто зъ товаришѣвъ шкѣльныхъ въ часѣ ферій шкѣльныхъ помагавъ ему въ науцѣ. Тогдѣ займавъ ся ѓнь по-найбѣльше литературою и зладивъ рускій перекладъ деякихъ поезій Байрона, Залеского и Мицкевича. Вже тогдѣ полюбивъ ѓнь матѣрь-Русь горячимъ сердцемъ спѣваючи:

Все, ѓдколи узнавъ я Русь,
Огнемъ въ души моѣй затлѣло, —
И я за дѣло-пѣснь берусь, —
Малый уже берусь за дѣло,
Все, ѓдколи узнавъ я Русь¹⁾.

Крѣмъ поезій читавъ Климовичъ такожъ етнографичнїи творы Шафарика и ѓдтакъ розглянувъ ся въ просторѣй славянщинѣ. А вже-жь треба було ему подумати про будущу свою долю, и про-те въ 1856. р. рѣшивъ ся вступити въ службу до финансовой дирекціи въ Станиславѣ. Хочь ѓдбувъ два экзамены (асистентскїи и контабулярнїи), то таки служивъ бесплатно чотыри рокы (до р. 1860); тому-то покинувъ ѓнь службу финансову, та принявъ мѣсце дїорниста въ староствѣ Станиславѣвскѣмъ. Тогдѣ навязувавъ ѓнь дружнїи взаимнїи зъ тямущими рускими гимназіястами въ Станиславѣ, котрыхъ загрѣвавъ своимъ словомъ до патріотизму, та (1861) ставъ переписуватись зъ Богданомъ Дѣдицкимъ, редакторомъ „Слова“ у Львовѣ. Въ 1862. р. ставъ ѓнь помѣщникомъ Дѣдицкого въ редакціи и своими цѣнными статьями политичными пѣдносивъ въ гору стѣйность сего часописца. Одначе въ 1863. р. засновавъ ѓнь у Львовѣ литературно-политичнїи вѣстникъ пѣдъ назвою „Мета“²⁾, та въ переднѣмъ словѣ высказавъ ось-таку политичну свою програ-

¹⁾ „Вечерницѣ“, 1862; ч. 1.

²⁾ „Мету“ выдававъ Климовичъ правописію фонетичною.

му: „Скрѣзь у насъ чуецця потреба такого письма, щѣбъ було огнищемъ руськои народнѣи идеѣ, розбуджува-ло-бъ самовѣжу народню, причинялось до самостайного подвиженя народу зъ його упадку и до скорѣйшого розвою його духовной жизни и вещественного добра на условияхъ єдино-можливыхъ, — на основѣ сегои народнѣи истоты“ (стор. 3.). Сю свою часописць выдававъ Климовичъ мѣсячными выпусками; именно въ 1863. р. напечатавъ ѓнь чотыри выпуски, а 1864. р. тѣлько одинъ. Въ частн литературнѣи помѣщавъ ѓнь тутъ поезїи и повѣсти Федьковича, повѣсти та историчнїи статья Кулѣша, поему Мордовця п. з. „Козаки и море“, поезїи Згарского и и.¹⁾ Въ 1865. р. була „Мета“ тѣлько политичною часописцею и вважалась ѓрганомъ якъ народовцѣвъ галицкихъ, такъ и Украинцѣвъ. Въ политичныхъ своихъ статьяхъ Климовичъ заявлявъ здоровый поглядъ на єдино-русинѣи-украинцѣи до Полякѣи и Россїянѣи, та въ загалѣ вызначувавъ ся рутнѣио тямущого публициста.

Мѣжь-тымъ помѣщавъ ѓнь лиричнїи свои стихотворы въ литературнѣи часописци „Вечерницѣ“²⁾. Коли-жь „Мета“ въ осени 1865. р. внала, то въ послѣднѣмъ числѣ сего часописца розпроцавъ ся Климовичъ зѣ своимъ прихильниками отъ-сими словами: „Сходимо зѣ попрїща

¹⁾ Въ „Метѣ“ (1863) друковавъ Климовичъ такожъ двѣ повѣсти Евгенїи Гребѣики: „Можебылиця“ и „Такъ инопдѣ люде женятця“ въ перекладѣ зѣ мовы росїїекои.

²⁾ Пѣдъ лиричными стихотворами пѣдинеувавъ ѓнь себе въ „Вечерницяхъ“ (1862) часто псевдонимомъ „Иванъ Хмара“. — Редакторомъ „Вечерницѣ“ бувъ навпередѣ Федѣръ Заревичъ (въ 1862. р. и въ началку 1863. р.); ѓдтакъ 7. лютого 1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичъ, котрый вже въ другѣи половинѣ р. 1862. бувъ головнымъ робѣтникомъ при редакціи сего литературного письма.

зъ тою непоколебимою вѣрою, що нашъ народъ не вмре, не загине, мимо всякихъ ударѣвъ польскихъ и московскихъ централиствѣвъ, що мы колись встанемо до дальшохъ борьбы могучій и сильній, що нашому народови засіє колись и то не въ далекомъ времени величя будущина, що наша сила народня забє сильнымъ и кипучимъ життємъ, и що нашъ народъ стане на рѣвномъ ступени зъ другими бѣльше розвинутиими народами...“ (стор. 560).

Одтакъ Климовичъ вернувъ ся до Струцкого, де збиравъ народній пѣснѣ¹⁾ и займавъ ся перекладомъ Гомеровою Илиады на мову руску. На весну 1867. р. оженивъ ся онъ зъ Мальвиною Германовскою въ Галичи, а по весѣлю выѣхавъ до Вѣдны, де ставъ „вторымъ“ редакторомъ политичной часописи „Славянская заря“, посвященной „общеславянскимъ интересамъ“. Климовичъ, бывша дотѣль горячимъ патріотомъ-Украинцемъ, змѣнивъ наразъ свѣй напрямъ политичный и для кусника хлѣба ставъ служити московскимъ панславистамъ. Уже въ 2. числѣ сего журнала помѣстивъ онъ (1867) свою статью: „Слѣдуетъ ли быть малорусскому вопросу?“ (стор. 37—43). Колишній завзятуцій противникъ „Москвы“ здвигъ зъ-исчевя хоругвь „объединенья“ и самохѣтъ за-напастивъ давиѣйшій свѣй идеаль народный. Осъ-що писавъ онъ тогдѣ про ѣдносины Украинцѣвъ до Россіянъ: „Сформировались два противоположные лагера: въ одномъ стоитъ рѣшительное большинство образованной среды га-

¹⁾ Уже давиѣйше заявивъ Климовичъ деякими прозаичными пѣсьмами, що студіювавъ запопадливо устну словесность народну. Такъ въ „Вечерницяхъ“ (1862) помѣстивъ онъ свою статью п. з. „Збираня забытковъ устной словесности“ (число 23. 25. и 26), — а въ „Метѣ“ (1863) писавъ про „живу словесность“ (стор. 159—163).

лицко-русского народа, которое стремится, соответственно историческому результату, къ принятію литературнаго русскаго языка, имлющаго для русскихъ племенъ значеніе національнаго объединенія; въ другомъ же осталная часть образованной среды, состоящая болшею частью изъ молодежи, которая готова, основываясь на незначительныхъ отличительныхъ свойствахъ южнорусскаго нарѣчія, вызвать въ тепершнюю пору, когда нѣтъ для того ни настоящей надобности, ни условій возможности, національный вопросъ южно-русскій...“ (стор. 41.)¹⁾.

Въ 1868. р. вернувъ ся Климовичъ до Львова и ставъ служити въ товариствѣ асекураційномъ (Azienda assicuratrice). Небавомъ примиривъ ся онъ зъ народовцами и коли Поляки думали святкувати 300-лѣтню рѣчницю Люблинскою униѣ, выдавъ онъ брошуру п. з. „Protest der ruthenischen Nationalen gegen die allenfällige Deutung der sogenannten Lubliner Union“. (Львѣвъ 1869). — Опѣсля вступивъ до банку рустикального, де протекторомъ его бувъ Юліанъ Лавровскій. Коли-жь сей вельми дѣяльный мужъ, бывши вице-маршалкомъ галицкого сойму, задумавъ уладити ѣдносины мѣжь Русинами и Поляками²⁾ и забажавъ засновати свѣй органъ политичный, то зѣєднавъ онъ собѣ Климовича для своихъ проектѣвъ угодowychъ и передавъ ему редакцію часописи „Основа“. А по-за-якъ Климовичъ не хотѣвъ явно ѣдзокромитись ѣдъ народовцѣвъ, котрымъ проекована политика Лавровского не вподобалась, то въ 1870. и 1871. р. номинальнымъ редакторомъ бувъ Федѣръ Леонтовичъ, та ажъ въ кѣнци 1872. р. и ѣдтакъ въ 1873. р. принявъ онъ ролю редактора одвѣчального.

¹⁾ Сю статью перепечатавъ Венедиктъ Площанскій у „Словѣ“, 1871; ч. 68—69.

²⁾ Про угодову политику Юліана Лавровского глянди II, стор. 46—47.

Коли-жь „Основа“ 14. серпня 1872. р. перестала виходити, то Климковичь одтягнувъ ся одъ участи въ житю политичнѣмъ, хотячи оддаватись тихой праці на поли литературы руской, и лишь деколи дописувавъ до рускихъ часописей. Въ кѣнци 1879. р. взявъ ся за важне дѣло: се задумавъ онъ народамъ захѣдпом Европы показати богацтво нашої литературы и ставъ переводити поезіѣ Тараса Шевченка на мову нѣмецку. Переложивъ отже „Гайдамакѣвъ“, „Гамалію“, „Тополю“ и богато поменшихъ думъ¹⁾; одначе не успѣвъ надруковати снхъ своихъ перекладѣвъ. Онъ умеръ у Львовѣ 7. (19.) мая 1881. р.

Коли Климковичь въ политичныхъ писаняхъ занастивъ добру славу тямущого публициста, прихилившись въ 1867. р. до московскихъ панславистѣвъ, то въ поетичныхъ своихъ творахъ зъявлявъ онъ все горячий патріотизмъ. Свои стихотворы помѣщавъ онъ въ „Зорѣ галицкой“, „Словѣ“, „Галичанинѣ“, въ „Вечерницяхъ“, „Нивѣ“, „Русалцѣ“, „Правдѣ“ та въ иншихъ часописяхъ. Першій его поезіѣ надруковано въ „Зорѣ галицкой“ 1855. р. Въ стихотворахъ „Сонъ“ (ч. 6) и „Мелодцеви“ (ч. 20) добачаемо наклѣнъ молодого поэта до байронизму, а вже-жь въ третѣмъ вѣршу „До ѣтчины“ (ч. 24) видно впливъ рѣднихъ вѣбрѣвъ постичныхъ. До краснихъ лиричныхъ его поезій належать: „До зѣрки“²⁾ и „Въ 25-лѣтній юбилей вступленя на тронъ цѣсаря Франціска-Іосифа I.“³⁾ Вельми патріотичній суть его стихотворы „На вѣчну память Тарасови“⁴⁾ и „Великій роковини“⁵⁾. Особливо

¹⁾ Климковичь переложивъ на мову нѣмецку такожь по вѣсть Марка Вовчка п. з. „Сестра“.

²⁾ „Вечерницѣ“, 1862; число 8.

³⁾ „Правда“, 1873; число 20.

⁴⁾ „Вечерницѣ“, 1863; число 9. — „Русалка“, 1886., ч. 10.

⁵⁾ „Слово“, 1863; число 5.

въ „Великихъ роковинахъ“ згадуючи про тысячлѣтне истноване Руси заявивъ поетъ, що галицкою Руся не розлучать одъ Украйны нѣ кордоны, нѣ хвиьскій мур, и одтакъ покликувавъ до землякѣвъ, щобъ жили мѣжь собою въ згодѣ и любвѣ. Ось и важнѣйшій частини сего гарного стихотвору:

Вѣкѣвъ десятокъ по-надъ Русью
Нсначе блискавка майнувъ. — —

Отъ и сегодня намъ зѣйшла,
Якъ тысячь лѣтъ що-день сходила,
Досвѣтня зоря; зновъ зѣйшла, —
Зѣйшла, на край сей подивилась,
На край замраченый въ туманѣ,
Щѣ розстеливъ ся скрѣзь гень-гень,
Изъ-одъ Дону та ажъ до Сяну,
Изъ-пѣдъ Кавказу за Карпатъ,
До Чорноморя одъ Есманѣ, —
Та й, подививши ся оная
У небо, наче капля въ море,
Вернула ся...

О ясна зоре!

Коли до Господа вернула,
Молись ему за сей нашъ край:
Нехай змилується, — нехай,
Чого лѣтъ тысячь въ насъ не було,
Вернеться впаять — нашъ тихій рай! — —

А родину розлучити,
Нѣхто не розлучать:
Не розлучать горы, море,
А не-то-що Зѣбручѣ;
Не розлучать государства,
Берла и короны:

Не розлучать хиньскій мурь,
А не-то кордоны
Розлучили-бъ!...

Стихи Климковича визначають ся въ загалѣ великою силою постичного слова не тѣлько въ перекладахъ, але й въ переопѣвахъ чужихъ поезій. Вдатними вважають ся его переопѣвы „еврейскихъ епѣванокъ Байрона“, помѣщені въ „Вечерницяхъ“ (1862). Сюды належать: а) „Ранняя смерть“; б) „Слава поляглого“; в) „Розорене Єрусалима“; г) „На рѣкахъ Вавилонскихъ“; д) „Видѣня Бельсазара“; е) „Иродове горе“. — Опроче зладивъ Климковичъ такожъ гарный переспѣвъ частини Гомерової Іліады, та въ „Основѣ“¹⁾ надруковавъ „спѣвъ першій“ сего епичного стихотвору.

Въ 1864. р. ставъ Климковичъ видавати „Руську Читальню“, хочачи напечатати деякі книжки беллетристичного змісту, такъ переклады, якъ и перекладу. Навпередъ задумавъ бѣ друкувати переклады зъ російскихъ творѣвъ Гоголя, Гребѣнки й Квѣтки, а ѳдтакъ радъ бувъ переводити на мову украиньску такожъ романы Вальтеръ-Скотта, пьєса Авербаха и и. Такъ отже видавъ бѣ у Львовѣ (1864—1865) сѣмь книжочокъ „Руськон Читальнѣ“, котрі слѣдують въ ось-тѣмъ порядку: № I. и II. Чайковекій. Романъ (зъ козацькою стариною) Евгенія Гребѣнки въ двохъ частяхъ. Зъ московьскої мовы переспѣвъ Ксенофонтъ Климковичъ. Львѣвъ 1864. — № III. Циганы. Драма Осипа Корженьовського въ 5 дѣяхъ. Зъ польского переложивъ Д. Лозовскій (Павлянич Свенцицкій). Львѣвъ 1864. — № IV. Шельменко наймитъ. Комедія Григорія Основяненка-Квѣтки въ 5 дѣяхъ. Зъ московьскої мовы окрѣмъ ролѣ Шельменка переспѣвъ Кс. Климковичъ. Львѣвъ 1864. — № V. Косове

¹⁾ „Основа“, Львѣвъ 1871; число 1. 2. 12. 13.

поле. Повѣсть Прокопа Хохолушка. Переспѣвъ зъ чеського Левъ Лопатынскій. Львѣвъ 1864. — № VI и VII. Вечеры на хуторѣ близь Диканьки. Повѣсти М. Гоголя. Переспѣвъ зъ московьского Кс. Климковичъ. Томъ I. и II. Львѣвъ 1865. — ѳдтакъ приладивъ Климковичъ до друку ще слѣдуючі переклады: 1) Верховинцѣ. Драма Осипа Корженьовського. Переспѣвъ зъ польского Кс. Климковичъ. — 2) Мертвецъ-Збытошникъ. Комедія Григорія Квѣтки. Переспѣвъ зъ московьского Кс. Климковичъ. — 3) Грушенкѣвъ зять. Комедія. Переначивъ зъ французького Кс. Климковичъ.

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльність талановитого и вельми трудящого письменника, котрый мѣгъ заняти одно зъ передовыхъ мѣецъ въ галицько-руськѣй словесности, коли-бъ визначувавъ ся бѣльною постѣйностію своєю вдачѣ и коли-бъ въ житію зазнавъ лучшої долѣ.

10. Осипъ Федьковичъ¹⁾.

На Буковинѣ було смутно-невесело, неначе-бъ все житє народне й просвѣтне занастилось на вѣки. Коли въ галицькѣй Русѣ (1848) поблагословилося на свѣтъ яс-

¹⁾ Важнѣйша литература: а) Автобіографія („Поезія Іосифа Федьковича“. Часть первая. Львовъ 1862. въ передѣлѣ словѣ Богдана Дѣдицкого, стор. X—XVI). — б) Михайла Драгоманова „Передне слово про галицько-руське письменство“ въ выданію „Повѣстей Осипа Федьковича“. Кієвъ 1876; стор. I—LVI. — в) „Осипъ-Юрій Федьковичъ“. Кѣлька слѣвъ по поводу 25-лѣтнього юбилея его литературної дѣяльности. Стаття Івана Франка въ „Зорѣ“, 1886; число 13. и 14., стор. 236—237. — г) „Рѣчниця двадцятьпятилѣтної литературної дѣяльности Осипа Федьковича, празнована литературнымъ товариствомъ Руска Бесѣда въ Чернівцяхъ дня 24. червня (6. липня) 1886. (Прилога до 13. числа II. рочника „Буковини“). — д) „Въ XXV-тї роковини литературної дѣяльности буковиньского кобзаря Осипа Федьковича“. („Дѣло“, 1886; число 69). — е) „Оглядъ житія и творѣвъ

ний, то на Буковинѣ тьма тьмуша покрывала заковязлу землю, такъ що руска батьківщина зъявлялась мовь-то великимъ кладовищемъ. Ажъ ось на провесну рань-в-ранцѣ зчезли густі мраки и въ буковинськихъ лѣсахъ залящѣло щекотанѣ солов'я, що заспѣвавъ чудову пѣсню воскресну. То не солов'їй бувъ вѣстникомъ першого весняного дня, то Федьковичъ животворнымъ словомъ своихъ пѣсень будивъ землякѣвъ изъ сну вѣкового...

Осипъ (Доминикъ) Гордынський Федьковичъ¹⁾ родивъ ся 8. есерпня 1834. р. на Буковинѣ въ Сторонци-Путиловѣ, повѣту Выжницкого мѣжь Гуцулами. Батько его бувъ мандаторомъ въ горахъ Путиловскихъ. Мати-жь была дочкою православного священника, Ганицкого, що бувъ парохомъ коло Путилова²⁾. Впередъ була она бддалась за Николу Дашкевича, що бувъ православнымъ священникомъ на Буковинѣ и по двохъ рокахъ житя подружного померъ. Одакъ въ гарну вдову, влюбивъ ся Гор-

Юрія Федьковича". Написавъ Олександръ Барвѣнський („Ватра". Літературный Збѣрникъ. Выдавъ Василь Лукичъ. Въ Стрию 1887; стор. 135—142). — ж) „Kartka z dziejów literatury małopolskiej". Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fedkowicza. Napisał Wł. Maślak). („Nowa Reforma". Kraków, 1886; № 152. 153.). — з) „Осипъ-Юрій [Игорь] Гордынський [Городенчукъ]-Федьковичъ". („Зоря", 1888; число 2., статья Григорія Цеглиньского, стор. 32—35.) — и) „Причинки до біографіи Осипа Федьковича". („Зоря", 1888; число 2., статья Тита Реваковича, стор. 35—36). — і) „Причинки до біографіи Осипа Федьковича". („Зоря", 1888; число 8., статья Евстахія Цурковского, стор. 143—144).

¹⁾ Авторъ сего исторіи литературы одержавъ бдъ профессора Стефана Смаля-Стоцкого звѣстку, що буковинський поетъ звавъ ся: „Осипъ (Доминикъ) Гордынський Ritter von Федьковичъ". — Федьковичъ звавъ себе такожъ Юріємъ та Игоремъ.

²⁾ Сынъ Ганицкого есть теперь священникомъ въ Сергіяхъ за Путиловомъ.

дынській и оженивъ ея зъ нею. Зъ сею подругою живъ бнѣ кѣлька лѣтъ, и хочъ були въ нихъ дѣти, кинувъ родину въ горахъ, не журачись дальшою еи долею. Се була на екрѣзь шляхоцка, горда натура. Опѣсля бувъ бнѣ директоромъ въ буковинській табули краевѣй, и хочъ бдждавъ ея славы своего сына Осипа, то не любивъ его и не живъ зъ нимъ. Тѣлько добра зъ него було, що лишивъ нашому постови хорошу реальность. Онъ померъ въ 70-хъ рокахъ.

Мати Осипа была православна, а отецъ-уніятъ уважавъ себе латинникомъ. Дѣтвака Осипа охрестивъ священникъ православный, але заходами батька вписано его въ метрику ксеендза латиньского. Крѣмъ Осипа було у его родителейъ ще четверо дѣтей: одинъ братъ (старшій) и три сестры¹⁾. Коли батько покинувъ свою родину, то добра й невсыпуца мати займалась хозяйствомъ, и вклучувалась долею своихъ дѣточокъ, та наганяла ихъ до науки, говорячи разъ-у-разъ: „дѣти вчѣть ся!" Осипъ учивъ ся въ Путиловѣ у дѣка Лукаша, та переймивъ бдѣ него церковну грамоту. Той-то дѣкъ пивъ безъ тямки и пьяный побивавъ часто хлопцѣвъ; одначе разъ они побили его й повтѣкали изъ школы. А вже-жь въ нормальнѣй школѣ Осипъ мабутъ не вчивъ ся; се бо згадуе бнѣ самъ, що „въ нѣмецкѣй школы не ходивъ", та зове себе „неукомъ Черногѣря"²⁾.

¹⁾ Одну свою сестру, Катрю, помянувъ поетъ у „спѣванцѣ", котру зложивъ „для такихъ, що кохались, а не пѣбрали ся". Мѣжь иншимъ сказавъ бнѣ про сию свою сестру отъ-се: „Да и красна-жь бо була, красна, знай, та зѣронька ясна, що на широкому небѣ межки усѣма сіне!" („Нива", Львѣвъ 1865; число 15., стор. 235—236).

²⁾ „Зъ окружкѣвъ Ю. Федьковича". („Правда", 1868; ч. 35., стор. 414).

Старшій братъ Осипа бувъ литографомъ въ Яссахъ на Молдаві, забогатѣвъ пѣзнѣйше, ба й ставъ перевертнемъ, Румуномъ, прозвавши себе „Григорій Атані“. Коли-жъ три сестры померли, то Осипъ, поховавши ихъ, пішовъ въ наддунайскій краѣ, глядѣти хлѣба. Про ті часи свого сумовитого сирѣтства спѣвавъ онъ пѣзнѣйше:

Нѣ родини, нѣ дружини, — бо сестричка вмерла,
 Шо тѣй бѣднѣй сиротинѣ сльозы часомъ втерла; —
 Такъ пішовъ я въ свѣтъ широкій за кавалкомъ хлѣба, —
 Ахъ, неразъ я муєвъ чути: цѣба, хлопче, цѣба!¹⁾

Въ Яссахъ живъ Осипъ въ наймахъ у свого брата Григорія, а потѣмъ ставъ служити у богатой боярки „Бранкованіцы“, щѣ була великою добродѣйкою бѣднихъ и безталаннихъ людей. У неѣ живъ онъ до 18. року. Въ серпни 1852. р. взяли его до вѣйска, а по-за-якъ не було въ него паспорту, то вписали его Федьковичемъ въ рекруты²⁾.

Будучи жовняромъ Федьковичъ учавъ ся по-нѣмецки читати въ школѣ вѣйсковѣй пѣдъ проводомъ фельдфебля Баранецкого, та небавомъ навчивъ ся й говорити по-нѣмецки³⁾. Опѣсля капитанъ Аппель полюбивши Федь-

¹⁾ „Поезія Іосифа Федьковича“. Часть I., стор. 3.

²⁾ Въ листѣ до Данила Тянчкевича писавъ поетъ (1874) отъ-се: „Я ся зъ дому не называю Осипъ Федьковичъ, але Юрій Косеованъ, ци, якъ мене дома звали, „Косеованючокъ“. Федьковичемъ то мене лишъ въ рекруты вписали, бо мене, знаєте, безъ паеа зъ Мольдовы выдали“. Опроче звѣтно, що Федьковичъ называвъ себе „Городенчукомъ“.

³⁾ Сю звѣстку запнеавъ Титъ Реваковичъ въ 1885. р. зъ устъ самого поета. („Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 35.) Годъ отже порозумѣти, чому Федьковичъ пише въ автобіографіи, мабутъ-то вже передше въ Молдавіи одинъ нѣмецкій маляръ Р. оббзнавъ его не лишъ зъ мовою и поезією нѣмецкою, але й зъ поезією испаньскою! („Поезія Іосифа Федьковича“; часть I., стор. XI.)

ковича дававъ ему читати книжки и вчивъ его що-день по-французки.

Поетъ згадує въ автобіографіи (стор. XII), що бѣдъ старшой сестры дома навчивъ ся богато казокъ и пѣсень руско-народныхъ. Одаткъ тѣ пѣснѣ спѣвавъ онъ межи своими камратами, а иногдѣ розказувавъ имъ сестрині казки, або оповѣдавъ про свои вандрѣвки по Волощинѣ¹⁾. Але-жъ не довго тривали тѣ щасливі часи, бо Федьковичъ ставъ небавомъ старшимъ мѣжъ товаришамъ, а 19. квѣтня 1859. р. поставлено его офицеромъ. Того року заворушилась вѣйна Сардиніи и Франціи зъ Австрією, и одтакъ Федьковичъ бувъ (15. червня) въ битвѣ пѣдъ Кастенедольо. Про сю крѣваву битву спѣмнувъ онъ у спѣванцѣ „Пѣдъ Кастенедолеви“, покликуючи до своєї матери:

Подиви-жъ ты ся, мати!

На жовнярскій кабаты:

Вся кабатина

Кровъ и калва, —

Ты мя гѣдна пѣзнати?...²⁾

Не знати тѣлько, чи Федьковичъ бравъ справдѣ участь въ битвѣ пѣдъ Маджентою и пѣдъ Сольфериномъ. Титови Реваковичеви сказавъ онъ лишъ отъ-се: „Бувъ я въ битвѣ пѣдъ Кастенедольо“³⁾. А вже-жъ написавъ онъ думку п. з. „Пѣдъ Матентовъ“⁴⁾, въ котрѣй подекуды находимо тѣ самі слова, щѣ й въ спѣванцѣ „Пѣдъ Ка-

¹⁾ Въ автобіографіи каже поетъ (стор. XIII.), що бѣдбувавъ вандрѣвки такожъ по Сербіи и по Украинѣ.

²⁾ „Поезія“, часть I., стор. 48—50.

³⁾ „Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 36.

⁴⁾ „Slovo na slovo do Redaktora Slova“. Czernivei, 1861; стор. 5—7 (непумер.). Порѣвн. „Поезія Іосифа Федьковича“. Часть I., стор. 52—57.

степедолєвъ“. Въ „Нивѣ“ жь замѣщено статью Федьковича „Буковиньскій пѣснѣ“, де ѡнъ мѣжь иншимъ ось-таке пише: „Пѡдъ Солфериновъ били ся мы одъ самого досвѣта ажъ въ темну нѡчь. Боже! що бились! — не то що, але зубами кусались, — такъ бились!“¹⁾

Вернувшись въ лѣтъ 1859. р. зъ Италію до Черновець Федьковичъ пѡзнавъ ся зъ нѣмецкимъ поетомъ Ернестомъ Рудольфомъ Найбаверомъ, що бувъ профессоромъ исторіи и нѣмецкого языка въ гимназій Черновецкѡй. Се бувъ мужъ вельми свѣчний и людяный, що вмѣвъ розпѡзнати й оцѣнити правдивый таланъ. Такъ отже мѣжь Найбаверомъ а Федьковичемъ завязалась скоро щира приязнь: тому честному Нѣмцеву читавъ Федьковичъ свои нѣмецкїи думы, котрїи писавъ ще въ Молдавіи, и ѡдтакъ сказавъ ему Найбаверъ, що ѡнъ въ „лирницѣ зъ кождимъ нѣмецкимъ поетомъ може мѣряти ся!“²⁾

Въ тѡмъ (1859) роцѣ навчивъ ся ѡнъ по-руски писати ѡдъ Антона Кобыляньского³⁾ и Костя Горбала⁴⁾. Саме-тогдѣ Кобыляньскїи спонукувавъ Федьковича, щобъ написавъ по-руски якїи стихотворѣ, та довѣдавъ ся ѡдъ поста, що ѡнъ уже въ Италіи, въ таборѣ пѡдъ Касапо, написавъ думку „Нѡчлѣгъ“⁴⁾. Сея гарна думка вподобалась Кобыляньскому такъ дуже, що просивъ Федьковича, щобъ ему кѡлька думокъ до его „Слова на Слово“ написавъ. Федьковичъ волилъ волю Кобыляньского, ко-

¹⁾ „Нива“. Науково-литературна часопись. Редакторъ и издавецъ Константинъ Горбаль. Львѡвъ, 1865; число 8., стор. 121.

²⁾ Антонъ Кобыляньскїи бувъ тогдѣ молодымъ литераторомъ рускимъ.

³⁾ Кость Горбаль издававъ у Львовѣ 1865. р. „Ниву“. Теперъ есть ѡнъ профессоромъ реалнои гимназїи въ Стрыю.

⁴⁾ Думку „Нѡчлѣгъ“ надруковавъ Дѣдицкїи у „Словѣ“ 1861. р. ч. 87., 1862. р. ч. 13., въ „Галичанинѣ“ 1862. р., вып. I., стор. 13. и въ збѡрнику поезїи Федьковича (1862), стор. 48.

трый ѡдтакъ въ Чернѡвцяхъ 1861. р. издавъ „Slovo na slovo do Redaktora Slova“¹⁾. Коли той письменникъ надруковавъ першїи стихотворѣ Федьковича, то поетъ роздававъ ихъ мѣжь рускихъ молодцѣвъ-вояковѣ, „котрымъ ѡнъ тѡлько щасливыхъ годинъ свого житя бувъ випенъ“²⁾. Не спостигъ ѡнъ тыхъ пѣсень розѡслати, якъ ось (въ змѣнѣ 1861) перемѣщено тую дивизию, въ котрѡй служивъ, зъ Буковины до Семигорода. Въ Ардали занемѡгъ поетъ, и будши прикованымъ до ложа недуги написавъ усѣ тотїи пѣснѣ и думки, котрїи опѡсля (1862) Дѣдицкїи напечатавъ у Львовѣ п. з. „Поезїи Юсефа Федьковича“. Часть I. ѡдтакъ поетъ понавъ опять въ недугу на самѣ новый рѡкъ—1863. Въ пятницю вечеръ 11. сѣчня (1863) молода громада руска у Львовѣ одержала ѡдъ Федьковича осьтаке письмо: „Лежу въ лѡжку, та чекаю смерти. На самѣ нашъ новый рѡкъ занепавъ я дуже сильно — „Lungen- und Rippenfellentzündung“. Якъ не загину, то ѡдпишу. — Робѣть, що ваша воля та й ласка. — Прощайте, браття мои!“³⁾

Та не загинувъ першїи поетъ буковиньскїи! Провидѣне зберегло его тогдѣ ѡдъ смерти, щобъ выпѣвавъ веѣ тїи пѣснѣ и думки, котрыми справдѣ збудивъ свою батькѡвщину ѡдъ вѣкового сну до нового житя просвѣтного и суспѡбно-національного.

¹⁾ Кобыляньскїи написавъ свое „Slovo“ на „Слово“, часопись политичну, котру въ 1861. р. у Львовѣ ставъ издавати Богданъ Дѣдицкїи. — Кобыляньскїи писавъ такожъ декїи поезїи, а въ 1874. р. зладивъ перекладъ Евангелїя св. Луки на мову руску. (Гляди II., стор. 154., замѣт. 3.)

²⁾ „Автобїографїя“, стор. XIV.

³⁾ „Вечерницѣ, литературне письмо для забавы и науки“. 1863: число 3., стор. 17. — На другѡй сторонѣ листу написано було чужимъ письмомъ: „Es ist alles veranlasst worden, dass sämtliche Schriften und Notizen seiner Zeit an die Redaktion der Weezernysei gelangen“.

Зъ вѣйска вийшовъ онъ до дому въ великій пѣсть 1863. р., по-за-якъ занедужавъ сильно на очи. Свою стареньку неньку заставъ ще живу, але въ великій бѣдности и въ горюваню. И не довго натѣшивъ ся нею, бо въ сѣчню 1864. р. поховавъ єѣ въ сыру землю. Мѣжь-тымъ помѣщавъ онъ (1862—1865) свои поезіѣ и повѣсти въ „Вечеряницяхъ“, „Метѣ“ и въ „Нивѣ“. Въ 1864. р. гуцульскій громады Кимполонѣского околу выбрали Федьковича въ сервитутову комисію своимъ заступникомъ. Въ 1866. р. поставлено его вѣйтомъ Сторонецкимъ, а въ 1867. р. именовано его окружнымъ шкѣльнымъ инспекторомъ. На сѣмъ новѣмъ становищи Федьковичъ дбавъ дуже про школы, старавъ ся запопадливо, щобъ поставити въ нихъ руску мову выкладовою, и въ сѣй справѣ выславъ онъ меморіаль до тогдѣшнього министерства просвѣты. Хоча-жь Федьковичъ въ тѣмъ часѣ громадскими и шкѣльными справами займавъ ся трохи-не безъ винну, то все-таки не покидавъ своєї музѣ и въ 1867. та 1868. р. выдавъ онъ въ Коломыи свои „Поезії“ въ трѣохъ частяхъ. Та й въ „Правдѣ“ помѣщавъ онъ (1867. 1868) свои повѣсти и стихотворы.

Вѣйтомъ бувъ онъ пять рокѣвъ, се-бѣ-то до 1871. р. Рѣкъ опѣсля (1872) изъ-за рѣзнихъ витриѣв подякувавъ онъ за инспекторство и выѣхавъ до Львова. Се бо выдѣль товариства „Просвѣта“ запросивъ его, занятисѣ у Львовѣ издавництвомъ книжочокъ популярныхъ. И ось 22. липня 1872. р. приѣхавъ въ столицю Галичины кременный, чорнявый гуцуль високого росту, щѣ означувавъ ся гарнымъ одягомъ простонароднымъ¹⁾. Се бувъ Осипъ Федьковичъ. Молода громада руска повнтала его

¹⁾ Поетъ одягавъ ся въ короткій гуцульскій сердакъ, а на головѣ носивъ широкій гуцульскій брыль. Дома-жь сидѣвъ все въ короткомъ кожушку.

сердечно й часто бачила его въ гостинѣ у д-ра Корнила Сушкевича. Выдѣлы товариства „Просвѣта“ и „Руска Бесѣда“ запоручили ему рѣчно 500 зол. р.¹⁾ пѣдъ тою вымѣнкою, щобъ онъ въ одиѣмъ роцѣ выстачивъ письменного матеріялу на 24 друковані листы, се-бѣ-то оба выдѣлы умовились зъ Федьковичемъ, щобъ выстачивъ 12 листѣвъ змѣсту популярно-просвѣтного, а 12 листѣвъ беллетристичного, подаючи переклады цѣниѣйшихъ творѣвъ драматичныхъ. Та отъ, свободна й поетична душа Федьковича не могла навикнути до канцелярійныхъ формъ товариства „Просвѣта“; — нерадо пѣддававъ ся онъ авторитетови критикѣвъ, ба, въ сѣчню 1874. р. заявивъ выдѣлови „Просвѣты“ ось-таку свою гадку: „Я писати не думаю на того, абы мали литературній монополисты критиковати“. Одтакъ въ сѣчню 1874. р. розвязано контрактъ зъ Федьковичемъ, и постъ выѣхавъ изъ Львова, де, якъ казавъ, чотырнацять „чорныхъ“ мѣсяцѣвъ перебувъ.

Вже въ другѣмъ роцѣ побуту свого вѣ Львовѣ поетъ чувъ ся чужимъ середъ людей, щѣ его вельми любили й поважали. Найбѣльшимъ мабутъ его щастемъ у Львовѣ було, коли мѣгъ на самотѣ сидѣти цѣлыми годинами, та коли граючи на лирѣ спѣвавъ пѣснѣ народній²⁾. Рѣдко коли выѣзжавъ изъ Львова въ сусѣдній села. А вже-жь въ 1873. р. приѣхавъ на великдень въ гостѣ до Остапа Цурковеского, завѣдателя капелянѣвъ въ Дмитровичахъ, повѣту Львовеского. Въ дружнѣй розмовѣ сказавъ онъ до сего панъ-отця мѣжь иншимъ отъ-се: „Нарѣдъ се наша вся сила; его стараймо ся просвѣтити и здвигнути, пригорнути до себе!³⁾ Та й щиро любивъ поетъ хлѣборо-

¹⁾ Оба тѣ товариства платили Федьковичевѣ въ первѣмъ роцѣ, се-бѣ-то до липня 1873. р. по 250 зр. Въ другѣмъ роцѣ выдѣль „Рускои Бесѣды“ не мѣгъ вже платити умовленыхъ 250 зр.

²⁾ „Дѣло“, 1886; число 69, фелетонъ.

³⁾ „Зоря“, 1888; стор. 143.

бѣвъ, добачаючи въ нихъ накорѣнокъ Русь. Въ Дмитровичахъ ходивъ бѣвъ по сѣльскихъ хатахъ и обдѣймавъ любовою найменшого своего брата. Тогдѣ спонукувавъ бѣвъ тамошнихъ громадянъ, щобъ навчилися спѣвати пѣснѣ й думы при звукахъ лиры. Такимъ спѣвомъ могли-бъ они, по его думцѣ, хоєнно впливати на пѣднесене заначеного своего побуту суспѣльного, по-за-якъ въ часѣ вѣльнѣмъ бѣдъ роботы найшли-бъ хоєнну забаву и бѣдвернули-бъ ся легко бѣдъ пѣяньства.

Коли-жъ поетъ не мѣгъ стерпѣти критикѣвъ-професорѣвъ, то зъ-годомъ-перегодомъ бѣдвернувъ ся бѣдъ рускихъ громадянъ у Львовѣ. Така вже була его вдача, що не мѣгъ забути вдѣянои обиды. Оєвъ щѣ пише бѣвъ самъ про себе: „Я вже таку натуру маю зъ роду, щѣ дуже багато треба, абы мене розсердити; але якъ мене вже хто уразить до живого, такъ мое сердце вже не обернеть ся, поки свѣта“¹⁾.

Вернувшись на Буковину Федьковичъ дѣждавъ ея небавомъ выдана своихъ повѣстей. Ихъ збѣравъ Михайло Драгоманѣвъ и надруковавъ въ Кієвѣ 1876. р. вразѣ зъ переднимъ своимъ словомъ про галицько-руське письменство (8^о, сторѣнь LVI + 95). Мѣжъ-тымъ удержувавъ поетъ письменну кореспонденцію зб евоими приятелями и въ листѣ до Данила Тачякевича писавъ (1874) отъ-се: „Моє щасте въ Буковинѣ у горахъ, а коли не въ горахъ, то все-таки у Буковинѣ межи Днѣстромъ и Прутомъ. Хто не може на Украину, та тамъ ея народного духа учити, то най иде въ руску Буковину!“

Тогдѣ читавъ бѣвъ Ивана Левицького „Свѣтоглядъ украинського народа“²⁾ и д-ра Клима Ганкевича „Grund-

¹⁾ „Повісті Осипа Федьковича“. Кієвъ 1876; стор. 19.

²⁾ „Правда“, письмено литературно-политичне. Рочникъ IX. У Львові, 1876; число 1—23.

züge der slawischen Philosophie¹⁾. Одаткъ забажавъ занятись студіями философичными. И отъ, ставъ бѣвъ читати творы нѣмецкого философа, Артура Шопенгавера, котрый будучи-пессимистомъ любувавъ ся въ мистичнѣмъ свѣтоглядѣ²⁾. По-за-якъ философичный письмена Шопенгавера вызначують ся мовою цвѣтистою и поетичною, то Федьковичъ полюбивъ ихъ вельми й переймивъ ся зо-вѣмъ песимизмомъ сего нѣмецкого философа. Сей новый свѣтоглядъ буковинського поета проявляе ся въ деякихъ стихотворахъ, особливо-жъ въ трагедіи „Довбушь“, котру надруковано 1877. р. въ буковинскѣмъ альманаху „Руська хата“³⁾. И справдѣ мистичный свѣтоглядъ Шопенгавера бувъ Федьковичеви дуже по-нутру, тому-щѣ бѣвъ вже зъ природы зъявлявъ наклѣнь до самоты й задумы. Проте займавъ ся бѣвъ иногдѣ астрологією та ворожбицтвомъ, одначе кѣлька рокѣвъ передъ смертію о-свободивъ ся бѣдъ всякого мистицизму.

Коли Буковина заходами Федьковича пробудилась до нового життя просвѣтного й національного, то сей першій будитель своихъ землякѣвъ обнявъ въ Чернівцяхъ редакцію „Буковини“, часописи политичной и науковои для руского народа. Перше число сего патріотичной часописи явилось 1. сѣчня 1885. р. Пѣдъ хоругвь Федьковича стали горнутись вѣсь-тѣмущіи народѣвъ буковинскій, щѣ смѣло боронили свою батькѣвщину супроти румунскихъ и московскихъ централістѣвъ.

¹⁾ „Grundzüge der slawischen Philosophie“ von Dr. Clemens Hankiewicz. I. II. Heft. Krakau und Lemberg, 1869.

²⁾ Авторъ сего исторіи литературы дѣзнавъ ся бѣдъ д-ра Клима Ганкевича, щѣ Федьковичъ любувавъ ся въ философичныхъ письменахъ Шопенгавера. Головнымъ творомъ сего философа есть „Die Welt als Wille und Vorstellung“.

³⁾ Наклѣнь до мистицизму зъявивъ поетъ уже въ першѣй редакції „двоглядѣ Довбушь“. („Правда“, 1869; число 13—35.)

Одтакъ 24. червня (6. липня) 1886. р. буковиньска и галицька Русь сказала велике спасибо спѣвакови гуцульщины, борцеви за долю и волю руско-украиньского народу. Въ той-то день святковано въ Чернівцяхъ двадцять-пяти-лѣтній роковини его хосенной дѣяльности. Одтакъ першому просвѣтителю Буковини товариство „Просвѣта“ послало ось-такій поклѣнъ: „Соловѣви зеленой Буковини, Осипови Федьковичеви, члены товариства „Просвѣта“ заявляютъ сердечный привѣтъ въ нынѣшній день юбилейный и вокликають радѣсно: „Утнн, батьку, орле сизый!“ Нехай творча сила твого вѣщого духа буде некрою божого огню, щѣ засяе свѣтломъ просвѣты на зеленой Буковинѣ. Спѣвай ще довго въ хосенъ цѣлон Русь-Украины, щѣбы твоя животворна пѣсня вкресила зъ темноты и тыхъ незрячихъ братѣвъ, щѣ не вѣрятъ ще въ лучшу будучность нашего двадцать-миліонного народу, котрый по воли провидѣня есть сердцемъ въ величнѣмъ тѣлѣ матери Славы!...“ Заслужену честь ѡддавъ ювилятовн на литературно-вокальнѣмъ вечерку профессоръ Стефанъ Смалъ-Стоцкій, сказавши въ ѡдчитѣ своемъ мѣжъ иншимъ ось-такѣ: „Заслуги Федьковича для Буковини величезнѣи и черезъ то, щѣ ѡнъ розвѣявъ у насъ темряву вузкоглядности, щѣ ѡнъ першій показавъ, щѣ намъ нема щѣ ѡддѣлювати ся ѡдъ рѣднихъ братѣвъ въ Галичинѣ, на Украинѣ, бо мы одинъ нарѣдъ, одна наша мати, одинъ нашъ языкъ. Своими творами звеличивъ ѡнъ Буковину на всю Русь, а якъ ѡнъ еѣ любить, докажемъ того кожде его слово“...¹⁾

Доживши такого великого свята въ житю евоѣмъ Федьковичъ заявивъ сейчасъ своимъ землякамъ еердечну вдяку за тее, щѣ помянули его незлымъ-тихимъ словомъ. Ось и важнѣйшій елова его ѡдновѣдн: „Довелось менѣ

¹⁾ Прилога до 13. ч. II. рочника „Буковина“; стор. 5.

ѡбждати великон неспѣванки въ житю, великой чести за мои скромнѣи и невеликѣи труды на поли нашой литературы. Я не въ силѣ высказати мои радости, яка мене ѡбняла, и мого щаетя, якого я доживѣ, оглядаючи дня 6. липня такъ свѣтлый ѡхѣдъ мого свята моими дорогими земляками. Сей день е найсвѣтлѣйшимъ днемъ мого житя и остане на-все дорогою менѣ памятою... Не маю я слѣвъ, мои вельми честнѣи земляки, щѣбымъ вамъ такъ подяковавъ, якъ вы мене пошанували, но коли моя праця на-що придала ся, то приймаѣтъ увѣрене, щѣ я и дальше буду трудити ся на рѣднѣи нивѣ, и щѣ я готовъ все мое принести на ѡвтаръ матерп Руси, на ѡвтаръ людскости“¹⁾.

И додержавъ Федьковичъ евого слова, бо и дальше пѣклувавъ ся вельми запопадливо рѣдною литературою и крѣмъ деякихъ поезій и казокъ написавъ такожь кѣлька творѣвъ драматичныхъ. Именно переробивъ ѡнъ трагедію „Довбушь“, та написавъ трагедію „Хмельницкій“ и мелюдраму „Керманчъ“. Опроче будивъ живимъ словомъ темныхъ-незрячихъ братѣвъ до житя просвѣтного. Коли бувало на зборахъ промовлявъ до селянъ, „дорогихъ братѣвъ своихъ“, то очи его заливались слезами радости. „Мы не пропадемо!“ кликнувъ ѡнъ разъ до громадянъ, — „мы не пропадемо, коли вы, братя, горнете ся до свѣтла та правды, до самаѡзнаня народного!“²⁾

Федьковичъ бувъ душею при всякихъ почпвахъ народныхъ, бравъ участь въ рѣзныхъ депутаціяхъ буковиньскихъ Русинѣвъ и все державъ высоко хоруговъ народного змаганя на Буковинѣ. Та не судилось поетовн, ѡбждатись жнива того збѣжа, котре ѡнъ засѣявъ на весну житя просвѣтного. Невмолима емерть скосила най-

¹⁾ „Буковина“, 1886; число 13.

²⁾ „Дѣло“, 1887; число 146.

краешу квітку на буковинській левадѣ народній. Поетъ померъ изъ-за выбуху крови 30. грудня 1887. (11. сѣчня 1888). А радъ бувъ жити, радъ бувъ спѣвати, та въ славу одѣтись, — та отъ, тутъ уже на вѣчну змерклось нѣчь...¹⁾

Памяти покійного кобзаря буковинського присвятивъ Григорій Цеглиньскій ось-таку гарну поетичну згадку въ прозѣ: „... Розбита золотострунна шездара — и пѣсня ея скѣнчена. — И еклонили голову сестры словянскій на важку, печальну звѣтку. Заплакала молода Буковина надъ своимъ батькомъ - воскресителемъ, заголовила Галичина надъ своимъ батькомъ - просвѣтителемъ, зарыдала Украина надъ вторымъ батькомъ-бояномъ, бо пукла золотострунна шездара — и пѣсня ея скѣнчена. И збѣшлись жалѣбнѣ сестры словянскій на послѣдне свято шездары, гѣрке, темне, печальне, пекуче. На сугорбахъ Черногоры нарвали зеленси руты, по берегахъ Днѣстра пахучого бѣждерева, по-надъ порогами Днѣпра-Славутиць синьои незабудки. И еплели вѣночки... И ще разъ заяснѣла шездара всеняною красою..., ще разъ блиснула блескомъ давной славы, — и тѣлько послѣдного житя, послѣдной вѣтхи ея, бо мертва лягла въ могилу — и пѣсня ея скѣнчена. Голосомъ рознуки зарыдали теперь сестры-пращальницѣ; имъ здавалось, що зъ тою шездарою лягъ въ могилу ихъ таланъ, ихъ надѣя, ихъ жите. Голосъ сестеръ-жалѣбницъ полунавъ далеко-далеко; пѣшовъ важкою луною по ерѣбноверхѣмъ Бескидѣ, поплывъ мутными хвилями Днѣстра и воркѣтливими струями Днѣпра. Зашумѣвъ етець, зашевелѣли курганы и зъ важкою задумы збудили неньку-Украинну. И встала ненька-Украинна и сказала: „Нѣ, дѣти! Шездара тѣло

¹⁾ Гляди думку Федьковича п. з. „Убогій леґѣнь“. („Ватра“ 1887; стор. 138—139).

мертве и розбилось. Въ землю иде, щѣ зъ землѣ, але пѣсня ея не зъ того роду, она не скѣнчена... Она жие, бо она вѣчна, безмежна, безмертна!...“ И розбѣшлись сестры-жалѣбницѣ домѣвъ, зъ бодемъ въ еерцю, надѣю въ душѣ.

Федьковичъ родивъ ея поетомъ. Въ пѣсни „Спѣвацкая доля“ зъявляе бѣнь, що мати родила его на те, абы людемъ спѣвавъ, якъ соловѣй въ темнѣмъ гаю. Ось и его слова:

— Моя мати мене породила,
Та де брлы воду пили,
Та й спѣваночокъ мене научила
Осѣмьдесятъ и чотыри.
Бо моя мати мене породила
Въ чистѣмъ поли при Дунаю:
Спѣвай мѣи сыну! такъ ми говорила,
Якъ соловѣй въ темнѣмъ гаю!...
А я лѣтаю по гаю, дубровѣ,
Та й ще буду ба й лѣтати.
Ой, позвольте ми сыны еоколовѣ
Межи вами заспѣвати!...¹⁾

А въ „Дикыхъ думкахъ“ розказуе, що снилась ему ось-така „доля“: Убогій леґѣнь припадае до Довбушевой могилы, и жалкуе ея, що въ него нѣ щастя, нѣ долѣ, — нѣ батька, нѣ мамы; ѳдтакъ просить Довбуша, щобы подавъ ему иншу долю²⁾. „Долѣ? хлонче! — Царемъ будешъ!“ обѣзвалось зъ ямы. „И ме ти евѣтъ поклонятись, якъ сонцю въ промѣню!“ — И ѳповѣвъ леґѣнь: „Ца-

¹⁾ „Slovo na slovo do Redaktora Slova, стор. 7. 8. (ненумер.)

²⁾ „Правда“, 1877; число 4. и 5., стор. 126—127. — „Дикѣ думы“ писавъ Федьковичъ подѣ псевдонимомъ „Гуцуль-Невѣрь“. Ся думка „Доля“ явилась опбеля въ новѣй редакциѣ п. з. „Убогій леґѣнь“. („Ватра“, 1887; стор. 138—139.)

ремъ?! — батьку! я не хочу! Царемъ я не буду! Я заката не придавъ ся!“ — „То Довбушемъ будешь!“ обдзвалось зъ-підъ могилы, ажъ вжахли ся горы. — „Я Довбушемъ?! — Ньколи у свѣтѣ!“ одповѣвъ легѣнь. — „То-жь кобзаремъ мнѣ будешь!“ гукнуло у-трете, не наче грѣмъ, ажъ йойкнули всѣ горы-рокпты...¹⁾). И ось ставъ Федьковичъ кобзаремъ, — така була его доля! Ода такъ вставши рано и сповѣвшись щиро Богу, оравъ онъ горы, долины, оравъ свою Буковину и ставъ скрѣзь свѣти вѣру, надѣю, любовь²⁾). И залунала по горахъ чудова его пѣсня, якон зелена Буковина ньколи ще не чула, бо ось щѣ каже поеть про свою пѣню:

А я заспѣваю по руському краю,

Щобъ було далеко-далеко мя чути,

Одъ Чорной-горы до Днѣпру-Дунаю.

Розсыпъ ся ми, пѣсне, барвѣнкомъ та рутовъ,

Най руськѣй молодцѣ затычуть кресаню,

Най руськѣй дѣвчата вѣнки собѣ шують,

Най люде не кажутъ, що мы безталаннѣй,

Най слѣзы кровавѣй личко намъ не мыють!...

Розсыпъ ся ми, пѣсне, якъ совечко лѣтѣ,

Хай нашѣй кровавѣй на вѣки обсушить!...

Розсыпъ ся, розбий ся, якъ грѣмъ по Рокятѣ,

Хай шваркѣтъ нѣмецкѣй насъ бѣльше не глушить!³⁾

Першу свою думку „Нѣчлѣгъ“ написавъ Федьковичъ (якъ уже сказано) 1859. р. въ Итали въ войсковѣмъ таборѣ пѣдъ Касано. А вже-жь справдѣшня его литературна дѣяльнѣсть починае ся рокомъ 1861. Буковиньска й галицка Русь дозналась про поэта Федьковича саме-тогдѣ, коли Антонъ Кобыляньскѣй выдавъ

¹⁾ „Правда“, 1877; стор. 127—128.

²⁾ „Вечерницѣ“, 1863; число 9., стор. 70.

³⁾ *ibid.*, стор. 71.

„Slovo na slovo do Redaktora Slova“ (Чернѣвцѣ 1861). Кобыляньскѣй критикуючи мову „Слова“ и не годячись зъ литературнымъ напрямомъ сей часописи политичной, пише мѣжь иншимъ ось-такъ: „Добре въ каламутнѣй водѣ рыбу ловити, добре одноокому межи слѣпыми королемъ бути; поетамъ богато теперъ добре бути, якъ ся вырѣпли недавними часами въ нашѣмъ Львовѣ. А я вамъ кажу, же прийдѣ небавомъ чоловѣкъ зъ гѣрѣ гуцульскихъ, зъ своѣй родины. Той соловѣй вамъ заспѣвае такъ, шо всѣ нашѣ поетчуки обернуть ся въ жабы“. (стор. 2.)

Ода такъ надруковавъ Кобыляньскѣй отъ-сѣй стихотворы Федьковича: 1) На день добрый (стор. 7—8); — 2) Днѣстеръ (8—9); — 3) Оскресни Бояне! (9—10); — 4) Туга за миловъ (10—11); — 5) Надъ Быстрицевъ (11); — 6) На пѣсковѣй горѣ (12); — 7) Пѣдъ Галичемъ (12); — 8) На Красну (12—13); — 9) Приязнь въ смутѣ (13—14); — 10) Муза (14). Въ додатку-жь напечатано тутъ ще ось-тѣ поетичнѣй складаня: 1) Пѣсня за Цѣсаря; 2) Жовнярскѣй думы; 3) Выправа въ поле; 4) У Веронѣ; 5) Пѣдъ Магентовъ; 6) Спѣвацкая доля¹⁾.

А вже-жь и Дѣдицкѣй вмѣвъ оцѣнити поетичный талантъ Федьковича, коли въ „Словѣ“ (1861; ч. 46) отъ-сѣ написавъ: „Молодой пѣвецъ, возросшѣй межи спѣвными Гуцулами, одаренный глубокимъ для поези чувствомъ, составляе изъ скромного матерѣялу сельско-народной бесѣды пѣсенныя твореня, которы идуть въ заводы съ утворами наилучшихъ нашихъ книжныхъ поетовъ“.

Щѣ бѣльше звеличивъ Дѣдицкѣй имя Федьковича, коли въ 1862. р. выдавъ у Львовѣ першу часть его „позѣй“. Ось яке панегиричне слово высказавъ редакторъ „Слова“ въ честь буковиньского поэта: „*Помилуй тутъ, щѣ одинъ изъ знакомишихъ писателей Украины сказалъ*

¹⁾ Сторѣнь въ тѣмъ додатку не нумеровано.

про Шевченка: же онъ, Шевченко, спъвалъ такъ, якъ бы спъвалъ самъ малорускій народъ, скоро бы прийшовъ до высшего степенки духовой образованности. Въ томъ осудъ заключаея найвысшая хвала пьецеву народа. Такий же судъ выдасть кождый о пьецъ Федьковичу, кто лишь и ти немноги его поези, въ предлежащой книжцѣ заключенны, со вниманіемъ знатока перечитае. Даръ великій: для высшихъ навѣтъ предметѣвъ способомъ природнымъ, невимужденнымъ спопуляризовати форму до той степенки, же предметъ и форма приступны суть и якогъ мовѣ свойски понятію просто-народія, — той даръ великій зарбно природный и Шевченкови и Федьковичу. А если тотъ первый, избравши собѣ задачею своего житья, стояти въ борьбѣ противъ томителей своего народа, изливалъ зъ своей болящой груди напъвъ столь трагичного содержания, на скѣлько трагичною естъ доля кривдженного изъ вѣхъ сторонъ народа, — то не въ рѣвню тому Федьковичу, жыючи пѣдъ отпънными обстоятельствомъ, выносячи зъ родинной хаты одно сокровище спокойнѣйшихъ думъ народныхъ, начинае свое спъвацкое посланничество отъ впрной и пластичной передачи всего того, що его по дорожъ житья приязнымъ або непріязнымъ случаемъ окружае...¹⁾

Мѣжь лиричными поезіями въ выданю Дѣдичкого найкрасшій суть пѣснѣ жовнярскій. Поеть малое живыми барвами-образки зъ побуту жовнярского, — образки чудовій, котрій бнѣ сповивъ горюванемъ и тугою за свободою въ рѣднѣй Буковинѣ. Сюды належать особливо отъ-сѣ спѣванки й думки: „При бѣходѣ“ (стор. 9—10), „Въ церквѣ“ (33—34), „Рекрутъ“ (36—37), „Святый вечеръ“ (37—38), „Дезертиръ“ (38—39), „Товаришѣ“ (52—57) и „Трупарня“ (66—67). — Осъ стоятъ рекрутъ

¹⁾ „Поезиі Юсифа Федьковича“. Часть I. Львовъ 1862. „Слово отъ издателя“, стор. VIII—IX.

„на шельваху“ въ цѣсарскѣмъ дворѣ, та й снить ся ему, що ходитъ десь по синѣй горѣ. Та отъ, гукнувъ дзвѣнъ на Стефанѣ, а жовнярь збудивъ ся. Утеръ собѣ личенько й гверь, — „кровь точить ся по мрамурѣ, а жовнярь умеръ“ (стор. 36—37). Або осъ одинъ жовнярь дѣстае листъ бѣдъ ненечки старенькои, що йи бѣднѣй нема кому въ зимѣ врубати дровъ, — „бо ен сынокъ, оденъ въ дому, цѣсарскій стрѣлецъ!“ И схопивъ ся жовнярь и полстѣвъ якъ птахъ, ажъ вѣтрови годѣ йти зъ нимъ въ догѣнъ. „Бо бнѣ летѣвъ до матоньки старои домѣвъ, дрѣвецъ йи врубатоньки, бы хатку нагрѣвъ“ (стор. 38—39). — Въ вишѣмъ образѣ бачимо улана, що его пѣдъ Мадженною заколено. Вѣрный товаришъ хоче ему постѣль постелати, та шабелькою рые ему яму пѣзно зъ-онѣвночи. Докопавъ ся уланъ въ поясъ, — бѣльше не змагае; сѣвъ собѣ бѣднѣй коло брата й пытае ся его, чому не промовитъ, не приголубитъ своего товариша?... Не чуе вбитый уланъ дружнихъ слѣвъ своего побратима, — та й небавомъ покрыла его могила. Тужитъ молодой уланъ, поховавши товариша; плачуть зѣрницѣ, — млѣють квѣты. Тужитъ уланъ та пытае ся товариша, що лежитъ въ могилѣ: „И зъ кимъ ты нѣчку сю ночеуешь? — и зъ кимъ ты будешъ розмовляти о твоѣй нени, о дѣвчати?“ — Одаткъ заявляє уланъ, що годѣ ему жити безъ вѣрного товариша. „Поѣду“, каже, „рано въ чисте поле, зъ Французомъ, Сардомъ воювати, мемъ въ-вечеръ въ грѣбѣ балакати“ (стор. 52—57).

Сумно жовнярови, коли его товаришъ ляже головою на поли битвы, але ще сумнѣйше ему на серцю, коли товаришъ конаетъ въ трупарни. Осъ у шпитали на подвѣрью жовнярь „ходить варту“, а въ трупарни „крѣвавый жовнярь на смерть спочиваетъ“. И дивитъ ся „шельвахъ“ крѣзь ѣкно на мертвого товариша, та здае ся ему,

що нѣбы чути плач голубки вѣ трупарни, та що онде на пѣдлозѣ, де зѣ мерця накапало крови, сидить дѣточокъ двоє. Сиротята бють головковѣ до лавы, а при нихъ вдова-мати хилые бѣдну голову, нѣбы хоче спати, та лишѣ часомъ йойкне: „Боже милый, Боже!“ „Но Господь еи не чує, нѣ голодай дѣти,... ихъ батько спочиває, — свѣчка му ся свѣтитъ“ (стор. 66—67). Коли-жѣ сумно вѣ трупарни, то не веселѣше вѣ церквѣ. Молодий жовнярь спочиває мертвый вѣ домовинѣ, — „нѣ сестричка не голосить, ненька не вмлѣває“. Немає нѣкого вѣ церквѣ, лишѣ священникъ старенькій вѣ книжцѣ щось читає; — тамъ свѣчка одинока вѣ попѣль догаряє, а зѣ стѣнъ позирають ся золотѣ иконы... Вже просить священникъ послѣднього цѣлованя сиротинѣ, але нѣхто его не цѣлує... Прибивають чорне вѣко, — свѣчка впала, тлѣє; — „нѣ сестричка не голосить, ненечка не млѣє“ (стор. 33—34).

Коли-жѣ поетъ вѣ починахъ своєї литературної дѣяльности змалювавъ живо й вѣрно побутъ жовнярскій, то суспѣльно-національне змаганє Руси-Украины зъобразивъ онѣ якось млаво мовѣ не-хотя. Про давню бувальщину украиньску спѣмнувъ онѣ лишѣ вѣ одномъ стихотворѣ п. з. „Украина“ (стор. 24—26). Тутъ каже онѣ, що годѣ забути Украину й Запороже, — годѣ забути моголы, курганы, „де козацтво украиньске, славнѣ атаманы свою славу сномъ провадять, славовъ серце грѣють...“ Поетови подобалсь на Украинѣ хutory, пасѣки, вишне-вѣ садочки, — одтакъ малюючи идялю сѣльску ставить онѣ на першѣмъ плянѣ свого образу дѣвчану русо-косу, що на порозѣ своєї хаты дожвдає свого милого сокола. — Вѣ иншѣмъ мѣсци зъобразивъ онѣ „козака“ (стор. 67—68), що зѣ вѣтромъ погнавъ до дѣвчини-калины, „яснѣйшой одѣ золота“. Хоча-жѣ поетъ написавъ думку „Спѣвацка добра-ночь на скѣнѣ Тараса Шев-

ченка“ (стор. 28—30), — хоча спѣмнувъ тутъ про кайданы, Сибирь и неволю, то не зрозумѣвъ онѣ ще добре, чимъ бувъ Тарасъ для Украины, и одтакъ сказавъ вѣ свѣйдумцѣ, що рускѣй солдовѣ лягъ спати вѣ свѣтлѣ душы вѣ засльоженѣй кѣвты. Федьковичъ тужить за украиньскимъ кобзаремъ и каже, що якъ тутки зазорѣ, то онѣ его пробудить¹⁾.

Вѣ загаль „Русь“ вѣ тогдѣшнѣй уявѣ Федьковича обмежалась лишѣ Днѣстромъ и Черемшомъ (стор. 23); одтакъ крѣмъ „Левоновой палаты“ не мѣгъ онѣ нѣякихъ иншихъ памятникѣвъ розпѣзнати на руинѣ батьковщины. Справдѣ, его тогдѣшнѣй свѣтоглядъ вдоволяє ся зеленою Буковиною, и про-те спѣвавъ онѣ, що „надѣ гуцульске Пѣдгорѣ на свѣтѣ вже нѣтъ!“ (стор. 45).

На тяжкѣй суспѣльный побутъ своихъ земляковъ натякавъ поетъ вѣ гарнѣй пѣсни „Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!“ (стор. 20—21). Сумовиту долю бѣднихъ вдовиць и сирѣтъ зъобразивъ онѣ тутъ отъ-сими словами:

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!
 Пѣдѣ плотомъ сѣла одовиця-мати,
 До себе гулять бѣдни сиротяти,
 И плаче ревне, серденько вѣй млѣє, —
 Ба, вже не плаче, вже не голосить,
 Склонила головъ, бѣльше не пѣдносить,

¹⁾ Смѣлѣйшу думку про Тараса выказавъ Федьковичъ вѣ нѣмецкихъ своихъ складаняхъ поетичныхъ. Осѣ остання строфа стихотвору „Taras“ („Am Tschermusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 38):

Halt ein, du furchtbarer Skalde!
 Lass solch ein Singen sein!
 Sonst stürzt das ganze Russland
 Von solch 'nem Sang noch ein!

Збѣрниці плачуть, а дзвѣнокъ нѣмѣ.

Пречиста Дѣво радує ся Маріє!

Пречиста Дѣво радує ся Маріє!

Тамъ онде блудить сплакана дитина,

Безъ тата, мамы, бѣдна сиротина,

Нѣчо не ѣло, душечка му млѣе, —

И хоче въ хату бѣдня навернути,

Господарь несами тровить его, чути,

Верескло, впало, кровь ся зъ нѣжки лѣв.

Пречиста Дѣво радує ся Маріє!

Мѣжъ епічними стихотворами въ виданю Дѣдицкого найкрасшою єсть балада „Стрѣлецька пригода“ (стор. 98—100), въ котрій зъявляє ся напрямъ Федьковича до реализму въ поезіи. А по-за-якъ поетъ въ починѣ своєї литературної діяльності бувъ справдѣ спѣвакомъ гуцульщины, то въ стихотворѣ „Добушь“ (108—115) звеличивъ онъ славного „капитана“ Подгѣря, котрий згинувъ хитрощами любки-Дзвѣнки. А вже-жъ вышшу стѣйняєть має епічний творѣ „Празникъ у Таковѣ“ (130—135), що въ нѣмъ зобразивъ поетъ повстанє Сербѣвъ (1815) противъ кормиги турецьков. Якъ сей стихотворѣ, такъ и думку „Киртчалъ“ (122—130)¹⁾ зложивъ Федьковичъ на засновку польскои повѣсти „Kierdzali“, котру написавъ Мвх. Чайковскій.

Колн-жъ Федьковичъ въ тыхъ стихотворахъ, котрі видавъ Дѣдицкій, зъявивъ великій таланъ поетичный, то можъ було сподѣватнєсь, що онъ зъ годомъ-перегодомъ розширить вузкій свѣтоглядъ, що гуцульскій спѣвакъ стане въ недалекѣй будучности однимъ зъ передовыхъ кобзарѣвъ украиньскихъ. Та отъ, самъ Дѣдицкій бувъ вимохѣтъ причиною, що Федьковичъ мѣжъ р. 1862—

¹⁾ Киртчалъ бувъ ватажкомъ болгарскимъ.

Онов 1862-1867. Федьковичъ
наслідуючы манєру Тар. Шевченка.

1867. занастивъ самостѣйный напрямъ своєї творчої силы, та що въ своихъ стихотворахъ черезъ колька роковъ наслідовавъ поетичну манєру Тараса Шевченка. Оєь бо въ „словѣ отъ издателя“ Дѣдицкій привѣрѣнавъ Федьковича до Шевченка, добавачючи въ обохъ сихъ кобзаряхъ зарѣвно-великій таланъ поетичный. Не диво отже, що Федьковичъ намагавъ ѣдтѣль зблизити творы своєї музы до поезій Тарасовыхъ. Вже въ 1863. р. зъявивъ онъ въ стиху „Нива“ ось-таку свою думку:

Займу плуги крутороги,

Та й зъорю горы, долину,

Зъорю свою Буковину,

Якъ нашъ Тарасъ, мѣй тато

Научивъ мене орати...

— — — — —

А я засѣваю по руському краю,

Щобъ було далеко-далеко мя чути

Ѡдъ Чорнои-горы до Дѣпру-Дунаю!¹⁾

Федьковичъ ставъ отже ити слѣдомъ за своимъ провѣдникомъ, та бажавъ ѣдъ Шевченка переймити весь аппаратъ поетичного его складаня. Ба, можно догадуватнєсь, що онъ на-память вивчивъ ся важнѣйшихъ стихотворѣвъ украиньского кобзаря, щобъ свои поезіѣ прикрасити прикметами музы Тарасовои. Та не стямивъ ся Федьковичъ, якъ изъ самостѣйного поста буковиньского ставъ подекуды переспѣвачемъ декотрыхъ думокъ и баладъ украиньского кобзаря. Сї переспѣвы появились именно въ Коломыйскѣмъ виданю „поезій Юрія Городенчука Федьковича“. (Выпускъ I—III. 1867—1868). Такъ примѣромъ въ поемѣ „Мертвецъ“ (I, стор. 5—25) бачимо деякі фразы и поетичні образы, взятї живцемъ зъ Тарасовои балады „Тоноля“. Думка „Горо-

¹⁾ „Вечерницѣ“, II, 1863; число 9., стор. 70. 71.

денчукъ" (II, 51—54) нагадує „Перебендю“, а „Ци-ганка“ (II, 63—96) служить доказомъ, що Федьковичъ пишучи сю поему добачавъ свѣй взоровзбѣръ въ „Катеринѣ“ и „Наймичѣ“ Шевченка. Бѣльше самостѣйною єсть поема „Дезертирь“ (III, 101—168), котру Федьковичъ навязавъ до давнѣйшихъ своихъ думокъ про жите жовнярске.

|| Одтакъ бѣтъ р. 1868. поетъ буковиньскій переставъ складати переспѣвы стихотворѣвъ Тарасовыхъ, та намагавъ розширити вузькій свѣй свѣтоглядъ идеями украиннофильства и думками про правду й волю. У стихотворѣвахъ „Зъ окружкѣвъ Ю. Федьковича“ зъображає ся ось-якъ будуча доля Руси-Украины:

И на волю подивимъ ся, —
Забудетця горе,
И духъ новый въ насъ заграє,
Якъ голубе море:
И воскреснемо на-ново
Зъ тяжкои могилы,
И нову пѣсню заспѣваемъ
Нововъ добровъ силовъ,
И вернетця наша воля,
А може ще й слава,
И за кривду поспытаемъ,
У братѣвъ лукавыхъ¹⁾.

Коли-жь поетъ въ сѣмъ стихотворѣ зъявивъ, що супроти кривды „Божій судъ мусѣть бути“, то рѣкъ опѣсля звѣстивъ бнѣ мучителямъ народнымъ ось-таку важку правду:

Поборники правды во вѣки муть жить,
Владыки неправды тѣ попронадають!

¹⁾ „Правда“, II, 1868; число 35; стор. 414.

И всѣмъ буде кара и всѣмъ надгорода!

Крѣбовѣ потоки не пусто ринуть.

Не Богъ ме судити, — а въ руки народамъ

Оддасть бнѣ страшный, праведный судъ!¹⁾

Въ пѣзнѣйшихъ стихотворѣвахъ находимо лишь дєнекуды реминисценцїѣ зъ „Кобзаря“ Тарасового. Отъ, примѣромъ „Волошинъ“²⁾ єсть самостѣйнымъ творомъ євичнымъ, та тѣлько частїѣ рефлексїѣ моральнїѣ и деякїѣ типовїѣ выразы пригадують способъ складаня Шевченка. Тогдѣ любивъ Федьковичъ повертатисъ до переказѣвъ гуцульскихъ³⁾ и бѣдтакъ задумавъ въ постичнѣмъ творѣ звеличати лицаря гуцульского, Довбуша, прикрашаючи его историчну личиѣсть митичными оповѣданями про „короля Гуцула“.

По давнымъ персказамъ були Гуцулы колись народомъ вольнымъ, що сидѣвъ на побережю Чорного моря. Зъ-бѣдтамъ зайшли они въ нынѣшню Буковину и стояли пѣдъ управою короля, котрый бувъ сильный пєначе богъ. А стояла тогдѣ на Сокѣльскому свѣтыня Лады-Даждбога; въ свѣтыни-жь були два божки мрамуровїѣ: першїѣ — бѣлый якъ лѣбѣдъ, а другїѣ — чорный якъ воронъ въ Чорногорѣ. На празникъ Купала зѣйшлись разъ до свѣтыни всѣ Гуцулы и принесли жертвы Бѣлобогови. И стали лѣгнѣ обводити дванацѣть бѣлыхъ конїѣ навкруги Бѣ-

¹⁾ *ibid.*, III, 1869; число 6., стор. 45.

²⁾ „Руська Хата“. Буковиньскїѣ альманах на рѣк 1877. Львѣв и Чернѣвцї; стор. 88—96.

³⁾ До р. 1868. любувавъ ся Федьковичъ въ такихъ переказѣвахъ народныхъ, котрїѣ бѣносять ся до религїйного свѣтогляду славянського. Такъ въ прекраснѣмъ лиричнѣмъ стихотворѣ „Зѣронька моя“ („Правда“, II, 1868, стор. 282—283) каже поетъ, що сѣн ночи утокула въ морѣ ясна зоря. Ажь ось Пречиста зъ Пєдѣльськовѣ ходили купатисъ, та найшли вбиту зброньку надъ моремъ...

лобога, мѣжь-тымъ коли ликъ чорный обводивъ дванацять чорныхъ коній до-окола Чернобога. Ажь ось ожили оба богове, та нужь боротись зъ собою! Видить король Гуцуль, що Бѣлобогъ знемагає, то й ругає ся ему и въ одну-мить поборює Чернобога. Тогдѣ озвавъ ся Бѣлобогъ до короля Гуцула: „Де богъ зъ богомъ боре ся, не мѣшатись чоловіку! За-для того будь проклятый на вѣки!“ И велѣвъ Бѣлобогъ провалитись королеви въ середину горы, котра одъ того часу zove ся „Сокѣльскимъ“, бо зъ волѣ Даждбога король Гуцуль спати-ме въ тѣй горѣ дотѣль, докѣль на Купала пустить богъ колісь свонхъ соколѣвъ¹⁾. И проваливъ ся король въ гору вразъ зѣ святынею и зъ ватагою своєю и дожидає тыхъ соколѣвъ, поки не облетять сеи горы сѣмь-кратъ. А вже-жь на Купала щѣ сѣмь рокѣвъ король Гуцуль будить ся зѣ сну на сѣмь хвиль и довѣдує ся, чи не прилетѣли вже соколы? И пытають ся его рицарство й отроки: „Доки, князю, спати будешъ?“ — „Не жури ся, мѣй народѣ!“ одповѣдає король, „коли встану, то вже встану! и поборю, о! поборю руску долю ту погану!“ — Се єсть змѣсть одного зъ найкрасшихъ епичныхъ стихотворѣвъ, щѣ его панисавъ Федьковичъ пѣдъ заголовкомъ „Король Гуцуль“²⁾.

¹⁾ По иишому переказу народному Бѣлобогъ хотячи короля Гуцула нагородати изъ-за того, що помѣгъ ему въ боротьбѣ зъ Чернобогомъ, дарувавъ смѣливому Гуцулови свѣй громовый топоръ пѣдъ сею вымѣнкою, щѣбъ иѣколи не дававъ его женщици, а то зазнавъ бы недолѣ великон. Але-жь король Гуцуль давъ опбеля той топоръ своѣй „хабальници“, изъ-за чога Бѣлобогъ проклявъ его й замѣкъ въ Сокѣльской скалѣ. (Порѣви. „Am Tschemusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 130.)

²⁾ „Родимый Листокъ“. Письмо литературно-наукове. Годъ I. Черновцы, 1879; число 4., стор. 52—54. — Порѣви. „Дѣло“, 1886; число 98. — „Буковинскій Календаръ“, 1886; стор. 45—46.

Одтакъ въ думѣ „У горахъ“ спомнувъ постъ про давный тихій рай отъ-симн словами:

У насъ у горахъ, паны брата,
Разъ выводились соколы,
Теперь не мають и коли
Про тее люде й споминати...
Минувъ нашъ давный тихій рай,
Минула давна наша воля; —
Але ще кажутъ, якъ соколы
Назадъ повернуть ся въ нашъ край,
То ще гараздъ на свѣтѣ буде...¹⁾

До того переказу про митичного короля Гуцула на-вязавъ Федьковичъ оповѣдане про Олексу Довбуша, пишучи про него ось-такє: „Навѣтъ у пѣсняхъ далекои Украины є про него споминка, а гуцульскій нарѣдъ має го конечно за свого Барбаросеу, що ѣнь, якъ сѣй зъ своимн рицарями у Куфгайзеръ, зъ своимн летѣнями у величавѣмъ Сокѣльскѣмъ дрѣмає, бы колісь-то, якъ на лѣтного Купала сокѣльскій соколы повернуть, пробудитись, и Гуцулѣвъ зъ темныхъ кармацкихъ гѣръ на яєнї поберефжа Чорного моря повести. Кѣлько тутъ зъ свѣтлоносныхъ богѣвъ давной славящины на особу Довбуша перевелось — се дѣло митологїѣ. Але що его и его топоръ нарѣдъ зъ молодымъ свѣтла богомъ Ладомъ-Даждбогомъ въ стычнѣсть кладе — се вартъ забути“²⁾.

Народнї оповѣданя про Довбуша розкрыли передъ Федьковичемъ чудовый, зачарованный свѣтъ, въ котрѣмъ постъ обертавъ ся трохи-не до самой смерти. Уже въ 1869. р. надруковано въ „Правдѣ“ два першї акты зъ „дивоглядїѣ“ Довбушь, а ѣдтакъ 1877. р. въ „Руськѣй

¹⁾ „Правда“, IX., 1876; число 17., стор. 645.

²⁾ „Руська Хата“, въ переднѣмъ словѣ до трагедїѣ Довбушь, стор. 102.

Хатъ" поміщено его „трагедію въ 5 дѣлахъ“, підъ тымъ-самымъ заголовкомъ. Тільки-жъ въ двохъ актахъ той недоконченої дивоглядії вводять ся на сцену Василь Довбушь, батько Олексы, мѣжь-тымъ коли въ трагедіи зъ 1877. р. героємъ дѣя драматичної єсть Олекса Довбушь.

Въ тій дивоглядії проявляє ся наклонъ Федьковича до мистицизму, котрый въ пѣзнійшій трагедіи прибрать богато прикметъ пессимизму. Дѣя драматична въ трагедіи замотує ся и розмотує ся демоничною дѣвою Цорою, дочкою старого цигана Моргана, котрого жѣнка любила колись Василя Довбуша. У того-жъ Моргана зберегались два талисманы, се-бѣ-то два хрестики, золотый та сѣрѣбный, котрїи вразъ зъ громовымъ топѣрцемъ Довбушевымъ являють ся чародѣйною силою въ трагедіи Федьковича. Коли-жъ засновокъ сеї трагедії єсть похибный, то й не диво, що въ розвою головної акції добавачемо хаотичну пѣтьму й сумѣшь дивовижныхъ подѣй, котра не проявляє ся и не доводить ся до-пуця, хочъ деякі дѣяльости вызначують ся великою силою поетичного слова. Та нѣгде правды дѣти, въ тій „дивоглядії“ мимо явныхъ прикметъ мистицизму нема ще того заколоту въ розвою дѣя драматичної, якій зворушує ся въ пѣзнійшій „трагедіи“. Хочъ отже въ хатѣ Довбушевої образы на стѣнѣи говорять и займають ся долею дѣтей Довбушихи, хочъ на сценѣ являє ся гѣрека цариця, що вмѣе вгамувати дику природу вовкѣвъ и гада, то все-таки суть тутъ и такі сцени, въ котрыхъ розвиває ся природно дѣя драматична. Князь Образиньскій, панъ Печенѣжинъ въ Галичинѣ, що оженивъ ся на Украинѣ зъ дочкою атамана Мазепы, вважає ся типомъ самовѣльного маїната. Его двѣрскимъ канеляномъ єсть єзунтъ Колотиницкій, котрый являє ся не-въ-мѣру чорнымъ характеромъ. Ему приказавъ провинціалъ, щобъ княгиня смертію згинула, аби

уже нѣ одну козачку не кортѣло зъ Ляхомъ побиратись; ба, въ Печенѣжинѣ мусить згинути бѣльше якъ 400 душъ, котрїи по-тай придержують ся православія. Коли-жъ князь поѣхавъ до Коломыѣ и его замокъ горѣвъ, то гуцульскій стрѣлецъ Василь Довбушь выратувавъ зъ огню княгиню и якъ-стѣи влюбивъ ся въ неѣ, Якъ же князь дѣзнавъ ся, що его жонѣ любить ся зъ мужикомъ, то велѣвъ его въ печи спалити...

Дочка сеї княгинѣ, Наталія, єсть тою гуцульскою княгинею и супругою руского воеводы, котру полюбивъ Олекса Довбушь, коли єѣ выратувавъ зъ огню въ замку¹⁾. Сей-то молодшій Довбушь єсть героємъ трагедіи Федьковича. Буковиньскій поетъ звеличивши вже неразъ у своихъ стихотворахъ сего славного опрышка гуцульщины, бажавъ поставити собѣ не-абы-якій памятникъ литературной славы, коли бравъ ся писати єю трагедію. Коли ѣдтакъ довершивъ свого дѣла, то въ переднѣмъ словѣ звернувъ ся до землякѣвъ ось-якою апострофою: „А ты, любый мѣи та убожественный русьскій народе, прийми его (Довбуша) ѣдъ мене яко литературну ленту, може и остатну! бо на другу чорна моя доля та тяжкїи мои вороги єномочись не дадутъ!...“²⁾

Та й не диво, що Довбушь въ уявѣ поета представляє ся богатыромъ не-абы-якимъ. Уже-жъ въ народныхъ переказахъ сеї гуцульскій ватажка зображає ся репрезентантомъ идеї свободы на Буковинѣ; ѣнъ сполучає въ особѣ своѣй все прикметы коляшнихъ лицарѣвъ; про-те Федьковичъ радъ бувъ его стати историчну ѣдсунути въ давнину митичну, коли Гуцулы були ще по-

¹⁾ Въ пятій дѣи „трагедіи“ (стор. 168) „гуцульска княгиня“, жонѣ „руского князя“ сказала Пванови Довбушукѣви, братови Олексы, що „она Олексы сестра, а ѣнъ єи братъ“.

²⁾ „Руська Хата“, стор. 102.

гащями и по думцѣ поста поклоняли ся въ гаю Пра-
богу та вишимъ старымъ богамъ.

Якъ-же пость небавомъ опѣся писавъ свои „Дикі думы“, то въ стихотворѣ „Довбушь“¹⁾ змалювавъ онъ ось-такъ гуцульского лицаря. О-пѣвнѣчь черногѣрскій „калфа“ встає блѣдый „неначе зъ маймуру“, насуває по-хмуру свѣій кресакъ и стрясає кучерѣ, обзирає до мѣ-сяця крѣвавѣ свои руки и пѣдноситъ ихъ на-силу, бо ему груди прострѣлені. Ажъ ось оповелась ему на шиі га-дина; — онъ вхопивъ еѣ и пустивъ раною въ сердце глу-боко...

Про тѣ „Дикі думы“ годить ся замѣтити, що они суть справдѣ окрасою поетичныхъ творѣвъ Федьковича. Поетъ напечатавъ ихъ въ „Правдѣ“²⁾ пѣдписавши себе псевдонимомъ „Гуцуль-Невѣрь“. Мѣжь тими думами вы-значують ся отъ-сѣ: „Гуцуль-Невѣрь“, „Довбушь“, „Дзѣвн-ка“, „Доля“ и „Сокѣльскій“. Опѣся що-разъ рѣдше поя-влялись вдатніі стихотворы Федьковича. Въ 1886. р. на-печатано въ „Дѣлѣ“ (ч. 110) его балладу „Кнѣдра-кня-гиня“³⁾ а въ „Зорѣ“ (ч. 17) помѣщено его думку „Со-кѣльска княгиня“. Въ обохъ сихъ стихотворахъ до-бачаемо ще вѣщу вѣдчу буковиньского кобзаря. Одаткъ рѣкъ передъ его смертію напечатавъ Василь Лукничъ (Володимиръ Левицкій) лебедину его пѣсню п. з. „По-ва Сѣчь“, въ котрій поетъ высказавъ сѣю патріо-тичну думку, що хочъ зруйновано давню Сѣчь на Украин-

¹⁾ „Правда“, X. 1877; число 4. и 5., стор. 123—124.

²⁾ *ibid.*, стор. 121—128; 193—199; 313—318.

³⁾ Порѣвн. „Зъ непечатаныхъ поезій Ю. Федьковича“ („Дѣ-ло“, 1886; число 97. 98. 110). Тутъ помѣщено такожь думу „Ко-роль Гуцуль“, котру надруковано вже въ „Родимѣмъ Листку“, 1879. р., стор. 52—54. А вже-жь се выдане въ „Дѣлѣ“ можно по-дскуды вважати новою редакцією думы.

яѣ, новои Сѣчи не убе ворогъ проклятый, бо та Сѣчь въ кождѣй рускѣй груди, бо та Сѣчь, се-бѣ-то руска воля, по-вѣкъ буде стати¹⁾. А вже-жь тѣ стихотворы Федько-вича, котрі Омелянъ Поповичъ напечатавъ въ колькохъ рѣчничкахъ „Буковиньского Календаря“ и въ „Библиотѣцѣ для молодѣжи“²⁾, въ бѣльшой части зъявляють малу ли-тературну стѣйностъ. Тѣлько двѣ думы „Король Гуцуль“³⁾ и „Убогій лебѣнь“⁴⁾ суть знаменитыми творами поетич-ными. Одначе дума „Король Гуцуль“ являє ся тутъ но-вою редакцією давнѣйшого стихотвору, що его пѣдъ тымъ-самымъ заголовкомъ напечатано 1879. р. въ „Родимѣмъ Листку“ (стор. 52—54), мѣжь-тымъ коли „Убогій лебѣнь“ есть переспѣвомъ думки „Доля“, котру помѣщено въ „Прав-дѣ“ 1877. р. (стор. 126—128). — До слабшихъ творѣвъ музы Федьковича належать стихи морализуючі⁵⁾ и бай-ки⁶⁾. Одаткъ и „Пѣснѣ жовнярскѣй“ зъ голосами (Книжечка перша. Чернѣвцѣ 1887) не можуть уважа-тись цѣннымъ здобуткомъ для нашої литературы.

Мѣжь поетичными творами Федьковича находят ся еще два писаня популяріі, се-бѣ-то 1) „Спѣванникъ для господарьскыхъ дѣточокъ“ (Выдали това-ришѣ „Просвѣты“ у Вѣдни. I. рѣкъ. 1869); 2) „Про-

¹⁾ „Ватра“. Литературный збѣрникъ. 1887; стор. 104.

²⁾ „Библиотеку для молодѣжи“ выдає Омелянъ Поповичъ въ Чернѣвцяхъ мѣсячными книжочками бѣдъ р. 1885.

³⁾ „Буковиньскій Календаръ“. 1886; стор. 45—46.

⁴⁾ *ibid.*, 1887; стор. 59—60.

⁵⁾ Такими стихами морализующими суть примѣромъ отъ-сѣ: „Старый господаръ умирає, а сына научає“ („Библ. для молодѣжи“; 1886; стор. 192—193); „Вже двацять рѣкъ...“ („Зерна“, додатокъ до „Буковины“, 1887; стор. 1—4).

⁶⁾ Деякіі байки Федьковича надруковано въ „Библиотѣцѣ для молодѣжи“. Тутъ помѣщено такожь его „загадки“, „мудрѣш-ки“ и „придабашки“.

скурка". Подарунчикъ чемнымъ рускимъ дѣточкамъ. (Коштомъ громадскимъ. Чернівцѣ 1887). Въ обохъ сихъ книжочкахъ проявляє ся чи-малый таланъ поета, складати такі пѣсеньки, якій й маленькій дѣти могли-бъ легко-перейняти. Про инші пѣсенѣ въ честь святыхъ скажемо-де-що низше въ поглядѣ на тѣ книжочки, якій выдавъ поетъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“.

До постичныхъ творѣвъ Федьковича належать такожъ драматичній его писаня. Крѣмъ трагедіѣ „Довбушъ“ (про котру сказано де-що выше)¹⁾ написавъ онъ „играшку“ въ одной дѣи п. з. „Такъ вамъ треба!“²⁾ и перелицовавъ комедію Шекспирову „Taming of the shrew“ [Zähmung eines bösen Weibes] п. з. „Якъ козамъ роги выправляють!“ Фрашка въ одной дѣслонѣ. (Вѣльно за Шекспировою драмою: „Якъ пурявыхъ уговкують“)³⁾. Про играшку „Такъ вамъ треба!“ можно се запримѣтити, що поетъ написавъ драматичну пѣсенѣтницю, котра вже изъ-за недоладныхъ ситуацій комичныхъ не може подобатись. Лучшою есть фрашка „Якъ козамъ роги выправляють!“ Комедію Шекспирову, написану въ 5 актахъ зъ интродукцію, зъумѣвъ поетъ досыть добре перелицовати на руско-украиньску комедію въ 1 актѣ. Одначе Драгоманову зовсѣмъ не-по-нѣтру сея фрашка; онъ каже, що въ нѣй рускій авторъ перегонивъ грубый гуморизмъ XVI. вѣку по-за всѣ границы правдивости⁴⁾. Тѣлько-жъ ученый сей мужъ мабуть не

¹⁾ Якъ „дивоглядію“, такъ и „трагедію“ писавъ Федьковичъ въ бѣльшой части не-римоваными ямбами.

²⁾ „Иива“, 1865; стор. 151—155; 166—170; 183—185; 198—204; 214—217.

³⁾ „Правда“, V. 1872; стор. 210—220; 259—269; 305—310. — Обѣ тѣ „фрашки“ зладивъ Федьковичъ въ прозѣ. Тѣлько спѣвы, а въ фрашкѣ „Такъ вамъ треба!“ ще два лиричій моцольоги скомпоувавъ поетъ въ вѣршахъ.

⁴⁾ *ibid.*, VI. 1873; стор. 552.

добачавъ, що й въ оригіналѣ проявляє ся такой грубый гуморизмъ. Федьковичъ зладивъ бувъ такожъ перекладъ Шекспирового Мекбета¹⁾ и написавъ (якъ уже выше сказано) трагедію въ 5 отворахъ п. з. „Хмельницькій“ и „Керманчя“, мѣлодраму въ 5 актахъ. Одначе до-сѣль не надруковано нѣ перекладу „Мскоста“, нѣ сихъ двоихъ оригінальныхъ творѣвъ драматичныхъ²⁾.

Мѣжь поетичными творами Федьковича, котрыхъ до сего часу не надруковано, вызначують ся двѣ поемы „Новобранчикъ“ и „Лукіянь Кобылиця“³⁾. „Новобранчикъ“ написавъ поетъ около 1860. р., а „Лукіяня Кобылицю“ скомпоувавъ онъ въ 1866. або 1867. р. Обѣ сѣ поемы належать до красныхъ творѣвъ Федьковича; въ нихъ обохъ слова поета зарокотали страшнымъ громомъ надъ головами тыхъ вороговъ, щѣ занастили тихій рай на Буковинѣ. Осъ яку идилію суспѣльно-народного житя зъобразивъ поетъ въ началку поемы „Лукіянь Кобылиця“:

Було колись въ Буковинѣ

Добре було жити,

Не знали мы, щѣ то бѣда,

Та щѣ то тужити.

При кобзинѣ зѣйшла дивна,

При скрапонѣцѣ нѣчка,

А вна собѣ молоденька,

Якъ у травѣ чѣчка,

¹⁾ *ibid.*, стор. 553.

²⁾ Кажуть, що Федьковичъ писавъ такожъ драму „Мазепа“.

³⁾ Обѣ тѣ поемы въ рукописи дѣставъ бувъ Ом. Огоновскій бѣдъ Володимира Левицкого. — Частину поемы „Новобранчикъ“ напечатано въ I. рочнику „Вечерницѣ“, 1862., ч. 36., стор. 308—309. Опѣсля Василь Лукичъ (Володимиръ Левицкий) надруковавъ ишичу частину сѣи поемы п. з. „Прощанѣ“ въ „Илюстрованѣмъ Календарѣ“ товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1884; стор. 35—37.

У батенька у Степана
 Въ Волощины неньки
 Пробувала. Не спиняли;
 Що багло серденько,
 Що хотѣла, те й робила,
 Гуляти гуляла,
 А хотѣла рано встати,
 То рано вставала;
 А хотѣла попобспати
 Въ шовковихъ перинахъ,
 То ненечка старенькая
 На пальцяхъ ходила;
 Журила ся, молила ся,
 Дверѣ пѣдливала!...
 На острѣшку виотъ голубы —
 Вона ихъ вмовляла:
 Не гудѣте голубочки
 На побитѣй хатѣ,
 Не будѣте мою дочку
 Въ тисовѣй кѣмнатѣ,
 Бо я знаю, коли маю
 Донечку будити...

Та отъ, занатащено той тихій рай на Буковинѣ:
 батько померъ, пеньку вбили, а спроты-дѣти розбѣрали
 добрі люде нѣбы-то за своє...

Федьковичъ переклавъ на мову руску кѣлька сти-
 хотворѣвъ изъ клясикув нѣмецкихъ. Сюды належать
 именно отъ-сѣ вольні переклады й переспѣвы:
 1. „Якъ то спѣвакъ проклинал!“ (Des Sängers Fluch —
 Улянда)¹⁾. 2. „Стрѣлецъ“ (Der Alpenjäger — Шиллера)²⁾.

¹⁾ „Поезія Іосифа Федьковича“. Часть I, 1862., стор. 83—86.

²⁾ *ibid.*, стор. 87—89; порѣвн. „Правду“, II, 1868; стор. 367—368.

3. „Порука“ (Die Bürgschaft — Шиллера)¹⁾. 4. „Спѣвакъ“
 (Die Theilung der Erde — Шиллера)²⁾. 5. „Крѣль Ироль“
 (Erlekönig — Гетого)³⁾. 6. „Прощѣ“ (Die Wallfahrt nach Ke-
 vlaar — Гайного)⁴⁾. Зъ-помѣжъ сихъ стихотворѣвъ най-
 красшимъ есть переспѣвъ Гетовой баяды „Erlekönig“.

А по-за-якъ Федьковичъ любивъ нѣмецку литера-
 туру и перші свои стихи писавъ по-нѣмецки, то пере-
клавъ онъ такожъ красші лиричній й спичній свои сти-
хотворы на мову нѣмецку. Сѣ переклады, вкупѣ зъ пе-
 респѣвами кѣлькохъ пѣсень та думъ изъ простонародной
 поезіѣ славянської и вразъ зъ деякими оригінальними
 нѣмецкими своими поезіями присвятивъ Федьковичъ Ер-
 цестови Рудольфови Найбаверови, та й выдавъ ихъ безъ-
 именно 1882. р. въ Чернівцяхъ п. з. „Am Tschere-
 musch! Gedichte eines Uzulen“ (мала 8^о, сторѣвъ 131)⁵⁾.
 Коротку ихъ оцѣнку подано въ Вѣденській часописи
 „Neue Freie Presse“, Abendblatt. 1883 (19. März, No 6666),
 де сказано, що въ тыхъ поезіяхъ проявляє ся миленька
 наивність побѣч свѣтогляду вельми реалистичного⁶⁾.

Прозою писавъ Федьковичъ чудові повѣсти.
Найкрасші его повѣсти явилися мѣжъ 1863. и 1867. ро-

¹⁾ „Поезія...“ Часть I, стор. 89—96.

²⁾ „Правда“, II, 1868; стор. 102.

³⁾ *ibid.*, стор. 438—439. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 198.

⁵⁾ Вѣхъ стихотворѣвъ въ збѣрнику „Am Tschereemus“ есть 45.

⁶⁾ Про нѣмецкій стихотворы „Am Tschereemus“ читаемо въ
 часописи „Neue Freie Presse“ мѣжъ иншимъ отъ-ее: „Lieblichste
 Naivetät wechselt mit realistischster Weltanschauung ab: hier gläu-
 bige Hingebung und sanfte Ueberredung, dort tückische Bosheit und
 raffinierte Grausamkeit... Das bulgarische Volkslied („Die Griechin“, Sei-
 te 55) ist von einer geradezu überwältigenden Schönheit, und man muss
 wirklich staunen, mit wie geringen Mitteln sich ein grossartiger Erfolg
 erreichen lässt“... — Сѣмъ нѣмецкихъ своихъ стихотворѣвъ вы-
 давъ пость въ Чернівцяхъ ще въ 1865. р. п. з. „Gedichte von J.
 Fedkowiez. — I. Bogen.“

комъ, се-бъ-то саме тогдѣ, коли онъ въ поетичныхъ своихъ творахъ ставъ наслѣдувати кобзаря украиньского¹⁾. Ось и переглядъ сихъ повѣстей и оповѣданъ: 1. „Люба-згуба“. Повѣсть²⁾. — 2. „Серце не навчити“. Повѣсточка³⁾. — 3. Стефанъ Славичъ⁴⁾. Повѣсть⁴⁾. — 4. „Хто виненъ?“ Оповѣданне народне⁵⁾ — 5. „Стрѣлецъ“⁶⁾. — 6. „Талиянка“⁷⁾. — 7. „Пѣсня молодецька“⁸⁾. — 8. „Сафатъ Зѣничъ“⁹⁾. — 9. „Побратимъ“¹⁰⁾. — 10. „Буковиньска пѣсня“. Про коханне, та якъ-то годъ любви дѣвчини забути¹¹⁾. — 11. „Три якъ рѣднї браты“. Повѣсть¹²⁾. — 12. „Опрышокъ“¹³⁾. — 13. „Безталанне закоханне“¹⁴⁾.

Одинацять изъ сихъ повѣстей выдавъ Михайло Драгомановъ въ Кіевѣ 1876. р. п. з. „Повісті Осина Федьковича. З середнім словом про галицько-руське письменство“. Не находимо отже въ сѣмъ збѣрнѣнку двохъ повѣстей, котрї (1863) надруковано въ „Вечерницяхъ“, се-бъ-то: „Серце не навчити“ и „Стефанъ Славичъ“.

¹⁾ Въ томъ часѣ (1866. р.) надруковано у Львовѣ прекрасный стихотворъ Федьковича п. з. „Въ день скоу Батка нашего Тараса Шевченка! Кобзаря Русї, Мартира України, Предтечи нашої волї и славы“. (8°, сторѣнь 5). — Менше вдатимъ есть его стихъ, написанный п. з. „Осьмий поменникъ Тарасовї Шевченковї на вѣчную память“. (Львовѣ, 1869.)

²⁾ „Вечерниця“, II. 1863., число 1—5. Повѣсть „Люба-згуба“ передруковано зъ „Вечерниця“ (1863) коштомъ семинаристовъ.

³⁾ *ibid.*, число 8—9. — ⁴⁾ *ibid.*, число 13—16.

⁵⁾ „Мета“, I. 1863; стор. 44—49. — ⁶⁾ *ibid.*, стор. 117—123. — ⁷⁾ *ibid.*, II. 1864; стор. 46—49.

⁸⁾ „Нпва“, 1865; число 1. — ⁹⁾ *ibid.*, число 2. — ¹⁰⁾ *ibid.*, число 5. — ¹¹⁾ *ibid.*, число 8. — Повѣсти „Пѣсня молодецька“ и „Буковиньска пѣсня“ зложенї суть изъ пѣснѣй и оповѣданя въ прозѣ.

¹²⁾ *ibid.*, число 18—20.

¹³⁾ „Правда“, I. 1867; стор. 5—7.

¹⁴⁾ *ibid.*, стор. 30—32.

Мѣжь сими повѣстями, котрї Федьковичъ написавъ одъ р. 1863. до 1867., вызначають ся именно отъ-сї: „Безталанне закохане“, „Люба-згуба“, „Три якъ рѣднї браты“, „Сафатъ Зѣничъ“ и „Стефанъ Славичъ“. Въ повѣстяхъ „Люба-згуба“ и „Стефанъ Славичъ“ зъобразивъ авторъ частину своей біографїи; се-бъ-то въ „Любѣ-згубѣ“ видимо Федьковича молоденькимъ парубкомъ, мѣжь-тымъ коли въ „Стефанъ Славичъ“ являе ся онъ уже цѣсарскимъ жовняромъ.

А вже-жъ найкрасшою есть повѣсть „Безталанне закохане“. Ось и она, тѣлько переказана коротко: Олену, дочку богачки Гребенхи полюбивъ хорошїй гуцуль, Тодѣръ Дугай. Та нерѣвна була вдача обохъ молодягъ. Тодѣръ бувъ парубокъ тихонькїй, звычайный, щирїй, увѣ-одно лишь въ думкахъ та въ гадкахъ. Олена-жъ була дѣвчина жартѣвлива, обмѣвна, нестановита, якъ той метелкѣ въ лѣтѣ. Та отъ, мати хотѣла ѳдати свою Олену за Угринчукового Митра. Коли-жъ въ садку пѣдъ вшню Олена сказала Тодѣровнѣ, що ѳ повѣнчанї можуть зъ другими кохатись, то онъ подививъ ся пильно, покрутивъ головою та ѳ пошовъ, не сказавши дѣвчинѣ и „добра нѣчь“. Не довго опѣсля у старон Гребенхи въ хатѣ плели вѣнокъ, збирали боярь, а Тодѣръ ходивъ собѣ понадъ Днѣстеръ, та гравъ въ софлѣку, що дробнї слѣзы такъ його ѳ обливали. Засидѣвавши сумовиту пѣсню пошовъ домѣвъ. Тутки довѣдавъ ся ѳдъ молодшого брата, що Олена приходила кликати его (Тодѣра) въ бояры. ѳтакъ увѣйшовъ въ хату; стара Дугаиха сидѣла за кроснама, — ткала сукно, та якъ поглянула на Тодѣра, ажъ човникъ зъ рукъ упавъ. „Сынку мѣй! а тобѣ щѣ?“ пытае ся мати. — „А що-жъ-бы?“ каже Тодѣръ, „нѣчого!“ — „Та-же ты почорнѣвъ, якъ та головня!“ — „Такъ

вамъ видить ея, мамо! я однакій!“ — Стара далъ ткала, а сынъ пошовъ у комору, на всебля збиратись. Выйшовъ зъ коморы: кучерики русозолотї, пышно зачесанї, повилнеъ по головцѣ, засїяли мовъ золото. Онъ пойдѣшовъ до ненечки своєї старої, ставъ, дививъ ся на неѣ довго, одтакъ поцѣлувавъ еѣ въ долонь та й уклонивъ ея пизенько. „Ненько!“ каже, „благословѣть!“ Мати дѣзнавшнеъ, що онъ иде на всебля, поблагословила его, та просила тѣлько, щобъ ве баривъ ся дуже. „Ба, я може й забарю ся, ненечко!“ сказавъ Тодѣръ. Тодѣ братїкъ молодшїй, Васенько, кинувъ ся Тодѣрови по-за-шию: ему здавалось, що свого бадїчка вже бѣльше не побачить. Тодѣръ поцѣлувавъ хлопця, пригорнувъ до сердца и сказавъ: „Васеньку! я забарюеъ; не лишаѣ пеньки!“ — Уклонивъ ся та й пошовъ. — Высокими та широкими Днѣстровыми берегами ходить Тодѣръ та грае въ сопѣлку. Гравъ онъ довго, — разъ весело, що ажъ сердце трѣскало, а одтакъ зновъ сумно-тужливо. Потѣмъ еѣвъ соѣ на камени, поклавъ кресакъ та сопѣлку била себе на мураву, склонивъ голову на руку, — задумавъ ся... А зъ села чути було музику, що грала въ Олены на всеблю... Други днины найшли тѣлько кресаню на березѣ та сопѣлку...¹⁾

Повѣсти Федьковича — се непаче малї картинки знаменитого маляра-художника, котрый зобразивъ вѣрно саму природу. Въ повѣстяхъ своихъ малюе авторъ гу-

¹⁾ Повѣсть „Безталанне закохане“ подобалась вельми Чехови Карольови Кадлецови, котрый у своѣй статьѣ про Федьковича подавъ змѣть сего гарного твору. („Slovenský Sborník, stati z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života“. Ročník VI. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1887; въ статьѣ: „Josef Fed'kovič a jeho literární význam pro rakouské Rusíny“. Napsal K. B. Kadlec; str. 257—260; 325—328; 374—377.

цульске й жовняреке жите такъ природно й чудово, що видимо передъ собою живѣснькихъ людей зъ ихъ долею-недолею. Оеъ-якъ оцѣняе Олександръ Барвѣньскїй повѣсти Федьковича: „Онъ розкрывъ намъ у своихъ повѣстяхъ сердце Гуцула якъ-бы на долони, такъ що можемо зъ нього вычитати все чутя, якими воно бетьея, все пристрасти, що нимъ ворущать; — въ своихъ повѣстяхъ змалювавъ намъ Федьковичъ живыми й непозычеными краекими Гуцуловъ такими, якими вони е въ рѣзныхъ пригодахъ и хвильяхъ житя. Гуцуль зъ своею натурою, се мовъ-бы та гѣреська рѣчка, що журчить соѣ по рѣнякахъ чистенька та прозорчаета ажъ до дна. Алегоре, якъ ея рѣчка выстунить зъ своихъ береговъ и зашумить, зареве каламутною водою. Тодѣ великанскїй скель та велиты-ялицѣ або буки не годнї опертнеъ ея розгуканымъ филямъ. Такъ и зъ сердцемъ Гуцула. Щиревоно та чисте, але якъ пристрасти зворущать въ нѣмъ кровь, тодѣ нема для него стриму, — въ одной хвили блвене крѣсь, кровь потече струями. Любовь — се перше и найгорячѣше чуте, одъ котрого мякне сердце Гуцула, мовъ-бы вѣекъ одъ огню, але й запалюетьея, и кровавою пометою; розрываючою веѣ персоны, выбухае, якъ порохъ одъ вкиненон въ нього некры...“¹⁾

Пѣсля року 1867. написавъ Федьковичъ ще оеъ-якї повѣсти: 1. „Днѣтрової кручѣ“. Повѣсть зъ руского народного житя на Буковинѣ²⁾. — 2. „Паничѣ“. Повѣсть зъ козацкого житя³⁾. — 3. „Делїв могила“, або „Довбушѣвъ скарбѣ“. Повѣсть зъ гуцульского житя⁴⁾. — 4. „Ма-

¹⁾ „Ватра“, стор. 140.

²⁾ „Буковина“. Часопись политична и наукова для народа руского. 1835; число 3—7 (и окрема одбитка).

³⁾ *ibid.*, ч. 10—12.

⁴⁾ „Буковинскїй Альманахъ“, выданный въ память десятилѣтнего существования общества рускихъ академикѣвъ „Союзъ“ въ Чернивцяхъ. Чернивецъ 1885; стор. 69—76.

кемъ Чудатый". Повѣсточка зъ гуцульського житя¹⁾. — 5. „Жовнярка“. Повѣсть зъ народного буковиньського житя²⁾. — Сї повѣсти не мають уже той литературной стѣйности, якою визначують ся тї тринадцять повѣстей, щѣ ихъ авторъ написавъ мѣжь р. 1863—1867. Ба, подекуды, примѣромъ въ „Дибстровыхъ кручахъ“ ставъ бѣ самъ себе переспѣвувати.

Крѣмъ тыхъ ѣсѣмнацяти повѣстей написавъ Федьковичъ ще деякї дробнїй казки, мѣжь котрыми суть красшї ось-якї: 1. „Золота кѣсочка“³⁾. — 2. „Бѣдний Михась“⁴⁾. — 3. „Бѣдалашко“⁵⁾. — Опроче перєвначивъ бѣ такожъ деякї переказы и казочки, якї найшовъ въ чужихъ литературахъ, примѣромъ казку Андерсена „Die Stopfnadel“ п. з. „Иголка-угорка претонесенька“⁶⁾.

Въ хосень товариства „Просвѣта“ выдавъ поетъ ще ось-якї популярнїй повѣстки и казки: 1. „Село Фармазони“, або: „якъ-то трийцять Срѣбнарѣвскихъ господарѣвъ записало ся чортови, и якъ-то они зя сѣмь лѣтъ, сѣмь мѣсяцѣвъ и сѣмь недѣль дуже заобогатѣли“. Красна и правдива повѣсть для розумныхъ господарѣвъ. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Казки для руского народу“. „Перша казка поучаюча: за одного стрѣльця та и за одного опыря. Друга казка дуже цѣкава: бѣ чого море солоне?“ У Львовѣ 1873. — 3. „Вечерницѣ“. Читанка для сельскихъ людей. У Львовѣ 1874. Въ сїи читанцѣ выдавъ Федьковичъ такожъ „жите святого великомученика и муроточца Дмитрія“ (стор. 1—21).

¹⁾ „Зерна“, додатокъ до „Буковины“. 1887; стор. 4—8.

²⁾ „Буковиньскїй иллюстрованный Календарь“ на рѣкъ 1888; стор. 61—68.

³⁾ „Библиотека для молодѣжи“. 1885; стор. 129—137.

⁴⁾ *ibid.*, 1886; стор. 187—192.

⁵⁾ *ibid.*, 1887; стор. 22—30.

⁶⁾ „Буковиньскїй Календарь“ на рѣкъ 1886; стор. 55—59.

Зъ-помѣжь сихъ популярныхъ выданъ справдѣшню литературну стѣйность має повѣсть „Село Фармазони“. Поетъ переробивъ тутъ повѣсть Генрика Чоккого „Das Goldmachedorf“, одначе великимъ своимъ талантомъ умѣвъ чужому творови надати прикметы такого принадного свѣтогляду рѣдного, щѣ рускї селяне и мѣщане вважають досѣль сю книжочку одною зъ найкрасшихъ у зборѣ литературы популярной. Не диво отже, щѣ и Иванъ Наумовичъ въ „Науцѣ“ похваливъ вельми сю книжочку¹⁾.

Одтакъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“ напечатано ще ось-якї писаня Федьковича: 1. „Дванацять пѣсней во честь и славу святого отца нашего Николая, Мирѣ-ликїйского чудотворца, Руси и шкѣль патрона“. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Житїе святого великомученика Юрїя зъ додаткомъ трехъ пѣсней въ его честь и славу“. У Львовѣ 1873. — 3. „Рускї церковнї и народнї коляды и ще дробки для охоты и забавы усѣхъ рускихъ колядникѣвъ, а Богу въ честь и славу“. У Львовѣ 1873. и 1874. †

Въ-кѣнци годить ся ще спѣмнути; щѣ Федьковичъ зладивъ бувъ Букварь въ хосень народныхъ шкѣль. Про сей Букварь писавъ бѣ изъ Сторонця 14. серпня 1868. р. ось-се до редакцїи „Правды“: „Тогѣдъ, чи мабуть ще передъ-тогѣдъ подавъ я бувъ до Чернѣвской консисторїи рускїй Букварь зъ програмомъ, якъ бы наилучше сѣльскї школы уладити можна. Консисторїя бѣдтрутила мѣи Букварь, а я зъ-серця пѣславъ го до Партицкого (забувъ чи до Партицкого, чи до васѣ). Та вижу, щѣ и у васѣ у Львовѣ мѣи нещасливый Букварь не пнакъ гостивъ, якъ и въ Чернѣвцехъ, бо вже до теперь

¹⁾ „Наука“. Газета мѣсячна для народа. Издатель Иванъ Наумовичъ. Коломыя 1873. Часть II., стор. 222.

часъ бы було его або приймати або одтругати и менѣ яко нетрѣбный одослати. Тымъ-часомъ Черновецка консисторія инакъ ся порадила и оногды менѣ офіціально написала, абыхъ не лишъ Букварь, але й инші книжки, коли якій написавъ, до нхъ приславъ, а они будуть ихъ печатати, а мене закутають. На се пишу я до Партицкого, — не пишу, але молю, абы менѣ мѣй Букварь одославъ, бо у-перше менѣ блиснула надѣя, на шій школы на народнѣмъ языцѣ основати...“¹⁾

Той-то Букварь одкинула комисія для уложеня рускихъ книжокъ въ Галичинѣ. Одтакъ 8. мая 1869. р. краєва буковиньска власть идучи за розпоряженемъ министерства просвѣты (зъ д. 29. цвѣтня 1869) одозвалася до Федьковича, запрошуючи его до уложеня „першой читанки до народныхъ шкѣлъ...“ Федьковичъ одповѣвъ, що не вѣрить нѣ въ прихильнѣсть, нѣ спосѣбнѣсть цензора своєй працѣ; про-те думаетъ подати въ-перше министерству два кусники на стрѣбу: одинъ оригинальный, вынятый изъ своего Букваря, а другій яко перекладъ 80. кусника зъ читанки, котру ему подано до переначеня.

¹⁾ Въ сѣмъ листѣ до редакціи „Правды“ писавъ Федьковичъ ще ось-що: „Ще маю до чесной редакціи одну просьбу: Я хочу писати дѣля шкѣлъ сторію цѣлон Руси, а не знаю, котрыхъ бы авторѣвъ тримати ся, и васъ прошу, менѣ ихъ не лишъ назвати, але й прислати, чи за грошѣ, чи въ позыцѣ, якъ ласка... Ще вамъ уповѣмъ, що може заведеться у Чернівцяхъ товариство „Покрова“ на оцѣкунство рущины буковинской. Статуты вже готові, и ждемо лишъ владыки зъ Вѣднѣя. Може бути, що вашу „Правду“ оберемо за органъ нашъ товарискій, и тогда впрошу ся до васъ за головного сотрудника. Симпатіи богато, то-жь и надѣя не мала, а найначе, що много церковной нашої старшины за нами“. — Сей важный листъ вразѣ зъ деякими иншими рукописями Федьковича и зъ двома рукописями Данила Млаки приславъ товариству „Просвѣта“ Кость А. Навроцькій, офіціалъ повѣтового староства въ Бугойні (въ Боснѣ).

Коля-бъ министерство одобрило тѣ два кусники, то була-бъ надѣя, що онъ выповнивъ бы его наказъ¹⁾.

Зъ листу-жь, писаного 25. червня 1868. р. до Гната Рожаньского²⁾, можноще дѣзнатъсь, що поетъ переклавъ „Слово о полку Игоревѣмъ“ на мову руско-украиньску. Въ сѣмъ листѣ читаємо мѣжь иншимъ отъ-се: „Слово о полку давно вже готове, лишъ що не коріговане и не переписане. Скоро бы менѣ часъ позволивъ, то го докѣнчу и вамъ пришлю; лишъ дайте вѣстку, де мете пробувати...“

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльнѣсть Осипа Федьковича. Єв оцѣнивъ зовеѣмъ вѣрно вже въ 1873. роцѣ Михайло Драгоманѣвъ, заявивши ось-таку свою гадку: „Великій талантъ мѣжь поетами и новелистами галицко-рускими виявивъ Федьковичъ у своихъ поезіяхъ (1861—1870) и кѣлькохъ новеляхъ зъ житя жителѣвъ Карпатъ, друкованыхъ въ „Правдѣ“ (1867). Федьковичъ, рѣвно якъ и Шевченко, выйшовъ зъ селянської родины, — служивъ у вѣйску, и єсть чоловѣкомъ, котрый самъ зъ себе зробивъ ся, а будучи зовеѣмъ самоукомъ, взнѣсь ся до незвычайной величности и благородности идей. У своихъ лучшихъ вѣршахъ и пѣсняхъ малое онъ жите жовняря, сумує надъ кривдами политичного и соціального житя, творить прегарні образы своєй гарной, родимой краины. Але, на нещасте, Федьковичъ не зъумѣвъ рѣшучо выбратись на дорогу правдивого реализму въ зъобразованю соціального житя, хочъ по его новеляхъ можна було много надѣятись. Въ послѣдній роки онъ самъ себе повторює, наслѣдує Шевченка до пересыту...“³⁾

¹⁾ „Правда“, III. 1869; число 22; стор. 189.

²⁾ Гнать Рожаньскій бувъ тогдѣ (1868) слухачемъ IV. року богословія. Онъ умеръ 2. червня 1883. р., будучи священникомъ въ Хотинѣ, повѣту Калущкого.

³⁾ „Правда“, VI. 1873, стор. 552, въ статьѣ: „Украино. II мо-

Подобну гадку висказавъ Драгомановъ такожъ три роки познійше въ виданю повѣстей Федьковича, се-бѣ то „въ переднѣмъ словѣ про галицько-руське письменство“. Сказавши въ загалѣ, що Федьковичъ въ Коломыйскѣмъ виданю поезій етавъ переспѣвувати або самого себе, або чужихъ писателѣвъ, Драгомановъ заявляє, що повѣсти, котрѣ печатавъ поетъ у галицько-українськихъ часописяхъ до 1867. р., — се дѣла цѣлкомъ его власнѣ, самостѣйнѣ, якихъ не було нѣ першъ, нѣ поелъ въ галицькѣмъ письменствѣ. Одаткъ замѣчае критикъ про сѣ повѣсти отъ-се: „Для розумѣючого дѣло до-воль буде еказати, що Федьковичъ у нихъ почавъ малювати життѣ гуцульскаго селянина такъ якъ Тургеневъ — великоруськаго, Квѣтка и Марко-Вовчокъ украиньскаго, Ауербахъ нѣмецкаго, Жоржъ-Зандъ французькаго. И уеякій, хто познакомить ся зъ повѣстями Федьковича, не перестане жалкувати, чому онъ не пише ихъ бѣльше...“ (стор. XLVI).

Такожъ Иванъ Франко оцѣнивъ досить вѣрно литературнѣ творы Федьковича. Ось-щѣ пише онъ у своѣй статьѣ „Оевнѣ-Юрѣй Федьковичъ“ („Зоря“. VII. 1886; стор. 236): „— Федьковичъ, се безперечно одна зъ найоригинальнѣйшихъ литературныхъ фзїономѣй въ нашѣй литературѣ. Такъ и здаеь, що природа гуцульскаго землѣ и гуцульскаго породы зложила въ ньому, щѣ мала найнѣжнѣйшого и найсердечнѣйшого: чаруючу простоту и мелодѣйнѣсть елова, теплоту чутя и той погѣднѣй, сердечнѣй та неколючѣй гуморъ, котрый такъ и липне до еерця кождаго елухача, а сеобливо того, хто привыкъ до мянхолѣйной вдачѣ и вѣдкаго еарказму нашихъ под-

vimento letterario ruteno in Russia e Gallizia (1798—1872). „Rivista Europea“ (anno IV., vol. I. e 2. Firenze 1873). — Сю статью Драгоманова переклавъ Володимиръ Навроцкѣй на мову русько-українську.

гѣрскихъ та долинянскихъ селянъ. Типовый гуцуль, Федьковичъ, и въ литературнѣй своѣй дѣяльностѣй ѳдзначае ся всѣми добрыми и елабыми прикметами гуцульскаго вдачѣ. До елабыхъ еторѣнъ его таланту мусимо зачислити попередъ всего его невеликѣй обширѣ. Федьковичъ бѣльше нѣжъ уеякѣй иншѣй зъ нашихъ писателѣвъ — нѣсть одного закутка, роскошнаго та приадагнаго, але все таки тѣснога. Въ тѣмъ своѣмъ закутку онъ въ-повнѣ у себе дома, — але де лише еягне по-за его границѣ, де дѣткне ея сюжетѣвъ, ширшихъ, загално людскихъ, историчныхъ та загално народныхъ, впадае въ манеру, въ наелѣдуванѣ, тратить те почуте естетичнои и поетичнои правды, безъ котрого нема й поезѣй. Друга елаба еторѣна его поезѣй, се властивый трохичи-не всѣмъ гуцуламъ нахплъ до мистики. — Въ кѣнци третя его елаба еторѣна, се именно те, щѣ робить его въ иншѣмъ мѣеци такимъ емпативнымъ — его мягкѣсть та переважно лична, еубъективна вдача. Вдача та не дозволила ему сконцентрувати евои еялы до якого бѣльшого дѣла, котре-бъ еносѣбне потрясти, розбудити и повеети за еобою нашу еуепѣльнѣсть, тривко вплынути на екладъ, еялу и яснѣсть еуепѣльныхъ идеалѣвъ, народныхъ емпатѣй и антипатѣй, якъ се зробивъ на Украинѣ Шевченко...“¹⁾

¹⁾ Годить ся ще епѣмнути про есь-тѣ елова, котрыми Чехъ К. Кадлецъ оцѣнивъ значене Федьковича въ литературѣ русько-українскѣй: „Význam jeho pro rakouské Rusíny sluší hledati hlavně v tom, že on jim prvý ukázal, jakým by měli psátí jazykem, a zároveň je přesvědčil o tom, že rakouští i ruští Rusíni jsou národ jeden; pro bukovinské pak Rusíny jest důležitým tím, že vydává časopis, hájící zájmy bukovinských Rusínův, a křísí zároveň své krajany k novému životu...“ („Slovanský Sborník“. Redaktor: Edvard Jelínek. Ročník VI. V Praze, 1887; str. 377.)

Симъ словамъ И. Франка годъ не признати правды. Тільки-жъ по нашій думцѣ першій закидъ есть майже тотожный зъ третимъ. Що-жъ дотыкае ся до закиду про наклонъ Федьковича до мистицизму, треба признати, що поетъ позбувъ ся его въ останнихъ рокахъ свого житя. Ачей-же той вузкій свѣтоглядъ Федьковича бувъ причиною, що ђнъ ставъ славнымъ поетомъ буковиньскимъ. Его лиричній пѣснѣ жовнярскій, его „дикій думы“, его гарній епичній творы (примѣромъ „король Гуцуль“), его знамениті повѣсти заснують ся на свѣтоглядѣ гуцульскѣмъ. Всѣ такі творы зъєднали ему заслуженій вѣнецъ славы, якій вложили на голову буковиньского кобзаря тямущі Украинцѣ. Федьковичъ є справдѣ спеціалистомъ у екладаню стихотворѣвъ и повѣстей зъ житя гуцульского. Выше него не стане вже нѣхто зъ-помѣжь поетѣвъ зеленой Буковины. Коли-бъ ђнъ бувъ придбавъ собѣ ббольшою просвѣты, коли-бъ перенявъ ся силою и ясностію народныхъ идеалѣвъ, то на поетичнѣмъ Парнасъ станувъ бы побѣчь Шевченка и своею мягкостію лиричною утворивъ бы бувъ такій пѣснѣ, котрї чудовыми акордами зливали-бъ ся зъ гомономъ позавны украиньского апостола правды й науки. А вже-жъ буковиньскій кобзарь звершивъ чесно й славно свою мисію: пробудивъ землякѣвъ до нового просвѣтного й національного житя и въ лебединѣй своѣй пѣсни „Нова Сьчъ“ вказавъ имъ хочъ зъ-далека тї высокій идеалы, котрыми Шевченко одухотворивъ Русь-Украину.

Знамениті писаня Федьковича вмѣли оцѣнити такожъ Поляки, Чехи, Сербове, ба й Нѣмцѣ. Про-те деякі его стихотворы й повѣсти въ перекладахъ стали звѣстными й ширшимъ кругамъ суспѣльности въ Славянщинѣ та Нѣмечинѣ. Зъ-помѣжь Полякѣвъ Франць Кс. Мрочко зладивъ перекладъ повѣсти „Безталанне закохане“

п. з. „Nieszczęśliwa miłość“ въ часописи „Lech“ (Poznań, 1878)¹⁾, а ѡдтакъ Болеславъ Червѣньскій переклавъ пѣсню „Пречиста Дѣво, радуй ся Маріє!“ („Kujer Lwowski“, 1886; № 52). Такожъ Русинъ Володимиръ Маслякъ переклавъ на мову польску повѣсть „Талиянка“ („Nowa Reforma“, Kraków, 1886) и „Любузгубу“ п. з. „Wesele w Jablonicy“ („N. Reforma“, 1887). На мову сербску переложено оповѣдане „Опрышокъ“ въ часописи „Виля“ (Бѣлгородъ, 1868), а почески переклавъ Кароль Кадлецъ повѣсть „Стрѣлецъ“ („Hlas národa“. Praha, 1887; № 244., фелетонъ). ѡдтакъ нѣмецкій переводъ двохъ повѣстей Федьковича надруковано въ „Wiener Allgemeine Zeitung“, се-бъ-то переводъ „Побратима“ п. з. „Der Wahlbruder“ (4. грудня, 1887; № 2791) и „Сафата Звнича“ п. з. „Ein Soldat“ (17. грудня, 1887; № 2804). Въ-кѡнци годить ся ще запримѣтити, що повѣсть „Леліѣ мосила“ або „Довбушѣвъ ескарбъ“ надруковано въ росейскѣмъ перекладѣ п. з. „Довбушѣвъ кладъ“ въ „Кіевскѣй Старинѣ“ (1886; томъ XV., стор. 739—746).

11. Володимиръ Шашкевичъ²⁾.

Ѣнъ родивъ ся 7. цвѣтня 1839. р. въ селѣ Неставичахъ, повѣту Камѣнки-струмиловои, де батько его, Маркіянъ, бувъ администраторомъ канеляніѣ, ѡдкѡль перенѣсь ся (1841) до Новосѣлокъ лѣськихъ. Тутъ уже

¹⁾ Франць Кс. Мрочко написавъ такожъ коротку біографію Федьковича („Przegląd słowiański“, Poznań 1881), користуючись автобіографією, що єѣ напечатавъ Дѣдицкій въ выданю поезій Федьковича.

²⁾ Пишучи житєписъ Володимира Шашкевича авторъ сєи исторіѣ литературы користувавъ ся рукописною автобіографією. — Въ поглядѣ на литературну его дѣяльність важною єсть статья Григорія Цеглинського „Отець и сынъ“. („Зоря“, VIII. 1887; стор. 351—354.)

родивъ ся молодшій братъ Володимирѣвъ, Святославъ, щѣ ѣ померъ недолѣткомъ. Отець Маркіянъ, хоча любивъ вельми свою дѣтвору, такъ не лишавъ богато волѣ старшому сынови, Володимирови, и скоро заставивъ его до молитвы та науки. Щѣ-дня въ-ранцѣ ѣ вечеромъ оба на колѣнахъ молились передъ образомъ св. Николая: батько проводивъ бувало молитвы, а Володимиръ говоривъ за нимъ и бивъ, якъ слѣдъ, поклоны. Коли-жь ладно помоливъ ся, то батько добувавъ деревяну шкатулочку, зъ котрой выймавъ бляшки, показувавъ ихъ сыновцѣ, и навчавъ, якъ кожду бляшку называти, се-бѣ-то, якъ называти кирильску букву, щѣ на кождѣй бляшцѣ була выбита.

Любо ѣ весело жилось Володимиркови на батькѣвщинѣ; про-те пѣзвѣише въ пѣсни „Бувало а нинѣ“ спѣмнувъ ѣнъ про тѣ щасливѣ днѣ дитячого вѣку отъ-ними словами:

Малымъ бувало я сѣдаю
Пѣдъ ляпою, та досягаю
Руками буцѣмъ ясныхъ зѣръ, —
А зѣрки моргають на мене
Скрѣзь ляпы листечко зелене,
Та ѣ кануть няшкомъ въ темный бѣръ¹⁾.

Та не довго тѣшивъ ся Володимирко пестощами найлучшого свого батька: 7. червня 1843. р. вмсрѣ першій просвѣтитель галицкои Руси, Маркіянъ Шашкевичъ, а ѣдтакъ жонѣ его поѣхала до батька свого, Федора Крушиньского, щѣ бувъ парохомъ въ Деревинѣ, повѣту Жовкѣвского, куды Володимирка вже напередъ ѣдвезли. Коли ѣнъ пѣдрѣеъ, то вчивъ ся у дяка зъ дѣтьми сѣльскими; опѣсля (1845) ѣдвезли его до школы Жовкѣвской, де вчили его отцѣ Домниканы. Хочъ учитель

¹⁾ „Зѣльникъ“. Львѣвъ, 1863; стор. 28.

заразъ въ першихъ дняхъ привитавъ его прутомъ, то такъ поставлено его опѣсля першимъ въ класѣ¹⁾. Другого року занедужавъ тяжко, и про-те треба було его ѣдвезти домѣвъ. Коли-жь ему полекшало, то дѣдъ приимивъ ему домашнього учителя, котрый приготавлявъ его до екзамену. Бувъ се звѣстный Климъ Меруновичъ, котрого поставлено опѣсля учителемъ въ Тернополь, ба ѣ профессоромъ академичной гимназїи у Львовѣ. Меруновичъ говоривъ зъ Володимиркомъ тѣлько по-руски; читавъ зъ нимъ Евангелїе въ языцѣ церковно-славянскѣмъ и такожь якїеиъ збѣрникъ росїйскихъ законѣвъ державныхъ. А вже-жь всѣмъ домашнимъ читавъ ѣнъ „Зорю галицку“ и Вѣдвѣвскїи „Вѣстникъ“.

Въ оесни 1850. р. ѣдвѣвъ дѣдъ свого внука до Львова, де (1851) скѣпчивъ науку въ нормальныхъ школахъ. При екзаменѣ выголоенивъ ѣнъ передъ епископомъ-суфраганомъ Иваномъ Бохеньскимъ руску мову, котра починалась словами: „Черезъ столѣтїе висѣла хмара надъ нашимъ рускимъ народомъ...“²⁾. Въ нагороду за хорошу науку Володимиръ одержавъ ѣдъ епископа повѣсть Гоголя „Тарасъ Бульба“ въ перекладѣ Головацкого³⁾. Книжку сю читавъ на вакацїяхъ Климъ Меруновичъ, и не тѣлько дѣти, але ѣ дѣдъ, баба, мати, та вуй Иванъ Крушиньскїи слухали еъ дуже радо. Пѣзвѣише дѣставъ Володимиръ ѣдъ Меруновича першу часть „Вѣнка“⁴⁾, и тогдѣ-

¹⁾ Въ тогдѣшнихъ школахъ народныхъ учителей побиваючи дѣтвору давали ѣи ось-таку практичну науку: „Smażono pieczono w smole, nie gadaaj, co się dzieje w szkole!“

²⁾ Сю бесѣду написавъ катихизъ Володимира, Осипъ Левицкїи.

³⁾ „Тарасъ Бульба“, повѣсть изъ запорожской старины, сочинение Н. Гоголя, на галицко-рускїи языкъ переведена П. Д. Ф. Гимъ. Во Львовѣ 1850.

⁴⁾ „Вѣнокъ Русинамъ на обжники“. Уплѣвъ Иванъ Б. Ф. Головацкїи. Часть I. У Вѣдвѣв, 1846.

то пізнавъ вінъ посзів свого батька. Крімъ сихъ двохъ книжокъ Меруновичъ читавъ Володимирови и дѣтямъ Крушиньского такожъ четверту часть Енеиды Котляревского, котру найшовъ бувъ мѣжь рукописями цокбйного Маркіяна.

Въ осени 1851. р. розпочавъ Володимиръ науку гимназіяльну. Его вписали въ гимназію Львівську, що єв заво Доминиканською. Тамъ скінчивъ вінъ чотири нижшій класы, а одтакъ ставъ учитись въ такъ-званій гимназіи Бернардиньскій. У школѣ бувъ Володимиръ вельми непосидючимъ; лучалось отже неразъ, що изъ-за вдѣянои якои несты замыкали его до „карцеру“. Въ пятій класѣ оно выпало гѣрше. Заступникомъ учителя математики бувъ тогдѣ Б—жъ, колишній жовнярь-канонієръ, котрый приходивъ ивогдѣ до школы п'яний-п'янецьпийскій. Про-те пустотливій ученика дались ему добре въ-тямки, такъ що' бувшому воинови приходило часто до плачу. Коли-жъ разъ Шашкевичъ побѣчъ дверей пятои класы змалювавъ патреть пяного учителя, то школьна власть выгнала его зъ гимназіи. Володимиръ учивъ ся одтакъ дома, и зложивши вступный екзаменъ до шестои класы ставъ опять публичнымъ ученикомъ въ гимназіи Доминиканьскій. Зъ-помѣжъ предметѣвъ шкѣльныхъ любавъ вінъ найбѣльше вчитись физики, философичнои пропедевтики, мовы рускои та нѣмецкои.

Въ 1859. р. будучи ученикомъ VIII. класы Шашкевичъ занедужавъ на груди, изъ-за чого лѣкаръ радивъ ему, змѣнити воздухъ. Саме-тогдѣ стрый Володимира, Антонъ Шашкевичъ, що бувъ капитаномъ полку піонерѣвъ въ Будимѣ, писавъ ему, щоби приѣхавъ у столицю Угорщины и тамъ кѣнчивъ школы. И справдѣ въ осени 1859. р. Володимиръ приѣхавъ до Будима, але изъ-за непосидючои своєї вдавѣ вже слѣдуючого року въ лѣтѣ вернувъ ся до Львова.

Вже передъ виѣздомъ до Будима Володимиръ починавъ писати рускій вѣршѣ. Одинъ зъ нихъ надруковавъ опѣсля Богданъ Дѣдицкій въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) п. з. „Думка“ (стор. 76—77). Въ Будимѣ написавъ Шашкевичъ еще стихки „До звѣздки моего роду“ и „Плачки“, котрі Дѣдицкій помѣстивъ такожъ въ тѣмъ альбумѣ (стор. 77—79). Зъ Дѣдицкимъ познакомивъ Шашкевича Григорій Страхоцкій, слухачъ богословія III. року (1859), котрый пѣдъ псевдонимомъ „Гриць Надвороньскій“ у Львовѣ (1860) выдавъ поетичну „повѣсть зъ гѣръ Коломыйскихъ“ п. з. „Гуцуль Волошинъ“¹⁾. Страхоцкому читавъ Шашкевичъ деякі свои стихотворы, и авторъ „Гуцула Волошина“ заохочувавъ его до дальшого складаня поезій. Мѣжь-тымъ Шашкевичъ зложивъ екзаменъ зрѣлости въ гимназіи другѣй (колишній Доминиканьскій) у Львовѣ и въ осени 1861. р. записавъ ся на юридичный факультетъ университету Львівського. Въ той часѣ, якъ и по-переду, займавъ ся вінъ литературою нѣмецкою и польскою. Молодечу его фантазію вразивъ найбѣльше Шекспиръ, котрого читавъ въ перекладѣ нѣмецкѣмъ. За-любки читавъ вінъ поезіи Гайного и „Schwarzwälder Dorfgeschichten“ Авербаха, та припавъ цѣлою душею до посзіи Мицкевича.

Перша украиньска книжка, котру Шашкевичъ побачивъ, була „Маруся“ Грицька Основяненка, надрукована у Львовѣ праваницію етимологичною²⁾. Одтакъ

¹⁾ Въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) напечатано стихъ Страхоцкого п. з. „Дума на розвалинахъ Галицкого замку“ (стор. 104—105), а въ „Нивѣ“ Горбала (1865) надруковано его переспѣвъ зъ Уейского „Агаръ въ пустыни“ (стор. 125). Страхоцкій умеръ въ 1865. р., будучи духовнымъ сотрудникомъ въ Уетю зеленѣмъ. „Марусю“, повѣсть малоруску, розказану Грицькомъ Основяненкомъ, выдавъ Якѣвъ Головацкій, а не Иванъ Борщевичъ, якъ похибно написавъ Иванъ Е. Левицкій у своій „га-

видѣвъ бнѣ у Дѣдницького такожъ „Кобзаря“ Тарасового та „Хату“ Кулишесву¹⁾, и прочитавши передне слово до сего альманаха переконавъ ся, що й галицькимъ Русинамъ годить ся говорити й писати живою мовою народною, та що ему треба йти дорогою, котру вытычивъ спорудникъ „Русалки Днѣстровои“.

Небавомъ опѣсля Шашкевичъ пѣзнавъ ся зъ талаповитимъ студентомъ Даниломъ Танякевичемъ, котрий дѣставши бѣдъ професора Михайла Осадцы кѣлька украиньскыхъ книжокъ, переписавъ ихъ мерщій и бѣтакъ найденый сей скарбъ передавъ Шашкевичеву. Коли-жъ въ кѣнци пятьдесятихъ рокѣвъ просвѣтне й національне жыте мѣжь галицькими Русинами було завмерло, то не дивота, що Шашкевичъ уважавъ себе й Танякевича першими народовцями въ Галичинѣ. Бувъ се красный часъ для Шашкевича, часъ всѣлякихъ плянѣвъ и надѣй, котрыми оба молодики-оптимисты бажали тогдѣ ублажити Русь галицку.

Въ лѣтѣ 1861. приѣхавъ до Львова Украинець, Володимиръ Бернатовичъ. Шашкевичъ пѣзнавъ ся зъ нимъ въ експедици „Слова“ и бѣтакъ его и деякихъ своихъ товаришѣвъ запросивъ въ квартиру свою на пѣддашу. Тѣ молодики слухали вельми радо оповѣданя Бернатовича про Украину, про Кѣвску громаду, про Шевченка, Костомарова, Марка Вовчка. Серце росло имъ въ грудяхъ и надѣй ихъ становились що-разъ то смѣльшій. Бѣтакъ Шашкевичъ, захооченый Бернатовичемъ, ставъ бѣльше плодовитимъ въ поетичнѣй гадки и почавъ вѣрити въ тсе, що его вѣршѣ стоють друку.

лицко-рускѣй Библиографіи XIX. столѣтїа“, стор. 48. — Иванъ Борisenkevichъ оповѣстивъ автора сего исторіѣ литературы, що бнѣ давъ накладъ, та що Головацкѣй занявъ ся выданемъ сего повѣсти.

¹⁾ „Хата“. 1860. Выдавъ П. А. Кулишъ. Типомъ другимъ. Пестербургъ.

Зъ кѣнцемъ 1861. р. приѣхали до Львова Евгений Згарскѣй и Федѣръ Заревичъ, а пѣзнѣйше (1862) прибувъ сюды такожъ Кеснофонтъ Климковичъ. Шашкевичъ подруживъ ся зъ ними и всѣ они вкупѣ зъ Танякевичемъ творили першѣй завязокъ руско-украиньского товариства, першу руско-украиньску громаду у Львовѣ¹⁾.

Тогдѣ проявилась у нихъ думка про конечнѣсть выдання литературной газеты въ народнѣмъ рускѣмъ языкѣ. Федьковичъ, котрый тогдѣ стоявъ въ приятныхъ бѣднѣснахъ до редактора „Слова“, въ писемѣ до него похвалявъ туу гадку. Бѣтакъ тѣ молодѣй товаришѣ рѣшились выдати литературне писмо „Вечерницѣ“. А поза-якъ Юліянъ Лаврѣвскѣй²⁾, бувши тогдѣ выбранымъ до сойму, бѣцѣявъ поспирати редакцию словомъ и дѣломъ, то „Вечерницѣ“ могли вже появитись 1. лютого 1862. р.³⁾. И якъ-стѣй протизники народной идеѣ громадку молодыхъ Украинцѣвъ прозвали „вечерничниками“.

Ще передъ выданемъ першого числа „Вечерницѣ“ Шашкевичъ выголосивъ свѣой стихъ п. з. „Нынѣшня пѣсеня“ при отвореню „Рускои Бесѣды“ въ Народнѣмъ Домѣ у Львовѣ (9. сѣчня 1862. р.). Чудовый сей поетичный твѣръ выкликавъ справдѣшнѣй энтузіязмъ межѣ присутними Русинами, изъ-за чого профессоръ Якѣвъ Голо-

¹⁾ Про сѣ руско-украиньску громадку чѣтаемо ось-що въ политичной часописнѣ „Русь“: „Академики (се-бѣ-то студенты академїѣ) сходились зразу, щобы читати Костомарова „Богдана Хмельницкого“. — Изъ тыхъ сходились непорядныхъ выробилась опѣсля порядочна громада, котора выбрала собѣ вѣйта и выдѣлъ громадскѣй, — объявилась народнѣ-руською, сходила ся часто, — знамѣрила була выдати збѣрникъ поезїй, повѣстей и т. д. чисто-народною мовою пѣдъ заголовкомъ „Китиця“. („Русь“, число 21.)

²⁾ Про Юліяна Лаврѣвского глядѣ II., стор. 46.

³⁾ Дѣдницькѣй помѣстивъ у „Словѣ“ (1862) стихъ Шашкевича п. з. „Руськая пѣсеня“ (число 1.) и зъ своею часописнею розсылавъ запросни на предплату „Вечерницѣ“.

вацкій писавъ отъ-се до редактора Петербургскои „Осно-
вы“ (30. сѣчня 1862. р.): „Поклонітєся панові П. Ал. Ку-
лішові и ёго чесній сопрузі и скажіть имъ, що той сти-
шокъ голошений бувъ при отворенню нашого народнёго ка-
сина (клуба) підъ имямъ „Руська Бесіда“ въ Народнімъ
Домі, въ тїмъ куті, где, за ёго буття ві Львові, закладали-
ся хундаменти и звітки вінъ взявъ собі на памятку камінь-
чикъ. Теперъ нехай би вони, чесні, побачили розмалёвані
и красно устроєні комнаты зъ воскованими паркетами, укра-
шені зеркалами та меблями, освітлені газомъ, — нехай би
увиділи зібрану руську братію зъ 50 до 100 чоловікъ, якъ ве-
черами забавляються та бесідують, а все по-руськї, ажъ ся
душа радує! Коби вони могли були прійти на заведеніє
Бесіди, якъ то красенько виголошали наші молодці гарні
стихи Тараса Шевченка, — якъ співали хоромъ наші спі-
ванки: „Миръ вамъ, браття! або: „Я, счастливий, руську
матірє маю, и щирій Русинъ мій отець“, — гарно, весело
ажъ серце розпливалося, — коби, сердешні, були приїхали
хоть на пробу танцівъ въ Бесіді, або и на нашъ руській балъ,
котрий відбувся 23-го сїчня въ редутовій салі на вдивовижу
всёго Львова, — най би шановкїй панъ Кулішъ побачивъ, якъ
то гарно по-козацькї поубиралися наші молодці-студенти,
та гуляли зъ нашими Львовськими красавицями козака и ко-
ломийку, побрязкуючи брязькачами! Эхъ! — сказавъ би сер-
дега: „еще не вмерла козацька я руськая мати!“
— Нашимъ публичнимъ виступомъ показали ми нерадивимъ
ворогамъ и недоброжелателямъ нашимъ, що Русини суть и
живуть своєріднимъ життємъ въ древній столиці руського
князя Льва“¹⁾.

Редакторомъ „Вечерницъ“ бувъ Федѣръ Заревичъ
(въ 1862. р. и въ началку 1863. р.); ѡдтакъ 21. лютого

¹⁾ „Основа“. 1862. Липець. С.-Петербургъ; стор. 68—69^а. По-
слѣ тыхъ слѣвъ Якова Головацкогo напечатано стихъ Шашке-
вича п. з. „Цинішя наша пієня“ (стор. 69—72).

1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичъ, ко-
трый ще въ другій половинѣ 1862. р. бувъ головнымъ
робѣтникомъ при редакціи литературного сего письма.
Въ „Вечерницяхъ“ друковавъ ѡнъ лиричній свои поезіѣ,
деякі ѡдрывки зъ поємы „Черна, княгиня Черниговська“
и кѡлька рускихъ перекладѡвъ зъ „книги пѣсень“ Гайного.
Въ 1863. р. зѡбравъ ѡнъ надруковані свои поезіѣ и до-
давъ до нихъ ще деякі нові. Збѡрникъ сихъ стихотво-
рѡвъ выдавъ ѡнъ у Львовѣ п. з. „Зѣльникъ“ (32^о, сто-
рѡнъ 105); именно выдавъ ѡнъ тутъ 20 лиричнихъ сти-
хѡвъ п. з. „Дрѡбній квѣты“, ѡдтакъ поєму п. з. „Черна,
княгиня Черниговська“ и 15 пѣсень „зъ книги спѣванокъ
Гайного“. Въ-кѡнци надруковано ще „Прощаннє“.

Напечатавши въ „Вечерницяхъ“ 2. мая 1863. р. ко-
нець гарной повѣсти Федьковича п. з. „Штефанъ Сла-
вичъ“, Шашкевичъ переставъ сю часонисъ выдавати, и
ѡдтакъ Климковичъ, ставши въ версеню т. р. редакто-
ромъ „Меѣы“, обнявъ предилатникѡвъ „Вечерницъ“¹⁾:

Вже передъ видавництвомъ „Вечерницъ“ въ кѡнци
1860. р. пѡзнавъ Шашкевичъ панну Климентяну К., се-
стру свого шкѡльного товариша, и щобъ зъ нею мѡгъ-
чимъ-скорше одружитисъ, треба було ему постаратисъ
о кусєнь хлѣба. Покинувъ отже правничї науки и при-
нявъ мѣсце заступника учителя при Львѡвекѡй шкѡлѣ
реальнѡй. Та скоро жалувавъ ѡнъ такого свого почину.
Почавъ опять зисмагати на груди; а вже-жъ найбѡльше
остогидла ему тая суплєнтура зъ-за того, що тогдѣшній
директоръ Кунієртъ бувъ для него неприхильнымъ. Шаш-
кевичъ уступивъ ся изъ шкѡлы, и про-те его подруже
зъ панною Климентиною не могло осушитисъ.

¹⁾ Въ 1863. р. появлялись въ „Вечерницяхъ“ статѣѣ, друко-
ванїй правописью фонетичною; послѣдній-жъ члєна сєй часониси
зложено трѡхи-не цѣлї фонетикою.

Бачучи небрадне положенє Володимира, стрый его Григорій Шашкевичь, щó бувъ совѣтникомъ въ министерствѣ просвѣты, бажавъ подати ему деяку пòльгу въ житю. Про-те казавъ ему приѣхати до Вѣдня, де мòгъ бы бути помòчникомъ при редакціи часописи „Вѣстникъ“. Ще передъ выѣздомъ до Вѣдня Володимиръ написавъ драму въ 4 дѣяхъ п. з. „Сила любви“, котру представлено (1864) на рускòй сценѣ у Львовѣ¹⁾. Въ 1864. р. ставъ онъ такожъ видавати гумористично-сатиричну часопись „Дуля“, „зложену нерадою-громадою“²⁾. Одначе сеи часописи выйшовъ тòлько „выпустъ першій“ (4^о, сторòнь 8); небавомъ опòсля выѣхавъ Шашкевичь до Вѣдня и про „Дулю“ нѣчого не було чутно.

До Вѣдня приѣхавъ онъ въ сѣчни 1865. р. Тутки велось ему лучше: здорове его поправилось и одтакъ ставъ онъ займатись поезією. У фелетонѣ „Вѣстника“ напечатавъ онъ именно отъ-сеи стихи: „До моеи кобзы“ (число 3), „Туга на чужинѣ“ (ч. 8), „На весну“ (ч. 23). Тогдѣ ставъ онъ писати историчну драму п. з. „Тимко Хмельницькій“ и переклавъ комедію Скрибого „Un verre d'eau“ (Склянка воды) мабуть пòсля переводу нѣмецкого на мову руску³⁾. — Жиючи въ Вѣдни Шашкевичь записавъ ся на юридичный факультетъ и слухавъ такожъ лекцій Франца Миклошича изъ фильольоїѣ славянської. Коли-жь его добродѣй, стрый Григорій, задумавъ ийти на пенсію, то Володимирови не було вже щó въ Вѣдни робити. Про-те выбравъ ся въ дорогу до Львова, куды его вzywали такожъ голоса приятелѣвъ,

¹⁾ Драмы „Сила любви“ не друковано. Се е слабый творъ драматичный.

²⁾ „Дулю“ друковано правописью фонетичною.

³⁾ Рускій перекладъ комедіѣ „Un verre d'eau“ (Das Glas Wasser) находится ся у Ом. Бачиньского, директора театру.

котрї вразъ зъ нимъ хотѣли выступити въ оборонѣ народнои мовы рускои на загальныхъ зборахъ галицко-рускои Матицѣ¹⁾.

Вернувши зъ Вѣдня Шашкевичь пòддавъ ся у Львовѣ першому испытюи правничому, а коли (1865) упала „Мета“, то приятелѣ спонукали его, выдавати часопись литературну. Такъ отже 1. сѣчня 1866. р. почавъ онъ выдавати „Русалку“. Мѣжь стихотворами, помѣщеними въ сѣи часописи, вызначае ся особливо вѣршь Климковича п. з. „Тарасови на вѣчную память“ (число 10); опроче напечатано тутки такожъ деякї посѣвї Олександра Кошицького. По упадку „Русалки“ (въ кòнці марта 1866. р.) Шашкевичь выѣхавъ до своєи матери, котра по смерти свого батька, Федора Крушиньского, осѣла въ Деревни, кунивши собѣ кòльканацять моргòвъ селянського ґрунту. Тамъ оддававъ ся онъ лише студіямъ правничимъ, бо вже не було въ него снаги, писати поезіѣ. Коли-жь заходами намѣстника Галичины, графа Агенора Голуховского, засновано политичну часопись „Русь“, то Шашкевичь дописувавъ до неи изъ села пòдъ девизою „Мосты великї“.

Сю политичну часопись мавъ выдавати Климковичъ зъ Лонгиномъ Лукашевичемъ²⁾. Одтакъ въ мѣсяци люто́мъ 1867. року Кость Горбаль³⁾ вѣдизъ на Буковину до Сторонця-Путилова, щобы втягнути Федьковича въ члены редакціѣ. Мѣжь-тымъ московскї панслависты перехошили Климковича и зъєднали собѣ его для редакціѣ

¹⁾ Тї збори матичнї одбулись 6(18)—8(20) липня 1865. Гляди II., стор. 75.

²⁾ Лонгинъ Лукашевичъ бувъ урядникомъ въ товариствѣ „Azienda assicuratrice“.

³⁾ Кость Горбаль выдававъ 1865. р. у Львовѣ научно-литературьку часопись „Нива“.

„Славянскою Зарь“¹⁾. Коли-жъ Лукашевичъ одступивъ одъ проєктованого видавництва „Руси“, то й Федьковичъ одрадивъ ся и не приѣхавъ до Львова. Такъ отже видавцемъ и властителемъ „Руси“ бувъ Кость Горбаль, а одвѣчальнымъ редакторомъ поставлено Федора Заревича, котрый въ 1862. и 1863. р. выдававъ „Вечерницѣ“. Редакторѣвъ оплачувано добре, а видавництво сеи „Руси“ за часъ одъ марта до грудня 1867. р. стоило 15.000 зол. р. Саме-тогдѣ де-хто зъ Русинѣвъ говоривъ, що грошѣ на сю цѣль давали Поляки, а де-хто мѣркувавъ, що видавництво „Руси“ спомогавъ урядъ краевый. Одначе Кость Горбаль въ листѣ своѣмъ (28. цвѣтня 1868) заявивъ ось-що авторови сеи исторіѣ литературы: „Можу Васѣ уневнитц, що такъ, якъ своимъ дѣтямъ добра бажаю, такъ грошѣ сѣ не були польскій, и одъ початку до кѣнца „Руси“ бувъ Голуховскій съому противный“.

А вже-жъ, нѣгде правды дѣти, намѣтникъ Голуховскій вельми интересувавъ ся „Русью“ въ починахъ еи выдаваня; онъ хотѣвъ поставити сю часопись противъ „Слова“, котре въ мѣсяци лшнн 1866. р. заявило передъ свѣтомъ, що галицкї Русины суть Россіянами²⁾. Коли-жъ Русинѣ-редакторы надали своѣй часописи нацямъ патріотичный, то Голуховскій не оказувавъ уже симпатїѣ сему видавництву, изъ-за чого „Русь“ (въ грудню 1867. р.) перестала виходити.

Володимиръ Шашкевичъ дописувавъ до „Руси“ напередъ изъ „Мостѣвъ великихъ“³⁾; опѣсля-жъ приѣхавъ до Львова и бувъ стѣйнымъ помѣчникомъ редакціѣ. Его статѣ, помѣщуванї въ сѣй часописи, вызначувались мѣлодечнимъ патріотизмомъ, и особливо дописи зъ „Мостѣ

¹⁾ Гляди II., стор. 610.

²⁾ *ibid.*, стор. 43.

³⁾ Мосты великіе — мѣстечко, найближе села Деревнѣ.

великихъ“ уважають ся образомъ житя руско-украиньскои громадки у Львовѣ.

На весну 1867. р. опорожнилась на Львовскѣмъ университетѣ катедра рускои мовы и литературы, котру займавъ Яковъ Головацкїй. Суплентуру еи обнявъ Омелянъ Огоновскїй, професоръ клясичної филологїѣ и руского языка въ академичной гимназіѣ. Однако тогдѣшнимъ украинофилямъ була не-по-нутру его кандидатура. Они-то бажали, щобы професоромъ рускои мовы на университетѣ поставлено якого Украинця; зъ-помѣжь галицкихъ Русинѣвъ хотѣли они видѣти на сѣй катедрѣ Анатолія Вахнянина або Порфирїя Павлусевича¹⁾; ба и самъ Володимиръ Шашкевичъ носивъ ся зъ згадкою, кандидувати о сю катедру. Тогдѣ-то помѣщено въ „Руси“ зъ его иниціативы три статѣ вельми неприхильнї супроти Омеляна Огоновского (ч. 18. 19. 28)²⁾.

Въ маю 1869. р. зложивъ онъ другїй испитъ правничїй и въ червню т. р. вступивъ на практику до суду. Тамъ служивъ онъ девять мѣсяцѣвъ безплатно; проте бѣдна мати й стрый Григорїй подавали ему грѣшми деяку пѣдмогу. Опѣсля лишивъ Шашкевичъ судову практику и переїѣлъ ся до финансовои дирекціѣ краевои (28. марта 1870. р.), де бувъ концептовымъ практикантомъ, побираючи рѣчнои платы 300 зол. р. Будучи членомъ товариства „Просвѣта“ уложивъ онъ тогдѣ двѣ читаночки для сельскихъ людей п. з. „Зоря“ (книжочка V. зъ 1871. и книжочка VI. зъ 1872. р.), и выдавъ ихъ коштомъ сего товариства. Въ 1873. р. именовано его конципетомъ при новѣтовѣй дирекціѣ финансовѣй въ Терно-

¹⁾ П. Павлусевичъ писавъ про „Слїди кулішівки въ XVII. столїттю“. („Мета“, 1885; № 11. 12.)

²⁾ Такожъ въ „Правдѣ“ (1867., стор. 56) помѣщено тогдѣ неприязну статью супроти Омеляна Огоновского.

поли, а въ 1875. р. перенесено его до Коломыѣ. Одаткъ слѣдующого року опинивъ ся бнѣ на Мазурахъ въ Тарновѣ, де остававъ ся до р. 1883., коли-то занедужавши пѣшовъ въ ѳдетавку. Опѣсля живъ бнѣ у Львовѣ, одначе не бравъ нѣякои участи въ просвѣтнѣмъ и національнѣмъ змаганю галицкихъ Русинѣвъ. Въ 1884. р. изъ-за розмякченя мозку ставъ бнѣ байдужнымъ для житя и вмеръ 4 (16) лютого 1885. р.

Свою автобіографію писавъ бнѣ ще въ 1877. р., коли живъ въ Тарновѣ. Тогдѣ не кидавъ бнѣ ще надѣвъ на красу будучнѣсть и про-те кѣнчивъ се свое письмо ось-якими словами: „Вбеспечивши собѣ по тѣльки трудахъ хочъ невеличкій кусень насущного хлѣба, я можу теперь опять подумати про мярну литературну дѣяльнѣсть. Деякі давнї гадки будять ся опять; деякі новї ворущать ся въ грудехъ. Тѣльки-жь не яло ся на доспѣльшому вѣцѣ выступати зъ невыкѣнченою дилетантською працьою. У мене на гадцѣ есть поетичне дѣло, основане на исторїи, ширшого объему, которымъ, дастъ Богъ здоровья, я радъ-бы повитати опять руську публїку, та чей теперь удасть ся менѣ вдоволити їй краще, якъ за молодечихъ моихъ лѣтъ“.

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Шашкевичъ перестававъ писати свои пѣснї й думки вже тогдѣ, коли ставъ цѣсарскимъ урядникомъ¹⁾. Однимъ изъ послѣднихъ его лебеднихъ спѣвѣвъ є пѣсня „Жаль ваги не має“²⁾. Въ души поета проявивъ ся тогдѣ отчай изъ-за недолѣ житя и ѳдаткъ сказавъ бнѣ, що „ѳдъ болю сердце

¹⁾ Въ 1867. р. надруковано въ „Правдѣ“ вѣршь В. Шашкевича п. з. „Чого сердце беться?“ (число 11), а въ 1869. р. помѣщено въ сѣй часописѣ три его стихи: „Вѣнецъ на могилу Т. Шевченкови уплетеный“ (ч. 10); „Собѣ й не собѣ“ (ч. 16) и „На вєенѣ“ (ч. 17).

²⁾ „Правда“, V. 1872; стор. 353.

его омлѣвав, та що зъ надѣю бнѣ попрощавсь“. Въ останнихъ рокахъ житя не писавъ бнѣ нѣчого.

Свою литературну дѣяльнѣсть почавъ Володимиръ Шашкевичъ въ 1859. р., написавши тї стихи, котрї Дѣдицкій помѣстивъ у своѣмъ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860). Уже тогдѣ зъявивъ бнѣ любовь до Русь-Украины и про-те моливъ бнѣ „зѣрку своего роду“, щобъ вернула намъ силу, котра десь въ могилу лягла зъ князями та гетьманами, та щобъ злучила намъ руки до спѣльного змаганя для добра батькѣвщины. Одаткъ въ найкрасшѣмъ своѣмъ стихотворѣ „Нынѣшня пѣеня“ спѣмнувъ бнѣ про славный городъ князя Льва старого, та горювавъ изъ-за того, що сыны-супостаты взяли самї могилу матери копати:

Однї вельможнѣй Польщи поклонилсь,

Другї московскимъ царикамъ служили,

Третї, щобъ ласки въ Нѣмоты придбати,

Помогли рѣдну въ залѣза ковати!¹⁾

Въ кѣнци-жь сєи пѣенѣ каже постъ, що „мати кличе на велике свято, а дѣтїи стало багато-багато“²⁾.

Коли Шашкевичъ въ сихъ стихотворахъ зъявлявъ горячїй патріотизмъ лишъ въ загальныхъ словахъ, то небавомъ опѣсля сказавъ бнѣ досыть ясно, чого мы бажаємъ. Ось и наконецна строфа гарного стихотвору, написаного п. з. „Не чужого мы бажаємъ“:

Не чужого мы бажаємъ,

А своего то права:

Де полягла, тамъ воскресне

Наша руська слава!³⁾

Постъ вѣрїть въ лучшу будучину батькѣвщины; про-те дорѣкає безнадѣйнымъ спѣвакамъ-малодухамъ, тажучи мѣжь иншимъ отъ-се:

¹⁾ „Зїльникъ“, стор. 12.

²⁾ *ibid.*, стор. 13. — ³⁾ *ibid.*, стор. 15.

Въ народу раны є глибокі,
 Но ѓнъ не впавъ ще такъ якъ вы;
 Въ його є законъ и пророки,
 Є мученики, вѣщуны!
 И ѓнъ надѣ не покине,
 Не зречєє вѣры и любви,
 ѐнъ жити-ме, ѓнъ не загине...
 Пороки змыє ѓнъ въ крови¹⁾.

Коли-жъ видокругъ поета засувавъ єя темными хмарами, коли въ злидняхъ народныхъ годѣ було єму найти ѓд-рады у людей, то звертавъ єя ѓнъ до покѓйного батька, неначе за помочію, молячи єго голосомъ тужливимъ:

Батьку рѓдний, соколоньку,
 Ты руській спѣваче!
 Та чи чуєшь, яку воронъ
 Пѣсню тобѣ краче?

Та чи видишь тїи хмары,
 Тяжкї, чорнї хмары,
 Щѓ ты вели ѓдъ колыски
 До самои мары,

И по смерти домовину
 Ще твою присѣли?
 Батьку рѓдний! хотъ разъ бо ще
 Глянь зъ-по-за могилы!...²⁾

Сынъ просить ѓдтакъ батька, щобы хочъ разъ ѓб-завъ єя, абы чорнї хмары тяженько сплакнули и не-гѓднї сыны назадъ повернулись до рѓднои неньки³⁾.

Отъ, и головнї думки патріотичнї, котрї поєть зъя-вивъ въ лиричныхъ своихъ творахъ. Изъ сихъ замѣтокъ видно, що свѣтоглядъ єго зовємъ не широкій. Поєть

¹⁾ ibid., стор. 47. — ²⁾ ibid., стор. 45. — ³⁾ ibid., стор. 46.

видѣвъ лихолѣте народне, та горювавъ изъ-за лихои долѣ батькѓвщины, ба, въ него була надѣя на лучшу буду-щину, ѓдначе ѓнъ не вспѣвъ переймитись высокими иде-ями Шевченка про правду, волю и братерство братнє, та по-найбѓльше любувавъ єя въ загальныхъ фразахъ горячого патріотизму.

Шашкевичъ написавъ такожъ два епичнї стлхотво-ры, єе-бъ-то казку народну „Зробокъ“¹⁾ и поєму „Чер-па“²⁾, княгиня Черниговська³⁾. Въ єбї поємѣ зъобразивъ ѓнъ картину татарского лихолѣтя, коли-то Батый, руй-нуючи Русь, загнавъ єя ажъ пѓдъ Чернигѓвъ. А вже-жъ пѓдъ симъ городомъ сплннвъ ханъ свою орду: се бо пѓ-славъ ѓнъ послѓвъ до князя Чернигѓвского, щѓбъ ѓд-давъ за него свою дочку Черну. Велѣвъ ѓдтакъ сказати, що якъ бы князь не хотѣвъ вволвити єго волѣ, не мину-ла-бъ єго руина батькѓвщины, а молода княгиня була-бъ невольницею хана. Але Черна сказала посламъ, що не страхає єя грѓзъбы Татарина, що скорше вкрыє єѣ висока могила, закнмъ у кайданы єкує вража сила. Ко-ли-жъ Батый руйнувавъ Чернигѓвъ и наблизивъ єя до замку княжого, то побачивъ Черну, щѓ зъ вежѣ спогля-дала и неначе въ кайданы Батыя єковала. Ханъ моливъ Черну-голубочку, щобы до него прийшла и вгасила муки єго душѣ. Та не хотѣла Черна бути жоною Батыя, — не хотѣла въ Сараю панувати и на братню неволю за-єдно дявнитись; глянула въ небо, Богу помолилась, та и шубовєть у воду... Крѓвавї рѣки полялись по замку: вѓйско христїянське застєлило княжїй замокъ густымъ трупомъ; тѓлько дѣвчата самї собѣ огонь розкладали, та въ него поскакали, щѓбъ лишъ не цѓнаєтись въ та-тарску неволю. — Поєть кѓнчить єю поєму тою згадкою,

¹⁾ ibid., стор. 49—57. — ²⁾ ibid., стор. 61—85.

що нині Татаръ уже не стало, — що скрѣзь засвѣгло свѣтло правды Христової. Всѣ теперъ Христїяне: и тї, щѣ въ кайданахъ ходять, и тї, щѣ кують въ кайдапы, — щѣ, хочѣ тѣла вже не мучать, а катують духа.

Сесея поема не має великої стѣйности литературної: у Володимира не було спокою душѣ, потрібного до єничного оповѣданя, нез-за чого красшї мѣсяця сего стихотвору суть лишѣ тамъ, де поетъ высказує свои думки складомъ лиричнимъ. А вже-жѣ одинъ зъ красшихъ поетичнихъ образѣвъ въ сѣй поемѣ єсть копїєю одвѣтної картини въ Маркіяновѣй „Погони“. Въ сѣмъ бо стихотворѣ Маркіяна читаємо:

Чи то соколъ пташку жене?

Чи то буря хмару несе?

Чи люта джума летить?

Нѣ! то козакъ конемъ садить¹⁾.

Володимиръ же зладивъ ось-якій переспѣвъ сихъ вѣршѣвъ:

Чи то буря зарсвѣла?

Чи скипѣло море?

Чи то яке хижє птаство

Крыльми воздухъ поре?

Не буря то, не море то,

Не хижє птаство,

А татарське, нехрещене,

Люте розбишачтво²⁾.

На сей переспѣвъ вказавъ уже професоръ Цеглинскїй, котрый въ статьѣ „Отець и Сынъ“ оцѣнивъ досить вѣрно литературный напрямъ Володимира Шашкевича. Цеглинскїй показавъ, що въ поезїяхъ Володимира на-

¹⁾ „Русалка Дибетрова“, стор. 65.

²⁾ „Зільникъ“, стор. 73.

ходять ся подекуды ремїансценцївъ зъ одвѣтнихъ стихотворѣвъ Маркіяна, та що сынъ, любуючись въ батькѣвскихъ пѣсняхъ и думкахъ, розмальовує ихъ ширше. Одтакъ думає сей критикъ, що сынъ пѣшовъ дальше по-за идеѣ батька: сынъ вѣратъ въ животворну силу батькѣвскихъ идей, — „вѣрять въ здоровый змысль народный, котрый колясь спѣзнає тотї животворнїй идеѣ...“¹⁾

Хоча-жѣ Цеглинскїй вказавъ тї мѣсяця въ стихотворахъ Володимировыхъ, котрї суть переспѣвомъ одвѣтнихъ думокъ въ поезїяхъ Маркіяна, то однако запримѣтивъ бнѣ, що одна й та-сама идея перазъ будить обохъ до творчєства, та що мнїмо того нѣ наслѣдує одинъ другого, нѣ переспѣвує одинъ другого. Одтакъ по думцѣ Цеглинського одинъ и другїй суть оригинальными поетамп-художниками²⁾. Зъ сєю гадкою годимось лишѣ въ частї, по-за-якѣ годѣ заперечити, що въ поезїяхъ Володимира проявляють ся денекуды переспѣвы думокъ Маркіяновихъ. Особливо-жѣ любувавъ ся Володимиръ въ тѣмъ тонѣ елегїїиѣмъ, котрый бувъ окрасою думокъ его батька. Та тѣлько з-за того, що сынъ пѣшовъ дальше по-за идеѣ батька, можна Володимира вважати постомъ оригинальнымъ.

Володимиръ Шашкевичъ писавъ дещо такожъ прозою. Крѣмъ деякихъ статей, надрукованихъ въ „Вечерницяхъ“, „Русалцѣ“, именно же въ „Русѣ“, написавъ бнѣ популярну статейку п. з. „Дещо про книжки та й про газеты“ (въ V. просвѣтнѣй книжочцѣ „Зоря“, 1871; стор. 3—17), и зложивъ пѣсля флямандєского гарну казку „Чому бѣда досѣ ходять по свѣтѣ?“ (въ VI. просвѣтнѣй книжочцѣ „Зоря“, 1872; стор. 63—76)³⁾. Одтакъ написавъ бнѣ

¹⁾ „Зоря“, 1887; стор. 352—353.

²⁾ *ibid.*, стор. 351.

³⁾ Въ „Правдѣ“, I, 1867. р. надруковано „историчну спомин-

також оповѣданє „Пѣмста и великодушїє“¹⁾. Се оповѣданє переказавъ ѓнъ на основѣ справдѣшньої по-дѣѣ, записанои Маркїяномъ. Про сей прозаичный твѣръ можна хїба лишь се сказати, що годѣ въ йому добачати стѣйности литературной. Володимиръ єсть добрымъ поетомъ лиричнымъ; все-жъ таки въ исторїи литературы стоить ѓнъ низше свого батька.

12. Василь Куликъ²⁾.

Не всякій грамотїи иде слѣдомъ за Чванькомъ Артемовского-Гулака, котрый все, що начеркавъ, сейчасъ въ друкарню нїєть³⁾. Були на Украинѣ тихї словеснї дѣячѣ, котрї изъ-за лихолѣтя не багато написали литературныхъ творѣвъ; хоча-жъ и зложили деякї цѣннї пїсаня, то не квапились зъ ними въ друкарню, але дожидали лучшихъ часѣвъ, коли-бъ при красшѣй доли народнѣй подужшавъ такожъ духъ до ширшого змаганя просвѣтного й національного. И отъ, яке склалось диво! Живъ на свѣтѣ довго й спокѣйно Павло Бѣлецкїй-Носенко, що написавъ багато епичныхъ творѣвъ⁴⁾, однако тї его творы ку“ В. Шашкевича п. з. „Козацкїй героїзмъ и завзяте“ (стор. 22—24).

1) „Правда“. V. 1872; стор. 13—19; 63—67; 105—111.

2) „Василь Степановичъ Куликъ“. Біографичный обрисъ В. Торчина. („Правда“. VII. 1874; стор. 456—464; 506—515).

3) Про „Чванька“ Артемовского-Гулака гляди II, стор. 223—224.

4) Павло Бѣлецкїй-Носенко живъ въ городѣ Придукахъ на Украинѣ. По его смерти выдано отъ-ей его стихотворы: 1) „Горпи и и да, чи вхопленная Прозерпина“, жартливая поема въ трехъ пѣсняхъ. Кїївъ, 1871. (16°, сторѣнь 82). — 2) „Гостиниць землякамъ. Казки слѣпного бандурнїста, чи свѣвы объ рѣзныхъ рѣчахъ“. Кїївъ, 1872. (8°, сторѣнь 157). — 3) „Приказки“ въ чотырохъ частяхъ. Кїївъ, 1872. (8°, сторѣнь V + 123 + 142 + 132 + 133.)

мають дуже малу литературну вагу, дарма, що Н. Петровъ уважає сего грамотїя однимъ изъ лучшихъ письменникѣвъ¹⁾. Живъ коротко въ злидняхъ Василь Куликъ; котрый написавъ небогато стихотворѣвъ, але-жъ изъ деякихъ окружкѣвъ его поетичного складаня можна пѣзнати, що въ него була справдѣ поетична вдача.

Кулики походили зъ давного козацкого роду и мабуть въ другѣй половинѣ XVIII. вѣку выхопились у дворянство. Батько-жъ Василя, Степанъ, бувъ невеличкимъ панкомъ Полтавского повѣту, володѣючи кѣлькама сотнями десятинъ зъ хуторомъ по-надъ рѣкою Ворскломъ у селѣ Ковалѣвцѣ, за кѣлька верстъ до Полтавы. Тамъ родивъ ся Василь въ першихъ трицятыхъ рокахъ сего вѣку. Молодськимъ хлопчикомъ ѓддано его до гимназїи Полтавской. Въ меншихъ класахъ бувъ ѓнъ хлопецъ пустотливый, але вчпвъ ся добре; въ старшихъ же класахъ ставъ журливымъ, самѣтнымъ, вчивъ ся абы-якъ, одначе запопадливо читавъ книжки, якї ему до рукъ попались. Скѣнчивши гимназїю вступивъ Василь до Харкѣвского университету на факультетъ медицинскїй. Тогдѣ доживавъ вѣку Артемовскїй-Гулакъ, а мѣжъ молодшими патріотами визначувались Амвросїй Мстлинскїй и Микола Костомарѣвъ, котрї любувались въ романтичнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ. Коли-жъ зачувъ ся голосъ Кобзаря, Тараса Шевченка, то Василь ставъ слухати его пѣсенъ, котрї мерцѣвъ здвигали до нового житя.

Та не судилось Куликови довше жити въ Харкѣвѣ: економичный станъ родины розхитавъ ся, а коли батько померъ, то Василь вернувъ ся домѣвъ, щобъ ратувати вдову-матѣрь ѓдъ жидѣвъ-кредиторѣвъ. ѓдтакъ

1) „Очерки исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“. Кїївъ 1884; стор. 36—56.

выбравъ ѡнъ собѣ за професію аптекарство: жваво вхопивъ ся за хемію и фармацію; на-швидку здавъ экзаменъ на провизора и спродавши частину землѣ та дещо зъ хозяйства, заорандувавъ невеличку аптеку въ мѣстѣ Валкахъ на Слободскій Украинѣ и ѡддававъ добутокъ матери своѣй на вихованє братѡвъ та сестеръ. Ледви-жь минуло рокѡвъ зъ пять, чи шѣсть, то огядло ему аптекарство; поетична вдача тягнула его на Днѣпровій порогъ, Чорноморске побереже и въ Крымъ. Здавъ ѡнъ комуь иншому аптечку и потягъ на Пѡвдень тыми шляхами, котрыма ходили колись чумаки. Перебравшыся за Днѣпро въ Таврію, ѡнъ безъ кошійчины дотягъ до Симферополя, де якійсь Нѣмецъ принявъ его до своєи аптеки. Въ сѣмъ городѣ полюбивъ ѡнъ одну грекнию; ледви-жь минуло два роки, опививъ ся Куликъ въ Керчи и въ Тамани. А вже-жь въ початку шѣстьдесятихъ рокѡвъ бувъ ѡнъ уже дома.

Живъ ѡнъ то господарюючи на хуторѣ, то кидаячись знову до аптекарства при Полтавскій больницы, то заводячи въ компаніи зъ другими магазинъ аптекарскій. Тогдѣ одруживъ ся Куликъ зъ Марусею Исенкѡвною, котрой родина важкою заплаатою выкупила ся зъ крѣпацтва у панѡвъ Бѣлухъ Кохановскихъ. Молода дружина якъ-разъ була для такого чоловѣка, якимъ бувъ Василь. Зъ нєю живъ ѡнъ щасливо въ часѣ, коли въ Росіи знесено крѣпацтво и коли царь Олександръ II. давъ Украинцямъ де-що волѣ. Тогдѣ завѡзвано Кулика до участи въ редакціи „Основы“¹⁾.

¹⁾ „О с и о в а“, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ. Петербургъ 1861. и 1862. Сей вѣстникъ выдавано пѡдъ редакцією Василя Бѣлозерского мѣсячными выпусками въ мовѣ росіискій и руско-украинскій.

Зъ того часу почали друковатися въ „Основѣ“ его вѣршѣ и корреспонденціѣ. Коли-жь умеръ Кобзарь Украины, то Василь Куликъ озвавъ ся на смерть его гарнымъ вѣршомъ, въ котрѡмъ крѡзь выразы горя пробивае ся вѣра въ лучшу будущину Украины. Осъ и важнѣйшій слова сего стиха:

Твое слово животворне
Живе на Украинѣ;
Твоя дума, твоя пѣсня
По-вѣкъ не загине,
Поки буде рости-жити
Козацька дитина.
Твое слово изъ-малечку
Повытвердятъ дѣти:
Будешъ зъ ними зеленѣти,
Украинскій квѣте!
Тее жито, щѡ посѣявъ,
Збѣде, — жати будемъ...
Разбудувъ еси насъ, батьку!
Тебе не забудемъ!).

Горячо приймавъ Куликъ до сердца всякій просвѣтній питаня, щѡ тогдѣ всеюды пѡдняли ся на Украинѣ. Доля вызволенихъ крѣпакѡвъ займала его наибѡльше; особливо бажавъ ѡнъ нести свѣтло науки темнымъ своимъ братамъ. Яке вражѣне зрѡбила на него крѣпацка еманципація, видко зъ его вѣрша „Украина до панѡвъ“, читаного на публичнѡмъ бенкетѣ въ Полтавѣ, данѡмъ въ день знесеня крѣпацтва (19. лютого 1861. р.)²⁾; а якъ ѡдѡзвавъ ся першой поры той великій фактъ на самѡмъ народѣ, нѣхто красше не выразивъ, якъ Куликъ

¹⁾ *ibid.*, 1861., июль, стор. 17—18³.

²⁾ *ibid.*, августъ, стор. 46—47.

у своїй кореспонденції до редакції „Основы“, де бля чудово малює Волю в образі доброї богині, що завітала на Україну. Отъ в зразокъ сего письма: „Ось иде вона — наша ясна панночка Воля — иде нашими нивами й селами; у зоряному в'янку, сяючи небесною красою, ласкавими очима на насъ поглядаючи, усміхаючись до насъ, якъ до родичівъ, що довго-довго зъ ними не бачилась. Передъ нею квітки виростають, за нею колося золотіють; попередъ неї б'їжить мале хлопця зъ розумними оченятами, туды, куды вона перстомъ указує; — пильно задививсь на неї чорнявий парубокъ; до неї одержі припала молода дівчина; вийшли зъ хаты чоловікъ и жінка, щобъ святымъ хлѣбомъ її привітати; подыбали за нею старіи, дідуганъ и бабуся, щобъ хочъ передъ смертю надивити ся на неї красу не смертєльну; зъ пѣснями виходить село її на-зустрѣчь, далеко за околицю, зъ пѣснями и выпроважає її благословляючи... Будь же щаслива та плодюча на добро и розумъ, моя рідна українська Ниво, — пройшла по тобѣ блага богиня!...“¹⁾

Куликъ оселивъ ся тогдѣ в Нижнихъ Млинахъ. Се є тихе село, укрите садами, оквітчане горами. Тамъ написавъ онъ гарні стихотворы, зъ котрыхъ деякі друковались в „Основѣ“, якъ н. пр. „Пытання“²⁾, „Веснянки“³⁾, „Весела удова“⁴⁾, „Загублені души“ (баллада)⁵⁾ и „Нестяга“⁶⁾. В млынѣ бувало читавъ онъ

¹⁾ *ibid.*, ноябрь и декабрь; стор. 103^о. (въ статьѣ: „Де-що зъ Полтавы“.)

²⁾ *ibid.*, 1861., апрѣль, стор. 57—58. Первѣстный заголовокъ сего вѣрша „Столтній Запорожець“ редакція „Основы“ змінила на „Пытання“.

³⁾ *ibid.*, октябрь; стор. 55—56. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 56—58.

⁵⁾ *ibid.*, ноябрь и декабрь; стор. 42—43².

⁶⁾ *ibid.* 1862., мартъ; стор. 45—46³.

суєдмаш-селянамъ „Марусю“ Квіткы або „Кобзаря“ Тарасового. Та не довго росло просвітне й народне змаганє мѣжъ Українцями: зъ 1865. року затихъ всякій громадскій рухъ. Куликъ упавъ духомъ; а коли его Маруся вмерла, то занастилось и домашне его щастє. Оббеля тынявъ ся онъ по всѣхъ-усюдахъ и въ Роменськѣмъ повітѣ одруживъ ся зъ якоюсь старою панною, котра володючи сотнями десятинъ землѣ бажала дѣстати зарозомъ и мужа и слухняного економа. Одначе черезъ кілька мѣсяцѣвъ мушѣвъ онъ зъ дѣтьми выбратись зъ двору своєї панѣ. Небавомъ опбеля Куликъ умеръ в Ковалѣвцѣ в кѣнци 1870. р.

Зъ-помѣжъ посзій Кулика друковано не богато, хочъ в 1862. р. одбславъ онъ в редакцію „Основы“ цѣлый зшитокъ своихъ стихотворѣвъ. Опбеля в „Правдѣ“ Львѣвскѣй напечатано прекрасну „думку“, котру поетъ написавъ ще до знєсеня крѣпацтва¹⁾. В сѣй „думцѣ“ тужить онъ и сумує изъ-за недолѣ батькѣвщины. Поетъ видить, що вишневі сады зеленѣють, що степомъ-полемъ якъ в золотѣ ланы українськѣ спѣють. Здавало-бъ ся, що на тѣ села зъ неба щастє леться, а однакы чорна думка вѣтєся коло серця; поетъ дивить ся на Українумаму, плаче гѣркими сльозами и бажає в задумѣ, щобъ вернулась велика руина, абы Украина ще разъ попробувала щастя, абы ще разъ своеє слово вымовили гарматы, та чей Мати породила-бъ нового Богдана! А вже-жъ поетъ не хотѣвъ бы крови, пожежѣ, недолѣ, якъ бы не такъ важко бачивъ братѣвъ у неволи.

Не диво про-те, що поетъ дорѣкає землякамъ изъ-за ихъ байдужности до народныхъ святощій. Ось якимъ патріотичнымъ словомъ одзываетъ ся до козака столтній запорожець:

¹⁾ „Правда“. II. 1868; стор. 402.

Спытай, якъ доѣдешь,
 У батька-Дняпра:
 Чого наша мова
 И слава вмѣра?
 Чи то-жь стара мати
 Заговкла на вѣкъ?
 Чи то-жь народила
 Нѣмыхъ та калѣкъ?
 Чи то-жь бдцуралась
 Одъ неи сыны?
 Чи то-жь насмѣялась
 Надъ нею вони?¹⁾

В. Торчанъ нанечатавъ въ „Правдѣ“ (1874) ще два вѣршѣ Кулика, одинъ, що починае ся словами „Стоять села... вишневи || сады зеленѣють“ (стор. 511—512), а другій вѣршѣ написаный пѣдъ заголовкомъ „Захожій кочаръ“ (стор. 512—513). Оба сѣ стихи скомпонувавъ поетъ мабуть ще тогдѣ, коли живъ въ Херсоньскихъ степахъ.

Куликъ займавъ ся такожъ переспѣвомъ чужихъ стихотворѣвъ. Въ „Правдѣ“ надруковано гумористичный его вѣршѣ п. з. „Иванъ Ячмѣнь“²⁾, написаный пѣсля Burns-а³⁾.

Отъ и поглядъ на друкованіи стихотворы Кулика. Тѣ окрушины зъ его поезій суть неначе дорогою незабудкою зъ-помѣжь гарныхъ квітковъ тон вѣтка, котру на батьківскѣй левадѣ звязали проводырѣ литературного змаганя на Украинѣ въ початку рокѣвъ шѣстьдесятихъ. Хоча-жь стихотворамъ Кулика не рѣвняти зъ поезіями

¹⁾ „Основа“, 1861., апрѣль, стор. 57—58.

²⁾ „Правда“. VII. 1874; стор. 329.

³⁾ Робертъ Бурнѣсъ бувъ славнымъ шкотекиимъ постомъ. Въ нѣмецкомъ перекладѣ сѣй стихъ має заголовокъ „Hans Gerstenkorn“.

Кульша, то все-таки займають оип поважне мѣсце въ литературѣ украиньскѣй.

13. Володимиръ Маслякъ.

При теперѣшнімъ реалистичномъ напрямѣ въ литературѣ й штуцѣ поетъ-идеалветъ есть проявою не-абы якою. Люде позбувають ся самохѣтъ идеалѣвъ поетвчыхъ и любятъ ся въ сухѣмъ прозаичномъ свѣтоглядѣ, въ котрѣмъ розкрывае ся имъ сумовита дѣйстнѣсть жия. Проте поезія запропащуе ся теперь що-разъ бѣльше и мабуть въ недалекѣй будущинѣ творы поетѣвъ всесвѣтної славы стануть книгою апокалиптичною для всякого, хто есть прихильникомъ освѣты на основѣ европейской позитивной науки. Поки-що недобитки поетѣвъ-идеалистѣвъ, не могучи погодитись зъ новымъ напрямомъ литературнымъ, пѣдносять протестъ противъ радикализму въ творахъ духа людекого. Мѣжь такими епігонами поетѣвъ-идеалистѣвъ въ галицкѣй Руси займае видне мѣсце Володимиръ Маслякъ.

Онъ родивъ ся 14. вересня 1858. р. въ селѣ Серикахъ середнихъ повѣту Рогатыньского. Батько его Иванъ походивъ изъ старого мѣщаньского роду въ Галичи, и оженивъ ся зъ Наталією Терлецкою, дочкою мѣщанина въ Камѣницѣ струмиловѣй. Онъ бувъ приватнымъ офиціалетомъ, се-бѣ-то економомъ въ панскихъ дворахъ, и протѣ не сидѣвъ довго на одиномъ мѣсци, глядаючи лучшого пристановища. Тому-то переселивъ ся Иванъ Маслякъ до Свистѣльничкѣ повѣту Рогатыньского, де й вмержъ въ 1865. р. Одатъ мати Володимириова жила въ Ливши горѣшнѣй, де займалась невеличкимъ хозяйствомъ. Свого-жь сына бддала она до школы въ Пѣдгородю, де учителемъ бувъ Данило Хома, що бувъ оженивъ ся зъ сестрою Маслячхи. Але зъ тон науки не було Володи-

миркови хбсна; тому-то мати рѣшилась продати свою хату зъ ґрунтомъ и переселитись до повѣтового города Бережанъ. Такъ отже скѣнчивъ Володимиръ школы нормальнїй або нѣмецкїй (1869) въ Бережанахъ и поступивъ въ тамошню гимназію. Небавомъ опбеля выеднала мати свому сынови пристановище въ тамошнїй польскѣй бурсѣ, де бнѣ набравъ ся польского духа, изъ-за чого шкѣльнїй товаришѣ-Русины дорѣкали ему, зовучи его перекинчикомъ та недоляшникомъ.

Коли-жъ Володимиръ ставъ въ четвѣртѣй класѣ, однимъ зъ першихъ ученикѣвъ, то въ пятѣй класѣ не хотѣвъ уже бути въ бурсѣ, и приватными лекціями зароблявъ собѣ дещо на удержанє жптя. Тогдѣ стоявъ бнѣ пѣдъ проводомъ Михайла Соневицкого, руского катихнта гимназіяльного, великого добродѣя учащой ся молодѣжи.

Въ зимѣ 1876. р. перейшовъ бнѣ въ гимназію Перемыску, де й зложивъ испытъ зрѣлости (1879). И зновъ о свонхъ силахъ безъ всякой помочи живъ бнѣ у Львовѣ и вчивъ ся класичной филологїи та руской мовы й литературы.

Ще въ часѣ студїи гимназіяльныхъ ѣдбувавъ бнѣ на ферїяхъ вандрѣвки по галицкѣй и буковиньскѣй Русц, а пѣзнїйше, коли его сестры побддавались за-мужь и жили за кордономъ росїйскимъ, пѣзнавъ бнѣ такожь Украину. Будучи студентомъ университетскимъ на видѣлѣ философичѣмъ, вписавъ ся бнѣ въ члены „Академического Кружка“ и прихильвавъ ся до партїи „Слова“. Але-жъ небавомъ увѣльнивъ ся ѣдъ кормиги Венедикта Площаньского и ставъ народовцемъ. Маслякъ пише въ автобіографїи¹⁾, що университетскї лекціи профессора

¹⁾ „Автобіографїя Володимира Масляка въ рукописи находить ся у Ом. Огоновского.

Омельяна Огоновского и впливъ редактора „Зорѣ“, Омеляна Партицкого, були причиною, що бнѣ полюбивъ рѣдному и ставъ вѣрнымъ сыномъ матери Руси.

Першїй стишокъ Масляка п. з. „Рѣдна мати“ надруковано въ „Ластѣвцѣ“ 1879. р. (число 14)¹⁾; ѣдтакъ у „Словѣ“ помѣщено 1880. р. два его вѣршѣ: „До Руси“ (ч. 1) и „Русской солдатѣ“ (ч. 32). Въ Коломыйскѣй же „Веснѣ“ напечатано (1880) стихъ его „До Руси“ (ч. 1) и поему „Настуня“ (ч. 11)²⁾. Того-жъ року (1880) появились въ другѣмъ рѣчнику Черновецкого „Родимого Листка“ три поезїи Масляка: „Съ надеждою“ (ч. 9), „Къ зазули“ (ч. 19) и „Думка“ (ч. 20)³⁾. — Дотѣль писавъ бнѣ свои стихотворы мовою макароничною. Коли-жъ пѣзнавъ ся зъ Партицкимъ, то для его „Зорѣ“ ставъ складати поезїи въ чистѣй мовѣ рускѣй. Уже въ другѣй половинѣ першого рѣчника сеп литературно науковой часописи помѣщено ѣсемъ лиричныхъ стихотворѣвъ Масляка, и ѣдтакъ ставъ бнѣ однимъ изъ лучшихъ поетѣвъ, котрыхъ стихотворы друковано въ сѣмъ литературно-науковѣмъ писемѣ. Се була найкрасша пора въ его житю: навязавши сердечнїи ѣдносины до родины М., священника въ Г., черезъ щирю любовь до его дочкы, постъ хбснувавъ ся тогдѣ яенымъ и милымъ свѣтоглядомъ.

¹⁾ „Ластѣвку“, письмо для рускихъ дѣтей, выдававъ у Львовѣ (1870—1875) Михайло Клемертовичъ; опбеля (1875—1881) стала „Ластѣвка“ письмомъ „для русской молодежи“.

²⁾ „Весна“, письмо для забавы и науки, выходила въ Коломыи (1878. и 1879. р.) пѣдъ редакцію Мендора Трембицкого; въ 1880. роцѣ Трембицкїй назвавъ „Весну“ письмомъ для словесности, науки и забавы.

³⁾ „Родимый Листокъ“, письмо литературно-научное, выдававъ въ Чернѣвцяхъ 1879. и 1880. р. Николай Огоновскїй.

Въ стихотворѣ „Якъ збудилось сердце“¹⁾ каже поетъ, що, коли бувъ ще маленькимъ хлопцемъ, колыхала его нянька, та говорила ему про збрку, небо, та про ангеликѣвъ прекрасныхъ. И ѡдтакъ въ поминъ першюв своен любви навязуе ѡнъ до сего оповѣданя матери отъ-сї слова:

Правду вѣрну моя нянька менѣ повѣдала;
 Може збрка пѣдслухала, ангелу сказала,
 Щобъ на землю зѡйшовъ зъ неба мене голубити.
 Я увидѣвъ ангелика, якъ сердце збудилось,
 Якъ разъ первый надъ всю силу свою полюбило
 И въ любви тѡй щасливѡй долю стало снити.

Ся чутлива любовь до дѣвы вразъ зъ любовью до ѡтчины и до людскости — се головнї прикметы музы Масляка. Ѳдтакъ бравъ ѡвѣ живу участь у просвѣтїлѡмъ и національнѡмъ змаганю галицкыхъ Русинѡвъ. По смерти незабутнього Володимира Барвѣньского²⁾ бувъ ѡвѣ черезъ пѡвѣ року помѡчникомъ при редакціи „Дѣла“ и писавъ политичнї та гумористичнї стихи въ хосенѣ часописи „Зеркало“³⁾. Помѣшуючи тутъ свои вѣршї пѡдписувавъ ѡнъ себе або повнымъ своимъ именемъ, або коротко буквами В. І. М., або псевдонимами „Бережанецъ“, „Вуйцьо Влодзьо“, „Ратай“, „Судиславъ“, „Яромиръ“, „Шило“ и „Паленичка“. Ѳдъ червня 1885. р. бувъ ѡнъ справдѣшнимъ редакторомъ „Нового Зеркала“ и „Зеркала“, а ѡдтакъ пѡдъ весну 1886. р. перенѣсь ся въ цѣляхъ науковыхъ до Кракова, де ѡнъ досѣль живє.

¹⁾ „Поезіи“, стор. 21.

²⁾ Славный патріотъ Володимиръ Барвѣньскїй, властитель и редакторъ „Дѣла“ вмеръ 22. сѣчня (3. лютого) 1883. р.

³⁾ „Зеркало“, часописє гумористична, стало виходити въ 1882. р. у Львовѣ пѡдъ редакцією Корнила Устїяновича. Въ мѣсяци липни 1883. р. перетворилось оно въ „Новє Зеркало“. Въ 1886. р. ся часописє стала опять называтисє „Зеркаломъ“.

Въ 1886. р. выдавъ Маслякъ у Краковѣ свои „Поезіи“ (томъ I., м. 8^о, сторѡнъ 148). Въ сѣмъ збѣрнику надруковано 72 стихотворы, мѣжъ котрыми вызначують ся отъ-сї: „Виля хреста“ (36—37), „Слюбъ“, баллада (38—41), „Соловейко“ (98—99), „Новый законъ“ (100—101), „Дзѡночокъ“ (110—111), „Я радъ-бы“ (118—119).

Будучи идеалистомъ поетъ любить лѣтѣти до зорей, котрї по думцѣ его можуть ему подати силы такои, щобъ зъ ѡдтамъ зъ-пѡдъ неба звеличивъ всю внаду своен Украинны (стор. 80), та щобъ вернувши на землю принѣсь стоды цвѣтъ любви, надѣѣ ѡнъ вѣры (119). Ему хотѣло-бъ ся справдѣ жити на Божому свѣтѣ и дивитисє весело на зорѣ, — хотѣло-бъ ся въ щастїю прожити днѣ житя, та годѣ, бо злиднѣ, бо горе... Ѳдъ горя, нужды ѡ болѡ змалѣли сердца, бо „противо Бога братъ брата склинає, вбирає въ оковы, въ неволю“ (93). Поетъ вѣрить въ тєє, що его вже доля посвятивла, щобъ ѡнъ за людѣ своѡй щиро ставъ; про-тє каже дѣвчинѣ, що она полюбила бурлака, — що сердце бурлака мовѣ штиця рве ся ко совцю и пре ся на трудъ великїй въ хосенѣ люду. Тому-то душа его бажає жити для няньки-Руси, — жити тѡлько для люду, ему вѣнецъ добра зѣднати и зломати его мукн (78—79).

Але-жѣ идеальнї его думки не можуть якось оштитисє; тому-то молятъ ѡнъ своен долѣ, щобъ ѡддала ему лѣта молодїи и спокѡї сердца, та щобы подала ему хочѣ одну днину зъ минувшего лучшого часу (130). Ѳнъ каже, що минули хвилѣ тихї, щасливї, що свѣтъ поезїи зблѣднѣвъ, та що не стало любви и чувствѣ горячихъ (137). Колисє була въ него муза, була весна, — нынѣ вже осѣнь заглядає въ его сердце, въ душу; — не для него свѣтять зорѣ, вже ѡнъ пѣсня его не займає. Пѡшли

мрѣвъ поета въ могилу; — дѣйстви́ть каже ему: „ты дуривъ ся!“ (144—145).

Се сповѣдь поета-идеалиста, котрый видячи, що золоті сны его не осушились, въ поглядѣ на сучасне ляхолѣте не має вже вѣры зъ лѣтъ дятячихъ (137). Тому-то бдлѣтающимъ бузкамъ каже онъ ось-также:

Скажѣть тамъ, що й тутка численний є людъ,
Що землю онъ черну справляе,
Крѣзь працю и нужду й желѣзний трудъ
За хлѣбомъ въ землици шукае. — —

Що тутка и сонце й природа сама
Избраннымъ инакше сїяе,

Що тутка, що стрѣха то пѣтьма така,

Жа кровь ся пѣдь серцемъ стїнае. (стор. 147—148).

А вже-жь поетъ не перестае бути идеалистомъ и про-те заявляє, що може й жаль ему давнѣйшихъ щасливыхъ снѣвъ, — може й жаль ему, що „звихнувъ ся идеалѣвъ чаръ“, але сего одного не жаль ему, що „зъ давныхъ вже лѣтъ полюбивъ жизни силу, ближнихъ, Бога, свѣтъ...“ (стор. 146). Опѣсля въ „Осѣннихъ думкахъ“ сумує поетъ изъ-за того, що нема въ грудехъ (людей) огню святого, не має въ серцю вже чутя; — все пѣшло кудысь стежкама въ иншій свѣтъ, и на левадѣ думъ сердечныхъ схиливъ головку пышный цвѣтъ тыхъ идеалѣвъ яносвѣтлыхъ, рожевыхъ, тихихъ щастя снѣвъ... Нема весны жия, — настала студена осѣнь, котра „зѣпхнула“ чоловѣка зъ тон высоты, де теплымъ сонцемъ все сїяло, — де не було прозы, суеты...¹⁾

Въ збѣрнику поезій Масляка надруковано такожъ гарный спичный стихотвѣръ „Могила въ Тростянци“²⁾. Ось и змѣть его: Въ селѣ Тростянци жила вдова

¹⁾ „Зоря“, 1887; стор. 388.

²⁾ „Поезіі“, стор. 2—7.

зъ дочкою, що єв звали Ксенею. Десять чорныхъ лѣтъ минуло, а вдовѣ усмѣхнулось щасте: еи доня стала любя, гожа мовь весняна квітка. Коли-жь разъ на ланѣ Ксеня жала жито, прийшовъ панъ и побачивши гарну дѣвчину подобавъ собѣ єв, та й велѣвъ атаманови завести до двора. Бѣдна вдова плаче-рыдае, а Ксеня ходить по гаю й несе на рукахъ дитину неживу. Выкопала она ямку и заховала въ нѣй дитину; потѣмъ зъ патчкѣвъ зложила хрестикъ и засадила на грѣбъ сына. Опѣсля зъ пеленокъ та шматокъ скрутила мотузокъ та пришила его до гѣля на кленѣ. Коли-жь ишли черезъ гай косарѣ, то найшовши висѣльця мертвого на кленѣ, побачили такожъ курганецъ и хрестецъ... Выкопали для Ксенѣ другу яму; — не було нѣ попа, нѣ дяка, — не було чути дзвонѣвъ, лишь вихоръ стогнавъ надъ мерцемъ... Стоять могила середъ дубѣвъ, а хто йде, не мине, покине соломы...¹⁾

Сей стихотвѣръ має всякі прикметы епичного писаня и вызначае ся вельми звучнымъ ритмомъ. Та й въ загалѣ въ вѣршахъ Масляка добачаемо велику симметрію складаня²⁾ и обмѣну всѣлякихъ стѣпъ вѣршовыхъ.

Хоча-жь Маслякъ у своихъ стихотворахъ зъявивъ чя-малый талантъ постичный, то не всѣ Русины сказали авторови спаснѣбѣ за его словесный дарунокъ. Именно Иванъ Франко озвавъ ся про него въ Варшавскѣй „Pravda-ѣ“ зъ великимъ докоромъ. Хочъ бѣ зъ поглядомъ на форму признавъ Маслякови велику легкѣсть у складаню вѣршѣвъ, то однако заявивъ, що у сего поета немае глубокого чутя, та що всѣ его думки про людъ и

¹⁾ Межи пѣзничными дякыми спичными стихотворами Масляка вызначае ся „Похѣдь Наливайка“ (Илюстрованный Календаръ товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1888; стор. 39—41)

²⁾ Велику технику въ складаню вѣршѣвъ замѣчаемо именю въ стиху „Ой знаю-жь я!“ („Поезіі“, стор. 12)

про Русь суть пустими фразами. Критикъ сей закладує ѓдтакъ постови тсе, що житє безъ праць представляє ся єму дуже пожаданымъ, та що бпъ наивно признає ся до свого морального банкрутства; — ба, Франко каже, що чоловѣка безперечно талановитого и трудящого за-вѣла на безпуте „galicyjska blaga i ciemnota“¹⁾. — А вже жь трудно дождати похвалы для поэта-идеалиста ѓдъ пое-та-реалиста: вода гасить огонь, а вѣтеръ обчѣмхує при-наднїй квѣты зъ зеленого дерева. Маслякови можна-бъ лишь се закинути, що свои стихи творить иногда мовь-то на прихавци, изъ-за чого де-коли здає ся, що слова его не суть глубоко обдуманї²⁾, що чутє его не плыне зъ-пѓдъ горячого сѣрця, але вытворює ся фантазією пое-та-идеалиста, котрый хотѣвъ бы сказати тепле слово зъ поглядомъ на глубокї раны суспѣльного житя. Що думки поэта про людъ не суть пустою фразою, доказує стихотвѓръ „Могила въ Тростянци“, що єго авторъ зло-живъ по-майстерски пѓсля пляну добре обдуманого. Опро-че тая критика Франка не була-бъ така беспощадна, коли-бъ Маслякъ изъ вершинъ своего свѣтогляду не схо-дявъ иногда на „поземь реальный“, на котрѓмъ, мовлявъ, поетъ-идеалистъ не може мати пристановища. Такъ отже мимо сивъ докорѓвъ Франка добачаємо въ поезї-яхъ Масляка чи-малу стѓйнобѣсть литературну, и справдѣ, спасибѓгъ за его стихотворы скаже ему всякїй, хто не

¹⁾ Iwan Franko: „Literatura rusińska w Galicyi za rok 1886“. („Prawda“. Tygodnik polityczny, społeczny i literacki. Warszawa, 1887; № 2; str. 18—19.)

²⁾ Тому-що поетъ пише подекуды на-швидку, складлись якоеь недоладно деякїй звороты его мовы; порѓви. „княгиня) мовь е-теръ по сали звивала“ („Поезїї“, стор. 41); „духъ сховавсь до гру-бы“ (60); „спѣвати рефренъ“ (71); „набрати чувствъ миру и лю-бови“ (80); „пышно обое воцїали“ (81); „оды лекшї ѓдъ авры сте-ру“ (112)...

розпроцавъ ся ще зъ поезїєю житя, та хто въ тяжкихъ злїднїяхъ здвигає себе горѣ идеальнымъ свѣтоглядомъ зъ нязнїя суспѣльного побуту.

Колї-жь землякъ осудивъ не-въ-мѣру остро лите-ратурну дѣяльнѓсть Масляка, то Полякъ-рецензентъ (езу-итъ Янъ Баденїй) въ часописи „Przegląd powszechny“ зве-личивъ поетичну его вѣдчу великими похвалами. Онъ каже, що писаня Масляка — „to istotnie poezye, w naj-lepszem tego słowa znaczeniu“¹⁾. Дивнымъ дивомъ подо-балась рецензентови саме-тая поезїя („Я радъ бы“), на котру въ часописяхъ „Миръ“²⁾ и „Новый Проломъ“³⁾ ки-вно анатему, неначе бъ въ нѣй проявлялись прикметы атеизму. Не помогли нѣякїй поясненя редакцїѣ „Зоря“⁴⁾, — архїєпархїяльный „Миръ“ стоявъ при своѣмъ засудѣ, вы-сказавѓмъ супроти молодой Руси словами: „Dzieci! źle się bawicie!“ Ажь ось езунтъ, рецензентъ поезїи Масля-ка, во-преки тому засудови высказавъ про той стихъ ось-таку свою гадку: „Pod względem wysokiego nastroju ducha i siły wspaniała jest pieśń „Radbym ja“. To coś jak „Oda do młodości“, tylko w szatę dumki przybrana“⁵⁾

Поезїѣ Масляка помянули ще добрымъ словомъ д-ръ Лютостаньскїй въ Краковскѓй часописи „Nowa Reforma“ (1886, wrzesień) и Омелянъ Поповичъ въ „Буковинѣ“ (1886, ч. 20). Та и справдѣ, треба признати, що Маслякъ ѓдъ ѓсѣмдесятихъ рокѓвъ збогативъ нашу литературу гар-ными лиричными стихотворами, въ котрыхъ проявляє ся

¹⁾ „Przegląd powszechny“. Rok piąty. Tom XVIII. 1888. Кра-ków; str. 237.

²⁾ Миръ“. 1887; № 28.

³⁾ „Новый Проломъ“. 1887; число 420. въ статейцѣ „Пропа-ганда безвѣрїя русскою газетою“.

⁴⁾ „Зоря“. 1887; число 6., стор. 108. въ статьѣ: „Исторїя одной поезїѣ“.

⁵⁾ „Przegląd powszechny“. 1888; str. 238.

свѣтоглядъ ясный и любый. Тому-то й въ гумористичныхъ своихъ писаняхъ („Помолилась“, „Реальна“, „Свята“, „Злуда“...) не вколюе постъ нѣкого вѣдою стрѣлою сатиры, але добрымъ сердцемъ вказуе на тѣ похибки моральнѣ, котрѣ бувають причиною невзгоднѣ въ житю родиннѣмъ и суспѣльнѣмъ.

Маслякъ писавъ такожь стихи въ память заслуженыхъ мужѣвъ. Такъ въ 22. роковины смерти Тараса Шевченка надруковано у Львовѣ (9. марта 1883. р.) два его вѣршѣ „Они“ и „Мы молодѣ“. Въ першѣ роковины смерти Володимира Барвѣньского напечатано (10. лютого 1884. р.) его стихъ, щѣ починаея словами: „Намъ вже не вѣльно нарѣкати“. Одаткъ написавъ онъ вѣршѣ „На смерть Евгенія Желеховского“¹⁾, „Памяти Николы Костомарова“²⁾, „Незабудька на могилу Корнила Сушкевича“³⁾. Опѣсля „къ чести и славѣ першого Станиславовского владыки д-ра Юліяна Пелеша“ написавъ онъ стихъ, щѣ починаея словами „Вессла вѣсть несееь на Русь“ (слова до кантаты Анатоля Вахнянина)⁴⁾. Въ-кѣнци въ память гостины наслѣдника австрійского престола архикнязя Рудольфа зложивъ онъ текстъ до кантаты Вахнянина⁵⁾, и скомпонувавъ вѣршѣ „Надъ Лукоморемъ“ — въ XXVII. роковины смерти Т. Шевченка⁶⁾.

Поетъ переклавъ такожь деякі стихотворы зъ чужихъ литературъ на мову руску. Въ 1881. р. помѣщено въ „Зорѣ“ два его переклады зъ поезій сербскихъ Любомира Ненадовича п. з. „Грудка землѣ“ (число 19)

¹⁾ „Нове Зеркало“. 1885; ч. 4.

²⁾ *ibid.*, ч. 9. — ³⁾ *ibid.*, ч. 11. — ⁴⁾ *ibid.*, ч. 20.

⁵⁾ „Зоря“. 1887; ч. 12. — Вѣршѣ Масляка въ привѣтъ архикнязя Рудольфа переложивъ д-ръ Блюменфельдъ на мову нѣмецку.

⁶⁾ „Зоря“. 1888; стор. 76—77.

и „Раненый Черногорець“ (число 20); одтакъ въ 1885. р. надруковано въ „Новѣмъ Зеркалѣ“ кѣлька его переспѣвовѣ зъ польскихъ поезій Мариѣ Конопницкой, а въ Буковинскѣмъ альманаху „Союза“ напечатано „Чабаницю“, переводъ хорватского стихотвору Прерадовича п. з. „Naša Anka“ (стор. 43—45). Опроче зладивъ Маслякъ ще деякі инші переклады меншой ваги. — На польску мову переклавъ онъ руску повѣстку Льва Сапоговского „Безвиннѣ“¹⁾ („Nowa Reforma“. 1886), и двѣ повѣсти Федьковича, се-бѣ-то „Таліянку“ („Nowa Reforma“. 1886) и повѣсть „Люба-згуба“ п. з. „Wesele w Jabłonicy“ („Nowa Reforma“. 1887). — Прозою польскою написавъ Маслякъ именно сѣ двѣ статѣвъ: „Kartka z dziejów literatury małopolskiej“. Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza („Nowa Reforma“. 1886. № 153); „Z zeszłorocznej literatury małopolskiej“ („Przegląd powszechny“. 1888; str. 225—237). — А вже-жь писавъ онъ прозою такожь дещо по-русски; именно напечатано въ „Зорѣ“ двѣ „посмертнѣ згадки“, се-бѣ-то згадку про Льва Васюловича (Сапоговского)²⁾ и про Константина Бобикевича³⁾.

14. Юлія Шнайдеръ.

Юлія Шнайдеръ-Нѣментовска (Уляна Кравченко) родилась 1862. р. въ Николаевѣ повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Покѣйный ея батько, Юліянъ, бувъ урядникомъ (комисаромъ), а мати, Юлія зъ Лопушанскихъ, була родомъ попадянка. Коли була ще малою дитиною, то братанокъ Николы Устияновича, галицко-русского поста, щѣ

¹⁾ *ibid.*, 1882; стор. 165—169.

²⁾ *ibid.*, 1883; стор. 167—168.

³⁾ *ibid.*, 1884; стор. 147—158. — Левъ Васюловичъ и Константинъ Бобикевичъ написали деякі гарнѣ повѣстки.

звавъ ся такожъ Николою, говоривъ їй багато про письменнї творы свого стрья. Ба, отець Юлії живъ якийсь часъ въ тѣмъ домѣ, де родивъ ся Никола зъ Николаєва. Ще въ Николаєвѣ читала она письма Устіяновича, и ѳдтакъ сїй поетъ ставъ тогдѣ идеаломъ для ея бажань. А вже-жъ въ тѣмъ часѣ читала такожъ посїї Шевченка и Мицкевича. Опѣсля вчилась у Львовѣ въ учительскѣй семинарії, де хѣснувалась умными радами профессора Омеляна Партицкого, котрый дававъ їй читати оповѣданя Марка Вовчка и въ письменныхъ виравахъ рускихъ вказавъ їй путь до будущего змаганя литературного.

Скѣнчивши науку въ семинарії Юлія Шнайдеръ була учителькою въ Бѣберцѣ (2¹/₂ року) и въ Стокахъ повѣту Бобрецкого (1¹/₂ року). Зъ-ѳдтамъ перенеслась 1884. р. до Львова, де була учителькою въ Василянскѣмъ институтѣ дѣвочѣмъ. Въ листопадѣ 1886. р. одружилась зъ учителемъ Нѣментовскимъ и ѳдтакъ стала учителькою въ Сѣльци повѣту Дрогобицкого.

Въ „Зорѣ“ (1881., ч. 1—2) появилось ея оповѣдане „Калитка“, котре осталось незамѣтнымъ въ литературѣ, хочъ не есть оно творомъ слабымъ. Коли-жъ въ сѣй часописъ надруковано 1883. р. кѣлька дїричныхъ вѣршѣвъ Юлії Ш., то дехто зъ галицкихъ письменниковъ повитавъ радо первѣстне вдатне змагане ея музы. Голосѣйшимъ стало ея имя, коли Евгений Олесницкій въ „Руско-українскѣй Библиотекѣ“ (№ 5) выдавъ збѣрнику ея поезій п. з. „Prima vera“. (Львѣвъ. 1885. 32°, сторѣнь 37)¹).

Юлія Шнайдеръ має зъ природы нацрямъ до идеального свѣтогляду; про-те спѣває она:

¹) Всѣхъ стихотворѣвъ въ сѣмъ збѣрнику есть 38.

Чутямъ горячимъ за тѣсный сей свѣтъ
Пѣдмогу маємо въ любви и вѣрѣ;
Нѣ трудъ, нѣ завѣдъ насъ не остудить;
Святымъ идеямъ жизнь несемъ въ ѳфѣрѣ. (стор. 5.)

А въ стихотворѣ „Въ Бескидахъ“ каже она, що рада-бъ духомъ летѣти все выше, чтобы приближитись до Бога и спочинути ажъ на сонци яеному (стор. 8). Одначе поетка видить недолю своихъ братѣвъ, изъ-за чого она каже пташнѣ, щобъ выше звертала хуткѣ крыла и заявила небу, що на земли богато горя и слѣзъ (стор. 28). Не диво про-те, що ссрдѣнькѣ Юлії втомилось въ короткѣй вандрѣвцѣ житя (стор. 20); одначе она не впадає духомъ: хочъ чувъ себе старою терпѣнемъ, то все-таки на днѣ душѣ чувъ силу (стор. 21). Щиро любить она батькѣвщину, и для неѣ готова повести всяку саможертву, зъ-за чого спѣває:

Судилось мнѣ йти стежкою тернистовъ,
То буду йти, — а власною журбою,
Нѣ вздохомъ тихимъ, нѣ слезою чистовъ
Мѣшать не буду вашего спокою.

Братамъ не хочю жалю додавати!
Нѣ, я-бъ веселку розснувала ясну
Пѣдъ ноги тымъ, котрымъ судьба — не мата,
Щобъ лучъ одинъ скрасивъ ихъ путь нещасну.

(стор. 27—28).

Хоча въ гариѣй вѣтцѣ, яку Юлія Шнайдеръ подала въ 1885. р. на споминъ своимъ землякамъ, находятъ ся деякѣ квѣтки, щѣ ихъ выкохано на чужѣй земли, — хоча въ збѣрнику ея поезій проявляютъ ся реминисценціѣ изъ польскихъ стихотворѣвъ Маріѣ Конопницков, то все-таки дарунокъ Юлії є милый всякому Украинцеву, по-за-якъ сю вѣтку прикрасила она такожъ незабудька-

ми зъ рѣдного зѣльника. У сев поетки добачаємо природный даръ складати вѣршѣ вельми симпатичнѣ, тѣлько-жъ непотрѣбно силувала ся она „купатись въ блескахъ и тонахъ“ (стор. 29), коли вже тогдѣ (1883—1885. р.) заблаглось їй, погодити мѣжъ собою оба напрями въ поезіи, се-бѣ-то напрямъ идеальный и реальный. А вже-жъ два роки опѣля, принявши назву „Уляна Кравченко“, перехилилась она на сторону поетѣвъ-реалистѣвъ и въ сонетѣ, надрукованѣмъ въ „Ватрѣ“¹⁾ бажала, щобъ згнула пересудѣвъ змора, — щобъ зъ братомъ братъ подѣливъ ся добромъ. Одаткъ въ жѣночѣмъ альманаху „Першій Вінок“ заявила поетка вже й протестъ противъ кривдѣ, якими побивае ся людъ нещасный. Ось и єи слова:

— Блукаючи по свѣтѣ, спотыкаю
Мѣй людъ нещасный, безъ кута, безъ сну,
Голодный, въ сѣтѣ опутаный мѣцну,
Въ работѣ поневолийѣй, въ тѣмѣ безъ краю.

Я чую весь той бѣль, все те рыдане,
Свѣй бѣль зрѣвною зъ загалу судьбовѣ,
То чѣмъ моя журба, мое скитане?

Краплина въ морѣ, въ тѣмѣ житя безладѣ!
Лишь въ серцѣ моѣмъ забурхае кровь
Протестомъ противъ кривдѣ усѣхъ въ досадѣ²⁾.

Смѣливо взымае поетка своихъ сестеръ, чтобы звернулись „на новый шляхъ“, щобъ „працювали крѣпавымъ

¹⁾ „Ватра“. Литературный Збѣрникъ, выдавъ Василь Лукчи. Въ Стрию, 1887; стор. 91.

²⁾ „Першій Вінок“. Жѣночий альманах, виданный коштомъ і заходомъ Наталіи Кобриньскої і Олени Пчѣлки. Львѣв, 1887; стор. 24. — Ось-якъ оцѣнивъ Маслякъ сонеты поетки, надрукованѣй въ „Першѣмъ Вѣнку“: „Sonety Ułany Krawczenko w Perszym Winku, to praw-

трудомъ и бѣдали усе-усе за рѣдный людъ“¹⁾. Одаткъ каже она, що „не слѣзъ потрѣбно, щобъ ставать добою“²⁾, — дѣло довершитъ ся тогдѣ, коли в жарѣ въ души и руки робучѣй³⁾. Хоча-жъ Уляна Кравченко рада бы змалювати своимъ сестрамъ „грядущій рай“⁴⁾, то однако въ сонетѣ „Не рвись въ будущее!“ каже она сестричцѣ, щобъ не квапилась дѣли на зустрѣчѣ, тому-що „въ полудня жарѣ рожѣ цвѣтѣ привяне, и зъ сѣрѣбныхъ блесковѣ тканый жизни май стемнѣе, та лишь жаль серцю стане“⁵⁾.

Юлія Шнайдеръ звернула ся на „новый шляхъ“, — стала спѣвачкою „нещасного своего людю“, одначе иногда мабуть таки жаль їй, що покинула „втоптанный старый шляхъ“, котрый бувъ обквѣтчанный рожами, по-за-якъ на „новѣмъ шляху“ ачей „проймае єѣ холодъ самоты“⁶⁾.

*

*

*

Гарнѣ лиричнѣй поезіи писали Микола Костомарѣвъ (Єремія Галка), Паптелеймонъ Кулѣшь, Олександръ Кониській, Исидоръ Воробкевичъ (Данило Млака), Иванъ Верхратскій, Иванъ Франко, Корнило Устѣяновичъ, Михайло Старицькій... Та отъ, про Исидора Воробкевича сказано дещо въ главѣ про поетѣвъ епичныхъ⁷⁾. Микола Костомарову, Корнилови Устѣяновичу и Михайлови Старицькому присвятить ся статья мѣжъ поетами драматичными, а Кулѣшеви, Кониському, Верхратскому и Франкови вызначить ся одѣѣтне мѣсце въ литературѣ прозанчійѣй.

dziwe łezki współczucia z niedolą mniejszego brata i z cierpiącą ludzkością“. („Przegląd powszechny“. Kraków, 1888; str. 236.)

¹⁾ „П. Вінок“, стор. 207—208. — ²⁾ ibid. — ³⁾ ibid., стор. 374. — ⁴⁾ ibid., стор. 375. — ⁵⁾ ibid., стор. 417—418. — ⁶⁾ ibid., стор. 207.

⁷⁾ Порѣвн. II., стор. 330—345.

Одтакъ ббльше або менше вдатнї лиричнї стихи писали: Викторъ Забѣла, Рудольфъ Мохъ, Лука Данкевичъ (Лука зъ Ракова), Яковъ Головацкій, Келестинъ Скоморовскій, Михайло Козановичъ, Иванъ Озаркевичъ, Олександръ Навроцкій, Павло Леонтовичъ, Иванъ Наумовичъ, Олександръ Духновичъ, Петро Охоцькій-Огіевскій, Тимошей Думитрашко-Рапчъ, Семень Метлиньскій, Богданъ Дѣдицкій, Евгенийъ Згарскій, Петро Кузьменко, Миколайчикъ Бѣлокопытый, Остапъ Левицкій, Володимиръ Навроцкій, Володимиръ Стебельскій, Орестъ Авдиковскій, Филимонъ Галузенко, Исидоръ Пасѣчинскій, Сильвестеръ Метеля, Дмитро Третьакъ, Дмитро Вѣнцковскій, Цесаръ Бѣлиловскій, Павло Чубиньскій, Илярїонъ Грабовичъ, Василь Лиманьскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчблка, Леся Украинка, Омелянъ Поповичъ, Кость Ухачъ-Охоровичъ, Вл. Самбйленко, Вл. Александрбвъ, З. Петрусь, Осипъ Маковей (Евменъ) и богато иншихъ.

Зъ-помѣжь сихъ поетбвъ споминають ся тутъ осьгї незлымъ-тихимъ словомъ:

1. Викторъ Забѣла¹⁾. Се бувъ приятель Тараса Шевченка. Украиньскій Кобзарь подруживъ ся зъ нимъ зъ Полтавщинѣ 1846—1847. р. Коля-жь 7. мая 1861. р. гѣло Тараса везено парохомъ зъ Кіева до Канева, то Забѣла не бдступивъ бдъ дорогон домовины и бдтакъ на Чернечбй горѣ зъ другими товаришами копавъ яму га й высыпавъ надъ гробомъ могилу. — Забѣла вмеръ зъ 1869. р. — Въ „Ластбвцѣ“ Гребѣнки надруковано три его лиричнї стихотворы: „Голубъ“²⁾, „Пѣсня“³⁾ и думку, цб починае ся словамъ: „Новѣяли вѣтры буйнї“⁴⁾. Двѣ

¹⁾ Н. Петровъ, „Очерки исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“. Кіевъ, 1884; стор. 149—154.

²⁾ „Ластбвка“. С.-Петербургъ, 1841; стор. 208—212.

³⁾ *ibid.*, стор. 221—222. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 243—245.

его украиньскї пѣснѣ „Гуде вѣтеръ вельми въ поли“ и „Не щещечп, соловейку!“ пбдложивъ пбдъ ноты славный композиторъ музыкальный М. Н. Глинка. Найкрасшимъ есть его стихъ „Голубъ“, въ котрбмъ молодой козакъ тужить-сумуе зъ-за того, що его сизу голубку яструбы вбили. — Бѣлозерскій згадуе ще про одинъ жартливый поетичный листъ „до Тараса“ (Шевченка)¹⁾, мѣжь-тымъ коли Петровъ надруковавъ стихотвбръ Забѣлы п. з. „Остапъ да чортъ“, що его засновавъ авторъ на переказѣ простонароднбмъ²⁾.

2. Михайло Козановичъ. Онъ родивъ ся 4. червня 1807. р. въ Галичинѣ, въ селѣ Плавю повѣту Стрыйского. Померъ 13. цвѣтня 1877. р.; бувши парохомъ въ Олышаницы и деканомъ Товмацкимъ. Въ р. 1871—1876 бувъ онъ такожь посломъ сойму краевого. Козановичъ бувъ приятелемъ Маркіяна Шашкевича и належавъ до того кружка молодыхъ патріотбвъ, котрї въ рускбй семинарїи духовнбй горнулесь около „рускоп трбйць“, се-бъ то около Маркіяна Шашкевича, Якова Головацко-го й Ивана Вагилевича. Онъ визначувавъ ся горячимъ патріотизмомъ и придбавъ собѣ мѣще въ исторїи литературы особливо за-для того, що въ пятьдесятыхъ рокахъ, коли живе слово въ письменствѣ рускбмъ стало завмирати, писавъ лиричнї и деякї епичнї стихи³⁾ такимъ языкомъ, якимъ въ Галичинѣ хбснувалесь письменнї Русины при бдродженю галицко-рускою литературы. Свои стихотворы помѣщувавъ онъ по-наиббльше

¹⁾ Н. Петровъ, „Очерки...“, стор. 150.

²⁾ *ibid.*, стор. 150—152.

³⁾ По-мѣжь епичными стихотворами Козановича вельми гарна есть байка „Щиголь и дѣвчина“. („Отчественный Сборникъ повѣстокъ, сказокъ...“ Додатокъ до Вѣдньского „Вѣтника“. 1854; число 27.)

въ „Зорѣ галицкѣ“, въ Вѣденскѣмъ „Вѣстнику“ и въ „Отечественнѣмъ Сборникѣ“, с. е. въ литературнѣмъ додатку до „Вѣстника“, проявляючи словесну свою дѣяльність именно мѣжь 1850. а 1856. рокомъ. Найлучшимъ его стихомъ есть „Голосъ руской матери до дѣтей“ („Зоря галицка“, 1850, число 87): Ось и важнѣйшія строфы сего поезіѣ лиричнои:

Не плачь, руска родинонько!

Ще ты будешь щастна:

Якъ весь цвѣтокъ на весноньку

Ты зацвѣтешь красна!

Твоя мати, щѣ въ неволи вѣками стогнала,
Днесь свободна волевъ Бога, — до житя повстала!

Ветала славно та й взывае

Краснѣ свои дѣти, —

Рѣднѣмъ словомъ промавляє:

„Часъ вамъ, часъ свѣтъ зрѣти!“

Бо въ неволи, въ тяжкѣй доли туга васъ присѣла,
Вороженьки подоптали, — вся сила омлѣла. — —

Нуже разомъ, рускѣ дѣти,

Неньку окружайте!

Ще будете щастно жити,

Журбу покидайте!

Лише въ згодѣ всея якъ брата руки си подайте!
Неньки вашои вороженькамъ доптати не дайте!

Козановичъ зладивъ такожь кѣлька перскладѣвъ; именно перевѣвъ на мову руску два стахотворы Шиллера: „На смерть младенца“¹⁾ и „Нурецъ“²⁾ и такожь идиллю Кляйста „Ирвинъ“³⁾. — Прозою написавъ онъ

¹⁾ „Вѣстникъ“. 1851; ч. 124.

²⁾ „Зоря галицка“. 1853; ч. 72—73.

³⁾ „Отечественный Сборникъ“. 1854; ч. 31.

статью п. з. „Цвѣтка воспоминаія на гробѣ Маркіяна Шашкевича“¹⁾, де мѣжь иншимъ ось-таку тугу зъявлявъ по смерти своего друга: „О кобы ты былъ дожилъ ясного воскресенія дне руской неньки, до которого ты такъ предчувствительно воздыхалъ! былъ бысь съ мною еще на груди возлюбленной красавици радости проліялъ слезы, якъ проливалъ еси въ восторзѣ надъ недолею еи. И тѣшусь днесь съ нею, а плачу за тобою, и мои слезы не перестануть, поки не стверднуть въ кристалъ, а стануть памятникомъ на моей могилѣ“... Козановичъ бувъ пеначе однимъ зъ тыхъ кѣлькохъ смѣливыхъ керманичѣвъ, котрѣ на хисткѣмъ човнѣ зберегали народне добро въ бурѣ одъ сумнои затраты.

3. Павло Леонтовичъ. Онъ родивъ ся 1825. р. въ селѣ Щутковѣ повѣту Цѣшанѣвского, и ѣдтакъ назвавъ себе оубеля Павломъ изъ Щуткова. Померъ 7 (19) мая 1880. р. бувши священникомъ въ Рудѣ повѣту Равского. Свою литературну дѣяльність почавъ онъ въ 1849. р., написавши стишокъ „Пѣнь сироты“, щѣ его надруковано въ часописѣ Ивана Гушалевича „Новины“ (число 26). Тогдѣ бувъ онъ слухачемъ I. року богословія. Въ 1852. р. семинаристы Перемыскѣ подъ его проводомъ выдали альманахъ п. з. „Лѣрвакъ зъ-надъ Сяна“ (Перемышль, м. 8^о, сторѣнь X + 110). Въ сѣмъ збѣрнику напечатано навпередъ „Введенье“, се-бѣ-то статью про литературу сербеку, написану Павломъ Леонтовичемъ на засновку брошурки д-ра I. Субботича („Кѣлька основныхъ рысѣвъ сербекои словесности“). Тутъ згадуе Леонтовичъ про До-

¹⁾ „Вѣстникъ“. 1852; ч. 38., стор. 150. — Козановичъ писавъ свои творы въ мовѣ галицко-рускѣй, тѣлько-жь редакторы „Зорѣ галицкѣ“ и „Вѣстника“ змѣнювали его писане часто на свѣй ладъ. Такъ примѣромъ переклады тыхъ поезіѣ Шиллеровыхъ надруковано въ „Зорѣ галицкѣ“ въ поганѣмъ „язычию“.

зпсея Обрадовича и Вука Караджича, реформаторовъ сербского письменства, и одтакъ прирбвнуе бнз Дозитея до Ивана Котляревского. Мѣжь вѣршами сего збѣряка вызначують ся два лиричнїи стихи Павла Леонтовича „Весна“ (стор. 55—56) и „До Е...“ (71). Меншу словесну стѣйнѣсть мае его стихъ п. з. „Думка“ (72) и повѣстка „Чиє сердце, того правда“ (стор. 75—110). Находить ся тутъ еще статья Богдана Л(еонтовича п. з. „Кѣлька слѣвъ о формахъ нашего языка и о писовнѣ“ (стор. 33—48), въ котрѣй шѣ до правописи поставлено правило, що „конче такъ писати, абы ся такъ читало, якъ ся говорить“. Одтакъ замѣщено въ сѣмъ збѣрнику статейку И. Л. (Йосипа Лозиньского) п. з. „Вытягъ зъ рукопису „Критика“ (стор. 59—69). Коли-жь Осипъ Левицкїй противъ спорудникѣвъ „Лѣрвака“ выступивъ зъ острою критикою¹⁾, то Богданъ Леонтовичъ давъ одвѣтну одправу сему „граматичному героєви“²⁾, и доказавъ наглядно, що досесть добре понявъ духа мовы галицко-русской.

Павло Леонтовичъ писавъ опѣсля свои стихи подъ назвою „Павла изъ Щуткова“. Се бувъ щирый народовець и вѣрный сынъ матери-Руси; про-те его вѣршѣ, напечатанїи именно въ першѣмъ рочнику „Слова“ (1861) вызначують ся горячимъ патриотизмомъ. Коли-жь „Слово“ стало цуратись рѣднои мовы, то Павло изъ Щуткова повитавъ радо змагане молодыхъ Русинѣвъ-народовцѣвъ и въ стиху „Вечерница“³⁾ высказавъ радѣсть матери-Руси, що „Вечерница“, „доня рѣдненька, братцямъ-сестрицямъ стане сѣвати руськїи думы любо зъ серденька“. Въ сѣмдесятыхъ рокахъ пѣсня поета стала за-

¹⁾ „Зоря галицка“. 1852., число 67—68 въ статьѣ „Дещо о словесности галицко-русской.

²⁾ *ibid.*, ч. 74—76.

³⁾ „Вечерницѣ“. 1862; стор. 9.

мовкати: его сердце болѣло, що первертнѣ занашапали таланъ батькѣвщины и копали грѣбъ рѣдної неньцѣ. Въ 1881. р. помѣстивъ Омелянъ Партицкїй въ „Зорѣ“ (ч. 15) тарный вѣршъ Леонтовича п. з. „Надъ колыбкою сына“ и замѣтивъ, що священникъ Володимиръ Леонтовичъ приславъ ему поезїи покойного Павла въ рукописи, писанїи по-найбѣльше мѣжь р. 1850. а 1861.

4. Остапъ Левицкїй. Тямушїи люде мають инѣтѣ жалъ до такого письменника, котрый не корыстуе ся своимъ таланомъ такъ, якъ слѣдъ, та лишь деколи мовъ нехотя проявляє литературну свою дѣяльнѣсть. Отже мѣгъ бы де-хто жалкуватись и на Остапа Левицкого зъ-за того, що бнз рѣдко коли напише якїи стихотвѣръ, та що неначе занашуе постичну свою вѣдачу. А вже-жь годѣ дорѣкати тому, хто въ молодѣмъ вѣцѣ чѣ-мало бѣдувавъ и ажъ въ 39. роцѣ житя добивъ ся до учительского становища.

Остапъ Левицкїй родивъ ся 2. жовтня 1839. р. въ Рахѣвца, повѣту Городеньского, де отецъ его, Михайло, бувъ священникомъ. По смерти его батька (1845) мати зъ шѣтьма сынами перенеслась до своего отца, Витвицкого, котрый бувъ парохомъ въ Далешевѣ (повѣту Городеньского) и своимъ внукамъ въ школахъ деяку подмогу подававъ. Остапъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ (нѣмецкихъ) въ Коломыи, Станиславѣ и въ Бучачи (1848—1850); одтакъ бувъ ученикомъ гимназїальнымъ въ Бучачи, Станиславѣ и въ Львовѣ (1851—1858). Опѣсля бувъ бнз пѣвтора року на техницѣ у Львовѣ, але не видячи для себе нѣякихъ выглядѣвъ на будущину, поквнувъ сю школу и одтакъ бурлакувавъ та приватными лекциями и службою инсарскою зароблявъ собѣ на хлѣбъ ажъ до р. 1864.¹⁾ Мѣжь-тымъ занисавъ ся (1863) на выдѣлѣ

¹⁾ Въ 1862. р. написавъ О. Левицкїй критику дивовижного

философичный университету Львѣвского, де слухавъ выкладѣвъ зъ класичной филології, а ѳдакъ зъ математики и физики. Одь початку сѣчня до половины марта 1867. р. бувъ у Вѣдни помѣчникомъ при редакціи гумористичной часописи „Страхопудъ“; коли-жь не мѳгъ погодитись зъ политичнымъ напрямомъ сеей часописи, то вернувъ ся до Львова и ставъ робѳтникомъ при редакціи политичной часописи „Русь“. Студіи университетскіи скѳнчивъ ѳнь въ 1869. р. Опѳсля ѳдь р. 1873. до 1877. бувъ ѳнь суплентомъ школы реальной въ Ярославѣ. Мѳжь-тымъ зложивъ ѳнь (1876) непытъ зъ языкѣвъ нѣмецкого й польского. Одь р. 1878. ажъ до сего дня есть ѳнь професоромъ школы реальной въ Станиславовѣ, де вчитъ мовы польской и нѣмецкой.

Остапъ Левицкій писавъ мало, але въ тыхъ стихотворахъ, котріи помѣщено именно въ „Правдѣ“, добачаемо силу поетичного слова и змаганє горячего патріѳтизму. Найкрасша есть перша его пѣсня п. з. „Наша надѣя“¹⁾, щѳ еѣ авторъ присвятивъ Кониському. Опроче зладивъ ѳнь такожь деякіи переспѣввы поезій нѣмецкихъ (Гайно-го) и польскихъ (Уейского), та займавъ ся перекладомъ декотрыхъ драматичныхъ творѣвъ въ хосєнѣ рускои сцены. Такъ перевѣвъ ѳнь на мову руску двѣ польскіи комедіи Фредра: „Досмертщина“ (Dożywocie) та „Дамы и гузары“, комедию Сарду „Французкій селяне“, комедию Лесинга „Мінна Баргельмъ“, и зладивъ красныи переспѣввы польского либретта до оперы Монюшка „Галька“.

твору драматичного, щѳ его зложивъ Софронъ Витвицкій п. з. „Myłost' i zhoda, або winczanije Heleny, kniahyni ruskoj, z Kazimirem II. Sprawedywym, korolem polskim. Historyczno-lycarskoje melo-drama w 3 aktach“. (Порѳви. литературне шєймо „Вечерницѣ“, 1862; стор. 118—119.)

¹⁾ „Правда“. I. 1867; стор. 9.

Сяхъ и деякихъ иншихъ перекладѣвъ творѣвъ драматичныхъ досє не друковано.

Въ часѣ останного повстаня польского выдавъ Остапъ Левицкій сатиричну поему польску п. з. „Усєі-кінієгу“ (Львѣвъ, 1863). Опѳсля друковано деякіи єго польскіи стихи въ часописяхъ „Tygodnik illustrowany“, „Szczutec“ i „Kurjer Lwowski“.

5. Василь Чайченко. Се є псевдонимъ талановитого Украинця, котрый любуючись въ реальныймъ свѣтоглядѣ лишє деколи звертає ся до идеального наряду въ литературѣ. Онъ зъявляє въ поезіяхъ своихъ велику любовь до Украины и до нещасного люду. Поєтъ видить убогін нивы, убогін села, убогін, обшарпаныи людь; та дарма, щѳ єї картины смутніи, невсєліи, — иншихъ годѣи найти. Онъ радъ бы єї злиднѣ забути, такъ силы забудти немає; — та-жь то рѳдніи села, рѳдніи люде, — „то наша Украина сама!“¹⁾ Свои патріѳтичній думки выказавъ Чайченко именно въ тыхъ стихотворахъ, котріи надруковано (1884 - 1887) въ „Зорѣ“, мѳжь-тымъ коли ѳнь въ „Пѣсняхъ“, выданыхъ въ Харьковѣ 1885. р., недолу суспѳльного побуту на Украинѣ малює²⁾.

Сіи „Пѣснѣ“ оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно Комаръ въ „Зорѣ“ (1887; стор. 14). Оєь и важивѣший слова сего тямущого критика: „Пануючий мотивъ поезій Чайченка — недоля рѳдного краю. Тяжка праця, гѳркій шматокъ хлѣба, неволя економична, — оєь щѳо наибѳльше выкликує жалъ и нарѣканє въ єго пѣсняхъ. Отже-жь поєтъ не ѳддає ся безнадѣино своимъ жалямъ. Тамъ дєєь середъ темной пѳчи миготить ясныи промѣвъ надѣѣ. — Тѳлько праця на корыєть громады и боротьба за добро громад-

¹⁾ „Смутній картины“ въ „Зорѣ“ 1884., ч. 4., стор. 27.

²⁾ „Писни“ Василя Чайченка. Харьковѣ, 1885. 16^о, стор. 34. — Всѣхъ пѣсєнъ въ єѣмъ зборнику есть 32.

ске можуть справдити надію на красшу народну долю. То-жъ то поетъ и закликає землякѣвъ до працѣ и борнѣ. Нѣчого бѣдкаться та марне сльозы лити, — сльозами дѣлу не поможешъ, бо бдѣ слѣзѣ тѣльки руки впадуть, а намъ довга лежить путь.... Трапляють ся у Чайченка вѣршѣ и про власну долю... Де-кѣлька вѣршѣвъ навѣяніи поезією Шевченка, Кулѣша, або народними пѣснями... По силѣ поетичного чутя окрѣмъ вѣршѣвъ „До працѣ“ (стор. 4—5) и „Борцѣви“ (28—29) найбѣльше бдзначають ся „Шматокъ хлѣба“ (23), „И молила ся я, сподѣвала ся я“ (15) и „Весѣлля“ (23—24)... Вѣршѣ у Чайченка розмантій и скрѣзь вѣрній; ритмъ дає ся ему безъ силуваня и мова не ухиляє ся бдѣ добрыхъ зразкѣвъ“.

Деякі зъ вѣршѣвъ, помѣщєныхъ въ сѣмъ збѣрнику Чайченка, надруковано въ украинскѣмъ альманаху „Рада“ (1883), и тутъ поетъ назвавъ себе „Грѣнченкомъ“.

В. Чайченко выдавъ 1887. р. въ Харьковѣ три казки п. з. „Зъ народнього поля“ (16^о, сторѣнь 39). Ось и заголовки сихъ казокъ: „Снѣгурка“ (стор. 3—13), „Сопѣлка“ (стор. 14—25), „Дѣвчина Леся“ (стор. 25—39). Тѣ казки, писаніи вѣршомъ, суть любою проявою въ нашѣй литературѣ и нагадують намъ „Наскѣй украинскѣй казки“ Запорожця Пьска Матеранки, се-бѣ-то Осипа Бодяньского¹⁾.

Чайченко писавъ дещо такожъ прозою. Ось и переглядъ важнѣйшихъ его прозаичныхъ пьсѣмъ: 1. „Чудова дѣвчина“; — (се єсть аллегорія, по-за-якъ „Чудова дѣвчина“ зъображає Украину²⁾). — 2. „Джонъ

¹⁾ Про „Наскѣй украинскѣй казки“ Запорожця Пьска Матеранки гляди II., стор. 240. — В. Чайченко выдавъ 1885. р. въ Харьковѣ народну казку п. з. „Бѣдний вовкъ“.

²⁾ „Зоря“. 1884; стор. 119—120.

Бровнѣ, першій борець за вызволь американскыхъ невольникѣвъ¹⁾. — 3. „Одна, зовсѣмъ одна“. Оповѣданнѣ²⁾.

6. Климентія Поповичъ. Родилась 3. лютого 1863. р. въ Велдѣжѣ. Теперъ єсть учителькою школы народнои въ Честыняхъ повѣту Жовкѣвского, мѣжъ-тымъ коли єи батько Кароль займає мѣсце управителя школы въ Жовтанцяхъ, недалєко Честынь³⁾. Климентія Поповичъ почала писати поезіи лиричнѣ въ 1884. р. Въ першѣмъ своѣмъ стишкѣ „Чого я бажаяю?“, надрукованѣмъ въ „Зорѣ“ (1884; ч. 6) натякнула она на суспѣльне пытанє въ Русѣ, сѣваючи ось-якъ:

Въ мене брови, чорнѣ очѣ и коса русая,
Всєго маю, щѣ захочє душа молодая —
А прецѣнь сердце вяне-болить,
И сльозы ринуть и меркне свѣтъ...

Поезіи Поповичѣвнѣи появлялись не тѣлько въ „Зорѣ“, але и въ „Дѣлѣ“ (1884., ч. 51), въ жѣвнѣчѣмъ альманаху „Першій Вінокъ“ (1887) и въ калєндарѣ товариства „Просвѣта“ (1888). Она не має тои поетичнои вѣдчѣ, якою визначує ся Юлія Шнайдеръ, але шѣгде правды дѣти, стихотворы Поповичѣвнѣи зъявляють любѣсть рѣдного свѣтогляду, по-за-якъ въ нихъ добачаємо денекуды єкладъ пѣсєнь простонародныхъ⁴⁾, мѣжъ-тымъ коли

¹⁾ *ibid.*, стор. 177—179.

²⁾ „Складка“. Альманахъ. Року Божого 1887. № 1-й. Спорудивъ Вл. Александрѣвъ. Харьковѣ; стор. 15—41.

³⁾ Батько Климентіи бувъ спорѣдненый зъ покѣйнымъ угорскимъ єпископомъ Василємъ Поповичемъ, мѣжъ-тымъ коли єи мати, Юлія зъ Вишневєкихъ, була сволякою митрополита Яхимовича.

⁴⁾ Порѣви. стихотвѣрѣ „Звычайна исторія“. („Першій Вінокъ“ стор. 112—120.)

въ поезіяхъ Юлія Шнайдеръ замѣчаемо впливъ чужихъ взѣрцѣвъ.

Въ 1887. р. перешлилась Климентія до нового напряму науки позитивной и въ стиху „Де Богъ мѣй?“ спѣває она, що ея Богъ то сила, що свѣтъ безмежный въ вѣчному ладѣ тримає, що въ сонцю тлѣє, що въ землі дыше и въ крови поетки кружляє... Си-жь небо не тамъ высоко, — оно близенько, туй коло невольного брата-свѣромы, „на братнѣй груди, въ братнѣй любви стане усѣмъ намъ вѣдомо“¹⁾.

До краснихъ поезій Поповичѣвной належить пѣсня „Въ зимѣ“²⁾, де яркими барвами змалювано недолю бѣдвухъ братѣвъ. Ось и три конечнай строфы сего стихотвору:

Та чи весело й тому свѣромѣ
Въ дранѣй, легенькѣй свитинѣ,
Въ ясне, зористе небо дивитись,
Куняти въ темнѣй хатинѣ?

Або весело може дѣтворѣ
Въ хатѣ тулитись холоднѣй,
У пѣчь порожну, поцѣль застыглыѣ,
Очи уперши голоднѣй?

Або безрѣднѣй пеньцѣ вдовици,
Що на трѣскучѣмъ морозѣ
Доню при груди тулить порожнѣй
У безѣдраднѣй трѣввозѣ?

Прозою написала Поповичѣвна ще въ 1884. р. по-вѣстку „Не судило сѣ“³⁾; одначѣ сямъ творомъ не зверну-

¹⁾ „Перший Вінок“, стор. 395—396.

²⁾ „Иллюстрированный Календарь товариства „Просвѣта“ на рѣкѣ 1888“; стор. 49—50.

³⁾ „Зоря“. 1884; стор. 15.

ла тогдѣ на себе уваги тямущихъ землякѣвъ. Властивымъ полемъ для литературного ея змаганя єсть поезія лирична.

7. Иляріонъ Грабовичъ. Родивъ ся 6. червня 1856. р. въ Шманькѣвцяхъ повѣту Чорткѣвского, де батько его Михайло бувъ священникомъ. Въ 1880. р. вписавъ ся Иляріонъ на философичный факультетъ университету Львѣвского и слухавъ выкладѣвъ зъ филологіѣ класичной, зъ русской литературы и зъ языкѣвъ славянскихъ. Будучи сиротою¹⁾ живъ онъ въ бѣдѣ, удержуючи себе маленькими доходами зъ лекцій приватныхъ. Частину своєї біографіѣ написавъ онъ въ повѣстцѣ „Найкрасшій великдень“²⁾, де згадує про одну подѣю своего життя, коли вчивъ дѣтей въ паньскѣмъ дворѣ. Теперь єсть онъ заступникомъ учителя въ гимназіи Самбѣрскѣй.

Въ Грабовичу замѣтивъ поетичну вдачу Омелянъ Партицкій и спонукавъ его, писати стихотворы въ хосєнѣ литературно-научовой часописи „Зоря“. И справдѣ молоденькѣй поетъ писавъ богато стихѣвъ, коли бувъ студентомъ университету. Его вѣршѣ надруковано по-найбѣльше въ „Зорѣ“ Партицкого, а ѣдтакъ въ „Новѣмъ Зеркалѣ“, де политичнѣй свои стихи пѣдписувавъ псевдонимомъ „Квасный“. Саме-тогдѣ зладивъ онъ такожъ десякѣй панегиричнѣй стихи въ честь заслуженыхъ Руснѣвъ³⁾. Хоча-жь свѣтоглядъ Грабовича не є широкѣй, то все-таки въ починахъ его литературной дѣяльности (1880) можъ було сподѣватись, що побѣчь стихотворѣвъ змѣвету любовного и патріотичного напише онъ такожъ десякѣй повѣстки. Вже-жь бо въ 1880. р. зложивъ онъ досыть

¹⁾ Отецъ Иляріона Грабовича вмеръ 17. сѣчня 1867. р.

²⁾ „Зоря“. 1882; число 7.

³⁾ Порѣви. стихъ „На могилѣ Маркіяна Шашкевича“. („Зоря“. 1880; ч. 14).

гарну новелю п. з. „Заклята темниця“¹⁾, а въ 1881. р. написавъ два вдатні стихы: „Чи буде доля?“²⁾ и „Зломана сопівка“³⁾. Ще й въ 1882. р. скомпонувавъ онъ гарні вѣршѣ „На Рѣздво“⁴⁾ и „Вбійна“⁵⁾, — а вже-жъ въ слѣдующихъ рокахъ, скѣнчивши студію університетскій и стоячи бѣдалеки бѣдъ Партицкого, не проявлявъ онъ снаги до оригинального складаня поетичного. Теперъ переспѣвує Грабовичъ давнѣйшіи свои поезіи про весну та любовь. Справдѣ, шкода велика, що Грабовичъ не хѣснувавъ ся такъ, якъ слѣдъ, природнымъ своимъ таланомъ, а то бувъ бы однимъ изъ лучшихъ поетѣвъ галицкоу Руси.

8. Вл. Самбійленко. Молодой сей Украинецъ зъявивъ чи-малый таланъ поетичный въ альманаху „Складка“ (1887), де крѣмъ вдатного перекладу першої пѣснѣ „Гомеровои Илиады“⁶⁾ надруковано кѣлька его поезій, мѣжъ котрыми вызначають ся два стихи: „Зимовый діялогъ“⁷⁾ и „Горе пінты“⁸⁾. Особливо гумористичный сей стихъ („Горе пінты“), що его авторъ присвятивъ „всімъ недотепнымъ вѣршомазамъ“, має велику стѣйностъ литературну. Его напечатано вже въ 1886. р. въ „Зорѣ“ (стор. 107—108)⁹⁾. Та й въ загальнѣ поезіи Самбійленка, надрукованіи въ сѣй часописѣ и въ „Ватрѣ“ пѣдъ псевдонимомъ .....ий, суть справдѣ окрасою словесности руско-украиньскоу.

Самбійленко зъявляє у своихъ письмахъ наклѣпъ до реализму въ поезіи; тѣлько-жъ вмѣе онъ наблюдати

¹⁾ „Зоря“. 1880; ч. 18. 19. — ²⁾ *ibid.*, 1881; число 1. — ³⁾ *ibid.*, число 22 — ⁴⁾ *ibid.*, 1882; число 1.

⁵⁾ „Свѣт“. 1882; стор. 248.

⁶⁾ „Складка“, стор. 133—163. — ⁷⁾ *ibid.*, стор. 65—67. — ⁸⁾ *ibid.*, стор. 221—223.

⁹⁾ Въ „Зорѣ“ надруковано сей стихъ пѣдъ заголовкомъ „Горе поэта“.

естетичну мѣру въ поетичномъ своемъ творенію. А по-за-якъ онъ складає свои стихи въ гарной мовѣ украиньскоу и придерживує ся правильныхъ ритмѣвъ, то поезіи его читають ся зъ великою любостію. Одаткъ сподѣють ся Украинцѣ, що талановитый сей писатель зъявить плѣднѣйшу дѣяльностъ и займе небавомъ одно зъ передовыхъ мѣсць въ исторіи литературы руско-украиньскоу.

Изъ всего того, що досѣль сказано, можъ дѣзнатись, що поезія лирична розвинулась гарно, та що деякіи писатели зъєднали собѣ славу европейску. Годить ся опроче ще запримѣтити, що въ одной изъ слѣдующихъ главъ займутъ одвѣтне мѣсце отъ-сѣи писателѣ: Рудольфъ Мохъ, Яковъ Головацкій, Иванъ Наумовичъ, Олександръ Духновичъ, Петро Кузьменко, Володимиръ Навроцкій, Павло Чубиньскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчѣлка и Омелянъ Поповичъ¹⁾. Зъ по-мѣжъ нихъ поетѣвъ лиричныхъ згадують ся тутъ короткою оповѣткою ще ось-якіи:

1. Олександръ Навроцкій²⁾. Родивъ ся 28. липня 1823. р. въ селѣ Антонѣвцѣ, повѣту Золотоношского, губерніи Полтавскоу; учивъ ся навпередъ въ Золотоношскоу школѣ повѣтовѣй, потѣмъ въ Полтавскоу гимназіи, а въ-кѣнци довершивъ курсу наукъ „по первому бѣдѣленію“ философичного факультету въ Кіевскоу университетѣ (1847). Онъ бувъ членомъ политичного товариства св. Кирила и Методія и за-для того укарано его „ссылкою“ въ Вятку, де сидѣвъ шѣсть мѣсяцѣвъ въ тюрьмѣ, а опѣсля назначено ему службу въ Елабузѣ

¹⁾ Про Богдана Дѣдницького и Евгенія Згарекого сказано дещо въ главѣ про поетѣвъ епичныхъ. Порѣви. II., стор. 302—303; 315—319. Въ той главѣ згадано такожъ про Луку Данкевича (Луку зъ Ракова); гляди II., стор. 349.

²⁾ Н. Петровъ, „Очерки ист. укр. литер.“..., стор. 257—264.

губерніі Вяткою. Изъ Елабуги персведено Навроцкого на службу въ Курскъ (1849), и ажъ въ 1851. р. освобождено его зъ-пѣдъ догляду полвційного. Одаткъ служивъ въ Пестербурзѣ (1853), а въ-кѣнци опинивъ ся (1870) въ Ериванѣ, де ставъ совѣтникомъ губернской управы и де мабутъ досѣль живѣ. Редакція „Основы“ одержала 24 его стихотворѣвъ, котрїи бѣи писавъ мѣжь 1847. и 1861. р., однако въ сѣмъ журналѣ надруковано (1861) лишъ стихъ „на смерть Тараса Шевченка“ (іюнь, стор. 19—23²⁾) и поезію п. з. „Остання воля“ (августъ, стор. 49). Въ альманаху В. Александрова п. з. „Складка“ помѣщено (1887) вѣршь Навроцкого п. з. „На вѣчну память Н. И. Костомарову“ (стор. 219—220).

Навроцкій переложивъ на мову украинську дванацять пѣсень Оссіяна и деякіи поезїи Байрона, Шиллера, Гетого и Хомякова, та и зладивъ переспѣвъ Иліады и Одиссеѣ Гомеровои. Але-жь всѣ тїи литературніи працѣ спочивають досѣль въ рукописи. До лучшихъ поетичныхъ творѣвъ Навроцкого належить стихъ „Доля“, щѣ его авторъ написавъ ще тогдѣ, коли людѣ украинскїи терпѣвъ злиднѣ крѣпацтва. Той стихъ надруковавъ Н. И. Петровъ у своѣмъ „Очерку исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“, стор. 261—263.

2. Петро Охоцькій-Огіевскїи¹⁾. Родивъ ся 5. жовтня 1814. р. въ Носѣвцѣ повѣту Нѣжиньского въ Чернигѣвщинѣ, де батько его Микола бувъ священникомъ. Скончивши науку въ Чернигѣвскѣи духовнѣи семинарїи Петро высвятивъ ся (1837) на пона въ село Данину повѣту Нѣжиньского. Тогдѣ ще не була заборонена проповѣдь въ мовѣ украинскѣи, а Петро бувъ майстеръ, говорити зъ народомъ. Коли-жь умерла его дочка Орш-

¹⁾ „Ватра“. Литературный збѣрникъ. 1887; стор. 110—112.

ка, то въ тяжкѣмъ смутку скомпонувавъ бѣи „Думки на могилѣ“. Тїи „Думки“ надруковано особною книжечкою въ Черниговѣ 1856. р. Про сїи стихотворы замѣчае Конисскїи¹⁾, що въ нихъ єсть мѣсяця, де авторъ пѣдносить ся до справжнього народного лиризму. Трафилася тогдѣ вакантна парохїя въ Нѣжинѣ при церквѣ Спаса, и въ 1857. р. Петро Охоцькій-Огіевскїи перебравъ ся зъ Данины въ Нѣжинъ, де живъ довшїи часъ. Коли бѣи въ Нѣжинѣ все ще туживъ изъ-за втраты своєї донѣ, то стало ему жаль, що бѣи скончивъ семинарїю не придбавши собѣ звания „студента“. И отъ, ставъ бѣи зновъ учити ся, не вважаючи на те, що ему вже минуло за сорокъ лѣтъ. Исправдѣ въ 1861. р. здавъ бѣи экзаментъ и придбавъ степень „студента“. Въ Нѣжинѣ ставъ бѣи и директоромъ товариства урядового, щѣ пильнує про тюрмы. Отутъ показало ся его щире любляче сердце до невольникѣвъ. Кого лиха доля закидала до Нѣжиньской тюрмы, того тамъ знаходила розвага и помѣчь Петра²⁾. — Въ „Черниговскихъ Губернскихъ Вѣдомостяхъ“³⁾ надруковавъ Охоцькій-Огіевскїи (1852) прегарне етнографичне оповѣданє „Крути не верти, а треба вмерти“. Въ сѣмъ журналѣ находятъ ся такожъ цѣннїи его етнографичнїи матерїали, байки и поезїи. Одну зъ его байокъ п. з. „Панѣ и двѣ челядки“ помѣстивъ Конисскїи въ литературнѣмъ збѣрнику „Ватра“⁴⁾.

¹⁾ *ibid.*, стор. 111. — ²⁾ *ibid.*

³⁾ „Черниговскїи Губернскїи Вѣдомости“ друковано тогдѣ пѣдъ редакцією Тулуба, учителя гимназїального. — Редакторомъ сего журнала бувъ такожъ Олександръ Шишадкїи-Ильичъ, котрїи друковавъ отутъ свои поетичнїи творы и деякіи етнографичнїи працѣ. Въ 1856. и 1857. р. выдавъ бѣи въ Черниговѣ новий збѣрникъ своихъ поезїи п. з. „Украиньска квѣтка“. (Порѣвн. „Зорю“, 1888; стор. 271.)

⁴⁾ „Ватра“, въ статеѣ „Бїографичнїи замѣтки“, стор. 112.

3. Семень Метлиньскій¹⁾, братъ Амвросія Метлиньского, родивъ ся въ повѣтъ Гадацькѣмъ губерніѣ Полтавской. Онъ бувъ членомъ „императорскаго географическаго общества“. Живучи на Украинѣ Семень Метлиньскій збиравъ людскіе пѣсеніе для своего брата Амвросія, котрый 1854. р. выдавъ въ Кіевѣ „Народныя южно-русскія пѣсеніе“²⁾. Въ 1858. р. надруковавъ Семень въ Кіевѣ (подо псевдонимомъ „С. Родива“) збѣрнику своихъ стихотворѣвъ п. з. „Мова зъ Украины“ (Подѣль І). Авторъ писавъ свои стихи именно въ хосепъ простого люду, котрый не розумѣвъ мовы російскои, и за-для того не мѣгъ собѣ придбати потрібныхъ религіино-моральныхъ вѣдомостей. Другу часть збѣрника „Мова зъ Украины“ надруковано въ Полтавѣ 1864. р. Тутъ находятъ ся такожъ деякіе вѣршѣ Михайла Макаровскаго³⁾. — Хоча жь Семень Метлиньскій бажавъ зближитися до темнаго люду, то все-таки панске житє було идеаломъ его думокъ, и про-те въ стиху „Начатокъ весны“ пише онъ ось-яку нѣсенітницю:

Поѣдутъ пахарѣ зъ плугами,
Роскидають по нивахъ зерно
Зъ молитвами до Бога урожаю;
Садки запахнуть, пташки защебечуть;
И ранкомъ теплымъ, напившись чаю,
Панъ выйде весело къ своимъ крестьянамъ...
Проснеця все, що спало, що замерло,
И мушка й чоловікъ, все славить Бога стане⁴⁾.

Не диво ѳдакъ, що Н Пестровъ дав до нихъ слѣвъ ось-такій свѣій коментаръ: „Какъ этотъ панъ похожъ

¹⁾ Порѣви. „Очерки исторіи укр. литературы“ П. П. Петрова, стор. 159—161.

²⁾ Про Амвросія Метлиньского гяди II., стор. 426—442.

³⁾ Про Михайла Макаровскаго гяди II., стор. 260—269.

⁴⁾ „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 160.

здѣсь на взяточника-чиновника съ его идиллическимъ взглядомъ на весну, когда пчелка съ каждаго цвѣточка беретъ себѣ взятку!¹⁾ — Стихи Семена Метлиньского вважають ся справдѣ мизерією литературною, дарма, що биъ намагавъ наслѣдовати пѣсеніе простонародній та й деякіе поезіе талановитого своего брата Амвросія.

4. Миколайчикъ Бѣлокопытый. Се е псевдонимъ Миколы Вербицкого, котрый родивъ ся въ Черниговѣ. Бувши молодымъ молодикомъ писавъ онъ патристичній російскій стихи, однако за принукою Леонида Глѣбова²⁾ ставъ украинофиломъ. Теперь живє онъ въ Орлѣ, де есть учителемъ гимназіальнымъ. Гарній его стихи друковано въ „Основѣ“ 1862. III. IV. VI. X. Въ вѣршу „Горюванія“ спѣмнувъ онъ про пророка народнаго, се-бѣ-то про Шевченка, отъ-симъ словомъ:

И родивъ ся пророкъ въ народѣ!

— — — — —
И народу вѣщувавъ онъ
Вѣчно славу, долю,
И благавъ насъ, становиться
За правду, за волю. —

И народъ на слово велике озвавъ ся,

Тѣльки я, иѣкчемный, не вставъ, не пѣднйавъ ся³⁾.

5. Исидоръ Пасѣчнньскій. Родивъ ся 14. лютого 1853. р. въ селѣ Краснѣмъ въ Самбѣрскѣй верховинѣ, де батько его Романъ есть священникомъ. Исидоръ учивъ ся въ Дрогобыцкѣй гимназій вразѣ зъ товаришемъ своимъ Иваномъ Франкомъ; а вже-жь экзаменъ зрѣлости зложивъ онъ въ Унгварѣ на Угорщинѣ (1874). Опѣсля служивъ онъ одинъ рѣкъ въ вѣйску, але зъ-за не-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Про Леонида Глѣбова гяди II., стор. 292—297.

³⁾ „Основа“, 1862. мартъ; стор. 78—80.

дуги опшивъ ся зновъ въ Самбѣрскѣй верховинѣ. Тогдѣ познавъ ся онъ зъ Теодорою Гурко, дочкою вѣльника Красняньского. Се була гѣрска сѣвчачка¹⁾, зъ котрою Пасѣчиньскѣй одруживъ ся. Одтакъ ставъ онъ сѣльскимъ хлѣборобомъ въ Задѣльску повѣту Турчаньского, а коли Теодора вмерла, то оженивъ ся въ-друге, и ось-теперь заводить гарнѣй порядкѣ громадскѣй въ тѣмъ-то селѣ. — Исндоръ Пасѣчиньскѣй написавъ багато стихѣвъ лиричныхъ, котрѣ по-найбѣльше друковано у Львѣвскѣй „Ластѣвцѣ“ Михайла Клемертовича и въ Коломыйскѣй „Веснѣ“ Исндора Трѣмбицкого. А вже-жъ нѣгде правды дѣти, Пасѣчиньскѣй пише часто свои стихи ладомъ прозаичнымъ, изъ-за чого лишъ деякѣ зъ нихъ мають стѣйностъ литературну. Ще найлучше вдавъ ся ему стишокъ: „Чимъ спѣвакъ доволенъ?“²⁾. Пасѣчиньскѣй збравъ такожъ багато пѣсень простонародныхъ и дожидае часу, коли якѣй меценатъ схоче дати накладъ на друкъ сихъ важныхъ памятникѣвъ устной словесности.

6. Володимиръ Александрѣвъ³⁾. Онъ есть сыномъ покойного Степана Александрова, автора эпичного твору „Вовкулака“⁴⁾. Володимиръ учивъ ся въ университетѣ Харьковскѣмъ и живѣ теперь въ Харьковѣ, де е лѣкаремъ вѣйсковымъ. — Въ 1880. р. выдавъ онъ въ сѣмъ городѣ „Малоруськѣ сѣвчанкѣ“, се-бѣ-то переспѣвъ деякихъ поезій Лермонтова, Козлова и в. Одтакъ надруковано въ Харьковѣ два его драматичнѣй творы: „За Неманъ иду“, оперетку въ 2 дѣяхъ, зъ нотами (1872. и 1873. р.) и „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, оперету въ 4 дѣяхъ, зъ нотами (1873. р.). Въ 1883. р. выдавъ Александрѣвъ въ Харьковѣ „Тыхомовнѣ спѣвы на святѣ мо-

¹⁾ „Зоря“. 1883; стор. 12—13.

²⁾ „Ластѣвка“. 1877; стор. 62. — ³⁾ „Дѣло“. 1883; ч. 193—197

⁴⁾ Про Степ. Александрова гляди II, стор. 257—260.

тѣвы“, се-бѣ-то псалмы Давидовѣ (числомъ 16), а въ 1885. р. надруковавъ онъ „Пісенникъ зъ нашихъ ріднихъ пісень“ (86 пѣсень зъ нотами). Въ 1887. р. спорудивъ онъ въ Харьковѣ гарнѣй альманахъ п. з. „Складка“. No I. (8^о, сторѣнь 223). Тутъ помѣстивъ онъ 11 своихъ стихотворѣвъ, именно 5 оригинальныхъ поезій, а 6 переспѣвѣвъ (зъ нѣмецкого й російского). Въ сѣмъ збѣрнику вызначують ся ще писаня Ц. Бѣлиловского¹⁾ и стихотворы В. Самѣйленка. Важною есть тутъ „Пѣсня про дзвѣнтъ“ (изъ Шиллера) въ перекладѣ Бѣлиловского (стор. 115—130). А вже-жъ про поезіѣ и переспѣвы В. Самѣйленка сказано децо выше на стор. 714. Опроче въ „Складцѣ“ надруковано мѣжь иншимъ поезіѣ П. Рѣвнцького, Л. Переймы и Н. Шамраева, одтакъ гарне оновѣдане В. Чайченка „Одна, зовсѣмъ одна“ (стор. 15—41) и „Пявицю“ (зъ народныхъ устѣ) Ганны Барвѣнокъ (стор. 177—216).

Суть еще иншѣ письменники, котрымъ годило-бъ ся може вызначити мѣсце мѣжь постами лиричными, та дарма! исторія литературы не есть библиографією. Додати можна тутечки хѣба ще се, що про Келестина Скоморѣвского спѣмнувъ Иванъ Франко („Зоря“, 1886; число 20), мѣжь-тымъ коли М. Комаръ озвавъ ся добрымъ словомъ про Константина Францовича Ухача-Охоровича („Зоря“, 1886; ч. 10).

Опроче суть дскотрѣ збѣрники поезій, котрѣ доси остались незамѣтними проявами въ литературѣ.

¹⁾ Цезаръ Бѣлиловскѣй бувъ въ сѣмдесятихъ рокахъ студентомъ Вѣдѣньского университету на факультетѣ медицинѣмъ. Въ 1879. р. выѣхавъ въ Россію въ городъ Дорпатъ. Въ Коломыйскѣй „Веснѣ“ Исндора Трѣмбицкого помѣщено (1878. 1879) деякѣ его лиричнѣй поезіѣ, и надруковано (1879) его мѣльораму въ 3 актахъ п. з. „Катерина“ (число 1—6).

Сюды належать особливо отъ-сеі: 1) „Бандура“ (Думки и пѣснѣ) Тимоея Думитрашка-Райча¹⁾. Выпускъ І. Кіевъ, 1858; 2) „Голосъ Украйны“ (послѣ 1861. года). Соч. Владиміра Рущинскаго. Кіевъ, 1872. (16^о, сторѣнь 116); 3) „Лира“. Сочиненіе Семена Маляревсько-го. Изданіе И. Холевинскаго. Кіевъ, 1875. (32^о, сторѣнь 30); 4) „Русалочка“. Збирнычокъ творивъ З. Пеструся. Кіевъ, 1887. (32^о, сторѣнь 32). — А вже-жь лучшимъ есть збѣрникъ поезій, що єго выдавъ Кирило Трильовскій п. з. Впереді (Выпуск І. Чернівці, 1888; 32^о, сторѣнь 64)²⁾. Молодий спорудникъ сего збѣрника є прихильникомъ робучого люду и радъ станути до завзятушои боротьбы противъ злющои силы деспотѣвъ (стор. 1). Найлучшими вважають ся тутъ отъ-сеі стихотворы: „Знову буря“ В. Чайченка (стор. 2—3), „Кудеяръ“ Невѣдомого (стор. 25—43) и „До Призабутыхъ“ Климентіи П(оповичъ) (стор. 43—45). До слабшихъ поезій належать: „Надъ водою“ Івана Силы (50—53) и „Смерть гетмана Павлюка“ Олексы К—а (56—64). Можна сподѣватись, що въ выпускѣ другѣмъ проявить ся яснѣйше провѣдна гадка стихотворѣвъ напряду радикального.

*

*

*

По-украиньски намагались писати такожъ деякіи Поляки въ цѣляхъ политичныхъ. Мѣжь польскими хлопоманами двацятыхъ и трицятыхъ рокѣвъ визначувавъ ся Тома (Тимко) Падура³⁾. Онъ, родивъ ся 21. грудня 1801. р. на Украинѣ въ Илинцяхъ губерніи Подѣльскои,

¹⁾ Про Тимоея Думитрашка-Райча гляди „Очерки исторіи укр. литературы“... Н. П. Петрова; стор. 155—159.

²⁾ Порѣви. „Зорю“, 1888; стор. 272.

³⁾ Порѣвиной польске передне слово у Львѣвскѣмъ виданю стихотворѣвъ Падуры. („Ruśma Tymka Padury“. 1874; стор. I—LXVI.)

и вчивъ ся навпередъ въ Илинцяхъ, а потѣмъ въ Винниці. Саме-тогдѣ вчивъ ся въ Винниці такожъ Северинъ Гощиньскій¹⁾, що опѣсля бувъ поетомъ польскимъ. Зѣ школьними товаришами говоривъ Падура по-украиньски и снѣвавъ имъ часто пѣснѣ рускіи. Въ 1820. р. ставъ онъ учитись въ лицей Кременецкѣмъ. Тогдѣ читавъ пѣснѣ Оссеяна й творы Байрона, та студіювавъ исторію Украйны. Одаткъ въ 1823. р. задумавъ написати исторію Украйны въ пѣсеняхъ, корыстующись радами Нарушевича и Лелевля. Мѣжь-тымъ въ 1824. р. написавъ онъ першій свѣй лиричный стихъ п. з. „Лірникъ“, що починає ся словами: „Не жури ся мѣй хазяю, || не за даткомъ я иду“; — въ 1825. р. скомпонувавъ двѣ пѣснѣ „Козакъ“ и „Рухавка“. Скончивши науку въ лицей (1825) не займавъ онъ уряду, а живъ на воли та слухавъ радо пѣсень бандуристѣвъ. Тогдѣ бувавъ онъ у Кіѣвского митрополита Евгенія и хѣснувавъ ся великою библіотекою сего вченого мужа. Въ 1826. и 1827. р. написавъ шѣсть думъ историчныхъ: „Конашевичъ“, „Мурашка“, „Рожницькій“, „Сѣрко“, „Тетера“ и „Романъ зъ Коширы“. Опѣсля пѣзнавъ ся зъ Вацлавомъ графомъ Ржевускимъ, що бувъ потомкомъ трѣохъ гетьманѣвъ. Ржевускій бувъ фантастъ не-абы-якій: по унадку Наполеона покинувъ Европу зъ невеличкою дружбиною и живъ собѣ свобѣдно въ арабскѣй пустынѣ Нежду. Тамъ одягавъ ся по-арабски и принявъ мову, вѣру та обычаѣ арабскіи; одтакъ ставъ смиромъ и шейкомъ пѣдъ пазвою Tag-el-facher-Abd-el-Niszan. Побувши кѣлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ ся Ржевускій (1820) на Украину. Жиючи въ Савранѣ задержавъ онъ одѣжу ориентальну и проявлявъ вѣдчу дивовижну. Тогдѣ звали его

¹⁾ Гощиньскій учивъ ся одтакъ въ Уманѣ у черцѣвъ Василіанъ.

Ревухою й Золотою Бородою. Небавомъ стрѣтивъ ся въ Крымѣ зъ Мицкевичемъ, щѣ въ честь его написавъ стихотворѣ „Farys“.

Коли Польша готовилась до повстаня противъ Россіи, то бажавъ Ржевускій зъеднати собѣ козакѣвъ; выславъ отже Падуру на Украину, котрый перебравшись за бандуриста ходивъ цѣлый рѣкъ бѣдъ хаты до хаты, намагаючи зворушити козакѣвъ до боротьбы „проти сибль-ного ворога“. Але-жь козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста, котрый имъ говоривъ, що проводыромъ ихъ буде дитина гетьманьска, се-бѣ-то Золота Борода. Одтакъ 14. мая 1831. р. въ битвѣ пѣдъ Дашовомъ на Подѣлю пропавъ Ржевускій безъ слѣду, а вѣрный его товаришъ, Падура, вернувшись безъ пана домѣвъ коротавъ самъ-одвнѣ жизнь невеселу. Въ сороковыхъ рокахъ выгравъ на Варшавскѣй лѣотеріи кѣльканацятъ тысячь золотыхъ и бѣдтакъ выѣхавши за границу бувъ (1848) на славяньскѣмъ соборѣ у Празѣ. Мѣжь-тымъ скомпонувавъ бнѣ ще кѣлька пѣсень и писавъ „Obrisy historyczne“ про козакѣвъ. Умеръ въ 1871. р.

Въ 1842. р. Кастанъ Яблоньскій выдавъ у Львовѣ безъ призову автора „Pienia Tomasza Radury“. Въ сѣмъ выданю находить ся мѣжь перекладами трѣохъ посзій Мицкевича такожь баллада „Pani Twardowska“, котру на мову украиньску переложивъ Петро Артемовскій-Гулакъ. Одтакъ въ 1874. р. накладомъ Кароля Вильдта явилось у Львовѣ повне выдане пѣсень того украиньско-польского поета п. з. „Ruśma Tymka Radury“¹⁾.

Пѣснѣ Падуры були популярнѣ въ сороковыхъ рокахъ такожь въ галицкѣй Русі, коли у насъ не було ще

¹⁾ Падура писавъ свои стихи рускѣй польскѣмъ письмомъ, та й друковано ихъ черенками польскѣми.

своихъ народныхъ идеалѣвъ. А вже-жь теперь уважае ся забытымъ чоловѣкомъ той спѣвакѣ панскій, щѣ выхвалявавъ польскѣй порядки въ давнѣй Украинѣ, неначе-бѣ то Ляхи й Козаки були дѣтьми одной матери-Польщѣ. Опроче его пѣснѣ суть въ бѣльшой части невдатнымъ складанемъ поетичнымъ и подобають ся декому лишъ изъ-за гарной музыки Кароля Липиньского.

в) *Поесія драматична.*

Коли Іванъ Котляревскій пробудивъ земляківъ до життя просвітнього, то література українська позбулася середньовічної мертвечини и стала проявляти такі писання, які въ свѣтнихъ краяхъ Європи витворювались сучасними потребами побуту суспільного. Тому-то стародавні релігійні драми або містерії, въ котрихъ письменні Українці любувались до кінця XVIII. вѣку¹⁾, не могли вже мати пристановища въ святині рідної словесности, хочъ они подекуди оживлялись комічними „інтерлюдіями“. Уже самъ творець нової доби літератури української, се-бѣ-то Іванъ Котляревскій, написавши „Енеїду“, бажавъ владити такі драматичні твори, котрі були-бъ вірнимъ образомъ звичаївъ и обычаївъ въ батьківщині. Їго „Наталка Полтавка“ и „Москаль-Чарівникъ“ уважають ся добримъ засновкомъ до дальшого розвою драматургії на Україні, изъ-за чого вже Василь Гоголь добачавъ въ „Москалю-Чарівнику“ взоровіръ до писання своєї комедії „Простаки“. Ба, по думці Н. Петрова, и Кухаренкова оперета „Чорноморський побитъ“ нагадує подекуди „Наталку Полтавку“²⁾, дарма, що авторъ намагавъ писати самостійно. Отакъ талановитий Григорій Квітка-Основьяненко переймивъ одъ „Наталки-Полтавки“ сентиментальність, котра проявляє ся въ его драмі „Щира любовь“, та тільки въ комедіяхъ своїхъ здумівъ вінъ

¹⁾ Про релігійні драми гляди „Історію літератури рускої“ I., стор. 340—366.

²⁾ „Очерки історії укр. літератури“..., стор. 85.

наблюдати прикмети писання оригінального. А вже-жъ одъ впливу Котляревщини освободивъ ся Єремія Галка (Микола Костомаровъ), котрий будучи історикомъ написавъ гарну трагедію „Переяславська ніч“, між-тимъ коли въ „драматичнихъ сценахъ“ п. з. „Сава Чалый“ прикрасивъ вінъ подію історичну переказомъ поезії простонародної. Можъ було отже сподіватись, що руско-українська драматургія розвине ся гарно, що именно появлять ся небагомъ вдатні драми історичні, засновуючі ся на подвѣяхъ лицарського вѣку козачини. Та не такъ склалось, якъ ждалось! На Україні не вільно згадувати про давню свободу и волю та про патріотичні змаганя колишніхъ проводирівъ народнихъ, а въ Галичині одъ 1848. р. близько черезъ трицять лѣтъ не було ні одного письменника, щбъ въ драматургії вдѣявъ бы дещо путнього. Коли-жъ на Україні зачувъ ся голосъ вѣщого Кобзаря, то переспівачъ пісень и думокъ Тарасовихъ любувались ажъ до сімдесятихъ роківъ въ поезіи ліричній и епічній и не змогли піднести ся до найвищого степеня поезії, се-бѣ-то до драми, котра єсть вершиною поетичного змаганя. Правда, що знамениті твори драматичні появляють ся особливо після якої важної події або катастрофи въ життю народнімъ и суспільнімъ, однако історія поетичної України одъ заснованя козачини ажъ до зруйнованя Сѣчи подає талановитому постови такій богатий матеріаль, що и въ звичайнихъ злидняхъ та и въ спокійній добі зможе вінъ утворити вельми добру драму. Отакъ чудовий гумеръ українскій єсть ачеї порукою, що въ насъ можуть проявитись лучші комедії, ніжъ у нашихъ народівъ славянськихъ. Не диво про-те, що и трагедії Корпила Устияновича суть ціннимъ здобуткомъ въ нашій літературі, дарма, що авторъ волівъ зобразити вѣкъ Володимира Великого,

нвжъ змалювати картину змаганя козачини й народу про свободу й волю. Коли-жъ въ Галичинѣ въ осьмдесятихъ рокахъ появляють ся деякі гарні комедіи та й историчні драми, то на Украинѣ талановиті драматурги Старницькій, Кропивницькій, Карпенко, Бораковскій и и. представляють въ драмахъ суспільний побутъ, бажаючи загойти моральні рани землякѣвъ и приготувати ихъ до красной долѣ въ недалекій будущинѣ¹⁾ Хочъ отже українська поезія драматична супроти поезіи лиричної розвинулась слабше, то все-таки дотепершній писаня суть поручкою, що руско-українська драматургія звеличить ся небагомъ славными творами въ пантеонѣ культуры славянської.

* * *

*

1. Василь Гоголь²⁾.

Василь Аѳанасієвичъ Гоголь, сынъ полкового писаря, по женьській линіи мавъ предками своими Таньскыхъ, изъ котрыхъ одинъ въ сороковыхъ рокахъ минувшого вѣку уважаний бувъ поетомъ, що писавъ „интерлюдіи“ въ народнѣмъ украинськѣмъ дусѣ. Самъ Василь вызначувавъ ся даромъ, оновѣдати зъ гуморомъ про всяку всячину и про-те впливавъ чи-мало на розвій вдачѣ свого сына Микола, що опѣсля писавъ славні повѣсти й комедіи въ мовѣ російськѣй. Коли родивъ ся Микола (19-марта 1809..р.), то Василь бувъ колежекимъ ассессо-

¹⁾ Суспільно-народний побутъ въ давній Украинѣ зобразивъ гарно П. Кулѣшъ въ драмѣ „Байда, князь Вишневецкій“. С.-Пб. 1884.

²⁾ П. П. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“; стор. 77—82.

ромъ. Опѣсля живъ вінъ въ приязни зъ Дмитромъ Троциньскимъ, котрый бувши колесъ бѣднымъ козакомъ, таланомъ своимъ взнісъ ся до степеня министра юстиціи. Той-то Троциньскій, пѣшовши въ ѳдставку, оселивъ ся 1822. р. въ селѣ Кибинцяхъ и постронвъ тамъ домашній театръ, котрого душею явивъ ся Василь Гоголь, по-за-якъ обнявъ дирекцію и бувъ такожъ головнымъ его акторомъ. Ба, мѣжъ 1822. а 1825. роками въ хосенъ того театру писавъ вінъ свои комедіи въ мовѣ украинськѣй. Бѣльше звѣстніи були двѣ его комедіи: „Собака-бвця“ и „Простакъ“ або „хитрощѣ жѣнки, перехитреніи москалемъ“. Василь Гоголь померъ въ началку 1825. р.

Комедія „Собака-бвця“ не дѣйшла до насъ, а звѣстна намъ тѣлько въ деякихъ ѳдрывкахъ, котріи списавъ Кулѣшъ изъ слѣвъ Гоголихи, та надруковавъ ихъ въ „Запискахъ о жизни Гоголя“ (С.-Пб. 1856; томъ I, стор. 15—16). Ось и короткій звѣстъ сеи комедіи: Москаль стоячи на кватирѣ у мужика, видѣвъ, якъ той повѣвъ бвцю на ярмарку для продажѣ, и загадавъ займити єѣ для себе. Тому-то товаришь того солдата забѣгъ дорогу мужикови, та й сказавъ: „*Ба, мужичокъ! гдѣ ты ее нашель?*“ — „Кого?“ каже мужикъ, „бвцю?“ — *Нѣтъ, собаку*“. — „Яку собаку?“ — *Нашего капитана. Сегодня сбѣжала у капитана собака, и вотъ она гдѣ!*“ *Гдѣ ты ее взялъ? Вотъ, ужъ обрадуется капитанъ!*“ — „Та се, москалю, бвця!“ говорить зажуренный мужикъ. — „*Богъ съ тобою! какал вивця!*“ ѳдповѣдає хитрый москаль. — „Та що бо ты кажешь?“ погукує мужикъ. „А кличь же, чи пѣде вона до тебе?“... Тогдѣ москаль показавъ тѣй бвци єбно зъ-пѣдъ полы поклякуючи: „*цуцу! цуцу!*“ ѳдтакъ бвця стала рвати ся ѳдъ мужика до москаля. Мужикъ уже самъ не знавъ, що се сталося зъ его бвцею? А коли москаль своимъ хитрощами не переста-

вавъ плести теревснѣ, то мужикъ таки справдѣ повѣривъ, що се не бвця а собака. Коли-жь солдатъ сваривъ на мужика, що бнъ укравъ собаку, то бѣдный сердега не тѣлько бѣдавъ москалеви бвцю, але й заплативъ ему ще копу грошей, щобъ лише спекатись завязтушого напастника¹⁾.

Важнѣйшою єсть комедія „Простакъ“. Головными лицедѣями суть тутечки Романъ, простый та лѣнивый козакъ, и Параска, молода й хитра єго жѣнка. Романъ ще не дуже й старый, а зовсѣмъ охлявъ такъ, що нѣ нѣгъ, нѣ рукъ не чує, непаче побитый. Одтакъ горює єго жона, що бнъ мовъ выродокъ якій сидить цѣлый день у хатѣ згорнувши руки. Єго байдужностію довелось до того, що нѣчого й ѣсти. Ажь ось каже Параска Романови, що кумъ Вакула нѣколи не сидить безъ дѣла и сьогодня раненько потягъ у поле по зайцѣ. Але жь Романъ не мѣгъ второпати, якъ Вакула погнавъ ся за зайцями, коли въ него нема нѣ хортѣвъ, нѣ тенѣтъ, нѣ ручницѣ. Та отъ, Параска втовкмачила Романови, що Вакула ловить зайцѣ поросямъ, — що вчора принѣсь двоухъ зайцѣвъ. Тому-то казала она Романови, щобъ лучше пѣшовъ въ поле, якъ має лежати, бо бѣдъ кованого єи кабанця не втече нѣ одинъ заєць. Велѣла отже своему чоловікови, взяти порося въ мѣшокъ, и выпустити єго, якъ побачить зайця.

Романъ повѣривъ жонѣ и выбравъ єя въ дорогу. Позбувшись чоловіка Параска забажала погуляти зъ чорнявымъ дячкомъ Хомою Григоровичемъ. Являє ся дячокъ, щобъ теперъ „безъ всякого преткновенія наслади-

¹⁾ ibid., стор. 78—79. — Петровъ добачає засновокъ єєи комедій въ одній украиньскѣй казцѣ про Москаля-шкапу. („Очерки исторіи укр. литературы“..., стор. 79.) Порѣви. „Народныя южно-русскія сказки“ Рудченка. Выпускъ II. Кієвъ, 1870; № 41.

ти єя всевозлюбленнѣйшою бесѣдою съ Параскою“. Дякъ говорить незрозумѣлою мовою бурсацкою, дарма, що Параска „письменного“ єго балаканя не второпає. Коли бнъ пересидѣвавъ пѣсеньку россійську, заявила єму Параска, що для него варенои наварила й курочку спекла. Але-жь отъ, бѣда! Параска побачила соцького, що зъ москалемъ до єя хаты прямувавъ єя. Она гадала, що кумъ соцькій довго у неї не буде, та бѣведе москаля кудысь ниде на кватпру; тому-то казала дякови схватись пѣдъ „привалокъ“, и бѣтакъ закрыла єго рядомъ. А вже-жь соцькій заявивъ кумѣ, що отъ-єє ѣй „постоялецъ“; — на єей разъ годѣ було ослобонить єѣ бѣдъ настою, бо вже всѣ хаты заняли, а въ вишѣй стоптѣ по двоухъ и по троухъ. — Параска пытає єя бѣтакъ москаля, чи-бѣ не бѣпочывъ? та ба! москаль каже, що хотѣвъ бы „прежде чего покушать“. Параска бѣповѣдає, що зъ чоловікомъ уже пообѣдала. Коли-жь москаль побачивъ на столѣ горѣвку, то звинялась Параска, що нею хотѣла почастувати Романа, якъ верне єя зъ поля. Соцькій дає бѣтакъ Парасцѣ грошѣ на горѣвку для Романа и каже, що єю выше зъ „служивымъ“. Москаль єпѣває пѣєню, що у свата соцького навчивъ єя; потѣмъ єпѣває Параска, а соцькій потягає, мѣжь-тымъ коли москаль танцює. Ажь ось каже москаль Парасцѣ, що радъ бы чого небудь закуєяти, бо ноги крѣпко болять бѣдъ походу. Якъ же Параска заявила, що въ печи не топила, то приказавъ ѣй соцькій, щобъ кинулась и зварила чого небудь, та й нагодувала „служивого“.

Одѣєля кладе єя москаль спочивати и небавомъ хрѣпе: сказано, знемѣгъ єя сердега бѣдъ походу. Лєднѣ-жь бѣдѣйшовъ соцькій, вылѣзъ дякъ зъ-пѣдъ привалку и хотѣвъ геть ити, але Параска задержала єго, поставивши на столѣ варєну й курку. Та отъ, крѣзь бѣкно побачила

свого Романа, що вертавъ ся домовъ сердитый. Швидко позбирала горѣвку й їду изъ стола, казала дякови онытъ лѣзти пѣдъ привалокъ и ѡдтакъ сказала, що дурного Романа выпровадить до дядька, а Хому выпустить.

Приходить Романъ и хоче жѡнку бити, тому-що его одурила. Але не такъ легко збити Параску зъ пантелку. Вже передше дала їй кума зайця, щобъ Романа обманити, будьто прииѣсь кабанецъ. Такъ отже побачивъ Романъ зайця и ставъ дивуватись, ѡдки ѡнъ взявъ ся. Але Параска пояснила, що се кованый прииѣсь его, — притиривъ его ажъ до порога. Тогдѣ розказавъ Романъ, якъ ѡнъ выйшовъ въ поле и якъ мыслявцѣ перли на него зайця; ѡнъ пустивъ швидше кованого зъ мѣшка и давай тютюкати во все горло; та ба! заецъ потягъ туды къ Чмыровѣй дубинѣ, а кованый прямо шляхомъ до села. Однако Параска говорила свое, мабуть-то кованый пѡймавъ зайця била Свиридового вѣтряка. Романъ бувъ уже радъ, що буде печеня, и ѡдтакъ казала ему Параска прикликати дядька и тѣтку, бо они зъ-роду заячины не їли.

Саме-тогдѣ встає москаль и побачивши придурковатого Романа каже про себе: „*Не ужели это ея мужъ? Ну такъ она не совсѣмъ виновата!*“ Парасцѣ-жь приказує ѡнъ, щобъ дала теперъ що попоѣсти. Коли-жь она зъ Романомъ натякнули на велику свою бѣднѡсть, то заявивъ москаль, що ось ѡнъ самъ нагодує Романа. інъ звѣстивъ, що є чарѡвникомъ и казавъ имъ обомъ зажмурити очи та й стати на серединѣ хаты. Опѡбеля черкавъ навкруги ихъ палицею и выголошувавъ якѣсь чуднѣй слова. Якъ же выдобувъ и поставивъ на столѣ їду й варену, то кликнувъ: „*Ну, Романъ! теперъ конецъ. Смотри сюда!*“

Романъ не мѡгъ второпати, ѡдки се все взялось, а коли москаль запросивъ его до стола, то ѡнъ тремтячи ѡдѣ страху хрестивъ ся и шептавъ молитву. На привуку

москаля ставъ ѡнъ уже й ѣсти, тѡлько-жь Параска ѡдхрещувалась ѡдѣ їды, кажучи, що не ѣсти-ме того, що въ пеклѣ варене. А вже-жь боячись москаля сказала, що буде ѣсти, кобы ѡнъ тѡлько не погубивъ еѣ. Тогдѣ вневнивъ еѣ москаль, що все буде гараздъ, тѡлько нехай на-будуще лучше обходить ся зъ солдатами. Коли-жь Романъ запримѣтивъ, що теперъ мабуть треба буде хату посвятити, то ѡдповѣвъ москаль, що не треба сего робити, по-за-якъ ѡнъ самъ всѣхъ чортѡвъ выгонить. ідтакъ ставить Романа й Параску посередѣ хаты, завязує имъ очи й скручує руки. Опѡсля велить имъ говорити за собою якѣсь дивовижнѣй слова и вытягнувши дячка зъ-пѡдъ привалку роздягає его зъ кафтана та обмазує сажею. Въ-кѡнци розвязавши обомъ очи каже Романови, щобъ давивъ ся, якъ чортъ выбѣжить. Замазанный дякъ утѣкає зъ хаты, а Романъ дивує ся, що въ сего чорта немає рѡжкѡвъ, коли нечистый духъ, якъ кажуть, буває зъ рогами. Та отъ, москаль заявивъ, що чортъ лишивъ роги Романови. А коли Романъ запытавъ ся Парасѣ, що ему робити, то ѡдповѣла жонѡ: „Якъ-бы ты не лежавъ зъ-ранку до вечора, та робивъ такъ, якъ люде роблять, то-бъ не було сього нѣчого: а-то поти лежавъ, поки вылупивъ чорта. Я тобѣ скѡлько казала: „Ей, Романе, не лѣнуй ся! Льнѡсть до добра нѣколи не приводитъ!“

Сими словами кѡнчить ся комедѣя Васяля Гоголя, написана въ однѣй дѣѣ и девяти явахъ. Драматичный сей твѡръ єсть неначе вправнымъ переспѣвомъ „Москаля-Чарѡвника“ Ивана Котляревского, дарма, що Кулѣшь радъ-бы видѣти „Простака“ прототипомъ „Москаля-Чарѡвника“¹⁾. Василь Гоголь пѡзнавъ добре, що жонѡ украиньского чумака не могла зъ паничемъ-судовникомъ Финтикомъ весело забавлятись, по-за-якъ украиньскѣй дѣв-

¹⁾ „Основа“, 1862; лютый; стор. 19².

чата й молодичѣ въ давнѣйшихъ часахъ не женихалнеъ зъ панами. Тому-то въ комедіи Гоголя мужъ Параски є лѣнивымъ неробою, зъ котрымъ молода жѣнка не могла жити щасливо. Она глядає бѣрады въ веселѣй бесѣдоньцѣ зъ молодымъ дячкомъ. Опроче Параска єть справжною украиньскою молодичею, мѣжь-тымъ коли Тетяна въ „Москалю-Чарѣвнику“ говорить якомь по книжному, подекуды й по-панеки. Тѣлько Романа зѣобразивъ Гоголь не-въ-мѣру дурнымъ, якимъ украиньскій козакъ ачей не мѣгъ бути. Хоча-жь москаль являє єя въ „Простаку“ такимъ ворожбитомъ, якимъ змалювавъ єго Котляревскій, то все-таки вѣдача єго представляєна авторомъ „Простака“ вельми природно, мѣжь-тымъ коли москаль въ оперетцѣ Котляревского веде зъ Фянткомъ таку розмову, якой бѣдъ простого солдата годѣ дожидати. Въ загалѣ видно, що Гоголь намагавъ розминути єя зъ похибками, якї зуєтрьчають єя въ драматичнѣй картинѣ Котляревского и зложивъ таку шутку, яка изъ-за комичныхъ єнтуацій и наивного свого артизму єтопѣ вѣше бѣдъ „украиньскої оперы“ Котляревского. Проте похваливъ Кульшь комедію Гоголеву отъ-єими словами: „Комизмъ єго не ограничивается отдѣльными выраженіями, которыхъ не мудрено набратъ челоуьку єг талантомъ єг простонародной украинской рычи: нѣтъ, у него онъ истекаетъ изъ самого положенія вещей єг убогой сельской хатѣ и отзывается тѣмъ глубокимъ комизмомъ, которымъ Гоголь-сынъ умѣлъ наводитъ смѣющагося читателя на грустные размышленія“¹⁾. И єправдѣ, въ „Простаку“ Василя Гоголя нема нѣ зайвыхъ фразъ, нѣ фарсу, нѣ злишнихъ рѣчей: все тутъ „у себе дома“, уєє на євоѣмъ мѣєцѣ²⁾. Гоголь ста-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ „Критичный оглядъ украиньскої (русьскої) драматичної литературы“. „Котляревскій и Гоголь-батько“. Зъ московьского

нувши въ драматургїи вѣше бѣдъ Котляревского мѣгъ бы зватнеъ отцемъ украиньскої комедїи, коли-бъ спомпонувавъ бувъ бѣльше творѣвъ драматичныхъ. Все-жь таки займає бѣнъ новажне мѣєце въ исторїи нашої литературы будучи незрѣваннымъ изъ-за простоты та ядрениєтоты своєи мовы. Коли бѣдѣтакъ комедія „Простакъ“ вѣзначає єя гарными прикметами артиєтичними, то не диво, що й Н. Петровъ озвавъ єя про неѣ добрымъ єловомъ; ба, бѣнъ замѣтивъ, що комедїями Василя Гоголя интересуєвавъ єя єго єынъ Микола, вѣписуючи зъ нихъ сивѣрафы (мѣтта) до євоихъ „Вечерѣвъ на хуторѣ близъ Диканьки“, и щѣтуть въ перерѣбѣцѣ наводивъ деякї бѣдѣдѣльнї єєны зъ тыхъ комедїи¹⁾.

Комедію Василя Гоголя надруковавъ въ-перве Кульшь въ Петербургѣ бѣдъ „Основѣ“ 1862. р. (лютый, єтор. 24—43²⁾) и. з. „Простакъ, или хитрость женщины, перехитренная солдатомъ“. Бѣдѣтакъ перепечатано єєя драматичный творѣ въ Кїєвѣ двѣчи: 1872. и 1882. р. и. з. „Простакъ, або хитрощѣ жѣпки, перехитренї москалемъ“. Комедія въ 1 дѣѣ. (Кѣштомъ Л. В. Ильницького). Мѣжь-тымъ надруковано „Простака“ у Львовѣ въ „Рускѣй Библиотечѣ“ И. Онїшкєвичѣ (1877. р., томъ I, єтор. 137—152).

2. Яковъ Кухаренко³⁾.

Яковъ Герасимовичъ Кухаренко вѣчивъ єя въ Харьковѣ и въ єороковыхъ рокахъ єєго вѣку пѣзнавъ єя тутъ зъ Миколою Костомаровомъ. Въ 1836. р. написавъ бѣнъ оперету и. з. „Черноморьскїи побытъ“ и тогдѣ зближивъ

журнала „Русская сцена“. („Русалка“, литературна часописє Володимира Шашкєвичѣ зъ 1866. р., єтор. 55.)

¹⁾ „Очерки исторїи укр. литературы...“, єтор. 82.

²⁾ Н. И. Петровъ, „Очерки исторїи укр. литературы...“, єтор. 82—85.

ся до украинського Кобзаря. Шевченко хвалив вельми сей драматичний творъ и самъ бддавъ его въ цензуру, бажаючи щиро, щобъ его надруковано. Однак годъ було дбждатиеь виданя сее оперети. Одтакъ въ пятидесятихъ рокахъ Кухаренко бувъ наказнимъ отаманомъ чорноморекого вйська, хбенуючись титуломъ генераль-майора, Тогдъ бувъ Шевченко невольникомъ въ Новопетровскбмъ укрпленю, однак Кухаренко не забувавъ свого приятеля. Про взаимны Шевченка до Кухаренка можна дечого довждатись зъ пяти листбвъ Кобзаря, надрукованыхъ въ Петербургскбй „Основъ“ (1861, октябрь). Въ першбмъ и другбмъ листб спбмнувъ Тарасъ дещо про свою неволю. Въ третбмъ же листб Шевченка (писанбмъ 3. червня 1857. р.) читаемо, що поетъ пбблавъ Кухаренкови въ Чорноморію нову поему „Москалева криниця“ и два давнйшй стихотворы „Чернець“ и „Вечбръ“. Тарасъ просивъ Кухаренка, щобъ казавъ переписати тй три посзй, наколи они ему вподобають ся, и щобъ бдтакъ пббславъ ихъ старому Щепкинови, драматичному артистови въ Москвб. — Четвертый листъ писавъ Шевченко до „батька отамана кошового и друга своего единого“ 15. сепня 1857. р., коли вже бувъ свободнымъ въ Астрахани. Въ сбмъ пвсьмб спбмнувъ поетъ про свое бажане, навбстити Кухаренка въ Екатеринбургъ, столицю Чорноморй. Осъ и его слова: „Думавъ я, влучи въ столицю, завернути до ває на Сбчь, поцфлувать тебе, твою стару й твоихъ дбточокъ. Але не такъ воно робитця, якъ намъ хочетця. Мепб' велено одравитця прямо въ столицю, лихий його знає — для чого? И я теперь изъ Астрахани попростую на парохбдъ ажъ до Нижнього-Новгорода, а тамъ, черезъ Моекву, въ столицю“¹⁾. — Изъ пятого-жъ листу (безъ дати) можъ дбзнатись, що Шевченко пббславъ

¹⁾ „Основа“, 1861, октябрь; стор. 11.

Кухаренкови три свои етахы „Долю“, „Музу“ та „Славу“. Поетъ спбмнувъ тутъ про „Неофитбвъ“ отъ-симы словами: „Скомпопувавъ ще я тутъ зъ нудьги одну штуку, поему „Неофиты“, нббы изъ римской исторй. Але вона ще не выроблена, — тымъ и не посылаю. Якъ выкбнчу, то пришлю“¹⁾.

Такожъ въ „Дневнику“ свобмъ Шевченко помянувъ Кухаренка добрымъ словомъ. Именно 12. червня 1857. р. писавъ поетъ, що 1847. р. веъ приятель перервали свои бдносины до него, по-за-якъ зъ невольникомъ годъ имъ було лветуватись. Кухаренко-жъ не знавъ нбчого про долю Шевченка, и ажъ тогдъ, коли бувъ въ Моеквб на коронаціи царя Александра II. (7. вересня 1856. р.), явившись тамъ депутатомъ бдъ своего вйська, дбзнавъ ся, що Тарасъ загнає въ Новопетровекбмъ укрпленю. И отъ, сердечный отаманъ не забувъ своего приятеля въ нещастю, изъ-за чого Шевченко сказавъ про старого Чорноморця, що сей справдб благородный чоловккъ є незвычайною проявою мбжь людьми²⁾.

Зъ того, що тутъ сказано, видно, що про жите Кухаренка не богато дбйшло до наєє звбстокъ. За-те розказують осъ-якй подробицф про трагичну его емєрть: Въ половинб вересня 1862. р. по приказу коменданта вйскъ кубаньской землб вхали въ дблахъ елужбы проводырб закубаньскихъ бддблбвъ, генераль-майоры Бабичъ и Кухаренко, одинъ за другимъ почтовою дорогою при рбцф Кубани зъ Чорноморй въ Ставрополь. Генераль Бабичъ черефхавъ щасливо, але на Кухаренка напали зъ-нечевя Черкесы зъ племенн Абадхезбвъ, коли бпъ зъ зятемъ своимъ, каптаномъ Йоганзономъ, и зъ однимъ козакомъ минувъ въ почтовбмъ возб Казаньску

¹⁾ *ibid.*, стор. 12.

²⁾ *ibid.*, май; стор. 9.

стацію. Після короткої боротьби, одного проти багатьох, взяли Черкеси всіх путників у неволю. Коли Кухаренко, буди раненим, вискочив з воза, то нападники вдерли йому зброю, звязали руки по-зад за нього й його зятя, і посадивши обох на поштових коней тягли з собою через дві ночі (бо днем ховалися в лісах) трохи не двісті верст. Вдучи швидко по безпуттю Кухаренко падав нераз за коня, а по-за-як треба було через річки переправлятися в плаву, то полонений генерал-майор терпів чи-мало від осінного холоду. Третього дня рано Черкеси з обома невольниками опинилися в хуторі при річці Мокь.

В Катеринодарі довідалися про долю Кухаренка через Черкесів закубанських. Говорено, що з невольниками Черкеси обходилися по-людському, що однак жадали 22.000 рублів за викуп. Тоді-то дійшла до Чорномор'я чутка, що Кухаренко тяжко занедужав, буди раненим при нападі обороні. В кілька днів опісля настигла друга звістка з Майкопу, що Кухаренко вмер в неволі 26. вересня, та що за тіло його Черкеси жадають 6.000 рублів. Про капітана Йогансона довідалися Чорноморці, що при нім нападники поставили сторожу та що хочуть його продати. Коли-ж син покійника, осавул Степан Кухаренко, про неволю батька й шурина дізнався, то з двома товаришами поспішив до Майкопу, але не застав уже батька в живих. Вхлоптавши у Черкесів видачу тіла покійного батька Степан привіз дорогу домовину з Майкопу в Чорноморію. Отак 6. жовтня 1862. р. поховано тіло Кухаренка на кладовищі Катеринодарському¹⁾.

¹⁾ П. Бариленко, „Ілля і смерть Я. Г. Кухаренка“. („Збірник творів Я. Г. Кухаренка“. По смерті видання екомпонував Ф. М. Пискуновим. Київ 1880; стор. 5--13.)

Кухаренко визначував ся гарними прикметами душі; нез-за чого щиро любили его Українці. Ось-як звеличив его память один з Петербуржців приятель: „Натура покійного Якова Герасимовича справді була щира, козацька; своєю любовю до України и до рідної мови він оставив по собі дорогу память. Миколай Ивановичь Костомаров знав покійного Кухаренка давно, ще за молодого віку, и спомина його добрим, приятним словом. Познався вони ще у Харкові, годів 20 буде тому: и тоді вже Кухаренко був щирим и гарячим Українцем, и тоді вже він став ся, щоб росла и ширилась народня мова и правдива любов до України між молодістю. Потім-того, як Миколай Ивановичь їздив через чорноморські землі у Крым, то чував не од козаків, а од інших Українців, що рідко найти такого чоловіка, щоб так любив свої люд український и все, що йому мило, як Кухаренко. Поважали мы його й за те, що не було у його тієї пихи панської, — що він дивив ся на кожного, як на рівного и обходив ся з кожним по-братерськи, як слід вільному потомкові козака-Запорозця. Бачили мы його веселий сміх, бачили и його дорогі сльози; ніколи мы их не забудемо, и дай то Боже, щоб у всіх нас готові були такі теплі сльози!“¹⁾

Познавши звичай и обычаї козаків в новій батьківщині написав Кухаренко — як уже выше сказа-

¹⁾ „Основа“. 1862; листопад, в статі: „Панихида по Я. Г. Кухаренку в С.-Петербурзі“; стор. 126—127. — На смерть Я. Г. Кухаренка написав вірш Ол. Кошневський. („Галичанин“. Литературний збірник, издаваемый Яковом О. Головацким и Богданом А. Дьдицким. Книга I, выпуск 2. Львов, 1863; стор. 13—14)

но — въ 1836. р. оперету въ трьохъ дѣяхъ п. з. „Черноморській побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками“. „Черноморській побытъ“ Кухаренка зъображае той часъ, коли останки Запорожцѣвъ та й вишій выходцѣ зъ Украины осслились послѣ рунвы Сѣчи на прикубанскихъ степахъ. Головными особами дѣвными въ сѣй оперетѣ суть: сотникъ Тупиця, молодой козакъ Иванъ Прудкій, вдова Явдоха Драбиннича, еи дочка Маруся, пристаркуватый козакъ Харко Кабиця и Кулина, его давна полюбовниця.

Въ першѣй дѣи сѣй опереты прощае ся козакъ Иванъ Прудкій зъ Марусею, котру щиро любить. Онъ ѣде зъ товаришами за рѣку Кубань, щобъ побити ворага, Черкеса. Коли бо Запорожцѣ були ще въ старѣй Сѣчи, то ѳдтѣль бувало ходили добувати ся до Татаръ, або до Ляхѳвъ. Теперь же нѣкуды бѳльше кинутись, тѳлько до Черкесѳвъ, ѳдъ котрыхъ хочъ скотинны або коней можъ було добути. Якъ же Маруся дѳзналась, що Иванъ ѣде зъ товариствомъ за Кубань, то заявила ему, що мабутъ еи вже не застане, тому-що мати хоче еѣ либонъ за когось иншого выдати за-мужъ. Почувши таку немилу вѣсть Иванъ покликавъ сейчасъ своего хрещеного батька, сотника Тупицю, чоловѣка вельми тямущого, котрый его зъ козаками хотѣвъ выпровадити за Кубань, та ось-тутъ на улици походу дожидавъ. Тупиця побачивши хорошу дѣвку Марусю, радъ бувъ справдѣ, щобъ Иванъ зъ нею одруживъ ся. Про-те сказавъ, щобъ онъ ѣхавъ собѣ зъ товариствомъ до тыхъ „еретичныхъ“ Черкесѳвъ; а вже-жъ про Марусю нехай не журить ся, по-за-якъ мати за кого иншого еи не ѳддасть. Коли-жъ Иванъ поѣхавъ зъ козаками за Кубань, то Явдоха, мати Марусина, сказала дочцѣ, що еѣ хоче посватати богатый курѣпный козакъ, Харко Кабиця. Але Маруся не хоче й слухати про сва-

тане старого Кабицѣ; ѳдтакъ каже матери, що сюды приѣхала Кулина Кочугурѳвна, давна полюбовниця Кабицѣ, котру онъ покинувъ, хочъ боживъ ся, що зъ нею оженить ся. А вже-жъ мати не вѣрить словамъ дочки, и згадуе про се, що Кабиця вже въ ѳдставцѣ, що буде жити дома и держати-ме хозяйство, мѣжь-тымъ коли молодого козака все гонити-мутъ то за Кубань, то за кордоны, або де въ далекой похѳдъ. Дѣя кѳпичить ся комичною явою пьяного Кабицѣ й Очкурнѣ, робѳтника Тупицѣ.

Въ другѣй дѣи залицае ся Кабиця до Марусѣ и просить еѣ, щобъ его полюбила; та-жъ онъ козакъ не послѣдний, а грошей повна квшеня, та ще й въ саквахъ е чѣ-мало. Але Маруся, называючи Кабицю дядькомъ, ѳдповѣдае, що не треба ѣй грошей Кабицѣ, та що нѣхто не може еѣ прѣсудити, за-мужъ ити за старого, якъ сама не ехоче. Тогдѣ спѳмнула она такожь про Кулину, котра горюючи ажъ сюды приѣхала зъ Самары. Коли-жъ опѳселя Явдоха довѣдалась ѳдъ Кабицѣ, що Маруся й на мову не дае ся, то бажала она скорше закѳпичити сю справу; про-те побѣгла до Цвѣркунки, чей може въ-двохъ зъ сею суевѣдкою „вкоськають“ Марусю. Цвѣркунка порадила, пѳслати Кабицю до попа, щобъ его поеднавъ, мѣжь-тымъ она занлела-бъ Маруси косу, — а опѳселя гайда до церкви та й на рушникъ! И справдѣ, иде Кабиця до попа, а Маруся признае ся матери, що подала слово Иванови Прудкому. Та отъ, мати зове дуростію такой починъ дочки и каже, що хочъ Иванъ козакъ бравый и воинъ хороший, такъ голѣйшій ѳдъ мыши. Такъ отже судялось Маруси йти пѳдъ вѣнецъ: нема дружокъ, нема дѣвокъ, — та й ѳдки тутъ дѣвокъ набрати? — се-жъ не въ городахъ, а въ Черноморіи!

Въ третѣй дѣи Цвѣркунъ и Цвѣркунка вводятъ Марусю, прибрану; — зъ ними входятъ такожь Явдоха.

Аж ось являє ся Кулина зь сотникомъ Тупицею. Онъ каже Явдосѣ, що ен „гаспидьскій“ зять Харко заапастивъ оть-сю дѣвку, та оть, мати пхає ще й дочку за него. Почувши таку мову Явдоха вже не хоче оддавати своен дочки за такого жениха. А вже-жь по думцѣ Тупицѣ треба було бѣднѣй Кулицѣ якось помочи. Ось и его рада: Коли Кабиця поверне одъ пона, то Кулину заховаютъ въ хижі, мѣжь-тымъ коли Марусю зь нимъ посадять. Одтакъ почнуть его частувати, а якъ онъ унеся, то Марусю возьмутъ геть одъ него, а на ен мѣсе посадять Кулину, та й перевѣнчають. Веѣмъ присутнымъ подобалась така рада. Преходить Кабиця подъ чаркою и розказує те, що зь нимъ трапилось. Онъ хотѣвъ вхати въ городъ, єднати пона, щобъ его звѣнчавъ зь Марусею, та довѣдавъ ся, що въ ихъ сєло, Видну, приѣхавъ новий пѣпль, Яцько Персєдєрѣй Кисляковѣскій. Онъ бувъ писаромъ въ Черноморіи, та богаго дєчого нашкодивъ, изъ-за чого вѣйсковый судя Головатый укаравъ его и пѣславъ до владыки въ Крымъ. Той поставивъ его пономъ, и одтакъ Яцько опинивъ ся въ Виднѣ. Такъ отже Кабиця розбалакавъ ся зь сымъ пономъ при чарцѣ та й зьєднавъ его, повѣнчати сєйчасъ молодыхъ. Коли-жь увѣйшла Маруся, сказала Явдоха Харкови Кабици, щобъ сѣвъ собѣ, бо отсе панъ сотникъ буде за батька, а она за матѣрь. Тѣлько станула ось-така умова, щобъ Кабиця не звавъ ен дочки Марусею, а Кулиною. Якъ же Кабиця запытавъ ся, на-що єъ зовуть Марусею, то появила Явдоха, що въ неє була старша дочка Маруся, котра въ Переконѣ вмерла, коли йшли сюды изъ Слободекон Украины. Тогдѣ-то оть-єя дочка просєла матери, не звати єъ Кулиною, а Марусею. Одтакъ посадили Марусю коло Кабицѣ и стали его частувати. Коли-жь онъ домагавъ ся, щобъ ему руку перевязали хусткою, то Ма-

руся встала й вѣйшла, а Кулина, убрана въ Марусєну одєжу, внесла на тарѣлцѣ рушники й хустку. Явдоха взяла въ Кулины тарѣлку и передала Цвѣркунцѣ, а Кабиця вставъ, пѣдѣйшовъ до Кулины, думаючи, що се Маруся, и промовивъ до Тупицѣ й Явдохи: „Благословѣть, тату, и вы, мамо, молодымъ на рушникъ стати!“ Пѣсєля благословєня Кабиця й Кулина изъ старостами пѣшли до пона. Одтакъ Тупиця ставъ вмовляти въ Явдоху, щобъ оддала Марусю за Ивана Прудкого, котрому онъ передасть все свое майно. Аж ось „весѣля иде зь вѣнчаня“. Пяного Кабицю ведуть подъ руки и саджають на ослонѣ; тутъ онъ розвертає ся и засипляє. Оцѣсєля выносятъ его въ хижу, а Тупиця єватає Марусю за Ивана. Лєдвѣ-жь сказала Явдоха, що поблагословить дѣтей, коли Иванъ верне ся, вѣбгає Илько, братъ Ивана, и звѣщає, що вернулись козаки. Вже зачувъ ся сѣвъ Ивана, изъ-за чого зрадѣла Явдоха зь Марусею. Дѣя кѣнчить ся пѣсєнею Цвѣркунки, зь котрою и другі пѣдтягують. Якъ ще пѣсєня сѣває ся, входить Иванъ, а Маруся кѣдає ся ему на шию.

Отъ и змѣтєть Кухарєнковой оперєты. Очевидячки авторъ не придержувавъ ся правилъ драматургїѣ, та намагавъ гуморомъ своимъ оживити пѣдѣю просту, котроє завязка не може вважатись штучною, перебѣрчивою. А вже-жь зовєсѣмъ не можє похвалити розвязки дѣѣ хитрощамп сотника Тупицѣ, котрый опроче являє ся чолувѣкомъ щирымъ и сердечнымъ. Чєй же не годилось доводити дѣѣ до кѣнця обманою єупроти жениха! Такою недоладною розвязкою драматична дѣя не може нѣкого вдоволити. Згѣркувавъ сє добре Михайло Старицькій, котрый оперєту Кухарєнкову перєначивъ и одтакъ свою перерѣбку выдавъ 1885. р. въ Кїєвѣ и. з. „Черноморци“. Оперєтта въ 3-хъ картынахъ. Музыка М. Лисєнка.

По Кухаренку скомпонував М. С.⁴ (8^о, еторонь 78). Старицькій впровадивъ въ оперету свою ще одну особу, се-бъ-то Наталку, „кревну“ Явдохи Драбнихи, що була въ неї за наймичку. Хоча-жь ея нова особа являє ся иногдѣ конечною помѣчницею Марусѣ, то изъ-за горячої ея вдачѣ „тихенька й плохенька“ дѣвчина Иванова уеуває ея на другій плянъ драматичного образа и трагить тую самостѣйность въ дѣланю, яку добачаемо въ оперетѣ Кухаренка.

Старицькій повыкидувавъ подекуды діялоги непотрѣбнѣй, та й понереставлювавъ декотрѣ сцени. А вже-жь найважнѣйшу змѣну въ оперетѣ Кухаренка заподѣявъ Старицькій тымъ, що зъобразивъ Кабицю кающимъ ся. Коли въ драматичномъ творѣ Кухаренка Туниця пѣдсунувъ до вѣнця пѣному Кабици Кулину замѣсьць Марусѣ, то въ оперетѣ Старицького Кабиця зворушившись слѣзами Кулины звертає ея сердцемъ опять до давної любовницѣ й каже: „А що? знайшлась и менѣ дружина, — ажъ на еерци выянилось! Таки-такъ весело етало, якъ давно не було“ (стор. 67). Такъ отже освободивъ Старицькій сотника Туницю одъ закиду поганой обманы, але не зъумѣвъ направити похибки, яку бувъ вдѣявъ Кухаренко въ кѣнці своєї опереты. Се бо въ перерѣбцѣ Старицького являє ся старый Кабиця чоловѣкомъ вельми непотѣйнымъ, котрый зъ-нечевя одвертав ся одъ любови Марусѣ, та просить сотника Туницѣ, щобъ благословивъ его на чесный шлюбъ зъ Кулиною.

Хоча въ оперетѣ Кухаренка добачаемо чи-мало похибокъ зъ поглядомъ на будову драматичну, то все таки поодинокѣ сцени мають литературну стѣйность, позаякъ суть образомъ життя тыхъ Чорноморцѣвъ, котрѣ, втративши давну батькѣвщину, въ новыхъ займанщинахъ будучи сусѣдами двихъ Черкесѣвъ визначували ся по-

декуды грубшими обычаями. Тому-то й побѣчь мовы ядренистой комизмъ въ сѣй оперетѣ являє ся досыть грубымъ.

Написавши першу часть своєї опереты (1836) Кухаренко довго ждавъ, поки еѣ надруковано. Кажуть, що онъ свои писаня посылавъ одному передовому Украинцеву въ Харьковъ за-для печатаня. Та отъ, ажъ въ кѣнці року 1861. надруковано въ Петербургскѣй „Основѣ“ его оперету (ноябрь и декабрь; стор. 1—41). Редакція „Основы“ передавъ бувъ Кухаренко такожъ другу часть своего драматичного твору, и старавъ ея одтакъ денекуды его справити. Але трагична смерть перервала его литературну дѣяльність.

Кухаренко хотѣвъ списати етнографичнѣй образки зъ военного й городяньского побуту въ Чорноморіи и мабуть пѣславъ редакціи „Основы“ чи-мало такихъ своихъ творѣвъ. Одначе въ сѣмъ журналѣ надруковано лишь отъ-сї писаня: 1. „Вороный кѣнь“ („Основа“. 1861; октябрь, стор. 21—25³). Се є шутлива казка, написана мабуть на засновку народного оповѣданя про „Москаляшкапу“¹). 2. „Пластуны“²) („Основа“. 1862; лютый, стор. 61—65³). 3. „Овцѣ и чабаны въ Чорноморіи“ („Основа“. 1862; май, стор. 29—36⁴). 4. „Чабанскій словарь“ („Основа“. 1862; май, стор. 36—39⁴).

¹) Порѣви. „Народныя южнорусскія сказки“ П. Рудченка. Выпускъ II. Кієвъ, 1870; № 41.

²) Про „пластуновъ“ писавъ Кухаренко ось-що: „Пластуны стрѣляли дикій звѣрь, якого тогдѣ въ Днѣпровыхъ плавняхъ було доволѣ. Пластунами, кажуть, звались за те, що непосидячї були, все вешталнє по плавняхъ, и якъ большѣ имъ приходилоє мѣсить грязь, иѣжь ходитъ по-сухому, сирѣчь пластать, то и прозвались пластунами“. („Збирникъ творивъ Я. Р. Кухаренка“. Кієвъ 1880; стор. 88.)

У-друге надруковано писаня Кухаренка въ Кіевѣ 1880. р. п. з. „Збирникъ творивъ Я. Г. Кухаренка (наказного отамана земли війська чорноморського). Посмертне видавня, скомпоноване Ф. М. Пискуновымъ“ (12^о, сторѣнь 126). Се видане присвятивъ Пискуновъ есаулови Степану Яковлевичу Кухаренку, сынови Якова Кухаренка. Тутъ помѣщено навпередъ отъ ей статьѣ: 1) „Плѣнь и смерть Я. Г. Кухаренка“ стор. 5—16)¹⁾; — 2) „Дешиця про чорноморській побытъ“ (стор. 16—18); — 3) „Чорноморській побытъ на Кубани мѣжъ 1794. и 1796. роками“. Драма въ 3-хъ дѣяхъ (стор. 19—86); — 4) „Пластины“ (стор. 87—96); — 5) „Вороний кѣнь“. Оповѣданя (стор. 97—105); — 6) „Чабаны и ѡвць въ Чорноморіи“. Оповѣданя (стор. 106—120); — 7) „Чабанській словарь“ (стор. 121—126).

3. Микола Костомарѡвъ²⁾.

Микола Ивановичъ Костомарѡвъ родивъ ся 4 (16) мая 1817. р. въ селѣ Юрасѡвцѣ, Воронѣжской губерніи,

¹⁾ Порбви. „Основу“, 1862; сентябрь, стор. 1—3^о. Сю статью написавъ П. Бариленко. Въ додатку напечатано дуть стихъ „Слободзького Украина“, Дмитренка Бута (стор. 7—8^о).

²⁾ Важнѣйша литература: а) „Slovník naučný“. Redaktor Dr. Frant. Lad. Rieger. Díl čtvrtý. V Praze, 1865; str. 859—861. — б) „Свѣтъ“. Ілюстрована літературно-політично-наукова часопись. Ві Львові, 1831; статья М(ихайла) Д(рагоманова) п. з. „Микола Ивановичъ Костомарѡвъ“; стор. 15—17; 29—31. — в) „Кіевская Старина“. Томъ XII. 1885; статья Ѳ. Николайчика, В. Антоновича и В. Науменка п. з. „Памяти Н. П. Костомарова“; стор. I—XLIV; — статья В. Беренштама п. з. „Воспоминанія о послѣднихъ годахъ жизни Н. П. Костомарова“; стор. 219—237; — статья А(лександры) Кулишъ п. з. „Нѣсколько встрѣчъ съ Н. П. Костомаровымъ“; стор. 255—262. — г) „Дѣло“. Львѡвъ, 1885; статья Мих. К(омарова) п. з. „М. П. Костомаровъ“. (Посмертна згадка); число 45—46; — статья О. Я. Коинь-

Острогожского повѣту, котрый въ XVII. и XVIII. вѣку бувъ частною Слободской, козацкои Украины. По словамъ М. Драгоманова одинъ Костомарѡвъ втѣкъ зъ Московщины за царя Ивана Грозного до его врага, князя Андрѣя Курбского¹⁾, и оселивъ ся на Волини. Потѡмъ Костомаровы пристали до козацкого руху въ часы Острянина (1638), и зъ утѣкачами волянскими, щѡ тѣкали ѡдѣ Польщѣ, перейшли въ Острогожчину, котру урядъ московскій назначивъ бувъ для слободъ украинскыхъ²⁾.

Батько Микола бувъ дворяниномъ и мавъ гарный маєтокъ. Якъ и все паны того часу бѣли дививъ ся зъ презирствомъ на простый людъ, своихъ крѣпакѡвъ, и виховувавъ своего сына, якъ панича. И вдавъ ся сей паничъ дуже жвавимъ хлопцемъ: не любивъ сидѣти въ панскѡмъ дворѣ, — его маняли до себе природа й веселіи играшки сѣльскихъ хлопцѡвъ. На десятѡмъ роцѣ житя его ѡддано учити ся въ Москву до приватной школы Француза Ге, щѡ бувъ лекторомъ въ Московскѡмъ университетѣ. Малаый „Коля“ зъ-початку бувъ дуже заступувавъ и задумавъ утекти зъ пансіону до дому; але скоро его поймали и вернули въ школу того Француза.

кого п. з. Зъ моихъ сиоминокъ: „Микола Костомаровъ“; число 49—52. — д) „Зоря“. Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ, издаване товариствомъ имени Шевченка подѣ редакцією Ом. Партицкого. Рочникъ VI. У Львовѣ, 1885; статья О. Я. Коиньского п. з. „Микола Костомаровъ“; число 8., стор. 94—95. — е) „Slovanský Sborník“. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1885; „Mikuláš Kostomarov“. (Napsal A. H. Kirkor; str. 321—324.)

¹⁾ Про Андрѣя Курбского глянди Історію літературы рускои, I., стор. 130.

²⁾ „Свѣтъ“. 1881; стор. 15. — Костомаровы зайшли въ Московщину мабутъ зъ Украины. („Кіевская Старина“; томъ XII. 1835 стор. II.)

Вчавъ ся бпъ тутъ якоесь неохоче и бувъ дуже пуето-тливый. Въ лѣтѣ 1828. р., коли бувъ дома на вакаціи, скилось велике лихо въ семьѣ: двѣрѣкѣ крѣпаки вбили его батька, щѣ бувъ жоретоккого серця и недобре зъ ними обертавъ ся.

Пѣсля смерти батька Микола зоставеъ на рукахъ матери, людины щирои, доброи и проетои. Она не инакше говорила, якъ по-украиньски, и коли Микола ставъ пѣзнѣйше славнымъ писателемъ, то зостававеъ бпъ для неи все „Колею“, котрого треба пестити, якъ любу дитину.

Мати ѡдвезла свого „Колю“ въ Воронѣжъ въ пансіонъ, котрый удержували гимназіяльнѣи учитель; але тутъ бпъ пробувъ не довго. Начальство не вытерпѣло его пуетошѣвъ и ѡдоелало до матери. Тогдѣ мати ѡдала его въ Воронѣжеку гимназію, де бпъ сякъ-такъ добувъ куреу на шѣснацятѣмъ роцѣ. Уже-жъ бо и тутъ учивъ ся Микола нерадо и пѣсля гимназіѣи мусѣвъ доучувати математики, щѣбъ здати экзаменъ на студента университетского.

Сѣмнацятѣлѣтнѣи Костомарѣвъ ставъ на Харкѣвскѣмъ университетѣ навпередъ учити латини. Коли-жъ зъ-за границѣи приѣхавъ профсеоръ Лунинъ, то притягъ бпъ Костомарова до исторіѣи. Тогдѣшнѣи Харкѣвъ, де жили Квѣтка и Артемовекіи-Гулакъ, бувъ осередкомъ украиньского руху, котрый тамъ звязувавъ ся зъ рухомъ всеславяньскимъ. Чи-малу вагу мѣли на Костомарова такожъ лекціѣи Амвросіѣи Метлиньского, а ще бѣльшъ може его працѣ по етнографіи Украиннѣи¹⁾.

¹⁾ Амвросіѣи Метлиньскіѣи бувъ тогдѣ адъюнктомъ-профсеоромъ Харкѣвского университета и читавъ теорію прозы и поезіѣи та и исторію росіѣйской словесности.

Скѣдичивши куреъ (1836) поступивъ Костомарѣвъ въ драгуньскіѣи полкъ, котрый стоявъ въ Острогѣожску. Але молодой юнкеръ займавъ ся бѣльше козацкимъ архивомъ, щѣ бувъ въ тѣмъ мѣстѣ, пѣжъ драгуньскими муштрами, и про-те самъ полковникъ порадивъ ему, кинути вояцку службу, сказавши: „Вы швидше зробіте собѣ каріеру въ службѣи вченѣи!“ Костомарѣвъ увѣлинивши бѣдъ драгунѣи „по неспособности“ повхавъ въ Моекву, де записавъ ся въ вѣльнѣи слухачѣи університету и почавъ готувати до экзамену на магістра, звертаючи увагу на украиньску старовину и на уетну словеснѣи народну. Въ тѣмъ университетѣ слухавъ бпъ лекціѣи Каченовского и Погодина по исторіи, и лекціѣи Шевырева по словесности.

Вже тогдѣ зрозумѣвъ Костомарѣвъ яено, що исторіѣи безъ етнографіѣи есть наукою мертвою. Коли бпъ отже зновъ приѣхавъ у Харкѣвъ, то ставъ запопадливо збирати народнѣи пѣсенѣи, вчивъ ся украиньской мовы и всего, щѣ належало до исторіѣи и етнографіѣи Украиннѣи. Тогдѣ-то почавъ бпъ писати по-украиньски, друкуючи свои етихотворы пѣдъ псевдонимомъ Бремѣи Галки.

Въ 1840. р. Костомарѣвъ здавъ магістерскіѣи испитъ въ Харковѣ, ѡдтакъ въ 1841. р. написавъ дисертацию „О значеніи уни въ западной Россіи“ (надрук. 1842. р.). Назначеннѣи бувъ вже часъ (2. квѣтня 1842. р.), коли Костомарѣвъ мавъ передъ публикою обороняти свою дисертацию; ажъ ось Харкѣвекіѣи архіепсекопъ Иннокентіѣи Бориевъ помѣтивъ въ сѣѣи дисертациѣи щѣсь недоладного и неѣдповѣдного до своего погляду, та и зупинивъ диспуту. Дисертациѣи пѣшла на судъ до министра освѣты, графа Уварова, котрый покликуючи на оцѣнку профсеора-историка Устрялова приеудивъ сѣ спалити¹⁾. ідтакъ

¹⁾ Устряловъ закинувъ Костомарову новину думокъ, по-за-

въ 1843. р. Костомаровъ подавъ другу диссертацию „Объ историческомъ значеніи (русской) народной поэзіи“, котра и досѣ еще не стратила науковой ваги, хоча на неѣ напавъ критикъ В. Бѣлинскій въ „Отечественныхъ Запискахъ“. Одначе Костомарови не дали ще катедры въ Харьковскѣмъ университетѣ и онъ мусѣвъ приняти мѣсце учителя гимназіи въ Ровнѣ на Волини. Ще въ 1841. р. онъ выбравъ ся зъ Харкова на вандрѣвку въ Крымъ въ цѣляхъ науковыхъ; ѡдтакъ зъ Ровна поѣхавъ въ Почаевъ и въ другіи историчніи мѣщевости Волини. На Волини почавъ онъ працювати надъ выслѣдомъ исторіи Богдана Хмельницкого, и про-те (1844) збиравъ самъ и черезъ учениковъ народніи пѣснѣ. Тѣ пѣснѣ надруковано ѡбѣля (1859) въ Саратовѣ въ „Малорусскѣмъ литературномъ сборнику“ Д. Мордовцева (стор. 179—353).

Въ 1845. р. поставлено его гимназіяльнымъ учителемъ въ Кіевѣ, а въ червню 1846. р. Кіевскій университетъ выбравъ его профессоромъ исторіи. Тутъ онъ не-бавомъ (1846) надруковавъ кириллицею „Славянскую мнѣологию“, але начальство зновъ побачило тутъ щось непевного и не выпустило книжки.

Въ Кіевѣ пѣзнавъ ся Костомаровъ зъ Тарасомъ Шевченкомъ и зъ молодыми украиньскими патриотами: Миколою Гулакомъ-Артемовскимъ, Олександромъ Навроцкимъ, Василемъ Бѣлозерскимъ, Опанасомъ Марковичемъ, Пантелеймономъ Кульшемъ и и. ѡдтакъ въ 1846. р. засновано тутъ пѣдъ проводомъ Костомарова политичне товариство, се-бъ-то товариство св. Кирила и Методія. Осъ и два важнѣйшіи пункты програмы сего товариства: (II.) „Принимаемъ, что при (духовномъ и политическомъ) соединеніи (Славянъ) каждое славянское племя должно якъ онъ гудитъ духовенство, называе протестантство вѣрою чистую, и т. и.

имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужицанъ, Иллиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ“. — (III.) „Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленіе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденію, христіанскимъ вѣроисповѣданіямъ и состоянію“¹⁾.

Крѣмъ загальнои програмы члены товариства Кирило-Методіевскаго епископи свѣи регуляминъ въ одинацяти „главныхъ правилахъ“. Осъ и автентичный текстъ сихъ правилъ:

1. Устанавлиемъ общество съ целью распространенія выше-изложенныхъ идей, преимущественно посредствомъ воспитанія юношества, литературы и умноженія числа членовъ общества. Общество именуетъ своими покровителями святыхъ просвѣтителей Кирилла и Методія и принимаетъ своимъ знакомъ кольцо и икону, съ именемъ или изображеніемъ сихъ Святыхъ.

2. Каждый членъ общества произноситъ присягу, при поступленіи, употреблять дарованіе, труды, состояніе, общественныя свои связи для целей общества, и ежели бы какой членъ претерпѣлъ гоненіе и даже мученіе за принятыя обществомъ идеи, то по данной присягѣ онъ не выдастъ никого изъ членовъ, своихъ братій.

3. Въ случаѣ членъ попадетъ въ руки враговъ и оставитъ въ нуждѣ семейство, общество помогаетъ ему.

4. Каждый принятый членъ общества можетъ принять новаго члена безъ необходимости сообщать ему объ именахъ прочихъ членовъ.

5. Въ члены принимаются Славяне всѣхъ племенъ и всѣхъ званій.

¹⁾ Повну програму членѣвъ товариства Кирило-Методіевскаго надруковано въ Исторіи литературы рускои, II, стор. 477.

6. Совершенное равенство должно господствовать между членами.

7. Такъ какъ славянскія племена въ настоящее время исповѣдуютъ различныя вѣроисповѣданія и имѣютъ предубѣжденія другъ противъ друга, то общество будетъ стараться объ уничтоженіи всякой письменной и религіозной вражды между ними, и распространять идею о возможности примиренія разногласій въ христіанскихъ церквахъ.

8. Общество будетъ стараться заранее объ искорененіи рабства и всякаго униженія низшихъ классовъ, равнымъ образомъ и о повсемѣстномъ распространеніи грамотности.

9. Какъ все общество въ совокупности, такъ и каждый членъ должны свои дѣйствія соображать со евангельскими правилами любви, кротости и терпимости; правило же: цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожнымъ.

10. Нѣсколько членовъ общества, находясь въ одномъ извѣстномъ мѣстѣ, могутъ имѣть свои собранія и постановлять частныя правила для своихъ дѣйствій, но дабы оны не противорѣчили главнымъ идеямъ и правиламъ общества.

11. Никто изъ членовъ не долженъ объявлять о существованіи общества тѣмъ, которые не вступаютъ, или не подають надежды вступить въ него.

Когда русское правительство довѣдалося про существованіе товарищества Кирило-Методіевскаго, то уязнено десять его членовъ¹⁾. Костомарова арештовали въ передодень его весѣля (29. марта 1847. р.)²⁾. Ему-то приписувано главную роль въ томъ политическомъ заговорѣ. Когда его допытувано въ Петербургѣ въ III. отдѣленіи, то шефъ жандармовъ графъ Орловъ подавъ ему руку и

¹⁾ Порбви. „Исторію литер. рус.“, II, стор. 481.

²⁾ Суджена Костомарова звалась Аліца Леоніевна Крагельска.

сказавъ: „Очень радъ познакомиться съ вами, господинъ профессоръ! Мы имѣемъ объ васъ отличные отзывы, но, къ сожалѣнію, у васъ нашли вещь очень преступную. Намъ сообщено содержаніе: вы толкуете о соединеніи славянскихъ народовъ противъ деспотизма! Вѣдь за это эшафотъ! Это не вы! — вы должны выдать намъ мерзавцевъ!“ Але Костомаровъ не зъявивъ нѣчого про существованіе тайного политическаго товарищества; про-те бдвезли его назадъ въ тюрьму, и тутъ написавъ бнѣ цѣлу диссертацію про Славянъ, цитуючи Шафарика и другихъ славянскихъ ученыхъ. Сю диссертацію бднесли до генерала Дубельта, и бнѣ небавомъ прикликавъ Костомарова до себе. „Зачѣмъ вы написали это?“ запытавъ Дубельтъ. „Это годится для ученыхъ, а не для насъ! Это, мой добрый другъ, все поезилъ, а васъ надобно отправить въ крѣпость на всю жизнь!“¹⁾ Такъ отже засудили Костомарова на одинъ рѣкъ въ Петропавловску крѣпость, а потѣмъ збелали въ Саратовъ „за составленіе тайнаго общества, въ которомъ обсуждается было-бы соединеніе Славянъ въ одно государство“²⁾.

Костомарову заборонили писати и друковати свои творы. Въ Саратовѣ поставлено его „переводчикомъ при губернскомъ правленіи“, а оибеля такожь секретаромъ статвстическаго комитета. Въ томъ городѣ пробувавъ бнѣ ажъ до р. 1856., коли царь Александеръ II. дарувавъ ему волю.

Когда Костомаровъ вертавъся зъ Саратова, збранись въ Петербургѣ у Василя Бѣлозерскаго Кулѣшь, Си-

¹⁾ Орестъ Миллеръ, „Даръ пятидесятиницы и наши первоучители“. Посвящено памяти Н. И. Костомарова... („Кіев. Старина“, 1885, XIII., стор. 44. замѣт.)

²⁾ Про се, якъ Костомарова уязнено, оповѣдае бнѣ самъ въ статьѣ „И. А. Кулишъ и его послѣднія литературная дѣятельность“. („Кіев. Старина“, 1883, V., стор. 228—230.)

моновъ (Номисъ), польскій поетъ Желитовскій (Антѣнъ Сова) и богато иншихъ. Але Костомарѣвъ не приѣхавъ въ той день, коли дожидали его приятели. Опѣсля повѣтавъ онъ Кульша въ Варшавѣ и бесѣдувавъ зъ нимъ про исторію Украины и про имѣвру будущу ролю рѣдного народу.

Историчными дослѣдами займавъ ся Костомарѣвъ уже тогдѣ, коли пробувавъ въ Саратовѣ. Якъ отже вернувъ ся на волю, вже въ роцѣ слѣдуючѣмъ (1857) надруковано въ Петербурзѣ знамениту его монографію п. з. „*Богданъ Хмельницкій*“ („Отечественныя Записки“, No 1—8)¹⁾. Одаткъ розвинувъ онъ невсыпущу дѣяльнѣсть, друкуючи въ рѣзныхъ російскихъ журналахъ свои историчный працѣ, котры зъ каждою книжкою прибѣльшували ему славу.

Въ 1859. р. Петербургскій университетъ покликавъ его на катедру російской исторіи. Коротка, але блискуча була его професорска каріера въ той столицѣ царства, и ледвя якій професоръ придбавъ собѣ таку славу, якою звеличивъ ся тамъ знаменитый сей историкъ. Его лекцій (зъ листопада 1859. р. по май 1862. р.) слухали въ найбільшій салѣ университетскѣй не только студенты, але й старшій люде. Живе-жь и красомовне его слово робило таке сильне вражѣне на слухачѣвъ, що трохи-не кожда его лекція выкликувала радѣснѣ овацїи, изъ-за чого Костомарѣвъ ставъ найлюбѣйшимъ професоромъ. Въ томъ часѣ (19. марта 1860. р.) одбувъ онъ словутну диспуту зъ исторіографомъ и панславистомъ Погодиномъ про мнимый варяжскій зачатокъ Руси, а въ 1861. р. засновавъ онъ вразѣ зъ Василемъ Бѣлозерскимъ и Паи-

¹⁾ Се було перше выдане знаменитой монографіи „Богданъ Хмельницкій“. Выдане четверте (въ трѣохъ томахъ) надруковано въ Петербурзѣ 1884. р.

телеймономъ Кульшемъ украинскій литературно-научковий журналъ „*Основа*“.

Трохи-не въ кождѣмъ томѣ сего журнала друковано его розвѣдки историчный въ мовѣ російскѣй. Осъ и переглядъ важнѣйшихъ его статей, напечатаныхъ въ „*Основѣ*“:

1. „*Мысли о федеративномъ началѣ въ древней Руси*“. („*Основа*“, 1861; январь, стор. 121—158). — 2) „*Черты народной южнорусской исторіи*“. (1861; мартъ, стор. 114—165²⁾; — 1862; июнь, стор. 1—45³⁾; октябрь, стор. 1—19⁵⁾. — 3) „*Два русскія народности*“. (1861; мартъ, стор. 33—80³⁾. — 4) „*Гетманство Выговскаго*“. (1861; апрѣль, стор. 1—66²⁾; — июль; стор. 67—114). — 5) „*Правда Полкамъ о Руси*“. (1861; октябрь, стор. 100—112). — 6) „*Правда Москвитамъ о Руси*“. (1861; октябрь, стор. 1—15²⁾. — 7) „*Юдеямъ*“⁴⁾. (1862; сѣчень, стор. 38—58²⁾. — 8) „*Дополненіе къ „Правдѣ Москвитамъ о Руси*“. (1862; стор. 58—62²⁾), и и.

Въ 1859—1862. р. засвітала на Украинѣ денница нового просвѣтного житя. Тогдѣ-то заводились недѣльнѣ школы²⁾, а тямущіи патріоты выдавали школнѣ книжки въ мовѣ украинскѣй для науки дѣтей. Одаткъ въ 1862. р. задумавъ Костомарѣвъ надати просвѣтѣ люду украинского прикмету науки практичнои. Въ Петербургскѣй „*Основѣ*“ (1862, май) написавъ онъ статью п. з. „*Мысли Южнорусса: О преподаваніи на южно-русскомъ языкѣ*“. Тутъ заприймѣтивъ онъ, що Украинцѣ богато гарного приняли одъ люду, але въ замѣну дали ему лишь мало до-

¹⁾ Въ сей статьѣ выступивъ Костомарѣвъ зъ докоромъ именно противъ жидѣвской часописи „*Сіонъ*“, котра выдумала выразъ „украинскій сепаратизмъ“.

²⁾ Про недѣльнѣ школы гляди „*Исторію литер. рускои*“, II, стор. 92—98.

брого. „Соловій бяснями не сьтий“, каже народне при-
слѣве, то-жь годѣ вже кормити людѣ повѣстками й вѣр-
шамн. Онѣ хотѣвъ отже, щобѣ обмежитись у школѣ еле-
ментарнымъ выкладомъ такихъ наукъ, щѣ конче суть
потрѣбнѣ для просвѣты людовон¹⁾.

Горячо привитали сю програму Украинцѣ всякого
стану, ба, притакнуло їй такожѣ богато Москвичѣвъ.
Одтакъ посылалсь складки на печатанѣ книжокъ укра-
инськихъ, и небавомъ збѣрано на сю цѣль звышѣ 5000
рублѣвъ. Мѣжь-тымъ написавъ Олександрѣ Кониській
частину „Арихметики або Щотницѣ“, и одславъ еѣ до
Костомарова, просячи его, щобѣ подавъ еѣ кому зъ тя-
мущихъ людей до перегляду. Коли-жь Костомарѣвъ про-
сивъ Кониського, щобѣ кѣнчивъ писати Щотницю, то онѣ
звпявъ ся, що изъ-за всѣлякихъ праць зможе ажѣ до
лютого 1863. р. выстачити конецъ тоѣ книжки. Тогдѣ-то
була пѣдняла ся на Украинѣ колотнеча за правописѣ.
Кониській не знавъ, чого держатись, и за кимъ ити; про-
те подавъ онѣ Костомарову й про се свои думки. Ажѣ
осѣ 10 (22) сѣчня 1863. р. взяли Кониського та повезли
до Вологды. За кѣлька днѣвъ послѣ приѣзду въ Вологду
генераль-губернаторѣ Хоминьскій доручивъ Кониському
листѣ Костомарова, писаный ще въ Полтаву, и зѣ-ѣд-
тамъ уже пересланный въ Вологду. Въ сѣмъ листѣ пи-
савъ Костомарѣвъ мѣжь иншимъ ось-що: „По ширѣй,
правдѣ сказати, що пѣднимати речн та сварки за право-
писѣ — есть то педантство и школярство, которе не тѣль-
ко жадной корыети не принесе, але ще й пародийнѣ на-
шѣй справѣ у великѣй перешкодѣ стане. Нехай лучче
правописѣ пеладный буде, та литература цвѣсти-ме и на-
родѣ пѣдносить ся, нѣжь правописѣу ради важкѣйшому
дѣлу стати. — Добре, що богато книжокъ Кулѣшѣвскимъ

¹⁾ *ibid.*

правописомъ надруковано и стала громада до единого
привчати ся. Не турбуймо-жь еи, бо за те великѣй и тяж-
кѣй грѣхъ на себе вѣзьмемо. Нѣчого розбирати, чи онѣ
найльшій, чи найпоганѣйшій; уважайте на те тѣлько,
що его принято. А щѣ про Червону Русь пишете, такѣ
она не единымъ правописомъ одрѣзнила ся одъ насѣ,
але й мовою. Нехай она до насѣ прихилоеть ся, а не
мы до неѣ. Самѣ розумнѣ Русины те-жь говорятъ“...¹⁾

Въ листѣ-жь зѣ 25. лютого писавъ Костомарѣвъ
Кониському отъ-се: „Яко мога швидче пришлѣть кѣнецъ,
бо я вже въ друкарню оддавъ „Щотницю“. А кому по-
слати по надрукованю? Отъ, бачте, якѣ бы вы були на
Украинѣ, то й розпорядилсь бы продажею книжокъ, а
теперь до кого менѣ обернутесь? — Охъ, лихо, та й го-
дѣ! Отъ и працюй, якѣ знаешь, и турбуй ся, коли насѣ
Украинцѣвъ по Вологдамъ та по Вяткамъ розсылати-
муть! Теперѣ не той часѣ, щобѣ у зсылку грати, — тре-
ба дома сидѣти та працювати. Народня освѣта — отъ
наше дѣло, отъ, чого намъ треба добивати ся! а зѣ пра-
вительствомъ треба у ладу яко мога жвти, памятуючи
пословицю: „помовчи язычку, кашкв дамъ!“ Найбѣльшѣ
треба обѣ тѣмъ старати ся, щобѣ правительство на нашу
справу вовкомъ не поглядало, щобѣ не лякало ся анѣ
бунтѣвъ, анѣ якогосъ того сепаратвзму, та не мѣшало
въ нашѣй мовѣ народови науку выкладати. А то щѣ зѣ
того за корнеть, якѣ насѣ порозсылае, а народну мову
почне иѣвсчити? Вы тамъ собѣ на чужинѣ знудитесь,
а на Украинѣ народна справа якѣ свѣчка зтае“...²⁾ —
Того-жь (1863) року выдавъ Костомарѣвъ въ Петербурзѣ
„Арихметику або Щотницю“ Кониського за тѣ громад-
скѣ грошѣ, щѣ ихъ збѣрано для народной освѣты.

¹⁾ „Дѣло“. 1885; число 50., статья Ол. Кониського: „Зѣ мо-
ихъ споминѣкъ. Микола Костомарѣвъ“. — ²⁾ *ibid.*

Кониській згадує¹⁾, що зь Костомаровомъ спізнавъ ся особисто въ осени 1865. р., коли їхавъ черезъ Петербургъ зь Воронежа за границу. Бесѣда обохъ спихъ патріотівъ не сходила зь народної освѣты и видаваня українськихъ книжокъ за-для народа. Але-жь тогдѣ до-вѣдавъ ся Кониській бдѣ Костомарова, що видаванє кни-жокъ для просвѣты народної заборонено. Костомарівъ розповѣвъ Кониському свою бесѣду зь Валуєвомъ, ми-нистромъ внутрѣшнихъ справъ, котрый стоявъ на тому, „що видаванє книжокъ для народа не на часѣ“, и въ-кѣнци заборонивъ ихъ. На столѣ у Костомарова лежали списки тыхъ документівъ, котрыми заборонено науку на Українѣ въ рѣдній мовѣ. Въ однѣмъ документѣ ми-нистеръ Валуєвъ писавъ до министра просвѣты, що вы-даванє українськихъ книжокъ — дѣло небезпечне, шкѣд-ливе, и т. и. Найціквѣйшою була записка Юзефовича²⁾, де онъ доводивъ, що самотѣйности української литера-туры треба стеретись, якъ огню, бо пѣдъ нею лежить-политичный сепаратизмъ и польска интрига! Самымъ тяжкимъ бувъ документъ — приказъ министра Валуєва про заборону книжокъ українськихъ. Костомарівъ вель-ми гнѣвавъ ся тогдѣ изъ-за Кіївськихъ доносівъ и за-для польского повстаня, одначе онъ сподѣвавъ ся, що українське слово заборонено не на довгий часѣ, що пра-вительство пересвѣдчить ся, що „українській сепара-тизмъ“ така-жь сама клевета, якъ и „польска интрига“ въ дѣлѣ видаваня українськихъ книжокъ и пѣднесеня українського письменства.

¹⁾ *ibid*, число 51.

²⁾ Михайло Юзефовичъ правивъ тогдѣ (за попечителя) Кі-ївскимъ учебнымъ округомъ. Одъ него-то й бдѣ студента Пе-трова, сына офицера жандармівъ, російське правительство довѣ-далось про „заговоръ“ товариства Кирило-Методіевского.

Мѣжь-тымъ (1862) Петербургскій университетъ зам-кнуто зь причини студентскихъ манифестацій проти дуже-недоладныхъ правилъ въ дисциплинѣ университетскѣй. Тогдѣ Костомарівъ ставъ читати „публичнѣ“ лекціѣ вкупѣ зь другими профессорами и въ печати выступавъ зь думкою „вольного университету“. Одначе тѣ лекціѣ му-сѣвъ онъ закончити середъ великого скандалу. За про-мову на однѣмъ литературнімъ вечерѣ урядъ выславъ въ Ветлугу профессора П. Павлова. Студенты комитету, котрый управлявъ „вольнымъ университетомъ“ постано-вили для манифестацій закрити лекціѣ, про що заявили публицѣ на лекціѣ Костомарова. Але Костомарівъ ска-завъ, що буде читати дальше, изъ-за чого студенты остен-таційно оказали свое недоволенє. На дальшихъ лекці-яхъ проявлялись суперечки противниківъ и прихильни-ківъ Костомарова, и бдѣтакъ начальство само звелѣло профессоромъ не читати лекціѣ. Коли-жь въ осени того року Петербургскій университетъ знову бдѣчно, то ми-нистерство не покликало вже Костомарова, и зь того часу онъ збѣтавъ на державнѣй службѣ тѣлько якъ членъ археографичной комисіѣ¹⁾ Въ 1863. р. Львѣвскѣ „Слово“ одержало зь Кієва дописъ²⁾, мабутъ-то Косто-марівъ, лишившись катедры, заявивъ охоту, прѣхати до Львова, коли-бъ була ему дозволена доцентура исто-ріѣ рускои на Львѣвскѣмъ университетѣ.

Пѣсля р. 1860. бдѣбувалсь чотыри разы переговоры Кіївского университету зь Костомаровомъ обѣ катедрѣ, и всякій разъ начальство спиняло. Мѣжь-тымъ займавъ ся Костомарівъ безъ впапу працями историчными та етнографичными³⁾, и найшовъ ще доволѣ часу, зладити

¹⁾ „Свѣт“. 1881; стор. 17.

²⁾ „Слово“. 1863; число 81.

³⁾ Костомарівъ выдавъ 16 томівъ своихъ монографій зь вс-

деякі писання белетристичні¹⁾). Все-жъ таки велика шкода, що бѣ не мѣгъ розвинути своєї професорської дѣяльності. Ђму подано чинъ дѣйсного тайного совѣтника и назначено плату ординарного професора (3000 рублѣвъ) за праць въ археографичнѣй комисіи. Та не дармувавъ Костомарѣвъ въ сѣй комисіи, бо бѣ р. 1863. выдавъ десять томѣвъ „Актѣвъ южной и западной Россіи“.

А вже-жъ пѣддавъ ся бѣнъ цензурнѣй заборонѣ, выданѣй въ 1863. р. святѣйшимъ синодомъ и мннистерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ противъ его замѣру, печатати шкѣльнѣй книжки въ мовѣ украинскѣй, и бѣдтакъ не по-пробувавъ бѣнъ друковати ихъ хочъ въ Галичинѣ. Того року передавъ бѣнъ збрани для того дѣла грошѣ (4000 рублѣвъ) Петербургскѣй академіи наукъ на премію за зложенє словаря мовы украинської²⁾.

Костомарѣвъ живѣ въ Петербурзѣ на Василевскѣмъ Островѣ. Скромный его кабинетъ бувъ любымъ учено-литературнымъ салономъ для всѣхъ тыхъ, щѣ займали ся исторією и етнографією. Сходины бѣдбувались тутъ що-четверга, а опѣсля вѣ второкъ кожного тыжня, и оживлялись вельми пѣзъ-за милои и веселои вдачѣ господаря. Зѣ Кулѣшемъ любивъ бѣнъ деколи бесѣдувати мовою церковно-славянською. Коли-жъ Кулѣшь въ першѣмъ томѣ своєї „Исторіи возсоединенія Руси“ (1874) въ кѣлькохъ мѣсяцяхъ озвавъ ся докѣрливо про критичный судъ Костомарова, то знаменитый историкъ вмѣвъ

ликою перевагою по исторіи Украины, надруковавъ два томы „Русской Исторіи съ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей“ и написавъ бѣльше якъ сотню статей дѣбныхъ.

¹⁾ Мѣжъ писаннями белетристичными выначують ся: а) „Кремлицѣй Кордѣ“, историч. драма (1862); б) „Черниговка“, историч. повѣсть (1881) и в) „Куделарѣ“, историч. повѣсть (1882).

²⁾ Порѣви. „Исторію литер. рус.“, II., стор. 95, замѣт.

цитатомъ изъ св. письма засоромити свого перебѣрчивого ментора. Ледви бо появилась тотя книжка Кулѣшева, то Костомарѣвъ прочитавъ еѣ — о чѣмъ Кулѣшь мабуть не знавъ. Якъ-же бѣнъ стрѣтивъ ся зѣ Кулѣшемъ въ императорскѣй публичнѣй библиотекѣ, то давнѣй приятель „по чипу книжнаго вночества“ поздоровкались сердчно и поцѣлувались. Тогдѣ озвавъ ся Костомарѣвъ до Кулѣша: „Лобзаніємъ ли, бѣтче Пантелеймоніе, предаши сына челоувѣческаго?“¹⁾ Сими словами натякнувъ Костомарѣвъ на тее, що вже дѣзнавъ ся про тѣ докоры Кулѣшевѣй въ выданѣмъ томѣ „Исторіи возсоединенія Руси“.

Пѣдъ вечеръ житя привитало его щастє побуту ссмейного. Въ 1873. р. стрѣвъ ся бѣнъ неспѣдвано въ Кіевѣ зѣ панею Кисель, котра дѣвчиною була заручена за него. Се була Алина Леонтиевна, зѣ котрою Костомарѣвъ розлучивъ ся въ передодень свого весѣля, коли-то его схоплено и запроваджено въ Петропавлѣвску крѣпость. Тогдѣ-жъ, коли они зустріли ся въ Кіевѣ, була Алина вже вдовою. Зѣ того часу повелась мѣжъ ними дружна перепнека, а якъ она довѣдалась, що Костомарѣвъ въ 1875. р. занедужавъ тяжко, то поѣхала до него въ Петербургъ, и зѣ того часу Алина Леонтиевна стала ему не тѣлько дружиною лубою, але и помѣщицею въ его науковыхъ працяхъ²⁾.

Останнѣй рокы житя Костомарѣвъ часто нездужавъ, и що-дальше западавъ на силахъ, хочъ и не перестававъ працювати на поли науки. Въ осени 1881. р., коли бѣнъ переходивъ уллицю на Василевскѣмъ Островѣ, наѣхавъ на

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1885. XII., стор. 353.

²⁾ Алина Леонтиевна Костомарова прислала 1886. р. товариству „Просвѣта“ на руки головы Омеляна Огоновского трохи-не всѣ историчнѣй творы своего покѣйного мужа.

него тягарний вѣзъ и оглобля ранила его въ голову. Закервлений піднясь ся вінъ зъ землѣ и ледви дійшовъ до дому. Хоча-жь вінъ небавомъ опбеля подужавъ, то въ 1882. р. ставъ сильно кашляти и плювати кровю. Часто жалувавъ ся вінъ, що ослабъ его взбръ и слухъ, та що вже тратить свою память. Льтомъ 1883. р. живъ вінъ на Украинѣ въ селѣ своєї жонѣ, въ Дуббвцяхъ, Прилуцкого повѣту, Полтавекон губерніѣ. Тамъ вінъ бддыхавъ свобѣдно по тяжкихъ науковыхъ працяхъ и справдѣ подужавъ чи-мало. Але-жь въ Петербурзѣ стрѣло его нове лихо. 25. сѣчня 1884. р. вертавъ ся вінъ зъ архива „иностранныхъ дѣлъ“, задумавшись изъ-за новыхъ выслѣдѣвъ про Миниха, ажъ ось подѣ аркою генерального штаба зшибъ его зъ нѣгъ якійсь панскій еквипажъ. Костомарѣвъ лежавъ на земли безъ памяти и бдтакъ „городовіа“ подоймили его и доставили въ „управленіе участка“, бднки вінъ самъ вернувъ ся домѣвъ. Але-жь опбеля не мѣгъ вінъ подужати. Все-жь таки не кидавъ историчныхъ праць: приготавливавъ нове выдане славнои монографіѣ „*Богданъ Хмельницкій*“, збиравъ матеріялы для нового выпуску „*Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“, и написавъ статью про Миниха. На весну поѣхавъ вінъ опять на Украину, але здорове его не поправилось. Коли въ осени повернувъ до Петербурга, то персглядавъ свою монографію „*Послѣдніе годы Речи-посполитой*“, писавъ біографіѣ царицѣ Анны Ивановны и Елисаветы Петровны и приготавливавъ матеріялы для житєписи Ломоносова. Кажуть, що тогдѣ прилагодивъ до печатаня статью „*Семейный бытъ*“, написану давнѣйше на основѣ украиньскыхъ пѣсенъ простонародныхъ.

Новый рѣкъ 1885. не принѣвъ польги недужому Костомарѣву. На празникъ свѣтлого Воскресенія було ему такъ недобре, що приятелѣ втратили надѣю на его

подужане. Одначе въ пятницу свѣтлого тыжня свѣвъ писати въ останній разъ. Се була повѣсть зъ часѣвъ Бироновципы. Опбеля не вставъ уже зъ постелл: 7. цвѣтня рапо недужій сильно закашлявъ, самъ подѣсь ся й свѣвъ; жонѣ поддержувала его, — кашель змагавъ ся, — Костомарѣвъ розпрощавъ ся зъ сямъ свѣтомъ.

Костомарѣвъ визначувавъ ся идеальною вдачою душѣ. Своѣй матери, Тетянь Петровнѣй, заявлявъ вінъ все наибольшу любовь. Коли вінъ освободившись зъ невольного побуту въ Саратовѣ выѣхавъ за границу, то изъ Штокгольму пбелавъ матери (30. мая 1857. р.) сердечне письмо и вѣтку фялокъ¹⁾. Тее письмо зъ вѣткою показувала Костомариха Шевченкови, коли вінъ навѣстивъ еѣ въ Саратовѣ. Пращатючись передавъ Тарасѣ матери своего приятеля стихотвѣръ п. з. „Н. И. Костомарову“.

Для своихъ приятелѣвъ бувъ Костомарѣвъ найщиршымъ побратимомъ, а по-за-якъ вінъ зъ природы бувъ вельми добрячимъ, то потурявъ вінъ и тымъ завистливымъ людамъ, котрымъ его литературна слава не була по-нутру. Въ кождѣй нагодѣ житя проявлявъ вінъ глубоку религійнѣть, що основувалася на правдѣ евангельскѣй. Тому-то програму товариства Кврило-Методіѣвского засновавъ вінъ на идеи християнства, а въ 1862. р. въ статьѣ „Християнство и крѣпацтво“ доказувавъ словами св. писма, що наука Христова глосить свободу й волю и даѣ людекому розумови розвернутись, якъ слѣдъ²⁾. А вже-жь наибольше любявъ вінъ Украину, котру хотѣвъ видѣти щасливою въ федеративнѣмъ сполученю зъ другими народами славяньскими. Щобы-жь Украина доборолася до лучшей долѣ, бажавъ вінъ по-

¹⁾ Въ вандрѣвцѣ своѣй по Европѣ Костомарѣвъ навѣстивъ Швецію, Пѣмечину, Францію, Италию и Австрию.

²⁾ „Основа“, 1862; червецъ, стор. 9—12.

дати просвітлу в рідній мові темним-незрячимъ братамъ и одтакъ зближити ихъ до свѣчної верстви землякѣвъ в цѣли спѣльної працѣ патріотичной. Хоча-жь изъ-за сучасной недолѣ України захиталась иногдѣ у Костомарова вѣра в его миссію и в правду его идей, то все-таки сила духа поборювала всякій его сумнівъ, и бивъ повертавъ назадъ до ясного погляду на просвітній и національний змаганя свои батьківщини.

Духъ его бувъ спільний, але тѣло знемагало часто. Изъ-за тяжкихъ и невисипущихъ працъ науковихъ постарѣвъ ся бивъ задалегдѣ: коли его ровесники були ще крѣпкими мужами, бивъ похлившъ ся до землѣ, мовъ-то перебувъ довгу хуртовину житя. Все-жь таки задержавъ трохи-не до смерти память феноменальну. Онъ умѣвъ цитовати не тѣлько поодинокіи мѣсця зъ лѣтописей, але й цѣлі акти и документи. Зъ памяти выголошувавъ бивъ довшіи частини зъ поезій Шевченка и зъ стихотворѣвъ деякихъ поетѣвъ російскихъ, — ба, бивъ деклямувавъ не разъ частини зъ поетичныхъ творѣвъ Байрона, Шиллера, Гетого, Мицкевича. А вже-жь найбільше подобались ему историчні думи українскіи, и въ памяти своій задержавъ бивъ не тѣлько всѣ важнѣйші думи, але й всякіи ихъ варіанти. Одтакъ любувавъ ся такожъ в новѣйшій письменній литературѣ українскій. Поезій Шевченка були идеаломъ его думокъ; коли-жь не стало українського Кобзаря, то жалкувавъ ся бивъ зъ-першу, що годѣ дождатись писателя талановитого; опѣсля-жь зрадѣвъ бивъ, коли познакомивъ ся зъ творами Нечуя-Левицкого, Старицького, Мирного...¹⁾

¹⁾ Костомарѣвъ написавъ рецензію драмы М. Старицького п. з. „Не судилось!“ („Кіев. Старина“. 1883. VII; стор. 297—300). В тѣмъ часѣ зладивъ бивъ такожъ гарну статью п. з. „И. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность“. („Кіев. Стар.“ 1883., V; стор. 228—230.)

Похоронъ Костомарова одбувъ ся дуже велично; російскіи часописи прирѣвнували его зъ похорономъ Ивана Тургенева. Надъ гробомъ историка промовляли по-українськи профессоръ Цвѣтковскій, студентъ Галинъ и ветеранъ-патріотъ Данило Мордовецъ, приятель покійника. Онъ сказавъ мѣжъ иншимъ ось-що: „Прощай, друже величній! Надъ твоєю труною вся Украина сумує... все сумує, якъ руины Троѣ, — все сумує; — твоя-жь слава сонцемъ засіяла. И не вмеръ ты, — твоя слава не вмере, не поляже,

Поки стоить Украина,
Поки шумлять вербы,
Поки рута зеленѣе,
Та цвѣте барвѣнокъ!¹⁾

Костомарѣвъ писавъ по-українськи именно в молодыхъ своихъ лѣтахъ, поки не захопили его злиднѣ житя. Историчній-жь свои творы синсувавъ по-російскіи ачеи зъ-за того, щобъ широкіи круги людей, найначе-жь Россіяне, дознались про исторію-правду, про окремишніи прикметы народности украинской супроти Москвитѣвъ. По-правдѣ отже звеличивъ Галинъ покійного Костомарова в имени молодежи ось-якими словами: „... Своими историчными, стенографичными и поетичными творами бивъ розворушивъ у насъ, розвивъ національне зрозумѣнне, бивъ давъ живе тѣло живій думцѣ всесвѣтного братерства, бивъ високо піднявъ стягъ національного народолюбства и обмывъ его бдѣ багна, котрымъ його занечистили юднїи руки лженпророкѣвъ и фарисѣвъ. Онъ навчавъ любити й поважати кожду людску породу, — для кождои породы, яка-бъ малá и занедбана она перебула, бивъ добувавъ ся поваги и самостійного розвою.

¹⁾ „Дѣло“. 1885; число 48. вь статьѣ: „Памяти М. И. Костомарова“. (Листъ зъ півночи.)

Поважаючи думку про всевітнє братерство він бажавъ сего братерства для всѣхъ національностей и муками своїми освятивъ єѣ въ серци людей. И добра частина української молодежи одкликнулась на той зазывъ свого вчителя и повернула назадъ до дому, зрозумѣвши, що въ своїй хатѣ — своя й правда и сила и воля!¹⁾

Въ мовѣ української надруковано отъ сї писаня „Єремїѣ Галки“ (Миколи Костомарова):

1. „Сава Чалый“, драматичнї сцени въ 5 дѣяхъ. Харькѡвъ, 1838.

2. „Українські Баллади“ (всѣхъ 17). Харькѡвъ. 1839. (8^о, сторѡнъ 43).

3. „Вѣтка“. Збѡрникъ вѣршѡвъ (всѣхъ 30). Харькѡвъ, 1840.

4. Въ українськѡмъ альманасу И. Бецкого п. з. „Молодикъ“ на рѡкъ 1843. надруковано двѣ казки: а) Торба и б) Ловы.

5. Въ українськѡмъ новорочнику Александра Корсуна п. з. „Снѡпъ“ (Харькѡвъ, 1841) помѣщено ось-якї поетичнї твори Єремїѣ Галки: а) „Переяславська нѡчь“. Трагедїя; стор. 7—91²⁾. — б) „Єврейскї спѣванки“; стор. 92—100³⁾. — в) „Олень“, зъ краледворської рукописи; стор. 101—102.

6. Въ „малорусскѡмъ литературнѡмъ Сборнику“ Д. Мордовцева (Саратовъ, 1859) напечатано а) стихотворы: „Братъ зъ сестрою“ (стор. 131—135), „Ластѡв-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Трагедїю „Переяславська нѡчь“ передруковано изъ „Снопа“ у Львовѣ 1867. р. коштомъ рускихъ академикѡвъ.

³⁾ Ось и заголовокъ поодинокихъ „єврейскихъ спѣванокъ“: а) „Журба єврейська“ (стор. 92—93); — б) „Мѣсяць“ (93); — в) „Погибель Саллахарибова“ (94); — г) „Дика коза“ (95); [вѣ тї чотыри стихи переложено изъ спѣванокъ Байрона]; — д) „До жи-дѡвки“ (96—100).

ка“ (136—144), „Зѡрка“ (145—146) и „Погибель Єрусалима“ (147—149); — б) „Народныя пѣсни, собраныя въ западной частї Волынской губерни въ 1844. году“ — всѣхъ 202; стор. 179—353.

7. Въ „южно-русскѡмъ литературно-ученѡмъ вѣстнику Основа“ находятъ ся отъ-сї поетичнї твори: Изъ Апологїѣ. а) „Еллада“ (1861; январь, стор. 93—94; — б) „Давнина“ (*ibid.*, стор. 94); — в) „На добранѡчь“ (1861; февраль, стор. 44—48); — г) „Спѣвецъ Митуса“ (1861, мартъ, стор. 30—31²⁾); — д) „Загадка“. Изъ народныхъ казки. [Драматична картина] (1862; июнь, стор. 44—64²⁾). — Прозачнї статьи: а) „Христїянство и крѣпачтво“ (1862; июнь, стор. 9—12); — б) „Судъ Чехѡвъ надъ собою“ (1862; сентябрь, стор. 25—30)²⁾.

8. Въ иллюстрованѡй литературно-политично-научнѡй часописи „Свѣтъ“ (Львовѣ, 1882) напечатано стихъ: „Зоръ“ (стор. 220—221).

Въ останнихъ рокахъ житя хотѣвъ Костомарѡвъ зложити популярну исторїю Украины. Тодѣ (1881) написавъ онъ повѣсть „Черниговка“. Зъ-першу намагавъ онъ написати єѣ по-українськи; опѣсля-жъ выдавъ єѣ по-росїйски, але мовы й дїяльогї Українцѡвъ списавъ онъ въ мовѣ рѡднѡй.

Въ 1875. р. выдано въ Одессѣ „Збѡрникъ творѣвъ Єремїѣ Галки“ (8^о, сторѡнъ 114+85+30+127). Тутъ надруковано: I. три драматичнї твори: а) „Сава Чалый“. Драматичнї сцени (стор. 3—114); — б) „Переяславська нѡчь“. Трагедїя (стор. 1—85²⁾); — в) „Загадка“. Зъ народныхъ казки (стор. 1—30³⁾). — II. Со-

¹⁾ Стихи „Еллада“ и „Давнина“ написавъ Костомарѡвъ въ 1842. р., а „Спѣвця Митусу“ скомпонувавъ онъ 1850. р.

²⁾ Въ драматичнѡй картинѣ „Загадка“ и въ статьѣ „Христїянство и крѣпачтво“ пѡдписавъ себе Костомарѡвъ своимъ именемъ. Статью „Судъ Чехѡвъ надъ собою“ надруковано безыменно.

рокъ сѣмь дробныхъ поезій, котрї вже передше напечатано въ „Вѣтцѣ“, „Снопѣ“, въ збѣрнику Мордовцева й въ „Основѣ“ (стор. 1—127⁴). Нема тутъ тїхъ сѣмнацять стихотворѣвъ, котрї надруковано въ збѣрнику „Украинськїи Баллады“¹).

Костомарѣвъ зъявивъ именно чи-малый талант, писати вдатнї драмы историчнї. Уже-жъ его „Переяславська нѣчь“, названа трагедїєю, єсть гарною картинною драматичною, зображающею боротьбу України зъ Польщею про свободу й волю. Исторична подѣя відбуває ся въ 1649. р. пѣдъ великдень въ городѣ Переяславѣ.

Въ началку сего твору поставлено два епїграфы; навпередъ написано отъ-ее: „Тако освободивъ ся народъ руськїй зъ-подъ ига лядьского египетского“. Одаткъ елѣдують оє-якї слова думы народной:

Ой, у нашѣй у славнѣй Украинѣ

Бували колїсь престрашнїи злигоднѣ, бездолнїи го-
[дннн;

Нѣхто Вкраинцѣвъ не рятувавъ,

Нѣхто за ихъ Богови молитвѣ не посилавъ;

Тѣлько Богъ святїй нашихъ не забувавъ...

Отъ-же й пройшли, избїшли злїи незгодннн:

Немає нѣкого, щобъ насъ подолѣли!

¹ Въ збѣрнику „Украинськїи Баллады“ надруковано отъ-ей стихотворы: 1. Макеннѣ Перебїйносѣ (стор. 3—4). 2. Чорннѣ кѣтъ (5—7). 3. Квѣточка. [Зъ чешьского.] (8—9). 4. Стежки (10—11). 5. Поцѣлунокъ (12—13). 6. Щира Правда (14—17). 7. Дѣдъ-пасѣшникъ (18—20). 8. Збѣрочка (21—22). 9. Великодня нѣчь (23—25). 10. Посланецъ (26—27). 11. Панъ Шульцѣвка (28—30). 12. Спѣвонецъ. [Амвросїю Могилѣ] (31—32). 13. Полтавська могила (33). 14. Отруѣ (34—36). 15. Кѣнь (37—39). 16. Ягоды. [Зъ чешьского.] (40—42). 17. Рожка. [Зъ чешьского.] (41). — „Украинськїи Баллады“ друковано стимологичною правопнїєю Михайла Макенмовича.

Драматична дѣя розвиває ся въ девяти сценахъ. Въ I. еснѣ являє ся Петро Корженко, Переяславецъ и одинѣ „чужестранецъ“. „Чужестранецъ“ дивує ся, що Переяславцѣ тихо сидять, та нѣчого не знають, що за Днѣ-промѣ дѣє ся. Та-жъ все Заднѣпровѣ запалало, мовъ грѣмъ його вдаривъ! Въ Покутьї, на Подѣлю, по Волини всѣ городы повыволялися: екрѣзь побили старостѣвъ, повывыхали польскихъ жовнѣрѣвъ. Уже-жъ бо Хмельницкїй має велику силу и радѣ бы помогти всѣмъ городамъ; але онѣ посылає помѣчь тѣлько до тїхъ, котрї самї пойднмались. Одаткъ ставъ „чужестранецъ“ розказувати, якъ Лисенко зъ гайдамаками освободивъ Каневъ та неприятеля зъ замку й города цѣлкомъ вышеръ.

Тогдѣ одновѣвъ Петро Корженко, що годѣ Переяславцямъ пойднматнєсь, бо одѣ козакѣвъ не дѣждешь ся подмоги. Онѣ сказавъ, що его земляки надѣялись на Лисенка, котрїй будучи Переяславцемъ мѣгъ бы найскорше свою родину зъ тяжкою нужды освободити, та отъ, уже рокѣвъ зъ нять є тому, якъ онѣ землякѣвъ одиуривъ ся. Онѣ-то вчїнивъ проти Ляхѣвъ тревогу, але було не зъ силою; онѣ застрѣливъ лишъ старосту, одтакъ скочавъ въ рѣку Альту и зчезъ дєсь безъ слѣду. Коли Петро таке говоривъ, озвавъ ся гомѣнѣ дзвона. „Ну, слава Богу!“ сказавъ онѣ, „се, мабуть панъ-отець Анастасїй вблагавъ жидѣвъ, що дозволили служити й помолитнєсь Богу на великдень“. Словами Петра кѣнчнтъ ся I. сцена, котру авторъ зложивъ нѣсля правилъ драматургїѣ. Изъ неи довѣдуємо ся про ситуацїю тогдѣшнихъ подѣй, котрї наглядно розвинулись въ драматичнѣмъ творѣ.

Прибѣгає Опанасъ, племѣнникъ Петра (II. сцена) и ревнѣ плаче й голосить: се бо матѣрь его новели жовнѣрѣ до старосты изъ-за того, що поважнлась пекти паску. Опанасъ просить дяточка, щобъ давъ ему пораду.

Але Петро замѣчає, що помочи треба одъ Бога ждати; про-те Опанасъ не перестав побиватись за-для недолѣ матери. Ажъ ось входить священникъ Анастасій зъ плащаницею, а за нимъ товпить ея нарѣдъ (III. сцена). Онъ вздержує юрму людей и проєить-благає, щобъ роздѣ-шлись, а то подумаютъ Ляхи, що тутъ чвару затаили, — та годѣ! нарѣдъ его не слухає. Тогдѣ крикнувъ свяще-никъ: „Проклять той, хто зъ васъ поємѣ не слухати мого глаголу!“ Одтакъ нарѣдъ почавъ розходитись, а священникъ оновѣвъ Петрови причину еєи чвары: Жидо-ви Оврамови заплачено за службу на суботу и недѣлю: опбеля Анастасій дѣставъ одъ него ключѣ; — вдарили въ дзвѣнъ, избѣгъ ся людѣ. Священникъ почавъ бувъ служ-бу, взявъ плащаницю зъ олтаря и ставъ еѣ нести. Але-жъ саме-тогдѣ закричавъ жидъ у дверѣ церкви: „За пла-щаницю треба оєобливе платити!“ — схвативъ одтакъ изъ рукъ священника плащаницю и давай еѣ рвати и трѣ-пати. Нарѣдъ не стерпѣвъ, — збивъ жида зъ нѣгъ; — онъ закричавъ, побѣгъ изъ церкви и прямо до старости, жалѣтись на Переяєлавцѣвъ.

Ледви-жъ вымовивъ Анастасій тѣ слова, якъ ось прибѣгъ польскій офицеръ Зацвиляховекій зъ жовѣфра-ми, до котрыхъ такожъ жидъ Оврамъ причѣпивъ ся (IV. сцена). Офицеръ хотѣвъ Анастасія взяти въ тюрьму, але „чужестранецъ“ кинувъ Оврамови грошѣ за плащаницю, почѣмъ священникъ збѣравъ ся зъ народомъ ити до церкви.

Въ V. сценѣ прибѣгає Семенъ Герцикъ зъ товпою хлопцѣвъ. Онъ надѣкає-горює, що теперъ не має тутъ Лисенка; ось бо вчора однявъ у него староста заручену дѣвку, Лисенкову сестру, и держитъ еѣ въ себе. Коли одтакъ хлопцѣ етали турбоватись и погуковати: „лучше смерть, нѣжъ наруга!“ то Анастасій опять бувъ проти-венъ народному бунтову и клькнувъ: „Хто пѣде за Гер-

цикомъ, той буде ворогъ христѣянсьству!“ Не стерпѣвъ Герцикъ такои мовы, ба, онъ пѣдноєивъ уже руку на священника. Дарма, що люде хотѣли его звязати, — еєго козарлюги годѣ було вгамувати. А вже-жъ тямущій Ана-стасій вмѣвъ влагодити зворушену товпу; онъ порадивъ, одправити тихенько послѣвъ до гетьмана Хмельницкого и просити его, щобъ змилувавъ ея и приславъ Перея-славцямъ свою помѣчь. Тогдѣ заявивъ „чужестранецъ“, що панъ гетьманъ поєслає Переяєлавцямъ поклѣнъ и пятьтысячъ вѣйска въ помѣчь. Одтакъ еказавъ бѣвъ, що самъ стане проводыромъ того готового вѣйска, ба, онъ признавъ ся, що є Лисенкомъ.

Земляки не пѣзнали евого давного добродѣя: въ бо-ротьбѣ зъ Ляхами втративъ бѣвъ праву руку и праве око, та и дѣставъ богато шрамѣвъ на лицѣ. Одтакъ Перея-славцѣ зворушились и поклялясь, выгубити вѣхъ като-ликѣвъ. Але честный Анастасій не мѣгъ похвалити та-кого завзята; про-те говоривъ: „Богъ въ святѣмъ евоѣмъ писаню каже, не дѣять лиха и ворогу лихому!... Коли вы хочете щастя и вызволеня милѣй Украинѣ, такъ дѣйте вгодне Богу, а не бѣсу!“ — Тогдѣ Лисенко взявъ Ана-стасія за руку и обернувши его до церкви еказавъ: „Онъ, бачишь, церкѣвка твоя, панъ-отче! иди туды молити ея за насъ!“ Взавши-жъ у Герцика шаблю озвавъ ея грѣзно:

Одна душа поємѣй його поєлухать,
 Всю голову мечемъ емъ потрошу!...
 Не дурно я прийшовъ васъ вызволяти,
 Не дурно шлявъ ся передягнутий,
 Не дурно выпрохавъ въ гетьмана помѣчь —
 Усе-жъ для васъ, усе за васъ!... Такъ знайте-жъ,
 Що я старшій надъ вами! Смерть и лихо
 Уєѣмъ Ляхамъ! И мало-мальске хто
 Изъ васъ не такъ, — уєѣхъ заразъ покину!

И крикнули Переяславці: „Що ты приказуєшь, мы те й зробимъ!“ — Дарма, що Анастасій моливъ, щобъ не погубляли своихъ душъ за помету, — дарма, що кликавъ: „У церкву, братцѣ!...“ до церкви пошовъ лишъ самъ священникъ, а весь народъ товпивъ ся въ другу сторону за Лисенкомъ.

Въ сѣмъ мѣсци поєть помѣтивъ „хоръ усѣхъ“ та й „хоръ хлопцѣвъ и дѣвчатъ“. Тѣлько-жь, нѣгде правды дѣти, сї хоры зложивъ авторъ ладомъ прозачнымъ и непотрѣбно намагавъ влагодити идилличными пѣсенками зворушене народу.

Опбеля слѣдує прекрасна (VI. сцена), въ котрої Марина зустрічає ся зъ рѣднимъ своимъ братомъ Лисенкомъ. Марина побачивши брата-кальку рада-бъ змыти сльозами шрами его и ѳдтакъ сховати его, щобъ не взрѣли вороги. Але Лисенко не думає про схованє; ѳнъ каже, що прийшовъ „вызволити сестру зъ позора и цѣлый городъ зъ-пѣдъ бусурманьскои кормиги“. Вже-жь въ-ранцѣ будуть Переяславці свободнїи! Якъ же сказавъ Лисенко, що хоче всѣхъ ворогѣвъ въ городѣ выгубити, то Марина побѣдила и стала труситися. И озвавъ ся Лисенко: „А-ну-тебе! Ходѣмо швидче!“ Однеже Марина не хотѣла йти зъ братомъ; она призналась, що Семена Герцика нѣколи не любила, та що любить старосту-Ляха. Ба, она заявила, що будучи вѣрною зарученою ляже зъ тымъ Ляхомъ въ одной могилѣ. Почувши такую смѣлву мову Лисенко хотѣвъ шаблею порубати свою рѣдну сестру; коли-жь дѣзнавъ ся, що она не боить ся смерти, сказавъ до неї: „Ну! ты Лисенкова сестра!“ Вес-жь таки думавъ Лисенко, що Марина выявить своему любовянкови замѣръ брата и вызволити его ѳдъ смерти. Але Марина вневняла Лисенка, що она не буде вызволяти Ляхѣвъ ѳдъ смерти, — що не зрадитъ святой пометы своихъ братѣвъ; —

вже-жь она руська! — она сама передасть братови своего коханка и вкупѣ зъ нимъ обявшисъ крѣпко, загиє пѣдъ братиною шаблею! И сказавъ Лисенко сестрѣ, щобъ була тутки зѣ старостою, коли смеркне ся, и коли почнуть дзвонити въ костелъ. — „Буду“, ѳдповѣла Марина и простилась зъ братомъ.

Пѣбеля сєи сєны поєть зновъ помѣтивъ хоръ, въ котрѣмъ славить ся велика сила кохая. А вже жъ легко замѣтити, що симъ хоромъ сильне вражѣне трагичной подѣй чя-мало ослаблює ся.

Ось вже й смеркло ся, а Марина изъ старостою идуть вкупѣ (VII. сцена). Староста каже дѣвцѣ, що якъ бы не чорнїи еи очи, ѳнъ не пошлѣвъ ся бѣ дурно сюды. Але-жь Марина заявляє, що не вѣритъ клятьбамъ старосты про любовь, и ѳдтакъ признає ся, що она є Лисенкова сестра. Опбеля дорѣкає старостѣ, що весь Переяславъ страждає и бѣдує, мѣжъ-тымъ коли ѳнъ є старшимъ въ городѣ. Саме тогдѣ загудѣли церковнїи звонь. Староста вжахнувъ ся, бо почувъ гомѣнъ: „Смерть Ляхамъ!“ За пѣзно глядѣвъ ѳнъ за свою шаблею, щобъ боронитися: Марина вкинула єъ въ рѣку. — „Марино! що се?“ спытавъ ся наляканный староста. — „Помета й свобода!“ кликнула дѣвчина. Потѣмъ сказала, що сейчасъ налетять сюды козаки, Лисенко и Герцикъ, та що они обоє обявшисъ вкупѣ згинуть. И озвавъ ся староста въ одчаю: „Марино, сердце! що ты робишь?“ — „Те, що робить я мушу!“ ѳдповѣла дѣвка. „Якъ дѣвчина руська я помогла братамъ своимъ, и Ляха старшого привела на згубу руськимъ!...“

Ажь-ось прибѣгъ Лисенко и Герцикъ зъ козаками. (VIII. сцена). Герцикъ кинувъ ся зъ шаблею на старосту, але ѳдступивъ побачивши, що Марина его обѣймає. Въ розшудѣ сердца признавъ ся ѳнъ, що рѣшивъ ся бувъ

почати чвару для своєї любови Марини. Тоді козырь-дівка прозвала его душею ніжкою, що він не за недолю братів своїх, а за дівчину підняв шаблю. Одтак з'явила, що его не любить, та що волила умерти з старостою.

Ледви-ж приказав Лисенко хлопцям, щоб Марину од старости розлучили, прибігає Анастасій (IX. сцена), и грозить козакам гнівом Божиим, тому-що они кровь лють в ту ніч, коли Спаситель, замучений за грешників, воскрес и сущим в гробі дарував живот. Але годі було одвернути Лисенка од помсти: він звелів, щоб козаки до нічнї всїх Ляхів вгубили. Тоді підняв ся з землі Анастасій, що стояв перед Лисенком на-в-колїнах, и сказав, що лучше з гадюками, з вовками жити, ніж з таким чоловіком. Коли-ж оддалив ся священник, поглянув Лисенко в ту сторону, де одбувалась страшна помста, и підійшовши до священника, запитав его, чи простить ему Бог, коли він ворогів пошанує? — „Простить, усе простить!“ одповів Анастасій. Тоді крикнув Лисенко до хлопців, щоб побігли и вгамували дальшу рвню. Ба, сей проводир велів пустити старосту, коли-б тільки Герцик простив ему за цвїсту. Одтак сказав Герцик Марині, щоб вшла з тим, кого любить. Коли-ж староста йти хотів и до Марини руки простяг, то заявила она, що не хоче з ним жити, та що йде в монастирь.

Тоді домагав ся староста, щоб Лисенко за всї біды, лиха и напастї з ним почитав ся. Выхопив отже у козака з рук шаблюку и станув против Лисенка. По короткій боротьбі Лисенко проколов старосту и кликнув: „У пекло, к шайтанам своим братьям!“ И захитав ся староста, потім вхопив ще раз

шаблю обіма руками и кинувшись на Лисенка проколов его. Умираючи приказав Лисенко козакам, щоб усїх Ляхів выпускали рано на волю, потім сказав: „Прощайте, братів! Хай вам Бог поможе! Молїть ся всь за грешну мою душу!“

Автор назвав „Переяславську ніч“ трагедією. А вже-ж можна сумніватись, чи сей твор є справді трагедією, написаною по вимогам естетика-критика, позаяк в девяти сценах не розвине ся, як слід, драматична дія и не приготовить ся наконечна катастрофа. Се є лиш драматична картинка, змалювана рукою вправного художника, котрий для свого писаня додав взірць в стародавних клявчих трагедіях. Тому-то его Марина не єсть українською дівчиною, але Грекипею, котрої мова визначає ся великим патосом. Опроче характеры Анастасія и Герцика єсть идеальні, якї в дійстности ачеї не проявляють ся. Природнійшою є вдача Лисенка, хоч и в нїм видимо и годі патетичного декламатора, дарма, що его речи одзначають ся великим патріотизмом. — Свою трагедію зложив Костомарів в прегарній мові, користуючись вистоповими неримованими ямбами.

Прозою-ж написав він „Драматичні сцени“, зложив в пяти діях п. з. „Сава Чалый“. Они мають меншу літературну стійність, ніж трагедія „Переяславська ніч“. Осє и змість того драматичного твору, що основує ся на думі протонародній:

В першій дії старшина козака вибирає Петра Чалого гетьманом. Коли-ж він змагає ся, то один з старшин, Гнат Голый, говорить, щоб вибрати гетьманом не Петра, а сына его Саву. Однак на его реч каже старий Петро, що, хоч єсть его хоро-

брий, такъ норовъ его „не такіи“¹⁾. Одаткъ Сава й Голый одходять, а старшина, выбравши гетьманомъ Петра, йде зъ козаками въ Терехтемировѣ. Сава образивъ ся, що его не выбрали; вже-жь бо онъ козакъ не-абы-якій: хочъ и трицяти лѣтъ нема ему, а вже двѣ пѣснѣ спѣвають про него. Онъ хоче теперъ покинути товариство й блукатись по свѣту. Але друзяка его, Гнатъ Голый, давъ пишу раду; се бо підбивае Саву, йти до коронного гетьмана Конецьпольского, бѣдъ котрого й показуе Савѣ листъ. Сава довго думае, а опбѣля рѣшае ся, еслужити Польщи; все-жь така гадае бѣдъ, що зрадиномъ не буде, — що опять достанеть ся послужити рѣдній Украинѣ. Мѣжь-тымъ въ Терехтемировѣ козаки на радѣ выбираютъ гетьманомъ Петра Чалого, и одтакъ онъ каже, що поведе ихъ пѣдъ Чигиринъ на Ляхѣвъ. Пѣсля сего выбору Сава ще бѣльшь розжеврѣвъ ся, а коли Голый его спытавъ ся, що бѣдъ задумавъ, то одповѣвъ: „Або до Конецьпольского, або топити ся!“ — „На-що топити ся?“ говорить до него хитрый Голый; „Конецьпольскій ще провожатого дае“, и вказуе на польского офицера Лисецького, котрый приѣхавъ гонцемъ бѣдъ Конецьпольского.

Въ другѣй дѣн бачимо Катерину, дочку вдовы Параски Вапулихи въ Терехтемировѣ, и ея подругу Настю. Катерина зъявляє Настю, що еѣ сватае Гнатъ Голый, та що она душею й есерцемъ кохае Саву. Але-жь боячись матери згоджуе ея она стати въ нарѣ зъ Голымъ, якъ верше ея бѣдъ зъ походу. Ажь оеѣ приходитъ до неѣ Сава и каже йѣ, що пѣде въ ляцьку землю. Катерина одповѣдае, що готова зъ нимъ йти хочъ и до Татарѣ, хочъ на край свѣта. Входитъ мати: Катерина й Сава признають

¹⁾ Въ третѣй сценѣ на радѣ козакѣвъ въ Терехтемировѣ каже Петро Чалый, що сынъ его Сава ще молодой, та що вчивъ ся у Ляхѣвъ.

ся, що кохають одно другого. Мати выслушавши ихъ каже: „Про мене! такъ хочъ заразъ до вѣщя“. — Отъ уже вернулсь козаки зъ походу, а зъ нимъ пришовъ и Петро Чалый. Онъ довѣдуе ся, що Сава оженивъ ся зъ Катериною та й десь поѣхавъ. Опбѣля являє ея Сава въ Немировѣ у Конецьпольского. Коронный гетьманъ на-дѣлявъ его хуторомъ и одтакъ каже: „Живи, Саво, та служи намъ! — будешъ украиньекимъ гетьманомъ!... Ты чоловѣкъ розумный и дотепный! Пѣдъ тобою швидче вони увоймуться, шизматяки сѣ. Тодѣ, еподѣваюсь, унѣя вже возьме свое“. А Сава при сѣмъ словѣ тѣлько екоса глянувъ на него, та промовивъ: „Унѣя?! — до зобаченя, пане!“ — и пѣшовъ собѣ геть.

Але-жь Гнатъ Голый зарѣкъ ся пѣмстою Савѣ за те, що еей взявъ Катерину, и отъ въ Терехтемировѣ козаки зновъ збираючись у похѣдъ прохожують ся на майдапѣ и розмѣвляють про-мѣжь себе (третя дѣя). Голый звѣщае, що буде велика бѣда бѣдъ одного зрадника, бѣдъ Чаленка, котрый зазнавъ ся зъ Ляхами, та зъ Конецьпольскимъ на веѣхъ козакѣвъ теперъ лихо замышляе. И показуе Голый листъ Савы, котрый, мовлявъ, оеѣ-таке пише: „Та вже менѣ не жити зъ козаками... Менѣ Конецьпольскій обѣцяе гетьманство. Тодѣ я тебе не забуду...“ Одаткъ Голый обрѣхуе кругомъ Саву, а про Катерину говорить, що она вѣдьма. — Козаки хочуть убити Саву. Приходитъ Петро Чалый и проеѣтъ ихъ, щобъ не вѣбвали его сына. „Поѣдемо до його“, каже гетьманъ, „бѣдъ покаеться, бѣдъ посоромиться батька своего рѣдного! Панове! бѣдъ таки нашъ чоловѣкъ!... Бачите, у мене нема нѣ рѣду, нѣ племена, — бѣдъ у мене одипъ однимъ, та й того хочете у мене бѣдъняти!..“ По довгѣхъ проеѣбахъ козаки згоджують ся не вѣбвати Чаленка. Гетьманъ йде до пѣсланцѣвъ, що прибули зъ Зано-

рожа, а Голый починає зновъ коверзувати и перетягає на свої бѣкъ козаковъ, умовляючись, щобъ у вечерѣ ѣхати въ Непрѣвъ и покарати Саву та Катерину.

Въ четвертій дѣн Конецьпольскій частує Саву вѣномъ и показує ему грамоту одъ короля, котрый нарѣкъ Саву гетьманомъ. Конецьпольскій домагає ся, щобъ Сава заирисягъ на вѣрнѣсть службы королеви, и щобъ зъ усей силы вводивъ на Украинѣ унию. — „Нѣ, пане!“ каже Сава, „я своій вѣрѣ не зрадикъ. ... Цуръ тому й гетьманству. Моя вѣра менѣ надъ усе дорогше!“ Тогдѣ загорѣвъ ся Конецьпольскій и вылаявъ Саву хлопомъ. Ажъ ось входить Савинъ джура, Хомка, и оповѣщає, що биля Савиногo двору блукають козаки и все вызирають зъ-за лѣсу. Надармо намовлявъ Конецьпольскій Саву, щобъ вволивъ его волю, а дасть ему вѣйско, — Сава пошовъ до дому. Его стрѣчає Катерина вся въ сльозахъ (пята дѣя).

Приходять до Савы козаки, его старіи товаришѣ. Пѣсля короткои розмовы кидають ся на Саву; — вбѣгає Гнатъ Голый и заколює его. Одтакъ каже до Катерини: „Будемъ любити ся, — я тебе обороню!“ Катерина бе его кулаками; тогдѣ Голый нѣбы падає и кричить: „Охъ, вѣдьма! — не здолѣешь! пропадаю!“... Козаки заколюють Катерину; вмираючи згадує она своего сынка, котрый спочиває въ колысцѣ. Саме-тогдѣ Савинъ джура, Хомка, вхопивъ дитину и втѣкъ зъ нею, але дже котрі козаки побѣгли, щобъ дѣгнати джуру. Якъ ось входить Павло Булюкъ зъ козаками и зъ Лисецькимъ, та й джура вертає зъ дитиною. Лисецькій розказує, що Сава не бувъ зрадикомъ, — що дѣйственный зрадикъ є Гнатъ Голый. Голый одрѣкає ся, — каже, що Лисецького не знає и нѣколи не бачивъ. Хоча-жъ Лисецькій уличає его листами, то Гнатъ таки не хоче признати ся до вны.

Тогдѣ кидає ся Павло на него и заколює его. Мѣжь-тымъ за сценою чути несамовитый крикъ: вбѣгає Петро Чалый, — козаки потупляють очи въ землю¹⁾.

Изъ погляду на сї „драматичнїи сцены“ можъ дѣзнатись, що въ нихъ мало акцій, мѣжь-тымъ коли подѣвъ зъ рѣднои исторїи (зъ р. 1639) розказують ся именно въ першій дѣн не-въ-мѣру широко. Опроче характеры Петра и Савы Чалого зъображенїи якось неясно: Петро ворогує на своего сына, не знати чого, а Сава радъ бы и Ляхамъ вгодити и своій рѣдиій Украинѣ послужити.

А вже-жъ „Загадка“²⁾ єсть драматична нѣсенїиця або побрехенька, хоча въ засновку єи скриває ся глубша гадка. Авторъ хотѣвъ зъобразити дурацѣ забавливого пана, котрый изъ-за нудьги бавить ся зѣ своими крѣпаками-слугами, Хомою и Яремою. Тїи слуги забавляють безглуздаго пана своими вытребеньками, шутками и загадками. Ажъ ось и самъ панъ загадавъ имъ отъ-яку загадку: „Що є на свѣтѣ надъ усе сытчѣшь, швидчѣшь и милѣшь?“ Коли оба тїи хлопцѣ не зъумѣли вгадати загадки, то панъ звелѣвъ вѣсмъ у селѣ обявити, що, хто єѣ одгадає, зъ той семьѣ сватати-ме за себе дѣвку. И отъ вгадала загадку дѣвка Маруся, дочка селянина Ивана Поклоненка. Она стала жоною придурковатого пана и своєю тямущою вдачаю довела его до лучшего розуму.

Коли-жъ Костомарѣвъ въ драматичныхъ писаняхъ проявивъ чи-малый самостѣйный талантъ поетичный, то въ твореню лиричныхъ и епичныхъ поезїи станувъ онъ нивше своего учителя Амвросїя Метлинського, котрому

¹⁾ Порѣви. рецензію творѣвъ Іеремїи Галки, котру О. Кошовый помѣстивъ у Львовскій „Правдѣ“ 1876. р., стор. 105—109; 142—152.

²⁾ „Збірникъ творѣвъ Іеремїи Галки“. Одесса, 1875; стор. 1—30^а.

присвятивъ два свои стихи п. з. „Дѣдѣвщина“¹⁾ и „Свѣецъ“²⁾. Костомаровъ любувавъ ся въ романтичнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ и корыстующися людывми переказами написавъ мѣжь иншими два гарнїи спичнїи творы: „Братъ зъ сестрою“³⁾ и „Ластѣвка“⁴⁾. По-найбѣльше зладивъ бнѣ поезїи лиричнїи, свѣваючи про любовь и зъображаючи маленькїи картинкы природы. Пытаня суспѣльно-національнїи зачепивъ бнѣ лишь денекуды, идучи слѣдомъ зъ поетами-идеалистами, котрїи на недолю батькѣвщины мало звертали уваги. До патріотичныхъ стихѣвъ валежать имено: „Пѣсня моя“⁵⁾, „Свѣецъ“ и „Дѣдѣ-пасѣшникъ“⁶⁾. Въ поетичнѣмъ творѣ „Свѣецъ“ натякнувъ авторъ про Метлинського, котрому въ злидняхъ приходило иногдѣ на думку, що рѣдна мова може якъ свѣчка сконча⁷⁾. Костомаровъ вѣривъ въ лучшу будучиѣсть батькѣвщины, и про-те озвавъ ся до рѣднов пеньки:

Охъ, нене моя, ты рѣдная мати!

Чи намъ тебе, рѣдна, уже не видати?

Уставай изъ землѣ, дѣтки приглядѣти,

Вони плачуть, бють ся: вони твои дѣти!⁸⁾

Такожь въ стихотворѣ „Свѣецъ Митуса“⁹⁾, писанѣмъ въ гексаметрахъ, попрѣкнувъ поеть давныхъ рус-

¹⁾ *ibid.*, стор. 30—33⁴.

²⁾ „Украинскїи Баллады“. Харьковъ, 1830; стор. 31—32.

³⁾ „Збірникъ творївъ“, стор. 80—85⁴. — ⁴⁾ *ibid.*, стор. 86—96⁴. — ⁵⁾ *ibid.*, стор. 1—3⁴.

⁶⁾ „Украинскїи Баллады“, стор. 18—20.

⁷⁾ *ibid.*, 1839; стор. 31. — Порѣвн. А. Метлинського „Думки и пѣсни та ще де-що“. Харьковъ, 1839; стор. 3.

⁸⁾ *ibid.*, стор. 32.

⁹⁾ „Основа“. 1861; мартъ, стор. 31². — Про „сдовутного пѣвца Митусу“ порѣвн. „Полное собранїе русскихъ лѣтописей“. С.-Пб. 1843, II., стор. 180.

кихъ князѣвъ за ихъ усобицѣ, вложивши въ уста Митусы отъ-сїи вѣщїи слова:

Рѣжтесь, кусайте ся, бийтесь, поплѣломъ Русь посы-

[шайте,

Пийте братернюю кровь, умывайтесь слѣзами наро-

[ду; —

Отъ до васъ дѣбрана пѣня! — иншон вамъ не почувти!

Що васъ спняти? що вамъ свѣвати? Шкодѣ, опѣзни-

[лись!

Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!

Кончились вѣки, сповнилась чаша; грѣмъ розналивъ ся:

Судъ немняущїи, судъ невмолимый, — написана доля!

Кончились вѣки! зѣлля сухее огонь поѣдае —

Хай поѣдае! хай пропадае Русь изъ князями!

Боже прокляття чорными хмарами висить надъ нею;

Хмары згустѣють, вѣки пролянуть, и зновъ, хочъ не-

[скоро,

Знову розгонить ясне сонце туманъ вѣковѣчнїи;

Въ той часъ-годину вишихъ ивсенъ свѣцѣ засвѣвають,

Иншимъ князямъ, та не вамъ, — вишому руському

[люду!

Хоча-жь поеть любувавъ ся у формѣ давныхъ кляичныхъ творѣвъ, то дорѣкавъ бнѣ давнѣи „Елладѣ“, що носмертна еи память заслѣпила manoю намъ очи, та що мы (се-бѣ-то Славяне), на неѣ гледючи, не бачили самїи себе¹⁾. Одаткъ у стиху „Давнина“ каже поеть, що недобре на свѣтѣ було, якъ свѣтомъ безкарнїи боги управляли. Та й годѣ пѣзнати правду, бо „Прометей нового немає“²⁾. А вже-жь у стихотворѣ „На добра-пѣчѣ“ натякнувъ бнѣ на основнїи идеѣ товариства Кярило-Методїївского, кажучи отъ-се:

¹⁾ „Збірникъ творївъ“, стор. 103⁴.

²⁾ *ibid.*, стор. 101⁴.

Тільки тамъ, де Духъ Господень,
Тамъ и правда й воля.
Де любовъ Господня й вѣра,
Тамъ и щастє й доля¹⁾.

Мѣжъ переспѣвами зъ чужихъ литературъ визна-
чує ся гарний и дуже вѣрний перекладъ балляды А.
Мицкевича „Raniez i dziewczyna“ („Паньчѣ и дѣвчи-
на“)²⁾. Опроче можъ тутъ еще запримѣтити, що по дум-
цѣ Н. Петрова вѣршъ Костомарова „Хмарки“ є мабуть
наслѣдованємъ стиха Лермонтоваго, написаного п. з. „Туч-
ки небесныя“³⁾.

Чотыри стихотворы Костомарова „Кѣвъ“⁴⁾, „Спѣ-
вєць“⁵⁾, „Стежки“⁶⁾ и „Панъ Шульпѣвка“⁷⁾ пере-
ложивъ Ф. Л. Челяковскій на мову чєску и надру-
ковавъ ихъ въ Часописи чєского Музея⁸⁾.

Въ кѣнци годить ся ще спѣмнути, що зъ-помѣжъ
прозанихъ творѣвъ Костомарова переложено ось-
якїй зъ тексту росїйского на мову руско-українську:

1. „Русская Исторія въ жизнеописанїяхъ єя главный-
шихъ дѣятелей“. („Руска Исторія въ житєписяхъ
єи головнѣйшихъ дѣятелѣвъ“. Переложивъ Олє-
ксандеръ Барвѣнскій. Томъ I—III. У Львовѣ. 187Ѣ.

¹⁾ *ibid.*, стор. 109⁴.

²⁾ *ibid.*, стор. 110—117⁴.

³⁾ „Очерки исторїи укр. литер.“, стор. 256.

⁴⁾ „Українскїи Баллады“, стор. 37—39.

⁵⁾ *ibid.*, стор. 31—32.

⁶⁾ *ibid.*, стор. 10—11.

⁷⁾ *ibid.*, стор. 28—30.

⁸⁾ *Časopis českého Museum. XV. ročník. V Praze 1842.*

„Z anthologie maloruské“: „Kůň“ (str. 325—326), „Pěvec“
(327—328), „Dvě stezky“ (331—332), „Pan Šulpika“
(335—337).

1876. 1878. Накладомъ редакціѣ „Правды“. [Передрукъ
изъ „Правды“]. Барвѣнскій переклавъ житєписи тѣльки
тыхъ дѣятелѣвъ, котрї належать до исторїѣ руско-укра-
їнської).

2. „Павелъ Полуботокъ“. („Павло Полуботокъ“.
Исторична розвѣдка. Переклавъ Иванъ Мандичевскій.
Напечатано въ „Дѣлѣ“ 1833. р., ч. 83—88).

3. „Черниговка“. Историческая повѣсть. („Черни-
гѣвка“. Былиця зъ другої половини XVII. вѣку. Пере-
клавъ Иванъ Бєлей. Надруковано въ „Дѣлѣ“ 1837. р.,
ч. 68—87).

4. „Дѣвѣ рускїи народности“. („Дѣвѣ рускїи народ-
ности“ въ „Рускѣй Библіотєцѣ“ пѣдъ редакцією Олє-
ксандра Барвѣнского“. Въ Тернополи. 1886; томъ II,
стор. 1—50. Переложивъ Ф. В.)

5. „Мысли о федеративномъ началѣ древней Руси“.
(„Думки про федеративнїй засновини на ста-
родавнѣй Руси“ въ „Рускѣй Библіотєцѣ“; 1886;
томъ II, стор. 51—92. Перекладъ К. Не-я).

6. „Черты народной южно-русской исторїи“. („На-
рысы народної украинсько-рускої исторїи“
въ „Рускѣй Библіотєцѣ“; 1886; томъ II, стор. 93—215.
Перекладъ Дрозда й Уманця.)

7. „Богданъ Хмельницкїй“. (Надруковано 1888. р. въ
„Рускѣй Библіотєцѣ“ два томы, котрї на мову руско-
українську переклали Ф. В. и М. Уманецъ)¹⁾.

¹⁾ Першїй томъ монографїѣ „Богданъ Хмельницкїй“ пере-
ложили на мову руско-українську Ф. В. и М. Уманецъ, а ѡдтакъ
перекладъ другої тому зладивъ М. Уманецъ. Въ „Рускѣй Библіо-
тєцѣ“ помѣщено въ першѣмъ томѣ перекладъ шести главъ, мѣжъ-
тымъ коли въ другѣмъ томѣ переведено зъ тексту росїйского
на нашу мову главы VII—XIV. А вже-жъ въ сѣмъ перекладѣ
монографїѣ „Богданъ Хмельницкїй“ нема передної статѣѣ: „Ко-
зачество до Богдана Хмельницкаго и єго отношенїя къ Речи Посполитой“.

Опроче въ макароничнѣмъ рускѣмъ языкѣ напечатано ще й перекладъ историчной драмы „Кремлиціи Кордз“. („Галичаниль“, литературный сборникъ, издаваемый Богданомъ А. Дѣдичкимъ. (Львовъ, 1863. Книга I., выпускъ 3. и 4., стор. 41—73).

4. Корнило Устіянович¹⁾.

Корнило, найстаршій сынъ лиричного поета Николы Устіяновича, родивъ ся 1839. р. въ Волковѣ повѣту Львѣвского. Онъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ въ Дрогобычѣ, Стрию и въ Львовѣ; ѳдтакъ вписавъ ся въ Бернардиньску гимназію Львѣвску. Скончивши низшу гимназію вступивъ онъ до вышней реальной школы въ сѣмъ городѣ, одначе рѣкъ опѣсля ставъ онъ опять ученикомъ гимназіяльнымъ. Въ пятѣй класѣ вчивъ ся въ Бучачи, ѳдтакъ перенѣсь ся опять до Львова, та вчивъ ся въ VI. класѣ навпередъ въ Доминиканьскѣй, а потѣмъ въ Бернардиньскѣй гимназіи²⁾. Бувши ученикомъ VII. класы полюбивъ онъ рѣдну мову и спонукувавъ своихъ товаришѣвъ, говорити мѣжь собою по-руски.

Про тогдѣшній свои патріотичній змаганя пише Корнило Устіяновичъ въ автобіографіи, що теплі историчній снѣвы (за часы князѣвъ галицкихъ) польского поета Моргенбессера вызвали въ его души бѣльше патріотичного чутя, нѣжь Зубрицкого „исторія“, котру онъ лишъ на слуху читавъ, та що польскій повѣсти Чайковского (Садика-паши) якъ: „Hetman Ukrainy“ и другіи наповнили

¹⁾ Гляди автобіографію въ творѣ „М. О. Раевскій и російскій панславизмъ“. Споминки зъ пережитого и передуманого. Списавъ Корнило Н. Устіяновичъ. У Львовѣ, 1884. 8^о, сторѣнь 86.

²⁾ Гимназіѣ тѣ звались Доминиканьскою и Бернардиньскою зъ-за того, що ихъ помѣщено въ монастырю Доминиканьскѣмъ та Бернардиньскѣмъ. Учителями тихъ гимназіѣ были люде свѣтскіи.

его сердце народною горделивостею и тугою за нашою славною хотъ вѣщасною мнувшостею. — Дальше згадуе онъ про тее, якъ онъ и Адольфъ Пѣдлашецкій писали рускій поезіѣ та хотѣли розѳрѣти своихъ товаришѣвъ шкѣльныхъ до руского патріотизму. „Не повелось намъ“, пише про сѣю подѣю Корнило, „а свѣдкомъ профессоръ Омелянъ Огоновскій, що я стрѣтивши у товаришѣвъ глумъ и рѣвнодушнѣсть написавъ „Елегію надъ Днѣстромъ“, котру на пытане, чи верне коли наша воля й слава, закончивъ стихомъ:

И пукли струны, а зворы и боры

Озвались глухо: нѣколи, нѣколи!

И Бескиды обѣзавъ ся на доли

Тымъ безнадѣйнымъ: нѣколи!¹⁾

Та не довго доводилось Корнилову будити товаришѣвъ до руского патріотизму! Пѣдъ конецъ шкѣльного року (1858) занедужавъ онъ и поѣхавъ до батька въ Стрийскій горы. Въ осеня-жь того року бувъ онъ уже въ Вѣднѣ, де вчивъ ся въ академіи штукъ. Тогдѣ слухавъ такожъ въ университетѣ историчныхъ выкладѣвъ профессорѣвъ Ашбаха и Стѣра та й лекціѣ Айтельбергера про исторію штуки.

Въ Вѣднѣ пѣзнавъ ся Устіяновичъ зъ Михайломъ Раевскимъ, протоереємъ при амбасадѣ російскѣй. Щѣ

¹⁾ „М. О. Раевскій...“, стор. 10. — К. Устіяновичъ пише въ автобіографіи, що Омелянъ Огоновскій „скопѣнсковавъ ту поезіѣ, написану замѣть руской задачи шкѣльной, та що перестерѣтъ его, не писати такихъ рѣчей, коли не хоче понасти у вязницю, бо замѣть поезіѣ бувъ дуже революційный“. — Тутъ годить ся заримѣтити, що Омелянъ Огоновскій не бувъ такимъ инквизиторомъ, якимъ онъ зѣображае ся въ тѣй оповѣстѣ, по-за-якъ онъ той поезіѣки молодого Корнила зовѣсьмъ не копѣнсковавъ и не говоривъ нѣчого про тюрьму. Онъ звернувъ лишъ авторови згаданый стихокъ и бажавъ, щобъ онъ написавъ пишу вправу письменну.

недѣль, а бувало й щѣ четверга, сходили ся у Раевского знакомі ему дѣячѣ славянскій, а зъ ними й студенты та инша молодѣжь. Въ тѣмъ часѣ перенявъ ся Корнило идеями славяно-фильскими й бажавъ вытвору одного языка для всѣхъ Славянъ; ба, бнѣ уважавъ языкъ росіійскій своєю рѣдною мовою, думаючи, що Москаль й Русини суть однимъ народомъ. А по-за-якъ Никола Устіяновичъ прихвливъ ся тогдѣ до панславизму¹⁾, то не дивота, що й сынъ его любувавъ ся въ думкахъ Колляра й Хомякова. За-любки читавъ Корнило поезіѣ Пушкина й Лермонтова, та й студіювавъ историчній творы Енгля: „Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosaken“ и „Geschichte von Galizien und Lodomerien“. Одначе панславистичный его видокругъ не бувъ ще ясный, коли бнѣ писавъ до батька свого, щобъ Русини на пѣдставѣ ревизіаційного акту зажадали въ соймѣ првлученя Галичины до Угорщины²⁾. Корнило сподѣвавъ ся, що симъ способомъ зъединять ся галицкій Русини зъ угорекими та й одержать бѣльше свободы бѣдъ Мадярѣвъ, нѣжь бѣдъ Нѣмцѣвъ. Але Адольфъ Добрянскій переконавъ его о великѣй небезпецѣ, яка грозила Славянамъ бѣдъ Мадярѣвъ и привѣвъ его до иншого погляду политичного. Одаткъ приливъ Корнило до А. Добрянского и переймавъ бѣдъ него думки руссофильскій. Все-жь таки инше бнѣ въ автобіографіи, що хочъ маячивъ тогдѣ про якусь особну славянську церковь, бувъ бнѣ ще Русиномъ, тѣлько безъ яснои идеѣ, безъ програмы и безъ надѣѣ на будущину³⁾.

Два польскій артисты-малярѣ, Гротгеръ и Грабовскій, розказували ему въ тѣмъ часѣ про жите Шевченка и заієли его до Бронислава Залеского, щѣ бувъ приятелемъ украинського Кобзаря. Той Залескій оновѣдавъ Устіяновича

¹⁾ „М. О. Раевскій“..., стор. 9. — ²⁾ *ibid.*, стор. 13. — ³⁾ *ibid.*, стор. 15.

чевн про недолю-неволю Шевченка, взъ-за чого молодой фаптасть догадувавъ ся, що Русинамъ не сподѣватись раю бѣдъ Росіѣ; ба, бнѣ прийшовъ на сю думку, що Росіѣ бѣддячуе намъ такъ-само за наше добрѣ, котре мы бнѣ бѣдали, якъ бѣддячила намъ Польща. Такъ отже остудилсь горячій мрѣвъ молодого панслависта и про-те перестававъ бнѣ ходити до Раевского, не бувавъ уже на зборахъ славянськихъ товариствъ, не навѣщавъ и академіѣ, та понавъ ся въ тяжку задуму, видячи, що майномъ рѣдного его народу богатилсь Поляки, Москаль, Мадяры й Румуны.

Бажаючи вѣрно служити своему народови Устіяновичъ вернувъ ся 1863. р. зъ Вѣдья до Львова. Тутъ зустрінувъ ся бнѣ зѣ своимъ товаришамъ шкѣльнымъ, зѣ Остапомъ Левицкимъ, Федоромъ Заревичемъ и Ксенофонтомъ Климковичемъ, говоривъ зѣ ними много, одначе не мѣгъ ще порозумѣтись зѣ ними про питає украинфильске. Зѣ Львова поѣхавъ бнѣ въ горы Стрийскій, а въ осени бувъ уже въ Коломыи, де черезъ два роки малювавъ церковь городеку. Хочъ бнѣ тогдѣ ще деклямувавъ поезіѣ Хомякова, хочъ ще признававъ ся до идеѣ „русизму“, однако чувъ уже въ серцю, що й мы Русини не послѣдній въ славянщинѣ, и про-те позбувавъ ся бнѣ щѣ-разъ бѣльше думокъ панславистичныхъ.

Тогдѣ ставъ Устіяновичъ друковати въ Коломыи свои поезіѣ въ такѣмъ языкѣ, въ якѣмъ Богданъ Дѣдичкій написавъ свою поему „Буй-Туръ Всеволодъ“. Въ тыхъ поезіяхъ выказавъ бнѣ свѣдѣ жалъ взъ-за того, що Москва давить Украину, котра дала бнѣ свлу й ныпѣшнє значєнє въ Европѣ. Тогдѣ-то хотѣвъ бнѣ языкомъ Дѣдичкого писати трагедію „Ярополкъ“, хочъ батько радявъ ему, писати по-росіійски¹⁾. А вже-жь печатаня тыхъ пое-

¹⁾ *ibid.*, стор. 22.

зій не доведено до кінця, по-за-якь авторови не вподобалась макаронична мова того писаня, коли познакомився зь оповѣданями Марка Вовчка.

Підъ конець р. 1867. поѣхавъ Корнило до Холму зь братомъ Теодосіємъ, котрый ставъ учитись въ тамошній гимназій. Въ тѣмъ городѣ малювавъ Устіяновичъ церкви и придививъ ся добре моральній руинѣ тамошнихъ перевертивъ-Галичанъ. Уже тогдѣ дѣзнавъ ся ѓнь, що Москалѣ гордують его земляками, про-те писавъ ѓнь зь Холму своему батькови, щобъ Русины не надѣялись нѣ на чію помѣчь, а старались розвивати свою сялу.

Зь Холму поѣхавъ Устіяновичъ до Варшавы, а зь ѓдтамъ до Петербурга. Въ столиці царства пѣзнавъ ѓнь велику рѣзницю мѣжъ стнографичными прикметами Москалѣвъ и Русинѣвъ-Украинцѣвъ. ѓнь затуживъ за рѣдною землею, котрою не бачивъ пѣвъ-року; покинувъ корыстній работы, покинувъ надѣю на славу, котру ему деякѣ тямущій люде ворожили за-для композиційного таланту въ ситуцѣ малярекбій, и поѣхавъ, не вступаючи нѣгде по дорожѣ, до дому свого батька въ горы Карпатекій.

Лѣтомъ читавъ ѓнь тутка Шекспира, а коли приѣхавъ до Львова, то полюбивъ цѣлымъ серцемъ поезію Шевченка, Кулѣшеву „Чорну Раду“ и повѣсти Нечуя. Коли-жъ пѣзнавъ красу рѣднои мовы въ творахъ тихъ письменникѣвъ, то ставъ соромитись, прочитавши надруковану частину своихъ поезій въ Коломын, и про-те написавъ сейчасъ Михайлови Бѣлоусови, щобъ дальшій друкъ застановивъ и щобъ попаливъ все тее, що вже було нанечатано.

Хоча-жъ Корнило позбувъ ся мрѣй росіійского панславизму, то все-таки не ставъ ще рускымъ народов-

цемъ и належавъ неначе до обохъ сторонництвъ, се-бѣ-то до „святоюрцѣвъ“ и до Украинофилѣвъ. Коли-жъ въ трудню 1868. р. засновано товариство „Просвѣта“, и коли ѓнь пѣзнавъ патріотичній змаганя членѣвъ сего товариства, то прозрѣвъ ѓнь уже справдѣ, луда спала ему зь очей; и ѓнь ставъ щирымъ народовцемъ.

Въ 1872. р. поѣхавъ ѓнь зимою до Кіева и живъ въ Печерекбій Лаврѣ пять тыжнѣвъ, рясуючи изъ старыхъ памятникѣвъ и малюючи для друкарнѣ Лавры образъ Воскресеня. Вечерами-жъ выѣзжавъ ѓнь въ мѣсто, заходивъ до патріотѣвъ-Украинцѣвъ и бувъ свѣдкомъ ихъ тихихъ праць народныхъ. Устіяновичъ згадуе¹⁾, що они редагували тогдѣ украиньскій словарь и що оживляли заморену душу музыкаю матерньои мовы, зь котрою передъ Божимъ свѣтомъ и людьми присволеній були ховатись.

Пѣзнавши матѣрь рускыхъ городѣвъ Устіяновичъ чертавъ ся домѣвъ, хоча черцѣ Миколаѣвского монастыря бажали поставити его директоромъ своєї школы рысовательной. ѓнь выѣхавъ, дослѣдивши, що Кіѣвъ тѣлько на око бѣльше змосковцений, чимъ Львѣвъ спольщений. ѓнь дѣзнавъ ся, що „хочь Украина спить, то спить тѣлько неначе та добре зборана и озимною засѣяна нива ибдѣ снѣгами марта, выжидаючи первого жьтєдайного поцѣфлунку сонця близькои весны“.

Вернувшись до Львова агитувавъ Корнило за згодою „межи сторонництвомъ руссофильскихъ централистѣвъ а рускыхъ федералистѣвъ“, хочъ сердивъ ся чимало зь-за того, що „Русская Рада“ кинула анатему на народовцѣвъ²⁾, и охоловъ ажъ въ тѣмъ часѣ, коли пѣ-

¹⁾ „М. ђ. Раевскій и росіійскій панславизмъ“..., стор. 47.

²⁾ „Русская Рада“ заборонила голосу Омелянови Огоновскому, коли ѓнь на загальнѣмъ зборѣ сего политичного товари-

знавъ ся зъ великимъ патриотомъ, Стенаномъ Качалою, котрый вчивъ его, пбзнавати деякі похибки народовцввъ та й бути справедливимъ супроти святоюрцввъ и фракціѣ руссофильской. Пбзпййше говоривъ ему Володифракціѣ руссофильской. Пбзпййше говоривъ ему Володиславъ Федоровичъ¹⁾, що Русинамъ хибує тблько доброго политика, котрого-бъ всѣ слухали, а котрый оперуванъ бы партіями, разъ сею, а разъ тою, якъ коли треба

Небавомъ опбсла выбравъ ся Корнило зб Львова до Володислава Федоровича. Живучи въ Окнѣ²⁾, мастиности сего пана, пбзнавъ ся бпъ зъ Володимиромъ Ганкевичемъ, и бдтакъ сеѣ молодой докторъ правъ спонукавъ его, переробити трагедію „Дрополкъ“. Тогдѣ чпавъ Устїяновичъ тврбъ Бокля н. з. „Исторїя цивилизаціѣ въ Англії“ и пбзнавъ ся такожъ зъ Остапомъ Терлецкимъ, щб ставъ пбзпййше соціологомъ. Терлецкій радивъ Устїяновичеви, щобы „плюнуувъ“ на весь князіврадийскій періодъ нашихъ дбй, по-за-якъ князѣ своимн усебницями привели Русь до упадку. Одначе Корнило не хотѣвъ ныпйшпшоѣ Русѣ бдбрвати бдъ кореня и посадити еѣ на битбмъ шляху, боячись, щббъ не запропастилась „пбдъ ногами народбвъ“.

Опбсла (1873) бувъ бпъ на всесвѣтябй выставѣ въ Вѣднѣ. Тамъ пбзнавъ ся бпъ мѣжъ иншими зъ маркизомъ Баксегемомъ, котрый тогдѣ бувъ першимъ секретаромъ Штремайра, министра просвѣты³⁾. Баксегемъ спрпавъ Русинамъ и впрспивъ Корнила, що нѣ министерство, ства (7. вересня 1871. р.) ставъ промовляти за домовымъ миромъ мѣжъ Русинами. „Русская Рада“ кинула тогдѣ анатему на всѣхъ передовыхъ Русинбвъ-народовцввъ.

¹⁾ Про Володислава Федоровича гляди „Исторію литер. руск.“ гляди II., стор. 84—87.

²⁾ Окно — село повѣту Скалатского.

³⁾ Маркизъ Оливїеръ Баксегемъ есть тецерь австрїйскимъ министромъ торговлѣ.

нѣ Нѣмцѣ нѣчого доброго для Русинбвъ учинити не зможуть, поки они не будутъ тымъ, чпмъ бути повиннї, — Русинами. Повернувши въ Галичину Устїяновичъ живѣ оиятъ въ Окнѣ, бдкн поѣхавъ въ Сучаву, а зб-бдтамъ въ Яссы.

Въ Яссахъ пбзнавъ бпъ князя Кантакуцена, колишнього претендента зъ російской руки на тронъ Молдавы пбсля упадку Кузы, и довѣдавъ ся бдъ него про деякі важпїй политичнї дѣла въ Молдавѣ. А вже-жъ наймилѣйше жилось Корнилову на Буковинѣ. Тамъ сидѣвъ бпъ то въ Сучавѣ у батька, то въ Радбвцяхъ у брата, то въ Серетѣ у щуринна, малюючи портреты и пишучи першу й другу частину своихъ поезій. Опроче ѣздивъ бпъ трьома опадами на Угорщину и познакомивъ ся тамъ зъ декотрыма передовыми Русинами. Мѣжъ-тымъ малювавъ бпъ церкви по деякихъ селахъ и мѣсточкахъ въ Галичинѣ¹⁾. Всеюды намагавъ бпъ побудити русскихъ священикбвъ до любви батькбвщины, всеюды бувъ бпъ речникомъ высокихъ идей Тарасовыхъ, одначе горячїй слова молодого поста-артиста мало-кого загрѣвали до ентузіязму за идею самостбйности нашей народности. Тому-то трохн не понавъ бпъ въ апатію, видячи, що слова правды не можуть зворушити сердце землякбвъ до саможертвы въ справахъ народныхъ. Ажъ ось товаришѣ поклякали Устїяновича до Львова (1881), щббъ оббймивъ редакцію гумористичноѣ часописѣ „Зеркало“. Сю часописѣ выдававъ бпъ въ 1882. и 1883. р. и вмѣвъ поставити еѣ помѣжъ наилучшими гумористичными письмами славянськими, прпкрашуючи еѣ гарными своимн рисун-

¹⁾ Корнило Устїяновичъ малювавъ церкви въ Ставку, Волосицѣ, Козьовбй, Тухольцѣ, Шулганбвцѣ, Опбрци, Вѣльчи, Островѣ (пбдъ Тернополемъ), въ Угрии, Тишкбвцяхъ, Медынѣ, Полбвцяхъ и въ Красносѣльцяхъ.

ками и користуючись помістю самихъ лучшихъ писа-
тельвъ галицкихъ¹⁾.

Въ 1883. р. відбулось у Львовѣ 17. (29.) вересня на-
родне вѣче Русинвѣ. На томъ-то зборѣ мотивувавъ У-
стіяновичъ резолюцію о шкільнихъ справахъ краю. Грбм-
кимъ голосомъ критикувавъ бнѣ непрактичну систему
науки въ школахъ народныхъ и такожъ польонизаційну
систему верховной управы шкільной въ Галичинѣ. Имен-
но выступивъ бнѣ противъ самоволь деякихъ инспекто-
рвѣ и учительвѣ и бдтакъ порываючи присутнихъ до
ентузіязму кликнувъ бнѣ смѣливо: „Вонъ зъ политич-
ною и релігійною пропагандою изъ школы! — школа
святыня науки!“ Въ кбнці звернувъ ся бесѣдникъ до Ру-
снвѣ самыхъ и жалкуючись на ихъ байдужнбсть ска-
завъ: „Ратуймо и любвмъ нашій школы, бо вые остатня
година и для тон одинокой гимназіі руской, — вые
остатня година для выкладвѣв рускихъ на университетѣ
руской землѣ, — вые остатня година, и грбмъ посмерт-
ный заголосить по народности, котра втратила свбій я-
зыкъ — свою душу“.... И загремѣло громомъ въ цѣлбмъ.
вѣчу та понеслись слова: „Нѣ, не умремю, не дамо ся!
Русь жне и жити буде!“... бдтакъ сказавъ Устіяновичъ
ще кблька теплыхъ слбвѣв, взываючи притомныхъ, щобъ
засновували читальнѣ и вписувались въ члены товари-

¹⁾ Корнило Устіяновичъ выдававъ „Зеркало“ въ 1882. р. и
бдтакъ въ 1883. р. до 1. червня. Опбсла звалась есея гумори-
стична часонне „Новымъ Зеркаломъ“. Редакціею „Нового Зер-
кала“ займавъ ся Устіяновичъ до 15. (27.) вересня 1883. р.; опбсла
бдповѣдавъ за редакцію Василь Пагбрный до 1. (13.) мая
1884; бдтакъ на мѣсте Пагбрного вступивъ д-ръ Коеть Ле-
вицкій. Въ 1885. р. выдававъ „Новое Зеркало“ Евгеній Олес-
ницкій, котрый бдповѣдавъ за редакцію такожъ въ 1886. р.
коли-то сю часонне опять названо „Зеркаломъ“. Цѣна есея гу-
моретична газета перестала виходити въ жовтн р. 1886.

ства „Просвѣта“, та й бдчитавъ резолюцію, котру зборѣ
принявъ одноголосно¹⁾.

Поббчъ патріотичныхъ праць въ хосенѣ Руси-Укра-
нины займавъ ся Устіяновичъ не тблько писанемъ стихо-
творбѣв, але й малюванемъ деякихъ историчныхъ обра-
збѣв. Щобы-жѣ ббльше вправитись въ малярствѣ, поѣ-
хавъ бнѣ въ кбнці р. 1886. до Вѣднѣ, и вчивъ ся тамъ
опять въ академіи штукъ, вдоволяючись иногдѣ кусни-
комъ сухого хлѣба, по-за-якъ не мбгъ одержати нѣ пбд-
моги зъ фондвѣв краевыхъ, нѣ помочи бдѣ якого-то ме-
цената. По чотыромѣсячныхъ студіяхъ намалювавъ бнѣ
величный образъ Мойсея, и сямъ своимъ творомъ зъед-
навъ собѣ славу не тблько мѣжъ землякамъ, але й въ чу-
жинѣ²⁾.

Хоча-жѣ Устіяновичъ бачивъ чп-мало свѣта, хоча
придввивъ ся въ Петербурзѣ и Вѣднѣ знаменитымъ тво-
рамъ штуки малярской, то все-таки не бувъ бнѣ ще тамъ,
де художники довершаютъ своихъ студій, — не бувъ
въ Италіи. Та не такъ-то легко було поѣхати туды ар-
тистови, щбъ бувъ „беззеребреникомъ“! Ажъ ось дбзнавъ
ся бнѣ, що зъ-помѣжъ руского духовенства выбирае ся
де хто на юбилейне торжество Папы Льва XIII. Коры-
туючись деякими пбльгами въ зборовбй вандрбвцѣ выѣ-
хавъ Устіяновичъ 6. цвѣтня 1888. р. до Италіи, щобы
познакомитись зъ класичными творами художниквѣв все-
свѣтнбей славы. Бувъ бдтакъ въ Римѣ и бдвѣдавъ ще

¹⁾ „Бесѣда Корнила Устіяновича, выголошена на другбмъ
народнбмъ вѣчу Русинвѣв дня 17. (29.) червня 1883. р. для умо-
тивования другой резолюціи о шкільныхъ справахъ краю“. („Дѣ-
ло“, 1883., чило 71.) Порбви. статью п. з. „Народне вѣче Русин-
вѣв зъ дня 17. (29.) червня 1883“. (ibid., чило 69.)

²⁾ Добру оцѣнку „Мойсея“ написавъ Володимиръ Коцовекій
въ „Зорѣ“, 1888., чило 1., стор. 17--18. Порбви. „Дѣло“, 1887.,
чило 140.

внші города клясичной землѣ. Згадки изъ своен вандрѣвки списавъ ѡнъ именно въ статьѣ „Въ Римѣ и въ Неаполи“. („Дѣло“, 1888., число 108. 111. 115.)

Въ-кѣнци годить ся ще сиѣмнута, що Корнило Устїяновичъ вызначуе ся гарными прикметами душѣ, та що въ громадѣ рускихъ народовцѣвъ уважае ся сердечнымъ товаришемъ. А знаютъ его не тѣлько люде швейцарскіи, але й неграмотніи хлѣборобы, добачаючі въ нѣмъ тямущого свого брата. Особливо-жь на вечерницяхъ музыкально-декламацийныхъ придбавъ ѡнъ собѣ вже перазъ грѣмкихъ оплескѣвъ, по-за-якъ естъ однимъ зъ наилучшихъ декламаторѣвъ.

Корнило Устїяновичъ почавъ литературну свою дѣяльнѣсть въ 1867. р., написавши стишокъ панегиричный въ честь Михайла Куземского п. з. „Кормчій“¹⁾. Въ сѣмъ стишку звелечивъ ѡнъ патриота Куземского ось-якимъ словомъ:

— При кермѣ нашей волѣ
Кормчій Михаилъ стоить,
Избавитъ насъ отъ недолѣ, —
Грозной бури ворожбитъ!²⁾

Небавомъ ѡбѣля зладивъ ѡнъ стихъ п. з. „Измѣнникамъ отчины“³⁾. Тымъ „измѣнникамъ“ дорѣкавъ ѡнъ, що они „згордили русскимъ хлѣбомъ и за безцвѣтныи мечты поѣшли служити злымъ еусѣдамъ на скорбь своен отчины“. Тогдѣ-то Корнило не позбувъ ея ще думокъ руссофильскихъ и называвъ „измѣнниками“

¹⁾ Михайло Куземскій бувъ тогдѣ прелатомъ-крилошаниномъ митрополичон консисторіѣ у Львовѣ и председателемъ управляющого Совѣта Дому Народного.

²⁾ „Галичанинъ“. Науково-белетристичная прилога до „Слова“. 1867. I. рочникъ; число 4.

³⁾ *ibid.*, число 7.

мабуть Украинофильствъ! А вже-жь кѣлька лѣтъ ѡбѣля ставъ ѡнъ самъ Украинофиломъ, коли переконавъ ся, що Русины-народовцѣ въ патриотизмѣ приносять батькѣвщину саможертву. Въ 1872. р. помѣтивъ ѡнъ у Львовскѣй „Правдѣ“ свѣй вѣршь п. з. „Наша церковь“ (V, стор. 12—13), що его зложивъ ачей зъ поглядомъ на стихотвѣръ Шевченка „Могила Богданова“, де Кобзарь згадуе про „церкву-домовину“¹⁾. Въ тѣмъ (пятѣмъ) рочнику „Правды“ надруковано ще три стихи Устїяновича: „Галичъ“ (стор. 59—62), „Падѣ Дунайомъ“ (147—148) и „Думку“ (148). Особливо вдатнымъ уважае ся стихъ „Галичъ“, въ котрѣмъ авторъ звернувъ ся до землякѣвъ ось-якою анострофою:

Прокиньте ся!

Въ останній разъ

Зоря займається для насъ

И будить всѣхъ, и до житя

И праць и борбы насъ кличе

Въ останній разъ!

Дивѣть: усѣ народы братніи

Купають въ потѣ зноиу лица

И плодомъ праць богатнымъ

Вже крешуть жизнь собѣ нову,

И быстрою, безпечною ходою

Сидѣть на волю золоту; —

А тѣльки вы одий, одий

На скверной постели рабства

Качаетесь лѣнливѣ въ снѣ, —

И кленете пророковъ,

Що васъ збудавъ до жертвъ и до житя...

Въ 1873. р. явивъ ся въ „Правдѣ“ гарный спичный стихотвѣръ „В адимъ“ (стор. 606—612), а въ 1874. р. помѣщено

¹⁾ „Кобзарь“. У Празі, 1876; II., стор. 262—263.

въ сѣй часопиен стихи „Веснянка“ (369—370) и „На зоряхъ“ (489—491). Ђдтакъ въ 1875. р. надруковано епичнїй поезїв п. з. „Письма К. Н. Устьяновича“. Часть I. Поема историчнї. Накладом Владислава Федоровича. У Львовї. (16^о, сторѣнь 376). Въ сѣмъ выданю номѣстивъ авторъ навпередъ письмо свое до Владислава Федоровича, посвячючи ему свои епичнїй творы; потѣмъ слѣдуе „Вступъ“ (стор. 3—18), писанный вѣршами, а ѡдтакъ напечатано тутка двѣ поемы „Вадимъ“ (19—33)¹⁾ и „Искоростень“ (35—368). Поемы сї кѣпчатъ ся „Прощю“, въ котрѣй авторъ заявивъ исповѣдь свои вѣры.

Въ тѣмъ „письмѣ“ до Федоровича высказавъ Устьяновичъ провѣдну думку обохъ сихъ поетичныхъ творѣвъ ось-якими словами: „Въ сихъ думахъ старавъ ся я познакомиться краяпъ нашихъ зъ мрачною старниою, выяснити вѣру предкѣвъ нашихъ и въ историчнѣй правдѣ показати мпнувшїй, загибшїй часы (стор. 1).

Поетичный твѣръ „Вадимъ“ е справдѣ думою историчною, въ котрѣй вдатно зъображае ся змагане славного проводыря народу противъ Рюрика, першого князя Руси, и ѡдтакъ нещасна его боротьба про свободу и волю. Меншу стѣйкѣсть литературну має исторична поема „Искоростень“, котра обѣймае XXIV пѣсень.

Поема „Искоростень“ переносить нашу думку въ мрачну старню и розвивае передъ нашою душею веначе панораму гарныхъ образѣвъ зъ давной бувальщины, коли-то въ народнѣй фантазїи вся природа була оживлена богами, коля рѣки говорвли, а дерева въ недоли людскѣй тужили та въ смутку ажъ до землѣ хилились.

¹⁾ Пoesму „Вадимъ“ помѣщено вже передше въ „Правдѣ“ (1873), тутки-жъ змѣнено текеть въ кѣлькохъ мѣсяцяхъ, а денекуды переставлено лишъ поодинокѣ слова.

Особливо гарнїй суть тї мѣсяця въ сѣй поемѣ, де авторъ пише ѡбъективно. Сюды належать ось-тї пѣсенѣ: 1) „Крѣвава нѣчь“ (стор. 112—118); — 2) „Смерть Игоря“ (127—135); — 3) „Торжество“ (136—148); — 4) „Ягода“ (166—182). Авторъ заявивъ велику вправу въ описѣ грозы природной и въ мальованю такихъ картинъ, въ котрыхъ змагае ся пристрасть людска, хоча и видличнї сцены зъумѣвъ ѡнъ досеть добре зъобразити. Але де лишъ авторъ высказуе философичнїй рефлексїѣ, або субъективнї думки, тамъ можна сейчасъ замѣтити слабшу сторону его стихотвору. Тому-то въ пѣсени XIII. анострофа „до вселеннон“ (стор. 184—186) е неспотрѣбнимъ эпизодомъ въ поемѣ, и не-одному христїянину могла-бъ она вже зъ-за того невподобатись, що авторъ поставляе Христа-Бога въ небѣ побѣчь Зороастра и Будгя. Тымъ-менше можь похвалити гадки высказанї въ „Прощї“ (стор. 369—376), де Бога нашего зове постъ „вседержителемъ голымъ безъ силы и безъ воли“, и де ѡнъ высказуе идеаль своего Бога. Ђдтакъ про космогоничнїй и митичнїй казки въ сѣй поемѣ годить ся примѣтити, що въ нихъ добачаемо чи-малу красу поетичну. Тѣлько-жъ не можь сего похвалити, що авторъ безъ перестанку повертавъ въ ту мрачну старню. Се бо не вдоволивъ ся ѡнъ тымъ, що въ пѣсени II. (стор. 51—65) выложивъ майже въ епестемѣ руску митологїю, — ѡнъ подавъ ще поглядъ на поганьску вѣру нашихъ предкѣвъ у „Вступѣ“, а ѡдтакъ въ пятохъ ѡддѣльныхъ мѣсяцяхъ (порѣвн. пѣсенѣ: „Искоростень“, стор. 77—90; „Розбоѣ“, стор. 101—111; „Вѣщоване“, стор. 183—199; „Бойславъ“, стор. 214—233; „Коляда“, стор. 258—272). Въ сѣй останнѣй пѣсени повторяе авторъ опять тее, що бувъ высказавъ въ попереднихъ пѣсеняхъ, именпо-жъ у „Вступѣ“.

А вже-жъ, нѣгде правды дѣти, въ творѣ епичномъ годѣ еписувати просторїи казки митвичїи. Митологію пишуть прозою, а не вѣршами, а ѓдтакъ якомь недоладно дочитувати замѣтки, щѣ поясняють текстъ твору поетичного. Опроче Устїяновичъ користувавъ ся митологичными писанями такихъ авторѣвъ, котрыхъ не можъ назвати критичными.

Изъ казокъ митвичныхъ утворивъ пость такожь довшїи епизоды, котрїи вважають ся справдѣ идлями. (Порѣви. иѣсеню XVIII. п. з. „Коляда“). Правда, що тї епизоды ѓдкривають свѣтъ тайный и чудовый, але всякїи тямущїи критикъ схоче признати, що такими епизодами еднѣсть дѣѣ чи-мало розрываетъ ся. Замѣтивъ ачей в самъ авторъ, що въ поемѣ его нема тон едности, и про-те не визначивъ ѓиъ своего поетичного твору именемъ богатыря Бойслава, або княгинѣ Ольги, але давъ ему заголовокъ „Искоростень“, мабуть-то-ѣъ головна дѣѣя ѓдбувалася въ тѣмъ городѣ землѣ деревлянскої¹⁾.

Въ 1876. р. надруковавъ Устїяновичъ другу часть своихъ поесїи накладомъ д-ра Корнила Сушкевича. Въ сѣй части помѣтивъ ѓиъ думу п. з. „Святославъ Хоробрий“ и трагедїю въ пяти дѣйствахъ п. з. „Олегу Святославичю Овруцкїю“ (16^о, сторѣнїъ 26 + 163). Въ роцѣ-жъ 1877. выдавъ ѓиъ третю часть стихотворѣвъ, се-ѣъ-то трагедїю въ шести дѣйствахъ п. з. „Ярополку I. Святославичю, великїю князю Кїївскїю“ (16^о, сторѣнїъ 182). Такъ отже въ Корнилѣ Устїяновичу пѣзнали земляки драматурга, котрый идучи слѣдомъ за „королевскими драмами“ Шекспира намагавъ звеличити историчну бувальщину періоду князѣвского въ давнѣй Русї. Его намѣромъ було написати кѣлька серїи драмъ исто-

¹⁾ Рецензію поемы „Искоростень“ написавъ Омелянъ Огопковскїи. Порѣви. „Правду“, рочникъ XI. 1876; стор. 185—190.

ричныхъ; по-переду же хотѣвъ зладити тетралогїю п. з. „Олегу“, „Ярополку“, „Володимирю I.“ и „Святославичю Окаяннїю“. Поки-що выдавъ ѓиъ лишь „Олегу“ и „Ярополку“ и мабуть уже не довршити своего первѣстного плану, по-за-якъ въ найновѣйшихъ часахъ драматургїи въ загалѣ ѓдвертае ся ѓдѣ „мрачною старшїю“ и зъявляє напярямъ бѣльше реальный.

Въ тыхъ двоухъ трагедїяхъ придержуе ся авторъ Исторовои лѣтописи, и ѓдтакъ стать его богатырѣвъ змалювана по-найбѣльше зъ вѣрностїю историчною. Такъ въ трагедїи „Олегу Святославичю Овруцкїю“ зъображае ѓиъ долю сего князя, щѣ на ловахъ вбавши Люта, сына Свенельда, навъ жертвою ибметы старого сего воеводы. Свенельдъ бо пѣдмовивъ Ярополку, великого князя Кїївского, щѣбы иѣшовъ на брата своего и прїнявъ волость его. И послухавъ Ярополкъ своего воеводы та въ боротьбѣ подолѣвъ Олега. ѓдтакъ сѣй князь утѣкаючи зъ поля битвы въ городъ Овручъ попалъ ся на гребли въ натовпїи своихъ дружвинникѣвъ та поваливъ ся зъ мосту въ дебру, въ котрѣи погибъ бувши притовченимъ кѣньми и людьми.

Хоча-жъ подѣѣя трагедїи справдѣ исторична, то авторъ прикрасивъ Олега прикметами володаря нашихъ часѣвъ и поставивъ его тїномъ тямущого и справедливого князя, котрый говорить такїи речи, якїи мѣгъ бы теперь выголосити князь въ державѣ конституційнѣй. Осъ и важнѣйшїи зразки его фразологїи: „Моя котвѣ народъ!“ (стор. 60). „Для мира, гаразду и славы | моихъ народѣвъ, посвячу | жите мое; любовью, правомъ | мѣй княжїи путь я назначу“ (111—112). — Мѣжь дѣевыми особами сѣи драмы крѣмъ Свенельда, воеводы Кїївского, визначае ся ще Рута, жонѣ вбитого Люта, и Претичъ, воевода Сѣверскїи, батько Руты. Гарно зѣо-

бразивъ авторъ именпо вдачу Руты, котра являє ся трох-и-не одною-однѣсѣнською женщиною въ еѣй трагедіи. Она горює изъ-за своєи недолѣ и хочъ зъ-першу кличе пѣмету на Олега, що вбивъ еи мужа, то опѣсля лагодить свою пристрасть и лишає пѣмету богамъ.

Выше ѡдъ сего драматичного твору стоить „Ярополкъ“. Осъ и поглядъ на сю трагедію: Ярополкъ, великій князь Кіѣвскій, не знає щастя, еупокою, ѡдколи братъ его Олегъ „наложивъ нещасне буєство свое и князѣвствомъ и головою“. Хоча-жь прогуло вѣйны крѣваве лихо, то нема выгяду на тривкій супокѣй, бо отъ, Володимиръ, сынъ Малушѣ, не хотѣвъ Ярополкови поклонитись та зъ вуємъ Добрынею втѣкъ зъ Новгорода за море до Варягъ. Коли-жь его не має въ Новгородѣ вже ѡдъ двохъ рокѣвъ, то Ярополкъ посилає туды своихъ посадникѣвъ. Але-жь въ I. игровищи дѣйства першого каже князеви Блудъ, воевода Кіѣвскій, що Володимиръ своєи части не зрече ся, та що на Варягъ своихъ опре ся и вѣйною наѣде на Русь. Ѡдтакъ жрецъ славянскій Гостомысль радить князеви, щобъ женивъ ся зъ дочкою Ильдеѣ, хана печенѣжского, и сымъ подружемъ придбавъ собѣ союзника. Одначе Ярополкъ заявляє, що вѣра печенѣжска є погана, та що „въ ню князь рускій не полъзе“. Тогдѣ поирѣкає князеви Гостомысль про его наклѣнъ до Христіянъ, кажучи, що грецька бранка, котру князь уважає своєю жоною, прехитро его зачарувала. Ба й Свѣтогоръ, тивунъ Кіѣвскій, зове Грекиню згѣрдно бранкою. По сторонѣ-жь князя стоить Варяжко, воевода Овруцкій, бояринъ Мирославъ и Іоанъ, священникъ христіянскій. Ѡдтакъ Ярославъ сердить ся чы-мало добачаючи зраду Гостомысла й Свѣтогора; — ѡнъ каже, що боярамъ суть єблю въ оцѣ Христіяве, але ѡнъ рѣвно тримати-ме судъ чы Христіянамъ, чы „Сол-

пнямъ“¹⁾, и зъумѣе покарати поганихъ бунтѣвникѣвъ. Опѣсля заявляє князь, що якъ бы ѡдъ Грекини мавъ сына, то самъ клавъ бы вѣнецъ на чоло еи; — коли-жь не має столо-наслѣдника, то рѣшає ся пѣслати Варяжка посломъ до Полоцкого князя Рогволода, щобъ тамъ за-сватавъ его дочку Рогнѣду за князя руского. — Почувши такі слова Блудъ, що любить по-тай Грекиню, радѣе радостію думаючи, що она покине теперь князя. Опѣсля Свѣтогоръ, наляканный княземъ, выбирає ся въ дорогу до Володимира, а Гостомысль готовъ передати Володимирови престоль въ Кієвѣ, коли-бъ ѡнъ присягъ, що построиъ богамъ храмы, двигне вѣру батькѣвску и прожне вѣхъ Христіянъ.

Друге игровище дѣйства першого ѡдбуває ся на морскѣмъ берегу Скандинавіѣ. Малуша, мати Волидмирова, дивує ся, що еи сынъ-соколъ кудысь три днѣ й ночи гулявъ, що ѡнъ сумный-понурыи ходить самъ-одинъ по скалахъ и лѣсахъ. И одвѣчає Володимиръ, що ему не має супокою, по-за-якъ дармо дожидає вѣтру, котрый бы его й дружину понѣсь въ рѣдну сторону. Наближує ся Волянъ, гусляръ и спѣвакъ, зъ послами Новгородскимъ, Садкомъ и Ставуромъ. Оба послы просятъ Володимира, щобъ не набиравъ Варягъ, бо самі Новгородцѣ заступлять его проти напасты Ярополка. Та отъ, Вовчій Хвѣстъ, воевода Бѣлозерскій, заявляє князеви, що ѡнъ захопивъ корабель Новгородскій, въ котрѣмъ бувъ посадникъ Ярополка. Тогдѣ Володимиръ розжесврѣвъ ся гнѣвомъ и бажавъ пѣметитись Ярополкови за его самоволю. Посламъ же Новгородскимъ сказавъ ѡнъ, що не хоче бути княземъ безъ волѣ й безъ славы, княземъ намальованнымъ, що ланцомъ вѣча прикованныи до Вадимо-

¹⁾ „Солнышамъ“ зове авторъ тыхъ Славянъ-Русичѣвъ, що ѡдавали сонцю божій поклонѣнъ.

вого стовпа. — Коли-жъ одійшли посли, наближивъ ея Добрыня, вуй Володимира, я радивъ ему, щобъ оженивъ ея таки ось-туть въ Скандинавіи зъ дочкою короля; одначе Малуша бажала, щобъ Володимиръ ібславъ въ Полоцкъ по Рогволоду Рогнѣду, бо по такѣмъ подружю Полоцкій сусѣда помѣгъ бы ему въ пригодѣ и золотѣмъ и вѣйеками. Тогдѣ Володимиръ граючней зъ гуслею Бояновою еказавъ Добрыни, щобы ібшовъ для князя евого въ сваты до Рогволода, та ему заявивъ, що якъ бы бнѣ сватаня не принявъ, або лишъ зволокавъ, то Володимиръ погулявъ бы на весѣлю зборуженый у десять тысячъ сватѣвъ. Оібеля оповѣтивъ Володимира Оляфъ, королевичъ скандинавекій, що все вѣйеко варяжеке дождае его, бо вѣтеръ обернувъ на море. Володимиръ прощае ея зъ Рагнарѣмъ, евоимъ господаремъ, дякуючи ему за гостину. Молодый князь вѣдае зъ дружвиною на байдаки: одилываючи снѣвають они ібсеню, щѣ починае ея словами: „По морю, по морю, по плынныхъ валахъ | плывемъ на шоглистыхъ змяхъ...“¹⁾

Въ першѣмъ игровищи дѣйства другого бачимо Рогнѣду въ свѣтлиці замку Полоцкого. Она довѣдуе ея бдѣ няньки евоєи, що приѣхали сватове Ярополка, великого князя Кіѣвского. Входить еи батько Рогволодъ и Варяжко зъ товаришами, але-жъ являє ея такожъ Добрыня и каже князеви Полоцкому, щѣбъ бддавъ Рогнѣду за Новгородского князя Володимира. Старый Рогволодъ не хотячи собѣ яразити нѣ Ярополка, нѣ Володимира, полишае дочцѣ выбѣрѣ женяха. Одначе Добрыня заявляє, що коли Рогволодъ не прийме сватаня Володимира, то бнѣ въ еорокъ-тысячъ свата явить ея на весѣлю, бгати коровой желѣзомъ. Тогдѣ бдновѣдае Рогнѣда, що она

¹⁾ Гарну музыку до слѣвъ еєи ібсегъ скомпонувавъ профессоръ Анатоль Вахнянинъ.

будучи княгинєю не хоче роззувати еяна рабынѣ-бранки, та що послужать Ярополкови. Почувши тѣ слова, Добрыня бдходячи каже грѣзно, що за ею негѣдну обиду розбѣле ея богато крови.

По еѣй гарнѣй еценѣ слѣдуе игровище друге въ свѣтлиці велико-князѣвского замку въ Кіѣвѣ. Грекиня довѣдуе ея бдѣ Блуда, що Ярополкъ сватае Рогнѣду. Она проклинае свою долю, и въ одачу душѣ бажаетъ ібметы Ярополкови. Тогдѣ признае ея Грекини Блудъ, що еѣ любить, та що готовъ покласть за неѣ жите и останній живчикъ евого сердца. И бдновѣдае Грекиня, що коли Блудъ еѣ любить, нехай стоить при ібѣй и фѣй, поможе, а она нагородить ему вѣрибѣсть сотенно. — Ажъ ось бдзвались обое, що приѣхавъ великий князь. Входить Ярополкъ, и Грекиня зове его яснымъ прѣмѣнемъ евого сердца, а коли князь запытавъ ея еѣ, чога она плаче, то бдновѣдае она, що е хвора, тому-щѣ бачить евое сонѣйко. Князь оповѣщае свою жѣну, що сповняючи еи бажане велѣвъ для неи приладити княжій дворець въ Овручѣ, а бдтакъ Грекиня каже, що фѣй бѣльшь нѣчога не треба, коли князь, еи рай, живый и здоровъ. Оібеля бдходитъ Грекиня на спочинокъ, а Ярополкъ пытае ея Блуда, чи не бнѣ звѣстивъ фѣй про сватане князя? — „Та де!“ бдновѣвъ лукавый Блудъ, „она вже про теѣ знала“. — Входить Цягваръ, полковникъ Роднянскій, и заявляє князеви, що Володимиръ зъ Варягами вериувъ ея изъ Скандинавіѣ, та що прогнавши дружину княжу зъ Новгорода велѣвъ еказати, що іде на Ярополка, метити Олега. Тогдѣ еказавъ князь Блудови, щѣбы екликавъ дружину та при меду прибдавъ охотникѣвъ до вѣйны. Ажъ ось являє ея Варяжко и звѣщае князеви, що Рогволодъ приймивъ его сватѣвъ, та просить его о номѣчъ проти Володимира, котрый грозить взяти Рогнѣду силомѣцъ. Князь

приказує зібрати компаньйонів і піддти опытнымъ ватажкомъ одправити ихъ въ Полоцкъ. — Се все чула Грекиня, и коли оддйшовъ князь, прикликала Блуда и сказала: „Ахъ Блудъ! коли мене ты любишь, | зачинь, щобъ вбйско въ часть не йшло | на помбчъ Рогволоду, — | зате я вдячна ввчно буду“. Блудъ обдймаючи любу Грекиню обфцює, що фй поможе, хоча знає, що князя и свдй край зраджає.

Перше игровище дфйства третього одбуває ся въ лфестдй околици въ ночи. Володимиръ говорить Добрыни й Малуши, що пдметигь наругу, яку заподфяла ему Рогвда сказавши, що не хоче роззутн робничча. Одтакъ одходить онъ зъ Варягами пддъ Полоцкъ.

Въ другдмъ игровищи дфйства третього слуги князфвскй выкочують черезъ ворота замку Кйвского на улйцю бочки зъ медомъ; за ними виходить окличникъ, котрый взыває Кйань, чтобы стали на службу у князя Ярополка. Мфжь-тымъ коли голота не, являє ся Блудъ та Ингварь. Ингваревн було приказано, спфшити на помбчъ Полоцкови, але онъ не має ще готового вбйска, тому-то радить ему Блудъ, щобъ поступивъ въ Родню, де стоить полкъ Ингвара, и щобъ зъ одтамъ ишовъ до Полоцка. Ингварь послухавъ Блуда, котрый бажавъ, щобъ сей воевода своими вандрбвками зъ Кйева до Родиф, а зъ Родиф до Кйева, а одтакъ походомъ въ Полоцкъ збавивъ багато часу и за пдзно прибувъ на мфеце бойовё. — Голота-жь все ще не ипогукує: „Слава князевн!“ Мфжь-тымъ оба Христйане, Мирославъ и Иоанъ, у своихъ бефдахъ выступають проти князя, дармá що въ явф другдй дфв першой були прихильниками своего володаря. А вже-жь поганьскй жрецъ Гостомыслъ являє ся не-примиримымъ ворогомъ Ярополка, та каже одному Кйиннови, щобъ не приступавъ до дружины князя, котрый

збивши рддного брата кйдає ся зновъ на другого. Ажь ось приходить самъ князь Ярополкъ и дбзнавшася, що зъ Кйань не богато буде ему хбсна, высылає Блуда до Печенфгъ, просяти хана Ильдею о помбчъ.

Въ третфмъ игровищи дфйства третього бачимо дфдн-пецъ замку Рогволодового, обведений муромъ. Въ ночи вид-но дуну пожару въ городъ и чимъ-разъ ббльше чути якйсь кривки. Зъ замку виходить Рогволодъ зъ двома сы-нами. Одинъ Полочанинъ являє ся въ воротахъ и звф-щає Рогволодови, що Володимиръ въ покосы все кладе и зъ вбйскомъ въ крови сюды вже бредє. Варяги вы-ломляють ворота и збивають молодшого сына Рогволода. Приходить Володимиръ зъ дружиною и проколює стар-шого сына князя Полоцкого; одтакъ Рогволодъ ранить Володимира, котрый клякнувши „зчезай, гадюко ты фдка!“ кйдає ся на Рогволода й коле его, почбмъ Добрыня его добиває. Та не доволенъ Володимиръ сею пбместою; бий жадєнъ еще крови и зъ Добрынею одходить на бо-нице. Вббгає простоволоса Рогвда. Побачивши мертвй тфля батька и двохъ братбв, въ розпуцф хоче она себе мечемъ убити, та омлввши надає на трупы. — Вертає ся Володимиръ, а зъ нимъ приходять Добрыня, Вовчй Хвбсть и Боянъ. Володимиръ деклямує отъ-сей вфршь про солодоцф вбйны:

Нема на свфту надъ вбйну!

Не має розкоши надъ ню.

Га! хто въ житю не воювавъ,

Кому незнапа боротьба,

Той марно те жите проспавъ, —

Травою живъ, и гине якъ трава!

Одтакъ говорить Боянъ, що Морена люта вже мно-го жизни скосила, та чей було-бъ на добф, залшити сю тризну. И справдф каже Володимиръ зупинити вбй-

ско, по-за-якъ не хоче, щобы Словяне вважали его кро-
вопоемъ. Ажъ ось замѣтивъ Боянъ, що якесь дѣвча сто-
гне на трунахъ. Коли-жъ Добрыня сказавъ, що се Ро-
гнѣда конає, то заворушилось въ души Володимира я-
коюсь любово трѣвогою, изъ-за чого кликнувъ Добрыня:

Устань, Рогнѣдо до весѣля!
На трунахъ батька и братѣвъ
Робниччъ сватає тебе!

Ось уже очунала Рогнѣда и ѡдтакъ побачивши
трупы батька и братѣвъ дорѣкає Володимирови, що ѡнъ
повбывавъ ей рѣдно. Володимиръ кає ся заявляючи, що
страшну ею кривду нагородить Рогнѣдѣ любовою. Ба,
ѡнъ стає передъ Рогнѣдою навколѣнки и просить ей,
щобы приняла его въ сердце свое. И ѡдзыває ся Рогнѣда
мовь не-при-собѣ:

Страхъ, бѣлый страхъ мѡй князю й пане!
Надъ теплыми еще мерцями
Рѣдиъ моєи слухать те!
Боги, боги! чи чули вы
Про сватанє таке?

Володимиръ плаче и молитъ-благає Рогнѣду, щобъ
его полюбила; — плаче й Рогнѣда та каже, що ошалѣ
ѡдъ слѣвъ тыхъ, що слухати ихъ не повинна; ба, она
признає ся, що душа ей то любо вяне, то зновъ дрѣжитъ
передъ Володимиромъ. Ѳдтакъ она наде въ намороку,
а Володимиръ бере еѣ на руки й иде геть зъ нею.

Сею подѣєю выкликує ся чи-малый эффектъ на сце-
нѣ: любовѣ на трунахъ батька и обохъ братѣвъ уважа-
ють ся справдѣ проявою незвычайною. Не диво про-те,
що Левъ Саногѣвскій подаючи въ „Зорѣ“ (1882. ч. 21.)
змѣтетъ сей трагедіѣ написавъ отъ-се: „Гроза сей явы
страшна; а авторъ, що ѡдваживъ ея вывести таку сце-
ну передъ зрѣтелѣвъ, поваживъ на велике дѣло, та

въ честь нашего автора мусямо сказати, що ява тота на-
лежить до найкрасшихъ“. Хоча-жъ авторъ въ писаню
сей сцены проявивъ чи-малый талантъ поетичный, то
все-таки ситуація цѣла є тутъ дивовижна, тому-що лю-
бовѣ на трунахъ дорогихъ особъ ледви чи коли въ свѣтѣ
доси лучались, та що паглый переходъ чувствъ Рогнѣды
ѡдъ тяжкихъ проклонѣвъ до любви супроти кровопоя
вважає ся немовѣрнымъ. Взоровзбръ до написаня сей
явы принявъ авторъ изъ Шекспировой трагедіѣ „Король
Рихардъ третій“, де въ другѡй сценѣ акту першого не-
сутъ тѣло короля Генрика VI. въ домовинѣ. За домови-
ною постунає Анна, вдова по Едвардѣ, князю Уельскѡмъ,
а сынѣ того-жъ короля. Ажъ ось приходитъ Рихардъ
Гльостеръ, що вбивъ Едварда и короля Генрика VI., та
пѡзиѣйше ставъ королемъ Рихардомъ III. Гльостеръ
вдержує похѡдъ похоронный и править Аниѣ свои лю-
бовнѣи речя, дарма що она зове его катомъ прокляту-
щимъ. Але-жъ треба признати, що ей любовѣ въ тра-
гедіѣ Шекспира нѣкого не разятъ, тому-що Анна не
зображає ся тутъ тяжко горюющею, и що вѡдтакъ при-
ймає перетѣнь ѡдъ Гльостера байдужно. Тутъ же въ тра-
гедіѣ Устѣяновича Рогнѣда стоить въ крови, що тече зъ
ранъ батька й братѣвъ, и ѡдтакъ паде она въ намороку,
по-за-якъ душа ей то любо вяне, то дрѣжитъ передъ
страшнымъ Володимиромъ.

Ледви-жъ ѡдѡйшовъ Володимиръ, несучи Рогнѣду,
то сказавъ Добрыня Свѣтогорови, щобъ заявивъ Блу-
дови, що Володимиръ прийме его въ-мѣето ѡтця, коли
ѡнъ Ярополка передасть князевѣ въ руки. Вертає ся
Володимиръ и звѣщає своимъ дружинникамъ, що йде на
Кѣвъ; ѡдтакъ приказує Боянови, щобъ лишивъ ея при
немоциѡй княгини и ей своимъ снѣвомъ розважавъ.

Въ першомъ игровищи дѣйства четвертого дѣзнае ся Ярополкъ ѡдъ Ингваря, що ѡнъ спѣзвивъ ся зъ войскомъ на оборону Полоцка, та що Володимиръ убивши Рогволода и его сынѡвъ полонивъ Рогнѣду та й вѣде вже на Кївъ. Великій князь велѣвъ скликати на вѣче всѣхъ Христїанъ и Словянъ, бо вже остання пора до дѣла. Ѳдтакъ приходитъ Грекиня убрана въ дорогу. Она выбирае ся въ Овручъ и ось хоче князеви послѣдній разъ ѡддати поклѡнїе. Князь вздержуе еѣ, але она не хоче зустрітись зъ Рогнѣдою. Тогдѣ каже їй Ярополкъ, що Володимиръ вбивъ Рогволода и полонивъ собѣ Рогнѣду. Коли-жь князь ѡдбїшовъ на вѣче, явивъ ся лукавий Блудъ. Ѳнъ говорить Грекини, що збулось по еи волї, по-за-якъ горда ея розлучниця є вже невѡльницею. Грекиня хоче позбутись Блуда словами байдужными, але ѡнъ ѡдиновѣдае, що зрадивъ своего князя вз-за любви до неї. Коли-жь она теперъ ѡдвертае ся ѡдъ Блуда, то ѡнъ враженный въ любовъ своѣй готовъ на пѡмсту-смерть. Грекиня ѡдходить сказавши, що она могла-бъ скорше грозити Блудови, що однако прощае ему. — Ѳнѡселя приходитъ Гостомысль и каже Блудови, що Володимиръ домагае ся вѡдъ него, чтобы передавъ ему Ярополка, а за сю прислугу князь буде уважати его батькомъ своимъ. Блудъ натякае на трудности, по-за-якъ всѣ Христїане й жида ачей потягнуть за Ярополка; въ-кѡнци ѡбѣщуетъ ѡнъ вволити волю Володимира, коли ѡддасть ему Грекиню въ полонъ.

Въ другѡмъ игровищи дѣйства четвертого ѡдбувае ся вѣче на майданѣ бїля ворѡтъ Кївского замку. Нарѡдъ ѡдказуе помочи нещасному князеви, а Гостомысль дорѣкае Ярополкови, що нарѡдъ здертый до послѣдней рубашки тернїать голодъ и нужду черезъ боярѣ, вѡйско й князя-пана... Коли-жь Христїане радиля князеви,

помиритись зъ братомъ сердитымъ, то въ ѡдчаю душѣ кликнувъ Ярополкъ, що вже опоганивъ ся єму той нарѡдъ, и ѡдтакъ приказавъ ѡнъ воеводамъ, кликати кличъ на битву, а непослушнымъ прочитати молитву повздовжь плечей. Але-жь Блудъ радивъ князеви, не починати битвы а радше пѡйти въ Родню, де припасѡвъ давныхъ богатѡ, и тамъ дожидати Печенїгъ. Коли-жь и Варяжко прїтакнувъ Блудови, то рѣшивъ ся Ярополкъ, тайкомъ утѣкати зъ Кїева. — Небавомъ ѡнѡселя являє ся Володимиръ зъ дружиною и зъ Варягами. Гостомысль и Свѣтогоръ витають князя въ Кїевѣ, а ѡнъ каже Кїянамъ, що держати-ме всѣ ихъ свободы, та не позволять множитись Христїянамъ. Якъ же ѡнъ дѣзнавъ ся ѡдъ отрока, що Ярополкъ утѣкъ въ Родню, то велѣвъ воеводѣ Добрыни, ще сегодня пуститись за ворогомъ въ погоню.

Въ першомъ игровищи дѣйства пятого являють ся въ замку Кївскомъ Рогнѣда, ея нянька и Боянъ зъ гарфою. Нянька радить Рогнѣдѣ, пѡддати ся жѡпочѡй доли, любити й терпѣти; ѡдтакъ Боянъ спѣвае пѣсню любовну. Але Рогнѣдѣ страшна тая любовъ до Володимира. Она дрѡжить, якъ лишь его побачить, плаче ѡдъ тяжкою горести и не може слѣзъ загатити. Ось входить и Володимиръ та довѣдуе ся ѡдъ Рогнѣды, що ѡнъ лякае еѣ поглядомъ своимъ огнянымъ. Приходить таткожь Малуша, повитати своего сына й невѣстѡнку. Зѣтиха каже она Володимирови, що Рогнѣда якась понура й горда, та що не буде ему зъ нею щастя. Являють ся Гостомысль и Вовчїй Хвѡстъ. Гостомысль ѡповѣщае князя, що безбожїи Варяги нападають хаты и згнушають ся надъ Кїянами. Тогдѣ приказавъ Володимиръ Вовчѡму Хвѡстови, чтобы розставивъ по улицяхъ своѣй полкъ и зѡруженыхъ Словянъ, та й каждого напастника вбивъ на спѣдане вовкамъ. Опроче велѣвъ, сейчасъ сюды

пракликати воеводу Гарольда й старшину варяжеку. Одтакъ являє ся сотникъ Путята, сынъ Добрынь, и каже князеви, що бнѣ зъ дружиною полонивъ Грекиню. Коли-жъ Володимиръ хотѣвъ одбѣйти, щобы зъ честію привтати княгиню хорошеньку, то впали зъ кривкомъ Варяги пбдѣ проводомъ Гарольда. Сей воевода бувъ ссрдитый томѹ, що Кіянс вбивали Варягъ за-для ихъ хижактва; одтакъ заявивъ бнѣ князеви, що Варяги здобули Кіѣвъ, та що будуть уважати его своимъ, поки не дбстануть еплаты. Почувши таку бутну мову, Володимиръ убивъ Гарольда мечемъ, почбмъ Боянъ звеличивъ князя вѣршомъ похвальнымъ.

Въ другбмъ игровищи дѣйства пятого бачимо Ярополка на заборолѣ Роднянбекбмъ. Онъ придивляє ся сходячому сонцю и каже, що полетѣвъ бы за яснымъ Дай-Богомъ, щобы побачити ся зъ жоною, котра еидить въ неволи у Володимира, та отъ, неса у него крыль... Приходить Варяжко й остерегае Ярополка передъ Блудомъ, котрый готовъ запродаи князя й его дружишу. Саме-тогдѣ зголоднѣла, обдерта товна народу горне ся до князя и кричить: „Смерть! голодъ! хлѣба, хлѣба, хлѣба!“ И каже Ярополкѣ, що зъ-помѣжъ тыхъ бѣдолахъ мре кождый тблько разъ, а бнѣ що-день умирае за кождого зъ люду, бо зъ житемъ кождого епливае по капли князѣвскои крови. А вже-жъ приказавъ бнѣ Блудови, вынести голодному народови все, щб лишъ найшло-бъ ся въ княжбмъ замку. Одтакъ радивъ князеви Варяжко, втѣкати до Печенѣгъ, хоча-бъ пришлося ити туды перебемъ. Але Блудъ замѣтивъ, що заморена жменя тыхъ, котрѣ бажають мира, ачей не себе ся скрбзъ таббръ Добрынь; про-те хотѣвъ бнѣ, щобы князь пбшовъ и загодивъ ся зъ братомъ. Хоча-жъ Варяжко бдраджувавъ одъ такого почину, то Ярополкѣ екпнувъ вѣснецъ зъ го-

ловы и сказавъ, що изъ-за волѣ иде миритись зъ Володимиромъ.

Перше игровище дѣйства шестого одбувае ся въ приѣѣнику княжого замку въ Кіевѣ. Добрыня приносить Володимирови вѣснецъ велико-князѣвекій и заявляє ему, що Варяги й Христіянс стоять ще по сторонѣ Ярополка, що про-те его еуперникъ не повиненъ жити. Тогдѣ каже Володимиръ, що боить ся вбити брата въ еупокою; позволяе отже Добрыни зарядити, якъ тамъ потреба, — просить одначе, щобы шанувавъ жите Ярополка. Въ другбй явѣ иде Грекиня зъ Рогнѣдою. Грекиня дорѣкае своѣй розлучницѣ, що она думнѣ й неприступнѣ, и одтакъ пбдозрѣвае еѣ, що она любить Ярополка. Ба, она каже, що коли здумѣла перешкодити князеви вызволити Полоцкѣ и перебити ладканы Рогнѣдиного короля, то чей здумѣе и пбметитись. Але Рогнѣда одновѣдае, що Грекиня дала еѣ въ руки ворогови та вбпла си батька й братбвъ. Тогдѣ злюща Грекиня бдзывае ся до Рогнѣды ось-якою грбзьбою:

Було не йти за чоловѣка мого!

А ели тобѣ за мало того,

И станешъ ще помежи мною

А серцемъ чоловѣка мого,

Такъ попрощай же ся зъ душою.

Вирешъ! марпо вирешъ — клянуся Богу!

Опбеля признае ся Рогнѣда, що Володимиръ клявъ ся йѣ богами всеми, що Ярополкѣ марпе згине. Почувши таку мову Грекиня молитъ-благае Рогнѣду, щобы просила Володимира за Ярополкомъ; адже-жъ Володимиръ любить вельми Рогнѣду, то й въ силѣ все зробити для неѣ. — Ледви-жъ одбѣйшла закурена Грекиня, приближуе ся Малуна и сердить ся на Рогнѣду, що она zove еѣ свекрухою, а не княгинсю; одтакъ заявляє зъ докоромъ,

що не Володимиръ вбивъ Рогволода и его двоихъ сынѣвъ, але вбила ихъ Рогнѣда, певѣстонька мила. Почувши такє Рогнѣда прозываетъ Малушу волхвилсю, изъ-за чого свєкруха грозить їй, що розкаже своему сынови, якъ свята Рогнѣдонька лає матусю. И справдѣ оповѣстила Малуша своего сына, що Рогнѣда їй клеє, одначе князь вневинає свою любку, що не дасть єѣ бѣльше зневажати; — ѣнъ хоче, щобы всѣ корились Рогнѣдѣ и величали єѣ княгинею. Але-жь Рогнѣда не бажає такой чести; она просить Володимира, щобъ дарувавъ їй близъ Кїѣва єѣльце, щѣ зовуть его Предславиномъ; — тамъ зможе она выплакати свое горе, або й умерти, якъ годѣ. Володимиръ обѣщєе дати їй тєє село й каже, що туды ходити-мє щѣ-вечера, щобы спочити по трудахъ при своѣй любѣй лебедоньцѣ. Рогнѣда повисає Володимирови на шню и плачучи каже: „Люблю, люблю тя! О не глуми ся надо мною!“ — Въ слѣдуючѣй явѣ звѣщає Путята своему князєви, що Варяги збунтували ся, почувши, що ведуть єюды Ярополка зъ Роднѣ; ѣдтакъ зъявляє ѣнъ, що наближують ся вже й Печєнѣги. И кликнувъ Володимиръ въ гнѣвѣ: „Нехай же-жь гниє! — смерть голодна!“ Казавъ ѣдтакъ ворота мѣста зачинити и коли ѣдъ Свѣтѣгора дѣзнавъ єя, що Ярополкъ иде зъ Роднѣ на Кїѣвъ, то велѣвъ переказати Добрыни, що великїй князь на весє вже годить єя. Небавомъ ѣнѣсля переходить єцєною Ярополкъ, Блудъ и Варяжко, а за ними идуть зъоружєнїи Кїяне; та отъ, за стѣною чути крики: „Слава Володимирови! смерть Ярополкови!“ Блудъ ѣдходить, завѣдомити великого князя, що прийшовъ єюды Ярополкъ. ѣдтакъ Вовчїй-Хвѣстъ звѣщає нещасному сєму князєви, що Володимиръ дожидає его въ грядици. Ярополкъ слухає сєго зазыву и ѣдходить, а на єцєнѣ являє єя Володимиръ зъ мечємъ въ рудѣ. Влѣтає простоволоса Гре-

кня и молитъ князя, щобъ не вбивавъ Ярополка. Володимиръ ѣддыхає єѣ ѣдъ себе и каже, що Ярополкъ єще сєгодня умрє. Коля-жь Грекиня погрозила князєви, щѣ кожда чиста душа проклєне его на вѣки и назовє братѣоемъ, то змякло его сердце, и ѣнъ кликнувъ до неї: „Ходи за мною! — єсли щє живѣ, нехай живє! Твоя заслуга, щѣ-мь простивъ; — не дякуй! поспѣшѣмъ до него!“ Такъ ѣтже пѣшли обѣє єкванно туды, куды повєли Ярополка.

Въ другѣмъ гровищи дѣѣ шєстон якїєсь окаяннѣй Варягъ и ѣднѣ „збуѣ“ дожидаютъ своєн жертвы въ грядици князѣвского замку. Входитъ Ярополкъ и Блудъ, котрый зачїняє за собою двери. За-пѣзно гримає въ двери вѣрнѣй Варяжко покликуючи: „Продавъ тя Блудъ! О стережись!“ Ярополкъ обнажує мечъ и кличє: „Дє братъ мѣй? — На бѣкъ розбишак!“ Ажъ ось Варягъ бѣдє князя, але ѣнъ вбиває своего напастника и рапнѣтъ збуя. ѣдтакъ Блудъ проколоє князя зъ заду кажучи: „Не я, а братная любовь | не нынѣ твоего сердца кровь!“ Самє-тогдѣ Варяжко, Мирославъ и Инѣваръ вывалюють двери: Варяжко кидає єя на Блуда и проколоє его. Ярополкъ умирає на рукахъ Инѣваря и Мирослава... Вѣѣгає другими дверми Володимиръ и Грекиня, котра паде на Ярополка. „За-пѣзно вже!“ мовить Володимиръ, побачивши мертвого брата, — „встає погорда и каяннє | и за волосє мя берє | и гнє долѣ мои колѣна!“ — Великїй князь горює, хоча Добрыня зъ другими воеводами витає его побѣдою; — ѣнъ каже, що зъ вины Добрынѣ погнѣвъ Ярополкъ; ѣдтакъ проклїнає зраду Блуда, — проклїнає свою душу, а коли по его приказу всѣ прѣтомнѣй ѣддалились, паде ѣнъ на тѣло вбитого брата и плачучи голосить: „Охъ, братє, братє мѣй, прости!“

Отъ и довгий поглядъ на трагедію, що єв написавъ Устїяновичъ підъ заголовкомъ „Ярополкъ“. Въ євѣмъ драматичнѣмъ писаню бачимо таку безлѣчь рѣзнодорожныхъ дѣй, що зъ того матеріялу можна було утворити не-то одну, але двѣ, ба й чотыри трагедіѣ, и кожда зъ нихъ була-бъ ще богата подѣями историчными. Та й справдѣ на заповку нагромаженого матеріялу мѣгъ авторъ написати оє-якї драматичнї творы: 1) „Рогнѣда“, 2) „Грекиня“, 3) „Ярополкъ“ и 4) „Володимиръ“. Тому то великій тямущїй критикъ е хоче признати, що въ „Ярополку“ нема єдноєтн дѣйства, изъ-за чого Володимиръ въ сѣй трагедїи являє ся важнѣйшою оєобою дѣвою, пѣжъ его суперникъ Ярополкъ. Вже-жъ Михайло Подолнѣекїй признавъ, що „въ Ярополку нема єдноєтн акціѣ и навѣтъ майже нема справдѣшого драматичного героя“¹⁾. Въ загалѣ видно, що авторъ не мѣгъ подолѣти величезного матеріялу историчного; про-те его впеценизация єсть подекуды слаба, непаче-бъ бнѣ низавъ намиєто вѣлякою низкою. Одначе бачимо на євѣй низцѣ такожъ дороцѣннїй жемчуги, се-бъ-то въ сѣй трагедїи находятъ ся такї сцены, котрї елужать доказомъ чи-малого драматичного таланту автора. Такими гарными сценами суть примѣромъ отъ-єй: 1) Сватанє на замку Рогволода (дѣйство II., ява 1—4); — 2) Стрѣча Грекинѣ зъ Блудомъ (д. II., вгр. II., ява 1. 5); — 3) Стрѣча Грекинѣ зъ Рогнѣдою (д. VI., ява 2.) и деякї пншї. А вже-жъ суть такожъ декотрї сцены злишнї, примѣромъ ява зголоднѣлов, обдертон товны пароду передъ Ярополкомъ (д. V., вгр. II., ява 3.); — ѳдтакъ и ява деякихъ оєобѣ є справдѣ недоладною. Такъ уважає его дивовижнымъ прихвостисемъ Володимира єпѣвакъ и гуельяръ Бовнѣ, котрїй выетунає

¹⁾ „Зоря“; III. рочникъ (1882) въ статьи „Представленє Ярополка на рускѣй сценѣ во Львовѣ“; число 22., стор. 351.

зъ гарфою иногдѣ тамъ, де его побуту зовѣмъ не треба, примѣромъ въ ипровницѣ третѣмъ дѣйства третѣго, коли-то Володимиръ кладе покосомъ євонхъ ворогѣвъ въ Полоцку. Все-жъ таки єєя трагедїя має євою стѣйностъ литературну. Правда, що Корнїло Устїяновичъ наєлѣдувавъ Шекешира въ писаню єєго твору¹⁾, одначе бнѣ умѣвъ имено жѣночї типы зъобразити ладомъ оригинальнымъ, изъ за чого поєтпчна его вдача являє єя подекуды самоєтѣбною. Тому-то „Ярополкъ“ Устїяновича єсть окраєою репертоару театру руско-народного и за-для вдатнои характерности головныхъ дѣячѣвъ и такожъ изъ-за гарныхъ образѣвъ порѣвнаня та дикціѣ ядрениєтн уважає ся однимъ зъ наилучшихъ творѣвъ въ нашѣй драматургїи²⁾.

Свою трагедїю присвятивъ Корнїло євому батькови Николѣ, пишучи мѣжъ пишымъ оє-що: „Зъ борцѣвъ євободы звелєсь мы на розпинателѣвъ єн. Неирипуєкаємъ вѣльного слова противнои гадки и забувившєсь въ буквяхъ и выражєняхъ и формахъ поржавѣлыхъ и новыхъ, ѳдцуралнємо єя другъ друга, патриѣтъ патриѣта, єынѣ батька; безчєстємо, илюгавимо и иницимо єя передъ лицємъ розвєльможившихъ єя ворогѣвъ; безъ надѣѣ тверезои на будучиєть, безъ любѣи до пншѣшоєтн, безъ почитаня для бувальщны тяжкои въ нашѣй дѣла — пншї завзяєтємъ однимъ — єкарбомъ одиѣєнѣскимъ, перєхованымъ зъ пра-пра-прадѣдѣвъ — молимъ и чаємъ

¹⁾ Порѣвн. згадану 7. яву ипровницѣ III. въ дѣйствѣ III., до ѳдбувають ся любѣщѣ Володимира зъ Рогнѣдою на трупахъ єн батька и братѣвъ.

²⁾ Обѣ трагедїѣ, „Олега“ и „Ярополка“, написавъ поєтъ чотырєстоновыми ямбами, котрї ѳбмѣнюють ся зъ пншѣстоновыми ямбами каталектичными. Въ такѣмъ писаню зуєстрѣчаємо часто римъ правильнїй.

лишь пометы на врагах наших, — хочь бы по трупах наших...”

Написавши бѣльшій свои стихотворы, се-бѣ-то поемы историчнѣи и двѣ трагедїи, Устїянович мовѣ-то втомивъ ся духомъ и черезъ кѣлька рокѣвъ не заявлявѣ плѣднѣи дѣяльности литературнѣи. Ажъ ось бѣдѣ р. 1881. ставѣ бѣвъ помѣщувати имено въ „Зорѣ“ свои стихи, мѣжъ котрыми выначуе ся патриѣтичнѣи покликъ „Прозрѣмъ!“ Ось-якою гарною апострофою звертае ся тутъ постѣ до Руси:

Яка-жѣ ты красна, чудно прекрасна,
Мати моя!
До сходу сонца сѣе преясна
Глава твоя
Пѣдѣ дїадемомъ Дону святого, —
Грудь у намиетѣ Дївпра старого,
Пышнѣи, роскошнѣи твоѣи стапѣ
Оперезавѣ Богѣ въ сѣбѣло живуче,
А стопы твоѣи цѣлуе Сянѣ
Зѣ темныхъ Бескидѣвъ круто плывучи,
И Буга хвила тиха-безгласна —
О моя мати прекрасна!...¹⁾

Вѣ загалѣ сила постичнѣи слова Устїяновича проявляе ся особливо въ короткыхъ патриѣтичнѣи вѣршахъ, мѣжъ-тымъ коли въ довшихъ стихотворахъ субъективнѣи рефлексїи не дозволяютъ авторѣи высказувати своихъ думѣвъ въ одвѣтнѣи звязи.

Корнило Устїянович писавѣ чѣ-мало такожѣ прозою. Вже въ V. рочнику „Правды“ (1872) помѣтивѣ бѣвъ вдатну статью п. з. „Русько-польскѣи взаємнѣи въ Галичнѣи“ (ч. 4. 5). Але найважнѣишимъ прозаичнѣи его писавѣ

¹⁾ „Зоря“, VI. рочникъ (1885); число 22., стор. 260.

немъ есть автобиография п. з. „М. О. Раевскій и русскій панславизмъ“. Споминки зѣ пережитого и передуманого. У Львовѣ, 1884. (вел. 8^о, сторѣи 86). Се е щира сповѣдѣ поета-артиста, котрый въ 60-хъ рокахъ перебувѣ мытарство московского панславизму и зѣ руссофила ставѣ ся горячимъ Украинцемъ-народовцемъ.

Меншѣи вага суть его повѣстки: 1) „Сватане Балы“¹⁾; — 2) „Межи добрыми людьми“²⁾; — 3) „И не введи насѣ во искушенїе“. Притча³⁾. — 4) „И остави намѣ долги наша, якоже и мы оставляемъ должникомъ нашимъ“⁴⁾; — 5) „Емигрантъ“⁵⁾. Опроче годить ся ще сиѣмнути про гумористичнѣи статью „Пѣдѣ недѣлю“, помѣщуванѣи въ фелетонѣ „Дѣла“ р. 1888. Въ сѣи политичнѣи часописи надруковано мѣжъ иншыми такожѣ ось-якѣи статья Устїяновича: 1) „Де-що о нашѣи живописи церковнѣи“⁶⁾; — 2) Въ Римѣ и въ Неаполѣ“⁷⁾.

¹⁾ „Зоря“. 1884; ч. 20. 21. — Дефиницию „Балы“ подавѣ самъ авторѣи въ отъ-сихъ словахъ: „Балы“ — то здоровенне, добросердие, лѣнливомысле, а услужне существо, щѣ выросло зѣ имна-зїиного „ковали“ и доковало ся щасливо до семнарскихъ ворѣтъ, для котрого свѣтъ о стѣлько важить, о екѣлько въ иѣмъ лучаютъ ся добрѣи парохїи, а на тыхъ парохїяхъ супокѣиный ку-сичокъ хлѣба“. (стор. 166.)

²⁾ „Буковинскѣи Альманахъ“ выданнѣи въ память десяти-лѣтнѣи существованїа (1875—1885) общества рускѣи академикѣвъ „Союзъ“ въ Чернѣвцахъ. 1885; стор. 148—163).

³⁾ „Буковина“. Часописѣ политичнѣи и наукова для народа руского. Чернѣвцѣ, 1886; число 5.

⁴⁾ „Буковинскѣи Календаръ“. 1887. Чернѣвцѣ; стор. 90—94.

⁵⁾ „Дѣло“. 1888; число 124. 123.

⁶⁾ *ibid.*, ч. 8—10.

⁷⁾ *ibid.*, ч. 108. 111. 115.

5. Михайло Старицькій¹⁾.

Онъ родивъ ся въ 1840. р. въ Золотоношкѣмъ повѣтѣ губерніи Полтавекон. Отець его Петро бувъ поміщикомъ въ Полтавщинѣ, а мати була родомъ зъ Лисенкѣвъ. На осьмому роцѣ жытя Михайло Старицькій втративъ батька, а чотыри роки онѣся вмерла ему мати. Такъ отже оставъ онъ круглымъ сиротою и виховувавъ ся у свого дядька й опѣкуна, Виталія Лисенка.

Першу освіту одержавъ Михайло въ гимназії Полтавекѣй. Тогдѣ-то читавъ онъ за любви поезіи Пушкина и небавомъ знавъ ихъ майже на память. А вже-жь и онъ самъ зъявлявъ чи-маліи спосѣбности до поезіи, и славивъ ся товаришами изъ-за своихъ гумористичныхъ вѣршѣвъ и сатиръ на начальство. Але першимъ его серйознымъ творомъ було либретто до невыкѣнченои оперы Лисенка „Гаркуша“. Зъ гимназії вийшовъ Старицькій зъ найкрасниими аттестатами; ѳдтакъ бувъ студентомъ Харкѣнского университета на математичнѣмъ выдѣлѣ. По двохъ рокахъ онъ перенѣсь ся въ Кієвъ на тойже выдѣлѣ, але небавомъ перемѣнивъ его на выдѣлѣ правничій. За часѣвъ свого жытя университетского займавъ ся онъ перекладомъ зъ росіянскихъ поетѣвъ, переважно лирикѣвъ.

Въ Кієвѣ одруживъ ся Старицькій зъ Софією, рѣдною сестрою Миколы Лисенка, славного композитора музыкального.

Коли наслѣдивъ майно свого свояка, Родзянки, въ повѣтѣ Хоролькѣмъ губерніи Полтавекон, то Олександръ Кошневскій приймавъ (1861) участь юридичну въ подѣлѣ спадщини. Та небавомъ продавъ Старицькій се май-

¹⁾ П. П. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кієвъ, 1884; стор. 448—457. Деякіи вѣстки про жыте Старицького подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко й Олександръ Кошневскій.

но и такожь спадщину по своему батькови и купивъ собѣ село на Подѣлю, 4 милѣ ѳдъ Винницѣ. Подѣ часѣ росіянско-турецкой вѣины (1877) займавъ ся онъ доставою сухарѣвъ для вѣйска; одначе въ сѣи орудѣ не поталашило ему, и про-те стративъ богато своего майна. Опѣсля купивъ собѣ нише сѣльце, продавши тѣе, щѣ набувъ передше.

Въ 1882. р. прибула въ Кієвъ перша украиньска трупа драматична, котра хочъ зъявляла найѳбольшій усеиъхъ на сценѣ, одначе не мѣла досѣтъ подмоги матеріальной. Тогдѣ Старицькій задумавъ приневѣтити себе театрови украиньскому. Про-те продавъ онъ своіи мастокъ и придбавши собѣ потріѣбныхъ грошій подиѣвъ высоко стѣйности труппы театральнои. Спершу орудовавъ онъ театромъ вкупѣ зъ Маркомъ Кропивницкимъ: Старицькій дававъ грошѣ, а Кропивницкій бувъ режисеромъ. Въ 1883. р. грали цѣлу зиму въ Кієвѣ, але вже въ 1884. р. заборонено имъ давати сценничіи предѣавленя на Украинѣ. Небавомъ онѣся ѳддѣлѣвъ ся Старицькій ѳдъ Кропивницкого, изъ-за чого настали двѣ украиньскіи труппы театральніи. Въ Моеквѣ 1887. р. зѣѳхалнѣсь они разомъ, та не могли якоє зъ собою погодитиє; тому-то въ сатиричній часоннѣ „Развлеченіе“ помѣщувано карикатурній образки про ту незгѣду обохъ директорѣвъ.

Хоча-жь въ труппѣ Кропивницкого були лучшіи артисты¹⁾, нѣжь въ товариствѣ Старицького, то зъумѣвъ сей талановитый мужъ въ театрѣ своімъ вѣрно зъобразити етнографичный побутъ Украинны. Опроче Старицькій выставляє часто гарні опереткы, по-за-якъ онъ

¹⁾ Въ театральній труппѣ Кропивницкого були до недавного часу Заньковецка, Садовскій, Саксаганьскій и и. Тенерь перейшла Заньковецка до театру Садовского, котрый удержує свою окрему труппу.

має виключне право, грати драматичні твори зь музикою свого шуріна Микола Лисенка¹⁾.

Литературну свою діяльність почавъ Старицькій підъ псевдонимомъ „Гетьманця“, та й опісля писавъ часто підъ сею назвою. У Львівській науково-літературній часописі „Нива“ помістивъ вінъ 1865. р. шість дрібнихъ поезій Лермонтова (число 17), одинъ віршъ Огарева (ч. 18), сьмь пісень Гайного (ч. 19. 20) и двѣ байки Крылова (ч. 20) въ перекладъ українськомъ. Одатъ друковано деякі його оригінальні поезіи и такожъ переклади у Львівській „Правдѣ“; именно напечатано въ сьмь письмъ три переклади зь поезій Пушкіна: „Козакъ“ (1867; стор. 215), „Зимній вечеръ“ (1868; стор. 76), „Втоплений“ (1868; стор. 125). Въ II. рочнику „Правды“ (1868) надруковано оригінальні поезіи Гетьманця: „Думка“ (стор. 236. 382), „До подруги“ (стор. 258), „Вечѣрна“ (стор. 331), „Мій рай“ (стор. 391).

Въ тѣмъ часѣ займавъ ся вінъ перекладомъ сербськихъ народнихъ думъ и пісень, и про-те въ „Правдѣ“ (1870) поміщено думу „Будовання Скадра“ (стор. 253—260). Два роки опісля (1872) надруковано въ сьй часописі перекладъ двохъ сербськихъ народнихъ пісень (стор. 10—11) и такожъ перекладъ двохъ німецькихъ казокъ Андерсена п. з. „Дівчатко зь сѣрниками“ (стор. 19—21) и „Цыганська голка“ (68—71). Въ тѣмъ-же рочнику „Правды“ находимо перекладъ оповѣданя Вагнера п. з. „Швачка“ (150—156; 202—209) и такожъ оригінальний стихъ п. з. „Покликъ до братѣвъ Славянъ“ (9—10). Дальші переклади сербськихъ народнихъ думъ и пісень явились въ „Правдѣ“ р. 1873. и 1874., а того-жъ (1874) року надруковано тутъ перекладъ деякихъ поезій

¹⁾ Порѣви. статью В. Сѣчовика п. з. „Вѣсти зь України“. („Дѣло“, 1888; ч. 41).

зій Некрасова. Въ VIII. рочнику сєй часописі (1875) напечатано поему Лермонтова п. з. „Демонъ“ въ перекладѣ Руданьского и Гетьманця (стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868), а рѣкъ опісля поміщено тутъ одинъ оригінальний віршъ Гетьманця п. з. „Нема правды“ (стор. 205—206), и одинъ перекладъ зь поезій Некрасова (405).

Мѣжъ-тымъ видавъ „Стариченко“ „Казки Андерсена з короткою його життєписью“. („Выданне оздоблене патрестомъ автора и одинадцятьма малюнками роботи Н. Мурашка“.) Кієвъ, 1873. Зъ німецького первотвору переклавъ „Стариченко“ трицять казокъ придержуючись досить вірно тексту оригіналу¹⁾.

Рѣкъ опісля (1874) видавъ Старицькій въ Кієвѣ музикальну комедію въ чотырьохъ дѣяхъ п. з. „Рѣздвяна нічъ“ (музыка М. Лисенка)²⁾, переробивши оповѣданє Микола Гоголя „Ночь передъ Рождествомъ“³⁾. Въ тѣмъ-же роцѣ надруковавъ вінъ деякі „Байки Крылова“ (всѣхъ 30) въ перекладѣ руско-українськомъ⁴⁾, а въ 1875. р. напечатавъ вінъ перекладъ оповѣданя М. Гоголя п. з. „Сорочинський ярмарокъ“ изъ „Вечерѣвъ на хуторѣ біля Диканьки“⁵⁾. Въ тѣмъ-самѣмъ роцѣ явивъ ся перекладъ епичного стихотвору Лермонтова п. з. „Пісня про царя Івана Василевича, молодого опричника, та одважного крамаренка Калашника“, а одтакъ слѣдуючого року (1876)

¹⁾ Въ німецькомъ первотворѣ Андерсена поміщено 116 казокъ.

²⁾ Трохи-не всѣ свои твори й переклади друковавъ Старицькій у Кієвѣ. — „Рѣздвяну нічъ“ напечатано ще въ 1876. 1882. и 1883. р.

³⁾ „Вечера на хуторѣ біля Диканьки“, часть II.

⁴⁾ „Байки Крылова“ надруковано ще въ 1882. р.

⁵⁾ „Сорочинський ярмарокъ“ надруковано у-друге въ 1883. р.

видав Старицкій въ Кіевѣ „Сербскій народні думи и пѣснѣ“ (м. 8°, III—420 сторѣнь; „чиста выручка на корысть братѣвъ-Славянѣ“).

Въ украиньскѣмъ альманаху „Луна“ на 1881. р. (частина I.) помѣстивъ Старицкій свѣй водевилъ въ 1 дѣи и з. „Якъ ковбаса та чарка, то мипеться й сарка“ (стор. 81—120)¹⁾. Въ тѣмъ-же альманаху надруковано ще отъ-сѣ его стихотворы: „Зимовый вечѣръ“ (стор. 59—61), „Передъ труною“ (61—64). Того-жъ року (1881) видавъ онъ перекладъ вѣлякнхъ поезій и з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думи“, ее-бъ-то переклады деякнхъ поезій Байрона, Гайного, Мицкевича и Сырокомлѣ та й переспѣвъ 48 сербекнхъ народнхъ пѣсень жѣночнхъ²⁾.

Въ 1882. р. надруковавъ онъ въ Кіевѣ перекладъ Шекспировои трагедіѣ въ 5 дѣяхъ „Гамлетъ, принць Данській“ (зъ прилогою музыки Лисенка). Въ переднѣмъ словѣ замѣчае тутка Старицкій, що онъ уже въ 1873. р. задумаваъ перекласти на мову украиньску лучшій творы Шекспира не тѣлько изъ-за популярнои перерѣбки писемъ великого драматурга, але й за-для того, щобъ рѣдну мову выправити па величнхъ взѣрцяхъ княжичнхъ (стор. I).

Головну жъ свою дѣяльність литературну заявивъ Старицкій въ 1883. р. Тогдѣ-то напечатавъ онъ другу частину стихотворѣвъ и з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думи“. Тутъ помѣстивъ онъ крѣмъ кѣлькохъ своихъ стихѣвъ именно переклады деякнхъ поезій Лермонтова, Некрасова и т. н. Мѣжъ переспѣвами важнѣйшою естъ

¹⁾ Гляди литературну оповѣтку Василя Лукича въ „Зорѣ“, 1882. р. (въ статьи „Закордоньска Украина въ 1881. р.“), стор. 24.

²⁾ Тѣ „пѣснѣ и думи“ оцѣнивъ Василь Лукичъ въ „Зорѣ“, 1882. р., стор. 8—9.

поема Лермонтова „Демонъ“ (стор. 129—180), котру Старицкій вкупѣ зъ Руданьскимъ уже давнѣйше переложивъ¹⁾, а ѣдтакъ въ тѣмъ збѣрнику подавъ у новѣй перерѣбѣ.

Въ тѣмъ же (1883) роцѣ видавъ онъ у Кіевѣ украиньскій альманахъ и з. „Рада“ (частину I.). Въ сѣмъ вельми цѣннѣмъ збѣрнику надруковавъ онъ крѣмъ кѣлькохъ своихъ стихѣвъ и переспѣвѣвъ еще поезіѣ Грѣнченка, Щоголева, П. Ратаѣ, Олены Пчѣлки и н. Ѡдтакъ находятъ ся тутъ отъ-сѣ писаня: 1) „Микѣла Джеря“. Повѣсть Нечуѣ²⁾ (стор. 7—102); — 2) „Повѣя“. Романъ въ трѣохъ частинахъ П. Мирного; частина I. (стор. 109—172); — 3) „Скажи мѣсяченьку!“ Розповѣдокъ Данила Мордовцева (182—189); — 4) „Бурлака“. Оповѣдане Бабенка (201—216); — 5) „Новобранецъ“. Оповѣдане Гната Карого (219—234); — 6) „Дѣдъ“. Оповѣдане Лопуха (235—250); — 7) „Лѣрникъ“. Оповѣдане Бабенка (253—267); — 8) „Не судило сѣ!“ Драма въ 5 дѣяхъ М. Старицкогo (271—350); — 9) „Про спѣлки хлѣборобскій“. Розправа В. В—ника (371—392); 10) „Песоголовць“. Демонологичный обрысъ Грнцька Десятина (393—395); — 11) „Библиографичный покажчикъ новои украиньскои литературы“ (1798—1883. р.). Збѣравъ М. Комаровъ (стор. 397—470)³⁾.

¹⁾ Порѣви. „Правду“ зъ 1875. р., стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868.

²⁾ Повѣсть „Микѣла Джеря“ надруковано вже въ „Правдѣ“ 1878. р., томъ I., стор. 1—187.

³⁾ Другу частину украиньскогo альманаха „Рада“ надруковано въ 1884. р. Въ сѣмъ збѣрнику нема нѣякнхъ творѣвъ Старицкогo. Тутъ напечатано мѣжъ иншимъ поему Олены Пчѣлки и з. „Козачка“ (стор. 1—39), ѣдтакъ другу частину романа П. Мирного и з. „Повѣя“ (стор. 41—122) и его образки зъ житя и з. „Якъ ведеця, такъ и живеця“ (стор. 135—198).

Въ 1885. р. надруковано въ Одессѣ оперету Старицкаго въ 3 дѣяхъ и. з. „Утоплена“¹⁾. Написавъ же ънъ сю оперету на основѣ оповѣданя Микола Гоголя и. з. „Майская ночь, или Утопленница“²⁾. Въ томъ-же роцѣ нансчато въ Кіевѣ отъ-сей драматичный творъ: „Чорноморцѣ“. Оперета въ 3 картинахъ. Музыка М. Лисенка. По Кухаренку екомпонувавъ М. С(тарицкій)³⁾.

Опроче деякихъ драматичныхъ творѣвъ и перерѣбокъ Старицкаго досе не друковано. Сюды належать: 1) „Таразъ Бульба“, либретто до оперы Микола Лисенка; 2) „За правду“, драма; 3) „За двома зайцями“, комедія; 4) „Одноокий писарь“, комедія; 5) „По модному“, оперета; 6) „Сорочинскій ярмарокъ“, оперета; 7) „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, драма; 8) „На Івана Купала“, оперета. — Теперъ пише Старицкій драму и. з. „Богданъ Хмельницкій“.

Михайло Старицкій придбавъ собѣ добре имя въ нашій литературѣ имено выданемъ перекладу сербскихъ народныхъ думъ та пѣсенъ и написанемъ драмы „Не судило е!“

Привичуючи перекладъ тыхъ думъ и пѣсенъ своему щирому другови й товаришови, Михайлови П. Драгоманову, замѣтивъ ънъ у словѣ „ѡдъ переводчика“, що Украинцѣ своєю исторією, вдачою, сусѣбнымъ побутомъ и мовою спорѣдненіи суть зъ наддунайскими Славянами. Ѳдтакъ подѣливъ ънъ еи творы народнои сербскои поезіи на три части: 1) думы „юнацкіи“, ес-бъ-то лицарскіи та историчкіи; 2) пѣсенъ про побуть сусѣбный и пѣсенъ

¹⁾ Се есть передрукъ зъ литературного збѣрника „Шива“ (стор. 55—144). До сии опереты зложивъ М. Лисенко гарниу музыку

²⁾ „Вечера на хуторѣ близъ Диканьки“, часть I.

³⁾ Про оперету „Чорноморцѣ“, глянди П., стор. 743—745.

жѣночій; 3) пѣсенъ обрядовій. Хоча-жь Старицкій довершивъ цѣлого сего перекладу, одначе выдавъ тѣлько пѣсенъ юнацкіи, до котрыхъ долучивъ двѣ думы зъ періоду гайдуцкаго, що есть похожіи на гайдамачину украиньску. У своѣмъ перекладѣ намагавъ ънъ зъ вѣрностію фотографичною ѡддати мысли оригинулу и про-те придержувавъ ся ънъ подекуды такожь того метричного складу, який проявляє ся въ думахъ и пѣсеняхъ сербскихъ¹⁾.

Меншии ваги суть его переклады байокъ Крылова²⁾, поезій Байрона, Лермонтова³⁾, Некрасова, Мицкевича, Сырокомлѣ, Гайного и и. Особливо недоладными являютъ ся деякіи повѣи слова й выразы, котріи Старицкій подекуды нескладно ковавъ⁴⁾. Не диво про-те, що рецензентъ украиньскихъ перекладѣвъ Старицкаго замѣтивъ отъ-се: „Приглянувшись добре литературнымъ трудамъ и. Старицкаго, мы муемно признати ему окремого рода мѣсце въ рядѣ малорускихъ писателѣвъ. Старицкій являє ся дуже смѣлымъ поваторомъ въ образованю языка, и въ его творахъ повно новыхъ слѣвъ, якихъ въ иишихъ литературныхъ творахъ, писаныхъ народнымъ языкомъ рускимъ, не подыблешь. Ѳнъ творить повѣи слова въ цѣл-

¹⁾ Старицкій переложивъ 52 народныхъ думъ и пѣсенъ сербскихъ.

²⁾ Порѣви. рецензію байокъ Крылова въ „Кіевскій Старицъ“, VI., 1883., стор. 359.

³⁾ Мѣжь перекладами поезій Лермонтова вызначуе ся лишь „Пѣсня про царя Івана Василѣвича, молодого опричника, та одважного крамаренка Каланика“.

⁴⁾ Въ рецензіи альманаха „Луна“ пише Костомарѣвъ отъ-се: „Лучше оставитъ вѣрхъ Байроновъ, Мицкевичей etc. въ покоѣ и не приѣгать къ насильственной ковкѣ словъ и выражений, которыя народу непонятны, да и самыя произведенія, ради которыхъ они куются, простолюдину непонятны и пока не нужны“. („Вѣстникъ Европы“, С.-Пб. 1882. I., въ статьѣ: „Задачи украиньства“, стор. 900.)

комъ оригинальный способъ: або вынаходитъ якійсь нові корені, або до знаныхъ коренівъ додає несовдвѣтні паростки, або въ кѣнци дає словамъ цѣлкомъ хибні значеня“...¹⁾

А вже-жъ и оригинальні его стихотворы не мають великоп стѣйности літературной. Авторъ докторкнувъ ся подекуды до питанъ національного и суспѣльного життя на Украинѣ, одначе не зъумѣвъ, чи не хотѣвъ ясно высказати своихъ думокъ. Такъ въ „Покляку до братѣвъ Славянъ“ пытає ся ѡнъ, „чи довго ще кривдѣ и насилиѣ тлумити | святе наше право розвою? | Не вже не одной мы матери дѣти? | не вже не браты мѣжь собою?“²⁾ Але-жъ до „брата Москаля“ звернувъ ся ѡнъ словомъ вельми несмѣлымъ, ба, ѡнъ каже, що зъ Москалемъ насъ Украинцѣвъ „зъєднали недолѣ крѣвне“³⁾. Тѣлько въ одной думцѣ, що єъ написавъ авторъ пѣдъ заголовкомъ „Нема правды“, поваживъ ся ѡнъ трохи яснѣйше высказати свои змаганя патріотичні. Осъ и початокъ сего гарного стихотвору:

Украино, моя рѣдна мене!
 Ой тяжке життя твоє й мерзене!
 Що якъ гляну на гаѣ темраві —
 Тѣльки вбачу рѣченьки крѣвавѣ,
 Що якъ гляну на степы широкі —
 Тѣльки вбачу могилки высокі,
 Що якъ гляну на поля-доляны —
 Усе рѣдне пропадає, гине⁴⁾.

¹⁾ „Зоря“. 1883; въ статьи: „Украинскіи переклады М. Старицкого“; стор. 76.

²⁾ „Правда“. 1872; стор. 9.

³⁾ ibid.

⁴⁾ ibid., 1876; стор. 205—206.

Одначе въ пѣзнѣйшѣмъ стиху „До Украины“ згадає ѡнъ тѣлько про степы розлогі, про вишневѣ садки, про поважну рѣчь старыхъ дѣдовъ чубатыхъ та „хапливу“ працю хлѣборобѣвъ, — а не смѣючи пѣднести протесту противъ недолѣ-неволе баткѣвщины высказує ѡнъ лишь любовь до народу своего „убожествомъ прибитого, знеможенного и темнотю сповитого“¹⁾. Теплѣйшимъ словомъ озває ся авторъ про лиху долю темного, незрячого брата у стиху до „М. Л(исен)ка“, де ѡнъ каже, що „намъ треба розбуркати силы, | щобъ пѣднати того брата зъ могилы, | просвѣтити вѣкового раба“²⁾. Особливо очима“ зъявляє Старицкѣй братню любовь до голоды, котра „свою скруту и турбѣту | слѣзьми выливає“³⁾. Ѳдтакъ въ думцѣ „Зимовій вечѣрѣ“ ось-якъ малює ѡнъ гѣрку недолю бѣдныхъ своихъ землякѣвъ:

Добрѣ, въ кого незла оселя,
 Того й хурдыва не дотне, —
 А позернѣть у нашѣ ссла,
 На те убожество страшне:
 Якъ-то теперъ отѣи голодѣ
 Сидѣть въ нестопленѣмъ хлѣвѣ,
 Замученой въ тяжкѣй работѣ
 Безъ думы навѣть на чолѣ! —
 Стерчить въ заметѣ та землянка,
 Подертый дахъ зовеѣмъ полѣгъ,
 Заметѣ ѡкна зъ папѣру латка,
 Крѣзь стѣны ажъ пробавѣ ся снѣгъ;
 Надъ пѣчю капає изъ стелѣ,

¹⁾ „Рада“. Украинскіи альманахъ на 1883. рокъ. Кієвъ. Частина I, стор. 1—2.

²⁾ ibid., стор. 2—3.

³⁾ ibid., стор. 181.

И глвна ляпае на пѣль;
 У хатѣ лава тѣльки й стѣль,
 Нема й заводу тутъ постелѣ,
 Нѣ подушокъ посаговыхъ —
 Лишь двое ряденъ старовыхъ
 Та оберемочокъ соломы...¹⁾

Коли-жъ Старицкій не утворивъ цѣнныхъ поезій лиричныхъ и сичпыхъ, то въ руско-украиньскѣй драматургій занявъ бнѣ одно зъ передовыхъ мѣсть, написавши драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Не судилось!“ Кто прочитае давнѣйшій его писаня драматичнїй, той зможе добачити въ авторѣ великій поступъ бдѣ утвореня маловажнихъ, шутливыхъ сценъ до реального зображеня побуту суспѣльного на Украинѣ. Бо чи-жъ може вважатись вдатнымъ творомъ музыкальна комедїя „Рѣздвяна нѣчь“? Правда, що Старицкій придержувавъ ся Гоголевого оповѣданя „Ночь передъ Рождествомъ“, та що зъ сего твору принявъ въ комедїю свою всѣ дїялоги; але-жъ такою перерѣбкою чудового оповѣданя не здумѣвъ бнѣ зладити путнього писаня драматичного. Вже-жъ бо не всяка казка годить ся до перерѣбки драматичной, по-за-якъ въ недостаткѣ акціѣ проявить ся на сценѣ неpotrѣбне балакане²⁾. Особливо-жъ двовижною вважае ся ява трьохъ мѣшкѣвъ, въ котрїй вдова Солоха ввядла сѣльскаго голову, дяка и козака Чуба. Все-жъ таки треба признати, що Старицкій зложивъ вельми вправно текеть спѣванокъ и куплетѣвъ. — Ще меншу литературу стѣй-нѣсть мае водевилъ „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“. Се є проста фарса, зображаюча двохъ су-

¹⁾ „Луна“. Украиньскїй альманахъ на 1881. р. Кїевъ. Частина I., стор. 59—60.

²⁾ Про мову комедїѣ „Рѣздвяна нѣчь“ гляди „Кїевскую Старину“, т. VI., 1883: стор. 361.

сѣдѣвъ, полупанкѣвъ-хуторянъ, Шпопьку и Шила, котрїй на ловахъ посварились изъ-за заяця, и опѣсля въ шивку зъ собою помирились. — Трохи лучшою есть опера „Утоплена“, котра являє ся досить вдатною перерѣбкою Гоголевого оповѣданя „Майская ночь, или Утопленница“¹⁾.

Въ тыхъ оперетахъ и шуткахъ не проявивъ отже Старицкій вдатъ оригинальной; а вже-жъ въ драмѣ „Не судилось“ выдвигнувъ ся бнѣ бдѣ-разу на вершину самостѣйного поетичного твореня. Сей творъ оцѣнивъ вельми складно Микола Костомарѣвъ, котрому давнѣйшій писаня Старицкаго не зовсѣмъ були по-путру. Про сю-жъ драму высказавъ бнѣ ось-яке похвальне слово: „Мы не можемо не признати нового самостѣйного плоду перасего писателя однимъ изъ лучшихъ у своѣмъ родѣ в заслугующихъ на увагу появъ въ украиньскѣй литературѣ... Авторъ доторкнувъ ся самыхъ живыхъ струнъ сучасного суспѣльного жвтя, розкрывъ недугу, котру бдѣчувають всеюды въ нашѣмъ часѣ и зобразивъ сѣ въ такыхъ рьсахъ, въ якихъ она виявляє ся въ сучаснѣй украиньскѣй суспѣльности. Се именно ентузіязмъ изъ-за народности, котрый спонукуе молодыхъ, интеллигентныхъ людей зблизити ся до люду. Таке прямоване може вестти до вельми пожаданныхъ наслѣдкѣвъ, и мы можемо вказати на хосенїй его плоды въ трудахъ, що тыкають ся етнографїѣ, археологїѣ, исторїѣ, филологїѣ и праць на поля мовы; але у многихъ таке прямоване, стикаючись зъ противными условными жвтя, зовсѣмъ не удае ся и викликуе появы негативнїй, иногдѣ просто заслугующїй на смѣхъ, а деколи й сумнїй“...²⁾

¹⁾ Оперету „Утоплена“ оцѣнивъ коротко М. Комаръ изъ „Зорь“, 1886; стор. 290.

²⁾ „Кїевская Старина“. Томъ VII. 1883., стор. 297—300. —

Ось я поглядь на сю драму Старицкого: Михайло Ляшенко, студентъ университета, приѣхавъ на село до своихъ родителейъ и радъ-бы зблизитися до народу та подати освѣту меншому братови. Та й вельми людяни були тогдѣшній его думки, но-за-якъ высказувавъ ось-якій свои бажаня: „Нѣ бѣдъ кого не залежать, а працювати тамъ, де менѣ мило, на користь народови“. „Мы стоимо за освѣту меншого брата, за народне щастя, за правду!“ (стор. 275)¹⁾. Великою пѣдмогою въ такѣмъ гуманнѣмъ напрямѣ бувъ его товаришь, Павло Чубань, що ставъ уже лѣкаремъ. Коли-жь Павло такій хосеннѣи мрѣвъ вмѣвъ погодити зъ житемъ практичнимъ и стѣино про-стувавъ до своєї меты, то Михайло любувавъ ся неба-вомъ лѣнощами та забувавъ про науку сѣльскои дѣтво-ры, бѣдъ коли прихиливъ ся сердцемъ до Катрѣ, дочки бѣднои селянки, Горпины Дзвонарихи. Та й хороша була Катря Дзвонарѣвна, „таки просто и мѣжь паннами кра-суною була-бъ, та й годѣ“.

Михайло видѣвъ въ любвѣ своѣй цѣлу суть своего пародовства, не зважаючи на тее, що Павло дорѣкавъ паннечеви, що его порывае поезія, припыха. Михайло ходивъ на улицу, любувавъ ся красою и тѣшивъ свое сердце розмовонькою дѣвчою. Коли-жь Павло недужѣи Дзвонаришеъ подававъ лѣкареку помѣчь, то въ хату еи приходивъ такожь Михайло, мабутъ-то-бъ учивъ Катрѣ читати. Та отъ призналась дѣвчина своѣй подружѣ Пашцѣ,

Порѣви. „Дѣло“. 1888., число 61. въ статьи В. Сѣчовика „Вѣсти зъ Украины“.

¹⁾ Гляди сю драму въ украинскѣмъ альманаху „Рада“ (1883). — Такій гуманнѣи думки заявивъ Михайло въ разговорѣ зъ Николаемъ Степановичемъ Бѣлохвостовомъ, котрый говорячи по-московски замѣтивъ, що „цивилизация приводитъ все языки ко одному знаменателю“.

що й она полюбила паннечу, дарма, що годованцевѣ Дзвонарѣвъ, Дмитрови Ковбаневѣ, дала передше слово, що буде его дружбною.

Мѣжь-тымъ батько й мати Михайла не добачали тов любви своего сына до простои дѣвчины сѣльскои. Старый Иванъ Ляшенко бувъ колись богатимъ паномъ, та отъ, марпотратна его жонѣ, Анна Петровна, панекими вытребеньками довела его сѣльске майно до руины. Одаткъ батько Михайлѣвъ понавъ ся въ тенета, якѣ заставивъ своѣи жертвѣи жидѣ-орандарь Шльома.

Хоча-жь Иванъ Ляшенко говорить тѣлько по-украиньски¹⁾, то на людѣ поглядае бѣи зъ презирствомъ и жалкуе ся передъ жидомъ, що выпустили на волю „гайдамакъ“. Одатъ Шльома доведъ ся бѣи, що кудлатый Павло пристае зъ людями въ громадѣ и щось имъ на улици шепоче. „Доброго гостя привезла намъ панѣ! — Безштанько чортовой!“ погукуе злющѣи панѣ и бѣтакъ при номочи жидѣ намагае взяти хлопа въ лещеты (стор. 283). Оибѣля позаорювавъ бѣи прогони для громадского товару и силувавъ селянѣ, щобъ „кучугуры“ за добрый свои землѣ змѣняли, або ихъ купили.

А вже-жь того гостя привезла забаглива панѣ, щобъ забавитися зъ нимъ романтичною идиллею; одначе тямущѣи Павло выемѣявъ женнхане кокстливѣи Анны Петровны сказавши ось-що: „Мниѣ не пристало Юсефомъ бутѣ, та й вамъ до Пентехрѣи далеко!“ (стор. 298). Коли-жь „слабонервна“ и сентиментальна панѣ роздумувала тѣлько про солодощѣи житя, то й престаркуватый еи мужъ бажавъ побалакати всеело зъ Жозефиною, котра була учителькою примховатѣи его дочки, малѣи

¹⁾ По-московски говорить въ сѣи драмѣ Николай Степановичъ Бѣлохвостовъ. На ладѣ московскои мовы навертають часто Анна Петровна, мала еи дочка Зизѣи и покоѣвка Аниушка.

Визь, и крѣмъ французщины нѣякон иншои мовы не знала. Хоча-жь бѣдна тая мучениця не злюбила его солодкихъ слѣвъ, то таки мучѣла слухати его гутѣрки про „славнѣ свои ручки и чорнѣ очи“.

Михайло не цуекавъ ся евовхъ любовныхъ мрѣй и навѣщавъ Катрю що-дня. Ажь оеъ пѣшла елава по еслу, що паничъ у Дзвонарѣвны застрявъ, и днюе й но-чуе. Такѣ педобрѣ вѣетки ширила именно Аннушка, по-кофѣвка Ляшенкѣвъ, дѣвчица вертка на всѣ заставы, котра була лиха на панича зъ-за того, що бѣтъ ѡдвернувъ ся ѡдъ неи зъ давнѣйшими своими любощами. Ѳдтакъ Михайло томивъ ся страшною нудьгою: думавъ тѣлько про Катрю. Давнѣйше здавалося ему, що нема такои силы на свѣтѣ, котра-бъ его злякала, зупинила на его шляху,—теперь розкись бѣтъ еупроти дѣвочого погляду и шовковыхъ брѣвокъ (стор. 300). Не було для него розрады, по-за-якъ его товаришь Павло покинувъ двѣръ женихливон Анны Петровны. Не кохання грызло его, а та думка непоконла его, що зъ родомъ евоимъ приѣде ея ему на вѣки порвати. Ѳдтакъ замѣтивъ бѣтъ небавомъ, що его Катруея иногда такѣ простувате еплете щось, що зъ-пехотя засмѣшь ея; ба, тогдѣ пришло ему ось-що на думку: „Коли-бъ тѣлько вона не маетила головы оливою, чи смальцемъ! а то зъ щирости такъ наляозитъ для мене, що ажъ одгонитъ“ (стор. 306). Та не зважавъ паничъ на тее, що дѣвчица вся мовъ потонула въ коханию,—бѣтъ що-разъ рѣдше навѣщавъ еѣ и не знавъ, якъ закѣнчити любовну свою справу. Ажь оеъ зъявивъ ся у Михайла товаришь его Павло, що живъ тогдѣ у Олександра, дядька Михайлового. Той-же Олександеръ бувъ оженивъ ся зъ простою дѣвчиною-крѣпачкою, и зъ-за того Анна Петровна жила зъ нимъ въ сварни. Павло довѣдавъ ся вже передше про любощъ Михайла до Катрѣ

и хотѣвъ теперь допевнитися, чи бѣтъ зъ нею оженитъ ся. Коли-жь Михайло патякнувъ про тее, що трудно буде ему укоськати батькѣвъ, та що пѣпъ безъ согласія ихъ не повѣнчае, то заявивъ ему Павло, що треба зъ родомъ полатати на вѣки и жити евоими руками (стор. 309). Опроче дядько Олександеръ готовъ бувъ прияти Михайла зъ Катрею у себе дома та зъеднати попа до вѣнчания. Такъ отже минувъ швидко чарѣвнѣй еонъ Михайла, — розбуркавъ Павло грубо, жоростоко...

Мѣжь-тымъ етара Горпина Дзвонарѣха рада була одружити дочку зъ чееною людиною — зъ Дмитромъ, котрый допомагавъ бѣдиѣй вдовицѣ за-для того, що покѣйнѣй чоловѣкъ Горпинны выховавъ его и зберѣгъ епротѣ и батькѣвщину и хату. Але Катря призналась Дмитрови, що любить Михайла. „Я сама винна“, сказала она, „не моя епла, такъ судило ея!“ (стор. 318). Тогдѣ замѣтивъ Дмитро зъ докоромъ, що паны зазѣхають на хлѣборобѣвъ-старцѣвъ, що ѡднимають имъ остатню радѣсть, остатне шаете. Ѳдтакъ въ розпуцѣ сердца озвавъ ея до Катрѣ ось-якъ: „Якъ бѣтъ насмѣтця надъ тобою, якъ потопче краеу твою, кине тебе на зневагу, на горе, — то не сховаеця бѣтъ ѡдъ мене нѣгде!“ (стор. 319).

Бѣдна Катря довѣдалась вже по-переду ѡдъ пяпон Степаниды, колишней панекон полюбовницѣ, що по еслу пѣшла про неѣ лиха слава; тому-то зажурилась она велики и сказала на самотѣ: „Надѣвувала ся! Настуеае вже кара людська, невпросима, невмольма“ (стор. 317). Горювала-жь она тымъ бѣльше, що Михайло очевидячки забувавъ про неѣ. Мати хотѣла его саме-тогдѣ выелати до Петербурга, куды звавъ его дядя; — она сподѣвалась, що сынъ еи тамъ оженитъ ся зъ якою красавицею и дѣбе ея свѣтлон карѣеры. Михайло-жь не мѣгъ рѣшитися ѣхати до столицѣ, але й не мѣгъ ѡдважитися поговорити

зъ родителями про задуману женитьбу. Ажъ ось поко-
 фька Аннушка выкрала листъ, що его написавъ до Ми-
 хайла дядько Олександръ въ справѣ подружя зъ Катрею.
 Зъ сего-жъ листу довѣдалась Анна Петровна, що ен сынъ
 „женить ся на простой дѣвцѣ“. Она мѣла и проклинала
 „мерзавку“, та очуняла ажъ тогдѣ, коли дѣзналась, що
 приѣхавъ ен кузинъ, Николай Степановичъ Бѣлохвостовъ.
 Одъ него сподѣвалась она помочи въ клопотѣ своихъ,
 думаючи, що онъ укоськае Михайла. И дѣйстно повелось се-
 му крутѣвни й вертиголовѣ иѣбы-то влагодити любовну спра-
 ву молодого своего друга. Бѣлохвостовъ говорилъ Михайло-
 ви, що онъ оженившись зъ Катрею вчинить еѣ несчастливою;
 опроче можна буде дѣвчину заспокоити, и ачей оддасть
 ся она за иншого. А поки-що Михайло мусить ѣхати
 въ Петербургъ. Одтакъ заявивъ Бѣлохвостовъ, що спо-
 нукае батька Михайлового, щобъ Катрю и матьрѣ „обез-
 печивъ“ якъ найлучше, почѣмъ Михайло зможе собѣ по-
 ступити, якъ ему вгодяе ся. Почувши таку раду ко-
 лишней народовецѣ кинувъ ся на иню своякови и клик-
 нувъ: „*Голубчикъ, другъ мой! Какъ я тебѣ благодарен!
 Ты меня просто воскресил!*“ (стор. 334)¹⁾.

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Катря скучала
 за Михайломъ и прийшла до двору, оповѣстити своего ми-
 лого, що Дмитро хоче его вбити. Дѣзнавшись про се Ми-
 хайло гѣрко попрѣйнувъ бѣдну дѣвчину сказавши: „По-
 бий мене лиха та несчастлива година, що я и завязавъ
 зъ божевольными. Спокою иѣ въ день, иѣ въ ночи — и
 все черезъ тебе... Минѣ твои слезы въ печѣнкахъ уже
 сидать!“ (стор. 335). — „Въ печѣнкахъ?! бѣльше не бу-

¹⁾ Воляючи волю Бѣлохвостова Михайло говорилъ зъ нимъ
 въ той сценѣ (IV, 10) по-московски, дарма що передше въ 2. сценѣ
 I. дѣвѣ сказавъ сему „объединителю“: „Живешь на Украинѣ
 то знай еѣ и мову“ (стор. 275).

дуть!“ одповѣла Катря въ одчаю душѣ. Саме тогдѣ Ан-
 нушка одчинила ѡкно и прислухувалась, якъ паничъ бе-
 сѣдувавъ зъ Катрею; одтакъ побѣгла сейчасъ, „одлспор-
 тувати баринѣ, — пушай полюбуютця на рандѣву!“ (стор.
 336). И ось прилетѣла блѣда й злюща Анна Петровна,
 та кинулась прожогомъ до Катрѣ. Явивъ ся и Иванъ
 Андреевичъ зъ Бѣлохвостовомъ и зъ дворовыми, — вчи-
 нилась заметня: бѣдна Катря сталась жертвою наруги
 не-абы-якон, дарма що Михайло намагавъ еѣ оборонити.
 И кѣичить ся четверта дѣва вельми ефективно. Коли бо
 старый лакей Харлампій радивъ, одрѣзати дѣвчинѣ косу,
 то она божевольно обвела всѣхъ очима й крикнула:
 „Рѣжьте косу! Тобѣ ѣѣ рѣзати, Михайло! Рѣжь! Чого-жъ
 зупинились? Катуйте — товчѣть ногами; давѣть и ди-
 тину одъ вашего сына!“ (стор. 338). Почувши сѣ слова
 Анна Петровна зѣмѣла.

Обѣсля приближилась катастрофа швидкою ходою.
 Катря довѣдалась одъ Пашки, що въ дворѣ всѣ паку-
 ють ся, що ѣде и паничъ у досѣта. Тогдѣ сказала она
 своей подружѣ, щобъ запросила до неѣ Михайла на про-
 щане. Коли Пашка одѣйшла, Катря взяла пузырьокъ зъ
 отрутою; бувъ еѣ лѣкъ, що его Павло дававъ Дзвона-
 рисѣ, закроплювати очи. И задумалась несчастна дѣвчина
 та сказала: „Полечу я зозулею до його, до моего милого,
 край ѡконечка сяду: закую-застогну, тугою обѣйму йому
 сердце, нехай згадае воно, якъ колѣсь любилъ ся, якъ
 зъ кохання того захмелили ся... Побачити-бѣ тольки ще
 разъ його на прощання, та и выпити!“ (стор. 342). —
 Ажъ ось увѣйшовъ въ хату Харлампій и заявивъ Катри,
 що панство простять ѣѣ, ба ще и придане добро дадутъ,
 коли она выйде за-мужъ заразъ за кого-небудь. — „До-
 бре!“ одповѣла дѣвчина сама-не-при-собѣ, и одтакъ одѣй-
 шовъ лакей, радючи, що зѣсталось у него въ кешени

300 карбованцівъ, котрї давъ панъ для Катрї. Потѣмъ скажено вѣгла Аннушка зъ кѣлькама дворовыми хлопцями. „Що?! думала помѣщицею бути?!“ гукнула местна покоївка, — „а, не дѣждешь! на смѣтнику повѣнчають!“ Хлопцѣ кинулись на Катрю, вымазати їй голову квачемъ зъ мазницѣ. Коли-жь Катря песамовито кричала, щобы зглянули ся надъ матѣрю неповинною, то выбѣгла „зъ ванкира“ Дзвонариха хитаючись и страшными словами прокляла свою дочку; ѡдтакъ пхнула єѣ ногою а сама зѣмляла. Влѣтає въ хату Дмитро саме-тогдѣ, коли мати проклинала дочку; ѡнъ пѣдѣймає Катрю и клене матери, котра знущалась надъ дитиною безневинною; потѣмъ кидаетъ ся на Аннушку и давить єѣ за горло. Коли-жь деякї хлопцѣ хотѣли ему руки скрутити, то вынявъ ѡнъ зъ-за хоявы нѣжь, почѣмъ все пѣшли въ рѣстѣчь.

Небавомъ опѣсля прочунила Катря. Дмитро надкає-горює и просить єѣ, щобѣ була его дружиною та забула Михайла. Але Катря каже ему ось-що: „Тобѣ треба дѣвки чесной... Якъ минѣ тебе шкода, Дмитре! Не судилось!“ — По такѣй мовѣ Дмитро мовѣ скажений выбѣгъ изъ хаты, шукати своего врага и пѣметитиєь ему за тяжку обиду. Та отъ, Катря почувла голосъ Михайла за ѡкномъ; — ѡнъ приходитъ, бо его прикликала Катря, хочъ ему Харлампїй сказавъ брехливо, що она иде за-мужъ и за Михайломъ не жалѣє нѣ крапельки. Коли-жь Катря учула, що Михайло ѡдзываетъ ся про неѣ зъ докоромъ, то не могла выдержати наруги и выпшла всю трутину зъ фляшечки.

Слѣдує патетична розмова Катрѣ зъ Михайломъ. Нещасна дѣвична хоче надвѣитиєь на соколика своего, щобѣ нѣколи его не забути, а Михайло дѣзнавшись, що она его таки любить, пригортає єѣ цалко и каже, що єѣ такъ

кохає, якъ нѣколи въ свѣтѣ. Саме-тогдѣ ѡкна въ хатѣ засвѣтилиєь червонымъ огнемъ, — Дмитро пѣдналивъ панскїй двѣрть. Небавомъ Катря стала важко дыхати и призналась Михайлови, що выпшла отруту. Якъ же ѡнъ въ рознуцѣ намагавъ єѣ ратувати, то кликнула она слабымъ голосомъ: „Я не хочу вмерати! — не хочу!... Таке щастя!... Не однимаєте одъ мене! Я жити хочу! Михайло, рятуй мене!“ (стор. 349). — Приходить Пашка и каже, що панскїй двѣрть горить, та що Дмитра ловлють, мѣжь-тымъ коли мати Катрѣ божездѣльна бѣгає. Коли-жь їй Михайло велѣвъ прикликати лѣкаря-фельшара, по-за-якѣ Катря отруплась, то ѡдповѣла Пашка, що Павло єсть въ єслѣ. Ледво-жь ѡдѣйшла Пашка, вмерла Катря на рукахъ Михайла. Вѣбгає Дмитро и кидаетъ ся зъ ножемъ на панвча, але соцкї и люде вяжуть его; — ѡдчиняють ся двѣрѣ и входять Павло. Зъ жахомъ зирнувши округъ каже ѡнъ сумовито: „Такъ така, панвчу, ваша поезїя?!“

Отъ и весь змѣстъ сєєи драмы. Оцѣняючи єѣ въ „Кїевскѣй Старинѣ“ Костомарѣвъ высказавъ еще отъ-сєй важнїй слова: „Все особы зѣображенїи вельми плястично, зѣ явными рѣсами, властивыми такъ личности кождого, якъ и кляєѣ, въ котрѣй они обертають.єя. Все они реальнїи и выкѣпченїи. Мова въ цѣлѣй драмѣ правильна и рѣчь всеюды ѡдиовѣдає думкамъ“¹⁾.

Навязуючи до снхъ слѣвѣ Костомарова деякїи пашїи замѣтки заявляемо навпередъ, що не все особы зѣображенїи авторомъ реально. Уже-жь сама героиня драмы, Катря, проявляє вѣдчу вельми сентиментальну, а въ кѣнци пятой дѣѣ попадає въ афектацію неприродну, яка була-бъ властивою головнѣй дѣевѣй особѣ въ трагедїи псевдоклассичнѣй. Проста сѣльска дѣвична не нахплить ся нѣ-

¹⁾ „Кїевская Старина“. VII. 1883., стор. 299.

коли на стільки до романтизму, щоб отруившись атропином деклямувати патетичні слова про солодоць любови. Тому-то замічає й самъ Костомаровъ, що конець драми є штучний, пзъ-за чого по его думцѣ далеко бльше природнимъ уважає ся конець драми Квѣтчинои „Щира любовь“, котра що-до змісту въ де-чѣмъ подбна до драми Старицкого: „Не судилось!“¹⁾ Одаткъ годѣ дбзнатись, хто є головнимъ дѣячемъ въ драмѣ Старицкого, чи Михайло, чи Катря? Авторъ хотѣвъ мабутъ Михайла поставити головнимъ богатыромъ, щб зображавъ бы репрезентапта нового либерального напряму интеллигентнои молодежи українскои, але-жъ тлькы Павло Чубанъ являє ся въ думкахъ своихъ консеквентнимъ, мѣжъ-тымъ коли Михайло, выголосивши клька гуманыхъ фразъ, ставъ небавомъ романтичнимъ ледаремъ. Опроче Катря въ другій половинѣ драми выступає бльше напередъ, нѣжъ Михайло, и въ кнці стає справдѣнньою героинею трагичною.

Найкрасше зображеній авторомъ отъ-сїй подѣѣ драмы: 1. Розмова Михайла зъ Пашкою (I. дѣя, 4. виходъ). — 2. Дїялогъ Ивана Андреевича и Шльомы (I, 7). — 3. Ява Пашки й Катрѣ (I, 10). — 4. Стрѣча Михайла зъ Катрєю и Пашкою (I, 11). — 5. Дїялогъ Катрѣ й Пашки (II, 5). — 6. Розмова Дзвонарихи й Катрѣ (III, 6. 1). — 7. Ява Дмитра, Дзвонарихи й Катрѣ (III, 6. 2). — Слабшими частинами сего драматичного твору вважають ся отъ-сїй: 1. Ява Михайла й Катрѣ (II, 10). — 2. Стрѣча Михайла зъ Бѣлохвостовомъ (IV, 10). — 3. Розмова Михайла зъ Катрєю (V, 8).

Въ загальнѣ легко завважати, що въ трьохъ першихъ актахъ дѣя розвиває ся природно, та що въ IV. и V. актѣ проявляє ся наклѣн авторъ до псевдоклассичнои манієры

¹⁾ *ibid.*, стор. 300.

въ писаню трагедїѣ. Все-жъ такы сей творъ має високу стбйностъ литературну и поставляє автора въ ряду найлучшихъ украиньскихъ драматургѣв. Одаткъ ставъ Старицкій неначе „предитечею“ того напряму реального, котрого репрезентантомъ являє ся теперъ вменю Иванъ Карпенко-Карый.

6. Марко Кропивницькій¹⁾.

Марко Кропивницькій родивъ ся 1841. р. въ селѣ Жевановцѣ Херсоньскои губерніѣ. Батько его бувъ управителемъ майна помѣщика Фундукля и користувавъ ся повагою въ кружку своихъ приятелѣв. Свого сына посылавъ бпѣ до одной зъ Кївськихъ гимназїѣ. Коли-жъ Марко скнчивъ науку въ гимназїѣ, то вчавъ ся одинъ рѣкъ на исторично-филологичнѣмъ видѣлѣ Кївского унверситету. Одаткъ пшовъ на урядову службу въ мѣстѣ Бобринци Херсоньскои губерніѣ, и ставъ тамъ споружувати аматорскїй представленя театральнїй на сценѣ тамошнього клуба. Въ Бобринци бувъ бпѣ секретаремъ мѣйскои рады. Въ червни 1866. р. пбзнавъ ся зъ нимъ Олександръ Кониській, котрый живъ въ сѣмъ мѣстѣ три мѣсяцѣ на заслано, доки не переѣхавъ до Катеринослава. Трохи-не що дня приходивъ Кропивницькій до Кониського зб скрипкою и спѣвавъ пѣснѣ народнїй гарнымъ голосомъ баритоновымъ. Неразъ ѣздили оба въ Жевановку, де живъ батько Кропивницького, бо въ Бобринци крѣмъ священника та полицейского пристава не було свѣчного чоловѣка, пзъ-за чого житє було тутка скуч-

¹⁾ Н. П. Петровъ, „Очерки исторїи украинской литературы XIX. столѣтїя“. Кїевъ, 1884; стор. 416—426. Вѣстки про житє Кропивницького подали Ом. Оголювскому Микола Лисенко, Олександръ Кониській та Ив. Гриневецкій, директоръ руско-народного театру.

не. Опдѣля бувъ Кропивницькій урядовцемъ въ Єлисаветградѣ Хереоньскои губерніѣ, а въ 1871. р. ѡддавъ себе цѣлкомъ театрови. Въ-перше дебютовавъ ѡнъ на великій сценѣ въ Одесѣ, де подобавъ ея вельми въ роли Стецька, коли гравъ оперету Квѣтчину „Сватанія на Ганчарѡвцѣ“.

Небавомъ опдѣля молодой галицко-руекій патриотъ Володимиръ Ганкевичъ звѣдавъ Украинну и пѡзнавшисъ зъ Кропивницькимъ спонукавъ его, гоетювати въ Галичинѣ въ руско-народнѡмъ театрѣ, щѡ стоявъ тогдѣ пѡдъ дирекцією Теофилъ Романовичѡвниои. Такъ отже выетунавъ Кропивницькій (1875) въ Тернополи двѣчи въ драмѣ Шевченковѡй „Назаръ Стодола“: першій разъ въ роли титуловѡй, а въ-друге въ роли сотника Хоми Кичатого. Кажуть, щѡ явою сотника Кропивницькій выкликавъ въ театрѣ загальний ентузіазмъ. Потѡмъ гравъ мѣжь иншими ролю Кабицѣ въ „Чорноморцяхъ“ Кухаренка и епѣвавъ деякі куплеты та народні пѣснѣ. Зъ Тернополя поѣхавъ ѡнъ зъ трупю Теофилъ Романовичѡвниои до Борщева, ѡдтакъ до Улашковецѣ, Снятына й Черновецѣ. Въ Снятинѣ выетунавъ ѡнъ въ роляхъ Шельменка-наймита й Шельменка, волоеного ивсаля. Въ Чернівцяхъ подобавъ ея ѡнъ своею игрою не тѡлько Русинамъ и Полякамъ, але й Нѣмцямъ, котрі любувалисъ вельми его явою въ роли выборного Макогоненка, се-бѣ-то въ оперетцѣ Котляревского „Наталка Полтавка“. — Зъ Черновецѣ выѣхала трупа Романовичѡвниои вразъ зъ Кропивницькимъ до Серета, а зъ-ѡдтамъ до Кѡцманя. Побувши ѡдтакъ 4—5 мѣсяцѣвъ въ Галичинѣ Кропивницькій вернувъ ея на Украинну.

Въ 1880. р. засновавъ ѡнъ свою трупу театральну. Ось и генеза театру Кропивницького: Въ Кременчуцѣ гоетювала тогдѣ трупа Ашкаренка, а мѣжь акторами бувъ

такожь Кропивницькій. Одначе театрови Ашкаренка поводилое лихо; щѡбъ отже выдобутисъ зъ бѣды, выпросивъ ѡнъ у правительетва право, выставити десять украиньскихъ еспекталѣвъ въ Кременчуцѣ. П отъ, Украинцѣ та й Моекалѣ горнулисъ патовпомъ до театру, изъ-за чого Ашкаренко позбувъ ея руйны финансовои. Небавомъ запрошено ею трупу въ Харкѡвъ. Тутъ Кропивницькій вкупѣ зъ деякими товаришами выдѣливъ ея зъ труппы Ашкаренка и зложивъ трупу епеціально-украиньску, котра опдѣля обѣздила бѡльшія города Украины. Въ 1881. р. гоетювавъ Кропивницькій въ Кіевѣ и читавъ свою драму „Глитай“ Кошневскому и кѡлькомъ иншимъ Украинцямъ, почѡмъ ѡнъ у сѣмъ своѣмъ творѣ зробивъ деякі поправки.

Коли-жь Михайло Старницькій засновавъ своѣй театрѣ, то Кропивницькій бувъ тутъ режисеромъ (1882), але по двохъ рокахъ ѡддѣливъ ея ѡнъ ѡдъ Старницького и засновавъ оиятъ свою трупу театральну. Въ 1887. р. приѣхавъ ѡнъ зъ еєю трупю до Петербурга и зъєднавъ собѣ таку славу, щѡ російска праса признала Кропивницького артистомъ лучшимъ ѡдъ актѡрѡвъ сцены императорскои. А вике-жь трупа Кропивницького була лучшою ѡдъ труппы Старницького, доки въ его театрѣ выступали елавні артистки й артисты, вменю Марія Заньковецка, Садовскої и Саксаганьскої. Коли-жь Заньковецка перейшла до театру Садовского, котрый етавъ удержувати окрему свою трупу, то й вменшилаея слава театру Кропивницького.

Марко Кропивницькій почавъ литературну свою дѣяльність въ 1863. р. Уже бо тогдѣ написавъ ѡнъ въ Бобринци драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Дай есерцю волю, заведе у неволю“, одначе ея драму надруковано ажъ въ 1882. р. въ „збѡрнику творѡвъ М. Л. Кропивницького“.

кого". Въ 1871. р. номѣстивъ ѓнъ въ „Новороссійскѡмъ Телеграфѣ“ жартъ въ 1 дѣн п. з. „За сиротою и Богъ зъ калитою“. Опѣсля въ 1877. р. надруковано въ „Одесскѡмъ Вѣстнику“ его оповѣдане п. з. „Турецька вѡйна зъ Славянами“.

Однако про ширшу его литературну дѣяльність до вѣдались Украинцѣ ажъ въ 1882. р., коли въ Кіевѣ напечатано першій томъ збѣрника его творѡвъ (8^о, сторѡнъ 208). Въ сѣмъ збѣрнику номѣщено отъ-сѣ драматичнѣй творы: 1) „Дай серцю волю, заведе у неволю“. Драма въ 5-ти дѣяхъ и 6-ти одмѣнахъ. — 2) „Глятай, а бо-жь навукъ“. Драма у 4-хъ дѣяхъ и 5-хъ одмѣнахъ. — 3) „Невольникъ“. Драматичнѣй картины у пяти одмѣнахъ. (Перероблено зъ поемы Т. Г. Шевченка: „Невольникъ“). — 4) „Помирлисъ“. Жартъ въ 1 дѣн.

Опѣсля въ 1885. р. надруковано въ Харьковѣ „выправлений и доповнений збѣрникъ творѡвъ М. Л. Кропивницкого“ (выдане друге; 8^о, сторѡнъ 273). Крѡмъ давнѣйшихъ трѡхъ творѡвъ („Дай серцю волю...“, „Невольникъ“ и „Помирлисъ“) номѣщено тутъ двѣ новѣ штуки: 1) шутку-оперетку въ 3-хъ дѣяхъ п. з. „Пошились у дурнѣ“ и 2) траги-комичный етюдъ въ 1 дѣн п. з. „Лихо не кожному лиху, ничому й таланъ“. (Опѣсля слѣдуе 6 куплетѡвъ зъ музыкальними нѡтами). Се друге выдане мѡло выйти въ двѡхъ томахъ, зъ котрыхъ першій мавъ мѣстити чѡтыри творы, надрукованѣ спершу въ Кіевскѡмъ выданю зъ 1882. р., а въ другѣй томъ повинѣй були ввѡйти чѡтыри новѣ штуки: 1) драма „Доки сонце зѡйде, роса очи выѣть“; 2) оперетка „Пошились у дурнѣ“; 3) етюдъ „По ревизіи“, и 4) етюдъ „Лихо не кожному лиху, ничому й таланъ“. Але обѣ драмы „Глятай“ и „Доки сонце зѡйде...“ та й етюдъ „По ревизіи“ забороненѣ цензурою, дармѡ що дра-

ма „Глятай“ була вже надрукована, а вѣсь тѣ три творы дозволенѣ цензурою театральною и грають ся скрѡзь, де украиньскѣй театръ дозволенѣй¹⁾. Такъ отже въ 1885. р. вѣйшовъ лишъ одинъ томъ, въ котрѡмъ крѡмъ трѡхъ давнѣйшихъ штукъ надруковано сказанѣ два новѣ творы драматичнѣй.

Найдавнѣйшою есть драма „Дай серцю волю, заведе у неволю“, щѡ еѣ Кропивницкѣй написавъ 1863. р. въ городѣ Бобринци. Одтакъ слѣдуе комедія „Помирлисъ“, написана 1869. р. въ Бобринци, почѡмъ драматичнѣй картины п. з. „Невольникъ“ зложеной були 1872. р. въ Одессѣ. Мѣжь р. 1881—1882. скомпоновавъ ѓнъ драму „Глятай“, а въ 1882. р. зладивъ ѓнъ въ Кіевѣ два драматичнѣй творы: шутку-оперетку „Пошились у дурнѣ“ и траги-комичный етюдъ „Лихо не кожному лиху, ничому й таланъ“.

Однимъ зъ першихъ рецензентѡвъ творѡвъ Кропивницкого явивъ ся Иванъ Франко. Сей критикъ хвалить навпередъ мову, котрою написанѣ драмы Кропивницкого. Осъ и его слова: „Такои чистѡи, блискучѡи вѣсьми блестящими нашихъ писателѣвъ лучить ся подыбати. Широкою струею плыве тѡта мѡва въ драмахъ Кропивницкого, — авторъ очевидно самъ знае свѡй „даръ слова“ и любѡе ся переливами его чудовыхъ красокъ и блескѡвъ. Пѣсенѣ, жарты, приказки и выгадки мѡвь перлы-самоцвѣты сѣпляють ся безконечною многотою; деякѣ сцены авторъ, здаеь, тѡлько для нихъ и написувавъ“²⁾.

¹⁾ Порѡви. литературну оповѣстку М. Комара про збѣрникъ творѡвъ М. Л. Кропивницкого зъ р. 1885. („Зоря“, 1886; стор. 133—135.)

²⁾ „Зоря“, 1883; стор. 217.

Коли-жъ Франкови подобалась чи-мало мова въ драмахъ Кропивницкого, то самі творы его суть по думцѣ критика „лишь слабыми пробами, недоростаящими до поважной оцѣнки“. Ба, Франкови здае ся, що въ деякихъ штукахъ, н. пр. въ драмѣ „Дай сердцю волю“, авторови не йшло павѣть о написане драмы, а по-просто о показане, въ драматичнѣй рамцѣ; кѣлькохъ ещепъ зъ народного житя, котрѣ нѣчимъ не вязуть ся зъ основою самои акціѣ, коли тѣлько яка акція въ загалѣ есть въ тѣй штуцѣ¹⁾.

А вже-жъ така оцѣнка сее драмы, хочъ подекуды остра, есть въ загалѣ правдива; бо таки „нема тутъ одноцѣльной акціѣ драматичной, нема конечного, причинового звязку фактѣвъ, а сцены идуть за сценами зовсѣмъ по прихоти автора“. Опроче „бѣльшу половину штуки займають сцены й особы, зовсѣмъ до штуки непристѣбий и нѣчимъ нехарактеристичнѣй“²⁾. Весть змѣсть сее драмы дасть ся пересказати въ отъ-сѣхъ словахъ: Парубокъ Семень Мельниченко любить ся зъ дѣвчиною Одаркою. До тои дѣвчины привязавъ ся и другій парубокъ Микита Гальчукъ, сынъ старшины, зъображеный въ драмѣ гордымъ, хмурымъ, нѣякою и розбишакою. Одначе Одарку посватавъ Семень, изъ-за чого Микита лютитъ ся, грозить, ба й кидае ся, вбити Семсена, та попадае за те въ тюрьму. Опѣсля бнѣ втѣкае и пропадае десь-кудысь на чотыри роки. Ледви-жъ оженивъ ся Семень зъ Одаркою, якъ ось пришовъ ѡдъ старшины наказъ Семенови, пти „до приѣому“ въ салдаты, але побратимъ Семенѣвъ, Иванъ Непокрытый, выручае его та йде въ салдаты замѣецъ него. Черезъ чотыри роки вертае ся Иванъ зъ войны до села и небавомъ приводить „орештанта“ Микиту. Обоихъ ихъ приймае Семень до сво-

¹⁾ *ibid.* — ²⁾ *ibid.*, стор. 218.

ей хаты, по-за-якъ Иванъ бувъ бурлака безхатный, а Микитинъ батьки померли въ великѣй бѣдности. Та отъ, Микита схопившись разъ въ ночи хотѣвъ вбити своего добродѣя, Семена, але почувши, що Семень крѣзь сонъ зове его рѣднымъ братомъ, кинувъ сокиру и метнувъ ся прожогомъ до дверей. Иванъ пробудившись старавъ ся его втѣхомирити; та не вытерпѣвъ бѣдолаха тяжкихъ мукъ душѣ: вымовивши въ-останпе слово „Одарко!“ померъ сердешный страдникъ.

Адже-жъ драма „Глитай“ мае справдѣ стѣйностъ литературну, ба й самъ И. Франко назвавъ сю штуку „далеко драматичнѣйшою“ ѡдъ драмы попередньои¹⁾. Уже безыменный рецензентъ сее драмы въ „Дѣлѣ“²⁾ вважавъ еѣ одною зъ лучшихъ штукъ въ репертоарѣ руско-народного театру, выказуючи про неѣ ось-якій свѣй судъ: „Глитай належить до тыхъ штукъ репертоару нашон сцены, що выходятъ по-за кругъ шаблонности и тривіализму, а подають предметъ новый и серіозный, надъ котрымъ конче призадуматись треба“³⁾. Ѳдтакъ Володимиръ Коцовекій написавъ про сю драму ось-таку замѣтку: „Дѣя розвивае ся природно, просто и рѣвно, безъ пропускѣвъ и ефектѣвъ, спокѣйно, а помимо того бачимо на сценѣ дѣйстие жите“...⁴⁾

Ось и поглядъ на змѣсть сее драмы Кропивницкого: Рѣчь дѣе ся въ Херсонщинѣ. Головною дѣвою особою е богатый, пристаркуватый чоловікъ, Йосипъ Степановичъ Бычокъ, котрый выйшовши колѣсь зъ двѣрскихъ лакеѣвъ, служивъ у якогось полковника и зата-

¹⁾ *ibid.*

²⁾ „Дѣло“, 1885; ч. 115. 116. 117. 120 въ статьѣ „Глитай, народный образъ въ 5 актахъ М. Кропивницкого“.

³⁾ *ibid.*, ч. 120.

⁴⁾ „Зоря“, 1886; стор. 418.

ивъ его грошъ, якъ ђнъ померъ. Зананувавши ђдтакъ ставъ Бычокъ обдирати миръ хрещеный. Усе село стогне въ его кормизъ: хто разъ понавъ ся въ его лещеты, годъ вже пручатвсь. Люде говорятъ, що се гѳршь настало, якъ за крѳпацтва. „Павукъ, одно слово павукъ! Скрѳзь на-вруги розкидае ђнъ павутиння, и яка-бъ мушка, чи комашка непоткнулася, заразъ в заплутаецца“ (стор. 111). Ось примѳромъ Мартинъ Хандоля бувъ колнсь богатимъ селяниномъ, горѳвки не вживавъ, а якъ попавъ ся въ лашы глѳтаеви, то розпѳвъ ся и звѳвъ ся нѳ-на-що. Жѳнка зъ дѳтьми пѳшла въ паймы, а ђнъ ставъ у шинкаря за попыхача, доки зъ десятою чаркою дуба не давъ.

Але-жъ Бычокъ голоситъ людямъ, що есть ихъ добродѳемъ не-абы-якимъ! „А хто-жъ окрѳмъ мене вѳхъ васъ рятуетъ и вызволяетъ зъ усякою оказивою?“ каже ђнъ Мартинови. — „У мене“, мовить ђнъ, „таке вже чудне сердце, що якъ тѳлько уздрю убогого, то навѳтъ готовъ и сорочку зъ себе здѳняти та йому ђддати!“ (стор. 71). Та й намагае ђнъ надати своѳй вдачи зовнѳшнѳ прикметы чесного житя. Хата у него повна образѳвъ та лампадокъ; — цѳрква, не хата! ђнъ и Богу молитъ ся по тричи въ день и поклоны бе и цѳлу обѳдною выстоюе на-вколѳшкахъ. Але-жъ тѳлько передъ людьми вдае зъ себе святого та божого, а на одаицѳ ђнъ бѳсови рѳдня.

Той-то „глѳтай“ бувъ ласый на красу Олены, що була вѳрною дружною бѳдного Андрѳя Когута. И сего Андрѳя обмотавъ ђнъ своимъ павутинемъ и допѳкавъ ему словами: „позыку знаешь, а на ђддачу не дбаешь“; тому-то Андрѳй не хотячи впасть въ Бычкови въ руки, щобъ живцемъ не облупѳвъ, принявъ службу приважника у мѳщанина Ивана Павловича. Попрошавъ ся отже зъ жѳнкою и повандрувавъ до мѳста, за якихъ 200 верстовъ ђдъ своего села. Се-жъ була ковѳника на руку Быч-

ковъ, и ђнъ забавъ живти зъ Оленою говорячи, що ђдъ невѳнчанон жѳнки бѳльше шанобы.

Мпнувъ рѳкъ, якъ пѳшовъ Андрѳй въ чужину, а Стеха, мати Олены, бѳдуючи гѳрко, мусѳла троє своихъ малыхъ дѳтокъ по людяхъ порозтыкати, щобъ не попухли зъ голоду. Бычокъ казавъ ѳй уже давнѳйше, щобъ ђдала ему свою Оленку. Тогдѳ-то ђповѳла она „глѳтаеви“, що еи дочка въ неѳ не простого роду, черезъ грѳхъ найшло ся. Теперь же говоритъ она Оленцѳ, що „краще соромъ, нѳжъ голодна смерть!“ Але дочка дорѳкае матерѳ за такую мову кажучи: „Пекельна ваша мова! Отруѳтъ краще мене, нѳжъ маю зламати законъ!“ (стор. 93). Ажъ ось приходитъ ђдъ Андрѳя листъ, — глѳтай его скомпонувавъ, передавъ Оленѳ, а прочитавъ его Оленѳ писаръ. Та отъ, погапѳи вѳети принѳсъ сей листъ: „Андрѳй, мовлявъ, не хоче вже вертати, — пѳхай Олена дармо й не жде его, бо ђнъ уже покохавъ другу, краицу й богату. Въ одчаю душѳ проклинае Олена своего Андрѳя страшнымъ проклономъ та й каже матерѳ: „Идѳтъ, мамо, заразъ до Йосипа Степановича: пѳхай иде сюды, нехай заразъ пѳсе грошѳ, бѳльше, бѳльше грошей!... Андрѳй зрадивъ мене, стоиравъ правду, зламавъ слово, и нема у моѳмъ сердцеви Бога! Теперь я грѳха не боюсь, а бѳдности й злѳднѳвъ не хочу! Не жахайте-сь, мамо! Клячте мерщѳй Йосипа Степановича! Не я перва, не я й остання!“ (стор. 101).

Бычокъ приходитъ зѳ Стехою, котра зъ его хаты приносить горѳвку и всякѳ ласѳщъ. Глѳтай хоче на старѳсть зазнати солодоцѳй любви. Олена-жъ приймае ђдъ него дороге намѳсто и не горѳвку-ромъ запоемъ кажучи, що за грошѳ купить щастя й таланъ. „Сегодня мы в весѳля справимо!“ погукуе Олена пѳдъ чаркою, „чортяка на смѳтнику звѳнчае!“ ђдтакъ бере ђдъ „глѳтая“ пер-

стѣнь, а перетѣнь Андрѣя зриває зѣ свого пальця и выкидує крѣзь ѡкно. — „Обиѣмѣть мене!“ каже Олена Бычкови, „пригорнѣть до еерця!... Цѣлуйте мене, еолодко, палко!“ — але небавомъ ѡдпыхає его й кричить: „Геть! холоднѣ губы, якъ у мертвеця, лице, якъ лѣдъ! Охъ, якѣ-жь вы гидкѣ, гидчѣшь ѡдъ жабы!“ (стор. 106).

Хоча-жь Бычокъ убиває Олену въ шовки, то его краля зовеѣмъ зтеряла ся, — ходить несамовита, а молодичѣ зовуть Стеху „нерекупкою, щѣ торгує дочкою“. Та отъ, небавомъ почиває Олена наскучувати Бычкови, и ѡдтакъ говорить ѡнъ про неѣ самъ до себе: „Цѣлѣсѣннѣй день и нѣчь все щѣе балака, або регоче, то почне голосити... Такъ голосить, ажъ луна по хатѣ йде!... А учора мало мене не задавила: якъ ухопила за горло, ледве-ледве руки ѣй рознявъ! — Закортѣло на старѣсть! Мало-жь ѡѣдкавъ ея хочъ бы й зъ своею жѣнкою! — И голодомъ ѣѣ моривъ, и въ льохъ заперавъ, и по-середъ зими у ополончѣ купавъ, и бивъ, и нѣвечивъ! Таки привѣвъ ѣѣ до того, що втѣкла! Теперъ ще гѣрша халена!“... (стор. 122).

Мѣжь-тымъ повернувъ уже Андрѣй до села. Ѳнъ входить въ хату Бычка зъ деякими селянами, и хоче ѡддячити „глитави“, що взявъ собѣ его жѣнку та розѣрвавъ его еерце, але наляканий „глитай“ ѡдказує: „Я твоєи жѣнки не держу, бери ѣѣ хочъ заразъ... Я ѣѣ не еялою взявъ“... (стор. 126). Коли-жь патякнувъ Андрѣй про листы, щѣ ѡнъ ихъ, мовлявъ, черезъ Бычка писавъ до Олены, то промовила она зъ-тиха: „Листы писавъ до Олены“... Андрѣй пише: „покохавъ я другу, крашу и багату“. Пише, що вже нѣколи не вернетця. „Не еподѣвай ся“, каже, „мене бачити нѣколи!“ „Я и не еподѣваює“... Учувши-жь такѣ речи Олены, Андрѣй крикнувъ въ рознуцѣ: „А! теперъ я все розумѣю!“ Ѳдтакъ звер-

нувшись до „глитая“ промовивъ: „Некельна душе, сатано! Вдовольнай же себе до кѣнця! Вѣзьми нѣжь, ударъ мене оєь сюды (въ груди).“ Ледви сказавъ ѡнъ се, якъ оєь Олена еплеснула руками и вымовивши тѣлько слова „Андрѣй, Андрѣй!“ пала мертва.

Саме-тогдѣ ввѣйшла Стеха. Андрѣй думаючи, що Олена лишь перекинулась мертвою, сказавъ до Стехи згѣрдно, щѣбъ помогла панѣи нѣднатиєсь. Коли-жь ѡдзвивъ ся, що его нещасна жѣнѣ еправдѣ нежива, то припавъ до неѣ и голосивъ сумовито надъ мертвымъ ентѣломъ. Ѳдѣля вхонивъ нѣжь зъ етолу и поренувъ его въ бѣкъ Бычкови. Мѣжь-тымъ коли „глитай“ умирає, Андрѣй кидає зъ лякомъ нѣжь и каже: „Теперъ, люде добрѣй, берѣть мене, вяжѣть, закуйте у залѣза! Убийте! Я мертвецъ!“ Та отъ, Стеха виала Андрѣєви до нѣгъ и заголосила: „Охъ, убий же, убий мене!“ — „Тебе убити?“ ѡдвѣтує Андрѣй, „рука не здѣймаєтця на таку грѣшницю, на таку гадяну! Зоставайєсь на покволь та на глумъ усьому хрещеному мирови!“ И припавши до Олены кликнувъ въ-останне: „Горличко моя, еерце мое! На кого-жь ты мене покидаєшь на цѣмъ холоднѣмъ, зрадливѣмъ свѣтѣ?!...“

Изъ погляду на сю драму можѣ ѡбзнатиєсь, що еѣ писавъ авторъ, котрый будучи самъ артистомъ драматичнымъ знає добре ецену и вмѣє корыетувати ся всякими ефектами, якѣ выкликують ся еитуацѣями сензацийными. Опроче намагавъ ѡнъ у своѣй драмѣ зѣобразити подѣѣ реально, ѡдначе въ сѣмъ напрямѣ нѣшовъ ѡнъ подекуды по-за границѣ еететичной чѣлности и хотѣвъ, щѣбъ въ явѣ есьмѣи дѣѣ першов пѣный Мартинъ роззувавъ чѣботы зъ нѣгъ та зъ шинкаремъ Юдкою тоचितъ дивовижнѣй баландрасы. А вже-жь нѣхто не вдовольтє ся явою такои матери, щѣ продала „глитави“ свою

дочку. Опроче авторъ зобразивъ ея вдову вельми недоладно, бо ось въ одной и тойже сценѣ (II, 2) каже она дочцѣ: „Краще соромъ, нѣжь голодна смерть“, а коля дочка выбѣгла зъ хаты, то безхарактерна мати ламає руки й кає ся зъ-за того, що колнсь-то послухала нерозумного дѣвочого серця и пошла на грѣхъ..

Одтакъ бачимо въ сѣй драмѣ такожь подѣвъ, слабо умотивованій и въ наслѣдкахъ своихъ справдѣ неимовѣрній. Такъ въ явѣ дванацятій дѣвъ першої Олена дѣзнавшись, що еи чоловікъ Андрѣй изи-за бѣдности приневоленій вти въ чужину на заробѣтки, падає рыдаючи: „Серце, серце горить... О дайте-жь минѣ отруты-зѣлля!... Милый мене покидає! Рвнєсь же серце зъ грудей, тумань ся розумъ, пожежою палайте мрѣвъ!... Пропаца я пропаца!“ (стор. 90). — Але сейчасъ очуявши говорятъ Андрѣви ось-що: „Бѣдъ, бѣдъ, мѣй соколе, мѣй свѣте, моя думко! Швидче бѣдъ! Серцемъ тебе благословляю! Прощай!“

Або чи є се имовѣрнимъ, щобъ жонка, люблячи щиро свого мужа, сейчасъ одвернулася одъ него серцемъ и пригорнулася до поганого „глитая“, коля довѣдалася про якийсь лясть Андрѣя, зъ которого вычитавъ вѣй писарь, що еи чоловікъ покохавъ другу, кращу й богату?!¹⁾

¹⁾ Про ось тѣ неимовѣрній подѣвъ порѣвнай слова рецензента въ Кіѣвской „Зарѣ“ (1882., № 273): „Въ первомъ дѣйствии, вообще неценничномъ, кажется несовершенною правдивой сцена разлуки, когда крестьянинъ Андрѣй отправляется на сторону для заработковъ, и любящая его женщина предается нѣсколько немѣреннѣйшимъ изліяніямъ и жалобамъ. Во второмъ дѣйствии итъ изображенія тяжелой борьбы, переживаемой женщиною въ виду предлагаемой измѣны возлюбленнаго и обольщенія со стороны „глитая“. (Порѣвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 423.)

Одтакъ суть въ сѣй драмѣ деякі сцены злишній й непотрѣбній, примѣромъ стрѣча Олены зъ подругою Христею (I, 5). А вже-жь Иванъ Франко, начисливъ ажъ 24 стороны злишній въ драмѣ, що занимає 48 сторѣвъ друкованыхъ; тому то не можемо єму притакнути въ той его думцѣ, мабуть-то-бъ и тѣ сцены, въ котрыхъ являє ся Мартинъ Хандоля, ослабляя головний интересъ въ сѣй справѣ се, що слѣдує: „Коли-бъ при Гли-таю на сценѣ не появилъ ся пияній Мартинъ, мы бы за нимъ глядѣли, зовсѣмъ такъ-само, якъ коли подиблемо павутяє въ кутѣ, а на нѣмъ розкраченого павука, то сейчасъ першимъ дѣломъ привглядаємо ся, де муха? Чимъ муха для павука, тымъ пиянца для „глитая“: и сѣй и той не мали бы зъ кого сеати кровь“²⁾. И справдѣ ява Мартинъ є неначе малюнкомъ, що иллюструє якъ-най-лучше вдачу нажирливого „глитая“.

Хочъ отже въ драматичній будовѣ „Глитая“ суть деякі похѣбки и появы неконсеквентній, хочъ въ характерѣ Олены бачимо чи-малу афектацію, то таки вважаємо сѣй творѣ Кропивницкого вдатнымъ зображенемъ кровноя-павука, котрый въ селѣ зананашувавъ долю бѣдныхъ и богатыхъ людей.

Менше вдатными суть „драматичній картины“, описаній п. з. „Невольникъ“. Гарно выйшли зъ-пѣдъ пера автора тѣлько двѣ перші дѣвъ, котрі суть вѣрнимъ драматичнымъ пересѣвомъ першої половины поемы Шевченковой „Невольникъ“. Ось читаємо въ драмѣ Кропивницкого, що старый запорожець Василь Коваль высылаетъ въ Сѣчь своего годованця Степана, котрый думавъ, що єсть его сыномъ, и вважавъ себе братомъ его дочкы

¹⁾ „Зоря“, 1883., стор. 218.

²⁾ „Дѣло“, 1885., число 116.

Яривы. Та отъ, старый Коваль бажаючи, щобъ Ярива була дружиною Степана, заявляє ему, що бнъ есть сн-рогою. Тодъ въ серцію обохъ молодятъ будять ся чутя новои любви, и Ярива прощає ся зб своимъ судженимъ въ тяжкбмъ жалю. Се все зъобразивъ Кропивницкій зовсбмъ складно. Одначе вже въ дѣи третѣй проявляє ся довжезне балаканє запорожцѣвъ, котрымъ товаришь Неплюй плете тервенѣ-нѣсвѣтницѣ. Тѣ-то запорожцѣ спочивають нѣселя боротьбы зъ ордою и поминають добромъ молодого курѣниого атамана, котрого старый Коваль выховавъ козакамъ на вгѣху а ворогамъ на погн-бель. Онѣселя входитъ бандуриста Недобитый, а запо-рожцѣ любятъ ся его свѣвомъ. Коли-жъ подрѣмалесь, явивъ ся Степанъ и ставъ тужити за своею милою. Тодѣ нѣдѣйшовъ до него Недобитый и подавъ ему листъ бдѣ Яривы. Ледви-жъ почавъ Степанъ читати се писъмо, якъ ось джура звѣстивъ ему, що на запорожцѣ въ орда на-ступає двома крылами бдѣ моря и бдѣ шлехетчины. — Въ дѣи четвѣртѣй виднмо запорожцѣвъ въ бнеурмень-скѣи неволи; мѣжь ними сидитъ такожь ихъ атаманъ Степанъ. Приходить Недобитый въ турецкѣи одежѣ: бнъ хоче запорожцѣвъ вызволити зъ неволѣ и дає имъ тер-пуги и молотки, щобъ розбѣрвали свои кайданы; онѣселя-жъ роздає имъ пистолѣ, ятаганы и шашки. — Въ дѣи пя-тѣи являє ся Ярива въ садочку при своѣи хатѣ. Она выеказує подружь Оксанѣ свою тугу за Степаномъ, але-жъ и старый Коваль журить ея, що такъ довго нема Сте-паночка, бо ось минувъ уже третѣи рѣкъ, якъ сей ко-закъ поѣхавъ на Запороже. Ажъ ось приходитъ ельный Степанъ зъ хлопцемъ-поводаремъ. Деякимъ селянамъ розказує бнъ, якъ бнеурмены-Турки вкннули запорож-цѣвъ у „хвурдигу“ та заковали ихъ въ тяжкѣи кайданы. Два роки гнили они въ тѣмъ льоху, не бачили свѣта

сонця. При помочи-жъ одного старого дѣдугана втѣкли декотрѣ, але Степана дѣгнали яничары и выпекли ему очи горячимъ залѣзомъ. Забили знову въ кайданы, посадили въ тюрьму та и замуrowали. Подержали ще, та и выну-стили слѣпного на свѣтъ зъ товариствомъ. Одтакъ това-риство прямувало на Сѣчь и зъ собою довело его до кордону. Отъ, теперь тыняє бнъ безъ пристаповища! И ставъ нещасный Степанъ свѣвати думу, що починає ся словамп: „У недѣлю въ-ранцѣ рано | сине море грало ..“¹⁾

Приходитъ Ярива и нѣзнає своего Степаночка. Онѣ-сля старый Коваль каже до безталанного свѣчовика: „Прости мене, мѣи сыночку! Не такон-жъ я тобѣ до-леньки у Господа благовѣ!“ Ярива-жъ радѣе радостѣю, що вернувъ ся си суджениый, та що прояснивъ ся си свѣтъ.

Колн-жъ „Невольникъ“ Кропивницкого основує ся на знаменитѣи поемѣ Шевченка, то жартъ его „Помни-ли-небъ“ есть наслѣдованемъ якогось росѣйского твору драматичного и не має майже нѣякои стѣйности лите-ратурнои. По думцѣ Нв. Франка сей жартъ есть цѣлый немовъ живцемъ переведеный зъ творбѣвъ росѣйского драматурга Островского. Ось и слова сего тямущого критяка: „Тѣи самѣи великорускѣи а зовсбмъ неукраинь-скѣи мѣщане, що бѣють ся на-кулачки въ прилюднѣмъ мѣсци и любятъ навѣтъ зъ доброго приятеля зѣдрати, коли рука засвербитъ; те саме темне самодурство, бо-язнь передъ всякимъ новостями, вѣра въ Автхриста и близькѣи конецъ свѣта, тѣи самѣи забобоны, котрѣ такъ характеристичный для московскихъ раскольникѣвъ, але зовсбмъ неможливѣи середъ украиньского народа. При-тѣмъ же и самъ предметъ сии фарсы такъ само грубый

¹⁾ Се е дума Шевченкова въ поемѣ „Невольникъ“.

и огидний, ображаючий всяке чуте моральне, якъ и въ многихъ штукахъ Островского⁽¹⁾).

Хоча-жь жартъ Кропивницького „Помиривсь“ не має литературної стійности, то все-таки єсть бнзлучний бдъ шутки-оперетки „Пошились у дуриѣ“, котра вважає ся невідатною переробкою яконь оперетки французкоп. Вже М. Комарь запримѣтивъ, що просто не вѣрити ся, щобъ авторомъ сего драматичного исеаня бувъ Кропивницькій. Въ загалѣ оцѣняє Комарь ось-якъ сию шутку-оперетку: „Кропивницькій виводить передъ нами чѣ-мало дѣвевыхъ особбъ, але-жь нѣхто не скаже, щобъ одна зъ нихъ такъ чи сякъ нагадувала собою Украинця або Украинку, коли не лѣчить того, що по волѣ автора имъ надано украиньскій прозвища й украиньску мову, котрї зовсѣмъ не личуть до свхъ манекенбв. Сама фабула песе грубо-роблена и не тбльки не можлива въ нашому народному житю, а просто таки ве має въ ньому аифчогабѣсьничко подбного. Намъ здається навѣть, що така дѣя, такї люде, такї вчинки свхъ людей, якї виводить авторъ въ сѣй псеѣ, нѣгде нѣ въ якбй сторонѣ не можливі и скрбзь здаватимуть ся чимь чуднимъ, робленимъ... Вся песа стровть ся на такихъ засновахъ, якъ каверза, пбдмовляне, фальшивї листы, випадкова поява якогось захожого чоловѣка и т. д., — въ цѣлбй псеѣ не має жадного живого образа... Де-жь таки видано не тбльки у насъ, де всеѣльный обрядъ дуже поважається, а хочъ бы й де-небудь мѣжь людьми, щобъ батько, якїй бы бнз не бувъ, еднавъ дочку за якогось певѣдомого чоловѣка, бдъ котрого бнз не чувъ нѣ слова,

¹⁾ „Зоря“, 1883., стор. 218. — Сей жартъ подобавъ ся Великороссови Петрову, котрїй замѣтивъ, що въ сѣмъ водевилю „єсть очень много бойкихъ мѣсть, достаточно комическихъ положений“. („Очерки исторїи укр. литер. XIX. столѣтїя“, стор. 425.

котрого въ очи навѣть не бачивъ нѣколи, та ще й чекавъ бы его просто на весѣле?⁽¹⁾...¹⁾

Та й нѣгде правды дѣти, въ очахъ критика-естетика тая шутка є нѣсенѣтницею не-абы-якою. А вже-жь виша рѣчь выйде, коли хто схоче легкимъ смѣхомъ звеселити ся, не зважаючи на теє, чи предметъ смѣху доводити ся до путя. И отъ, дивнымъ дивомъ сеєя фарєа Кропивницького подобає ся на сценѣ, не тбльки за-для комичныхъ ситуацїй, але й зъ-за гарнои музыкв самого-жь драматурга, котрїй тутъ у-перве заявивъ себе композиторомъ легонькихъ и принадныхъ куплетбв.

Коли-жь Кропивницькій въ тбй шутцѣ-оперетцѣ намагавъ перелицювати чужїй обычаи на вдачу украиньску, то въ трагн-комичнбмъ етюдѣ „Лихо не кождо му лихо, ни чому й таланъ“ змалювавъ бнз досить вдатно еать украиньского паламаря и въ загалѣ збобразивъ живо народнї вечерняцѣ.

Ще лучшимвъ єсть маленькїй етюдъ „По ревизїи“, ба, по думцѣ Комара єсть бнз безперечно найкрасивимъ зъ новыхъ надрукованыхъ штукъ Кропивницького. Пачатано-жь сєй етюдъ въ Катеринославекбй часописѣ „Степь“ 1885. р. (№ 13. и 14). Въ сѣмъ драматичнбмъ творѣ малює авторъ порядки сѣльсего суда и дѣяльнбсть сѣльсєвхъ урядникбв — старшины и псєаря. Осъ и змѣсть сего етюда: Волоснїй старшина вже ббльше тыжня лагодять ся фхати „по ревизїи“ по хуторамъ та селамъ, але нѣякъ не може збрати ся, бо трохн-не щодня запиває ся заноемъ. Теперъ бнз приходить у волость и посилає сторожа за кбньми, бо треба вже конечно фхати „по ревизїи“. Зъ монолога его видно, що бнз не тбльки гульвѣса, а ще й джигунъ чѣ-малый, осъ бо зга-

¹⁾ „Зоря“. 1886., стор. 134—135.

дуге бить про те, якъ цѣлувавъ ся зъ матушкою та зъ письменводительшою. Гарній молодичъ, нема що й казати! та далеко имъ до Приськи Московки. Шкода тѣльки, що она не така, що она на се не пѣде. Отъ, якъ бы она заеудила ся зъ кимъ, тогдѣ ише дѣло, тогдѣ, значить, можна й приневолити, звѣсно, яко „начальникъ“. Не весѣвъ ще старшина палюбуватись своимъ мрѣями, якъ ось првходить стара баба Риндачка зѣ своимъ писемкимъ свѣдкомъ Гараськомъ, жалуватись на Приську. Старшинѣ байдуже, що се не его дѣло, а волосного суда, — бить сейчасъ посилае свѣдка по Приську, а самъ починае рознытувати Риндачку. Жвава цокотуха. знаючи добре звычай старшины, Риндачка перше всего ставить на стѣль фляшку горѣлки и отъ починае ся таке частоване, що поки свѣдокъ привѣвъ Приську, старшина зъ Риндачкою трохи-не цѣлу фляшку вычастували. Старшина ласкаво выслухуе жалобу Риндачки, але якъ побачивъ Приську, заразы починае до неѣ пѣдлабузювати ся, а Риндачку зъ свѣдкомъ выгоняе геть. Мѣжь-тымъ приходитъ писарь; бить е вже пѣдъ чаркою, бо цѣлый тыж-день пивъ-гулявъ по хуторахъ. Побачивши-жь компанію писарь посилае ще за горѣлкою и починае ся гуляня. Саме-тогдѣ, коля компанія розвеселяла ся и стала снѣвати пѣснѣ, входятъ знову Риндачка зѣ своимъ свѣдкомъ. Бачучи такий судъ она протестуе, але старшина гримае на неѣ и велить мирити ся зъ Приською. Та отъ, писарь ласкаво вмовляе Риндачку, и въ кѣнци она сама вгамовуе ся и мирить ся зъ Приською. Веѣ запивають ѣдтакъ мирову и починають снѣвати; — старшина зовѣмъ розкисъ и схилывшесъ на стѣль засыпляе. Саме въ сию пору зъявляе ся сторожь и голосно выгукуе, що конѣ готовѣ. Але-жь годѣ ѣхати „по ревизіи“, коли ревизоръ захрѣпъ. Шутливый писарь бере дзвѣнокъ и дзво-

нитъ надъ головою старшины, а сему снить ся, иббы-то бить ѣде „по ревизіи“, и выгукуе: „поганяй! поганяй!“ Веѣ смѣють ся и мирно розходятъ ся.

Подавши отъ-сей змѣсть етюда „По ревизіи“ Комарь оцѣнивъ ось-якъ сей твѣръ драматичный: „Авторъ зъумѣвъ и въ сихъ тѣсныхъ рямакъ уявити намъ справдѣ реально картину, выхоплену прямо зъ жита народнього. Веѣ дѣвѣ особы, починаючи ѣдъ головнѣйшою и кѣнчаючи самою найменшою, змалюванѣ авторомъ такъ реально, мовъ передъ вами живѣсенкѣ люде. Зъ наибѣльшою умѣлостію обмалювавъ авторъ образъ старон бабы Риндачки, гострон цокотухи, повнои жизненныхъ свѣлъ и жвавости, але разомъ зъ тымъ людины доброн, мягкосердон, котра такъ само легко може помирити ся, якъ и посварити ся, и въ тѣмъ и въ другѣмъ разѣ однако щиро и жваво выявлятвме себе. — Веѣ дѣя сеп пѣсы ведеться жваво; — въ розмовѣ жарты веселѣ та меткѣ прикладки, якъ оно звычайно ведеться при таковой оказіи, а про все те веѣ тѣ веселоцѣ не затуляють ѣдъ насъ беспоряднои долѣ народньою пѣдъ панованемъ такихъ „начальникѣвъ“ и такихъ порядкѣвъ“...¹⁾

Чи етюдъ „По ревизіи“ справдѣ мае такую високу литературну стѣпнѣсть, яку приписуе ему Комарь, годѣ намъ сконстатувати, по-за-якъ доси не могли мы роздобути той Катеринославскои часописи „Стень“, въ котрой надруковано сей твѣръ Кропивницкого. Поки-що вѣдоляемо ся тыми замѣтками Комара и за его проводомъ уважаемо той етюдъ пеначе гарнымъ образкомъ, схопленнымъ вѣрно зъ природы.

Марко Кропивницкѣй стоить межѣ давнымъ романтичнымъ, а новымъ реальнымъ напрямомъ въ литера-

¹⁾ *ibid.*, стор. 134. — Порѣви. Петрова „Очерки...“, стор. 425.

турѣ. Хоча-жь подекуды прихиляє ся до реализму, то зображає онъ по-найбольше такій типъ, котрій можуть появитись въ якій-небудь литературѣ европейскій. Опроче Володимиръ Коцовскій замѣтивъ по-правдѣ, що у Кропивницького бачимо переважно тины й ситуаціѣ, по стійні й проявы зъ життя и ѳдломки дѣѣ та характерѳвъ. Ѳдтакъ каже сеї критикъ, що Кропивницькій переносить загальні теми на питомій украинській групѣ, — що шукає мѣсяця, особѣ, обставинъ для готового змѣсту¹⁾.— Въ драматичныхъ его творахъ нема характерѳвъ одноцѣльныхъ и живыхъ, ба й нема вѣрного зображеня побуту суспѳльного на Украинѣ, по-за-якъ авторъ, гонячи за ефектами на сценѣ падає иногдѣ своимъ героямъ и героинямъ такій прикметы, якій въ житю одвѣтної версты суспѳльности ачей не появляются. Коли-бъ авторъ писавъ бѳльше природнымъ ладомъ и наблюдавъ правила драматургій, то мѳгъ бы онъ выдвинути ся на вершину литературної славы. Поки-що єсть онъ похожій на вправного артиста-маляра, котрый въ тецѣ своѣй нагромадивъ деякі гарній шкниці, але не зладивъ ще нѣ одного знаменитого бѳльшого образа. Се бо любує ся онъ именно въ ярихъ краскахъ, одначе не наблюдає гармоній мѣжъ тѣню а свѣтломъ у своихъ картинахъ драматичныхъ.

7. Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый²⁾.

Теперѣшній репрезентантъ реального напрямъ въ руско-украиньскій драматургій, Иванъ Карновичъ Тобилевичъ родивъ ся 14. вересня 1845. р. въ селѣ Арсенѣв-

¹⁾ „Зоря“, 1888: стор. 397.

²⁾ Звѣстки про жите Карпенка-Карого подавъ Ом. Огоновскому одинъ украинець зъ Херсонщины, котрый не хоче, щобъ его названо по имени.

цѣ, Єлсаветградского повѣту Херсоньской губерніѣ. Батько его й дѣдъ по батьковин живли на чинши въ селѣ Турин Чигириньского повѣту Кїевской губерніѣ; баба его була проста селянка, а дѣдъ, хочъ и не рѳзнивъ ся нѣчимъ ѳдъ простого хлѣбороба-мужика, то вважавъ себе шляхтичемъ, бо бувъ чиншевикомъ наймаючи землю. А вже-жь дѣдъ Ивана по матери бувъ крѣпакомъ пана Золотницкого, та й баба попалась у крѣпацтво до того-жь пана, хочъ попередъ була вольною козачкою Полтавской губерніѣ.

Батько Ивана своимъ руками працювавъ коло землѣ, а потому служивъ окономомъ по панскихъ селахъ. Се бувъ одинъ изъ розумныхъ людей старон освѣты, якою визначувались колїсь тямущї простї Украинцѣ. У него було пять сыновъ и одна дочка. Хоча-жь зароблявъ на рѳкъ тѳлько 150 карбованцѣвъ, однако повиодивъ дѣтей у люде. Два браты й сестра Ивана були акторами бывшой трупы Кропивницького, третїй служивъ „по админстраціи“ Херсоньской губерніѣ, а четвертый є мабуть хлѣборобомъ.

Въ 1855. р. ѳддавъ батько Ивана въ чотыро-клясову Бобринецку повѣтову школу¹⁾. Ту школу кѳнчивъ онъ въ 1859. р. „зъ наградю“ и вочавъ опѳсля заробляти, якъ мѳгъ, а ѳдтакъ за свои заробленї грошѣ ставъ дальше вчитись. Небавомъ потѳмъ вразъ зъ Кропивницькимъ почавъ онъ служити десь писаремъ въ городскій управѣ. Тогдѣ любивъ читати хосеннї книжки и ставъ самъ себе розвивати. Въ 1862. р. бувъ онъ разъ въ театрѣ: сценична игра зацепила его душу зъ-глибока, и про-те зъ Кропивницькимъ и зъ другимъ хлопцями гравъ онъ украиньскї штуки въ аматорекѳмъ театрѣ въ Єлсаветградѣ

¹⁾ Бобринець бувъ тогдѣ городомъ повѣтовимъ; опѳсля (1863) перенесено повѣтъ до Єлсаветграда.

и Бобринци. Все-жь таки не кидавъ о́нь и́саретва и че-резъ 20 рокѡвъ поперебувавъ на службѣ державно́й та громадско́й. Въ останю́мъ часѣ (до р. 1883.) служивъ о́нь секретаремъ полиціѣ въ Єлисаветградѣ.

Мѣжь-тымъ познакомивъ ся о́нь (1868) зъ Д. П. Пильчиковомъ, учителемъ Херсоньско́й гимназіѣ, котрый рокѡвъ зо два дававъ ему книжки и показувавъ ему, що самъ знавъ. Люблячи-жь освѣту Иванъ Тобилевичъ и доси вчить ся о́дъ людей, або зъ книжо́къ, якѣ може де роздобути.

Въ 1883. р. поступивъ о́нь въ труцу Старицко́го, де гралн тогдѣ Кропивницкѣй, Заньковецка и Затиркевичка. Тобилевичъ Карпенко-Карый ставъ отже товаришемъ тов артистично́й трѡйцѣ, котра сценичною грою стала славною въ цѣло́й Россіи. Тогдѣ писали въ Одесскыхъ часописяхъ про тыхъ артистѡвъ драматичныхъ, що они стоять выше акторѡвъ Парижскыхъ, Римскыхъ, Марсельскыхъ и Вѣднскихъ. И справдѣ въ то́мъ украиньскѡмъ театрѣ не було пѣяко́н иллюзіѣ, а зображалось реальне жыте; тому-то бывало такє, що въ часѣ спектакля дамы млѣли або проявляли гистеріку. Ба й цѣла публіка не могла иногдѣ зносити вражѣня, и про-те середѣ акту сучекали неразъ завѣу, щобъ хочъ трохи вѣ успокоились и могли двинитись на дальшу акцію въ драмѣ.

Въ 1884. р. Карпенко-Карый мусѣвъ покинути сцену, но-за-якъ правительство велѣло ему жыти на заслани въ Новочеркаску на Дону. Тамъ проживъ о́нь рокѡвъ зо три; о́дтакъ въ 1887. р. повернувъ ся до́мѡвъ на свое хозяйство въ Шенсто́вцѣ біля Єлисаветграду, де й теперъ самъ працює своими руками.

Литературну свою дѣяльнѡсть почавъ Иванъ Тобилевичъ въ 1881. р., написавши въ мѣсяци листопадѣ подѣ псевдонимомъ „Гнатъ Карый“ оповѣданє „Новобра-

нець“, котре надруковано 1883. р. въ першо́й частинѣ украиньского альманаха „Рада“ (стор. 219—234). Се оповѣданє має деякі прикметы спѡльній зъ оповѣданями Марка Вовчка и зъ жовнярскими повѣстями Осипа Федьковича, и подобає ся чи-мало изъ-за-того, що єсть гарною етнографичною картинкою изъ суспѣльного побуту люду украиньского. Чудово зобразивъ авторъ особливо розлуку новобранця Петра зѡ своею семьею, коли ѣхавъ въ городъ на службу во́вну. Карый написавъ ще й другє оповѣданє и. з. „Безталанна“, але єго доси ще не надруковано.

Въ 1883. р. Карпенко-Карый ставъ писати драматичнѣ творы для украиньского театру М. Кропивницко́го. Першою єго драмы „Чабанъ“ російска цензура не дозволила нѣ за-для театру, нѣ за-для печати. О́дтакъ въ 1884. р. написавъ о́нь двѣ драмы, „Бондарѡвня“ и „Хто виненъ?“; о́нѡся въ 1885. р. скомпонувавъ комедію „Розумный и дурень“, а въ 1886. р. зложивъ драму „Наймичка“. Въ то́мъ роцѣ переробивъ о́нь драму „Хто виненъ?“, давши ѣй заголовокъ „Безталанна“, и въ єѣмъ видѣ грають єѣ теперъ на сценахъ въ Россіи. Тогдѣ-жь написавъ о́нь ще комедію и. з. „Мартинъ Боруля“. Коли-жь повернувъ до повѣту Єлисаветградского, то написавъ драму „Не такъ намы, якъ пѡдианки“.

Въ 1886. р. надруковано въ Херсонѣ „Збѡрни́къ драматичныхъ творѡвъ Цвана Карпенка-Карого“ (8^о, сторѡнъ 140). Тутъ помѣщенѣ отъ-єй три драматичнѣ писаня: 1) „Бондарѡвня“. Драма въ 4 дѣяхъ и 5 одмѣнахъ; 2) „Хто виненъ?“. Драма въ 4 дѣяхъ и 3) „Розумный и дурень“. Комедія въ 5 дѣяхъ. Слѣдуючо-го-жь року (1887) написано въ Херсонѣ драму въ пяти дѣяхъ и. з. „Наймичка“ (8^о, сторѡнъ 54). Не надру-

кованій доев два твори: „Мартинъ Боруля“, комедія въ пяти дѣяхъ, и драма „Не такъ пань, якъ підпанки“. Ту комедію розрѣшила театральна цензура для гри и єв ставили въ Одессѣ, але драма „Не такъ пань, якъ підпанки“ для театру остала ся недозволеною, хочъ дуже добре написана. Въ нѣй зображають ся часы крѣпацтва, де являють ся й пань и підпанки, ихъ окономы та управитель у ѓдноснахъ до крѣпостного люду.

Оцѣняючи литературну дѣяльність Карпенка-Карого всякій тямущій критикъ зможе легко завважати, що ѓнъ въ першихъ почвахъ своєї письменности драматичной придержувавъ ся ще напряду романтично-сентиментального. Такъ въ драмѣ „Бондарѓвна“ являє ся героиня Тетяна справдѣбною ентузіясткою, що любить козацку славу и для неї готова щастє свое ѓдати.

Темою до сєи драмы послужили авторови народній пѣсєнъ про гарну бондарѓвну, котру „панъ Каньовскій“ застрѣливъ „срѣбною кулею“, коли она не хотѣла ѓдатись забанкамъ сєго женихливого старосты¹⁾. Сими пѣснями корыстувавъ ся вже давнѣйше Федѓръ Заревичъ, написавши драматъ народній въ 3 дѣяхъ и з. „Бондарѓвна“²⁾. Коли-жъ Заревичъ подавъ драматичный переєпѣвъ тыхъ пѣсєнь, то Карпенко-Карый зладивъ простору картину фантастичну, въ котрѓй побѓчь бондарѓвны Тетяны стоить запорожець Тарасъ, являющій вразъ зѓ своєю любкою вѓдчу вельми романтичну. Тому-то замѣтивъ уже Г(орленко) у своѣй рецензїи трѓхъ

¹⁾ Про „Бондарѓвну“ порѓви. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собрания Я. О. Головацкимъ“, именно часть I, стор. 65., 66—67; часть III, а, стор. 30—34.

²⁾ Гляди „Правду“, письмо литературно-полїтичне. Рочникъ пятїй. 1872. Львїв; стор. 26—39; 75—88; 111—122.

драматичныхъ творѓвъ Карпенка-Карого, що єя драма не може вважатись вѓдною. Именно каже сєй критикъ, що авторъ ѓдетупивъ чи-мало ѓдъ народного переказу: коли бо сєй переказъ являє ся повнымъ глубокого драматизму, то въ тѓй драмѣ бачимо богато слѓвъ, а не видимо людей; — ба, по думцѣ Г(орленк)а и тї слова суть „холодїй“, дарма, що они вважають ся гарными. Опроче сєй рецензентъ замѣчає въ сѣмъ творѣ такожъ анахронизмы. Фабула бо построєна не на мотивахъ ѓдалєного полїтичного гнету епокв Богдана Хмельницкого, до котрой Карый ѓдносить свою драму, але на невзгодпахъ крѣпостного права другої половини XVIII. вѣку, коли-то пань правобережной Украины згнушались нев-мѣру надъ своими крѣпаками. А вже-жъ панъ староста Каньовскій, Микола Потоцкїй, бувъ собѣ лишъ вертиголова зъ забанками польско-козацкими; — мѣжъ-тѣмъ являє ся ѓнъ въ драмѣ Карого простымъ гульвѣ-сою и займає ролю маловажну, по-за-якъ дѣяльною особю въ нещаснѓй доли бондарѓвны єсть прїбѓчникъ єго, шляхтичъ Чеславъ Герцель, мелѓдраматичный интригантъ, котрый по думцѣ рецензента пригадує деякї тины Шекепировї¹⁾.

ѓдтакъ другїй рецензентъ драматичныхъ творѓвъ Карпенка-Карого, Иг. Ж., заявивъ, що „Бондарѓвна“ вважає ся не зовсѣмъ вѓдною мелѓдрамою зъ комично-драматичною фигурою женихливого старосты, котрый вбивъ Тетяну хїба лишъ для того, що треба було крѓ-ваву розвязку якоє довести до кѓнця²⁾.

Зобразивши въ драмѣ „Бондарѓвна“ картину давнов давнишы Карпенко-Карый звернувъ ся до зладнѣвъ

¹⁾ „Кїевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 342—343., въ статьи „Три пѣсєи Ив. Карого. Херсонъ 1886. г.“

²⁾ *ibid.* 1888. Томъ XXII; стор. 63².

тепершнього побуту суспільного и въ драмѣ „Хто виненъ?“ з'явивъ одъ-разу перехідъ одъ романтичної сентиментальности до реальной дѣйстности. Хоча въ сѣй драмѣ нема едности дѣй, хоча тутъ бачимо тѣлько драматичнїй картини, щѣ неначе рѣзномѣрнїй жемчуги панизанї суть на одній пизцѣ, то все-таки вражѣне, яке утворяе ся цѣлою подѣєю, є справдѣ величне.

Ось и поглядъ на сю драму: Рѣчь дѣе ся въ Херсонщинѣ. Гнатъ, молодой парубокъ, любить вертливую дѣвку Варку, але довѣдує ся одъ парубка Демяна, що она ему невѣрна. Гната-жь любить тихенька Софія, дочка старого шевця, Ивана Щасливого, и отъ, на вечѣрницяхъ у Явдохи сей парубокъ прихилиє ся до неї сердцемъ, дарма що Варка дивить ся заздро на тї любовцѣ. Небавомъ батько Софіѣ перебравъ ся изъ села въ городъ, де купивъ собѣ хатку. Сюды зайшла Варка, щобъ подразнити тихоню Софію, мабуть-то Гнатъ уже забувъ про неѣ. Тутъ же довѣдує ся она, що Софію полюбивъ молодой швець Петро. Вертає ся отже швидко домѣвъ, щобъ розказати се Гнатови, сподѣючись, що онъ одкине ся одъ Софіѣ. Опѣсля заявляє Петро Иванови Щасливому, що радъ бы зъ его дочкою одружитись. Бѣднїй швець радѣе, що такїй гарнїй парубокъ и добрый майстеръ сватає его дочку, и каже Петрови: „Кращого зяти я-бъ и не хотѣвъ. Побалакай зъ Софією! Коли вона згодить ся, то, Боже, васъ благослови!“ Ажь ось вертає ся Софія зъ базару и просить батька, щобъ пустивъ еѣ въ село на роботу, по-за-якъ она въ городѣ не може привынути. Добряга-батько вволяє волю дочки и одтакъ заявляє ѣй, що Петро еѣ сватає; одначе Софія каже, що за Петра за-мужъ не поѣде, — ба, она просить батька, щобъ оддавъ еѣ за Гната. И не противить ся дочцѣ до-

брїй батько. „Не хочешъ ити за Петра“, каже онъ, — „иди за Гната!“

И оддалась Софія за Гната, а батько єя продавши свою хату, перейшовъ въ село та ставъ сидѣти вразъ зъ дочкою въ хатѣ Гната. Тутъ не було гаразду нѣ ему, нѣ его дочцѣ: лиха свекруха не давала имъ спокою, зовучи ихъ поганими дармоѣдами. Гнатъ боронивъ зъ-першу Софію супроти напастей своєї матери, але небавомъ не стало ему терпцю, та сказавъ жѣнцѣ, що вже й ему наобѣщали єя слезы... Бѣдна Софія плакала, що Гнатъ одцуравъ ся хаты, що жонá стала ему осоружна. Небавомъ довѣдалась она, що Гнатъ ходить до Варки. Коли-жь батько Софіѣ кинувъ хату Гната, щобъ не слухати докорѣвъ сварливої его матери, то нещасна Софія лягла на полу безъ силы. Та отъ, злюща свекруха сказала Гнатови, що его „нечунайда“ вылежує ся, изъ-за чого кинувъ ся онъ на Софію зъ пальцею. Мѣжь-тымъ Гнатъ звѣвъ ся нѣ-на-що: нѣ волика, нѣ коровы, — а его жонá ослѣпила въ той день, коли родила дитину. Ажь ось приходитъ до Софіѣ Петро и каже, що єя батько дуже слабый, — що радъ-бы ще побачити свою дочку. Софія хоче сейчасъ ѣхати до батька, бо сердце єя чує, що вже завтра не застане его живого. Просить отже Петра, щобъ пошовъ шукати пѣдводы. Коли-жь Петро вышовъ за пѣдводою, а Софія збиралась въ дорогу, наближивъ ся до хаты Гнатъ нявий. Онъ говорить самъ до себе, що Варка его й нагодувала, и наповла, и нагодувала, а однако душа болять; ба онъ собѣ мимрїть, що въ него три душѣ, и всѣ три болять, ныють, щемлять... Одну хвилинику ему жаль наче Софіѣ, другу — себе, а третю — вся душа, вся дума у Варки, и про-те радъ бы онъ Софію прогнати, а Варку взяти... Опѣсля навши на призьбу сказавъ, що у хату не поѣде, бо вбивъ бы слѣпу.

Вертає ся Софія и взрѣвши Гната пытає ся его: „Де це ты бувъ, серденько?“ Гнатъ трусить ся, хватає Софію за горло и давить еѣ. Останній слова нещаснои Софіѣ були ось-якїи: „Гна-те! голуб-чику — татко — Господи!“ Гнатъ ъддыхає ъдъ себе трупа — стоить якъ бо-жесвѣльный. Входить Петро и не замѣчаючи мертвои Софіѣ каже: „А я пѣдводу знайшовъ!“... И ъдзывает ся до него Гнатъ: „Цыть! Дивись, вона умерла! — Я не виненъ, я не виненъ! Такъ...ѣй...на роду...написано!“

Сю драму оцѣнили въ „Кіевскѣй Старинѣ“ два критики, Г(орленко) та й Иг. Ж., и узнали еѣ вдатнымъ творомъ. Г(орленко) замѣчає, що авторъ въ сѣй драмѣ найлучше зобразивъ вдачу гуляцион Варки, котра люблячи Гната изъ-за своєи пристрасти зовѣмъ спокѣйшо розбѣнає таланъ своєи суперницѣ. А вже-жъ Гнатъ — „герой“ драмы — по думцѣ Г(орленк)а чоловікъ хитливон вдатъ, мѣжъ-тымъ коли его мати являє ся вѣрнымъ образомъ клекѣтливон старон свекрухи. Добрячу-жъ Софію вважає онъ плакеновою и сентиментальною, якъ и въ загалѣ такожъ другїи чєснїи особы въ сѣй драмѣ (се-бъ-то Иванъ Щасливый и Петро) проявляютъ вдачу сентиментальну. За-то дѣвчата й парубки въ народныхъ сценахъ зображенїи зовѣмъ реально и вдатно.

Г(орленко) нише ъдтакъ у своѣмъ критичнѣмъ оглядѣ, що драма „Хто виненъ?“ нагадує вельми важный реалнєстичный етюдъ Стеценка п. з. „Доля“, одначе рецензентъ не ставить того Карому въ вину, що въ его драмѣ находятъ ся реминисценциѣ деякихъ картинъ въ драматичнѣмъ творѣ Стеценка, по-за-якъ мотивъ семейныхъ невгодины проявляє ся часто въ народнѣй поезїи и буває ъдгомономъ злиднѣвъ, звычайныхъ въ житїю хлѣбороба¹⁾.

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII, стор. 343—344.

Годить ся тутъ запримѣтити, що Стеценко выдавъ 1863. р. въ Харьковѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Доля“ (8^о, сторѣнъ 51), та що Карпенко-Карый добачавъ въ нѣй справдѣ взоровѣръ въ писаню своєи драмы „Хто виненъ?“ Такъ примѣромъ Маруся Петренчыха, Иванъ Петренко, Олена жѣнка Ивана, та Ивга въ „Доли“ Стеценка являютъ ся прототипомъ свекрухи Ганны, Гната, Софіѣ и Варки въ драмѣ „Хто виненъ?“ Тѣлько-жъ драма Карпенка-Карого стоить до твору Стеценка въ такихъ ъдносинахъ, въ якихъ находятъ ся вдатный малюнокъ до шкицу нарысованого на-приханця.

Другїи критикъ, Иг. Ж., замѣчає, що въ драмѣ „Хто виненъ?“ бачимо цѣлый рядъ драматичныхъ картинъ, списаныхъ „зъ немалымъ талантомъ“, та що розвитє драматичного дѣйства йде рука въ руку зъ елементомъ етнографичнымъ. Особливо подобавъ ся критикови монологъ Софіѣ въ четвєртѣй дѣи (стор. 89), що его авторъ скомпонувавъ по-майстерски. Въ сѣмъ монологу зображає Карпенко-Карый долю нещаснои Софіѣ, котра еѣвши на призѣбѣ біля хаты прислухує ся спѣвови веселыхъ дѣвчатъ и парубкѣвъ на улицѣ, и ъдтакъ ѣсими словами згадує про давиѣнїи свѣй рай та теперѣнїи невгодины: „Якъ весело намъ! — спѣвають и танцюють! Зачуєшь вулицю, згадаєшь свое дѣвування, — сердце такъ бється у грудяхъ, мовъ выскочить хоче!... Недавно й було, а де все те дѣлось?... Якъ гарно пахне на дворѣ, та тихо якъ!... Господа! мабутъ чудова пѣчъ! Душею чую, що й мѣсяць свѣтитъ... Онъ свѣтитъ усѣмъ людямъ однаково: и щасливимъ и нещаснымъ!... Колєсь онъ такъ саме свѣтивъ и надъ моею головою, якъ були мы въ-купцѣ зъ Гнатомъ; — а теперъ?... и теперъ онъ свѣтитъ такъ само, — такъ само свѣтитъ... Та тѣлько я не бачу того свѣту! Не бачу ясного сонєчка, травницѣ

зеленою не бачу, не бачу обличчя мого милого. . Дятину маю, хочь бы нею утѣшатись... не бачу... не бачу!... родила й не бачила, въ той-самый день ослѣпла! Милый оддуравъ ся одъ мене, а батько третій мѣсяць не приходивъ и вѣсточки не присылавъ, — може вмерь?... Хочь бы Петро навѣдавъ ся! Одна осталась, одна — якъ былина на поли“...

Дальше замѣчае Иг. Ж., що конецъ драмы не може вважатись вдоволяющимъ. Коли бо Гнатъ вбивае Софію, то ачей кождый схоче себе занытати, хто-жь виненъ изъ-за такои долѣ „героѣвъ“? — чи сѣльскій вечерницѣ? чи женихливѣсть сѣльскихъ дѣвчатъ? чи наконецъ „судьба“, котра занашае долю людей, не знати за-для чого? Тому-то заявляє сей критикъ, що авторъ не одкрывае намъ тутка провѣднѣи своен идеѣ, изъ-за чого мысль его являє ся еправдѣ неясною¹⁾. А вже-жь нѣгде правды дѣти, авторови не годять ся закидувати нѣсенѣтницѣ въ розвязаню драматичнои дѣѣ, но за-якъ въ кѣнци драмы легко дѣзнатись, що головна вина спадае тутъ на Варку, котра занашае долю Гната й Софіѣ.

Зъ острѣйшою критикою односятся до драмы „Хто виненъ?“ якійсь Б. Ольхѣвскій, ба, онъ оцѣняе въ загалѣ некористно оба драматичнѣи творы „Бондарѣвна“ и „Хто виненъ?“²⁾. Критикъ сей пише, що драма „Хто виненъ?“ змѣстомъ своимъ дуже нагадуе драму Недолѣ „Неспарована пара“ (Кіѣвъ, 1885). Одначе легко дѣзнатись, що той твѣръ Карпенка-Карого до сего писаня Недолѣ не

¹⁾ *ibid.* 1883. Томъ XXII, сентябрь, стор. 65—66².

²⁾ „Зоря“, 1883; стор. 380. — Про драму „Бондарѣвну“ пише Ольхѣвскій мѣжь иншимъ, що Тетяна, Тарасъ, Бондаръ бѣльше нагадують якихъ середньовѣчныхъ захѣдно-европейскихъ дамъ и лицарѣвъ, а нѣжь украиньске посѣбство и козацтво (стор. 379—380).

стоять въ нѣякихъ односинахъ, но-за-якъ онъ нагадуе тѣлько драму Стеценка и. з. „Доля“. Дальше замѣчае Ольхѣвскій, що драма „Хто виненъ?“ була-бъ далеко кращою, якъ бы першихъ двоухъ дѣѣ зовсѣмъ не було. Отже критикъ хоче, щобъ авторъ впровадивъ насъ одъ разу въ хату Гната, де злюща свекруха кидаеъ зъ мокрымъ рядномъ на свою тихеьку невѣстку Софію. Хоча-жь Ольхѣвскій каже, що для выясненя характерѣвъ тѣи двѣ першѣи дѣѣ не мають нѣякого значеня, ба навѣтъ шкодять розвоєви дѣѣ драматичнои, то мы вважаемо тѣи дѣѣ зовсѣмъ потрібными тому, що безъ сего засновку розвязка дѣѣства була-бъ вельми недоладною. Опроче заявляє сей критикъ, що тѣлько въ третѣи и четвѣртѣи дѣѣи характеръ Гната й Софіѣ намальованѣи рельефно, мѣжь-тымъ коли Варка дуже скидаеъ ся на Марусю въ драмѣ Кропивницкого „Дай серцю волю...“ А вже-жь такій характеръ, якимъ вызначуе ся Варка въ драмѣ Карого, есть живцемъ схопленый зъ реальнои дѣѣствѣности и не потребуе нагадувати иншихъ типѣвъ. Маруся являє подекуды вдачу патетичну, мѣжь-тымъ коли Варка есть природнымъ типомъ сѣльскои розлучницѣ.

Драма „Хто виненъ?“ есть нѣсея „Наймички“ наилучшимъ творомъ Карпенка-Карого. Можна-бъ авторови закипути розъединене дѣѣства изъ-за зляшнихъ епизодѣвъ та й зъображене солодкаво-сентиментальнои вдачѣ Софіѣ, одначе сумнѣи невзгодныи еуспѣбного побуту змалювавъ онъ въ сѣѣи драмѣ зовсѣмъ реально и еправдѣ талановито.

Меншои етѣйности литературнои есть комедія „Розумный и дурень“. Тутъ бачимо два зовсѣмъ одмѣннѣи типы, двоухъ братѣвъ, Михайла й Данила. Батько ихъ Каленикъ Окунь наживъ копѣйки чумачкою и теперь радъ-бы епокѣйно доживати вѣку при дѣтяхъ. Старшѣи

его синь, Михайло, являє ся типомъ сѣльскаго глота. Батько ему ввѣривъ ся: що ѓнь скаже, то й робить, а Данило у нихъ обохъ дурный. Молодшій сей синь Каленика натура идеальна: ѓнь хотѣвъ бы лишъ доброго чого навчитись та любѣю обѣмити всякого въ громадѣ. Данило любить вертливу дѣвку Маряну, котра на всякій случай рада-ѣ и Михайла держати біля себе, хоча серцемъ своимъ прихляє ся до Данила. Небавомъ батько, спонуканий „аблакатомъ“ (адвокатомъ) сѣльскымъ, робить одного Михайла хозяиномъ, а „дурному“ Данилови каже, щоби служивъ старшому братови й зароблявъ у него; коли-жъ ѓнь порозумнѣшае, то дасть ему Михайло те, що слѣдъ. Бѣдный Данило зове Михайла мошенникомъ-злѣдемъ, але батько не тернить такою наруги и выганяе молодшого сына геть изъ своего двору.

Опѣсля прощае ся Данило зъ Маряною; ѓнь думає по-переду, що въ ту недѣлю еѣ посватае, а ось теперъ треба йти въ-наймы, добути грошей, щоби черезъ рѣкъ найбѣльшъ зъ Маряною побрати ся. Але Маряна хоче бути панією; она лине серцемъ до Данила, а жде Михайла. И справдѣ вмѣе она причарувати Михайла и ѓдтакъ сей грошелюбъ подобавши собѣ розумну еи вдачу женить ся зъ нею небавомъ. Мѣжъ-тымъ безхатникъ Данило пѣшовъ на ливію у Черноморію, де зъ рыбалами зароблявъ собѣ копѣйку. Минувъ довгий рѣкъ и наближувавъ ся день повороту до Маряны, за котрою Данило безъ винну тужавъ. Хозяинъ рыбалокъ полюбивъ его мовъ своего сына и хотѣвъ его посватати за свою дочку Марту, котра серцемъ линула до гарного й трудящого парубка. Але Данило заявивъ ѣй, що въ него есть дѣвчина, котру любить вельми.

Мѣжъ-тымъ Михайлови посовзнулась нога въ поганій плутанинѣ. Онъ бравъ по селахъ шинки, котрыхъ жи-

дамъ не можъ було держати, але „аблакатъ“ програвъ дѣло за тѣ шинки и въ звѣздѣ присудили 250 рублѣвъ кары або три мѣсяцѣ въ острожѣ. Та отъ, Маряна дала ось-яку раду нажирливому Михайлови: „Нехай старый посидить! Хиба не однаково сидѣть чѣ дома, чѣ въ острожѣ? И тамъ е люде, работы-жъ ѓнь нѣяков не робить, а три мѣсяцѣ посидить, 250 карбованцѣвъ заробить! Кто-жъ ему заплатитъ стѣлько за три мѣсяцѣ?“ — „А й правда!“ каже Михайло радѣсно; „золото — не жѣнка“, и хоче еѣ поцѣлувати. Але Маряна ѓдыхае его й говорить: „Не лѣзь! ты лапами своими помнешь одежу!“

И справдѣ Михайло сказавъ родителямъ: „Тату! посидѣте три мѣсяцѣ. А вы, мамо, не турбуйтесь! я буду возитъ васъ до батька що-недѣлѣ. И вамъ, тату, не буде тамъ такъ скучно, якъ дома: людей въ острожѣ доволѣ, а на харчѣ я вамъ дамъ 5 рублѣвъ, та й зъ дому можна буде возитъ“... Почувши такую мову старый Каленикъ ставъ горювати, що Михайло забудъ Бога, що щеня бѣльшъ жалошѣвъ мае у своѣмъ собачѣмъ серцѣ до матери, нѣжъ ѓнь до батька своего. — Ажъ-ось входитъ Данило. Батько и мати побачивши сына зрадѣли вельми и оповѣли ему про свою недолю. Данило ѓддае бѣдному батькови 150 рублѣвъ, котрѣ заробивъ въ Черноморіи, кажучи, що ѓнь все ѓддасть, а решту ачей подождуть. Каленикъ просить доброго сына, щоби ему пробачивъ свою обиду, а ѓдтакъ Данило стае на-вколѣшки и каже: „Благословѣть же мене, тату, теперь на шлюбъ зъ Маряною!“... Саме-тогдѣ увѣйшла Маряна, а Данило побачивши еѣ станувъ мовъ вкопаний. „Що це зъ тобою?“ каже ѓнь въ болести сердца. — „ты молодиця?!“ — „Вона моя жѣнка!“ ѓдповѣдае за неѣ Михайло. Отъ и конецъ „комедіѣ“, котру авторъ повиненъ бувъ назвати драматичною картиною, по-за-якъ въ сѣмъ творѣ есть кѣлька

трагічнихъ ситуацій, а нема въ йому такихъ пркметъ, якими визначає ся правильно зложена комедія.

Про сю „комедію“ пише Г(орленко) въ „Кіевскій Старинѣ“, що Михайло, Маряна и „старики“ — живі особи, та що авторъ слабше зобразивъ идеаліста Данила. Опроче по думцѣ Г(орленка) зовсѣмъ непотрѣбный четвертый актъ, де появляє ся романтична Марта мѣжь рыбалками въ Чорноморіі¹⁾. — Подѣбно гадку высказує въ „Зорѣ“ вишій критикъ, Б. Олъховый, заявляючи се, що слѣдує: „Характеры батька й Михайла обмальовано гарно, але Данило зовсѣмъ блѣдый. Великою хибою комедіѣ є такожъ и те, що авторъ зовсѣмъ нѣ до чого приченивъ цѣлу дѣю (четверту), де малює намъ Данила на рыбальствѣ, — и розповѣдає про коханє хазяйскои дочки, Марты, до Данила. Уся ся дѣя нѣчогабѣшько не дає намъ для головної идеѣ твору и надто живо вже нагадує саме такій сцени въ повѣсти Левицкого „Микола Джеря“²⁾. — Годить ся ще спомнутъ, що Иг. Ж. въ „Кіевскій Старинѣ“ виражає ся похвально про комедію „Розумный и дурень“. Онъ пише, що ся комедія служить переходомъ ко лучшему творови автора, се-бѣ-то ко драмѣ „Наймичка“; опроче замѣчає онъ, що мова тутъ краща, нѣжъ въ попереднихъ двохъ драмахъ, та що тишы, хоча ѣ не вважають ся оригинальними, все-таки являють ся живыми людьми³⁾.

Одтакъ подаємо отъ-сей поглядъ на драму „Наймичка“. У богатого хозяина, Василя Микитовича Цокула, є недужа жѣнка, и ось онъ не цурає ся грѣшною

¹⁾ „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 344—345.

²⁾ „Зоря“, 1886; стор. 380. — Порѣвн. повѣсть Левицкого Печуя „Микола Джеря“ въ украинскѣмъ альманаху „Рада“. Частина I. Кіѣвъ, 1883., именно сторону 72—81.

³⁾ „Кіевская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 69.

любви зъ молодими и дѣвчатами. Разъ пакнувъ онъ окомъ на бѣдну жидѣвку наймичку, сироту Харитину, котра про свѣй рѣдъ нѣчого не знає. Пригадує собѣ тѣлько, що єи мати лежала мертвою въ якѣсь корчмѣ на лавѣ, та що она сама сидѣла тогдѣ въ куточку и боялась поворухитись, щобы хто не примѣтивъ. Харитина була у шинкаря Бороха и у єго жѣнки Рухлѣ попыхачемъ: жиды надъ нею знущались: за найменшу провину єи, або и за нешту „панвча Янкеля“ карає єѣ стара Рухля побоями. Бѣдна сирота не находить нѣгде охорони та порады, нѣхто не обѣзве єя до єи словомъ люднымъ. Душа єи звертає ся лишъ до парубка Панаса, Цокулового наймита, але єей влюбивъ єя въ другѣй дѣвчинѣ, Марусѣ, котра являє ся вѣтрянцею. Маруся бо прилвила до хорошего москаля-гусарина Пявца и покинула бѣдного Панаса.

Мѣжь-тымъ Цокуль роздумує, якъ бы Харитину переманити до себе. „Слухай!“ каже онъ разъ до жиды Бороха, „уступи менѣ свою наймичку Харитину!“ — „Вы зпову за своє“, бѣднѣдає Борохъ; — „якъ же Рухля зостанеться сама зъ дѣтьми, га?“ — „Ты собѣ вѣзьми бабу Горшину!“ мовить Цокуль. — „А одъ-чого вы не вѣзьмете собѣ бабу Горшину?“ каже лукавый жидъ (стор. 10). — Въ-кѣнци торгує єя жидъ зъ Цокуломъ, и єей обѣщює єму дати три четверти ѣвса за те, що Борохъ бѣступить єму Харитину. Небавомъ приходять до Цокула Янкель и каже, що тата прислали по пять четвертей ѣвса, по-за-якъ на три четверти мамаша не хоче пристави. Цокуль вволяє волю жиды и одтакъ Борохъ прислає єму Харитину зъ квитками. Хозяинъ говорить до єей любязно, а бѣдна сирота зове єго дядечкомъ, та и каже, що дуже радо хоче у него служити. Она признає ся, що зъ-малку була у родичѣвъ жидѣвъ, та не знає

нѣ своего прозвища, нѣ бѣдки она. Цокуль голубить Харитину и каже їй, щобъ усѣмъ говорила, що ѡнѣ єи хрещеный батько.

Бѣдна дѣвчина зрадѣла найбільше зъ-за того, що бачити-ме що-дня Панаса. „Яке несподѣване щастя!“ каже она до себе, — „такъ я не сирота, у мене й батько є!“ (стор. 24). Оцѣля Цокуль ставъ черезъ „аблаката“ старати ся о документъ для Харитины, бо внакше було-бъ небезпечно держати єѣ у себе.

А вже-жъ Харитина не знала тихого раю въ хатѣ своего добродѣя, хоча жила у него по-папски. Мелашка, давнѣйша полюбовниця Цокула, бѣдывалась въ докоромѣ про молоду клюшницю и сказала про неѣ отъ-се Панасови: „Придивись, якъ вбравъ Харитю, жидѣвську наймичку!... думаєшь, вона справдѣ хрещениця?... Вона зъ хазяйномъ живе, єй-Богу!... Я сама бачила, якъ вони обнимались, цѣлувались!“... (стор. 30). Ледви-жъ бѣдѣшла Мелашка, наблизилась до Панаса Харитина. Она признає ся своему ясному соколову, що его любить уже давно, и що до смерти его любити-ме; бѣдакъ просить его, щобъ тѣлько не цуравъ ся єи. — „Любишь?“ кликнувъ сердитый Панасъ, „а, прокляте насѣння! бачь, якъ єиѣва! Одною рукою будешь обнимать мене, а другою хазяйна?... Ха, ха, ха!... хрещениця! Яка ты хрещениця? Любвиця хазяйска!“... (стор. 32). Коли-жъ нещасна Харитина хотѣла передъ Опанасомъ оправдватись, то ѡнѣ бѣдонхувъ єѣ бѣдѣ себе и хутко пѣшовъ.

Саме-тогдѣ явивъ ся Цокуль и осѣ сказала єму Харитина въ рознуцѣ сердца про се, що їй наговоривъ Панасъ. Тогдѣ давъ їй Цокуль осѣ-яку раду: „Плюнь на него! на бѣса тобѣ Панасъ здавъ ся. Люби того, хто тебе любить... А ты знаєшь щѣ? вѣзьми та й полюби мене на злѣсть йому! А я тебе люблю стократъ бѣльше,

нѣжъ Панасъ; я тебе буду жалувать, — ты у мене будешь хозяйкою... Панасъ бѣдѣ тебе бѣдцуравъ ся, — знову поголоска йде, то хочъ зарѣжъ ся, тобѣ не повѣрять. Нехай говорятъ! — плюнь! Ты бѣдна дѣвчина, — хто тебе вѣзьме зъ такою славою, а я тебе бѣдамъ за-мужъ, дамъ придає, то й Панасъ вѣзьме“... (стор. 34). Говорячи се Цокуль голубивъ и обвинявъ Харитину, та ажъ Мелашка помѣшала єму тѣи любощѣ, бо поклькала его до недужої жѣнки. Тогдѣ бѣдна сирота задумалась тяжко и сказала мѣжъ иншимъ отъ-се: „На що-жъ ты одбихнувъ мене, мое серденько, Панасе мѣи коханий? чомъ же ты сердцемъ своимъ не почувъ, що тебе одного люблю, тебе одного душа моя бажає? На що-жъ одвернувъ ся бѣдѣ мене, покинувъ мене безпомошную на поталу? Що-жъ менѣ робить, де шукать порадоньки? — Не знаю!“... (стор. 35).

Трохи зъ-годомъ пѣдлабузное ся Цокуль Мелашцѣ и обѣцюючи їй купити квѣтчасту хуетку каже ѡнѣ: „Поможи менѣ повернуть дѣло такъ, щобъ Панасъ вѣ поеватавъ, то побачишь, якъ тобѣ добре буде!“ Мелашка обѣцює залагодити єю справу, а небавомъ потѣмъ Цокуль стрѣчає сумовиту Харитину и каже їй, що Панасъ єѣ сватати-ме. „Пѣзно, пѣзно!“ бѣдновѣдає она. „Я его обмановати не буду, я все єму сама скажу. — Єму скажу, жѣнцѣ вашѣи скажу, скажу всѣмъ людямъ, — нехай заплюють мене, може менѣ легче буде!... Я все вамъ кину пѣдѣ ноги, — не треба менѣ нѣчого вашого! воно давить мене, — дыхать не могу. Я була обшарпана, та за те у вѣчи смѣливо дивила ся усѣмъ, а вы дали менѣ одѣжу гарну, обморочили, одурили мене, знѣвчили мене, життя мое отрупили — спасѣнѣ за ласку! Нѣчого менѣ одѣ васъ теперъ не треба!“... (стор. 39).

Ледви-жь одойшла Харитина, явивъ ся Панасъ по приказу своего хозяина. Цокулъ каже, що за вѣрну службу хотѣвъ бы его хозяиномъ зробиць, та що знайшовъ ему гарни дѣвчину — Харитину. Тогдѣ озвавъ ся Панасъ, що про неѣ недобра е слава, та що еѣ сватати не буде, бо люде кажутъ, що Харитина полюбовниця хозяина. „Покарай ихъ, Господи, за такую неправду до бѣдной сироты!“ покликуе Цокулъ. Панасъ вѣрить и не вѣрить хозяинову. „Вы присягаетесь“, каже онъ, „що ця неслава — брехня, а Мелашка божить ся, що правда, що сама бачила!“... Саме тогдѣ ввійшла Мелашка и заявила, що про Харитину нічого не казала, а если й яку дурницю сказала, то розпанила ся за ключѣ, що ѣй давъ хозяинъ.

Такъ отже вѣрить уже Панасъ, що Харитина безневинна и каже, що ему теперь соромно й глянути на неѣ, — що скривдивъ такъ тяжко свроту; про-те она мабуть одцурае ся теперь одъ него, якъ онъ по-переду одъ неѣ одцуравъ ся. Але Цокулъ радить Панасови, щобъ еще сегодня побалакавъ зъ Харитиною, и одтакъ наймитъ одповѣдае, що ще сегодня зъ нею поговорить, а якъ що его щастя, то хочъ и въ недѣлю до шлюбу.

Та не такъ еклалось, якъ ждалось! Харитина скинула одежу, соромомъ своимъ зароблену, и легче стало ѣй, коли одяглась въ давну свою убогу, полатану, крѣвавицею зароблену одежу. Оцѣбя попрощала она богату оселю, де ѣй важко було жити; коли-жь одходила, то стрѣтила еѣ Мелашка и сказала: „Куды це ты такъ нарядилась? — Мы тебе тутъ просватали, а ты...“ „Нѣду, звѣчаюсь! Прощайте!“ одповѣла Харитина и хутко одойшла. Сейчасъ оповѣстила Мелашка Цокула, що Харитина втѣкла, та що мовъ несамовита сказала: „звѣчаюсь... звѣчаюсь!“ (стор. 44).

Зажуреный Цокулъ велѣвъ прикликати Панаса и сказавъ ему, що Харитина збожеволѣла одъ кохання до него, та втѣкла, — мабуть пошла зновъ до Рухлѣ. Панасъ бѣжить хутко за Харитиною кажучи, що еѣ на рукахъ принесе. Ажь-осе входитъ „аблакать“ и мовить Цокулови, що дѣло справивъ, — довѣдавъ ся, що Харитина е землячка Цокула, родомъ зъ Осиковатов, та що матѣрь еѣ звали Мотрею. — „Мотря, покрятка“, говоривъ аблакать, „жила у бабы Сычихи, — въ городѣ прийшла зъ маленькою дитвиною, сама вмерла, а дѣвчинка выросла у Манашки, — оце-жь вона й е Харитина, — отъ и метрика!“ (стор. 46). Почувши такую зловѣщу новину Цокулъ мовъ божевольный паде на-вколѣшки, и бючи себе въ груди покликуе: „О, Господи! Ажь осе коли ты покаравъ мене за мое лукавство, за мой грѣхъ великій, тяжко покаравъ! Душогубъ!... душогубъ! Нема менѣ мѣсця на земли и земля не прийме моего тѣла, кѣтки мои выкине! — Покарай же мене, Господи, тяжче, покарай на души, на тѣлѣ, — только прости мене!“...

Мѣжь-тымъ доганяе Панасъ Харитину біля млына и каже ѣй, що еѣ любить, що еѣ сватати буде. Але нещасна сврота признае ся до своей вины кажучи: „Я тебе любила и люблю, и передъ тобою грѣхъ свой покую, — обманувать тебе не буду. Тяжко вымовить!... Слухай! Була брехня, а ты принявъ за правду, новѣривъ и одопхнувъ мене; — теперь правдою те стало, що тодѣ було брехнею!“ (стор. 50). — Въ тяжкой розниці пытае ся еѣ Панасъ: „Що-жь ты наробила?! На-що-жь ты себе заапастила?“ — „Прости мене, прости!“ молитъ-благае Харитина. — „Нехай тебе Господь простить!... не судялась ты менѣ!“ каже Панасъ въ одчаю души.

Коли-жъ Харитина хутко бдѣйшла, то Панаеъ нагадавъ собѣ и Марусю, и такожь жалъ ему стало ось-той Харитины; про-те проклинавъ всѣхъ баламутѣвъ-звѣрюкъ, що зводять изъ розуму дѣвчатъ собѣ на потѣху, а вмѣ на погнѣбель. Одаткъ надумавъ ся и сказавъ отъ-се: „Мы нещасливѣ обоє, мы сироты, наймиты, — хто насъ пожалѣе? Подамъ же руку ѣй, — складемо два безталанна до купы, и Господь пошле намъ таланъ, вы-плаканный гѣркими слезами... О, якъ гарно робить ся на серци, и елезы на очахъ! — Це ты, Господи, керуешь моимъ серцемъ! Вволю-жъ твою волю, пѣду за нею и своими слезами обмыю ѣѣ“... (стор. 52).

Але Харитина не дѣждалась почутя бѣдъ Панаеа тихъ слѣвъ, — безталанна сирота втопнѣлась... Панаеъ хотѣвъ еѣ выратувати та вытягнувъ зъ воды неживу. Вѣбѣгае Цокулъ и побачивши трупа горюе въ тяжкомъ смутку покликуючи: „Боже праведный!... Люде добрый! Закопайте мене живого въ землю, убийте мене камѣ-нямъ, дрючками, бо я не вартъ собаки! Знайте, всѣ знайте, що я цѣй дѣвчынѣ батько, батько и душегубъ, — це я ѣѣ втопнѣвъ! Берѣть мене, вяжѣть, плюйте на мене, ведѣть мене на судъ, — я розкажу тамъ, якій я грѣш-никъ великій!“... А бѣднѣй Панаеъ цѣлуючи мертву Ха-ритину каже въ-останне: „Прости менѣ, страднице, про-сти! — И я виненъ передъ тобою!“

Сю драму оцѣнивъ навпередъ Евгений Олесеицкѣй, написавши въ „Дѣло“ мѣжъ иншимъ се, що елѣдуе: „Якъ бачимо, сюжетъ драмы простой, ситуацѣ не выдуманѣ, не представляютъ ся плодомъ фантазѣй, а реальнымъ зъображенемъ дѣйствителнаго житя. Въ томъ лежитъ и вартѣ-бѣть драмы. — Не менше стѣйною представляеся драма зѣ становища артистичнаго. Сцены выходятъ одна зъ другою консеквентно, ситуацѣ вяжуть ся гармонѣйно.

Психологичный процессъ у головной героинѣ драмы, Ха-ритины, переведенный зовеѣмъ природно и консеквентно; що-до Панаеа можна бѣ закннуги те, що авторъ велить доконуватися у него рѣшучимъ змѣнамъ надто скоро и зъ причинъ за-мало оправдующихъ тѣ змѣны. Такъ примѣромъ здаеся трохи неоправданнымъ и мало умоти-вованнымъ нагле рѣшенѣ Панаеа женитися зъ Харитиною, о котрѣй наелухавъ тѣлько, що есть любовницею Цоку-ла, и набравъ до неѣ справдѣшной неохоты. Змѣна та доконуеся въ драмѣ въ наслѣдокъ причины надто сла-бой, бо лише за-для простоты намовы самого-жъ Цокула, отже особы найближе интересованой, до котрой впро-чѣмъ Панаеъ не мавъ и не мѣгъ мати великого довѣ-рѣя. — Другѣ характеры и особы драмы выведенѣ за-те дуже природно и консеквентно. Односить ся то особливо до характеру Цокула и Мелашки, хочъ и другѣ поменшѣ лица и характеры, якъ примѣромъ дѣда-мельника, Ма-русѣ и москаля, арендара и его сына, складно и гармо-нѣйно доповняють цѣлѣбѣсть“¹⁾.

Онѣсля похваливъ „Наймичку“ Кѣвскѣй рецензентъ Иг. Ж., замѣтивши, що въ сѣй драмѣ появляе ся широ-кѣй, этнографичный засновокъ, котрый характеризуетъ ся рядомъ прекрасныхъ картинъ изъ нобуту суенѣльного²⁾. А вже-жъ найважѣйшѣй суть тѣ замѣтки, котрѣ про сю драму еписавъ въ „Зорѣ“ Володимиръ Коцовекѣй. Осѣ и слова сего критика: „Въ Наймичцѣ бачимо частину сучаснаго житя и бачимо заразомъ одну зъ найтяжѣшихъ ранъ сего житя, що бѣдъ неѣ певно болѣло и болятъ не-разъ и каждого зъ насъ: бездушне житѣ зъ дня на день зъ одного, безвыхѣдне страданѣ зъ другою боку“³⁾. По-

¹⁾ „Дѣло“. 1888; число 227.

²⁾ „Кѣвская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 67—68².

³⁾ „Зорѣ“. 1888; стор. 379.

давши їдтакъ змѣсть драмы пише сїй критикъ ось-що: „И щѣ-до будовы, и щѣ-до переведеня дѣѣ можна бы „Наймичцѣ“ дешѣо закинути. Помимо майстерского выкѣнченя першого акту держитъ ся будова трохи за-вѣльно въ купѣ; цѣквѣсть слабше, — нема того, що такъ скажу, зѣосередненя (концентраціѣ) дѣѣ, яке бачу въ драмѣ того-жь автора „Хто виписи?“ Є деякїй лишнїй епизоды, хотъ зрештою самї про себе гарнїи и реальнїи. Є деякїй лишнїй ефекты. Пѣзнати, що и Карпенко-Карнїи не дармо акторъ, та що, якъ кажуть, „Наймичка“ ма-буть такїи справдѣ написана спеціально для звѣстной зна-менитон украиньскої артистки Заньковецкон. Рѣшучо злишнимъ, бо чясто театральнымъ и лишъ механїчно на-вязанымъ ефектомъ уважаю примѣшку до дѣѣ факту, що Цокуль — батько Харитины... Вже то авторъ по-ступивъ собѣ дуже зъ тактомъ, позволяючи Харитинѣ умерти безъ свѣдомости того гидкого факту. Адже сїй случайный фактъ не робить Цокула анѣ на волосѣ бѣль-ше або менше виноватымъ, нѣкого и нѣчого не харак-теризує, заносить якоюсь старосвѣчячною („фатумъ“) и тѣлько немилѣо несе вражѣне, викликуване природнымъ розвоємъ дѣѣ, природнымъ розвоємъ чути“¹⁾.

До тыхъ замѣтокъ навязуємо ще деякїи свои. У Кар-пенка-Карого добачаємо чи-малый талантъ, зѣобразити такїи драматичнїи сцены, въ котрыхъ появляють ся люде живѣвнїкїи. Хотъ авторъ самъ бувъ знаменитымъ ар-тистомъ драматичнымъ, то не пѣшовъ ѣнъ слѣдомъ за Кропивницкимъ. Се бо зъ малымъ вывкымъ не гонять ѣнъ за ефектомъ, але пише ладомъ природнымъ, пена-че-бъ бувъ фотографомъ твѣдовъ суспѣльного побуту на Украинѣ. Але якъ на вдатнѣй картнѣ фотографичнѣй

¹⁾ *ibid.*, стор. 397.

тѣлько тїи особы вважають ся мовѣ живїи, котрїи мають характеристичнїи рысы лица, такъ и въ драматичныхъ творахъ Карпенка-Карого вызначують ся лишъ тїи дѣвнїи люде, котрїи своєю вдатю являютъ непохитну стѣйностъ у своихъ змаганяхъ. Тому-то въ „Наймичцѣ“ найдлучше вдатъ ся авторови типъ молоднцѣ Мелашки, мѣжь-тымъ коля Харитина являє ся подекуды плаксиво-септимиен-тальною, якъ и въ загалѣ идеальнїи типы въ драмахъ Карого зѣображенїи досить блѣдо. Ђдтакъ крѣмъ Ме-лашки авторъ змалювавъ гарно такожъ иншїи особы, сто-ячїи на другѣмъ и третѣмъ планѣ драматичної картини, якъ аблаката, Бороха, Марусю, гусарина Пилипа и дѣда-мѣрошника. Коли-жь для Харитины ѣдчуваемо въ собѣ симпатїю, то до фарисея Цокула ѣдносномо ся подекуды зъ апатїєю, хоча ѣнъ въ кѣнци драмы паде на-вколѣшки и плаче-рыдає надъ мертвымъ тѣломъ своєї безталан-ної дочки. Опроче замѣчаємо, що въ „Наймичцѣ“ злиш-ною єсть ява дѣда-мѣрошника, дарма, що характеристика его вважає ся справдѣ вдатною.

Особливо-жь подобають ся въ сѣй драмѣ чудовїи дїялоги, и ѣдтакъ за-для живон акціѣ читачъ чи-то зрѣ-тель забуває на те, що инсценизація драматична не всю-ды є доладна. Меншон стѣйности єуть монологи, въ ко-тыхъ выказує ся психичне змаганє ѣдвѣтної особы. Видно, що авторъ умѣє добре наблюдати зовнѣшнїи ная-вы въ житю, але ще не навчивъ ся ѣдгадувати всѣхъ тайникѣвъ въ души чоловѣка. Тому-то монологъ Хари-тины въ семѣй явѣ дѣѣ третѣй и монологъ Паанаса въ четвертѣй явѣ дѣѣ нитон не можуть уважатъ ся дово-ляючими.

Драматичнїи творы Карпенка-Карого єуть окрасою литературы руско-украиньскої. Зовсѣмъ складно порѣв-навъ ихъ В. Коцовекїи зъ драмами Кропивницкого и

въ сѣй справѣ высказавъ онъ ось-такій свѣй судъ: „У Кропивницького бачимо переважно типи и ситуаціѣ, постійній проявы зъ житя, и ѳдломки дѣѣ и характерѳвъ; у Карпенка-Карого кожда особа — живый и цѣлый характеръ, особный самъ про себе, кожда хвиля — частина житя, вся дѣѣя — драматична цѣлѳбсть. Кропивницькій переносить загальній темы на интовый украиньскій грунтъ, шукає мѣсця, особѣвъ, обставинъ для готового змѣсту. Карпенко-Карый шукає темъ, змѣсту еередъ самого житя, бере свои драмы (тему, характеры и поодинокі сцени) прямо зъ живого житя; въ кождѳй сценѣ, въ кождѳмъ словѣ чути се живе житѣ, помимо зрештою бѳльше чи менше вдатного артистичного обробленя... То й не диво, що въ творахъ Карпенка-Карого кожда сцена, кожде слово вяже увагу, выкликне глибоку задуму“¹⁾.

Карпенко-Карый есть отже репрезентантомъ реального напряму въ теперѣшній драматургій руско-украиньскѳй. Супроти реального зъображеня житя, яке появляе ся въ его творахъ, уважають ся декому неначе анахронизмомъ тѣ драматичній писаня, котрѣ еуть плодомъ давной школы псевдоклясичной и романтично-сентиментальной. Карпенко-Карый навернувъ руску драматургійю рѣшучо на шляхъ новый; — пока-що придержуе ся онъ въ бѳльшой части естетичной мѣры въ реализмѣ. Чи-жь Цокуль не стане „предитечею“ дальшихъ типѳвъ напряму грубо-реалистичного, покаже намъ недалека будучиѳбсть въ розвою драматичного таланту автора.

8. Григорій Цеглицьскій¹⁾.

Родивъ ся 9. марта 1853. р. въ Галичинѣ, въ по-вѣтовому мѣстечку Калуши, де батько его Иванъ бувъ

¹⁾ ibi.

¹⁾ Деякі замѣтки про свое житѣ подавъ авторони сеп исторіѣ литературы самъ Григорій Цеглицьскій.

урядникомъ полиційнымъ. Сѣмя Григорія була старого мѣщаньскогого роду якъ по батькови, такъ и по матерв. Въ шестому роцѣ житя пѳниовъ ѳпъ до школы; хоча-жь вселый хлопчина рвавъ ся до науки, то вразила его чи-мало метода педагогична, яка панувала въ тогдѣшнихъ головныхъ школахъ Галичины. Тая метода основувалась на порціяхъ „березовой кашѣ“, котрѣ подавано щедро школярикамъ кождою дини, пайначе-жь у соботу. Ось бо учитель пѣмецкон мовы въ Калушкѳй школѣ бивъ школярѣвъ березиною, педагогъ рахунковой моллошивъ лѣщиною, мѣжь-тымъ коли учитель рускон мовы побивавъ дѣтей дубиною. Ба й катихитъ обряду латиньскогого, що застунавъ якійеь часъ катихита руского, вчывъ страха Божого тростиною. Такъ отже що-година проявлялись що-разъ инші виравы гимнастично-педагогичній. Малого Григорія мивали вправдѣ тѣ побоѣ, по-за-якъ „профессоры“ заявляли шанобу супроти его батька, котрый уважавъ ся въ мѣстѣ поважаною особою та вмѣвъ суворыхъ педагогѳвъ влагоджувати дробнымъ дарунками. А вже-жь инній хлопцѣ тремѣли ѳдъ погляду своихъ „профессорѳвъ“, тому-що наука въ поодинокихъ годинахъ визначувалась своимъ окремыми педагогичнымъ виравами, се-ѳъ-то березиною, лѣщиною, дубиною, тростиною. Се бувъ еудорожній змаганя остаткѳвъ ковшиньов, еерединовѣчною ехолястеріѣ, котра въ тѣлесныхъ побояхъ добачала важный причинокъ до едукаціѣ молодѣжв школной.

Коли Григорію бувъ десятый рѳкъ зъ роду, то вмеръ его батько, изъ-за чого бѣдна мати пѣклувалась якъ мога долею трьохъ сынѳвъ (Симеона, Григорія и Романа) та двоухъ дочокъ (Юліѣ та Маріѣ). Старшій братъ Симеонъ, що вчывъ ся въ гимназій Станиславѳвекѳй, бажавъ по емертвѣ батька найти претановище въ якѳй бурсѣ Львѳв-

скій, и про-те въ кѣнци ферій выбравъ ся зъ матрью пѣшки до Львова. Прийшли обое сюды и сѣли собѣ на порозѣ палаты митрополитчои при церквѣ архикатедральной. Одинъ старенькій крылошанинъ побачивши путникѣвъ запытавъ ся ихъ: „Чого вы?“ — „Мы до бурсы!“ одповѣль они. — „Вже за-пѣзно!“ сказавъ достойникъ махнувши рукою и пѣшовъ собѣ геть. Одакъ оба путники зъ чимъ прийшли, зъ тымъ и вернулись пѣшки домѣвъ. Хоча-жь Симеонъ бажавъ щиро дальше вчитись, то годѣ було ему дѣстати яко-небудь помочи одъ бѣдон матери, изъ-за чого онъ ставъ онѣсля учителемъ сѣльскимъ. За пѣдмогою-жь сего брата ставъ Григорій (1866) учитись въ гимназїи Коломыйской. Опѣсля приняли его въ руску бурсу, котру основавъ Теодоръ Вѣлоусъ, директоръ гимназїи Коломыской. Тому-жь, що сей институтъ удержувало брацтво церковне, то бурсаки ходили на всѣ богослуженя, се-бѣ-то на всеночнїй, утренїй, литургїи в вечернїй, а въ годнахъ свободныхъ читали „Благовонную китицю“ (збѣрникъ стѣшкѣвъ) и „Науку о скотоводствѣ“. Опроче бували они приневолени сновняти работы прислуги домашной: замѣтали хату, носили воду и рубали дрова. У школѣ мова польска була выкладовою; тѣлько религїи та языка руского вчили ся Русины по-руски. Коли-жь одъ тогдѣшней науки языка руского вѣяло на школярникѣвъ холодомъ, ба и мертвою, то при науцѣ польского языка вмѣнѣ Янъ Турекїи заохотити до запопадливыхъ вправъ письменныхъ якъ Полякѣвъ, такъ и Русинѣвъ.

Скѣпчивши науку въ вѣзній гимназїи (1870) Григорій Цеглинскїй перейшовъ въ гимназїю Станиславѣвску. Такожъ въ сѣй гимназїи не мѣгъ онъ зъ-першу дѣзнатись де-чого путнього про руску мову и литературу, поки не поставлено учителемъ Евгенїя Желехѣв-

ского. Але-жь до сего щирого Русина и вельмв симпатичного педагога тамошнїй рускїй учепникъ не могли одъ разу зблизитись зъ довѣрою. Се бо рознеслась була мѣжь Станиславѣвскими Русинами про него чутка, що онъ е „фопетикъ“, та що его пѣдкупили Поляки, щобъ опоганивъ руску мову и перевѣвъ руску молодѣжь въ табѣръ польскїй. Не диво про-те, що рускїй ученикъ вышонимъ назїи заворушились чи-мало изъ за того, що такїй „измѣнникъ“ учтив-ме ихъ языка руского, — ба, они порѣшилв, выйти зъ кѣмпаты школной, коли Желехѣвскїй мавъ прийти на науку рускою мовы. Одаче небавомъ надумались инакше и лишились въ клясѣ. Але якъ зачудувались они, коли той „фопетикъ“ явивъ ся глибокымъ знатокѣмъ рѣднои мовы и литературы! Саме-тогдѣ пѣзнавъ ся Цеглинскїй зъ Антономъ Слюсарчукомъ, кандидатѣмъ учительской семинарїи, котрый мавъ маленьку библиѣтку руску и вважавъ ся добрымъ знатокѣмъ рускою литературы. Одъ Слюсарчука дѣстававъ отже Цеглинскїй деякїи рускїи книжки и вже тогдѣ полюбивъ щиро рѣдну мову.

Коли Григорій Цеглинскїй зложивъ экзаменъ зрѣлости (1874), то поѣхавъ до Вѣднїа и на тамошнїмъ университетѣ ставъ учитись филологїи клясичной пѣдъ проводѣмъ знаменитыхъ профессорѣвъ Гартля, Шенкля, Гофмана и Гомперца. Опроче слухавъ онъ выкладѣвъ славного Миклошича, профессора языкѣвъ славянскихъ, и деякихъ лекцїи Фридриха Миллера, профессора языкѣвъ индоевропейскихъ. Будучи студентѣмъ Вѣднѣвского университета ставъ онъ членѣмъ „Сѣчи“ — товариства молодыхъ Русинѣвъ-народовцѣвъ. Небавомъ заворушилась була въ „Сѣчи“ словесна боротьба мѣжь націоналами и прихильниками нового критичного напрямю. Одаче Цеглинскїй стоявъ оддалекѣ одъ того змаганя, тому-що

въ першомъ роцѣ побуту свого у Вѣднѣ одбувавъ воѣскову службу однорѣчного охотника. Его-то вразивъ безпощадный критичный духъ некоторыхъ Сѣчовикѣвъ, еупроти котрого веѣ патриотичный змаганя громады Львовскихъ народовцѣвъ уважались дитячою иѣеенѣтницею. Тогдѣ говорили тѣ Сѣчовики, що націоналы пережились и належать уже до староп школы, що въ поезіяхъ самого Шевченка нема ясныхъ думокъ космополитичныхъ и т. в. Найгорячѣйшими прихильниками того критичного руху були слухачѣ медицины и деякі юристы; философы жъ являлись скептиками еупроти такихъ коемонолитичныхъ думокъ, бо не вважали ихъ хосенными для народу національно-слабого и побиваючого ся лихолѣтемъ на своѣй батькѣвщинѣ. Опроче тѣ критики стались пѣзвѣйше або націоналами, або людьми байдужными еупроти всякого змаганя Русинѣвъ-Украинцѣвъ.

Живучи въ Вѣднѣ переймивъ ся Цеглинскій ширимъ демократичнымъ духомъ, але и не мѣгъ охоронити ѣдъ того безпощадного критичного духа, ѣдъ котрого вѣяло холодомъ подекуды и на молодыхъ націоналѣвъ. Такъ отже прибравъ ѣнъ тамъ гордынѣ не-абылков и поглядавъ зъ горы на литературнѣй и національнѣй змаганя галицко-рускихъ та украиньскихъ народовцѣвъ. Коли-жъ ѣнъ увѣйшовъ у Львовѣ въ товариства руско-пароднѣй, коли побачивъ тутъ тиху и безкорыстну працю деякихъ патриотѣвъ въ выдѣлахъ свѣхъ товариствъ, коли пѣзнавъ талановитого Володимира Барвѣньского, редактора „Дѣла“, профессора Даміана Гладилевича и др. то позбувъ ся ѣнъ своѣи гордынѣ и своѣи недѣвѣри до патриотичныхъ змаганъ народовцѣвъ рускихъ, и ѣдтакъ уважавъ ѣнъ своимъ обовязкомъ, ба и честію, брати якій-не-будъ удѣлъ въ ихъ громадєкнхъ и ивѣсменнхъ працяхъ.

Мѣжь-тымъ поставлено его (9. вересия 1879. р.) заступникомъ учителя въ гимназій рускѣй, а 5. серпия 1880. р. именовано его дѣйствиымъ учителемъ при тѣйже гимназій. Въ сѣмъ роцѣ надруковавъ ѣнъ наукову свою працю „De Hippocrate Ephesio iambographo“¹⁾.

Товариство „Руска Беседа“ повѣрило Цеглиньскому въ 1882. р. зарядъ руско-пародного театру. Вразъ зъ Даміаномъ Гладилевичемъ занявъ ся ѣнъ запопадливо зведенемъ новои труппы театральнои, зложенемъ добѣрного репертоару и всего апарату сценичного; ѣдтакъ завѣдувавъ ѣнъ справамъ театральными до р. 1888. Въ тѣмъ часѣ читавъ ѣнъ въ рукописи новѣ творы драматичнѣй, и ѣдтакъ лучшѣ зъ нихъ передававъ сценѣ. Тогдѣ познакомивъ ся ѣнъ зъ цѣлымъ драматичнымъ апаратомъ руского театру. Зъ-першу подобалсь ему деякі творы, але небавомъ оибѣля вразивъ его узкѣй кругъ народного житя, якій проявлявъ ся въ нашихъ мелодрамахъ. Опроче не було ему по-нутру несприродне идеализоване народного житя, що могло явитись причиною кнелого сентиментализму. Въ загаль замѣтивъ ѣнъ, що въ тыхъ мелодрамахъ було мало драматичнои акцій, та що они не могли-бъ удержатсь на сценѣ, коли-бъ ихъ не оживляли сѣвѣи и танцѣ народнѣй. Тому-то рѣшивъ ся ѣнъ самъ, зладити деякі творы драматичнѣй. Та и не чужою була ему европѣека драматургія: ѣнъ читавъ Арнеттофана, Плавта и Теренція въ оригиналь, познакомивъ ся гараздъ зъ творами Шекспира, Шиллера, Гоголя, Фредра, Корженьовского, Балущкого и н.

Цеглинскій намагавъ отже обняти жите народне ширшимъ кругомъ, — ввести на сцену мѣщаньство и середню веретву свѣтлои еуенѣльности рускои, имено-жъ

¹⁾ „Справозданє дирекцій ц. к. гимназій академичнои во Львовѣ на рѣкѣ школьнѣй 1879/80“; стор. III—XXIV.

бажавъ бнѣ зъобразати въ комедіяхъ жите правдиве, реальне. Отъ и вся гезепа его творѣвъ драматичныхъ.

Въ 1881. р. (2. лютого) ожснпавъ ся Цеглинскій зъ Софією, дочкою Григорія Вацка, священника въ Подгайчикахъ, повѣту Золочѣвского, и бѣтакъ живѣ у Львовѣ до кѣнца року шкѣльного 1888. Декретомъ министерства просвѣты зъ д. 16. липня 1888. р. поставлено его управителемъ самостѣйныхъ паралельныхъ класѣ рускихъ при гимназіи Перемыскѣй.

Годятъ ся тутъ спѣмнути, що утворене сихъ класѣ послѣдувало заходами послѣвъ рускихъ по иниціативѣ посла Юліана Романчука. Вже въ кѣнци р. 1886. (20. грудня) поставивъ Романчукъ въ соймѣ краевѣмъ внесенне, чтобы въ Перемышля засновати руску гимназію, та чтобы въ Стрию, Станиславовѣ, Коломыи, Тернополи, Бережанахъ и въ Золочевѣ заведено або рускѣ гимназіѣ, або постѣйній рускѣ паралельки. Бѣтакъ правительство и въ комисіи соймовѣй и на повнѣмъ засѣданю сойму заявило ся за заложенемъ рускон гимназіи въ Перемышля въ мысль внесення Романчука, однако въ настѣдокъ зворушенія газетъ польскихъ и довгихъ парадѣ польскихъ послѣвъ въ клубахъ ухваливъ соймъ 24. сѣчня 1887. р. незначною бѣльшостию голосѣвъ, чтобы въ Перемышля не закладати рускон гимназіѣ, тѣлько чтобы завести тамъ рускѣ паралельки, и то лишь „w miarę dogodności potrzeb“. Отже соймова бѣльшѣсть хотѣла, чтобы въ Перемышля были паралельки настѣйній пѣдъ однимъ зарядомъ зъ польскою гимназією. А вже-жъ министерство просвѣты на пѣдставѣ цѣсарского рѣшенія зъ 26. липня 1887. р. стало заводити зъ початкомъ року шкѣльного постепенно настѣйній рускѣ паралельки пѣдъ управою окремою.

Такъ отже обѣймивъ Цеглинскій провизоричну управу рускихъ класѣ паралельныхъ при гимназіи Перемыскѣй, а галицко-рускѣ патриѣты поглядають на него зъ повнымъ довѣріемъ сподѣючись, що пѣдъ его умнымъ проводомъ гарно розвивати-ме ся той засновокъ рускон гимназіѣ, та що при хосеннѣмъ вилывѣ науки въ жывѣй рускѣй мовѣ въ стародавнѣмъ городѣ князя Володаря проявить ся бѣльше справдѣшнього, народного патриѣзму.

Григорій Цеглинскій („Григорій Григоріевичъ“) почавъ свою драматургичну дѣяльнѣсть въ 1884. р., написавши комедію въ трѣхъ дѣяхъ „На добродѣйній цѣли!“¹⁾ Сю комедію надруковано у Львовѣ 1884. р. въ библиотечѣ „Зорѣ“. Хоча-жъ авторъ ставляючи тутъ вершій крокъ на поли драматургіѣ подекуды похитнувъ ся, то однако небавомъ оиделя почавъ бнѣ смѣло прѣступати до меты, котру собѣ вытычѣвъ для своего змаганія литературного. Въ загаль першій сѣй творѣ не може ще вважатися вдатнымъ изъ-за того, що авторъ, хотячи писати реально, подавъ пѣбы-то портреты кѣлькохъ у Львовѣ живючихъ особѣ; тому-то его писанне в радше сатирою, пѣжъ справдѣшнюю комедією. Въ сѣй сатирѣ зъображають ся именно деякѣ особы, що передѣ кѣлькома роками были выдѣловыми членами „общества рускихъ дамъ“ и стояли мовѣ-то пѣдъ управою своего секретаря, котрого авторъ назвалъ Петромъ Петровичемъ Масенькимъ. Одначе можна сумнѣватися, чи авторъ сего твору досягъ той цѣли, котру вытычуе собѣ комедія зъ поглядомъ на поправу обычаѣвъ суспѣльности. Въ комедіи мають проявлятися типы, а не поодинокѣ особы, ко-

¹⁾ Комедію „На добродѣйній цѣли!“ и бѣтакъ инші драматичніи свои писанія выдалъ Цеглинскій пѣдъ псевдонимомъ Григорія Григоріевича.

трій въ ситуаціи, утвореної авторомъ, лишъ короткій часъ могли заявляти свою неиродну діяльність, а онѣла ставали зновъ звичайними хозяйками своихъ домовъ та не потребували вже горнутись за-любки около свого секретаря Петра Петровича Масенького. Опроче въ сѣмъ першомъ драматичномъ творѣ Цеглиньского деякі комичні подѣи суть похожі на фарсу, а Онуфрія Святолюбска зб своїмъ котикомъ и песикомъ уважае ся амазонкою несимпатичною.

А вже-жъ пѣля представлень сего комедій на сценѣ руско-народного театру назвавъ єв одинъ критикъ знаменитою. Онъ замѣтивъ, що сего комедія є на-скрѣзь оригинальна, що авторъ зложивъ єв талантливо, та що особливо въ другій дѣи акція переведена знаменито. Одтакъ заявивъ той критикъ се, що євдує: „Авторъ вмивъ ся представити деякі хвилѣ зъ житя нашої интеллигенціи, — першій поваживъ ся пѣдати критицѣ сатиричній хибѣ євтогляду интеллигенціи и недостатѣ належного напряду въ єи образованю. Щира отже и сердечна тенденція того першого твору Григорія Григоріевича. Заслуга автора тымъ бѣльша, що личности, виведеніи нимъ до акціи, взятіи буцѣмъ изъ сметанки нашої єуспѣльности, що живучи у великомъ мѣстѣ могла-бъ и себе и дѣтей своихъ инакше поводити, инакше ихъ образувати, могла-бъ бѣдъ иншихъ навчити єя, що не годить єя уживати патріотизму за єредетво до довершеня личныхъ матеріальныхъ цѣлей“¹⁾.

Выше станувъ Цеглиньскій въ литературнои своиїи діяльности въ томъ-же 1884. роцѣ, написавши „мѣщанску пригуду“ въ одномъ актѣ п. з. „Тато на заручинахъ“. (Надруковано у Львовѣ 1885. р. въ бібліо-

¹⁾ „Дѣло“, 1884; число 119.

тецѣ „Зорѣ“). Осъ и короткій змѣсть сего комичного картинки: Осипъ, євнѣ богатыхъ мѣщанъ, Максимъ и Олены Простогубѣвъ, сватає єя до лѣвчанки Вандзѣ. Батьки єв, панство Порожницкїи, хочъ якъ противнїи „хлопамъ“, радїи будущому подружю, по-за-якъ Осипъ перебравъ єя по-паньски, а ще до того грошей у него на стѣлько, що заплатить вѣс довги за тєєтя. Прїятель панства Порожницкихъ обѣцують єму виробити небавомъ мѣєє при радѣ повѣтовѣи. Але-жъ цѣле те сватаєє не може дѣйти до путя черезъ простой кожухъ Осипового батька. Панъ Порожницка буцѣмъ-то не може стерпѣти вонѣ того кожуха; бѣдтакъ на старого Максима вдягають коротенькїи вузкїи єподиѣ и куцєнькїи фракъ, а Олену уберають „буцѣмъ по-паньски въ неєкладне вельми одѣєє“. Осмѣшенїи Максимъ бѣзываетъ єя бѣдтакъ зъ докоромъ до юродивыхъ напѣвъ: „Закнїили вы зъ хлопа разъ, другїи разъ не гараздъ! Най вамъ Богъ не памятає!“ А звернувшись до Олены каже бѣв: „Ходи, стара! чєи по євмъ не забегнеєє тобѣ бѣльше панства!“ Ба, кривда батькова бѣдхляє и євнѣ бѣдъ Вандзѣ, и про-те дочцѣ Порожницкихъ, котра бѣдозвалася такожъ зъ докоромъ про хлопєку єукману, дає Осипъ осъ-яку морализуючу науку: „Ажъ теперъ я пѣзнаю, кѣлько та єукмана вартѣ, колїи-мъ ю зъ ласкѣи нашої такъ тяжко обидѣвъ. Краєнїи нашої очѣи, нашо Вандзю, але краєна ще тая єукмана, що мене выживила, выховала, на людєи вывела, а теперъ и поблагословити мала, та єпаєє-Бѣгъ вамъ, що не благословила!“... Такъ отже погоржденїи кожухъ хлопєкїи зананащує справдѣ вѣс пѣвы пѣдпанкѣвъ, а ратує одну мѣщанску родину бѣдъ нещастя и деморализаціи¹⁾.

¹⁾ Порѣвн. „Дѣло“, 1884; ч. 119.

Про литературну стійність сея „мѣщанскою пригоди“ замѣчає згаданий критикъ, що „штука знаменито обдуманна, добре переведена, гарно мотивована“¹⁾. По нашій думцѣ сея картинка є досить вдатна, тѣлько Максимъ и Олена испотрѣбно перебирають ся въ панське фанте на потѣху пѣдпанкамъ. Въ сѣмъ бо творѣ Цеглиньского доволѣ комичныхъ ситуацій, такъ що злишній суть всякї дивовижнї метаморфозы дѣвухъ особъ.

Въ 1885. р. надруковано въ Библиотекѣ „Зорѣ“ третїй драматичный твѣръ Григорїя Григорїевича н. з. „Соколикъ. Комедїя въ чотырохъ дѣяхъ“. Сю комедїю звелачено въ рускихъ и деякахъ польскихъ часописяхъ великими похвалами и ѡдтакъ поставлено автора помѣжь найлучшими драматургами галицко-русеками. Осъ и короткїй змѣсть сего драматичного твору:

Онѣсимъ Шкаралупка, старый кавалеръ, котрому все „щось дуже въ ногахъ швилить“, є слухиянымъ покрѣпникомъ супроти своєю господинѣ Настусѣ, що вывѣ ему радати на гостецъ, кольку, болячку, жовтачку. Она то рада-бъ Шкаралупку спонукати, щобы зъ нею оженивъ ся, але ѡнъ не хоче якось второпати єи патякѣвъ про женитьбу и поки-що дождає у себе двоухъ старыхъ кавалерѣвъ, Панталеймона Малолюбки и Матвѣя Кашкевича. Оба єи соколики приходять до Шкаралупки и оговѣщають его, що въ Франціи „всѣхнула самая ужаснѣйшая холера“. Приходить ѡдтакъ Юрїй Доброхоцкїй, приятель соколикѣвъ. Се бувъ колїсь старый кавалеръ, а теперъ „ѡдживає ѡнъ пѣдъ обухомъ жѣнки“, що зве єи Юрїя. Доброхоцкїй каже трѣмъ соколикамъ, що знає „найцѣвнѣйше средство противъ всякой слабости“, а ѡдтакъ и противъ холеры, — а сїмъ средствомъ єсть жѣн-

ка. Почувши такую раду трѣ соколики зрадѣли и осъ заблаглось имъ, дѣстати жѣнку „хорошеньку, молоденьку, товстеньку“. Скупяга Кашкевичъ не хоче „чепурненькою“, бо така „тѣлько стронїтсь буде“, — ѡнъ бажає придбати собѣ дружинну найпаче „богатеньку“. Такъ отже трѣмъ соколикамъ захотѣлось конче оженитсь, а Доброхоцкїй тѣшывъ ся, що ачей пѣдлабузїтсь ся своєю клеѣтливѣю жѣнцѣ, коли ѡднѣ пѣдъ соколикѣвъ подружитсь ся зъ тѣтчиною сестрою єи, се-бъ-то зъ вдовою Анною Щедоброю.

Саме тогдѣ запросивъ ѡнъ соколикѣвъ до себе на вечерокъ, на именины своєю найстаршою дѣвкѣ. „Прийдѣть!“ каже ѡнъ, „а зстанете такую, якои самї бажаєте: хорошеньку, чепурненьку, богатеньку“. ѡдѣля Шкаралупка просить Малолюбки, щобы ѡбомъ соколикамъ порадивъ, „якъ-то найлучше подобатсь паннѣ?“ Малолюбка подає имъ деякї „общїя“ а передъ всѣмъ „практическїя поученїя“, се-бъ-то ѡдбуває зъ ними муштру, котрою они прїготовили-бъ ся до баталїѣ любовнои.

Коли ѡдѣшли Малолюбка и Кашкевичъ, Шкаралупка прїкликнує Настусю и каже ѣй выймити фракъ, жовту камизельку и таке инше. ѡдѣля пишєє ся передъ нею всякими виравами їнїнастичными та фразами сентиментальными, якихъ навчавъ его Малолюбка, неначе-бъ ѡнъ стоявъ передъ панною, котру мавъ побачити у Доброхоцкихъ. Настуся дивить ся на Шкаралупку, мовъ на божєвѣльного; коли-жъ соколикъ сказавъ, що ѡнъ „тяженько зѣтхає за предметомъ своєю душевного бажанїя — за архангеломъ своимъ“, то Настуся увѣрила, що Шкаралупка сватає єъ и про-те ѡдзываетъ ся до него осъ-якъ: „А Господи святой! де-жъ я того варт! Встаньте, панночку! встаньте, мѣй соколику найдорожшїй!“ Саме тогдѣ, коли Настуся ѡбѣймала Шкаралупку, вѣдїшовъ сестрѣнцѣ его, Володимиръ Молодкєвичъ, и кликнувъ

¹⁾ *ibid.*

вѣсело: „А, а дядечку! Дай Боже щасливо!“... Але Шкаралупка признавъ ся, що се була лишъ „проба“, и ѳдтакъ довѣдавъ ся ѳдъ сестриця, що ѳнъ женить ся. Шкаралупка не противить ся его женитьбѣ; тѳлько ставить одно услѳве, щобъ весѣле Володимира не ѳдбулось скорше, чимъ весѣле его. „Отъ, видишь!“ каже соколикъ, „ще нинѣ выберусь въ сваты; завтра освѣдчусь, а за три недѣлѣ ожениюсь!“

Ось уже ѳ вечерокъ у Доброхоцкихъ. Приходятъ Малогубка, Шкаралупка и Кашкевичъ. Вѣ три держать въ правѳй руцѣ позавиванѳ дарунки для маленькои Мисѣ, се-бѣ-то ляльки, — Шкаралупка велику, Малогубка меншу, Кашкевичъ дуже маленьку. ѳдтакъ входитъ Анна Щедобра, еѳ дочка Мальвинка, а за ними Володимиръ. И дивнымъ дивомъ три соколики горнуть ся до молоденькои Мальвинки, а на еѳ матѣрь нѣхто ѳ не дивить ся, дарма, що сеся кокетка рада-ѳбъ собѣ зъеднати одного зъ соколикѳвъ. Трохи пѳзвѳйше явилось бѳльше гостей, и ось стали вѣ бавитись „пташка“. Анна хотѣла наблизитись до Малогубки, але вѣ три соколики выбрали собѣ голубку Мальвинку, принавши до неѳ мовъ три метелики до одноѳ цвѣтки.

Небавомъ ѳбѣся розвѣялись надѣвъ Юрѳ Доброхоцкои и Анны Щедоброй, хочъ зъ-першу не забавѣ дожидали ще сватаня соколикѳвъ. Хоча бо соколики прийшли до Анны елѣдуючого дня, то гадали они освѣдчитись о руку Мальвинки. Ихъ женихане помѣшавъ Володимиръ, котрый заявивъ „вуйшкови“, що Мальвинка его наречена; ѳдтакъ сказавъ Доброхоцкѳй трѳомъ соколикамъ, що ѳнъ мавъ на думцѣ посватати одного зъ нихъ зъ Анною, матѣрю Мальвинки. Почувши такѳ слова, соколики швидко попрощались и ихались разомъ до дверей, коли ось въ дверѳохъ ставули три господнѣ соко-

ликѳвъ, Настуся, Магдуся и Горнинка, котрѳ прибѣгли въ хату Анны за своимъ соколиками. Они-жъ втѣкають вишнимъ дверми и ѳбѣся Юрѳа, довѣдавшись ѳдъ Анны, що вѣ три соколики сватались до Мальвинки, обкидуе мокрымъ рядномъ свого мужа за те, що зъ его вины заподѣялась така халеса.

Настуся приводить мѣжь-тымъ Магдусю и Горнинку въ хату Шкаралупки та заявляє имъ, що соколики хочуть женитись. Магдуся и Горинка дѳзнавшись про таку повину, ѳдходятъ домѳвъ, щобъ поцѣтитись зъ невдячними своимъ соколками. Коля-жъ Шкаралупка вернувъ ся ѳдъ Щедоброй, то Настуся стала ему дорѣкати, що черезъ него не може показатись на свѣтъ Божѳй, по-заякъ кождѳй на неѣ показуе пальцемъ. Ледви-жъ ставъ Шкаралупка еѣ вкоськувати, вѣбгли Малогубка ѳ Кашкевичъ, щобъ насварити на него за те, що поваживъ ся потай товарнишѣвъ сватати Мальвинку. Ажъ ось прибѣгъ Доброхоцкѳй и попрекнувъ соколикѳвъ, особливо-жъ Шкаралупку, кажучи, що се нечесно, обманувати жещинну, се-бѣ-то Щедобру. Опроче погрозивъ бѳвъ соколикамъ, що про ихъ дружнѳй ѳдносины до господнѣ знати-ме цѣле мѣсто. Наляканѳ такимъ заявленемъ Малогубка ѳ Кашкевичъ бѣжуть слѣдомъ за Юрѳемъ, мѣжь-тымъ коли Шкаралупка въ тяжкѳмъ своѣмъ клопотѣ довѣдуе ся ѳдъ Володимира, що вчера у Щедоброй вѣ бачили Настусю. Коли-жъ Володимиръ прочитавъ ему зъ газеты, що въ Марселии люде мруть-вымирають на холеру именно за-для того, що богато зъ нихъ въ педузѣ не дѳзнають нѣякого старунку ѳ плеканя, то Шкаралупка справдѣ ставъ тремтѣти изъ-за боязни смерти.

Небавомъ прийшла Настуся подякувати своему соколикови за хлѣбъ-сѳль, та стала хитро пѳдлещуватись ему, натякаючи про холеру, котра певно сюды приѣде,

„бо то зъ вѣтромъ иде“. Ажъ ось вѣтрають Малогубка й Кашкевичъ та заявляють, що Доброхоцкій такъ Шкаралунку мавъ на думцѣ, коли згадувавъ про обиду, заподѣяну Апиѣ Щедоброї. Але Шкаралунка збиває обохъ соколикѣвъ зъ цантелику, кажучи, що его господыня бѣ тенера єсть его нареченою Анастасією. Дѣзнавшисъ про се Малогубка й Кашкевичъ просять свого товариша лишъ о те, щобы про его евангеліе Настуся не говорила нічого Горпинцѣ й Магдусѣ, а то захотѣло-бъ ся такожъ вы того-самого. Але Настуся каже нишкомъ, що обомъ тымъ господынямъ такъ справдѣ того захоче ся, якъ лишъ оба соколики првйдуть домѣвъ. Коли-жъ увѣдшовъ Володимиръ, то озвавъ ся Шкаралунка: „Володку! я казавъ, щобъ ты зъ весѣлемъ почекавъ, покы я не оженись. Щѣ сказавъ, то й дотримаю. За три недѣлѣ мое весѣле, онѣсля можешъ ты женитисъ“.

Про сю комедію нацсавъ М(ихайло) П(одолинскій)¹⁾ въ „Зорѣ“ мѣжъ иншимъ се щѣ сѣдує: „Скажемо коротко, що якъ въ другихъ драматичныхъ творахъ п. Цеглинського, такъ и тутъ (въ „Соколикахъ“) похваляемо передовсѣмъ выбѣръ предмету. Авторъ має смѣлѣсть, якъ той певный себе пловець, кинути ся въ безодно житя, де ему понаде ся, де ему захоче ся. И куды скочить, завсѣгды вырине тамъ, де захотѣвъ, и выплыне на берѣгъ, коли и якъ схоче. Цеглинскій реалістъ въ добрѣмъ сего слова значеню, а не такімъ, щѣ спекулює на те, щобъ пѣдбити насъ вышуканымъ, або хочъ-бы и дивогляднымъ тематомъ, якъ то роблять другі. Предметы его комедій суть всѣ прості, особы и акція не вышукані, всѣмъ намъ знакомі, а навѣтъ, якъ зауважавъ

¹⁾ Своихъ „Соколикѣвъ“ присвятивъ авторъ Михайлови Подолинскому.

якійсь мудрагельный критикъ въ котрѣйсь зъ польскихъ газетъ, „буденный“. Але власне въ сѣй „буденности“ предмету, акціѣ и особѣ лежить заслуга нашего комедіонисателя. Помимо всенъ звычайности и невышуканости предметѣвъ умѣ Цеглинскій зробити ихъ новыми и цѣкавыми. Его акція жива, характеристика особѣвъ переважно выкѣчена, и якъ переконали ся мы зъ „Соколикѣвъ“, авторъ умѣ порушати зручно навѣтъ бѣльшими масами. Все те ворожить — кажемо се голосно — на свѣтлу драматургичну карієру. Хочъ-бы отже его „Соколикы“ и не були еще въ цѣлости комедією досконалою, comme il faut, то суть они незаперечно одною зъ наилучшихъ нашихъ дотенерѣшнихъ комедій, а щѣ важнѣйше, суть майже нехитною вѣщункою якоєсь будущою знаменитою комедіѣ, котра велавить имя автора яко одного зъ перворядныхъ писателѣвъ комедій, и то не тѣлько малорускихъ!“¹⁾

По нашѣй думцѣ въ „Соколикахъ“ являють ся головні пркметы доброю комедіѣ, се-бѣ-то природный гуморъ, комичній ситуаціѣ, одвѣтна характеристика дѣвухъ особѣвъ и жива акція. Одначе авторъ не будить въ насъ рѣвного интересу для своего твору въ всѣхъ чотырохъ дѣяхъ. Найлучше удалось ему зложити двѣ перші дѣѣ; бѣтакъ свѣла комичности слабшає въ третѣй дѣи, а въ четвѣртѣй дѣи розвязка узла комичного вважає ся трохи-не тривіальною. Соколикъ Шкаралунка женить ся зѣ своею господынею, проживши зъ нею въ вольної любовѣ лѣтъ пятнацять; одначе до сєєн змѣны у своѣмъ дотенерѣшнімъ житю рѣшає ся бѣтъ нагло, тѣлько зъ копечности, щобъ позбутисъ пѣбы-то лихихъ поговѣрокъ давного соколика Юрія Доброхоцкого. Очевидячки хо-

¹⁾ „Зоря“, 1884; число 23., стор. 200.

твѣвъ авторъ поемѣятевъ старымъ соколикамъ въ загаль, и ѳдтакъ драматичною сатирою ѳдвернути декого ѳдъ педоладного ихъ жнтя. Все-жь таки думаемо, що есея комедія була-бъ ще лучшою, коли-бъ авторъ не намагавъ вытворювати подекуды штучного ефекту комичного, та коли-бъ иногдѣ не зъображавъ пересаднои маніеры пристарковатыхъ соколикѳвъ.

А вже-жь вдатифшою ѳдъ сего драматичного твору вважае ся комедія въ чотырохъ дѣяхъ п. з. „Шляхта ходачкова“. (Львѳвъ, 1887; „Зоря“, чело 15—20, 23—24, и окремый передрукъ). Авторъ выпровадивъ тутъ на сцену педобиткѳвъ давной шляхты ходачковой, котра въ Галичинѣ въ деякихъ селахъ живе нѳбѳчь простыхъ хлѣборобѳвъ и все ще чванить ся своими гербами и привилеіями, не зважаючи на те, що еи еуспѳльный побуть изъ-за дивовижныхъ еи норѳвѳвъ уважае ся справдѣ анахронизмомъ еунроти розумныхъ змаганъ простого мужика. Осъ и змѣтеъ еси комедіѣ Григорія Григоріевича:

Въ селѣ Ходачковѣ заворушилась шляхта противъ своего префекта (еѳ-бъ-то вѳйта) Антона Розумовского, чоловіка тямучого, котрый не иде слѣдомъ за поведенціею безглузлого паньства, а пристае радо зъ хлонами. Першою его жѳбикою була мужичка, и зъ того подружія була въ него дочка Франя; онѳеля оженивъ еи ѳпъ зѳ шляхтянкою Маріянною, котра еетъ фудульна на свѳй рѳдъ и на етановице панѣ префектовой. Та отъ, Розалія Цепѳпка, шляхтянка-вдова, оповѣщае еѣ, що теперь передъ новыми выборами кожда шляхтянка хоче бути префектовою, та що бунтъ шляхты готовъ вгамувати писарь Кароль Ворониньскій, коли-бъ тѳлько мѳгъ посватати паетербицю Маріянны, панну Франю. Маріянна не противна такому жениханю бажаючи, щѳбъ и на-будуще могла чванитиъ пазвою панѣ префектовой добродѣйки.

Але Франя не хоче и чути про таку „партію“, та рада-бъ енекатиъ влѣзливого жениха словами докѳрливими. Ажь осъ входить Розумовекій зѳ старымъ господаромъ Кирилломъ Радою и зъ реситымъ Митрофаномъ Чаеткою. Реситый говоритъ мовою церковно-буреацкою, по-за-якъ „не подобаетъ ему глаголати глаголаніемъ обикновеннымъ“. Таке балакане перебивае старый Рада и заявляє просто Розумовекому, що его сынъ Остапъ бажае оженитиъ зъ Франею. Префектъ высказавши морализуючій рефлексіѣ про дурну поведенцію теперьшней шляхты ходачковой, въ приеутности Ворониньского ѳбѣцѳе полагословити дѣтей, коли они лишь нѳзнають ея и полюблятъ ея.

Ледви-жь довѣдалась шляхта, що Розумовекій хоче выдати дочку за мужика, то заворушилась пеначѣ божевѳльна, покликуючи, що префектъ не шануе привилеѣвъ-жемчугѳвъ шляхоцкихъ. Особливо вередувавъ Онуфрій Рура, гербу Тромба, котрый выстунаючи загоннето противъ Розумовекого погукувавъ безъ винну: „до трибуналу зъ нимъ!“ Коли-жь шляхта онѳеля въ хатѣ Филипа Трѣеки одноголосно рѣшила, що Розумовекому ѳбльше префектомъ не бути, ираходитъ придурковатый Валентій, сынъ Трѣеки, та каже важко етогнувъ, що его на косовици хтѳеъ побивъ. Тогдѣ заявляє Рура, що справникомъ тыхъ побѳвъ е префектъ, и що про-те треба навчити его процедуры! ѳдтакъ Рура и Трѣека кладуть Валентого на землю и прикрывають простираломъ; Рура-жь ставитъ біля него збанокъ воды, та велить ему етогнати, пеначе-бъ вже вмправъ. Опѳеля заявляє Рура, що префектъ за еѣ побѳ еидѣти-ме въ криминалѣ. Та отъ вѳѣгае писарь Ворониньскій и протестуе проти такои процедуры, — одначе шляхта погукуе, що ѳпъ е въ змовѣ зъ префектомъ; хочуть про-те его звязати, але ѳпъ вы-

хоплює ся и втѣкає. Тогдѣ-жь етямплає шляхта, що нема кому писати акціѣ. Показалось, що крѣмъ Рури нѣ одипѣ шляхтичѣ ходячковый не вмѣе писати. Бундючний Рура каже шляхтѣ йти до жидѣ-арендаря, Хаскля Дуфта, и туды привести такожь хлопцѣвъ, щобѣ хамы дѣзнались, якого мають вѣйта.

Въ корчмѣ зѣбралась шляхта зѣ мужиками. Рура прочитавъ акцію противъ Розумовекого; ѡдтакѣ шляхтичѣ пѣдписали єѣ „zakiem krzyża świętego“. Опѣсля кождый изѣ виднѣйшихѣ шляхтичѣвъ захвалює свою кандидатуру на префекта, та що-жь?! коли шляхтичѣ Мудрицкій запытавъ хлопцѣвъ, на кого завтра дадутѣ голосѣ, то ѡдповѣвъ Маруда: „А Господѣ знає! Та хибѣ такы на нана Розумовекого!“ Тогдѣ шляхта велѣла Хаскльови ставити передѣ хлопамы безлѣчѣ шклянокѣ пивѣ. Зѣ-першу хлопы нѣбы-то прицупнули, та еказали, що пиво „доскопальне“; тому-то заявивъ Рура, що якѣ выберутѣ его префектомѣ, то що-дня справитѣ хлопамѣ такій бенкетѣ. Коли-жь Руру запытавъ шляхтичѣ Келбасевичѣ, чимѣ-же ѡнѣ лучшій ѡдѣ другыхѣ, то ставѣ ѡнѣ величатяєь своимѣ гербомѣ. Та ба! такожь иншій шляхтичѣ повыймали свои печатки и розказували исторію своихѣ гербѣвъ. Ажѣ оєѣ входитѣ тихцѣмѣ Ворониньскій и каже шляхтѣ, що еше еегодня донесе ѡнѣ властямѣ про сию незаконну агитацію межѣ простымѣ людомѣ. Вѣбѣгають жѣнки крикунѣвъ-шляхтичѣвъ, и кожда зѣ нихѣ кидѣє ся до своего чоловѣка прожогомѣ, тому-що шляхта, замѣсць пѣйти на выборы, оєѣ-тутѣ не-розинѣєє ся. Коли-жь тѣ панѣ-шляхтянки довѣдались, що Ворониньскій явивъ ся противникомѣ кандидатуры ихѣ мужѣвъ, то якѣ-стѣй прискочили они до писарѣ и стали вередувати на него, по-за-якѣ ѡнѣ дуривъ ихѣ своимѣ женихапемѣ до ихѣ дочокѣ. Бѣдолаха-писарѣ утѣкає, а опѣсля входитѣ

въ корчму префектѣ Розумовскій зѣ Радою, и попрекнувши шляхту изѣ-за пѣятки до опѣвночи, каже всѣмѣ вти домѣвъ. Розлюченій ходячки прозвавши префекта „перешиванцемѣ“ выходятѣ зѣ своимы жѣнками, а Рура забувшиєь лишає на столѣ акцію, котру Розумовскій собѣ ѡдчитує. Выходятѣ и хлопы и заявляютѣ Кирплови Радѣ, що дивиляєь на шляхоцку комедію. Остає жидѣ самѣ одипѣ и мимрѣть собѣ, що въ него въ кешени єндятѣ и шляхтичѣ и хлопы.

Слѣдуючого дня ѡдбуваляєь выборы. По-переду выбрано комисію, въ котру мавѣ увѣйти Розумовскій. Коли-жь шляхта горонжилаєь клеточачи и выкрикуючи, що проти такого выбору заложитѣ протестѣ, то заявивъ Розумовскій рѣшучо, що префектомѣ бутѣ не хоче. Та ба! шляхта на перекѣрѣ єму голоєує на него и одногласно выбѣрає его своимѣ префектомѣ. ѡдтакѣ Ворониньскій тѣшитѣ ся, що такѣ стало єя, якѣ ѡнѣ хотѣвъ; бѣжитѣ отже до префектовой кажучи собѣ: „И префектѣ мѣй, и префектова моя, и Франѣ моя!“ Опѣсля-жь шляхта проситѣ Розумовекого, щобѣ екасувавѣ писарѣ; — ѡнѣ бо ѡбѣцывавѣ сему и тому шляхтичеви, що ожешитѣ єя зѣ его допѣкою, а теперѣ показує єя, що ѡнѣ чорный витригантѣ, ба, що не має гербу, та зовє єя Вороною. Префектѣ не противитѣ єя екасованію писарѣ, бо и такѣ не мало має зѣ нимѣ клопоту въ громадѣ. Натѣмѣетѣ проєнтѣ громадянѣ, щобѣ писаромѣ выбрали Остапа Раду, щѣ бувавѣ у инколахѣ и въ вѣйску. Шляхта и хлопы не протѣвлятѣ єя префектови, и кажутѣ, що волятѣ радше Остапа, вѣжь Ворону. Коли-жь писарѣ небавомѣ повернувѣ, то еказала Маріѣнна своему мужеви: „Теперѣ ачєй по такѣй заслужѣ для насѣ не ѡдмовишь нацу Ворониньскому руки нашѣ Франѣ?“ Але Розумовскій заявляє, що урядованє писарѣ въ громадѣ вѣже

склѣнилось. Коли-жь Маріяна довѣдалась, що Ворона є підшиванець, а не шляхтичъ, та що бить про префектову розголошувавъ, мабуть-то она въ дворѣ елужила поко-ѣвкою, то не цуралась она вже й Остана, та рада була его сватаню. Отакъ Ворона ставъ выговорювати на шляхтичѣвъ, що она ісвстанць, бунтовники, ворохобники, изъ-за чого ходачки кипувель до него, але бить швидко выхопивъ ся зъ-підъ ихъ рукъ, пагадавши имъ, що они бажали мати евого короля. Въ кѣнци префектъ запрошує шляхту въ хату евою „на евои обновини а молодыхъ руковини“. Шляхта радѣе изъ-за тыхъ запроенихъ, кричить „вѣвать!“ и подпоентъ Розумовекого на рукахъ въ гору.

Отъ и поглядъ на еей драматичный твѣръ, въ котрѣмъ добачаемо добру инсценизацію, акцію вельми живу и богато комичныхъ ентуацій. Тому-то й рецензентъ „Ходачковой шляхты В(ахпянинъ) запримѣтивъ въ „Дѣль“ (1886; ч. 127), що подъ взглядомъ инсценизаціи выявлявъ ея авторъ изъ евоеи задачѣ цѣлковито. Именно нише бить, що акція розвиває ея правильно, консеквентно и екоро, та що типы шляхтичѣвъ выходятъ яено. По думцѣ рецензента вартѣсть штукъ полягає головно на вѣрній копѣтурѣ житя предетавленои ходачковой шляхты, по-за-якъ авторъ знявъ вѣрну фотографію зъ еи недобиткѣвъ. До архи-комичныхъ еценъ зачвельє В(ахпянинъ) ецену зъ побитымъ Валькомъ (въ дѣи другѣи), епнеуване акціи и розказы про походжене гербѣвъ (въ дѣи третѣи). — Намъ одначе здає ся, що та ецена зъ побитымъ Валькомъ є шуткою „перееоленою“ и неимо-вѣрною, дарма, що въ еѣи подѣи нагромаджено богато смѣхотворного матеріялу. — Дальше замѣчає рецензентъ про ею комедию ось-що: „Чи веѣ характеры консеквентно переведенѣи, мы на-разѣ, по першѣмъ предетавленю, въ пытане ея не входимо. Псеаръ Ворониньекій мѣгъ бы

бути консеквентнѣишій въ евоѣи партійности, а реентый Чаетка выдавъ ея намъ доеытъ злишнымъ на еценѣ“. — Зъ еими замѣтками годимо ея зовемъ, та подпоенимо ще ея, що такую церковно-буреацкою мовою, якою говорить реентый, теперъ ачейже не бесѣдує нѣ однихъ даятъ галицко-руекій. Але-жь рецензентъ не може рѣшитвель одновѣсти на отъ-ее пытане: „Чи вѣрна фотографія житя ходачковой шляхты, знята зъ найтемнѣишой етороны, отже й односторонна, предетавляє еобою одновѣдний предметъ для драмату? Чи не належало-бъ и свѣтлѣи етороны сеи шляхты больше увзгляднитъ?“ — Мы одновѣдаемо на ея пытане, що авторъ не конче потребувавъ въ еѣи комедиі подпоени евѣтлѣи етороны житя ходачковой шляхты, тому-що цѣлю комедиі єсть поправа обычаѣвъ; отже авторъ хотѣвъ оемѣятъ у топ шляхты чваньбу застарѣлыми гербами, загонисту буту, неетѣйну вдачу й недостачу всякои просвѣты, изъ-за чого простѣи хлоны еупроти недобиткѣвъ ходачковой шляхты являють ея людьми тямущими и справдѣ емпнатичными. Опроче шляхтичъ-перешиванецъ Розумовекий уважає ея речивкомъ здоровыхъ думокъ, якѣ пѣсля нового выбору префекта ачей зъ-годомъ-перегодомъ у деякихъ ходачкѣвъ могли проявлятьсє. Тому-то мы не можемо при-такнути Иванови Франкову, котрый натякає на „element płytka dydaktyczny, uosobiony w figurze prefekta Rozumowskiego“. А вже-жь нишѣи его замѣтки про литературну етѣйнѣеть сеи комедиі єуть майже зовсѣмъ правдивѣи¹⁾.

¹⁾ Ось и важнѣишѣи слова Франка про литературну етѣй-нѣеть „Шляхты ходачковой“: „Jest to bez zaprzeczenia najlepszy, najgłębiej pomyślany z dotychczasowych utworów tego autora, rzecz wierną etnograficznie i psychologicznie, pisana miejscami z prawdziwym humorem i werwą satyryczną. Do słabych stron „szlachty chodaczkowej“ zaliczyć wypada chyba zbyt wiele w niektórych miejscach karykaturowanie, leżące w manierze autora“... („Kuryer Lwowski“, 1888. № 288).

Въ кѣнци годять ся ще спомнути про комедію въ одной дѣи п. з. „Лихій день“ („Руско-украиньска Библиотека“ Е. Олесницкого, № 13. Львѣвъ, 1886)¹⁾. Про сию комедію пише Е. Олесницкій въ „Дѣль“ (1886, ч. 130) се що слѣдуе: „Талантливый и у своихъ творахъ зовѣсьмъ оригинальный авторъ взявъ темать до своен комедіи изъ звычайной въ нашихъ мѣстахъ агитаціи выборочной. Темать живый и вдячный обробивъ авторъ дуже живо и интересно. Комедія визначаеь вѣрною характеристикою типѣвъ, дуже живою акціею, ситуаціями природными, а при томъ дуже комичными, и зручнымъ разысканемъ ещенничныхъ ефектѣвъ навѣтъ въ подробностяхъ, котріи якъ зъ одной стороны бавлять зрѣтеля, такъ зъ другой иривняють ея немало до звершеня характеристики дѣевыхъ лицъ“.

Ось и короткій зміеть сени комедіи: Въ одной повѣтовѣ мѣетъ одбувають ся выборы посла. Паньскимъ агитаторамъ не дѣстае ще двоихъ голосѣвъ. Щобы придбати собѣ ти голоса, вештае ся веюды жидова, ласа на заробокъ, а що рускіи выборцѣ стоятъ твердо при своѣмъ кандидатѣ, и не хочуть голосувати за паномъ, то змовляють ея жида, выдерти карты легитимациіи двомъ гоенодарямъ-выборцамъ изъ села Иванѣвки, котріи заѣхали до корчмы Мошка Гоймеса, „наибѣльшого дурня зъ цѣлого кагалу“. Тутъ обекаеь сейчасъ жидова обохъ селянъ, Ивана Головного и Проця Рубатого, ба, обстунае двери и ѣкна, такъ, що выборцамъ пѣякъ не можъ выдобути ея зъ гоеноды Мошка и пойти на вы-

— Остру критику „Шляхты ходячковой“ та иншихъ комедій Григорія Григоріевича напечавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“ 1888. р. въ статьи „Рускій театръ у Львовѣ“ (стор. 341—342; 414—415).

¹⁾ Комедію „Лихій день“ присвятивъ авторъ Анатолю Вахнянинови „за щирій труды въ народныхъ читальняхъ“.

боры. Въ той своѣй бѣдѣ оба выборцѣ хочуть пѣдетупомъ позбутись тои облоги: ось бо перебирають ся въ полотнянки и капелюхи своихъ наймитѣвъ, Мартина и Олексы, та зачернюють собѣ лица; ѣдтакъ наймитамъ кажутъ перебраться въ опанчѣ и шапки своихъ гоенодарѣвъ та и передъ жидами удавати выборцѣвъ. Опѣсля жидова сама выкидуе перебранныхъ выборцѣвъ за двери и намагае всякими штучками зѣеднати собѣ ихъ наймитѣвъ, думаячи, що се еуть еправдѣ выборцѣ. Коли-жь Олекса супроти поданныхъ ласощѣвъ дѣйстно улягъ покусь, а опѣсля жидамъ не хотѣвъ „продати своего голоса“, то ириводять они агитатора панского, Адама Гембу, котрого называють „панъ сендзя“. Той-то Гемба мае псевдо-выборцѣвъ покарати за те, що буцѣмъ-то они наѣвшисъ та напившисъ, жидамъ не хочуть платити, та берутъ ея ще до бѣйки. Небавомъ Гемба пѣдлещуе ея „Ивановецкимъ панамъ выборцамъ“ та проентъ Мартина, щобы передавъ ему свою легитимацию. Коли-жь Мартинъ не може второпати, що ее таке тая легитимация, то Гемба ихае ему въ руки грошѣ, мѣжь-тымъ коли другій агитаторъ, Солонинка, пѣдлещуе ея грѣшми Олексъ; ѣдтакъ жида кидаютъ ся на обохъ псевдо-выборцѣвъ и шукають карты легитимациіи въ ихъ кешеняхъ. Ажь ось пѣдѣ часъ такон тягнннны входятъ правдивій выборцѣ, Головный и Рубатый и кажутъ наймитамъ скидати опанчу та ийти до ковѣи. Оба агитаторы и жида лютятъ ея, що имъ не повелисъ ихъ хвтрощѣ, та ось небавомъ входятъ селяне, и звѣщають радѣсно, що Ивановецкіи выборцѣ рѣшили побѣду въ хосенѣ руского кандидата. Тогдѣ агитаторъ Гемба каже пивкомъ Солонинцѣ: „Лихій на насъ день, пане куме!“ — выборцѣ-жь радѣють радѣстю и епѣвають пѣеню: „Дай-же Боже добрый часъ!“...

Ся комедія є гарною картинкою драматичною, в котрій крім тенденцій патріотичної добаваємо цінний причинок до характеристики сільських наших громадян, що вменню изъ-за хитроцій жида побивають ся ляхолътемъ на своїй батьківщинѣ. Коли-бъ тѣлько в сѣмъ рускѣмъ драматичнѣмъ творѣ не було за-богато харамарканя жидѣвского, то можна-бъ его вважати зо-всѣмъ вдатнымъ.

Изъ сего погляду на драматургічну дѣяльність „Григорія Григоріевича“ можъ дѣзнатись, що у него є справдѣ талантъ до писаня комедій. Постична бо его вдача зъявляє трохи-не всѣ тѣ прикметы, якими авторъ комедій повиненъ визначуватись. Коли-жъ Цеглинскій хоче здобути собѣ тривку литературну славу въ будучиѣ, то треба ему конче позбутись маніеры низькой комикки, яка подекуды въ его комедіяхъ зустрѣчає ся. Опроче при своѣмъ талантѣ не потребує онъ гнатись за штучними ефектами драматичними, бо вже-жъ его комедій могли-бъ подобатись, хоча-бъ въ нихъ проявлялось и децо менше матеріялу смѣхотворного.

„Григорій Григоріевичъ“ зладивъ ще „монодрамъ“ п. з. „Пригоды въ женитьбѣ Евстахія Чапчюкевича“¹⁾. Сей „монодрамъ“ пригадує намъ подекуды комедію „Соколки“, тѣлько не добаваємо въ нѣмъ того гумору, якимъ визначає ся сей творъ драматичный.

Побѣчь комедій писавъ Цеглинскій такожъ новелъ и повѣтки; вменню сконцонувавъ новелю „Двѣ пары“²⁾ и оповѣданє „Сыны“³⁾; ѳдтакъ змалювавъ бы

¹⁾ „Зоря“, 1885; число 13., стор. 157—159.

²⁾ *ibid.*, число 1—6; стор. 4—6; 16—19; 28—30; 40—42; 52—55; 61—65.

³⁾ *ibid.*, ч. 21—22; стор. 241—244; 253—259. — Се оповѣданє приевитивъ авторъ Софронови Недѣльскому.

образокъ сибирскій п. з. „На бѣлки“¹⁾ и такожъ „Рѣздвянї образки“²⁾. Опроче пѣсля Шміть-Вайсенфельса переповѣвъ бы повѣсть „Зарѣдну землю“³⁾. — Новеля „Двѣ пары“ и оповѣданє „Сыны“ проявляють тенденцію вельми патріотичну и подобають ся за-для легкого и привадного способу писаня. Одначе найкрасшимъ є третій „Рѣздвянїй образокъ“ п. з. „На вартѣ“, котрый має справдѣшню стѣйність литературну, хочъ авторъ добававъ тутка свѣй взоровзбръ въ знаменитѣй маніерѣ оповѣданя Осипа Федьковича.

Въ 1887. р. обьявѣ Цеглинскій редакцію „Зорѣ“, нисѣма литературно-наукового для рускихъ роднѣ, и въ сѣмъ видавництвѣ користувавъ ся пѣдмогою найлучшихъ писателѣвъ руско-украиньскихъ, се-бѣ-то Ивана Нечуя-Левицкого, Олексы Коньского, Олены Пчѣлки, Осипа Федьковича, Данила Млаки, Ив. Франка, Корн. Устияновича и др. Редакцією сєв часописє займавъ ся Цеглинскій до 1. (13.) сєрпня 1888. р., поки не покликано его до управы ново-отворєныхъ паралельныхъ клясє рускихъ при гимназїи Перемыскѣй. Онѣсля ставъ редакторомъ „Зорѣ“ профессоръ Олександръ Борковскій.

По-мѣжъ критичными и литературными статьями Цеглинскѣго визначують ся вменню отъ-сї: а) „Шевченко и його сучасна критика“⁴⁾; — б) „Отець и сынъ“ (се-бѣ-то Маркіянъ и Володимиръ Шашкевичъ)⁵⁾; — в) „Осипъ Юрій Гордынскій-Федьковичъ“⁶⁾. Некрологъ⁶⁾.

¹⁾ *ibid.*, 1886; ч. 10; стор. 157—158.

²⁾ *ibid.*, 1887; ч. 1; стор. 4—7.

³⁾ *ibid.*, ч. 1—2; 4—6; 10—11; 13—14; 19—20; 23.

⁴⁾ „Правда“. Рочникъ XIII. 1880; стор. 49—56.

⁵⁾ „Зоря“, 1887; ч. 21. 22; стор. 351—354.

⁶⁾ *ibid.*, 1888; ч. 2; стор. 32—33.

Опроче годить ся ще спомнути про вдатий польскій и рускій его стишки зъ прикрасою политичною, котрї надруковано въ гумористичныхъ часописяхъ „Зеркало“ и „Нове Зеркало“ р. 1882—1885¹⁾.

9. Григорій Бораковскій.

Григорій Макенмовичъ Бораковскій родивъ ся въ 1846. р. въ Павлоградъ Катеринославской губерніи. Батько его выводивъ свѣй рѣдь зъ Чернигѣвскихъ дворянъ, а мати була Павлоградска кунчиха, проста жбика. Одъ пен переймавъ малый Григорій украинську мову, и коза почавъ учити ся читати по-московскому, наточивъ бнъ лишь на силу свѣй языкъ, щобъ выговорювати слова, такъ якъ треба. Въ шестѣмъ роцѣ житя оставъ ся одъ батька, и одтакъ сама мати пѣклувалася долею своего сына. Перше оддала его въ повѣтову школу въ Павлоградъ, а одтѣль перейшовъ бнъ въ Катеринославску гимназію. Тутъ, стоячи на квартирѣ, де зѣобразося хлопцѣмъ зъ десять, ставъ Григорій зъ товаришами своими грати домовїи спектакль аматорскїи. Зъ-першу грати они комедїйки московскїи, а одтакъ украинскїи („Простака“, „Сватання на Гончарѣвцѣ“, „Кума-мѣрошника“ и и.). Въ сю пору почали выдавати ся творы Шевченка, Кульша, Марка Вовчка, Стороженка, та й стала выходити „Основа“²⁾. Молодымъ товаришамъ полюбилася отъ-се литература, и тогдѣ стала они грати украинскїи жарты й комедїи въ городскѣмъ театрѣ въ хосенѣ бѣднихъ

¹⁾ Целинскїи зладивъ ще й статью змѣсту экономичного п. з. „Американска конкуренція“ (Дѣло, 1881; ч. 91—99). Се є перерѣбка одвѣтної статьи въ издавництвѣ „Вѣдѣнського индустриального клубу“.

²⁾ „Основа“, южно-русскїи литературно-ученїи вѣстникъ. Петербургъ, 1861. 1862.

ученикѣвъ. Коли-жъ спектакль пѣшли частѣйше, а украинскыхъ творѣвъ драматичныхъ було тогдѣ мало, то одинъ изъ товаришѣвъ (Михайло Комаръ) узавъ ся та твхцемъ написавъ якусь драматичну шутку, и одтакъ молоденькїи аматоры зыграли єѣ дома. Забрала й Бораковского охота: пѣшовъ въ садъ Потемкина надъ Дѣвпромъ, та за пѣвъ-дня одмахавъ якусь шутку украинску, потѣмъ выдавъ єѣ за чужу, и молодїи товаришѣ зыграли єѣ дома. Коли-жъ ся шутка вѣмъ подобалася, то бнъ давай писати другу, третю, и зъ того часу за два роки, будши въ шестѣй и семѣй класѣ гимназіяльнѣй, написавъ тыхъ шутокъ зъ ѣсѣмъ. Изъ нихъ осталася теперъ тѣлько одна шутка-водевиль въ однѣй дѣи и. з. „Влюбленный жидъ“, а иншїи запропастились.

Перейшовши въ Харкѣвскїи университетъ (1864) Бораковскїи въ першѣмъ роцѣ гравъ ще зъ товаришами деякїи шутки й комедїи, та бувавъ въ кружку студентѣвъ-Украинцѣвъ, але опѣсля ставъ бнъ займати ся студїями медицинскими та небавомъ почавъ помѣщати статьи въ часописяхъ научно-медицинскыхъ. Потѣмъ скѣнчивши курсы оженивъ ся и пѣшовъ на Волинь, де пробувъ пѣвтора року лѣкаремъ повѣтовымъ. Одтакъ перейшовъ назадъ въ Катеринославску губернію. Въ тѣмъ часѣ працювавъ бнъ надъ докторскимъ экзаменомъ и писавъ рѣзніи науковїи статьи, котрї надруковано въ часописѣ „Медицинскїи Вѣстникъ“. Коли-жъ оспоравъ ся зъ докторскою диссертациєю, то бажавъ просовувати голову въ университетъ на професорскїи двери. Якъ разъ у сю пору вмерла перша его жѣнка. Се й занинило его одъ дальшихъ праць науковыхъ, а небавомъ захотѣлось ему трохи провѣтрити ся, побурлакувати. Ажъ ось вподобалася ему въ Новомосковску интелїгентна й щира дѣвчина, и бнъ оженивъ ся въ-друге, та й знову одсунувъ ще дальше

свои науковій праці. Опісля пішли діти, стала жінка нездужати, та й не було вже охоти добиватись до докторури на университетъ, коли будучи повѣтовимъ лѣкаремъ мавъ гарне жалованє (до 2.000 рублѣвъ). Такъ минуло лѣтъ зъ пять. Выбрали Бораковского предѣдателемъ совѣта женской прогимназіи въ Новомосковску. Треба було дещо зробити для бѣдныхъ учениць. Збравъ ся кружокъ драматичныхъ аматорѣвъ и ѳдтакъ въ Бораковскѣмъ ѳджила давна снага до драматичного компонованя. Тогдѣ-то спѣмнувъ ѳнъ про молодечїи свои творы и въ тецѣ своѣй найшовъ лишъ двѣ шутки и. з. „Влюбленный Жидъ“ и „Якъ на лобѣ роги растутъ“. Хотѣвъ ихъ було выправити, або перелицювати, та подумавъ, що въ нихъ проявляє ся молода его сила; тому-то не доторкнувъ ся вже до нѣякихъ змѣнъ, и пустивъ ихъ на сцену. Въ 1872. р. написавъ ѳнъ выдумку въ двохъ дѣяхъ и. з. „Якъ жѣнки чоловѣкѣвъ морочуть“.

Трохи зъ-годомъ ставъ Бораковскій думати про писанє новыхъ творѣвъ драматичныхъ. А було въ него чимало мотивѣвъ до сензаційныхъ драмъ. Буваючи бо на судовыхъ слѣдствахъ и вештаючись по сслахъ за-длѣ лѣкарской практики бачивъ ѳнъ иногдѣ справдѣнную трагедїю въ жвтю, що западала ему въ душу и неначе проєслася, щобъ занеести єѣ и повѣдати про неѣ землякамъ. Почавъ отже (1878) писати драму „Якъ долѣ писанє, то й щастя минає“. Авторъ придержувавъ ся тутъ не тѣлько правдивои подѣѣ, але й записавъ вѣрно мовы головныхъ дѣячѣвъ та свѣдкѣвъ, користуючись протоколами слѣдчими й актами судовыми. Опісля написавъ кѣлька жартѣвъ, та отъ, лиха доля перейшла ему дорогу въ порожни: вмерла щира его дружина и лишила ему пятеро дрѣбненькихъ дѣтокъ. Тогдѣ-то Бораковскому не до писаня було! ѳдтакъ деякіи приятели стали

ему дораджувати, щобъ оженивъ ся въ-третьє, бо самъ зъ такими дрѣбными дѣтками нѣчого не подѣе. Послухавъ ѳнъ тыхъ людей, та взявъ собѣ жѣнкою бѣдау дѣвичину, думаючи, що она вмѣти-ме цѣпити теперѣшне свое добро. Та не зазнавъ ѳнъ щаснои долѣ зъ новымъ своимъ подружемъ; про-те розвязавъ ся зъ лихою жѣнкою и ставъ глядати розрады въ литературѣ. Написавъ драмы: „Изъ моря житейского“ (1886), „Маруся Чурай“ и „Лихомъ щастя не добудешь“ (1887). До писаня драмы „Маруся Чурай“ забравъ ся Бораковскій зъ цїетизмомъ не-абы-якимъ. Про „нѣсетворку“ Марусю почувъ ѳнъ оповѣданя ѳдѣ старого дѣда зъ Полтавскихъ козакѣвъ; ѳдѣ него переймивъ такожь пѣснѣ Марусинїи. Дѣставъ опісля таке-жь оновѣданє, записанє княземъ Шаховскимъ, тѣлько трохи виако. Потѣмъ узявъ монографїю Костомарова и. з. „Богданъ Хмельницкїи“ и деякіи иншіи творы историчнїи, и вчитавшись въ нихъ добре, уявивъ собѣ ясныи образъ того часу, въ котрѣмъ жила Маруся Чурай.

Коли Бораковскій задумавъ выдати драматичнїи свои творы, то пѣславъ ихъ въ цензуру черезъ Л. В. Ильницкого, книжного магазинера въ Кїевѣ. Цѣлый рѣкъ держали его писаня въ цензурѣ, та пропустили тѣлько чотыри жарты, котрїи надруковано въ Кїевѣ. Ось и они: „Влюбленный Жидъ“. Шутка-водевиль въ однѣи дѣи (1885). — „Якъ на лобѣ роги растутъ“. Малоросїейскїи водевиль въ однѣи дѣи (1886). — „Оказїя зъ Пампушкою“. Жартъ въ однѣи дѣи (1886)¹⁾. — „Рѣздвяный вечѣръ“. Оперетка въ однѣи дѣи (1886).

Въ Катеринославѣ выдавали тогдѣ (1886) часописъ „Степь“. Цензоромъ бувъ вице-губернаторъ, такъ и про-

¹⁾ Жарту „Оказїя зъ Пампушкою“ не могли мы досѣль роздобути.

пустивъ драму („Якъ долѣ немає, то й щастя минає“), що єв заборонила була цензура Кіівська. Тымъ-то й надруковано сю драму въ „Степѣ“ (№ 49. 50. 51).

Опѣсля пѣславъ Бораковскій въ Одессу цензуру десять творѣвъ драматичныхъ и просивъ, щобъ дозволили ихъ выдати въ двохъ томахъ, а мѣжь-тымъ пѣславъ „Марусю Чурай“ въ Кіівъ до цензуры. Ждавъ-дождавъ онъ пѣвтора року; въ кѣнци Одесска й Кіівска цензура згодились на печатанє всѣхъ сихъ творѣвъ, але „Главное Управленіє по дѣламъ печати“ пустило лвшь одну драму: „Якъ долѣ немає, то й щастя минає“, хочъ въ 1885. р. те-жь „Главное Управленіє“ не дозволило друковати сєи драмы. Але-жь саме-тогдѣ (1888) не дозволено друковати жартѣвъ, що ихъ напечатано (1886) въ Кіевѣ, а то: „Якъ на лобѣ роги ростуть“ и „Рѣздвяный вечѣръ“.

Коли-жь Бораковскій не мѣгъ дѣждатись видани своихъ драмъ и шутокъ въ Россіи, то пѣславъ ихъ въ Галичину, де заходами Костя Пальковскаго напечатано у Львовѣ 1888. року „Збѣрникъ драматичныхъ творѣвъ Г. М. Бораковскаго“. Томъ I. (мала 8°, сторѣнь 79 + 116 + 54 + 48 + 61). Въ сѣмъ томѣ надруковано отъ-єй драматичнѣй творы: 1) „Дихомъ щастя не добудешъ“. Драма въ пятьохъ дѣяхъ. — 2) „Маруся Чурай“. Драма въ шѣстьохъ дѣяхъ. — 3) „Якъ жѣнки чоловікѣвъ морочуть“. Выдумка въ двохъ дѣяхъ. — 4) „Изъ моря житейскаго“. Драматичнѣй картины въ трьохъ дѣяхъ. — 5) „Якъ долѣ немає, то й щастя минає“. Драма въ чотырьохъ дѣяхъ¹⁾.

¹⁾ Сю драму перепечатано зъ Катеринославскои часописи „Степѣ“, 1886. р. № 49—51. — Въ першѣмъ томѣ того Збѣрника оповѣщено Украинцѣвъ, що другій томъ буде мѣстити въ собѣ отъ-єй легецькѣй жарты: 1) „Влюбленный Жидъ“; 2) „Якъ на лобѣ

Першій драматичнѣй писаня Бораковскаго, с. є. шутки-водевилѣ, вважають ся творами слабыми. Особливо-жь „Влюбленный Жидъ“ є шуткою недоладною, хочъ рецензентъ въ Катеринославскои часописи „Степѣ“ (1885, № 23) озвавъ ся про неѣ зъ великою похвалою (стор. 367). А вже-жь въ роцѣ слѣдуючѣмъ напсєавъ Михайло Комаръ про сю шутку ось яку критичну звѣтку: „Може й справдѣ кому водевилъ сєй здається втѣшнымъ та веселымъ, якъ запевняє авторъ въ своѣй передмовѣ, а намъ ажъ сумно стало, прочитавши його. Де-жь нактъ, весь водевилъ скомпонованый на тому, якъ обдурюють жиди-шникаря и выманюють у него грошѣ! Та ще хто-бъ дуривъ? Може якій нашъ сѣльскѣй глїтай або крамарь-кацапъ, що нишій може й жиди якого за поясь заткне? То-то-жь бо й є, що нѣ! Жидъ, бачите, закоханый, то вже тутъ на якійсь нишій гешефты наvertsє авторъ. Надыбавъ онъ (авторъ) дєєь такого жидка, що дуже залицяється до нашихъ дѣвчатъ, и на сєй разъ закохавъ ся въ дѣвчину Параску, а Параска то вже має собѣ парубка, тѣльки шкода, що парубокъ Иванъ — паньскѣй крѣнактъ, то й она мусить бути крѣначкою, коли пѣде за нього. Про выкупъ же нема що й думати, бѣ панъ заправивъ ажъ сто карбованцѣвъ, а въ нихъ, якъ усе навѣтъ хазайство спродати, лєдвє на 50 набереться. Отъ въ такои-то пригодѣ на пѣдмогу наvertsєся дядько Ивановъ: онъ зачєвняє жиди, що за 50 карбованцѣвъ той власкавить Параску, а вѣв намовляє, щобъ поки-що не цурала.єя жиди и взяла ѣдъ нього грошѣ; разомъ же про все сє выказує жидѣвцѣ, жѣницѣ шникаря, и потѣмъ того зводитъ всѣхъ ихъ до купы. Жидъ выходитъ на уллицю, до нього приходитъ Параска; жидъ починає роги ростуть“; 3) „Рѣздвяный вечѣръ“; 4) „Де два цѣлуютъ ся, третій губъ не протягай!“; 5) „Оказія зъ Нѣмцѣмъ“.

залицати ся до неї, она бере одъ нього грошѣ, а жидѣвка чатує тутъ-же на улицѣ, заховавшись въ бочку. Коли-жъ ото зъ другої улицѣ почувъ ся голосъ Иванѣвъ, жидѣ зъ переляку ховається въ ту-саму бочку, де вже сидить его Сурка. Бочка одкочується на середню улицѣ, жиды івалтують и б'ються, а Иванѣ зъ дядькомъ та Параскою дивлячись на се, смѣють ея. Кѣнчається на тому, що жидѣ обдурений и коханець не поласувавъ, и грошѣ пропали, та ще й жѣнка побилла¹⁾.

Въ сѣй шутцѣ деякі комичні ситуації очевидячки суть неприродні, ба й просто неможливі, а софистичні выкрутасы мужика Семена, дядька Ивановаго, вважають ся справдѣ дивовижними. Осъ щѣ бѣвъ каже жидови Йосѣфѣ: „Ну, хотъ пѣсеотиѣ, примѣрно, то якъ-бы дати ѣй (Парасѣ), то вона не бачивши нѣколя стѣлько грошей, отуманѣлась бы зовеѣмъ, а тодѣ, звѣстно, зъ дѣвичиною роби, щѣ хочъ“... (стор. 29). Опѣсля-жъ въ монологу каже Семень осъ-яке: „Треба таки надоумити Параску, щѣбъ вона перше зъ Йосѣфа стягла хочъ пѣсеотиѣ карбованцѣвъ! Нехай по-дурному до дѣвчатъ не линне: бо такъ-же у жиды не достанешъ грошей, — безъ закладу, такъ безъ жидѣвскихъ процентѣвъ не дасть! Ото ѣй и буде щѣ дати пѣдмоги на выкупъ своему коханцеву, а то бѣвъ бѣдолаха зовеѣмъ и вуха повѣсивъ! Тамъ онѣсля, якъ Богъ дасть, розживутця, тодѣ й оддадутъ жидови, а теперъ хай беруть за науку!“ (стор. 37). — Тѣлько-жъ мудрагель Семень забувъ, що попередъ сказавъ Иванови осъ-що: „Потрѣвай племеничку! Дядько твоїй ще не все до Йосѣфа въ шинокъ пѣдносивъ, — ще таки де-що жѣнка попридержала! Заложу Йосѣфови де-що, та й дамъ тобѣ де-яку пѣдмогу...“ (стор. 11).

¹⁾ „Зоря“, 1886; стор. 270.

Хоча-жъ въ сѣй шутцѣ добачаемо чи-мало похѣбокъ драматургичныхъ и такожь деякі промахи противъ естетяки й морали, то звиняемо автора подекуды, що надруковавъ сю драматичну нѣсефтѣицю. Онъ бо хотѣвъ землякамъ подати пробу литератури зъ молодецкихъ своихъ лѣтъ, коли ще бувъ ученикомъ семої класы гимназіяльной. Опроче авторъ ачѣй не бувъ бы надруковавъ сего твору, коли-бъ приятель не булв ему наговорили, що „*настоящая пьеса ставится на сцену легко и смотрится публикой весело*“ (стор. 3).

Не лучшимъ одъ сѣй шутки є водевилъ „Якъ на лобѣ роги растутъ!“ Авторъ намагавъ показати, що на лобѣ справдѣ выросли роги богатому мужикови Охрѣмови Лемѣшцѣ, котрый хотѣвъ оженити Омелька, своего придурковатого сына одъ першої жѣнки, мѣжь-тымъ коли зъ молодою его жѣнкою Оксаною женихавъ ся волостный писарь Микола Зубенко. Та ба, до Лемѣшки приченивъ ся ще поповичъ Книшолопенко, вигнаний зъ бурсы, и прийшовъ до неї саме тодѣ, коли писарь хотѣвъ зъ Оксаною „жити краденымъ щастямъ“. Старого Лемѣшки не було тодѣ дома, — поѣхавъ зъ Омелькомъ въ сваты. Ажъ осъ въ сѣняхъ щѣсь застукало! Книшолопенко й писарь гадали, що се вернувъ ся хозяинъ, то й намагали денебудъ схватись: Книшолопенко скочывъ на припѣчокъ и влѣзъ въ коминъ, а писарь скрывъ ся пѣдъ поломъ, де стоявъ пѣдентокъ зъ пѣремъ. Але небавомъ дѣзнались оба одъ Оксаны, що въ сѣняхъ була „триклята свиня, щѣ побилла все глечики“. Вылѣзъ писарь зъ-пѣдъ полу, весь въ пуху, злѣзъ и поповичъ зъ припѣвчяка, и одтакъ Оксана стала смѣятись, що „оцей (поповичъ) ще лучше убравъ ся: краще мабутъ самого старшого чорта!“ — Небавомъ чути було въ сѣняхъ голосъ Омелька: „Мамо! мамо! одчинѣть!“ Тодѣ втѣкъ

писарь въ боковій дверц, а поповичь сховавъ ся підъ поломъ. Омелько розказувавъ мачусѣ, що фдучи зъ батькомъ поганявъ кобылу та й задрѣмавъ на возѣ; ѳдтакъ и не зчувъ ся, якъ вѳжки зъ рукъ вышавъ. Саме тогдѣ собаки кинулись на кобылу, — та якъ скажена стала летѣти, а Омелько впавъ зъ воза. На придурковатого нарубка наперла собашня, а ѳнъ вертаючись пѣшки въ село, побачивъ, що й отецъ навернувъ уже сюды кобылу. Якъ же теперъ зачувъ Омелько голосъ батька, то гайда підъ пѳлъ, де вже сидѣвъ поповичъ! Такъ отже підъ поломъ ѳдбуває ся въ сѣй шутцѣ трѳхи-не така-жъ комедія, яка въ „Влюблѣѳмъ Жидѣ“ проявляє ся въ боццѣ. Приходить писарь зъ двома соцькыми по Кишолопенка и каже Лемѣшцѣ: „Та це бачите, нашъ поповичъ сказивъ си! на його на якѳмъ мѣсяци таке находе. Мы було його заперли у волости, щобъ одиравити підъ калавуромъ у городъ, а ѳнъ, бачите, черезъ коминъ вылѣзъ та й чкурнувъ. Мы вже побачили, якъ ѳнъ коло вашои хаты бувъ. Берѣть, берѣть, хлонцѣ, вяжѣть!“ (стор. 42). — Поповича беруть соцькй за руки и ведутъ его геть ѳдсѣль. ѳдтакъ писарь позбувшисъ суперника женихаъ ся зновъ зъ Оксаною, котру старый Лемѣшка вважае тихою и смрною. Та отъ, тая тихоня каже писаревн, що така потайна любовь у панѳвъ е всюды модою; потѳмъ снѣває, що еѣ пѣ-за-що лаяти; лучше нехай снѣвй чубы не вяжутця зъ молодыми дѣвками, а то все въ нихъ будуть лобы изъ рогама! (стор. 47. 48).

Слабенькою е такожъ оперетка „Рѳздвяный вечѳръ“, котру Бораковскй екомпонувавъ „по Гоголю¹⁾ и ин-

¹⁾ Микола Гоголь въ „Вечерахъ на хуторѣ близъ Диканьки“ написавъ оповѣдане „Почъ передъ Рождествомъ“. — Порѳви. музыкальну комедію М. Старицкого и з. „Рѳздвяна нѳчь“. („Исторія литер. рус.“, II., стор. 821).

шимъ“. Авторъ любуе ся въ драматичнои фарсѣ, то й въ сѣй оперетцѣ бачимо прикметы низького комизму¹⁾.

Въ 1872. р. написавъ Бораковскй шутливу „выдумку“ въ двоухъ дѣяхъ и з. „Якъ жѳнки чоловѣкѳвъ морочуть“. По думцѣ Комара въ сѣмъ творѣ того „грубого кумедіяньства“ здае ся ще бѳльше, нѣжъ въ першихъ его шуткахъ. „Выдумка Бораковского“, пише М. К(омаръ)²⁾, „по своему змѣету и складу справдѣ выдумка и до того ще зовсѣмъ нѣкчемна“. — По нашѳй гадцѣ ся „выдумка“ Бораковского вважае ся лишь фарсою, заправленою до-сыта низшою комикою, але не е пѣкчемною. Уже-жъ бо въ нѣй не проявляють ся мотивы такй неморальной, якй добачаемо въ „Влюблѣѳмъ Жидѣ“. Ось и коротенькй змѣеть сѣй „выдумки“: „Двѣ жѳнки, Настя и Ганна, задумали за пѳдмогою москаля Кузькина, ѳдводити своихъ чоловѣкѳвъ ѳдъ пияньства. Тому-то они переодягають ихъ пияныхъ въ москальвѣ, самй те-жъ перебирають ся и почивають морочити своихъ чоловѣкѳвъ, нѣбы-то они вже москаль. Приходить справдѣшнй москаль и тутъ починае ся комедія не-абыяка! Москаль Кузькинъ муштруе новобранцѣвѣ, рѳвняе ихъ, пѳдвирае животы колѣномъ, штовхае въ пузо, дае стусапѳвъ въ спину, и т. п., а они сонуть и падькають при такѳй поганѳй муштрѣ. Потѳмъ выходитъ москаль и небавомъ проявляє ся „федфебель“. Оба мужики кидають ся до своихъ рушницъ, и въ послѣху хватають одинъ кочергу, а другй рогачъ, и стають зъ ними въ рядъ и силують ся вырѳвнатисъ. ѳнѳеля приходятъ ѳбѣ жѳнки въ проетѳй своѳй одежи и вымуштрованй чоловѣки ѳбѣцують, що вже бѳльше пити не будутъ.

¹⁾ Про оперетку „Рѳздвяный вечѳръ“ озвавъ ся Б. Вѳльѳвскй зъ великимъ докоромъ. (Порѳви. „Зорю“ зъ р. 1886; стор. 290).

²⁾ „Зоря“, 1889; стор. 13.

Бораковскій намагавъ въ сѣмъ творѣ нагромадити якъ найбѣльше смѣхотворного матеріалу, не зважаючи на те, чи комичні ситуації суть природні й вмовірні, чи недоладні й карикатурні. Тому-то й не можемо притакнути авторови, котрий въ передмовѣ заявивъ, що его легенька смѣхотворна „выдумка“ годила-бъ ся за-для забавы жѣнкамъ на рѣздвяныхъ святахъ¹⁾). Вже-жъ бо така дивовижна муштра вояцка ачей не впадобав ся нікому въ тѣмъ часѣ, коли сѣвають ся поважні колядки рѣздвяні. А бѣтакъ не конче порадно було-бъ, щобъ жѣнки дивились на комедію, якъ москаль пѣдлабузное ся Нести своими любощами.

Коли Бораковскій у своихъ шуткахъ-водевляхъ являє ся слабымъ драматургомъ, то въ драмахъ уважае ся бѣнъ письменникомъ чп-мало талановитымъ. А вже-жъ мѣжъ драмами визначуе ся найбѣльше „Маруся Чурай“²⁾. Авторъ придержуючи ся романтичного напрямку литературного зобразивъ въ сѣій драмѣ „украинську пѣсенворку“ Марусю Чурай, що жила на Украинѣ за Богдана Хмельницкого и складала дуже гарні пѣснѣ, котрі стали народними й сѣвають ся скрѣзь на всьому просторѣ Русь-Украины бѣдъ Дону до Карпатѣв²⁾). Ось и змѣсть сєй романтичної драмы: Маруся Чурай полюбила Грицька Бобренка, сына хорунжого полку Полтавского. Грицько ставъ ѣй милымъ изъ-за того, що бѣнъ на коню въ поли козакъ, орель мѣцний, а тутъ біля неѣ бѣнъ голубъ сизый зъ серденькомъ щпримъ, оченьками яснымы. Назпявъ ся сердцемъ до Марусѣ ще й другій славный козакъ Кбидратъ Искра, але она не любила его. Въ розмовѣ зъ подругою своею Мелассію

¹⁾ „Збѣорникъ драматичныхъ творѣвъ.“ Предмова. стор. 4.

²⁾ Деякі пѣснѣ Марусѣ Чурай помѣстивъ Бораковскій въ самѣй драмѣ.

зъявила Марусю, що, якъ бы Грицько зрадивъ єѣ, якъ бы промѣнявъ за другу, то-бъ була й єго и єи погибель (стор. 9). Але-жъ Грицько кохавъ Марусю щвро; коли бѣтакъ она натякала про се, що мати намагае одружити его зъ Ганною, дочкою богатого пана Вешняка, то бѣдиовѣвъ той козакъ: „Ну, Марусю! що мати собѣ думае, то такъ собѣ воно при ѣй и останесться! Я ѣй уже на це давъ одвѣтъ, що опрѣчь тебе нехай и не гадае про иншу пѣвѣтку!“ (стор. 11).

Бѣдъ Грицька довѣдалась Маруся, що Хмельницкій побивае Ляхѣвъ, та що бѣнъ самъ полетѣвъ бы орломъ за Запорозцями, добувати козацькою славы. Тогдѣ сказала козырь-дѣвка, що якъ ни тяжко бѣ було розставатися зѣ своимъ милымъ, она сама благословляючи провела-бъ его въ дорогу, коли-бъ наставъ такій часъ, що треба-бъ було Грицькови взяти въ руки шаблю гостру и сѣсти на коня вороного. Маруся бажала, чтобы Грицько помѣстивъ Ляхѣвъ и за люту смерть єи батька, що закатували его вмѣстѣ зъ Павлюкомъ у Варшавѣ.

Небавомъ Искра заявивъ Грицькови, що Хмельницкій поборовши Ляхѣвъ пѣдѣ Корсунемъ велѣвъ всѣмъ полкамъ збѣратнєсь пѣдѣ Бѣлу Церковѣ. Маруся, почувши таку звѣтку, надала Грицькови батькову шаблю и сказала: „Вѣзьмєшь ѣѣ... Вѣзьми сердце! Служила вона моему батькови; не одинъ ворогъ полѣгъ бѣдъ Гордѣя Чурая! Най-же вона послужить и тобѣ, серденько, и боронить тебе бѣдъ смерти страшноѣ, бѣдъ ворога лютого!“ (стор. 16).

Поѣхавъ Грицько на вѣйну, а Маруся тужила за милымъ и тѣлько пѣсеню придавлювала свое горе. Ажъ ось довѣдалась, що гетьманъ побивши Ляхѣвъ пѣдѣ Пялявцями повѣвъ вѣйско слѣдомъ за ними ще дальше, щобъ зовѣмъ загнати ихъ и добути волѣ всѣй Укра-

пнѣ. Коли-жь Ягаѣвна, суєда Чуранхи, выбиралась въ Кіѣвъ на богомѣле, то Маруся зъ Меласею рѣшилась ити зъ нею. Въ Кієвѣ бо сподѣвалась Маруся довѣдатись де-чого про долю козакѣвъ Полтавскихъ.

Приходить Маруся въ Кіѣвъ зѣ своимъ товаришками. Біля Софійского собору дожидаеть народъ своего гетьмана-побѣдника, що зъ козаками вѣзджаеть въ городъ. Маруся бѣжучи въ-передъ всѣхъ довѣдалась бѣдъ верхового козака, що старого Бобренка гетьманъ изъ хоружого постановивъ у сотника, та що его сынъ Грицько замѣець батька ставъ уже хоружимъ. Коли ось гетьманъ зъ вѣйскомъ приближивъ ся до собору, то въ народѣ роздалась радѣстнѣй крики: „Слава нашему гетьманови! Слава тобѣ Богдане! Слава нашимъ козаченкамъ!“ Та отъ, усѣ повертались зъ вѣйны, а Грицька Бобренка не має! Вѣднѣй Маруси забило паморокѣ. Коли-жь прочунала, то побачила передъ собою Искру, котрый вѣй сказавъ, що Грицько вже въ Полтавѣ, — що бнѣ зъ дороги звернувъ зъ Вешнякомъ, та полетѣвъ швидче до своєї зарученой, до панночки Гапуєвъ. Така несподѣвана вѣсть вразила Марусю громомъ.

Опѣбеля оновѣстивъ Искра стару Горнину Чуранху, що Грицько про Марусю мабуть забудь и думати, поза-якъ бнѣ теперь зъ панями Вешняками рѣвняе ся. Вернула ся и Маруся зъ Кієва и жалковалась передъ матѣрю на Грицька, що клявъ ся, боживъ ся, а теперь зрадивъ! Коли-жь мати одѣйшла въ боковѣй двери, то Маруся въ рознуцѣ сѣрця выбѣгла зъ хаты и зъ греблѣ скочила въ воду. Саме тогдѣ ишовъ греблею Искра, а коли побачивъ, що Маруся кинулась въ воду, то нѣрнувъ за нею и вытягъ зъ рѣчки. Якъ же струснувъ нещасну дѣвчину, то стала она дыхати. На рукахъ припѣсь еѣ въ хату Чуранхи. Потѣмъ ишовъ на гору въ

паньскій будынокъ Бобренка, чтобы привести бѣдѣль лѣкаря. Ему здавалось, що хворобѣ Марусѣ нѣхто такъ не поможеть, якъ той, хто еѣ зморивъ. Небавомъ приводитъ Искра до Марусѣ Грицька. „Чуєшь, Грицьку!“ каже до него Искра, „теперь або воскресай еѣ, або добнѣй бѣдъ разу!“

Пѣдходитъ Грицько до педужон Марусѣ и каже: „Марусю! Се я твоѣй Грицько! твоѣй прежнѣй Грицько вернувъ ся до тебе, мое сѣрце!“ — Маруся не хоче вѣрити такому щастю и мовить: „Стрѣвай!.. А та?... заручниця? Гапна?!“ — „Ты, ты одна тѣлько у мене!“ одновѣдае Грицько, схлившись до Марусѣ. „Другихъ мнѣ теперь не треба!“ Тогдѣ Маруся обивмае его руками за шию и смѣючись зъ плачемъ говоритъ: „Мѣй?... ты мѣй?... Мамо! голубочко?... Щасте-жь мое, щасте вернуло ся до мене!.. О рада-жь я, рада!.. Ха, ха, ха!“...

Небавомъ потѣмъ бѣдбувалась вечерницѣ въ домѣ Барабашихи, матери Меласиноу. Мѣжь гѣстями була Вешнякова зъ дочкою Гапною. Вешнякова заявила, що въ свѣхъ дняхъ дожидаеть своего мужа, котрый зъ Бобренкомъ вѣздивъ въ Москву до царя, та вже вернувъ ся до гетьмана въ Чигиринъ. Ажь ось приходитъ на вечерницѣ Маруся. Она старае ся весь часъ бути веселою и каже Меласѣ, що прийшла за тымъ, щобъ довѣдати ся вже въ оставокъ, чого бѣдъ Грицька ждати. Являе ся и Грицько и сѣдае біля Марусѣ. Зъ-першу бувъ бнѣ несмѣлѣй супроти Марусѣ, коли-жь она заспѣвала три свои пѣснѣ, то озвавъ ся до неѣ сими словами: „Марусю! сѣрденько! завтра прийду до тебе побалакати въ кѣонецъ“. (стор. 91).

Маруся дожидаеть Грицька, та отъ уже пятый день, якъ его немає. Приходитъ Ягаѣвна и каже Марусѣ, що

вже зь-ранку у Вешняка дружки снѣвають, — збирають ся на вѣчанє завтра. Въ одчаю душѣ Маруея просить матери, щоби пѣшла и прикликала сюды Грицька хочь на хвилиночку. Стара Чураиха сама не знає, що робити, але Ягаѣвна каже рѣшучо: „Ходѣмъ-те у двоохъ! и его выкличу“. Обѣ ѡдходять, а Маруея въ монологу каже ось-що: „Попрацаємо ся зь тобою, попрацаємо ся, та й... на вѣки за тымъ збѣдемо ся зь тобою!... Зведуть насъ, еердєнько, не вѣнцѣмъ золотѣмъ, а въ земли доски гробовѣмъ! Заснѣвають намъ не пѣню дружки всеѣльно, а память дяки вѣчну! Положить на вѣкѣ зь тобою насъ отрута смертная!“ (стор. 102). — Ѳдтакъ бере отруту и дожидає жениха. Приходить Грицько, а Маруея каже ему, що не судилоє ѣй бути передъ Богомъ и людьми, такъ хочь передъ Богомъ она зѣстане ся Грицьковою. Тєперь хоче зь нимъ попрощатєсь. Грицько давить ся боязливо на Маруею и мовить: „Минѣ самому тяжко на серци; не можу я забути й тебе, Марусє, не можу... а робити вѣчого!“ (стор. 103). Потѡмъ снѣває Маруея пѣню: „Ой не ходи, Грицю, та на вечерницѣ“ и наливши Грицькови отруты каже: „Пий, Грицю, та не вєє! Половину минѣ зѣставъ!... Я зь тобою вмѣстѣ вышу, якъ на вѣчанѣмъ пьють... Зь единой груди колєєь мати выкормила насъ, зь единой кружки и на послѣдокъ нанємо ся!“... (стор. 104).

Грицько не и довѣдує ся зь пѣнѣмъ Маруєиной, що она его отруила. Коли-жъ Маруея нацѣлувавшеь Грицька хотѣла дощити отруты, то Чураиха, увѣйшовши въ кѡмнату, кинулась до дочки и выбила зь рукъ єи кружку на пѡль. Маруея хватає руками остатки розбитой кружки, але мати не доускає дочки щити отруты. Тогдѣ Грицько крикнувъ: „Отруила! Богъ тебе простить, Маруєє!“ и якъ-стѡй выбѣгъ зь хаты.

У слѣдуючѡй картинѣ видямо площу въ Полтавѣ. На тѡй площѣ поставлено шафотъ, коло котрого ходять. Навкруги шафота флює ся товна народу, дождаючи Маруєѣ, котру карати-мутъ смертїю. До той товны пѡдбѣгла й Ягаѣвна зь деякими жѡнками. Станувши мѣжь козаками гуторить она, що не годить ся карати чоловѣка, що не бува при своѣмъ умѣ й зробить лихо другому. А звѣстно, що Маруея збожеволѣла въ ту пору! „Цѣлый тыждєнь не знати, що казала, не знати, що робила!“... Ось уже приводятъ Маруею; сказано, за смерть повинна смерть бути! Тѡлько й полегчали ѣй кару тымъ, що не колесовати й не мучити, а безъ мукъ голову ѡдрубаютъ зразу, та й годѣ! Вже казавъ єудья писарєви прочитати нещаснѡй Маруєи резолюцїю, якъ ось появляє ся на кони Искра, щѡ привозить гетьманѡвѣ наказъ. И звѣстивъ писарь народови, що „гетьманъ велить зачєсти славному голову Гордѣя Чурая, ѡдрубану єму нашими ворогами, за обурєну голову его нещасной дочки Маруєѣ, та що вчиняє ѣй прощєне за єи чарѡвнѣ пѣснѣ“. О се прощєне постаравъ ся славный козакъ Искра. Дѡзнавшись про таку милѡсть Хмельницкого, заговѡрили люде: „Спасибѡ гетьманови! спасибѡ! Добре дѣло! Молодець Искра!“ Мєласєя-жъ кинулась до Маруєѣ и клинула радѣсно: „Маруєю! Чуєшь голубочко?... жива будєшь!“ Але Маруея ѡповѣла сумовито: „Я мертвецъ уже!... Тѣло мое зѣстало ся жити, а душа вже вмерла!“ А звернувшись до Искры сказала: „Спасибѡ тобѣ, Кѡндрате, мѡй вѣрпый друже и... братє! Прости мєнє! Не знаю, чимъ и ѡддяковати тобѣ! Нєхай тебе Богъ благословить зь Мєласєєю! А мєнє... доведи ты тєперь у якїй монастирь... Тамъ я пѡду у самый затвѡръ и остатними слєзими, щѡ заєклись дє щє въ очахъ мѡнхѣ,

може вымолю у Господа спокій для своєї грѣшної, измученої душі!“...

Отъ и конецъ сєи гарної драмы, въ котрѣй авторъ зъобразивъ вдатно романтичну героиню Марусю, що могла-бъ богато добра зробити въ громадѣ, коли-бъ була одружилась зѣ своимъ Грицькомъ. Та отъ бѣтъ зрадивъ єи любовь, и про-те въ пристрастї своѣй губить она того зрадника и занепащує свою долю.

Добру оцѣнку сєи драмы подавъ М. К(омаръ) въ „Зоря“. Осъ що инше бѣтъ про „Марусю Чурай“: „Образъ Марусѣ змалюваний у автора скрѣзь яєными и правдивими фарбами. Се правдива козачка, доня свого часу, до того поетична, чутлива вдача, щира у всѣхъ своихъ почуваняхъ и вчинкахъ, здатна кохати безмѣрно, незломно, прѣптьмомъ добувати ся своєю долѣ; та не здатна перемоти свою недолю. — Єи коханє, якъ воно ростє и дужчає, особливо въ часѣ розлуки, а потѣмъ, якъ вона дознається про зраду Грицька, такъ само розвитокъ думки про нѣмєту и отруту и саме викопанє сїєи думки, переведенї авторомъ зъ такою психологичною правдивостю, котра ясно свѣдчить про справжній артизмъ автора. Такъ само правдиво змалювано характеръ Искры, свого щирого козака зъ його лицаревымъ коханємъ до Марусѣ, котре, не вважаючи на те, що Маруся його не любить, наповнило його серце тѣльки однимъ спочутємъ до лихого долѣ Марусѣ. Се та щира любовь безъ жадного єгоїзму, котра прѣнеуща тѣльки безмѣрно благородному серцевї и такѣй лицаревѣй вдачи, яку бачимо у Искры: бѣтъ весь оддається на послугу Марусєи и свою долю нѣбы-то вбачає тѣльки въ щастю Марусѣ, хочь-бѣ те щастє можливе було тѣльки въ купѣ зъ другимъ. Особливо гарна и порушаюча та сцена, коли бѣтъ ратує втоплєну Марусю и самъ кличе зрадника Грицька, щобъ

заспокоити Марусю. — На превеликѣй жалѣ авторъ зовсѣмъ занедбавъ иншїй дѣєвїй особы въ своѣй драмѣ, и се перше всего треба сказати про Грицька, котрого образъ зовсѣмъ неясный и навѣтъ неможливый, а черезъ се и самый мотивъ зрады зовсѣмъ не выясненый“.¹⁾

Зъ сими замѣтками К(омар)а годимо ся трохи-не зовсѣмъ; тѣлько здає ся намъ, що образъ Грицька не є такимъ неяснымъ, якимъ уважає его рецензентъ. Се вдача хитлива, — се вина Грицька, и зъ-за того гине бѣтъ бѣтъ отруѣ, котру подала єму Маруся. Опроче сама Маруся сказала Меласєи въ присутности Грицька, що мати мостять его одружити на Ганиѣ Вєшнякѣвнѣй (стор. 11). А що мати справдѣ силувала Грицька до того подружя, можъ дѣзнатсь такожъ изъ слѣвъ Ягаѣвны (стор. 97). Такъ отже мотивъ зрады въ частї выясненый. А вже-жъ вдача Искры являє ся не-вѣ-мѣру идеальнойю. Понимаємо ще ту сензацийну подѣю, коли бѣтъ у Хмельницкого вьєднавъ для Марусѣ прощенє кары смертної, але годъ вважати имовѣрною ту его саможертву, коли бѣтъ выратувавши Марусю зъ воды привѣвъ до неї Грицька, щобъ або воскресавъ єъ, або добивъ бѣтъ разу.

Всє-жъ таки „Маруся Чурай“ є цѣннымъ здобуткомъ драматичної нашої литературы. Акція веде ся жваво, и бѣттакъ уже М. К(омаръ) замѣтивъ, що въ драмѣ богаторуху и чи-мало сценъ дуже ефектныхъ и здатныхъ зворушити читателя и глядача²⁾. Авторъ зъявляє намъ въ творѣ своѣмъ психологичну студию и вывязує ся зъ трудного своего завданя въ загалѣ зовсѣмъ добре. Тому-то характеристика Марусѣ є справдѣ имовѣрна; тѣлько не мѣгъ авторъ позбутсь сентиментальности, до котрої врєштѣ

¹⁾ „Зоря“, 1889; стор. 14.

²⁾ *ibid.*

самъ переказъ народный напутивъ его. Найкраешій-жъ суть ті сцени, въ котрыхъ неначе въ епизодахъ проявляє ся голоеъ люду про голову подію. Сюды належить друга картина третьою дѣѣ, де чуемо гутѳрку люду біля Софійекого собору въ Кіевѣ, коли Хмельницькій поборовши Ляхѳвъ наближувавъ ся туды зъ вѳйскомъ. Одтакъ вельми гарна є друга картина шестою дѣѣ, въ котрѳій зъображає ся товна народу, що стовть вокругъ шафота и дожидає нещаснои Маруеѣ. Въ загаль въ єй драмѣ змалъовано гарно картины еусѳбльного побуту на Украинѣ въ часахъ Хмельницькыи, дарма що авторъ намагавъ зладити образъ историчный и назвавъ свою драму историчною.

До драмы „Маруея Чурай“, що-до стѳйности литературнои, найблизше примощують єя драматичный картины п. з. „Изъ моря житейекого“. — Ось и короткій обягъ сего твору: Дѣвичина Маруея, дочка богатои селянина Павла Лубенця ѳдъ першои жѳнки, любить Петра, сына ѳднои вдови, Степаниды Дугаренчыхи. Але батько силує єѣ, щобъ подала елово другому, сынови волоестного етаршины. Та отъ, Маруея заявляє въ церквѣ прилюдно, що батько зъ етаршиною еилою пригнали єѣ до вѣнця, що одначе она не хоче вѣнчатись, тому-що ѳбѣцалась и запряглаєь другому. Одтакъ въ вѣнчалному убраню втѣкає она въ хату Степаниды. Приходятъ єюды Павло Лубенець, етаршина, пнеарь и еоцькій та и еиломѳць хочуть єѣ зъ-ѳдєѣль тягги. Петро-жъ не вытерѣвѣвъ: мовъ несамоиный кинувъ єя зъ пожомъ до батька Маруеѣ и вдаривъ єго въ спину. Петра арештовано, а безталанна дѣвичина неѳавомъ ѳпѣсля збожево-лѣла. Въ третѳій дѣи божево-лѣна Маруея приходятъ въ хату Степаниды саме тогдѣ, коли она по довгѳй, тяжкѳй недузѣ вмерла. Петро нѣчого єого не знає. Але того

самого дня лучилась на селѣ пожежа: веѣ десятички побѣгли туды, и Петро втѣкъ зъ арешту, щобъ побачитись зъ матѣрю и рознытати єя про Маруею. Приходить ѳнъ домѳвъ и оє-тутъ бачить свою матѣрь неживу, а Маруею божево-лѣною. Въ неетямку та одчаю Петро вѣшає єя¹⁾.

Про єѣ драматичный картины написавъ М. К(омаръ) оє-яку критичну розвѣдку: „...Бачимо тутъ дуже цѣкавый и добре ѳмалъованный образъ Маруеѣ, дѣвичины доброй, щиро кохающей, и надзвичайно чутливои и вразливои вдачѣ, зятнои на еперѳичный протестъ проти нещельства, та нездатнои провадити еталу, вытревалу боротьбу, що одна лишъ веде до перемоги. Проявы такои вдачѣ у всѣхъ сценахъ Маруеѣ зъ Петромъ и матѣрю єго, а потѳмъ въ сценахъ зъ мацухою и батькомъ, и наеѣлѣдокъ у влаеному єи ѳповѣданю про євѳй вѣнчокъ въ церквѣ — скрѳзь змалъованѳй авторомъ вѣрно и умѣло; а въ тѳй еценѣ, коли божево-лѣна Маруея приходятъ въ хату Петра и зъ неприятными речами ѳбертаєтьєя до чокѳйнои Степаниды, а потѳмъ до Петра, правдивѳсть психологичного аналѣзу досягає справжнього аргизму, котрый знову євѣдчатъ про чи-малый таланъ автора. Але рядомъ зъ єимъ бачимо мало ѳбрысованный и неєеный образъ Петра, то єпокойно роєудливого, то палкого и завзятого, то зновъ надто легкодухого. Въ драмѣ зовєѣмъ зайва дѣва особа — се недужа, а потѳмъ умирающая мати Петра, котра въ самѳй ходѣ драмы не має нѣякон ро-лѣ, и выведена авторомъ хѣба тѳльки за-дѣя того, щобъ ѳтягчити етановище головныхъ дѣєвыхъ єѳѳѣ...²⁾

Годѣ-жъ намъ прѣтакнути тымъ закыдамъ рецензента. Не знати, чому ѳнъ называє образъ Петра мало

¹⁾ Порѳви. „Зорю“, 1889; стор. 34. - ²⁾ *ibid.*

обрисованимъ и неяснимъ? Вже-жъ бо й розсудливий чоловѣкъ въ одчаю душѣ може другимъ и собѣ заподѣяти не одно лихо. Але-жъ нѣякъ не можемо погодитись зъ тою думкою, мовь-то-бъ недужа, а потѣмъ умираюча мати Петра була зайвою особою дѣсною. Вже й самъ М. К(омаръ) признае, що правдивѣсть психологичного анализу досягае справдѣшнього артизму въ тѣй сценѣ, коли божевѣльна Марися обертае ся до (мертвой) матери Петра, а ѡдтакъ до него самого. По нашѣй думцѣ не було-бъ отже тутъ такого артизму, коли-бъ божевѣльна Марися не була явилась передъ мертвою Степанидою.

Меншу етѣйпѣсть литературну має драма „Лихомъ щастя нѣ добудешъ“. Вже до сєй драмы, а ще бѣльше до слѣдуючой, можна ѡднести ось-якій слова автора: „Я беру для своихъ творѣвъ такій правдивій елучаѣ, котрї приходило ся бачити своимъ очима“¹⁾. Въ листѣ-жъ до М. К(омар)а писавъ Бораковскїй, що користувавъ ся слѣдчимъ протоколами, и що деякі сцени еписанї нимъ цѣлкомъ згѣдно зъ сими протоколами. И въ єтому-то вбачае М. К(омаръ) велику помылку автора. Карна бо хроника може справдѣ дати добрый матерїалъ до драмы, та тѣлько на одну лишь основу, до котрой пѣдткане повиненъ авторъ виробити єнлюю своєй творчон здатности. Ѡдтакъ замѣчае М. К(омаръ) зовсѣмъ справедливо, що Бораковскїй надто вже тримавъ ся слѣдчихъ протоколѣвъ, и черезъ се въ єго побутовыхъ пєсахъ або не выясненїй, якъ слѣдъ, характеры дѣєвыхъ осѣбъ и мотивъ ихъ вчинкѣвъ, або трапляе ся часомъ таке, що вчинки дѣєвыхъ осѣбъ не згѣднїй зъ ихъ вѣдчаюю, а разомъ зъ тымъ въ пєсахъ часомъ

¹⁾ „Збѣрникъ драматичныхъ творѣвъ“. Предмова, стор. 3.

багато дєчого зайвого, а часомъ чого не достачає, и розвѣтокъ дѣвъ йде ненѣмѣрно¹⁾.

Въ сѣй драмѣ зъображає ся картина невзгоднїй въ домашнїмъ житю изъ-за нещасной любви. Осъ и короткїй змѣстъ сєго драматичного твору: Ганна, донька вдовы Харитины Бутенчихи, вѣде за-мужъ за Федора, сына богатого селянина Трохима Задорѣжного. Мати переселувала доньку, не дозволивши їй одружитись зъ парубкомъ Грицькомъ, котрого Ганна любила. Грицько прощає ся зъ Ганною на весѣлю єй, та въ одчаю йде добровольцемъ въ Сербїю. Нещасна Ганна тужить за нимъ, а тутъ ще свєкруха лыха. Въ хатѣ настає справжне некло: свєкруха грызе, Ганна що-дня въ слѣзохъ, а Федѣръ починає пити та й бити жѣбїку. Вертає ся Грицько зъ чужинны, бачить ся зъ Ганною, и прежне коханє запалало зъ новою єнлюю. Грицько радъ бы сповукати Ганну, щобъ отрувила свого чоловѣка, але Ганна жахає ся такою рады й каже: „Нѣ, Грицько! Нѣ! такъ не треба! Лихомъ, кажуть, щастя не добудешъ!... Оставъ Грицю! Ты Бога забувъ уже! Ты перше не такїй бувъ! Душа въ тебе въ бисурманськѣй крови мабутъ занекла ся!“... (стор. 48—49). — Тогдѣ ѡнъ подає думку, тѣкати за Дудай до старыхъ Запорожцѣвъ, — каже, що для лєн придбає паспортъ. И Ганна не має єнлы ѡдказати мовлячи: „Грицьку! Бери мене!.. Бери мене єнлюю!... бо я сама не поємѣю. Якъ вѣзьмешъ, назадъ тодѣ не верну ся“ (стор. 50). — И отъ, коли она вже вмовилтєсь утѣкати, несподѣвано надходить пьяный Федѣръ, хапає сокиру и кидає ся на Грицька. Ганна схоплює тогдѣ подушку зъ нолу и закрыває нею голову Грицькови. Сєй же кидає ся на Федора, звалює єго на землю, вырыває сокиру зъ рукъ и порыває ся нею самъ ударити Федора.

¹⁾ „Зоря“, 1889; стор. 14.

Але Гаппа выриває Гривцькови сокиру й кидає єї підъ пѣль. Тогдѣ Гривцько хапає подушку, накрыває нею Федора и при помочи Ганни дусить єго. Коли Федѣръ бувъ уже неживый, то убійця намагавъ заразъ замести слѣдъ: кинувъ Федора головою внизъ, заложивши ноги въ драбину. Упавъ, значить, пьяный, та й заливъ ся: „Бачить нѣхто че бачивъ“, каже Гривцько Гаппѣ, „а ты такожь знать нѣчого не знаєшь“... Та ба! єю естрашну подѣю подгледѣла изъ єбней циганка, котра попередъ подлещувала єя Гривцькови й Гаппѣ, а онѣбєля вкрала єя въ хату и забрала изъ скрипѣ грошѣ евекрухи Гаппинои. Коли отже Гривцько думавъ, що того убійства нѣхто не бачивъ, то показалає циганка въ дверьохъ и сказала: „И я, голубчки, нѣчого не бачила и не знаю, а вы то-жь не будете бачити, що заразъ у васъ за єе копя возьмутъ!“ (стор. 53).

Єю драму треба було покѣнчити четвертою дѣєю, коли-то Гривцько задусивъ Федора. Але-жь Бораковскій списавъ єю драму по правдивому случаю. Коли отже въ кѣнцѣ четвертои дѣѣ вѣвѣвъ на єцену циганку, то не-наче заповѣвъ напередъ, що слѣдувати-ме ще пята дѣя. Въ єбѣй дѣи вьводить авторъ передъ нами слѣдство єтанового пристава. Хоча-жь она є справдѣ заїва, то въ пнеаню єи заявивъ авторъ подекуды чи-мало артизму драматичного. Пѣбєля подѣвъ вельми трагичнои слѣдує въ пятѣмъ актѣ єитуація трагично-комична, въ котрой появляють єя єтановый пристава, пнеємоводець-хабарникъ Федорченко и лукавый выкрутєнь-цигань, що вкравъ коня и єсь теперъ паводить єтанового на слѣдъ убійства. Психологично обдуманымъ являє єя саме слѣдство, що въ пѣмъ авторъ зьобразивъ вдатну характеристику занеклого Гривцька и мягкосерднои Гаппы. Тѣлько кѣнєць драмы не ѣдповѣдає розвязкови трагичнои подѣвъ. Коли Гаппа

призналась до вини и зѣ плачемъ впаала на землю, то Гривцько помѣтвивши, що єтановый и пнеємоводець кинулись до неи, хотѣвъ утѣкати, але єтановый вхопивъ єго въ дверьохъ и прькликавъ єоцького. Вѣбѣгає єоцькѣй зьяканий и звѣщає єтановому, що циганъ утѣкѣ. Тогдѣ єтановый розсердившиєсь покликуює: „кѣ чорту цигана!“ и велить заковати Гривцька. Такъ отже годѣ було до-ладно закѣнчити дѣєю, котра вже не палежала до акциѣ драматичнои.

Въ кѣвци годить єя ще спѣмнути про драму „Якѣ долѣ немає, то й щаетя минає“. Она є найєлаб-шию мѣжь надруковаными чотырма драмами Бораков-єкого; все-жь таки бачимо и въ нѣѣй деякѣ гарнѣ єцены. Єсь и ѣбєягъ єєи драмы: Дѣвчина Любка, дочка бѣднои вдовы Горпинны Шарудини, заручена зѣ Єтепаномъ, єн-номъ богатои сєлянина, Павла Дробота; та годѣ єимъ молодятамъ одружитиєсь, бо надѣйшла вѣетка про збѣръ ѣполченцѣвъ. Пѣшовъ Єтепанъ на вѣйну. Любка тужить за нимъ, ажъ тутъ надходить лнєтѣ ѣдѣ товариша Єтепанового, нѣбы-то на єго ѣчахъ турецка бомба розбѣр-вала Єтепана на шматки. Лнєтѣ єєи пѣдробивъ фельд-шеръ Тєлнѣнѣ, котрый намагавъ одружитиєсь зѣ Люб-кою. Небавомъ и вѣнєкѣй пачальникъ на зацѣтанє батька заявивъ, що Єтепанъ пѣдѣ Карєомъ проєавъ бєзъ вѣєти. ѣдтакъ Тєлнѣнѣ ставъ улещати матѣрь, котра вже й єправдѣ пачала умовляти дочку, забути Єтепана и одру-житиєсь зѣ фельдшеромъ. Ажь єсь приходить до Горпинны Павло Дроботъ зѣ прнѣтелемъ Лємѣшкою. Въ розмовѣ каже Горпина, що Любка все єумує та плаче, а Любка ѣдновѣдає, що горює зѣ-за того, що мати хоче єѣ ѣд-дати за нєлюба-фельдшєра. Тогдѣ ѣдзырає єя Лємѣшка: „А здаєтєся, ѣпѣ собѣ чѣловѣкѣ нѣчого: и заможний и зѣ себе не поганый, такъ що и полюбѣти-бѣ можно!“

Тодѣ Любка ѡдказуе ось-якъ: „Та ну його зовеѣмъ! Цуръ йому! Я краще пѡду за вбогого, за калѣку, урода, хочь за старого, за всякого, а тѡльки не за його!“ (стор. 36). И ось за се вхопивъ ся Лемѣшка и спершу шуткуючи, а потѡмъ вже й справдѣ починае сватати Любку за старого Дробота. Такъ нѣ сѣло, нѣ пало, одруживъ ся Дроботь зъ любкою свого сына. Дѣвчина горюе, та не може забути Степана. Коли ось надходить листъ ѡдѣ Степана, зъ котрого батько дѡзнавъ ся, що сьмь его попавъ ся бувъ въ полонъ турецкій, та теперъ онъ уже на воли й небавомъ верне ся домѡвъ. И справдѣ приходить Степанъ. Его проява розбивае житє вѣщаснои Любки, котра не вытерпѣвши лихон долѣ тонить ся въ криницѣ. Зъ-ѡдтамъ вытягнули єѣ Степанъ и Телѣнцѣ, а коли бѣдолаха Степанъ рыдавъ на грудяхъ утопленои, то Телѣнцѣ сказавъ байдужно: „Што-жь! планида ужь ея должно такая!“

Въ сѣй драмѣ вважае ся похѣбною недостача въ мотивованю тон дивнои подѣѣ, що старий Дроботь, чоловікъ розсудливый й поважный, женить ся зъ любкою свого сына, та що дѣвчина не противна такому подружю. Хочь авторъ написавъ сю драму на основѣ слѣдчихъ протоколѡвъ, то годилось у творѣ драматичнѡмъ зобразити ту подѣю имовѣрно. Тому-то инше М. К(омаръ) ось-що: „У автора все се стало ся якось зъ-печевѣ та й годѣ... Певно, що тутъ були якѣсь иншѣ невѣдомѣ причины, або и Павло Дроботь и Любка були зовеѣмъ не такѣ, якъ выводить ихъ авторъ. А не выясняе онъ ихъ справжньои истоты певне черезъ те, що вдоволявъ ся тѡльки слѣдствомъ, котрому бракувало матерѣялу для сього. Черезъ се и въ самѡй будовѣ драмы бачимо великѣ помылки. Такъ остатня IV. дѣя цѣлкомъ зайва и написана авторомъ певне за-для того, що бы

ишовъ слѣдомъ за протоколами. Краще-бъ було закѡнчити III. дѣю смертю Любки ѡдѣ розрыву сердца, або що, коли Степанъ несподѣвано явивъ ся передъ ея очима“¹⁾. — А вже-жь намъ здае ся, що четверта дѣя нѣ-якъ не є зайвою. Якъ-бы не було сен дѣѣ, то не можна-бъ було дѡзнатись про зворушенє душѣ Дробота, коли онъ зустрѣвъ ся зѡ своимъ сыномъ и зъ Любною, и ѡдтакъ розвязка катастрофы не могла-бъ зватись вдоволяющею.

Боракоекій займае поважне мѣсце въ исторѣи нашої литературы. Его имя можна занесяти побѣчъ именъ новѣйшихъ драматургѡвъ украиньскыхъ, Карпенка-Карого, Старицкого и Кропивницкого. Коли-жь отъ-сѣ письменники знаютъ лучше сцену, нѣжь Боракоекій, коли они суть неначе „художниками“, то Боракоекій списуе въ драмахъ студѣи психологичнѣи и користуючись слѣдчими протоколами намагае реально зобразити лихолѣте житя людекого, дарма, що онъ зъ природы есть идеалистомъ, та въ найлучшѡй своѣй драмѣ „Маруся Чурай“ заявляє наклѡнъ до романтизму. А вже-жь при те-першнѣмъ реалѣнѣмъ напрямѣ литературнѡмъ Карпенко-Карый має наибѡльше прихильникѡвъ; ѡдтакъ въ клясификаціи критикѡвъ слѣдують прочѣ драматургѣи въ отъ-сѣмъ порядку: Старицкій, Кропивницкій, Боракоекій. Одначе Боракоекій при своѣй свѣчнѡй вѣдчѣи мѡгъ бы стати може й выше згаданныхъ письменникѡвъ, коли-бъ писавъ справдѣнѣи драмы, а не любовавъ ся въ драматизованныхъ переписѣвахъ протоколѡвъ слѣдчихъ. Врѣштѣ Боракоекій инше очевидячки на-прихаци и не старае ся зладити твору добре обдуманого, тривкого. Все-жь таки можна сподѣватись, що сѣй драматургѣ, заявивши чи-малый талапъ въ списуваню поодинокихъ

¹⁾ „Зоря“, 1889; стор. 14—15.

картинъ драматичныхъ, сконцюе небавомъ одноцѣльну, гарну драму, въ котрѣй зъобразить вдатну картину зъ суспѣльного побуту на Украинѣ.

Крѣмъ тыхъ девяти драматургѣвъ заслугують на згадку ще отъ-сѣ чотыри письменники:

1. Кирило Тополя¹⁾. Онъ живѣ на Украинѣ мабутъ недалеко Канева²⁾ и проявивъ литературну дѣяльнѣсть мѣжь 1834. и 1844. роками, написавши отъ-сѣ два драматичнѣ творы: 1) „Чары, або де-кѣлько копѣвъ зъ народныхъ украинськихъ бувальщинъ та оновѣданъ“. („Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и рассказовъ украинскихъ“). Москва, 1837³⁾; 2) „Чуръ-нѣсенѣтниця („Чуръ-ченуха“), або де-кѣлько фактѣвъ зъ житя украиньского панства“. Казань 1844. — Изъ „предтвѣдомленія“ къ „Чарамъ“ можѣ дѣзнатись, що авторъ бувъ чоловѣкомъ невченимъ, та що въ тѣмъ переднѣмъ словѣ на-силу намагавъ писати по-россѣйски. Тутъ заявляє онъ, що въ „Чарахъ“ зъобразивъ въ части справдѣшню дѣйствиѣсть зъ суспѣльного побуту, въ части-жѣ проявы зъ переказѣвъ простонародныхъ. Осѣ и обягъ сѣи драматичнои картинки:

Перша сцена е непаче прологѣмъ и ѣдбувае ся въ недѣлю въ жидѣвкѣмъ шинку, куды зѣбралсь вѣйтъ и парубки зъ дѣвчатами. Вѣйтъ любуе ся горѣвкою и небавомъ засыпляе за столомъ. Парубки и дѣвчата сѣввають и танцюють; ажъ осѣ будить ся вѣйтъ и въ по-

¹⁾ „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. П. П. Петрова. Кіевъ, 1884; стор. 119—122.

²⁾ Въ переднѣмъ словѣ до „Чарѣвъ“ пише Тополя, що драматичнѣ дѣѣ его творѣвъ ѣдбувають ся на правѣмъ берегу Днѣпра, въ Кіѣвкѣй Украинѣ, що по-нижше Києва по Днѣпру, тамъ де города Черкасы, Каневъ и суѣднѣ имъ мѣста. Тутъ натякае онъ мабутъ про се, що живѣ недалеко Канева.

³⁾ Ще въ 1834. р. дозволила цензура друковати „Чары“.

хмѣлю кричить: „На панципу! Мужики молотити, жѣдки до конопель, дѣвки прѣсти! — заразы! чуете?“ Зъ него шуткують та доливають ему горѣвки. Обѣля жидѣ Лейба выпроваджуе вѣйта зъ корчмы. Ѡдтакъ молодъ бавить ся свѣбѣдно. Мѣжь парубками визначують ся Гриць и Василь, а мѣжь дѣвчатами ведуть пѣредѣ Галя, Христя и Любка.

Въ другѣй сценѣ Гриць и Василь бесѣдують про дѣвчата. Побачивши-жѣ Галю и Любку ховають ся они за колоды и пѣделухують ихъ розмову, зъ котрой довѣдують ся, що Галя любить Гриця, а Любка — Василя. Батьки парубкѣвъ, Лопата и Коваль, застають ихъ въ компаніи зъ Галею и Любкою и добачають въ сихъ дѣвчатахъ уже и судженыхъ своимъ сынамъ. Але Гриць бувъ гульвѣса, що пѣддуривъ уже не одну дѣвку. Ѡдтакъ Галя зъ подругами пѣделухала разъ глумливу его мову про дѣвчата и почала вянути-увявати, по-за-якъ не було въ неи надѣѣ на щасливу любовь. Тогдѣ-то мати еи, Кугутка, приклякала до неи Домаха Змінха, що була знахоркою и вѣдьмою. Домаха ѣдкрыла бѣднѣй дѣвчинѣ, що Гриць любить другу. — Слѣдуе забавна сцена зъ вѣйтѣмъ. Онъ зачувши про гостиницу знахорки у богатѣи Кугутки приходитъ до неи зъ корчмы, щобъ до не-хочу паивтись горѣвки. Ажъ осѣ въ ночи стала вѣдьмы зѣнратись у Змінхи. Они напились зачарованого зѣля и вылѣтають комниѣмъ. Приходить вѣйтъ и побачивши зѣле думаетъ, що се варенуха, та и не. Ба, и его пре якась сила въ комниѣ. Онъ хапае ся лавки, выливае на неѣ зварене зѣле, а лавка летить зъ нимъ горѣ. И занесло вѣйта на Лысу Гору. Тутъ ѣдбувае ся шабашъ вѣдьомъ и знахорѣкъ. Хорѣмъ ихъ верховодить самъ чортъ въ видѣ жида, що сѣвває пѣсеню въ мовѣ польско-жидѣвкѣй. Мѣжь-тымъ Змінха зберегае вѣйта ѣдъ лютости своихъ

товаришокъ и дає ему мошонку зъ червѣцями, почѣмъ ѡвѣ зъ лавкою вертає ся назадъ летячи простѣснѣнкою до корчмы. Жидъ сердить ся, що вѣйтъ такъ рано его будить; але вѣйтъ побренькує червѣцями и тогдѣ жидъ пѣдлещує ся ему горѣвкою. Оцѣсля хоче вѣйтъ платити жидови, та замѣць червѣцѣвъ находить черсиы.

Небавомъ поєватавъ ся Гриць зъ Христєю. Дѣзнавшисъ про таке лихо Галя дѣстає зѣля ѡдъ Змишки и въ середу тропть невѣрнѣного Грѣця. Вмираючи признає ся Гриць до своєи вини й каже: „Ахъ, Боже мѣй! теперъ тѣлько я бачу, що хто не по правдѣ вѣкъ живе, той не по правдѣ й вмирає. — Въ пятницю о цѣвнѣчя зѣбрали ся парубки й дѣвчата на улицѣ. Не було мѣжь ними тѣлько Христѣ, Галѣ й Грѣця. Пѣдъ лѣсомъ мрѣе крѣзь темряву кладовище. Дѣвчата поглядають жахливо одна на одну и не смѣють нѣ сѣввати, нѣ танцювати. Василь намагає звеселити другихъ и починає сѣввати пѣсню: „Не ходи, Грицю, на вечерницю!“ Пѣшла луна сєи пѣснѣ по кладовищу. И осьъ кинувъ ся вѣйтъ до дѣвчатъ, та попруѣкнувъ ихъ, що такъ пѣзно сѣввають, изъ-за чого й на могилахъ лунає ихъ пѣсеня. И справдѣ, чутно на могилахъ слова: „Ей, мати, мати, жаль ваги не має, | та нехай же Гриць по двохъ не кохає!“ — И свѣнула блискавка на заходѣ, загрѣмѣло громомъ, хмары покрыли небо й небавомъ люнуло дощемъ на землю. Всѣ вжахнулись и розбѣглись по хатахъ¹⁾.

„Чары“ Тополѣ суть чудовою картинкою етнографичною, котру зовсѣмъ добре оцѣнивъ уже Микола Ко-

¹⁾ „Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разказовъ украинскихъ. Соч. Кирилла Тополи“. („Семейная Библиотека“. Ежемесячное сочинение — издаваемое Севериномъ Гавр. Шеховичемъ“. Львовъ, 1835; стор. 119—123. Тутъ подано змѣсть ихъ драматичныхъ сценъ.)

стомарѣвъ. Ось бо написавъ ѡнъ въ „Молодыку“ (1844), що всѣ сцены суть вельми вѣрнѣ, иптереснѣ самѣ собою, всѣ зѣображенѣ безъ найменшой претенсѣи до драматичного творєня. По думцѣ Костомарова въ „Чарахъ“ нема развитыхъ характерѣвъ, але за те кожда особа являє ся зѣ своими природными прикметами. Хочъ отже въ сѣй картинѣ нема еднѣсти дѣвъ й выкѣченя въ цѣлѣмъ творѣ, то поодинокѣ сцены суть зѣображенѣ справдѣ по-майстерски. Тополя малює свою картину прямо зъ природы; — се не идеаль, а просте й вѣрне зѣображенє того, щѣ авторъ видѣвъ. Ѳдтакъ и мова Тополя не може зватисъ его цѣтѣмою мовою, — се мова зовсѣмъ природна, чѣста, проста, прикрашена прислѣвьями, поговѣрками, пѣсенями¹⁾. Коли-жъ Костомарѣвъ добачавъ въ „Чарахъ“ всякѣ прикметы твору украиньскогого, то не можемо при-такинути Петрову, котрый автора сєго писаня вважає Полякомъ²⁾. Той письменникъ думає именню, що литературнѣ „преданя“ Тополя зберегались въ польскѣй литературѣ, а не въ украиньскѣй. Всякѣй же, хто вѣдає польскѣй та украиньскѣй переказы простонароднѣй, зможе легко дѣзнатисъ, що „Чары“ основують ся тѣлько на переказахъ украиньскихъ, дарма, що зборами вѣдьомъ верховодить жидъ, котрый намагає говорити по-польски. Уже-жъ бо вѣйтъ, Гриць, Галя та другѣ парубки й дѣвчата вважають ся типами украиньскими, и въ загалѣ въ цѣлѣмъ сѣмъ драматичнѣмъ творѣ видно прикметы складаня чѣсто-народного, украиньскогого.

Другѣй творѣ Тополя „Чуръ-иѣсенѣтвѣця“ не має стѣйности литературнои. Видно, що авторъ пѣзнавъ, якъ

¹⁾ Н. Костомарѣвъ въ етати „Обзоръ сочиненѣй, писанныхъ на малоросейскомъ языкѣ“ („Молодикъ“ на 1844. годъ, украиньскѣй литературнѣй сборникъ, издаваемый П. Вецкимъ. Харьковъ, 1843; стор. 180—182)

²⁾ „Очерки исторѣи укр. литер.“, стор. 119.

слѣдъ, тільки побуть украиньскыхъ мужьяковъ, та що на житє панѣвъ глядѣвъ лишъ зъ-далека, взъ-за чого ѓнъ не зъумѣвъ зъобразити вѣрнои картины зъ побуту паньского.

2. Иванъ Озаркевичъ, старшій, (род. 1795. р.) бувъ священникомъ въ Коломын, де й вмеръ 1854. р. Онъ знавъ литературу украиньску, и про-те въ 1848. р. для галицко-рускои сцены приладивъ оперетку Ивана Котляревского „Наталка Полтавка“, давши ей заголовокъ: Комедіо-опера. „Дѣвка на ѓдданю або на миловане нема спловане“. Зложена въ Коломын (надрукована [1848] латиньскими черенками безъ означеня року й мѣсяца 8°, стор. 38). Озаркевичъ не назвавъ имени автора тои украиньской оперетки, неначе-бъ уважавъ неѓдповѣднымъ, ѓдносити свою перерѓбку до первотвору Котляревского. Уже-жъ бо перелицьовавъ ѓнъ сю оперетку подекуды одвѣтно до галицкихъ суенѓльныхъ обставинъ. Наталку назвавъ ѓнъ Анничкою, а выборному Макогоненкови велѣвъ бути сѣльскимъ десятникомъ. Возный Тетерваковскій говорити по-руски, а не „язычимъ“ церковно-буряцкимъ, и залюбки уживае слѓвъ „MoŃei Dobrodzieju“. Врешть Озаркевичъ скоротивъ денекуды текеть первѣтної оперетки та й заподѣявъ деякіи змѣны въ пѣсняхъ. Такъ замѣць пѣсенъ, що починае ся слѓвами „Отъ юныхъ лѣтъ не зналъ я любви“ спѣвае возный: „Або пѓду утою ся, | або въ камѣнь розѓбу ся, | абы тов увесъ свѣтъ знавъ, | же ты возный щире кохавъ“ (стор 4), и т. и. Мову-жъ украиньску замѣнивъ Озаркевичъ пѓднарѣчимъ галицкимъ, а подекуды говоромъ наддѣнстрьянскимъ.

Комедіо-оперу „Дѣвка на ѓдданю“ привѣзъ Озаркевичъ зъ собою до Львова на „сѓбръ“ рускихъ „ученыхъ“ въ жовтні 1848. р., и еѣ представили аматоры

въ честь тыхъ „ученыхъ“ въ музеи рускои семинаріи, де ѓдбувались зборы 99-ти патріѓтовъ рускихъ. Се було й перше руске представлене сценичне у Львовѣ. ѓдтакъ ею комедіо-оперу и деякіи инші комедіи та шутки¹⁾ грали аматоры такожь на сценѣ въ Коломын, причѓмъ всякіи выдатки покрывавъ Озаркевичъ своимъи грѓшми.

Въ тѓмъ часѣ перерѓбивъ ѓнъ оперу Степана Писаревского (Стецька Шереперъ) п. з. „Купала на Ивана“ и выдавъ еѣ латиньскими черенками въ Чернѓвцахъ 1849. р. пѓдъ заголовкомъ: „Комедіо-опера Весѣле, або надъ цигана Шмагайла нема розумѣшшого“. Въ троухъ дѣйствіяхъ зъ спѣвами и танцями народowymi. Нависана въ Коломын на взоръ Стецька“ (8°, сторѓнъ 37). Такожь въ сѣй комедіо-оперѣ бачимо досеть гарну мову, по-за-якъ Озаркевичъ подавъ лишъ перерѓбку готового твору украиньского. А уже-жъ въ рѓкъ ѓнѣся зладивъ ѓнъ въ твердѓй мѓвъ макароничиѓй переспѣвъ пѣмецкого твору Метерлього п. з. „Дары предковъ. Аллегорія на день рожденія Сго Велич. Франць Иосифа I.“ (Въ Черновцахъ, 1850. 8°, сторѓнъ 15)²⁾.

По смѣрти Ивана Озаркевича надруковано въ альбумѣ Богдана Дѣдицкого „Зѓря галицкая“ (1860) два стихи: „Молитва“ (стор. 69) и „Слезы“ (стор. 70).

Въ рукописи лѣшились перерѓбки двоухъ драматичныхъ творѓвъ „Сватання на Гончарѓвцѣ“ Григорія Квѣтки-Осеновяненка и „Жовнѣрь-чарѓвникъ“ („Москаль-ча-

¹⁾ Мѣжь тыми драматичными творами вызначае ся имено „Козакъ и охотникъ“. Радоспѣвъ въ єдиѓмъ дѣйствію, довольно лицованый зъ пѣмецкого Иваномъ Аѓвалевичемъ (Витошиньскимъ). Въ Перемышля, 1849. Куплеты сего „радоспѣву“ пѓдложивъ пѓдъ ноты Михайло Вербицкій, и ѓдтакъ грали его неразъ въ руско-народиѓмъ театрѣ у Львовѣ.

²⁾ Сю „аллегорію“ надруковано гражданкою.

рѣшникъ“) Ивана Котляревского, и такожъ перекладъ байокъ Езоповыхъ.

3. Рудольфъ Мохъ (род. 1816), священникъ въ Островѣ, Станиславѣвскаго повѣту, бувъ за-молоду однимъ зъ першихъ патріотѣвъ въ Галичинѣ, щѣ намагавъ писати въ живѣй мовѣ рускѣй. Тому-то выдавъ онъ у Львовѣ 1841. р. збѣрникъ своихъ стихотворѣвъ п. з. „Мотыль“ (8^о, сторѣнь 39)¹⁾, а въ 1848. р. бувъ онъ тямущимъ дѣячемъ на соборѣ рускихъ „ученихъ“, на котрѣмъ выголосивъ патріотичну бесѣду (26. жовтня 1848. р.). Въ сѣмъ своѣмъ „словѣ“ сказавъ Мохъ мѣжъ иншимъ отъ-се: „Подаймо собѣ братніи руки! Любовь народа и просвѣщеніе его, тая-то святая справа, згромадила насъ сюда. Най-же-жъ насъ она и получитъ такъ, абысьмо единымъ сердцемъ и единымъ духомъ жили. По-сполу ся всираймо, куда-будь занесе насъ доли, а приложивши руки до рала назадъ ся не оглядаймо и не ставаймо!“²⁾ Коли-жъ на тѣмъ соборѣ въ ѣддѣльшкѣмъ звѣстный диктаторъ граматичный, Йосифъ Левицкій, доказувавъ, щѣ въ писемѣ безъ буквы тѣ обѣтвѣ не можна, то Рудольфъ Мохъ бувъ противнымъ его гадцѣ домагаючись, щѣбы сю букву въ писемѣ выкинути, тому-щѣ она є непотрѣбна и нѣчого не помагає. Одиначе тогдѣ ухвалено, щѣбы буква тѣ, „яко непреодолимый избытокъ предкѣвъ нашихъ, черезъ много столѣтій уважаний, и надалѣ позѣстала“³⁾. Але-жъ Мохъ не покидавъ

¹⁾ Мѣжъ стихами Моха, надрукованими въ збѣрнику „Мотыль“, щѣ наилучшимъ єсть оповѣданє гумористичне п. з. „Школяръ въ дорожѣ“ (стор. 29—39)

²⁾ „Историческій очеркъ основанія галицко-русской Матиці и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщенія“. Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ, 1850; стор. 98.

³⁾ *ibid.*, стор. LXXXVIII. — „Правда“, 1888; выпуск I, стор. 48.

своєи думки, и въ 1850. р. самъ Йосифъ Левицкій въ статьѣ „О галицко-русскомъ языкѣ“ надруковавъ въ Вѣдѣнскѣмъ „Вѣстнику“ (1850, ч. 64) его сатвру на букву тѣ, де авторъ мѣжъ иншимъ оєь-щѣ про загибель сєго „кривого хвостача“ заявляє:

Увы всѣмъ вѣрнымъ, щѣ ся тримали
Хвоста старого, — ахъ! тѣ конає!
Увы! чого ся мы дочекали!
Ворогъ вже вѣчпу память сѣвває.
Йоре прекрасный! кривый хвостаче!
Чорній на тебе круки спадають; —
Не достъ же л на в плаче,
А ту ще хвостикъ тѣ ѣдтинають! —
Ахъ! якъ то було красно и мило,
Хвостикомъ кожде кѣянчти дѣло!
Охъ! ой, ратуйте, кто тѣ знає!
Гѣрка годино! хвѣсть ѣдпадає!...

Въ 1849. р. писавъ Мохъ драматичный твѣрць „Терненъ спасєнь“ и въ „Зорѣ галицкѣй“ того року надруковано „уломокъ“ сєго писаня (число 89. 90. 93)¹⁾. Дѣвными особами суть тутки арендаръ Воронъ Пявкєсь, жѣнка его Хая и чѣтыри господарѣ. Того-жъ року (1849) выдавъ онъ у Львовѣ драматичнѣй сєны п. з. „Справа въ сєлѣ Клекотинѣ“ (8^о, сторѣнь 144). Въ сѣмъ творѣ зѣобразивъ авторъ недолю сѣльсєкого люду изъ-за сваривъ и запою. Тогдѣ добачавъ авторъ въ панахъ таки справдѣшнихъ добродѣѣвъ клекѣтливѣго пянюги-хлопа, и въ передѣмъ словѣ звєличивъ онъ пана Тихомировича и Зѣ-неба-прута изъ-за людянои вѣдчѣ супроти пѣд-

¹⁾ Сю драматичну картину представили аматоры у Львовѣ 3 (15) мая 1849. р. въ память данѣи свѣободы. — Въ „Зорѣ галицкѣй“ 1849. р. надруковано ще „уломокъ зѣ пѣдѣ пера Р. Моха“ п. з. „Розпука арендарєка“ (дѣялогъ); число 7—8.

данихъ. Ті драматичній сцени, писані римованими стихами, не мають стійности літературної, однак в п'ятидесятих рокахъ, коли галицко-руська література була вельми убога, вважано Моха письменникомъ неабиякимъ, котрий по думцѣ землякѣвъ визначувавъ ся таланомъ шутливимъ.

Годить ся ще зазначити, що в 1861. р., коли у Львовѣ засновано руско-народный театр¹⁾, Рудольфъ Мохъ зладивъ в стихахъ комедію н. з. „Оп'якуство“ в память освободженя хлонѣвъ одъ панщини²⁾. Сю комедію зыграли у Львовѣ на сценѣ Народного Дому 7 (19) липня 1864. р. в день з'їзду членѣвъ галицко-рускои Матицѣ, однак показалося, що у Моха драматичного талану немає, хоч деякі сцени в сій комедіи визначувалися чи-малою комичностію.

4. Гнатъ Якимовичъ (род. 1831. р.) бувъ священникомъ в Дебеславцяхъ Коломыйского повіту. В галицко-рускої літературѣ ставъ вінъ звѣстнимъ в 1869. р., коли в Коломыи одъ криптонимомъ ч, в, в видавъ политично-историчну драму в 5 дѣяхъ н. з. Роксоляна (16°, сторѣвъ 77). Але-ж в руско-народномъ театрѣ представлено єю драму вкє передъ чотырма роками, се-бѣ-то 29. цвѣтня (11. мая) 1865. р. Авторъ придержуючись народного переказу зобразивъ в сьмѣ творѣ долю Рогатыньскои попадянки Анастасіи Лисовскои, котра при нападѣ татарскѣмъ попала в ясырь

¹⁾ Порѣви. „Рускій народный театр в Львовѣ, его дѣятельность, составъ и управление одъ 1864. до 1870. года“. Панисаль П. Ч. Коломыя. 1870. — „Рускій театр в Галичинѣ“. Стаття Івана Франка в „Зорѣ“, 1885; стор. 268—270; 279—283. — „Исторія народного театру“. Стаття Петра Полянекого в „Новѣмъ Галичинѣ“. Перемышль, 1889; число 1. и дальшй.

²⁾ Комедіѣ „Оп'якуство“ не надруковано.

и оп'єля стала жонюю могучого турецкого султана Солимана. Анастасія являє ся в сій драмѣ великою патриоткою, що в риторичныхъ фигурахъ деклямує перемелені фразы про лучшу долю батькѣвщины в тыхъ часахъ, коли ще панували рускі князѣ. Ось и деякі зразкы Анастасіинои фразеологіѣ: „Вѣра православна, якъ ясное сонце середъ полудня народъ просвѣщала и серця вѣрниковъ своихъ къ усвѣванію в высокыхъ честнотахъ християньскихъ загрѣвала. Языкъ рускій гомонѣлъ звучно в княжескихъ палатахъ, в которыхъ вразъ сь мудрымъ боярствомъ свѣтлі архієрей о славі отчины нашей промышляли“ (стор 42)... „Полща, если насъ когда и гладила и мастила, то вно на тоє, чтобы могла насъ по тому тѣмъ лєкше и смачнѣйше поглотати. Но чей Богъ дастъ, що буде инакше; чей народъ рускій пережіє гнобителѣвъ своихъ, — чей му поверне ся давняя его доля-воля!“ (стор. 43)¹⁾.

Хоча-ж ся драма не має стійности літературної, то в шѣтьдесятихъ рокахъ уважано Якимовича євлымъ драматургомъ в Русѣ галицкої. Не диво про-те, що авторови заблаглось, щобъ его „Роксоляну“ выставлено на сценахъ Петербурскихъ. Вінъ ибѣлавъ свою политично-историчну драму дирекціи императорскихъ театрѣвъ и в писемѣ своѣмъ до згаданон дирекціѣ заявивъ, що ему до сихъ поръ за его літературній праць „кромѣ внутреннего удовольствія в прочомъ только гоненія отъ чужихъ и своихъ досвѣдчати лучилося“. Дальше пише вінъ, що почує себе „вєдостаточнѣйше вознагражденнымъ“, коли дирекція „знайдетъ тую драму достойною

¹⁾ Якимовичъ написавъ зъ-першу (1864. р.) свою драму в рѣдкій мовѣ, та переробивъ єѣ тогдѣ, коли заблаглось ему, ибѣлати єѣ в Петербургѣ. Тогдѣ-то вѣвѣ вінъ на сцену такожъ єзуита Устичкого, тижкого ворога православія.

представленія“, и що в'якою нагороди бдъ дирекціѣ бнть не домагає ся, хочъ и „не находитея въ блистательныхъ обстоятельствахъ“. — Сю подбю оповѣстила „Современная Лѣтопись“ (додатокъ до „Московскихъ Вѣдомостей“; 1869, ч. 20) и з'явила притбмъ ось-яку замѣтку: Хочъ порушує насъ всякій бдкликъ зъ рддною Червоною Русю, то на бѣду, годѣ намъ вволити волю Якимовичу. Его „Роксоляна“ зовемъ не драма, а просто лирична нѣсонька въ діалогахъ, и ввести еѣ на сцену не можна не за-для того, що написана она на галицко-рускбмъ нарѣчю, але й тому, що не бдповдає она нѣ одній зъ сценничныхъ вимѣнокъ и немає у нѣй нѣ крыточки драматичнои акціѣ...¹⁾ Самъ же авторъ помѣстивъ въ сѣй справѣ у Львбвекбй „Основѣ“ (1870; ч. 12) ось-таку оповѣтку: „Изъ мнѣстерства императорского Двора вышло письмо зъ д. 19. июля 1869, адресованное до Ггр. Якимовича, въ котрбмъ написано, що языкъ, которымъ бнть пише, есть галицко-русицкимъ языкомъ, одно изъ нарѣчій русскаго языка, которіи по розпоряженію министра императорского Двора не допускаются на сцену“.

Для руско-народного театру написавъ Якимовичъ (1866) ще й оригінальний „комедію-драматъ“ зб снѣвами въ 3 дѣяхъ п. з. „Буонаротти, або заветыджена зависть“. Хоча-жь до сего твору приладивъ музику славиый композиторъ Михайло Вербицкій, то на сценѣ не мбгъ бнть удержатись; тому-то й Якимовичъ не надруковавъ того „комедію-драмату“. А вже-жь за пбдмогою Михайла Качковскаго написавъ бнть въ Станиславовѣ 1870. р. пбдъ криптонимомъ т, ь, ь героичну драму въ 3 дѣяхъ п. з. „Одиссей на островѣ Аета“ (16^о, сторбнъ 86). Ссєя

¹⁾ „Правда“. Львбв, 1869; стор. 192.

драма є творомъ слабенскимъ, щб зложивъ єго авторъ въ дивовижнбмъ вѣршованю и въ макароничнбмъ языкѣ.

Коля-жь нмѣ Якимовича стало звѣстнымъ мѣжь галицкими Русинами, то старавъ ся бнть заняти виднѣйше становишко въ просвѣтнбмъ и національнбмъ змаганю землякбвъ. Про-те приѣхавъ 27. серпня (8. версеня) 1870. р. до Львова на загальнй збори галицко-рускои Матицѣ въ тбй цѣли, щббъ оживотворити се завмираюче товариство литературне. На тбмъ зборѣ заявивъ бнть, що „Литературного Сборника“, ергану Матицѣ, для того нѣхто не читає, що Матиця не выбрала собѣ діалекта на Русі, котрый бы узнала своимъ языкомъ. Поставивъ отже виссєне, щббъ языкомъ „Сборника“ бувъ языкъ исторіѣ профессора Исидора Шараневича¹⁾. — Нєсавомъ опбделя прихиливъ ся бнть на сторону Юліяна Лавровскаго, вице-маршалка сойму галицкого, котрый въ часописѣ „Основа“ (1870—1872) ставъ речникомъ угодовои политикѣ зъ Поляками. Въ „Основѣ“ помѣщувавъ Якимовичъ имено свои патріотичий дописи „зъ Пужникъ“, въ котрыхъ часто выступавъ противъ „объединителя“, Ивана Наумовича. Покликуючись на свое заявленє въ зборѣ матицнбмъ запримѣтивъ Якимовичъ се, щб слѣдує: „Я зывавъ нашу Матицю, щббы она приняла наше галицко-руське нарѣчїє, котрымъ исторія Шараневича написана, за свбй єдино уживаный языкъ, ховаючи ту солодку надбю, що тогда за примѣромъ єи пбйдуть всѣ писателѣ великои бтчины нашої, якъ въ Галиціи, такъ на Уграхъ, такъ на Волици, якъ на Украинѣ“²⁾.

Въ „Основѣ“ помѣстивъ Якимовичъ (т, ь, ь) гарный ствхъ п. з. „Рѣченька домашна“ (1870, ч. 6), ко-

¹⁾ „Слово“, 1870; число 78. — „Исторію галицко-володимирской Русі“ выдалъ Исидоръ Шараневичъ у Львовѣ 1863. р.

²⁾ „Основа“, 1870; число 12.

трий уважає ся неначе антистрофою до звѣстної пьсьн Головацкого „Рѣчка“¹⁾.

Въ 1872. р. переставъ Якимовичъ займатись политикою й літературою, а въ 1878. р. вмеръ въ Дебеславцяхъ.

* * *

Драматургією займався еще отъ-сеі письменники: Іванъ Котляревскій, Григорій Квѣтка-Основяненко, Пантелеймонъ Кулѣшъ, Тарасъ Шевченко, Олекса Стороженко, Степанъ Писаревскій, Олександръ Кониській, Іванъ Нечуй-Левицькій, Панаєъ Мирный, Олена Пчѣлка, Цезарь Бѣляковскій²⁾, Осипъ Федьковичъ, Данило Млака, Олександръ Духновичъ, Іванъ Гушалевичъ, Іванъ Наумовичъ, Василь Пльпицькій, Омелянъ Огоновскій, Федѣръ Заревичъ, Павло Свѣй³⁾, Пейдоръ Трембиц-

¹⁾ „Вѣнокъ Русинамъ на обжинки“, уплѣлъ Іванъ Б. О. Головацкій. Часть II. У Вѣдн, 1847; стор. 119—120.

²⁾ Цезарь Бѣляковскій, лікаръ въ Россіи, написавъ мѣлодраму въ 3 актахъ п. з. „Катерина“ („Весна“, пьсьмо для словесности, науки и забавы. Редакторъ Пейдоръ Трембицкій. Коломыя, 1879; число 1—6. Бѣляковскій писавъ такожъ поезіи и повѣстки; а вже-жъ найбільше прислуживъ ся бпъ руско-українськѣй літературѣ гарнымъ перекладомъ Шиллеровой „Пьсьнѣ про дзвѣнъ“ („Складка“, українськѣй альманахъ В. Александрова. Харькѣвъ, 1887; стор. 115—130). Порѣвн. Исторію литер. рус. II., стор. 721.

³⁾ Павло Свѣй або Д. Лозовскій (псевдонимъ Павла Свенцицкого) родивъ ся 1841. р. на Украинѣ, а вмеръ 1876. р. у Львовѣ. Се бувъ польскій хлопоманъ, котрый въ шѣтьдесятихъ рокахъ приѣхавши зъ Украины въ Галичину писавъ по-польски и по-українськи. По-українськи написавъ бпъ деякі драматичні творы, примѣромъ „Мѣщанка“. Комедія въ 3 дѣяхъ Д. Лозовского („Siolo“. Pismo zbiorowe, poświęcone gzeszom ludowym ukraińsko-ruskim. Lwów, 1866—1867. I., str. 89—126; II. str. 91—118); „Катерина“. Сумный образъ у 5 дѣяхъ. За Шевченкомъ Павло Свѣй (ibid. III., 73—106; IV., 93—126). — Въ 1864. р. переложивъ

кій¹⁾ и и. Въ другѣй части сєи Исторіѣ літературы рускои сказано дещо про драматичні писаня Котляревского, Шевченка, Степана Писаревского, Федьковича, Данила Млаки и Гушалевича: въ третѣй же части вызначить ся одвѣтне мѣще драматичнымъ творамъ Квѣтки, Кулѣша, Стороженка, Кониського, Нечуя-Левицкого, Мирного, Олены Пчѣлки, Духновича, Наумовича, Пльницкого, Огоновского, Заревича и п.

Єсть еще деякі драматичні творы доси ненадруковані, щѣ вхъ грають въ Галичинѣ на сценѣ руско-народного театру. Мѣжь ними вызначає ся трагедія (въ

бпъ польску драму Йосипа Корженевского п. з. „Циганы“ („Руська Читальня“, № III.), а въ 1865. р. надруковано у Львовскѣй науково-літератцкѣй часописи „Ива“ частину (I. актъ) перекладу Шекспирового „Гамлета“; стор. 36—42; 60—73; 100—104; 117—120; 132—138. — Въ „Пивѣ“ напечатано такожъ частину его повѣсти зъ життя українського п. з. „Колісь було“ (стор. 3—8; 18—24; 33—36; 48—51; 82—87). Мѣжь стихотворами Павла Свого (П. Свенцицкого) вызначують ся его „Байки“ (Львовъ, 1876), а мѣжь науковими статьями заслугоє на увагу его розправа: „Вік XIX. у діяхъ літературы українськѣй.“ У Львові, 1871. — Про сєго талановитого письменника єбмнувъ добрымъ словомъ Іванъ Франко въ „Зорѣ“, 1885. р., стор. 280.

¹⁾ Пейдоръ Трембицкій родивъ ся 1847. р. въ Станиславѣ, бѣтакъ учивъ ся у Львовскѣй другѣй гимназії, де й зложивъ экзамень зрѣлости (1869). Опѣсля черезъ пѣвтора року бувъ студентомъ философичного факультету на университетѣ Львовскѣмъ, а коли настала організація шкѣлъ народныхъ, пѣддавъ ся испытовн на учителя. Коли-жъ бувъ учителемъ, втягнує его въ акцію политичну 1882. р., и бѣтакъ въ процесѣ Ольги-Грабарь сидѣвъ на лавѣ обжалованыхъ передъ судомъ присяглыхъ у Львовѣ. Опѣсля рѣшивъ ся бпъ носадѣ учительской и ставъ слухати правъ на университетѣ Чернивецкѣмъ. — Пейдоръ Трембицкій бувъ въ Коломыи редакторомъ „Весны“, пьсьма для літературы и забавы въ р. 1878., 1879. и 1880; потѣмъ выдававъ „Приятеля для дѣтей“ (1881). Въ 1880. р. засновавъ бпъ въ Коломыи

бдѣяхъ) Осипа Барвѣвскаго¹⁾ п. з. „Павло Полуботокъ, наказный гетьманъ Украины“. Широку оцѣнку сев гармон трагедіѣ подавъ Володимиръ Левицкій у фелетонѣ политичной часописв „Дѣло“ (1887; ч. 111—114). Опроче годить ея ще епѣмнути про Остапа Левицкого, котрый въ хосенѣ руско-народного театру переложивъ вельми екладно 13 драматичныхъ творѣв²⁾.

* * *

Слѣдуютъ ѳдтакъ деякі поодинокі драматичні исеаня, котрі мають бѳльшу або меншу стѳйностъ литературну:

„литературно-драматичне общество“ и выступавъ въ драматичныхъ роляхъ въ театрѣ аматорскѣмъ. Онъ выдавъ въ Коломын такожь деякі свои драматичні творы: 1 „Ицко свать“. Комедія въ 1 дѣйствию (1877). 2. „Облога Шлевны“. Образъ въ 3 актахъ съ прологомъ (1878). 3. „На св. Андрея“. Комедія въ 2 актахъ (1879). 4. „Prima aprilis“. Комедія въ 1 актѣ (1880). Сі драматичні исеаня не можуть зватисъ вдоволяючими. Авторъ знае сценничі ефекты, але не проявляє вѣдчѣ драматурга. Въ поодинокихъ сценахъ комедій добавчаемо подекуды досыть смѣхотворного матеріялу, але цѣлѣсть твору не має стѳйности литературной. Опроче мова въ драматичныхъ творахъ Трембницкого не вєсуды е чисто-рускою.

¹⁾ Осипъ Барвѣвскій, рѣдний братъ Володимира й Олександра, бувъ священникомъ въ Сервирахъ Золочѣвского повѣту (род. 1844., вмеръ 1889. р.). Про его литературну дѣяльностъ гляди Львовску „Правду“, 1889. р., выпускъ V., стор. 387—383. Опроче про сего писеменика скажо ся децо бѳльше въ третѣй части сев Исторіѣ литературы рускон.

²⁾ Порѣви. литературну оповѣстку Корнила Устѣяновича про драматичні переклады Остапа Левицкого въ „Дѣлѣ“, 1889; ч. 82. — Драматичні творы писавъ мѣжъ ишими такожь Степанъ Даниловичъ Паливода-Карпенко, артистъ драматичный театру въ Минску. Въ шѣстьдесятихъ рокахъ представленій въ руско-народнѣмъ театрѣ у Львовѣ ось-лякі его творы: а) „Тетяна Перелеславка“, оперетка въ 2 дѣяхъ; б) „Жидѣвска мудрѣсть, ци-

1. „Доля“. Драма у пяти дѣяхъ Стеценка. Харькѣвѣ, 1863. Въ сѣй гарнѣй драмѣ добавчавъ Карпенко-Карый мабутъ сѣвѣй взоровзѣръ въ писаню севѣи драмы „Хто виненъ?“

2. „Мотра Кочубеѣвна“. Драма въ 5 годинахъ, новою мѣрною, зложення Марка Онука. Полтава 1864. — Критичну оцѣнку сев драмы зладивъ Иванъ Нечуй-Левицкій („Правда“, 1868; чело 30—31).

3. „Послѣдній кошовый заporѣжскій“. Малороссійска опера въ 4 дѣйствияхъ Д(митра) Старицкого. Полтава, 1865. — Такожь сию драму оцѣнивъ Нечуй-Левицкій („Правда“, 1868; ч. 32).

4. „Сватання невзначай“. Драма въ 6 дѣяхъ. Киѣвѣ 1864, и „Ятрѣвка“. Драма въ 5 дѣяхъ. Киѣвѣ 1864. Написавъ О. Цєсь. — Критичну оповѣстку про обѣ сѣй драмы надруковано въ „Правдѣ“, 1867; ч. 2.¹⁾

5. „За Неманъ пду“. Оперетка въ 4 актахъ Володимира Александрова. Харькѣвѣ, 1873. — Той-же авторъ написавъ такожь драматичну оперетку въ 5 актахъ п. з. „Не ходи Грнцю на вечерницѣ“ (Полтава, 1884), котра е досыть вѣдтымъ творомъ драматичнымъ²⁾.

6. „Нещасна любовь“. Опера въ 3 дѣйствияхъ

ганьска хитрѣсть и козацька простота“; комедію-опера въ 2 дѣяхъ. Онъ написавъ такожь оперетку въ 2 дѣяхъ п. з. „Насампередъ скѣначались, а потѣмъ повѣвичались“. Сѣ грають теперъ въ народно-рускѣмъ театрѣ въ Галичинѣ.

¹⁾ О. Цєсь написавъ пѣдъ псевдонимомъ М. Мовчія драму въ 4 дѣяхъ п. з. „Грѣхъ за-длѣ лиха“, котру друковано у Львовскѣй „Ицѣвѣ“ 1865. р., № 15—20 (недокѣнчено).

²⁾ Про Володимира Александрова, спорудника альманаха „Складка“, гляди Историю литературы рускон II., стор. 720—721.

Т. Ш. (Нендора Мыдлового)¹⁾ въ п'сьмь литературно-науковомь „Денниця“ (п'дль редакцію Ивана Верхратского) Въ Станиславовь, 1880; чсло 15—21.

7. „Неепарована пара“. Драма въ 5 д'яхъ. Зложввъ Д. Недоля. Кивъ, 1885. Пншучи сю драму Недоля добачавъ подекуды св'ой взоровз'оръ въ Стеценков'ой драмь „Доля“. Одначе тв'оръ Недоль не мае ваги литературнои, якъ ее выказавъ М. Комаръ у св'ой основ'ой критич'ой розв'дц' („Зоря“, 1886; стор. 242—243).

8. „Русальчинъ великденъ“. Драматична дума въ пять одм'ивъ П. П(одорожного). Кивъ, 1885. — Сей гарный драматичный тв'оръ оц'ивъ М. Комаръ въ „Зорь“ 1886. р., стор. 244—245.

9. „П'дъ Ивана Купайла“. Драматичнй сцены въ 4 д'яхъ А. С. Шабельской (Олександры Толочниовой). Кивъ, 1887. — Се е вдатва картина етнографична, з'являюча чи-малый таланъ авторки до писаня драмь побутовыхъ.

* * *

Въ к'нци заслугують на згадку ще отъ-ей переклады чужихъ твор'овъ драматичныхъ:

1. „Ермакъ“. Сумоглядъ въ пять д'йствахъ Алексея Хомякова. Перев'дъ на языкъ руськй Келестиномъ Долиняненькомъ Въ Львовь, 1849.²⁾

¹⁾ Нендоръ Мыдловскй, урядникъ судовый въ Галичинь, написавъ мелодраму „Капраль Тилко“ (музыка Виктора Матюка), котру часто грають въ руско-народномъ театр'е. Еъ надруковано въ Коломыи 1884. р.

²⁾ Біографію Келестина Долиняненька (Скомор'овского) на писавъ Володимиръ П'дманастырекй, и б'дтакъ зъ деякими зам'тками Ивана Франка надруковано еъ въ „Зорь“, 1886. р., стор. 339. — Въ В'денськомъ „В'нику“ надруковано гарный стишокъ К. Скомор'овского и. з. „Итицъ-послы“ (II, стор. 62—64).

2. „Циганы“. Драма Осипа Коржен'овского въ 5 д'яхъ. Зъ польского переложивъ Д. Лозовскй (Павлицъ Свенцицкй). („Руська Читальня“. № III. Львовь, 1864.)

3. „Шельменко наймитъ“. Комедія Григорія Основяненка-Кв'тки въ 5 д'яхъ. Зъ московской мовы окр'омъ ролъ Шельменка перев'въ Кс. Климовичъ. („Руська Читальня“. № IV. Львовь, 1864).

4. Фавстъ. Трагедія Йогана Вольфганга Гете. Часть перша. Зъ н'мецкого переклавъ и пояснивъ Иванъ Франко. У Львовь, 1882. Початокъ сего знаменитого перекладу надруковано въ „Правдъ“ 1880. р., стор. 1—24.

5. „Антигона“. Драматична д'я Софокля. Зъ греческого на южноруськую мову перев'ршувавъ Петро П'нциньскй¹⁾. Одесса, 1883. — Сей вдатный перекладъ оц'ивъ Иванъ Франко у Львовек'ой „Зорь“, 1883 р., стор. 367—368; 378—379.

6. „Вильгельмъ Тель“. Драма въ пять д'яхъ Фридриха Шиллера зъ н'мецкого переклавъ Володимиръ Кивцикевичъ. Выдане „Академичного Братства“ Львовь, 1887.

7. „Орлеаньска Д'ва“. Роматична трагедія Фридриха Шиллера. На малорускй языкъ переложивъ Евгений Горницкй. (Львовска „Зоря“, 1888: чсла 6—8, 10—17, 19—24, и окрема б'битка зъ р. 1889).

Суть еще иншй переклады чужихъ твор'овъ драматичныхъ, прим'ромъ переклады Шекенировыхъ твор'овъ, щ'б ихъ зладивъ Пантелеймонъ Ку-

¹⁾ Петро П'нциньскй, учитель въ Одессь, переложивъ на мову украиньску п'яту й шесту п'сеню Гомеровои Одиссеъ. Пор'ви. Исторію литер. рус. II, стор. 351.

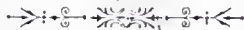

лѣшь, та про нихъ скаже ся децо въ третѣй части
ееи Исторіѣ литературы русков.

* * *

Отъ и поглядъ на руску драматурію. Правда, що
она не богата творами знаменитыми, та що она въ га-
лицкѣй Руси доперва бдѣ часу заснованя театру (1864)
стала розвиватись, однако ей драматичній писаня, котрї
появились на Русеи-Украинѣ бдѣ сѣмдесятихъ рокѣвъ,
суть порукою дальшого животворного змаганя музы
драматичнои. Такъ отже поезія руско-украиньска мимо
всѣлякихъ перепонъ розвинулась гарно: именно-жь ли-
рична поезія пѣснями й думками Тараса Шевченка стала
славно звѣтною въ цѣлѣй Славянщинѣ. Хоча-жь поезія
сична й драматична досѣль еще не звелччалась тво-
рами письменникѣвъ гениальныхъ, то все-таки въ дел-
кихъ посмахъ и драмахъ зображають ся вельми вдатно
картины суспѣльного й народного нашего житя. Справдѣ,
зъ погляду на поезію руско-украиньску можна дѣзна-
тись, що она мѣжь сестрицями славянськими неослѣдне
займае мѣсце. Гарна й милозвучна наша мова стала го-
лосна въ свѣтѣ, и вже нѣяка сила ворожа не здужае
зупинити розвою ей въ письменности.

Наша дума, наша пѣсня
Не вмре, не загине...
Отъ-де, люде, наша слава,
Слава Украины!
Безъ золота, безъ каменю,
Безъ хитрой мовы,
А голосна, та правдива,
Якъ Господа слово!¹⁾

¹⁾ Т. Г. Шевченко. „Кобзарь“. У Празі, 1876. II., стор. 2—3.

~ Зміст ~

Поэзия лирична.

Карпкин	Млашкевич	стр. 354.
Никола	Центиманович	" 393.
Амвросій	Метлинський	" 426.
Павел	Меленко	" 442.
Михайло	Петренко	" 578.
Олександр	Суфбинський	" 580.
Івків	Шорайв	" 587.
Іван	Сумишев	" 596.
Ксенофонт	Климович	" 606.
Орел	Фредькович	" 615.
Володимир	Млашкевич	" 661.
Василь	Кулик	" 680.
Володимир	Малак	" 687.
Юлія	Мнайцер (Чука) Кривенко	" 697.
Виктор	Забіла	" 702.
Михайло	Козанович	" 703.
Павло	Леонтович	" 705.
Остан	Левинський	" 707.
Василь	Сайченко	" 709.
Киментія	Попович	" 711.
Іларіон	Урибович	" 713.
Володимир	Самійленко	" 714.
Олександр	Кабрюцький	" 715.

Петро	Околовский - Обиевский	Амор.	716.
Венен	Метлинковский	"	718.
Миколайчик	Билокомитий	"	719.
Игорь	Лайкинский	"	719.
Володимир	Александров	"	720.

20. 1. 1928 - 102.

Список 2-й группы:

- 1) Б. С. Савин 722-
  - 2) Б. С. Савин 725-
  - 3) Б. С. Савин 726-
  - 4) Б. С. Савин 724-
  - 5) Б. С. Савин 727-
  - 6) Б. С. Савин 728-
  - 7) Б. С. Савин (Савинский) 722-
  - 8) Б. С. Савин 729-
  - 9) Б. С. Савин 730-
- и т. д.
- 1) Б. С. Савин 731-
  - 2) Б. С. Савин 732-
  - 3) Б. С. Савин 733-
  - 4) Б. С. Савин 734-

BINDING SECT. NOV 24 1976

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
3705
04
1887a
ch.2
vid.2

Ononovskii, Omelian
Istoriia literatury
rus'skoi,
Istoriia lyteratury
ruskoy

(56)

